F. MAUKS

VÉR BIBOR SZERELEM

GRIFF KÖNYVKIADÓ

F. MAUKS ERNŐ:

VÉR, BIBOR, SZERELEM

Ez a regény a legkalandosabb sorsu bizánci császárnak, a „középkor Alkibiadesének", a démoni KOMNENOSZ-ANDRONIKOSZNAK a hihetetlennel határos bizarr élettörténetét, kifogyhatatlan szerelmeit és tragikus halálát vetíti elénk, át- és átszőve magyar történeti vonatkozásokkal. A XII. századi Bizánc ezerszínű világában megismerkedünk a birodalom utolsó nagy császárának, KOMNEN MÁNUELNEK fényes udvarával, az abban lappangó cselszövésekkel, a bazileusz lovagias lelkületével, csodás türelmével, melyet a zseniális, de elvetemült rokonnal szemben tanusít, kinek botrányairól az egész akkori kultúrvilág harminc éven át beszélt s aki két ízben a császár élete ellen is tört, végül pedig — Mánuel halála után — azzal hálálta meg rokona jóságát, hogy annak fiát, a tizenegyéves ALEXIOSZT trónjáról letaszította, megfojtatta és maga ült a trónra, hogy kétévi dicstelen uralkodás után ő maga is — irtózatos halállal — a nép dühének essék áldozatul. Magyar részről találkozunk a tetterős, vitéz II. GÉZÁVAL, a vértanúsorsú III. ISTVÁNNAL, majd III. BÉLÁVAL. Ez utóbbinak MARGIT leányát végül is nőül veszi ANDRONIKOSZ császár utóda, a sors szeszélyéből trónrakerült ANGELOSZ IZSÁK és ezzel a megnyugtató akkorddal végződik a regény, mely — éppen a szereplő személyek fentvázolt sokasága miatt — nem szorosan vett életrajz-regény, hanem inkább a legszínesebb korrajz.

ESTERHÁZY GRIFF
KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST.

Fm.

100 —

1/6_

„JÓT'S JÓL"

Amikor magas volt a vér;
amikor a bíbort leszaggatják az ország
— a gyerek ereje diadalmaskodó-
jók minden felett.
Régi nagy szeretettel
Bp 1944. XII. 24.
[illegible]

Farkasfalvi Mauks Ernő

VÉR, SZERELEM, BÍBOR...

REGÉNY
BIZÁNC ÉS MAGYARORSZÁG HARCAINAK IDEJÉBŐL

ESTERHÁZY—GRIFF, BUDAPEST

Budapest, 1944
Minden jog a szerzőé

M 816 483
B 3925/1984
LELTÁRI SZÁM

Felelős kiadó: Gróf Esterházy József

NYOMTA A „SZENT ERZSÉBET" NYOMDA R. T. KASSÁN
Felelős vezetőigazgató: KATONA LÁSZLÓ

VÉR, SZERELEM, BÍBOR...

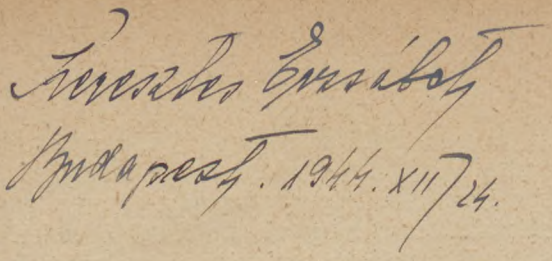

I.

Az asszony szerelmes, boldog hódolattal hallgatta férje szavait, aki fölötte belemelegedett a beszédbe. Mesélt — szinte hihetetlen — kalandjairól mindenféle háborúkban, titáni párviadalokról, miknek győzelmes hőse mindíg ő volt. Ki tudná, hogy terelődött ebédutáni beszélgetésük ilyen — asszonyokat kevésbbé érdeklő — dolgokra? Mindegy, a nő néma csodálkozással figyelte, habzsolta a lágyan omló szavakat, minden érzékével. Nem a tárgyat tartotta fontosnak: a beszélő szemléletével nem győzött eltelni.

Ébersége pillanatra sem ernyedt el. Felsőbb kinyilatkoztatást nem lehet ennél igazabb áhítattal lélekbe fogadni. Félbeszakítani — akár egy érdeklődő kérdéssel — bűnnek tartotta volna.

Közben el is gondolkodott. Áldotta a Gondviselést, amiért őt ennyire kiemelte más nők közül. Szerény, szürke egyénnek tartotta magát, aki különösebb érdemekkel nem dicsekedhetik, s íme hitvesévé lett Komnenosz Andronikosznak, ennek a félistennek, talán a világ legszebb férfiának. Akit a császári bíbortól csak egy hajszál választ el, s ki méltóbb is volna arra, mint valamennyi eddig uralkodott bazileusz. Szép, okos, hős, nagyratörő, minden testi és lelki erényekkel túlostúl megáldott. Hogy hibái is akadnak? Istenem, az ilyen embert nem is szabad más közönséges halandók mértékével mérni. Kivételes embernek lehetnek különleges, a mindennapitól eltérő cselekedetei. Ha azok nem is tetszenek mindíg a feleségnek: el kell nézni, szemethúnyni. Ebben — úgy érezte — részéről nem is volt hiány.

Jól tudta, hogy a római szent birodalom minden asszonya — szinte kivétel nélkül — ma is irigyli őt, mint mikor — most öt éve — férjhezment. Micsoda feltűnést

keltett Bizáncban, hogy a kisázsiai hadvezér — protoproedros — leánya szerelmi házasságot kötött a nővilág bálványozott heroszával! Mennyi rózsás álom, eltitkolt remény vált akkor semmivé! Ezer szerencse, hogy az esküvőt sietve megtartották, még ott helyben, a keleti végeken, mielőtt közéjük fonódhatott volna a cselvetések ezerszálú szövevénye. Azóta már fiúgyermek — a kis Mánuel — fűzte szorosabbra boldogságukat s az asszony úgy érezte, semmi sem szakíthatná el többé szívüket egymástól.

Boldog büszkeséggel nyugtatta szemét a férfi cédrustermetén, amely így a kereveten elomolva is elárulta a test fenséges arányait.

Most Andronikosz felállott s gyors léptekkel néhányszor végigjárta a szobát. Közben befejezte az imént tárgyalt epizódot, aztán símogatni kezdte fényes fekete szakállát, ami nála ideges türelmetlenséget jelentett.

Majd — a nála megszokott hirtelenséggel — ölelésre tárt karokkal — neje elé állott, világos jeléül annak, hogy búcsúzni akar.

Siklott, símult az asszony a hatalmas férfimellre, de okos, komoly szeméből hirtelen eltűnt az eddigi zavartalan elragadtatás csillogása. Sőt aggódó nyugtalanság vibrált ki a setét pillák alól, talán csalódás a váratlan elválás miatt, talán féltés ismeretlen lehetőségektől.

A férfi erőszakos nagy indulattal szorította magához a vékony, törékeny nőt. Ennek szinte a csontjai is megroppantak. Ha ez mértéke a szeretetnek, meg lehetett elégedve. Gügyögni is alig tudott, amíg bontakozott a vaskarok öleléséből.

— Úgy hittem, tovább maradsz... Hisz alighogy megjöttél... — duzzogott szelíd szemrehányással, miközben könnyeivel küzdött.

— Hát nem mulattattalak most is — órákon keresztül? Szívesen is hallgattad, ezért látszott az idő oly rövidnek.

Behízelgő melegséggel, tréfálkozó kedélyességgel mondotta ezt a férj s hangjának csengése sokkal kevésbbé szerelmes nőt is megnyugtatott volna.

— De mikor a veled töltött idő sohsem elég! — zsörtölődött az asszony komoly harag nélkül. — Elhanyagolsz minket egy idő óta. A kis Mánuel maholnap meg sem ismeri apját, a hovatovább ritka vendéget. Hát ez már ezentúl mindíg így lesz?

— Nézd, gyöngyvirágom — szólt a férfi jovíális őszinteséget mímelve — én szeretném legjobban, ha minden időmet melletted tölthetném. De mit tehetek, — ha folyton elszólít a rangommal járó kötelesség... Most is vár a bazileusz s talán máris erősen megkéstem.

— Oh a bazileusz! Mit ne bocsátana meg neked! S hacsak biztosan tudnám, hogy ő vár, nyugodtan bocsátanálak útra, sőt még én nógatnálak.

Andronikosz elértette a célzást és hangosan felnevetett. A mindíg finom, síma ember ezúttal kissé nyersnek látszhatott.

— Pedig most hiába gyanakszol, csakugyan a császárhoz sietek. Még pedig át a Propontiszon, egyenesen a Hieraiába. Ott lesz a dinasztia minden férfitagja. A római pápa követének fogadtatását kell megbeszélni. Ég tudja, mi jutott Mánuel eszébe, hogy egész utazást tétet velünk, a helyett, hogy a Blachernae-be rendelne.

Olyan magabízó nyílt egyenességgel beszélt — ahogy csak a tiszta igazságot mondhatni. Az asszonykának csepp kételye sem maradt. Tudta, hogy ez egyszer férje teljesen őszinte.

De ha már megpedzette a kényes tárgyat, nem engedte el egykönnyen. — És aztán? — kockáztatta meg félénken, sejtve, hogy erre már alig kap olyan egyenes választ.

Andronikosz újra leült. Érezte, hogy magyarázkodnia kell.

— Aztán? Várnak a tanácsosaim, ha úgy akarod: a barátaim. Ha a császárnak vannak megbeszélni valói, nekem is lehetnek. Andronikosz — mint sokszor mondtam neked — nem ülhet otthon a suton. Megvannak a saját külön utaim, terveim. Azt is sejtheted, hogy nem utolsók. Nem gondolom, hogy kifogásolnád, ha egyszer császárnői homlokpánt ékesítené fejedet.

A nő áhítattal és félelemmel hallgatta. De határozottan több félelemmel. Kifejezést is adott ennek.

— Ne, az Istenért, inkább ne... Jó nekünk így is, bíbor és — felelősség nélkül! Andronikosz... én úgy félek...

— Mitől félsz? — pattant fel ez valami kaján mosollyal ajkán. — Nem a tiéd a küzdelem, csak majd a kész eredmény. No, hisz messzire jutnék, ha rád bíznám a sorsunkat!

— Téged féltelek, szerelmes jó uram, hogy beleártod magad valami szörnyűségbe. Van erre szükségünk? Én nem vágyom még magasabbra. Akkor sem, ha jogunk volna rá. Így még kevésbbé. Eltekintve attól is, hogy Mánuel téged mindig különösen szeretett, édes testvérénél is jobban megkülönböztetett. Gondolatnak is iszonyú volna ellene bármit is tervezned.

— Hadd azt csak rám, jobban ismerem az embereket. Minden tettemet meg tudom okolni. De te a helyett, hogy törekvéseimnek szárnyakat adnál, kislelkűségeddel csak bénítod azokat. Nagyon szeretlek Annám, tudhatod, de te is beláthatod, hogy sas mellé sas való párnak...

Az asszony szeme könnyel telt meg.

— Hisz, amit mondtam, csak szeretetem sugallta — szólt teljesen megjuhászodva. — Tégy, amint jónak látod, engem mindig oldaladnál találsz.

Andronikosz kissé gúnyos lekicsinyléssel nézett a törékeny asszonyra, amiért az ily hamar beadta a derekát. Fegyver a szelídség is, néha fölötte hatásos, de ez esetben teljesen célt tévesztett. A férfi visszaélve vele, most már gúnyolodni kezdett.

— No, az már sok volna a jóból. Mindig éppen én sem szeretném...

Annát erősen szíven találták férje szavai. Rég titkolt forró elkeseredés tört ki belőle és lávaszerűen ömlött ajkáról a panasz.

— S te azt hiszed, amit az a hetaira mond, az jobb tanács? Ha ő — felelősség nélkül, lelkiismeretlenül — belevisz főbenjáró borzalmakba, azt gondolod, ő tud veled szárnyalni? Mit kockáztat ő? Ha — száz eset közül egy-

ben — sikerülne őrült halálugrásod: learatná a diadalt, tetszelegne a lángeszű értelmi szerző szerepében, ha pedig — ami szinte bizonyos, a porondon maradsz: ő nem veszít vele, talán egy könnyet ejt érted és továbblejt, más szerető karjaiba... Ő ugrathat téged kedvére, az ő kezében játékszer vagy csupán.

Andronikosz nem jött ki a sodrából. Régen tudta, hogy felesége ismeri Eudokiával való barátságát. Nem is tagadta, nem is titkolta. Hasztalan is lett volna: a pletyka áradatával úgysem bírt volna. Világvárosban is csak a szürke emberek dolga lehet titok, de nem a legesleg-felsőbbeké.

— Nem értesz ezekhez, Anna — mondotta egykedvű kelletlenséggel. — Csak nem hiszed, hogy az eszemet Eudokiánál tartom, vagy akár bármely más, istenteremtette asszonyfélénél? Tetteimnek ura vagyok, az elhatározást én pattantom ki, csak arról lehet szó, ki milyen zenével kíséri a színjátékot...

— No, hát hamis zene, mondhatom, amit az a nő szolgáltat... — szólt közbe Anna, szokása szerint már csillapodva.

— Hisz még azt sem tudod, helyesli-e a szándékomat, vagy nem. Lásd, hogy elhirtelenkeded ítéleteidet. Puszta feltevésekből indulsz ki, amelyeknek semmi alapjok. S te bizonyosságnak veszed — korholgatta Andronikosz nejét, mintha ő volna a nyeregben.

Ez szinte mentegetődzni volt kénytelen.

— Jó, jó, ha nem helyeselné, rég lebeszélt volna. Mert te hallgatsz rá. Igazabban: csakis őrá hallgatsz.

— Ha belelátnál a lelkembe, még azt sem mondanád. Egy Andronikosz van annyira egyéniség, hogy nem kell másra hallgatnia. Ha más kifogásod nincs Eudokia ellen, ettől ugyan nyugodtan egymás nyakába borulhattok.

Andronikosz cinikusan nevetett hozzá.

— Legalább ne gúnyolodjál. Sokkal messzebb mentem a hitvesi elnézésben, semhogy ezt érdemelném tőled. Gondolhatod: fáj a feleségnek, ha osztoznia kell férje kegyeiben mással.

A férfi komolyra fogta a dolgot. Jó, ha tisztázza azt,

és egyelőre leszámol vele. Kényelmesebb, ha most őszinte lesz.

— Ne fájjon olyan nagyon, Annám. Magad mondtad nem egyszer: engem nem lehet közönséges mértékkel mérni. Mit tehetek róla, ha az Alkotó lángtengert oltott a vérembe? Nem rosszaság ez nálam: életszükséglet. És — jut is, marad is. De a lelkem mindörökre nálad vesztegel, bármerre csaponganak az érzékeim. És te nagyon jól tudod, ha az volna írva a csillagokban, hogy nagyatyám trónjára üljek — hisz épúgy unokája vagyok a nagy Alexisznek, mint Mánuel — téged látna oldalamon a Szent Zsófiában a patriárka, nem pedig Eudokiát. Soha pillanatra sem jutott eszembe, hogy e nő miatt feldúljam családi életemet és őt feleségül vegyem.

— Már csak a köztetek levő — közeli — rokonságnál fogva sem — mondotta a nő keserű szarkazmussal. — Nem akadna Bizáncban pap, aki összeadna unokafivéred leányával.

— Higyj nekem, Annám — szólt Andronikosz, nem reflektálva az epés megjegyzésre — és nézd ezt más szemmel. A felől pedig légy nyugodt, hogy soha nem gondolok arra, hogy téged eltaszítsalak . . .

A nő az utóbbi szavakból melegséget vélt kiérezni. Elég volt neki arra, hogy ő is melegebben válaszoljon.

— Tudom, Andronikosz, és ez adott erőt eddig is ezt elviselnem. S hogy más szemmel nézzem? Lehet-e szerető hitves nálam is elnézőbb? Sokszor csodálom a saját lelki erőmet. Hisz engem — ott a keleti végeken — egészséges, romlatlan erkölcsi felfogásban neveltek, véremmé vált a tudat, hogy a hitvesi hűség magasztosan egy és kizárólagos. Sejtelmem nem volt a bűnös nagyváros sikamlós nézeteiről, s ami eltévelyedés itt mindennapos: ott erkölcsi fertőnek neveztük volna. Nem csodálkozol, mily gyorsan tudtam alkalmazkodni a világvárosi felfogáshoz? Megértettem a lelki képtelenséget is, mert — szerettelek. És pedig a nélkül, hogy magam is élnék e felfogás szabadosságával. Nem vagy hát velem megelégedve?

— Hiszen kívülem más példákból is tanulhattál. Ott

van maga a bazileusz, akit te oly tökéletességnek tartasz. Ő is szereti, tiszteli, nagyrabecsüli német feleségét, az unalmasan tudákos Sulzbach Bertát, esze ágában sincs valaha is elválni tőle; minden császárnői tisztességben részesíti, s a mellett egészen jól megfér a szívében Theodora Kalusina, a kicsilábú tündér, a császár saját fivérének leánya, tulajdon testvére az én Eudokiámnak. S látod, a bazilissza is bölcs beletörődéssel tűri, amin változtatni úgysem tudna.

Annának nem volt mit felelnie. Nagyon jól tudta, hogy így van, s még csak azt sem mondhatta, hogy »az más«. Ugyan, miért volna más?

— Rossz ember... Nem érdemled meg, hogy ennyire szeresselek.

E semmitmondó szólásmóddal fejezte be a témát és éppen nem látszott levertnek, mikor Andronikosz most már csakugyan búcsúzott. Hisz voltakép semmi újat nem hallott, s az adott helyzetet jó ideje megszokta. Férjét emberfeletti lénynek tartotta, akit meg hibáiban is imádott. Maga a tudat, hogy ő e bálványozott férfi hitvese és az — gyermekeinek atyja: boldoggá tette.

Nem volt pedig ostoba nő, de Bizánc és az udvari élet már nagyon is átformálta egykor puritán életfelfogását.

II.

A Hieraia palotában végetért a komoly tanácskozás, a »silentium«. A császár megadta az elbocsátó jelet s egyházi és világi főméltóságok az előírt hétrét hajlongások után elszéledtek a Bosporuson várakozó csónakjaik felé, hogy még alkonyat előtt visszajussanak a városba. A patriárka és a logotheta hagyták el utolsókul a termet.

Csak a dinasztia tagjait tartotta vissza a bazileusz maga körül, kis fesztelen családi tereferére.

A császár hangulata kitűnő volt, mint rendesen, ha fontos dolog elvégzése után levethette a ceremóniák béklyóit. A napnyugatnak néző tágas erkélyre ültek ki, ahonnan tündéri kilátás nyílik egyfelől az öbölre, másfelől a Livadion végtelenbevessző zöldelő pázsitjára.

Vörösfából készült kereveten dőlt végig Mánuel, aranyszövésű párnák közt. Jobbjával hanyagul símogatta a karfa sárgaréz oroszlánfejeit s nagy, nyilt, mosolygó szemével élénken figyelt az előtte hevesen ágáló Izsák szebasztokratorra, tulajdon édes testvérére.

Csak a fivér engedhette meg magának, hogy — még az etikett szünetelésekor is — olyan tiszteletlen hevességgel verdesse a köztük álló márványasztalt, ahogy Izsák tette a boldogtalan bútordarabbal.

Amit ilyen hévvel vitatott, Mánuelre nézve kellemesen hízelgő volt. Nem kisebb dolgot fejtegetett, minthogy a bazileusz úgy hősies vitézségben, mint államférfiúi bölcseségben túltesz még halhatatlan atyján, a dicső Kalojohannesz császáron is.

Ezt az állítást azonban már maga Mánuel is sokalta.

— Nincs igazad, testvér — csitította a túlbuzgó magasztalót — feleded, mennyivel könnyebb az én helyzetem, mint atyámé volt. Én két kiváló elől után léptem trónra, neki csak egy volt, Alexisz. Könnyű egy rendezett államot tovább kormányozni, de végtelen nehéz ott építeni, ahol azelőtt csak romok voltak.

— Az építést már elvégezte dédapám, Alexisz — szólt most közbe a fiatal János protosebastos, Izsák unokaöccse — János császár is már rendet talált.

— De ő állandósította, amit apja megszervezett. Huszonöt évi áldásos uralma alatt leülepedtek a lelkek mélyén a régi időkből maradt izgága szenvedélyek — vetette ellen Mánuel.

— Ez ugyanaz, amit én mondok — állapította meg Andronikosz szinte rosszmájú örömmel. — Johannesz érdemei vitán felül állnak. Mánuelnek még csak ezután kell azokat megszereznie.

Izsák is, János is szinte megütközve figyeltek fel. Úgy hangzott ez a beszéd, mintha a szóló örülne, hogy kicsinyítheti a most uralkodó császárt.

— Vagy vegyük a harcok dicsőségét. János császárnak sok, szinte számtalan fényes haditette volt, de mutathat-e fel olyat, amilyen Mánuel párviadala volt a magyar Bágyonnal? Kantakuzénosz utólérte és hátba

akarta szúrni ez óriástermetű vezért, de a fegyverzeten nem hatolt át a dárda. Bágyon visszafordult és rárohant. Kantakuzén két ujját elvesztette. Császárunk látta öccse veszedelmét és segítségére sietett. A két hős szembeszállott, a többiek önkénytelenül helyet engedtek. Mánuel eldobva lándzsáját, karddal támadt. Sokáig ütötték, vágták egymást, míg Bágyon irtóztató csapással arcon találta a bazileuszt, kinek életét csak a szemet védő arcvért mentette meg, bár az is erősen behorpadt a császár arcába. Ám hős uralkodónk még el sem kábult, hirtelen kikapta a kardot Bágyon kezéből és elfogta a herkulesi erejű vezért... Ezt csinálta volna valaki utána!

A császár elégedetten hallgatta Izsák szavait. A mondott eset nemrégen, csak a télen történt, élénk emlékében maradt. Jól esett rá visszagondolnia.

— De meg kell adni, Bágyon lovagiasan viselkedett. Mikor — szinte vakon — tovább akartam rohanni, a fogoly Bágyon intett nekem, és fejére mutatott, hogy annyi még az ellenség, mint a hajaszála. Hallgattam rá, abba is hagytam az üldözést, különben tán a fűbe haraptam volna — fejezte be Mánuel.

— Szép, de valamennyien, akik itt vagyunk, szorultságunkban így tettünk volna — akadékoskodott Andronikosz. — Legalább is megkíséreltük volna. Véletlenül Mánuelnek a kísérlet sikerült. De nem látom be, mennyivel állanának e mögött János császár hőstettei, akár a magyarokkal szemben, amikor Csíz ispánt levágta, Ákost és Keledet elfogta, akár Haleb vagy Antiochia előtt. Nem is beszélve frigiai csatáiról, Laodikea, Sozopolisz körül...

— Kalojohannesz magyar hadjáratának volt szépséghibája is — vitatkozott tovább Izsák, türtőztetve Andronikosz ellen kirobbani készülő haragját. — Amikor Haramnál az egész császári sátor a magyarok kezébe került...

— No, csak azért, mert nem volt elég teherhordó állatunk — enyhítgette Mánuel apja balsikerét. — Máskor bizony diadal kísérte minden hadjáratát. Ne feledjük a jelenetet, amikor Antiochiába bevonult s a frank grófok, Raimund és Joscelin zablájánál fogva gyalog vezették a lovát...

— Ezzel szemben te, császárom, még a mostani magyar királyt sem tudtad megverni. Farkasszemet néztél vele a Dunán át, de meg nem támadtad. Pedig fiatal ember és elég tapasztalatlan — replikázott Andronikosz vakmerően.

A másik két férfi már szinte reszketett a dühtől és nehezen fékezte magát. Ha Mánuel tűrte unokafivére kiszólásait, ők sem tehettek semmit. A nagy világon pedig az egyetlen Andronikosz engedhette meg magának, hogy a világ urával, a kozmokratorral — effélekép szemtelenkedjék. Nem is nézte volna el a császár senki másnak. Gyermekkori pajtásával szemben azonban gyengeséggel határos elnézést tanúsított. Ennek szinte minden szabad volt.

— De vitéz és rettenthetetlen. Ezt én tudom megítélni, kinek ereiben magyar vér — László királyé — csörgedez. Második Géza méltó ellenfelem. És sajnálom, hogy az, mert nagyrabecsülöm.

— Alexiosz és László. Két ilyen nagyatya ivadéka nem is lehet más, mint a hősiesség mintaképe — szólt közbe a dédunoka, a fiatal János.

— Azaz — Mánuelben összpontosult minden erényök — igazította helyre Izsák. — Én rám kevesebb származott át, magam is belátom. Úgy szokott az lenni, ahol sok a testvér, egyikük csak az igazán kiváló.

— Alexiosz — igen, de László — barbár volt — ellenkezett Andronikosz.

— Már hogy mondhatsz ilyet? — förmedt vissza Izsák. — Apánk csak elég büszke ember volt — nem vette volna hitvesül anyánkat Irénét, László király Piroska leányát, ha atyja ki nem magaslik a Nyugat összes uralkodói között akkoriban.

— Hát én tudom, mennyire mindenekfölött állónak tartotta atyám császári méltóságát — folytatta Mánuel. — Mikor az Eufrátnál táborozva Tell Basert ostromolta, egész hadseregével Jeruzsálembe akart zarándokolni. Fulkó király azonban megüzente neki, hogy Palesztina túlkicsiny ahhoz, hogy a százezerből álló római hadsereget élelmezhesse, de ha tízezer emberrel érkezik: a leg-

nagyobb hódolattal fogadja. Atyám úgy találta, hogy tízezernyi kíséret túlcsekély, és nem méltó a kereszténység első uralkodójához. A zarándokút ez okból abbamaradt.

— Tisztelet — becsület atyánk nagy emlékének, de ezt én is túlhajtott önistenítésnek tartom. A császár sem Isten, nagyon is halandó, s így csak annyira istenfia, mint akárki más. Hát nem rokonszenvesebb ebben is Mánuel bölcs középútja? Féltve őrzi császári tekintélyét, de mint magánember szívesen részt vesz bíbortalan halandók küzdelmében. A gyönyörű lovagi tornákra gondolok, miket frank mintára bevezetett s miknek legélénkebb résztvevője. Nem is marad babér nélkül, ahol csak nekiveti dárdáját. Meg tudta, merte volna ezt tenni bárki is a bíborbanszületett vagy abba felvergődött elődök közül? S lám, a méltóságon hajszálnyi csorba nem esett...

— Az ember nem mindíg érzi jól magát a tradíciós császári bíborban — erősítgette Mánuel Izsák szavait. — Olykor jobban áll hozzám a lovagi páncél az imperátori palástnál. Talán László király vére lázong fel bennem...

— No, no, más oldala is van az éremnek — szólt Andronikosz epés szarkazmussal. — Tudok esetet, az nagyon rácáfol Izsák merész állítására. Íme a »demokrata« Mánuelt meg akarta látogatni saját apósa, maga is uralkodó: Konrád német király, sőt — a nyugatiak szerint: császár. De az após és tróntestvér fogadása nehézségbe ütközött: Mánuel mindenáron ahhoz ragaszkodott, hogy térdcsókra járuljon eléje. Természetes: a kedves após ezt bizarr kívánságnak tartotta. Mánuel engedett: hajlandó volt a hódoló csókot — trónján ülve elfogadni. Ám Konrád ebbe sem ment bele s nem maradt más hátra, mint hogy mindketten lovon ülve váltsanak csókot. Hol itt a demokrácia? Ez csak túltesz János császár gőgjén!

Mánuel most sem jött ki a türelméből. Homlokát kissé összeráncolta, — kellemetlenül érte a ráolvasás, de megtalálta a választ.

— Igen, de más oldala is van az éremnek. Uralkodók fogadásánál nem lehetek magánember. Nem magam, de a korona méltóságának tartozom ezzel, másrészt éppen az apóst nem ártott megtanítani móresre. Ti is tudjátok, hogy Konrád magát állandóan császárnak nevezte, engem

pedig, a római imperátort következetesen a »görögök királyává« degradált. Ilyen emberre ráfér egy kis lecke.

— Nagyon helyesen cselekedett az isteni bazileusz — állapították meg szinte egyszerre Izsák és János.

— Belőletek is csak a bor beszél — förmedt most Andronikosz ezekre s valami igazság lehetett is szavaiban.

— Borban az igazság — szólt Mánuel, hogy elvegye a váratlan megjegyzés élét. — Bár a silentium alatt nem boroztunk, s amit most kortyintunk, arra sem elég, hogy jókedvre derítsen. Magam nem ittam többet egy gyűszűnyinél.

— Szokásod szerint — jegyezte meg Andronikosz. — Mert tudod, hogy a bor dühös vadállattá tenne. Felszabadulnának összes — nem éppen ártatlan — szenvedélyeid s folt esnék a bíbor tisztaságán...

Mánuel érdemesnek nem tartotta felelni, de Izsák védelmébe vette.

— S ha így volna, amit különben tagadok — nem a legbölcsebb levonása ez a tanulságnak, császárhoz méltó önuralom?

— Ugyan mi jó tulajdonságot lehetne még kitalálni, amit nem fogtatok ma Mánuelre? — epéskedett Andronikosz. — Segítek nektek... Ott a nagylelkűség.

— No, és talán akad hiány ebben? Tudsz-e szebben is epét sziszegni kígyónyelveddel? — dörögte Izsák már kikelve magából.

Andronikosz isteni flegmával kezdett elbeszélésébe.

— János császár — igenis nagylelkű volt. Tudjuk, hogy anyja, a mi nagyanyánk, Dukasz Iréne császárnő leányával, Annával együtt mindent elkövetett, hogy őt a trónutódlásból kizárja, és vejét, Anna férjét Bryennios Nikefort tegye császárrá. Sőt Alexisz bazileusz utolsó óráit is megkeserítették ezzel, mindenáron rá akarva őt venni fia mellőzésére. Ám a császár szilárd maradt. Láttál-e már apát — szólt szelíden nejéhez, — aki fiát kitagadta a veje kedvéért? — és titokban átadta a császári gyűrűt fiának, Jánosnak. Kalojohannes mindezt nagyon jól tudta. És mégis — mily szelíd büntetést mért nővérére,

a halálos ellenségre és anyjára, a helyett, hogy halállal lakoltatta volna a lázadókat. Ez az egy eset elég, hogy nagylelkűsége utólérhetetlen fényben ragyogjon.

— Tudjuk mindnyájan. De mi köze ennek Mánuelhez? — türelmetlenkedett Izsák.

— Most térek rá. Mánuel ezzel szemben Irénét, elhúnyt fivére, Andronikosz özvegyét minden igaz ok nélkül évek óta fogva tartja — talán csak azért, mert egyszer — évekkel ezelőtt — elszólta magát. Olyasvalamit mondott, hogy férjét illetné a korona, nem Mánuelt, hiszen az idősebb volt nála. Hol itt a nagylelkűség? Ha János öcsénk itt — és a protosebastosra mutatott — nem volna oly szolgalelkű, bizony számonkérné édesanyja szabadságát. De hát tőle ilyet nem várhatunk.

Amazoknál most már csordultig betelt a mérték. Az idézett elképedve a sértésen, önkénytelen mozdulattal kardja után kapott. De a döntő pillanatban habozás szállta meg. Előtte magaslott a dölyfös óriás, ki ha visszavág, egy csapással széthasítja, s ki azonfelül — nagybátyja. Rokonvér fertőzze eddig szeplőtelen fényű szablyáját?

A meggondolás e percében előzte meg a felhevült Izsák. Ez nem mérlegelt: cselekedett. Hosszú kétélű kardja repült ki tokjából, hogy a düh mohó veszettségével sujtson a gyűlölt rokonra. Ha a csapás talál: az óriás elveszett.

És újra a pillanat századrésze szerepelt. A lassúnak tartott higgadtság, amely, — ha kell: villámgyorssá bontakozik, s amit úgy hívnak hogy: lélekjelenlét.

Mánuel megmozdult s káprázatos fürgén már ott is volt az élethalálra elszánt ellenfelek között. Nem fontolt, nem habozott, még csak indulat sem hevítette: egyszerűen odalendült, mintha ez a világ legtermészetesebb mozdulata volna.

Ezt a sebességet a lecsapó kard nem ellensúlyozhatta. Ívelve villant alá és emberi testbe szaladt. De nem azt érte, akinek szánva volt, a császár karjából buggyant vér a lilaszín sagionra.

A bazileusz — élete kockáztatásával — öntestével

mentette meg az őt ócsárló Andronikoszt. Ha a csapás egy arasznyival arrébb találja: a császár halott.

A megdöbbenés vérfagyasztó csendje ült a lelkökre. De a másik pillanatban ráeszméltek a szörnyűségre: Mánuel megsebesült. Izsák és János feledve Andronikoszt, a császár körül szorgoskodtak. Csak dadogás törhetett fel ajkaikról. Szörnyülködés, mentegetődzés, rokoni aggodalom hangjai.

Andronikosz szálfaszilárdsággal állott előbbi helyén. Tudta, mi és hogyan történt. Önhitt büszkesége leereszkedett egy köszönő szóig...

— Hálára kötelezтél, császárom. Bár magam is elbántam volna az efféle merénylőkkel... Ám köszönet érte. Visszafizetem.

A kardcsattogás szokatlan zajára a palotaszemélyzet is felfigyelt. Berohant — hivatlanul — az archontopoulosok főnöke néhány testőrrel. Valahányszor a császár a Blachernaen kívül időzött, ez az őrség ügyelt épségére. Alexis császár szervezte elesett nemes katonák fiaiból.

Mánuel kiparancsolta a túlbuzgókat, mindössze egy mosdótál hidegvizet és vászondarabot hozatott, majd derékig levetkőzött.

Andronikosz is — a többiekkel — hozzá akart fogni a császár ápolásához. De az uralkodó mosolyogva elutasította őket.

— Sebaj, nem halok bele. Kimossuk, bekötözzük és rendbe jön. Hiszen orvos is vagyok egy kicsit, vagy mi. Majd te, János fiam, segítesz a kötözésnél.

Az előhozott ezüsttál fölött teljes hidegvérrel mosta ki a bazileusz csontigható sebét, majd az ifjú protosebastosnak nyujtotta karját. Ez kissé reszketve, idegesen babrált a kötelékkel. Mánuel segített a fogával. Izsák és Andronikosz megszégyenülten félreálltak és hallgattak.

A hangulat — természetesen — végleg elromlott s kiki az alkalmas pillanatot leste, hogy szépszerével elszeleljen. Miről beszélhettek volna még? A kényes, kínos esetet tárgyalják, hogy újra összetűzzenek? Közönyös tárgyról beszélni pedig nem lett volna ildomos.

Elsőnek Izsák ajánlotta magát, érezve bűntudatát. Nyomban utána Andronikosz is elköszönt. A császár nem tartóztatta őket. Csak amikor János is búcsúzni készült, ennek vetett oda némi keserű megjegyzést...

— Az életét mentettem meg, pedig tudom, gyűlöl engem. Mi okból, nem tudom. Együtt nőttünk fel, mindig csak jót tettem vele.

— Önmagadat multad felül, uram, az elnézésben. Türelmedet szinte gyengeségnek tarthatnók, ha a császárok tetteit bírálat illethetné.

— És lásd, szerinte nem vagyok nagylelkű... — Sóhajtott egyet, majd elmélázva hozzátette.

— Azt látom: már rokonok közt sem vagyok biztonságban. Ezentúl páncéling lesz a testemen, még ha a saját testvéremet is fogadom...

III.

A szép fiatal özvegy virágait ápolta, öntözgette.

Kicsi ezüst kanna permetezte a harmatot tarka virágok kelyhére, még parányibb kezektől irányítva. Eudokia büszke volt a ritkaságaira. A messze Libanon flóráját képviselték szinte egyedülálló fajok, miknek párját hiába keresték volna Bizánc kertészeteiben. Volt, amelyiknek hagymáját még a boldogult férj szerezte keleti hadjárataiban, volt, amelyikkel a nemrég átszállingózott keresztes-lovagok egyike-másika kedveskedett a virágkedvelő szépasszonynak, de a legtöbbet drága pénzen: nehéz arany solidusokon ő maga vásárolta kisázsiai örmény kufároktól.

Amint ott tett-vett nemesízlésű fehér tafotaruhájában, maga is a legkarcsúbb liliomok közé illett. Mélázva gyönyörködött az üde színpompában és téli tüdővel szívta be az egész szobát elárasztó lehelletfinom illatot.

Hirtelen — halkan — nyílt az ajtó s a zoszta — afféle udvarhölgy — közeledett a merengőhöz.

Eudokia hátrafordult, kelletlenül intve, hogy beszéljen.

— Künn férfilépteket hallok, úrnőm. Nyomban zör-

getni fognak. Nem kaptam utasítást, kit bocsáthatok be s kit utasítsak máskorra.

A szép asszony ásítást nyomott el és nyújtózkodott. Majd hanyagul odavetette:

— Ma bárki jön, szívesen fogadom. Unom magam, Zoe. Bizonyosan az a félkegyelmű Prodromos lesz. Még a legostobább verseit is meghallgatom.

De az unalom érzését kilobbanó öröm váltotta fel. Nem a költő jött, de ezerszer kedvesebb valaki: Andronikosz.

— Oh! — kiáltott fel a nő meglepetten, maga előtt látva a mosolygó férfit hosszú, lilaszínű köpenyében, fején az elmaradhatatlan hegyes szürke sapkával, amit csak most kapott le fényesre fésült fürteiről.

Eudokia nem várta be, hogy az tárja ölelésre karjait. Ő előzte meg és körülfonva a bőköpenyű férfit, szerelmesen gügyögte:

— Te édes... te drága... te aranyos... Honnan jössz ily váratlanul?

— A halál torkából, angyalom — felelt az, mindig csak mosolyogva. — Kicsi híja, csak a szellemem volna itt, kísérteni.

A nő megremegve, még szorosabban fűzte köréje karjait. Kérlelve nézett rá, várta, hogy az beszéljen tovább.

— No, igen, Izsák bátyádnak kerekedett kedve engem darabokra aprítani. S hinnéd-e, drágám — a császár előtt!

— Oh hát ez is lehet? — lökte ki a szót magából az elszörnyedt nő. De mihamar ráeszmélt, hogy hiszen karjaiban van az élő Andronikosz teljes épségében, mire forró csóközönt zúdított rá, nem kímélve annak hosszú fekete szakállát sem.

Ez most elbeszélte az esetet. De holmi kis lényegtelen eltéréssel. Hogy ő maga védte ki a handabandázó Izsák kardcsapását. A Mánuel sebesülését nem hallgatta el. Hisz azt így is, úgy is Izsák okozta.

Már akkor a kerevet rózsaszínű selymén ültek egymást átölelve. Eudokia félve és féltve simult a férfi karja alá.

— És most mi lesz? — kérdezte aztán.

— Mi lenne? Folyik a világ sora, mint eddig. Izsák nem lesz kegyvesztett, de tettem volna én hasonlót, máris Ciliciába küldenének. Ha ugyan mennék.

— Kénytelen volnál vele — szólt Eudokia, most már lehiggadtan. — Mindíg is attól félek, nyiltan összetűzöl a császárral. Ezt nem szeretném. Nem válnék hasznunkra, sem nekünk, sem senki másnak.

— Attól ne félj, az én türelmem végtelen. Különben sem jött el még az ideje. Egyébként — úgy hiszem — ismered Mánuellel szemben táplált érzelmeimet.

— Untig beszéltél róla. De bocsáss meg — nem győztél meg eléggé. Nekem a császár teljesen közömbös. Azt is elhiheted, szerelmem, hogy jobban szeretném a bíborcsizmát a te lábadon látni, mint Mánuelén. Már csak a magam kedvéért is. Meg azért, hogy Theodóra pukkadjon. Inkább is illenék az reád. Ilyen embernek, mint te vagy, nem való másodiknak lenni.

— Még ha az volnék! — szólt közbe a keseredett Andronikosz. — De ott van drágalátos bátyád, János, a protosebastos, a kedvenc! Meg Izsák!

— Várj, nem fejeztem be. Azt akarom még mondani, hogy sem igazi okát nem látom a császár elleni gyűlöletednek — hiszen végre is játszótársa voltál, s ő ma is barátjának tekint — sem a lehetőségét annak, hogy most belátható időben helyet cserélj vele. Bármennyire szeretnélek a trónon látni, képtelenségnek tartom, s amennyire asszonyi eszemmel okoskodni tudok: azt mondom: jobb, ha veszteg maradsz. Te húznád a rövidebbet.

— No, rövid asszonyi ész, mondhatom. Mintha nem ismernéd III. Mihály vagy Nikeforos Phokas történetét!

Eudokia hamiskás kék szeme most elrémülve szegeződött a szólóra.

— Csak nem gondolsz ilyen szörnyű megoldásra? Légy észnél, ember! Azoknál más volt a helyzet! Mihály császár hasznavehetetlen korhely volt, aki maga alatt vágta a fát, amikor Baziliosz társcsászárrá tette, s ez, mikor újra le akarta taszítani: megölette. Phokas pedig asszonyi intrikának esett áldozatul. Újabb szerelmének

áldozta fel Theophano. Hogy lehet ezeket párhuzamba állítani — Mánuellel?

— Te azt hiszed, Mánuel — odanőtt a trónhoz? Lebillen róla, épúgy, mint más, ha akad, aki — mint érdemesebb — ügyesen felveszi a küzdelmet.

— Már pedig — úgy ítélem — csakugyan szilárdan ül a trónon. Hetven éve, hogy a mi családunk uralkodik, s ezalatt óriásit emelkedett a bazileusz tekintélye. Ma Bizánc népe nem igen nézné egykedvűen az oknélküli felforgatást.

Andronikosz cinikusan felnevetett.

— A nép, mondod? Kiskorú, mint mindig, az is marad örökké. Jó, mondjuk, ő maga nem is csinálna most felfordulást. De ha más megteszi, sikerrel, bizony odaáll a győztes mellé. Tapsol neki, kihevülten, s holnap elfeledte a tegnapi uralkodót.

— Tudod, szívem, hogy engem a politika untat. Keveset is konyítok hozzá. De azt a józan eszem mondja: párt is kell hozzá, ha valaki ilyen főbenjáró vállalatba fog. Honnan vennéd? Nem látok ilyet sehol.

— Hiszen azért mondom, kis bohóm, hogy nem jött el még az ideje! Ráérek bőven, alig harminckét évemmel. Valahogy csak alakul majd, de egyet jegyezz meg, drágám; nem száll le Andronikosz napja addig, amíg nem látja őt ősei trónbíborában!

— Hacsak mint társcsászárt nem — tréfálkozott Eudokia.

— Lásd, most is mondtál valamit. Miért ne tehetné meg Mánuel, amit megtettek előtte számosan? Maguk mellé vették a legméltóbbat, hogy megosszák vele a hatalom terhét és gondjait.

Eudokia teljes szívéből, jólesően nevetett.

— Barátom, téged teljesen elvakít a hatalmi vágy és okos ember létedre nem látsz világosan, Amit csak gyenge császárok tettek meg, s ami különben sem vált be és túlélte magát, azzal kísérletezzen most újra — minden ok nélkül — egy Mánuel? Ha csak kissé gondolkodol, magad sem hihetsz ebben komolyan!

Andronikosz felelet helyett csókkal némította el az okoskodót. Ez ellen a szép vitatkozó sem tett ellenvetést.

De a leghosszabb csók sem tart örökké, és a csacsogó ajkak újra csak szórták a szót.

— Adós maradtál még a felelettel. Miért gyűlölöd ennyire Mánuelt? Izsáknak lehetne rá oka, őt — idősebb létére — elütötték a tróntól. De neked, amíg János császár ága él, — úgysem lenne rá jogos igényed. Csak forradalom árán. Neked tehát nem állott utadba a mostani bazileusz.

Andronikosz szinte szemrehányóan csóválta meg a fejét.

— Ej, ej, most te értesz nehezen. Hányszor magyaráztam, hogy elég okom van rá. Csak mutatja a császár, hogy kedvel, valójában pedig bántóan mellőz. Vagy helyénvalónak tartod, hogy tejfelesszájú fivéred legyen a protosebastos, a császár után első, — nem pedig az érettkorú Andronikosz, aki — mellesleg mondva — nemcsak egykét csatában forgatta győzelemmel kardját?

— Persze, furcsa volna, ha — nem Jánosról volna szó. De itt nem a te mellőzésed volt a szándék, hanem amannak a kitüntetése. Az okot te is tudod — szólt Eudokia.

— De van, ami még szembeszökőbb. Tudod jól, hogy nyolc év előtt Massud szultán fogságába estem. Mánuel az ujja hegyét sem mozdította meg, hogy kiszabadítson. Ha a magam emberségéből meg nem szököm, ma is ott sinylődném.

— Ugyan, légy igazságos. Amikor te fogoly voltál, Mánuel éppen akkor foglalta el a trónt. Résen kellett lennie Izsákkal szemben. Még ha akarta volna, sem lett volna ideje veled foglalkozni. Mire szabad kezet kapott, te máris kiszabadultál, a dolog tárgytalan lett.

— Ördögöt! Örült, hogy legveszedelmesebb riválisától egyelőre könnyű szerrel megszabadult. Kényelmesebben ült a trónon, amíg engem elevenen eltemetve gondolt.

— S ha így lett volna? Emberileg nem megérthető-e ez? Gondolj vissza atyádra, öreg Izsák bátyánkra, hányszor konspirált János császár ellen, akivel szemben pedig

semmi joga nem lehetett! Nem érezhette-e Mánuel előnyös véletlennek, hogy éppen trónfoglalása pillanatában — hidegre voltál téve?

Andronikosz kezdte türelmét veszíteni.

— De végre is, Mánuelnek vagy te szószólója, vagy — az én aranyos kis bogaram?

Elmosolyodva, szelíden nézett rá a szerelmes asszony.

— Tudod, hogy imádlak, Andronikosz. De ép ezért szeretlek tökéletesnek tudni. Az igazságérzet hiánya rút fogyatékosság, nem szabad, hogy téged dísztelenítsen. Azt is tudod, mennyire közönyös nekem a császár. De az ítélőképességem még józan.

Most már a férfi is mosolygott. Erre az édes nőre nem lehetett komolyan haragudni.

— Hát, legyen igazad. Még azt is bevallom, itt »a rózsák alatt«, hogy a császár csakugyan joggal tarthatott tőlem. Mielőtt Massud — félreértve engem — elfogatott, volt pillanat, amikor szövetkezni akartam vele. Hiszen apám fia vagyok, az ő szellemében cselekszem.

— Milyen őrült vállalkozás! — szalajtotta ki a szót az asszony.

— Miért lett volna az? Az összeköttetéseim megvannak. Tudod, hogy János bátyám neje a szultán leánya, s ő maga is mohamedánná lett. Most is az ikoniumi udvarban él, amint hogy atyám is java életét ott töltötte.

— Szerencse, hogy elfogatott. Máskülönben most nem ölelhetnélek a karjaimba s nem állapíthatnám meg századszor, mennyivel jobban csókolsz, mint a boldogult uram . . .

Ezen aztán elnevették magukat és kipróbálták százegyedszer. De Andronikoszt ez epizód sem zavarta ki beszélő kedvéből.

— Szörnyen setéten látsz, Eudokia. Az én Annám óvatossága semmi a tiedhez képest. Pedig az a megtestesült kisvonalúság. Hát te semmikép sem bízol a szerencsémben? A tudásomban, ügyességemben, csillagokba írt fényes végzetemben? Hisz — bátraké a szerencse!

— Hogy törjétek ki a nyakatokat, mint Ikarosz — tehetném hozzá.

— Pedig ha ismersz, tudhatod, hogy nem nyugszom, amíg diadalra nem viszem a lelkemet fűtő nagy akaratot.

— Felteszem, hogy nem vaktában beszélsz, ennél sokkal ravaszabb és okosabb vagy. De hát kivel akarsz szövetkezni még?

— Akár az ördöggel is! — kiáltotta Andronikosz mohón és szinte torz mosoly vonaglott férfias szép arcán.

— Az messze van és megbízhatatlan — gúnyolódott Eudokia.

A férfi ünnepélyes, komoly arcot vágott és fontoskodva tagolta a szót.

— Amit most mondok, senki nem hallotta még tőlem, ez legtitkosabb gondolatom. De veled egy vagyok: olvashatsz a lelkem redői közt. Tudom, nem élsz vissza vele. Hát akadhat az ördögön kívül más szövetséges is: ott van Thoros, ott van a jeruzsálemi király, az ikoniumi szultán és talán a legkülönb: a magyar király. Hogy melyikre támaszkodjam: azt a körülmények fogják eldönteni, de láthatod: elég tartalékgondolatom van...

Eudokia őszinte bámulattal hallgatta. Magában elismerte, hogy szerelmese nagyon is tudatosan szövi terveit.

— Hát — sok sikert hozzá! Le úgysem beszélhetlek!

Azután meleg komolysággal, simogató szeretettel még hozzátette:

— Mert nehogy azt hidd: nem örülnék diadalodnak! Sokal jobban összeforrtunk, semhogy ebben kétkedhetnél. A te örömed enyém is s nekem nem lehet más gondolatom a tiednél.

— S akkor szerepet cserélnél Theodorával — mondotta Andronikosz kissé kíméletlenül. — Kapnál testőrséget, amilyet most Mánuel adott a »kalousina« mellé, öltözhetnél császárnői módra, ahogy amaz és a bazilisszáéhoz hasonló udvartartásod volna.

Eudokia mosolygó szemeit könnyek fátyolozták.

— De hitványnak is gondolhatsz, ha ezeket csillogtatod előttem! Szinte kétségbeejt, mily kevéssé ismersz! Megtanulhattad volna, hogy önmagadért szeretlek és

semmiféle javakért, amikhez a réveden esetleg juthatnék. Komnen leány vagyok, császári vér, épúgy, akár te és Mánuel: mi emelhetne még magasabbra? A vagyonom is elegendő. Hát nem tudod elhinni, hogy a szerelmem önzetlen? Vagy ha úgy akarod, jóleső kedvtelés, szeszély?

Válasz helyett Andronikosz magához ölelte a kis szónokot és ajkára forrasztotta a további érvelést.

— Meg is becsüllek érte, életem boldogsága. Nem szabad haragudnod, ha eljár a szám bolondságra.

De a szerelmes nő tovább duruzsolt.

— És mindíg Theodorát hozod fel nekem. Mintha nem lenne nővérek közt is homlokegyenest ellenkező természet. Theodora büszke, gőgös és határtalanul becsvágyó. Szereti a császárt, nem kétlem, de — a maga módja szerint. Szinte a markában tartja és lenyügözi akaratát. Én csak hű és engedelmes szolgálód vagyok, aki — ha el is mondom őszintén aggodalmaimat — a végén mégis csak a te akaratodhoz alkalmazkodom.

— Nem is cserélnélek el Theodorával a világ kincséért sem!

— Minden női lélek külön egyéniség — bölcselkedett a kicsi asszony. — S épúgy minden férfilélek. A szerelem akkor harmónikus, ha két egymást kiegészítő természet kerül össze. Te Theodorával nem tudnál egyezni...

Andronikosznak nem volt erről véleménye. Hagyta a nőt tovább beszélni.

— Mert túl erőszakos. Emlékszel rá, amikor egy táncosnő felkeltette féltékenységét? Fejébe vette, hogy az megtetszett a császárnak — s másnap megmérgeztette. El tudnád-e képzelni, hogy én hasonlóan cselekedném? Úgy-e, nem? Ez teljesen idegen a lelkemtől. Egy légynek sem tudnék ártani. Pedig elhiheted, szeretlek ám annyira, mint Theodora Mánuelt...

— Te angyali jóság vagy... mondotta Andronikosz alig észrevehető gúnyos mosollyal. Az járt eszében, hogy a nő szinte kihívta ezt a választ, amely másféle nem is lehetett.

— A Theodora szerelmébe önzés is vegyül. Tetszeleg a pompában, amellyel Mánuel határtalan bőkezűsége körül-

veszi. Különösen amióta fiúsarjjal ajándékozta meg, a császár ebben nem ismer mértéket. De szó se róla, egyéni rokonszenv is van benne. Lehet szeretni Mánuelt is. Ha nem is ér fel veled: remek szál ember, hatalmas, erős test, s férfiasan barna, nagy nyilt kék szemei hatást gyakorolhatnak a nőkre...

— No, helyben vagyunk... Megérem, hogy te is a hatalomhoz nyergelsz. Nem félsz, hogy veled is mérget itat egyszer Theodora?

— Bolond vagy, szerelmem. Hisz megmondtam, hogy egyik ujjadat sem adnám az egész Mánuelért. Számomra csak te lehetsz a világon.

— És vajjon meddig? — kockáztatta meg Andronikosz a veszedelmes kérdést.

Eudokia meghökkent. Erre talán még sohasem keresett feleletet.

— Meddig? Együtt evezünk az élet melegebb vizein, amíg mindkettőnknek jól esik... S, hogy most így van, és egyelőre még sokáig: azt hiszem, ebben egyetértünk. Örök szerelem tán nincs is a világon...

— Amennyiben a földi élet sem örök. Ám a szerelem ezt sem szokta kiböjtölni. De megmarad a szeretetté nemesült lelki szövetség s ez aztán itt e sárgolyón összetéphetetlen.

Eudokia szerelmesen dörzsölte arcát a férfi szakállához. Így szokta, ha valami kényesebbet akart kérdezni.

— Mondd, Andronikosz — már sokszor voltam rá kiváncsi — hogy egyezteted össze a mi szerelmünket azzal az érzéssel, amelyet feleséged iránt táplálsz? Nemcsak te, de általában a férfiak. Akár éppen Mánuel is. Gyűlölitek a nőt, akit sorsa esküvel láncolt hozzátok, vagy közönyös előttetek? Teher-e nektek, akitől szeretnétek szabadulni, talán szükséges rossz, vagy kényelmes házibútor? És — hiszen azoknak a nőknek is van lelkök — hogy viselik ők férjeik hűtlenségét? Különösen ha szeretik őket?

— Hm. A felelet nem olyan bonyolult, amilyennek gondolod. S őszinte is lehet. Előtted nem kell alakoskodnom, hiszen vak volnál, ha nem látnád, mily kizárólagosan tied a szívem. Hát — ne hidd, hogy gyűlölöm Annát. Erről

szó sem lehet. Sőt ellenkezőleg: szeretem. De nem szerelemmel, hanem kötelességtudó szeretettel. Ha akarod: megbecsüléssel. És mondhatom, megsajdulna a szívem, ha elveszíteném. Érdemes a szeretetre, jó és hű élettárs. Szeretném, ha szavaimat félre nem értenéd.

— Ez hát efféle kettős élet?

— Teljesen az. Jobban el sem találhattad. Ehhez — hasonló esetekben — a férfilélek hozzáidomul. Meg lehet szokni. Egyet szeretni — szerelemmel, a másiké, a vesztes vetélytársé — maradhat a tiszta szeretet.

— A másik kérdésemre még nem feleltél — sürgette a nő érdeklődve.

— Hja, nője válogatja. Meg a körülmények is beleszólnak. Közrendű nő, más időben és országban — kenyértörésig menne, vagy belehalna. De ma a mi Bizáncunk udvari légkörében a nők is megértik az ilyesmit. Pláne, ha előttük a dicső példa: a császáré. Irénét — a szürke Sulzbach Bertát — kárpótolja a soha nem álmodott rang és pompa. Mit is tegyen szegény? Jobb megcsalt római császárnőnek maradnia, mint visszamennie a ködös, barbár Nyugatra, vagy akár egy kisázsiai kolostorba. Jó képet mutat a rossz játékhoz. Eltekintve attól, hogy neki is megmaradt Mánuel szeretete és tisztelete.

— És a te Annád?

— Megint más eset. Bolondul szerelmes belém, valósággal istenít. Felsőbb lénynek tart, akinek legnagyobb emberi gyengéit is el kell szerinte néznie. Természetes, meghagyom ebben a hitében. Hisz ez számomra kényelmes.

Eudokia nem mosolygott a nyilvánvaló cinizmuson. Inkább elgondolkodott, majd újra megszólalt.

— S az nem jut soha eszetekbe, hogy egyszer a megcsalt nők is visszavágnak?

— Fájni ez többé nem fájna. Csak a hiúságunkat sértené. De ennél több eszük van, jobban féltik az otthonukat. Az én Annám lelki berendezése különben ezt kizárja. A többi nem érdekel.

Zoe, a zoszta kopogott be félénken. Prodromost jelentette.

— No, ez jókor jön! — kiáltott Andronikosz örömmel. — Éppen eleget komolykodtunk, hadd nevettessen meg bohókás verseivel!

A belépő szürketógás költő azonban nem nagyon sugárzott a vidámságtól. Az élet terhe alatt meggörnyedt alakja, ráncszántotta fakó arca a földreszállott nyomorúságot ábrázolta.

Félénk tisztelettel hajlott mélységeset, majd ruhája redőiből cédulát keresett elő és Eudokia felé nyujtotta.

— Legjóságosabb úrnőm: Iréne sebastokratorissa küldi a szegény költő — Ptochoprodromos — kezeitől.

Nem volt szokatlan, hogy anyja — ki a Pantokrator monostor foglya volt — ezen az úton küldte üzenetét lányainak. Prodromos, a szegény ördög, egyike volt ama keveseknek, akiknek a szigorúan elzárt hercegnőhöz szabad bejárata maradt. Nem veszedelmes, naív ember, aki nem sok vizet zavar — gondolták őrzői és elnézték, hogy továbbra is szolgálja, — vigasztalja egykori bőkezű pártfogóját, akihez tizenkét év óta szinte kutyahűséggel ragaszkodott.

Eudokia nem gondolt komolyabb dologra. Közönyösen göngyölte ki a tekercset.

De amikor elolvasta, elsápadt és bosszúsan dobbantott lábával, majd Andronikosznak nyujtotta.

— Óvakodjatok Jánostól. Nyomotokban van.

Ennyi és nem több állott a levélben, ám elég, hogy Andronikoszt is kihozza híres egykedvű türelméből.

— És aztán? — kiáltotta felcsattanva. — Lehet-e élő embernek köze ahhoz, ami köztünk történik? Függetlenek vagyunk és felnőttek. Istenemre elnémítom a leselkedőt, az árulkodót!

Majd Prodromoshoz fordult.

— Poéta, most ne kertelj. Tudsz arról, ami a levélben írva van?

A költő zavarba jött. Hogyan feleljen a nélkül, hogy a mecénás család valamely tagját magára ne haragítsa?

— Nem szabad tudnom, szebasztosz. Jobb is így. Nem engem illet.

De Andronikoszt nem lehetett ilyen válasszal kielégíteni. Durván nyakonfogta a remegő költőt és rázni kezdte.

— Megmondod-e, léhűtő, egyszeribe az igazságot?

— Tudok róla, uram — nyögte az ártatlan áldozat. — Előttem játszódott le, amiért a levél íródott. De ne kívánd, hogy beleártsam árva fejem fejedelmi személyek dolgaiba, akik valamennyiét mindenekfelett tisztelem.

Olyan félénken, könyörögve nézett a nagyúrra, hogy a könyörtelen Andronikosz is megsajnálta.

Solidusokkal telt zacskót vetett oda a nyomorultnak, tudta, hogy ez megnyugtatja és megoldja a nyelvét.

— Mit remegsz ok nélkül? A levél nélküled is eleget mond. Ha egy-két részlettel kiegészíted, senkinek nem kell tudnia, hogy te mondtad. S minden bántódástól én védlek meg, Andronikosz.

Emez csak pillanatokig habozott. Aztán a nyakára gondolt, és egyszerre folyt ajkáról a szó bőségesen.

— Mikor a silentiumról távoztál uram, a protosebastos meglesett, titokban követte csónakodat s a parton is nyomodban volt. Személyesen győződött meg, hova mész. Aztán anyjához sietett: erősen izzadta az aranyakat, hogy beengedjék — és erős szóváltás volt köztük...

— És? — kiáltottak rá egyszerre mindketten.

— És hogy tovább nem tűrheti, amiről szerinte egész Bizánc beszél. Hogy a sebastokratorissa vessen véget — szép szerével — a dolognak — ahogy anya tud hatni leányára — különben panaszt tesz a császárnál. Annak pedig szerinte rossz vége lesz, nagyon rossz...

— Erre aztán anyám — bizonnyal János távozta után — megírta a levelet — egészítette ki Eudokia Andronikoszhoz fordulva. Mit mondasz hozzá? Minket óv az anyai szív ösztönével — mert mi vagyunk veszélyben.

— Becsületére válik. Egyenes lelkére vall. És — ezt a nőt vetette Mánuel kihallgatás, ítélet nélkül — fogságba!

*

Prodromosnak nem volt alkalma kínrímeit elnyekeregni. Elbocsátották és örült, hogy kinn lehetett. De még jobban a zsebébe vándorolt zacskónak. Kissé engedett

rég megformulázott nézetéből: hogy a Komnenek csak szóval pártolják az irodalmat, de ettől még ahány költő, tudós, művész van Bizáncban, rakásra halhat éhen.

— Azért is megmutatom — dohogta Andronikosz, amint magokra maradtak. — Még holnap az ünnepségen. Ha beszélnek, legyen miről beszélniök. Vaj van a fején a császárnak is...

Eudokia nem tudta, mire gondol Andronikosz. Akár lebeszélni, akár csillapítani — tapasztalatai szerint — hiábavalónak tartotta.

IV.

A pápa követét szokatlan ünnepélyességgel készült a császár fogadni. Trónralépte óta kimondottan Nyugat felé tájékozódott, jobban, mint bármelyik elődje. Ha csak rajta múlt volna, létrehozza a két egyház unióját. Akkor, uralkodása eső évtizedében még nem tartotta ezt lehetetlennek. E gondolat volt a nagy parádé hátterében.

Mánuel — a régi császároktól eltérően — a Blachernae-ben lakott, melyet pazarfényű tündérpalotává varázsolt. Itt folyt le a ragyogó udvari élet, a város északi szélén, a nagy védőfal és az Aranyszarv-öböl alkotta derékszögben, távol a profán népnyüzsgéstől. Az ősi Szent Palota elhagyatva nélkülözte bíboröltözetű lakóit.

De nagy ünnepségek alkalmával az udvar mégis csak a marmaraparti épületkolosszusba költözött. Ez a városrésszel felérő palotatömb, lenyügöző nagyszerűségével hasonlíthatatlanul alkalmasabb volt a pompa kifejtésére. Mánuel a követfogadás előestéjén bevonult a Chrysotriklinos körüli császári lakosztályba, s reggel átment a Daphne palotába, hogy a Koiton Auguszteon teremben a fogadáshoz öltözködjék.

Itt szorgoskodtak körüle a kubikularioszok és kamarásmesterek, egyik a fehér chlamidát illesztette a bíborruha fölé, másik a homloka köré erősítette a pántot, ez a bíborcsizma kétfejű sasán talált igazítanivalót, amaz a szakáll elálló szálait simítgatta, mindez hosszadalmasan unalmas volt, nemcsak a korona feltételére várakozó egy-

házi férfiaknak, de főleg a bazileusznak. Hogy meg lehetne gyorsítani? Ki jöhetne ilyen gondolatra a megkövült szertartásosság világában?

Hogy az idő mégis teljék, a protosebastos találta jónak bebotlani, az egyetlen, akit Mánuel ilyenkor — a funkcionáriusokon kívül nemcsak megtűrt, de örömmel látott. Szokás szerint az előző napi udvari pletykákat tárgyalták meg. Ilyen mindennap akadt.

Kényes dolgok is szóbakerülhettek, fölösleges volt, hogy a személyzet megértse. Magyarul beszéltek. A császár anyjától, László király leányától tanulta — gyermekéveiben — e nyelvet, János a divatnak hódolva sajátította el az északi szomszéd, a bontakozó nagyhatalom nyelvét.

Közönyösebb terefere után szóbakerült a minapi incidens, amikor az egyik öltöztető vigyázatlanul érintette a császár sebesült karját.

— No, és Andronikosz? A véremmel megmentett unokafivér? Mit csinál?

— Azt, amit nem kell, felség. E felől vaktában is biztosak lehetünk.

— Ej, ej. János fiam, — te ellenséges szemmel nézed. Az ördög sem olyan fekete, amilyennek festik.

— Sokkal feketébb, felség. Már ugyanis Andronikosz. Egyébként — ő vagy az ördög — csakugyan egyre megy.

— Ha így beszélsz, okod lehet rá. Bizonyosan megint borsot tört az orrod alá. Ki vele, mit követett el a széltoló?

Mánuel tréfára vette a dolgot. Tudta, hogy a két ember gyűlöli egymást, s arra volt elkészülve, hogy Andronikosz újra valami csínnyel fogott ki a protosebastoson. Lelkök rajta, hadd évődjenek.

— Nem szívesen beszélek róla, kényes dolog. Csak a felséges bazileusz parancsára.

— Nos, hát elrendelem, beszélj — szólt a császár, még mindíg tréfálkozva.

— Megenged előbb egy kérdést, felség. Mi a véleménye egy nőről, akit Andronikosz látogatásával naponta — órákra — megtisztel és aki azt szívesen fogadja?

— Az, hogy jó ízlése van. Andronikosz szép ember.

És ha szegénysorsú a nő, ezenfelül még szerencséje. Mert a férfi dúsgazdag és bőkezű.

— De ha az a nő éppenséggel — a császári családhoz tartozik?

Mánuel most felfigyelt. Türelmetlenül förmedt a beszélőre.

— Kiről van hát szó, hogy ilyen nagy feneket kerítsz a dolognak?

— Véletlenül saját nővéremről, Eudokiáról. Sülvefőve együtt vannak Andronikosszal. Mégis csak botrány!

*

János várta a hatást. Hitte, hogy a császár bőszen kirobban. E helyett a válasz még mindig az előbbi könnyed hangnemben adódott.

— Hát aztán? Tudják, mit csinálnak. Egyik sem mai csirke. Mindkettő szerelemre termett. Legfeljebb Andronikosz számoljon a feleségével. A nő pedig özvegy és független. Ha szeretik egymást, az ő dolguk. Mit törődsz te ilyenekkel?

— De nem addig van, felség. Nagyon is nyiltan megy a dolog. Nemcsak suttognak, beszélnek is már róla. Legfőbb ideje gátat vetni az esetnek.

— Szóval zárdába küldjem Eudokiát? Andronikoszt meg barátnak? Haha! Csakugyan jól festene, csuklyásan, kopogó facipőben.

Jánosnak sehogysem tetszett, hogy a császár csak humoros oldaláról fogja fel a dolgot. Mélyebbre kellett nyúlnia, hogy eredményt érjen.

— Nem ilyesfélére gondolok. Elég lenne, ha Andronikosz tágulna valamerre. Jó hadvezér, — második Fabius Cunctator — nem akadna számára valami a végeken?

— Ahol — mint Fabius — habozásával mindent elrontana?

— Ahol — tessék-lássék harc folyna. Se ő nem volna veszélyben, se nem veszélyeztetné a komoly harc sikerét.

— Jól adod. Ez fél száműzetés. Ha minden szerelmi kalandot ilyennel torolnék meg, nem maradna férfi Bizáncban.

— Mind itt maradhat, csak ez az egy menjen el! Nem magam érdekét, felségedét nézem.

A bazileusz nevető kedvében volt. Nagyot kacagott ezen.

— Meg tudom én védeni a magam érdekét, János fiam. Viszont nem értem, mi károm lehet Andronikosz egy vagy más szerelmi kalandjából?

— Semmi felség, ha nem Eudokiáról van szó. És nem Andronikoszról. Így azonban... az emberek gondolkodnak. Felségsértő párhuzamokat vonnak. Sok minden jut eszökbe. Például másik nővérem: Theodora.

Most kezdte a császár érteni, mire céloz amaz. Az is világos lett előtte, miért kertelt oly soká. Persze bajos volt ezt érintenie.

Kissé elkomolyodott és elgondolkodva válaszolt.

— Hm. Mondasz valamit. Majd meglátom, mit kell tennem. De nem fogom elhamarkodni. Meghallgatom Theodora nővéredet.

János tovább nem erőszakolhatta a dolgot. Egyelőre beadta a maszlagot s nagyjából meg volt elégedve az eredménnyel.

*

A követ fogadása a Szent Palota trónermében, a lenyügöző nagyszerűségű Chrysotriklinionban ment végbe. Bár az olasz bíborosnak az örökvárosban is hozzá kellett szoknia pompához, ragyogáshoz, mégis szinte elbódította a terem káprázatossága. Kezdve a nagy ezüst ajtón, amelyen át belépett, s melyben VII. Konstantin alkotását csodálta, nem győzte szemét végigsiklatni a pazar gyönyörűségeken. A padló — ahol a csodás perzsaszőnyegek szabadon hagyták — különbözőszínű márvány és porfir mozaikkal volt díszítve, amiknek ezüst szegélyzete változatosan üdítette a szemet. A falak ugyancsak ezüsttel és mozaik munkával voltak ékesek s az óriás kupola középpontjából kolosszális csillár függött: a Polykandelon.

Fülkeszerű elkülönített magaslaton állott a bazileusz aranytrónja függönnyel elválasztva, amely csak akkor lebbent ketté, amikor Mánuel már ott ült, aranyszegélyű

Sagionnal és a császári Scaramangionnal hatalmas termetén.

Minden szó, amit ily ünnepi fogadáson a császár és a követ válthattak, a legszigorúbban szabályozva volt. A lényeg, az esetleges bizalmasabb közlés a későbbi magánkihallgatásra maradt.

— Látogassanak meg, felséges császár, a szent Apostolok oszlopai — szólt a bíboros, amint a szólásra jel adatott — Péter, az égi kulcshordozó, és Pál, a népek tanítója. Lelkiatyánk, a legszentségesebb ökumeniai pátriárka, püspökeivel, papjaival és diakonusaival egyetemben hívő imáikba foglalják nevedet, felséges bazileusz és csekélységem által hozzák ezt tudtodra!

A néma ünnepiességben szoborrá merevedett császár nevében a balján álló logotheta válaszol:

— Hogy van a szent római püspök, felséges császárunk lelkiatyja? Hogy vannak az összes püspökök, papok és diakonusok, valamint a római szentegyház többi tiszteletreméltó klérusa?

*

A fogadást nagy díszebéd követte, a legmagasabb császári ház összes tagjainak, a magas klérusnak és a főfő állami méltóságoknak részvételével. Justinianos trikliniuma pazar díszben várta a vendégeket, kiknek pontos ülési rendjét — a taxist — teljesen előírás szerint összeállítani előző két napi fejtörésébe és vitájába került az arra hivatott protospathariosnak és artiklinosnak. Különösen a papság rangsorával volt sok baj. Az ugyan kétségtelen, hogy a Rómában székelő ökumeniai pártiárka követe a másik ökumeniai főpap — a konstantinápolyi — mellé kerül, de e két hypertimios — főfőtiszteletű — után milyen sorrendben kerüljenek a praelátusok, érsekek, hogy se a thessalonikai, se az atheni, patonei vagy korinthusi főpap ne érezzen mellőztetést? Mert senki sem oly fölötte érzékeny az ilyenekre, mint az egyháziak s minden hibának a szerencsétlen artiklinos issza meg a levét.

Végre felharsanhatott a heroldok ünnepélyes kürtjele s a császári felségek elfoglalták asztalfői trónszékö-

ket. Utánok következtek a vérbeli császári hercegnők és feleségek, majd a klérus, a császári ház férfitagjai, alább a magistrissák, a patriciusok nejei, végül a különböző katonai és polgári főméltóságok. Akik még ezeknél is alább álltak, azok számára az aranykamrában marsallasztalt terítettek.

Lágy melódia zendült meg a Jusztinián ideje óta — 600 éve — névben megmaradt »kékek és zöldek« függöny mögé rejtett ezüstorgonáján. Később a Szent Zsófia és az Apostolok templomának énekkarai adtak elő kardalokat a császári család és a magas nyugati vendég — az apokrisiarios — tiszteletére, majd az artisták is megjelentek, hogy különféle bohóckodásaikkal szórakoztassák az előkelő társaságot.

Andronikosz könnyed tereferébe vegyült Kantakuzenosz Jánossal, Theodora és Eudokia sógorával, akit egyébként épúgy szívből utált, akár a protosebastost. S miközben azt vitatták, vajjon hogy képes a magyar király — szinte egyazon időben — halicsi Vladimirko ellen is hadat küldeni, Bizánc ellen is harcolni — titokban — mefisztói mosollyal — a fellebb ülők felé sandítgatott.

Szó, ami szó, volt is ott elég bizarr látnivaló! Iréne császárnő, a »német asszony« — merev méltóságban ült Mánuel oldalán, mintha csak kardot nyelt volna. Szinte belekövesült fenségébe. Maga a bazileusz — aki mégis csak a szertartásosság legfőbb őre — jóval fesztelenebb volt mozdulataiban, magatartásában. Be nem avatott szemlélő azt hihette: ez a két ember — házaséletében is felülmúlhatatlanul tökéletes. Hiszen — a nő részéről jó szándékban nem is volt hiány, de mit tehetett róla, ha komor nőisége nem tudta magából azt a szerelmi varázserőt kisugárzani, amely Mánuelt leköthette volna? Ámbár — kérdéses marad, létezhet-e egyáltalán nő a világon, akihez a lobogó vérű császár igazán hű tudott volna maradni?

De — jusson igazság a bazileusznak is. Valóság, hogy — ha szívével és minden érzékével most Theodorát kívánta is, a lelke mélyén megbecsülte és nagyratartotta a megbízható Irénét. — Lám, ebben is megegyezünk

Mánuellel: én is ilyesféleképpen vagyok Annával — állapította meg Andronikosz önelégülten.

A tarka női társaság még több alkalmat adott a gondolkodásra. Egymás mellett ült Theodora és Eudokia, ahogy rangjokhoz illett. Legszívesebben kikaparták volna egymás szemét — jól tudta Andronikosz — de most — angyalian ártatlan arccal figyelték mindketten a mimoszok játékát, el-elmosolyodva egy furfangosabb fogáson. A pápai követ, ha történetesen odanézett — a női erények megtestesülésének gondolhatta őket. A harmadik nővér, a kifogástalan erkölcsű Kantakuzénné velök szemközt került s oh — tapintatok-tapintata — e mellé ültették Annát, Andronikosz fölötte tisztelt hitvesét. Tűrhető semleges szomszédság, e két asszony között nem volt sem rivalitás, sem ütközőpont. A gráciák anyja, a grácia-vesztett Iréne természetesen nem volt jelen, Mánuel kifürkészhetetlen akaratából kolostorban vesztegelt.

Ebéd végeztével a császári pár felállott helyéről és termeibe vonult, ezzel megadván a jelt a szertartásosság felfüggesztésére. Ugyanekkor az asztalnokok a vendégek elé tették az »öttornyú« arany csemegetartót, egy ötrekeszű szekrénykét, amelyre válogatott édességekkel megrakott aranycsészécskék voltak erősítve. Később a császár visszatért vendégeihez, hogy fesztelenül szórakozzék velök: a pápai követnek pedig sajátkezűleg nyujtotta át vendégajándékát: — drágakövekkel megrakott aranykazettában — ötszáz milliárlust. A kíséret valamennyi tagja is részesült ajándékban.

Már akkor a vendégek sorrendje is felbomlott és kiki odaült, ahova leginkább vonzódott. Ha valaha, most illett diskrét kötelékének palástolása, az udvari pletyka alvó oroszlánjának fékentartása.

Andronikoszban forrt a vágy valami olyat tenni, ami a császárnak nemtetsző, amiről hadd beszéljenek, amire a közvélemény felfigyel. A benne lakó hétördög ösztökélte, hogy tüntetően Eudokia mellé üljön és a legbizalmasabb közelségben feléje hajolva, vele meghitt beszélgetésbe bocsátkozzék.

Magának a nőnek sem volt kellemes a fordulat. De

nagyobb botrányt kerülendő, kénytelen volt tűrni. Ismerte Andronikosz konokságát, tudta: minden elhárítási kísérlet olaj a tűzre. A férfi pedig sem a nő hírnevével nem törődött, még kevésbbé a közvéleménnyel, amelyet szuverén módon megvetett.

Mindenki látta, amint a szemközt ülő Anna megretten és elhalványodik, Theodora pedig méltóságteljes komolysággal visszavonul. Andronikosz most előszólította a még kinn lézengő Prodromost, aki imént — az ebédnél — adta elő Mánuelt dicsőítő versezetét és kényszerítette, hogy most Eudokia magasztalására mondja el a mindíg készen tartott verset.

A költő ötölt, hatolt, de kötélnek kellett állania. A császári ház minden tagját megénekelte, Eudokiára is volt tartalékban felköszöntője. És folyt szolgai ajkáról a hízelgő szóáradat.

Mánuel arca elsötétült és miközben másmerre látszott figyelni, a hallgatóság arcjátékát leste. Gúnyos, rejtett mosolyok, nem nagyon titkolt rosszalás váltakoztak az arcokon.

V.

A következő napokban a császár Andronikoszt kihallgatásra rendelte a Blachernae-palotába. Máskor is megtörtént, hogy Mánuel, ha őt sokáig nem látta, elküldött érte egy testőrt, scholariust vagy excubitost, aki szóval adta át a barátságos invitálást. Most azonban szokatlanul szertartásos formában. írásban jött az üzenet, keltezve az »Istenőrzötte Városban a Megváltás 1151. esztendejében«.

Andronikosz sétalovaglásról tért haza, amikor kapujában a császár küldöttjével találkozott. Egykedvűen olvasta el az írást. Sejtette, miről lesz szó és szinte vágyott a császárral való találkozásra. Pillanatig sem kételkedett, hogy meg tudja tartani a fölényt, s ha netalán a bazileusz olyast forgat fejében, hogy őt megleckézteti, Andronikosz biztosra vette, hogy át tudja fordítani a szerepeket és végeredményében ő fog a császáron kifogni.

Jókedvvel és gondtalanul fütyörészve öltözködött át és nyomban átlovagolt. Az első meglepetés azzal érte,

hogy a császár — eddigi szokás ellenére — alaposan megvárakoztatta.

Sebaj — gondolta Andronikosz — végigsétálva az ismerős termeken — ezt a borsot sem fogja büntetlenül az orrom alá törni. Majd megkeserítem a mai napját.

Bosszúsan nézegette a falak, oszlopok aranyalapú, sokszínű mozaikját. Csodálatos művészettel voltak ezek berakva — Mánuel készíttette első uralkodási éveiben. A Komnenoszok hősi haditettei voltak azokban megörökítve, János császár háborúi a barbárok ellen és Mánuel életének egyes jelenetei, emezeket inkább ellenszevvel szemlélte az irigy rokon. Lábai alatt ismét másszínű mozaik tarkította a márványt, míg a terem oszlopzatán csillogott a pazar aranyozás...

Idegen — nem tudta volna eldönteni, mit csodáljon inkább: a művészi kivitelt, vagy a felbecsülhetetlen értéket. Valóban a Blachernae palota egyike volt Bizánc csodáinak s Andronikosz — mint minden Komnen — teljesen tudta értékelni azt a luxust, mely az épület minden részéből kiáradt. Bizonyára ő maga is — ha sorsa a trónra veti — így rendezte volna be, s ez egy alkotását illetően — igazat adott Mánuelnek.

Várakozása közben átsétált a trónterembe. A mindenütt őrtálló testőröktől megtehette, azok feszesen tisztelegtek neki, a bazileusz kedves rokonának. Megnézegette a szikrázó drágakövektől ékes aranytrónust — csak éppen hogy bele nem ült, — a felette aranyláncokon függő császári koronát. Ez utóbbi gyöngyökkel és gyémántokkal volt teleszórva, miknek értékét szinte lehetetlennek látszott még elképzelni is. Mindezt úgy tekintette, mint egykor — a sorsnak ki tudja, milyen fordulata révén — rá várakozó ékességet, jogos örökséget.

Unalmában végigjárta az erkélyeket is. Az északi oldalon a Philopation olajfáira nézőt, móhon szívta be azok betoduló mézédes illatát, tekintete végigsiklott a kolosszális falakon, amiket hét évszázad császárai építettek, újítottak, foltozgattak, erősítettek az istenőrzötte város védelmére. Most is kőművesek egész légiója dolgozgatott — Mánuel rendeletére — egy meggyengült falrészleten. Vajjon lesz-e, lehet-e valaha ellenség, amelynek támadását e cyklopsi építmény nem tudja kivédeni?

A keleti erkélyről az Aranyszarv napsugáröntözte lágymeleg vizein siklott végig tekintete, majd átkalandozott a túlparti nyaralókkal tarkított kertekre, s megpihent a távol délkeleten ködlő Galata karcsú tornyain, amelyek aljában a Bizánc védőszárnyai alatt lapuló kis városban szorgalmas olasz kereskedők — Velence és Genua fiai, a »burgesioi« keresik kenyerüket. Jöhet idő, amikor — nagy terve végrehajtásában — ezek is segítségére lehetnek.

Délre maga a csodás város, a világ legszebb, leggazdagabb empóriuma pompázott feléje, kimagasló épülettömbjeivel, az Apostolok templomával, távolabb a Szent Zsófiával, a Hippodrommal és a régi Szent Palota számtalan különálló részével.

A kuropalatész zökkentette ki merengéséből, jelentve, hogy a bazileusz legkegyelmesebben várja.

Meghatottság nélkül, könnyedén sétált be a nagyúr elé.

Mánuel császári dísz nélkül, egyszerű háziruhájában ült ébenfa karosszékén, ezzel jelezve, hogy a fogadás féligmeddig mégis csak rokoni jellegű. Csak joviális barna arcán ömlött el a szokottnál szigorúbb komolyság, a harag és rosszindulat minden árnyalata nélkül.

— Gondolom, tudod miért hivattalak ... — fogadta Andronikoszt.

— Zélota legyek, ha sejtelmem is van róla — füllentette emez. — Talán bizony Thoros barátunk tört rá Ciliciára, s a tanácsomat kéred, bazileusz.

— Ne fesd az ördögöt a falra. Thorossal még dolgod akadhat. De most nem róla van szó. Miért tetted ezt velem, Andronikosz?

Meleg, fájó, szeretetteljes szemrehányás sugárzott a sötét szemekből.

— Mit, uram, császárom? — kérdezte a rokon színlelően.

— Ne szaporítsunk szót, felesleges színészkedned. Legújabb szerelmedről van szó. Helyesebben a módról, ahogyan azt kezeled. Te tudod legjobban, mennyire nem vagyok nagyképű, még kevésbbé veled szemben, legkevésbbé pedig nőügyekben. Értelme sem volna, fiatal

korunkban együtt hajszoltuk Eros örömeit, tudtunk egymás minden csínyjéről, titkáról. Te ma is tisztában vagy az én szívügyemmel. Hát kényes a dolog, szó se róla. Magam lelkiismeretével le tudok számolni, cselekedeteimet megokolni. De a világ szemében mindíg visszásan fest az ilyesmi, a tömeg kizárólag a bizarr oldalát látja. Kerülni kell, ami tápot adna még több szóbeszédre. Éppen ezért tekintettel lehettél volna rám, és választásod másra eshetett volna. Nagy a birodalom, és aligha akad asszony, aki neked ellenáll. Magad is legjobban tudhatod.

— Hízelgek magamnak azzal — szólt Andronikosz gúnyosan — hogy ízlésem előkelő, és közel olyan fejlett, mint császáromé! S vajjon alattvaló létemre nem szabad-e a bazileusz példáját követnem? Különben is úgy illik, hogy egyazon műhelyből kikerült remekek egyformán tessenek. A nagyobbik a császárnak, a kisebb — szegény rokonának.

A vakmerő válasz kellemetlenül hatott Mánuelre. Nem csattant fel, de szigorúbb hangon folytatta:

— Nincs kedvem tréfálni, barátom. Ha nem volt benned elég ízlés, tapintat s főleg — hozzám való szeretet, legalább annyit elvárhattam, hogy hétpecsétes titok alatt őrzöd botrányos viszonyodat. Elvégre a dinasztia tagjainak egymással való — a nép és egyház személyében vérfertőző — szerelméről van szó.

— Még mindíg kisebb a bűnöm a tiednél, császárom — szólt Andronikosz hetykén. — Messzebb leszek nálad a pokolbéli tűztengertől. Te ugyanis saját fivéred leányát tetted kedveseddé, én csak az unokafivéremét. Ami — magad is gondolhatod — elég nagy különbség.

Mánuel türelmetlenül vágott közbe.

— S ha megtettem, lelkem rajta. Nem mondom, hogy helyesen tettem. Ilyet a véletlen hoz létre. Az uralkodás felőrlő gondjai közt oázisra találtam. Emberi dolog ez, nem szabad elítélni. Most már nehéz egykettőre kibontakoznom. Theodora anyává lesz. Lehet, fiút szül, amilyet évek óta hiába vártam Irénétől. De mit mentegetem magam előtted? Ha én hibáztam, palástolnod kellett volna és nem ráduplaznod. E helyett kíméletlen tépdesésnek dobtad oda császárod nimbuszát. Te vétettél házunk ellen,

neked kell azt jóvátenned. Hajlandó vagy-e egyszersmindenkorra megszakítani Eudokiával minden érintkezést?

— Miért éppen én, bazileusz? Ha elöljárnál jó példával, nem mondom, megkísérelném, hogy ebben is követselek.

— Feledni látszol, hogy minden rómainak császára vagyok, tehát neked is. Nem szívesen figyelmeztetlek erre. Még mindíg rokonként szólok hozzád: ép imént fejtettem ki, miért nem szakíthatok Theodorával. Neked ilyen akadály nem áll utadban s vonzalmad is újabb keletű. Mondj le hát róla!

— Nem tehetem, bazileusz. Még akkor sem, ha akarnám. Kettőn áll a vásár. Eudokia sem hagyná annyiban. Te sem kívánhatod, hogy engem egy nő gyávának tartson, aki az első komoly szóra megfutamodom.

— Még akkor sem, ha arra császári tekintélyemmel szólítalak fel?

— Magánügyeimre nem terjedhet ki a császár parancsszava — szólt Andronikosz röviden és határozottan.

A császár felállt. Magas alakja kiegyenesedett, arcán méltóság ömlött végig. Ridegen, szárazon hangzottak szavai.

— Jó. Eddig kedves rokonom, sőt ennél több: pajtásom voltál. De mindennek van határa. Kényszerítesz, hogy a bazileusz hatalmát éreztessem veled. Rendelkezésemet mihamar megkapod.

Kimért szertartásossággal biccentette meg fejét s Andronikosznak meg kellett értenie, hogy a kihallgatás végetért. Nem is lehetett több szava egyiküknek sem.

Fölötte elégedetlenül hagyta el a császári palotát. Nem volt kedvére, hogy ennyire kiéleződött a dolog. Kénytelen volt önmagának bevallani, hogy a császár hatalmában van, s azt a tudatot szinte elviselhetetlennek tartotta. A bazileusz akaratával most nyiltan szembeszállni: nincs itt az alkalom. Hiányzik minden lehetőség: a közvélemény feltétlenül őt ejtené el. Nincs oly hatalmi tényező, akire Mánuellel szemben támaszkodhatnék. Így pedig ha a császár úgy akarja, akár Eudokiát küldheti zárdába — ez

ellen nem segít, ha mégolyan díszes testőrséget állít is melléje, — akár őt rendelheti valamely távoli lehetetlen határszélre.

Behódolni azonban — és teljesíteni a császár parancsát, az Eudokiával való szakítást — a legnagyobb képtelenségnek tartotta.

VI.

A bazileusz rendelkezése nem késett soká. Andronikosz harmadnapra megkapta a kitüntető parancsot, hogy azonnal utazzék Ciliciába, mint a lázadó Thoros örményországi fejedelem elleni hadműveletek fővezére. Haladékról — az ügy rendkívüli fontosságánál fogva — szó sem lehetett. Ilyet nem is kérhetett: a császár többé nem bocsátotta maga elé.

A parancs: parancs. Nagy káromkodások közt összegyüjtötte, felszerelte kíséretét, szolganépét, ő maga is felkészült, majd sátrait, poggyászát szekerekre, tevékre rakatta, útnak indította. Hűséges Annájától sűrű, Eudokiától még sűrűbb könnyhullatások között elbúcsúzott, azután útrakelt. Hogy közben hova kívánta Mánuelt, arról jobb nem beszélni.

Természetes, hogy a megtisztelő megbízatást számüzetésnek tartotta. Cilicia szinte végtelen messzeségben, a birodalom délkeleti szélén húzódik, ahol a vele táborozó római katonáktól eltekintve csak barbárokra talál. Hiszen harci kedvben nem lesz hiány, ha kell, akár az ördöggel is megverekszik, de hiányozni fog a fényes bizánci társaság, a megszokott síma kényelem, legfőképpen pedig az utólérhetetlenül bájos, kecses, illatos fővárosi nők! Mindezek az ő számára el nem érhető állomképekké válnak, ki tudja, mennyi időre, esetleg hosszú esztendőkre ...

Andronikosz egész életében hedonista volt, mindenekfelett a gyönyöröket hajhászta. Feltétlen hódolója volt a szépnemnek, de nem — válogatás nélkül. Ha csupán az érzékek játéka ingerli: könnyen megvigasztalhatta volna a Keleten rá váró ismeretlen gyönyörök gondolata. Ki tudja, minő elbűvölő, buja barbár szépségek akadnak útjába, forróvérű ázsiai nők, akik a szerelmi lángolás ezerféle új változatát ismertetik meg vele? Hisz mindenütt

vannak asszonyok, és Andronikosz most — férfikora teljes virágában — adoniszi külsővel, hősi hírnévvel — könnyű szerrel meghódíthatja azt, amelyik után karját kinyujtja.

De most legkevésbbé sem gondolt erre. Akármilyen hírhedt nőbarát volt, nem szállott — rendszer nélkül — virágról virágra. Nagyon is ki tudott tartani egy mellett, akibe teljes szívvel beleszeretett. Most pedig az okos, kedves, felülmúlhatatlan Eudokia töltötte be egész lelkét, akit — úgy érezte — számára nem pótolhat senki a világon. A tőle való távollétet szinte elviselhetetlen gyötrelemnek tartotta, s a még teljes lángolásban maradt, ki nem élt, ki nem izzott érzés elfojtott benne minden más iránti efféle gerjedelmet. Ha arra gondolt, hogy az imádott nőt esetleg esztendőkig nem láthatja, edzett férfiszíve is összeszorult és sivár üresnek látta a reá váró időket.

Erősen megsajdult a szíve akkor is, ha felesége megható ragaszkodása jutott eszébe. Eudokiát izzó szerelemmel, hűséges nejét átgondolt és átérzett komoly szeretettel zárta a szívébe. Anna — talán végtelen türelmének köszönhette, hogy férje vonzalmából ennyit is megtarthatott. Ha kevésbbé lett volna elnéző és vad féltékenységi jelenetekben tör ki: egyszeriben minden elveszett volna számára. Így azonban férje szerette, megbecsülte, s még mindíg fennmaradt a remény, hogy egykor — ha a másikból kiábrándul, tökéletesen — visszatér hozzá. Addig meg — hatalmas vigasztaló — egykori tökéletes szerelmük záloga: a gyermek.

Andronikosz rég beleszokott kétlaki életébe, amelyből most kizavarták. S a gondolat önkényt tolult eléje, vajjon, ha hosszú idő multán mégis csak újra felbukkan Bizáncban: magáénak mondhatja-e még teljesen e két női szív szerelmét? Anna felől e tekintetben teljesen bizonyos volt. Ő az a komoly, meggondolt női típus, amely csak egyszer tud szeretni, de akkor a sírig. Eudokiáról szerette hinni, hogy mérhetetlen lángolása nem lobban el lidérctűzként.

*

— No, de, nézzünk utána, mit csinál Theodoros barátunk, a »félelmes Thoros«, aki már eddig is annyi borsot tört Mánuel orra alá? — szólt Andronikosz protostratorá-

hoz, amint a hosszú út fáradalmai után egyet pihent a Kydnos partján felütött sátorában. Hangja elárulta, hogy egyébként kisebb gondja is nagyobb annál.

Thorost illetően különben egyénileg sem volt egy véleményen Mánuellel. A császár ezt a fejedelmet lázadó alattvalóként tekintette és kezelte, holott voltakép legfeljebb kellemetlenkedő szomszéd lehetett. Hogy a császár ilyetén lealázó bánásmódja elkeserítette, Andronikosz megértette. Ha ő volna a bazileusz, Thorossal szemben másként járna el, elégtételt adna neki, megbékítené. Ám mindegy, most más a rendelkezés és valamennyire a becsület kívánja, hogy annak eleget tegyen. Ha már így alakult: Bizánc tekintélye nem szenvedhet csorbát.

Harcolni harcolt tehát, de egyelőre csak tessék-lássék módjára. Az esze szüntelenül egész másfelé járt. Bizalmas emberei útján megkörnyékezte óvatosan előbb a jeruzsálemi királyt, majd az ikoniumi szultánt, puhatolódzva, mennyiben számíthatna egyiknek vagy másiknak, esetleg mindkettőnek segítségére Mánuel megbuktatását célzó terveiben? III. Balduint azonban nagyon mulya embernek ismerte meg, aki habozva kitért, okul adva, hogy elég gondja van a saját királyságának megtartásával a pogány áradat közepette, nemhogy ő még a hatalmas Bizánc sorsába kívánna avatkozni, az ikoniumi szultán pedig úgy találta, hogy neki nagyon mindegy, ki ül a távoli Bizánc trónján, Andronikosz úgysem tartaná meg, amit neki most ígér, s ha valaha követelni valója lesz a birodalmon, ráér akkor fegyvert fogni. Az esetleges trónváltozás nem éri meg egy szaracénja kisujját.

A ravasz Thoros pedig sokkal keményebb diónak bizonyult, mint hinni lehetett volna. Hol makacsul elsáncolta magát láthatatlanul, hol váratlanul felbukkant, ahol nem sejtették, s kitartó guerillaharcaival erős próbára tette a nehézfegyverzetű római haderőt. Andronikosz csaknem egy évi meddő csatározás után egy lépésnyire sem haladt előre, később pedig határozottan hátrányba került. Nemcsak Thoros ügyessége, de a saját lanyhasága folytán is. Egyszerűen nem volt ott az esze, nem vette elég komolyan az ügyet. Érzett magában hadvezéri hivatást, de nem tartotta érdemesnek azt teljes mértékben kibontakoztatni ilyen hozzá nem méltó csip-csup

csetepatéban. Ha a birodalom létkérdéséről, esetleg számottévő hódításról volna szó, akkor igen!

Hiszen akadt éppen alkalom, amikor egyéni hősiessége érvényesülhetett. Nagyon is mélyen belebonyolódott egyszer az ellenség soraiba s azon vette észre magát, hogy övéi messze elmaradtak. Egymagára maradt a felé villanó ellenséges fegyverek erdeje közt. S lélekjelenléte nem hagyta el: damaszkuszi szablyájával utat nyitott magának az örmények sorai közt, rakásra vágva Thoros embereit. Oroszlánbátorsága és roppant ereje mellett is csodával volt határos, hogy megmenekült.

Általában azonban hadjárata eredménytelen maradt. Szarvashibákat halmozott egymásra. Ki engedte siklani kezéből az ellenséges sereget, amelyet könnyű szerrel bekeríthetett volna, magát Thorost is módjában lett volna egy alkalommal elfogni: elmulasztotta, seregével veréséget szenvedett akkor, amikor minden előnye megvolt a győzelemhez s e sok balfogás következtében végre is kényszerült kiüríteni a tartományt és egész Antiochiáig visszavonulni.

Természetes, hogy az ilyetén hadviselés híre Mánuelhez is eljutott, aki végül megsokalta a baklövéseket és Andronikoszt visszahivatta Bizáncba.

Andronikosz rossz lelkiismeretével rezignáltan indult hazafelé. Egyrészt örült, hogy végetért a nehezen viselt száműzetés, de kényelmetlenül érezte magát, ha arra gondolt, mi várhat rá. Elkészült komolyabb összetűzésre a császárral, aminek kiszámíthatatlan következményei lehetnek. Mert ha a bazileusz túlzásra ragadtatja magát vele szemben: kétségtelen, hogy ő is visszavág. S a hatalmi próba most is Mánuel javára dől el, hacsak azonmód brutálisan le nem üti. Ezt azonban mégsem tartotta magához — mint kultúremberhez — méltónak.

E meggondolások folytán valósággal »szurkolt«, amikor a császár elé juthatott. Annál nagyobb volt azonban meglepetése, amint a bazileusz tárt karokkal fogadta, megölelte s barátságos arcán a szokott jovális mosoly játszadozott.

— No, te ugyan szép csávába juttattad a birodalmi zászlót — kezdte a szelíd szemrehányást. — Nem szégyen-

led magad? Én restellem helyetted, hogy a Komnen-ház tagjával ilyesmi megesett!

A lábáról levett Andronikosz valami mentséget dadogott, túlerőről, rossz éghajlatról, szokatlan harcmodorról.

— Hiszen jó, tudom én, hogy azzal a furfangos örménnyel nem könnyű elbánni. Azért küldtelek éppen téged oda, akinek hadvezéri mivoltában megbíztam. Azt is tudom, hogy hősiesen harcoltál és magadra maradva, egyedül törtél utat az ellenség sorain keresztül. Hajszál híja, hogy ott nem hagytad a fogadat. Erre való tekintettel nem is veszem bűnödül a balszerencsét, habár — köztünk mondva — meggyőződésem, hogy te is hibáztál. Valahogy rossz taktikával vezetted az egészet. Az is lehet, hogy ráeszméltél, de későn. No, már mindegy, fátyolt a történtekre! Azért hivattalak vissza, mert nem tehetem ki tovább a dinasztia tagját hasonló kudarcoknak. Ez a házunk tekintélye ellen volna.

Andronikoszt Mánuel nagylelkűsége egészen lefegyverezte. Gyűlölte császári rokonát most is, de a gondolat, hogy szárazon elviszi irháját és nyugodtan megmaradhat Bizáncban — őt is barátságosra hangolta.

— Sajnálom, bazileusz, hogy vállalkozásom jobban nem sikerült. Akaratomon kívül történt. Ha valamit mulasztottam, bocsáss meg érte.

Ez a hang, a férfias beismerés komoly szava, fölöttébb megnyerte Mánuelt. Most még több melegséggel fordult a bukott hadvezérhez.

— Hiszen helyrehozhatatlan hiba nem történt, Thoros csak tüske lehet az oroszlán testében, nem több. Ettől ugyan meg nem rendül a római birodalom. Ha te nem tudtad megfékezni, majd elbánik vele más.

— Ugyancsak ember legyen a talpán! Kíváncsivá teszesz, császárom, van-e már, akire e részben gondolsz?

— Hogyne. Antiochiai Rajnald. Neki való vállalat. Ilyen kalandor lovagok merészen nekivágnak, már csak a zsákmány reményében is. Téged pedig — hogy lássad, mennyire megbocsátottam a történteket, hasonlíthatatlanul fontosabb feladattal bízlak meg. Ennek ellátása már csakugyan elsőrangú érdeke a birodalomnak.

Andronikosznak a csalódástól szinte leesett az álla.

Feladat! Megint csak külszolgálat! Pokolba minden hadviseléssel, mikor ő végre már nyugodtan szeretne a fővárosban maradni!

— Szabad remélnem, bazileusz, hogy Bizáncban oldhatom meg. Két évig voltam távol, rámférne a családi otthon, meg a pihenés.

— Nem vagy te még olyan öreg ember. Lásd, a jövő telet magam is alighanem kinn töltöm a táborban. Férfisors ez. Mondhatnám azt is: itt nem maradhatsz. De ez másodrendű. Fő az, hogy odafenn a magyar határon égető szükség van rád. S hogy ne fájjon annyira a távollét, máris megajándékozlak három várjósággal. Naissus, Castoria és Baranos a tied.

— Te rendelkezel velem , császárom — szólt Andronikosz valamennyire megnyugodva, mert máris lehetőségek villantak fel agyában. Bár — más harctérről érkezvén két év után, teljesen tájékozatlan vagyok a rám várakozó feladat felől.

— Természetes, hogy felvilágosítlak erről. Tudod, hogy szinte évek óta hadiállapotban vagyunk az északi szomszéddal, Magyarországgal. Nem mi kezdtük, ők tették az első botor lépést, amikor még 1149-ben a birodalom széleit pusztítgató ráskai szerbeket segítették ellenünk. Akkor megelégedtem a szerbek megfenyítésével. De ezek a következő évben újra csak nyugtalankodtak, s a magyarok még nagyobb haderővel jöttek segítségökre. Akkor kerültünk velök először szemtőlszembe. Mondanom sem kell, a győzelem a miénk lett.

— Erről még tudok. Akkor volt Bágyon vitézzel ama nevezetes párharcod.

— Talán nem is kerül a sor újabb összetűzésre, ha a király nyugton marad. De magad is tudod, hogy amint felőlünk lélekzethez jutott, másik szövetségesünk, a halicsi Vladimirkó ellen fordult, s ezt, a te nagybátyádat, valósággal összetörte, megsemmisítette. Ezt nem türhettem el, s most már közvetlenül neki üzentem meg a háborút. Szabályszerűen, mint a lovagok szokták, levelet írtam, elmondtam benne sérelmeimet, s bejelentettem, hogy seregemmel jövök.

— Akkor is itt voltam még. Sőt, hogy fáradságtól kíméljelek, magam beszélem el a továbbiakat addig, amed-

SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

dig tudom. Megindítottad a háborút, s mikor Belgrádba értél, még nem voltak ott a Bizáncban felszerelt hajók. Csónakokon, lélekvesztőkön kellett átkelnetek a Száván. Zimony ellenállt. Vatatzész Tivadart hagytad a vár előtt, s magad tovább mentél, ahol egy kis magyar csapattal találkoztál és diadalmasan megütköztél. Itt is rádrohant egy rendkívül nagy és bátor vitéz, akit fejbenvágtál, leterítettél, mire a többi meghódolt.

— Úgy volt, de ezek részletek. Nem fontosak.

— A lényeg az volt, hogy Zimonyt bevettétek, még mielőtt a király odaérkezhetett volna. A védők megadták magokat, s hajadonfővel, nyakukban kötéllel vonultak el előtted, aminek fejében — elég nagylelkűen — nem engedted meg, hogy katonáid valakit közülök megöljenek.

— Foglyunk pedig több lett, mint amennyi volt a seregünk száma. A lakosság apraját-nagyját, férfit, nőt, akit csak megkaphattunk, elhoztuk a birodalomba, gyarmatosoknak a Szerémségből.

— És ezekkel tartottad ama theátrális diadalmenetet, régi római módra. A magyar és szerb foglyokat sokkal szebben öltöztetted fel, mint őket rangjuknál fogva illette volna, és egyes külön csapatokba osztottad, hogy minél különb embereknek, minél számosabbaknak tartsa őket a bizánci bámész népség. Nagyszerű ötlet volt!

— Hát valamivel csak kell mulattatni a kíváncsiakat. De a hadjárat nem ezzel végződött. Tudod, hogy velem volt Borisz, az örök magyar trónkövetelő, s ezt átküldtem a Dunán a temesi falvakat pusztítani. Ám közben megérkezett a király s Boriszt úgy megszalasztotta, egyenesen a Dunának, hogy alig bírtak — éjjel, sebtében átkelni. Ha fáklyáimmal nem világíttatok eléjök, valamennyien a folyamba vesztek volna. A király — seregével — azonban megállt a Duna túlpartján. Farkasszemet néztünk egymással: köztünk a folyó volt. Persze a király volt az első, aki fegyverszünetet ajánlott. S akkor nekem is alkalmasabban esett, ha elfogadom. Ezzel végződött ez a hadjárat.

— Körülbelül eddig tudom a dolgokat. A további fejleményeket nem ismerem.

— Hát úgy volt, hogy a magyarok — és különösen büszke rátarti királyuk — sehogy sem tudták elfelejteni

az elhurcolt foglyokat. Mialatt én Sziciliában hadakoztam Roger, majd ennek halála után Vilmos ellen, ők elérkezettnek látták az időt, ellenem bosszúhadjáratra gondolni. Csakhogy idejében neszét vettem a dolognak, hála az árulóknak, akik odaát ugyancsak nem hiányzanak, még a király közvetlen környezetéből sem. Ha rosszmájú akarnék lenni, azt mondanám — Gézának is megvannak a maga Andronikoszai...

— Kár engem sértegetned, bazileusz. Nem szolgáltam rá — szisszent fel emez.

— Jó, no. Nem mondtam semmit. Szóval mielőtt még a magyarok a birodalomba becsaphattak volna, én már a Dunánál termettem. Szemben velem Géza király. Újra a folyó volt köztünk. Megismétlődött a multkori eset, hajóim nem érkeztek idejére, nem kelhettem át. Rögtönzött alkalmatosságokon mégis megkísérlettem volna, de a király békeajánlatot tett. Csak a foglyok fájtak neki. Nos, ezek felől megegyeztünk: tízezret megtarthattam — a váltságdíj lefizetéséig, a többit ingyen visszaadtam.

Andronikosz gúnyosan elmosolyodott. Nem minden malicia nélkül megjegyezte:

— Különös ez a sok farkasszem nézés. Úgy látszik, te is, a király is egyformán tartotok egymástól. Mindkét fél csak akkor meri a másiknak a jószágát pusztítani, ha a gazda távol van. Én rövidebben bánnék el hasonló apró barbár fejedelmekkel.

— No, ez aztán merész kijelentés éppen részedről, aki Thorossal sem tudtál elkészülni. Látszik, hogy nem vagy a dolgokkal tisztában. Géza ugyancsak nem Thoros.

— Mintha János császár nem verte volna meg elégszer akkori királyukat, Istvánt.

— Jó, jó, hiszen végeredményében mi is csak elbánunk velök. De nem olyan könnyen. István csélcsap, hebehurgya ember volt, akit egy-egy céltalannak látszó hadjáratában vitézei szándékosan cserbenhagytak. De mostani királyukat vakon követik, akármerre vezeti őket. Az a sok orosz-lengyel hadjárat — magyar szempontból — ugyancsak meddő, hiábavaló volt, akár az István háborúi és mégsem jutott eszökbe egyetlen szóval is ellenmondani. Büszkén követték a királyt, aki diadalról dia-

dalra vezette őket. Tudod, hogy verte meg apósomat, Konrádot 1146-ban, Vladimirkó oroszait szinte számtalanszor és mi tűrés-tagadás, a — mi seregeink hátát is elpáholta már itt-amott. Olyan hadvezér, mint Géza, olyan lelkes úri, nemzeti sereggel, nem lekicsinylendő ellenfele a mi mindenfelől összeszedett zsoldosainknak. Csak tisztán kell látni a dolgokat.

— Akkor hát — hagyjuk őket békében és örüljünk, hogy élünk — szólt Andronikosz éles iróniával.

— De nem addig van, barátom. Est modus in rebus. Többet ésszel, mint erővel. És: evés közben jön meg az étvágy. Amióta saját szememmel látom, mily értékes elem a magyar: erős elhatározásom, hogy azt az országot a birodalomnak megszerzem. Nem mondom, hogy eredetileg is ez volt a tervem: először csak a szerbeket akartam elvonni a magyar protektorátus alól és Bizánchoz fűzni. De aztán messzebbre gondoltam. A birodalom Kelet felé nem terjeszkedhetik többé, örülnünk kell, ha mostani határainkat megvédhetjük az egyre hatalmasodó izlam ellen. Viszont nem volnék jó római, ha nem törekedném egy Justinián, egy II. Baziliosz világbirodalmának visszaállítására. Arra kell tehát terjeszkednünk, amerre lehet: Nyugat felé! Micsoda szédületes perspektíva nyílnék, ha azt a tejjel-mézzel folyó Kánaánt valami módon a birodalomhoz fűzhetném! Akár hódítással, akár hűbéri viszonnyal, akár a két trón egyesítésével! Hogyan: az majd kialakul! Közös határunk volna az úgynevezett »nyugati császárral«, akit aztán könnyű volna visszaszorítani az őt megillető másodrendű szerepre. Mit mondasz hozzá?

— Áldásom rá! Jól tudod, bazileusz, hogy ha a birodalom dicsőségéről van szó, annak előmozdításában semmivel sem kívánok mögötted maradni!

— Szóval, segíteni fogsz, hogy elérjem. Erre számítottam.

— Nos, hát hogy is áll tovább az ügy a magyarokkal?

— Ama bizonyos fogolycsere után következő ősszel én gyüjtöttem — nagy titokban — sereget a magyarok ellen. Ezt meg Géza tudta meg idő előtt és máris újra déli határainál termett jókora haderővel. Egyben azonban követeket küldött hozzám Szófiába, ahol akkor táboroz-

tam — azzal, hogy nem akar háborút. Mit tehettem? Tervem időelőtt el volt árulva, rajtuk ütni nem lehetett, az egész magyar hadsereggel való megütközést kockáztatni nekem sem volt érdemes. Elálltam a háborútól és kész seregemet felhasználtam a szerbek ellen, s a nagyzsupánt végre rákényszerítettem a magyarokkal való barátság végleges megszakítására, s a birodalomhoz való csatlakozásra. Ez a mai hadihelyzet.

— Vagyis — semmi. Ott vagyunk, ahol sok évvel ezelőtt.

— Várj csak. Most jön a te feladatot. Azt világosan láthatjuk, hogy amíg a mai magyar király él és trónján ül, azt az országot sem erőszakkal, sem szépszerével meg nem szerezhetjük. Nem áltatom magam: II. Gézával nem bírunk. Már arra is gondoltam, hogy az új német királlyal — ama rőtszakállú Frigyessel — lépek szövetségre és egyszerre támadjuk meg — két nagyhatalom — ő nyugatról, én délről — Magyarországot. De nem állt kötélnek. A király nemcsak hadvezér, de elsőrangú diplomata. Semlegesíteni tudta a nyugati »császárt« és igyekezetem meddő maradt.

— Megint csak azt mondhatom, maradjunk hát veszteg!

— Ugyan! Most, amikor a sors is segítségemre jön! Amit erőszakkal nem érhetünk el, megkaphatjuk — okossággal! Tudod, milyen pártoskodó nemzet a magyar! Sokszor nem tudja, mit cselekszik, s önmaga alatt vágja a fát. Elhinnéd-e, hogy még Géza ellen is akadnak acsarkodók?

— Boriszra gondolsz? Az örök trónkövetelőre! A »fattyúra«?

— Eh, dehogy őrá! Ez már letűnt nagyság, elhasznált madárijesztő. Tőle odaát senki meg nem ijed. Három embert nem tudna többé pártjára állítani. Vele már nem kezdhetünk semmit, lejárta magát. Jó, holmi apróbb betörésekre, de komoly célra vele gondolni sem lehet. Fia, Kálmán még nála is kevesebbet ér. Számításon kívül hagyhatjuk őket. Nincsenek éppen terhemre, megkeresik kenyeröket, amíg egyszer — valami harcmezőn ott nem hagyják a fogukat.

— Úgy nem tudom, kire gondolsz, császárom.

— Ezeknél sokkal magasabban állókra. A király saját öccseire! Akikről ezt még álmodni sem mertem. De hát az emberi hiúság határtalan!

— Kíváncsivá teszesz, bazileusz. A dolog érdekessé válik.

— Hallgass ide. Két öccse van a királynak. László és István. Lászlót nem emészti valami különösebb hatalmi vágy, — békés ember, bár alattomos és a szíve mélyén gyűlöli a királyt. Habozó, befolyásolható, ingatag férfi, akire egymagában — nem építhetnénk. De István! Az aztán a mi emberünk! Határtalan hiúság, kiolthatatlan uralmi vágy, hallatlan erőszakosság, vállalkozási kedv lelkesíti s a mellett daliás, tehetséges, okos! Tudod, hogy atyja, a vak király Syrmiumot szánta neki hercegségül s ezt kormányozta is Géza alatt a legutóbbi időkig. Ámde — folytonos háborúinkban éppen ez az országrész teljesen elpusztult. István kárpótlást kívánt királyi bátyjától, aki rangjához méltóan — adott neki más birtokokat és hercegi ellátást. Ám Istvánt ez korántsem elégítette ki s egyenesen azt követelte a királytól: ossza meg vele az uralmat s adja át neki az ország harmadrészét hercegségül, mint az régebben — más királyok alatt — szokásban volt, de mindig romlásra vezetett. Géza — éppen e tanulságok alapján — nagyon természetesen — erről hallani sem akart. És most következik a legkülönösebb: akadtak szép számmal — rövidlátással megvert magyarok, akik István pártjára álltak, köztük — mondják, maga az öreg Belos bán is, az »ország oszlopa«! Ez nagyon a malmunkra hajtja a vizet, de előttem érthetetlen! István és pártja tovább nyugtalankodtak, a király gyanakodni kezdett és — mondják — öccsének vesztére tört, amit nem is csodálnék, bár Géza természetét ismerve — nem tartok valószínűnek. Szóval: István helyzete ott tarthatatlanná vált.

— Vagyis — közel a lehetőség, hogy egy szép napon beállít Bizáncba.

— Már itt is van! Mióta apám — magyar hercegnőt vett nőül, minden elégedetlen magyar királyfi asyluma a birodalom! Idemenekült Álmos — Konstantinosz, Borisz, és most István! Az elsővel nem gondoltunk politikai

célokra, Borisz hasznavehetetlennek bizonyult, de Istvánnal, remélem sokat elérhetünk!

— Nevezetesen: mire gondolsz, bazileuszom?

— Arra, hogy rásegítjük a magyar trónra, ahol hálás hűbéresünk lesz. És így egy csapásra — nagyobb harc nélkül — ölünkbe hull Magyarország. Keresve sem találhatnánk jobb módot, kedvezőbb alkalmat.

— Nem látom az ügyet olyan könnyűnek, de kísérletezhetünk vele. El nem tudom képzelni, hogy odaát pártja lenne, és hogy a magyarok keresztül ne látnának a szitán. Annyira vakok mégsem lehetnek.

— Hisz én sem mondom, hogy a dolog könnyű. Most a király ül a nyeregben s a bölcsebb hazafiak köréje sereglenek. De ne feledd, hogy István féktelen makacssággal tör a cél felé! Ha megragadta a koncot, nem engedi el. A mellett esze is van — ha nem is több, mint Gézának, de ármányban, furfangban mindenesetre felülmúlja egyeneslelkű, lovagias bátyját. Tény az is, hogy pártja van, még pedig nem is a legutolsó emberekből. Ezek benne lesik a felkelő napot, bizonyára nem önzés nélkül. Többet várnak tőle, mint amennyijök van. A párthívek kitünőbbjei velejöttek. Valamennyit szívesen fogadtam, a cél érdekében elhelyeztem. Hasznukat vesszük egykoron.

— S a legközelebbi lépésünk, bazileusz, mi legyen?

— Azt a körülmények döntik majd el. Kétségtelen, hogy a királlyal rövidesen újra háborúra kerül a sor. Ha sikerül döntően megvernem, vagy ha Géza elesik: símán ráültetjük Istvánt a magyar trónra. Ez a könnyebb eset. De számolok azzal is, ha a hadiszerencse nem hagyja el a királyt. Ez esetben mire valók a jó bizánci aranyak? Megtalálják az utat sok »vitézi lélekhez«. Legrosszabb esetben pedig — Géza sem él örökké. Valami méregféle is akad még a világon, ami siettetheti. Láthatod, minden eshetőségre gondolok.

— S mi lesz hát most az én feladatom, császárom? — kérdezte Andronikosz meglehetős mohósággal. Gondolatai messze, még a császárénál is messzebb lehetőségek felé kalandoztak, tervet formált meg agyában, amit Mánuelnek még megsejtenie is szörnyű lett volna.

— Várj sorodra, barátom. Istvánt, ezt a mi felbecsül-

hetetlen eszközünket igyekeztem hálára kötelezni, eltéphetlen kötelékkel családunkhoz fűzni. Eljegyeztettem vele — nem is találnád el — Izsák szebesztokrator gyönyörű leányát... Mellesleg úgy-e, elég daliás pár lesz belőlük?

— Máriát? — csattant fel Andronikosz meglepetten. — Aki a rőtszakállú Frigyesnek volt szánva? No, ez mégis talán kissé sok! Császárnő lehetett volna amúgy — a barbároknál, s így hontalan trónkövetelő felesége lesz! Bocsáss meg, bazileusz, ezt nem tettem volna!

Mánuel csak mosolygott ezen a műfelháborodáson.

— Mit bánt ez téged? Izsák családját úgyis gyűlölöd. Mária gyerek hozzád képest. Örülj, hogy nem Eudokiáról van szó. Annak is kerítek majd vőlegényt. De nem Istvánt. Ahhoz mégis valamennyire idősek volna!

— Kérlek, uram, hagyjuk ezt. Azért hivattál, hogy feladatomat jelöld ki — szólt Andronikosz sértődötten.

A császár rendületlenül folytatta.

— Abból, hogy Istvánt így megbecsültem, láthatod, mennyire fontosnak tartom. Máris szinte a magyar trónon látom. Ahova előbb-utóbb el is kell jutnia, mert akarom. Akkor pedig Mária sem panaszkodhatik: királyné lesz.

— És az ura birodalmi vazallus. Szépen van kieszelve, bár már látnám a teljesültét.

— Rád vár, hogy elősegítsed. Most térek rá a te teendődre. Azt a három várat nem hiába kaptad. Te leszel a birodalom őre északon. Sereggel fogsz táborozni az Alduna mentén és István — kíséretével — veled lesz. Figyelemmel kell kísérned odaát minden eseményt, a király mozdulatait, dolgoznod pénzzel, kémekkel, minden eszközzel. Párthíveket szerzel — odaát — Istvánnak, alkalmas pillanatban be-becsapsz a király területére, provokálod, tőrbe csalod, s mikor értesítesz, egész haderőmmel ott termek.

— Meglesz, bazileusz. Hallasz rólam, nemsokára. Nem titkolom — rendelkezésed kedvemrevaló. Inkább harcolok a magyarokkal, mint vesződöm Thorossal.

Mánuelt nagyon kielégítette Andronikosz lelkes készsége. Nagylelkű akart hozzá lenni, nem is túlságosan sürgette az elutazást. Szemet húnyt volna, ha az még egy-két hetet tölt a fővárosban. Hadd búcsúzhassék rég nem

látott családjától. Meg akár mástól is, ha az még érdekli. Kárt nem tesz benne, és az emberek sem szívesen beszélnek évek előtti újdonságokról.

Andronikosz azonban nem élt a türelmmel, nagyon rövidre szabta a turbékolást. Itt is, meg amott is. Úgy látszott, fölötte lelkiismeretesen készül feladatára. Lelkesíti a harci tűz, s nem engedi otthon tétovázni. Mohón sietett a Dunavidékre.

VII.

Géza király fontos tanácskozást fejezett be székesfehérvári palotájában. Szó volt a betelepült szászok és flamandok részére adandó újabb privilégiumokról, a befejezett orosz hadjáratok hőseinek jutalmazásáról, Barbarossa Frigyeshez menesztendő követségről — viszonozni kell a császár udvariasságát — István herceg kibujdosott hívei jószágának elkobzásáról és ezerféle más kisebb-nagyobb jelentőségű ügyről. Csak éppen Bizáncról nem. Ahányszor valamelyik comes pedzeni kezdte ezt a témát, a király kissé idegesen közbevágott és másra terelte vissza a tanácskozást. Általában ma türelmetlenebbnek mutatkozott, mint máskor, és szinte alig várta, hogy az urak — magukkal vitetvén székeiket, elszéledjenek.

Végre magára maradhatott négy-öt emberével, legszűkebb környezetével. Apa bán, Martyrius érsek, a Gatal nembeli Farkas — Forco — nádorispán és Gabriel comes voltak a kiválasztottak, akikkel — utólag — mégegyszer meghányta-vetette az imént letárgyaltakat. Ezekkel aztán patriarchalis bizalmassággal érintkezett, tudva, hogy vissza nem élnek vele. Bár féltve őrködött királyi méltóságán, valami etikettfélének éppen nem volt embere.

— És most, urak — szólt jókedvűen — számotokra tartok valami meglepetést. Azzal zöldselyem mentéje alól pergamenttekercset húzott elő.

—Ezt a levelet ma reggel kaptam. Vásáros kereskedő hozta egyenesen a görög táborból. Szegény ördögöt alig bocsátották elém a palotaőrök, de váltig erősködött, hogy az írást másnak nem adhatja. Jól is tette. Nagyon nagy dolgok vannak benne. Én már egyszer kibetűztem, de szinte alig hiszek a szemeimnek. Másodszor már nem

olvasom el, hanem téged kérlek, atyám, tárd fel előttünk ez írás tartalmát.

Ezzel az érseknek nyujtotta át a tekercset.

Martyrius kibontotta, írástudó szemeivel végigvizsgálgatta, majd akadozva sillabizálni kezdte.

— Andronikosz Komnenosz, a római császár unokafivére, a dunai hadak nagy domesticusa, a magyarok győzhetetlen királyának üdvöt és boldogságot.

— Megadja a módját — szólt közbe Apa bán fejcsóválva.

Esztergom érseke még néhány udvariaskodó frázist szótagolt ki a levélből, amíg végre a lényeghez ért. Lassan, mondatonként birkózott a szöveggel, a többieknek volt idejök közben a hallottakat emésztgetni.

— Ferdén mennek a birodalom ügyei a mostani bazileusz alatt... Esztelen hódítási vágyai, féktelen tékozlása ellenségévé tették a rómaiak javarészét... Justinianos világbirodalmának ábrándképét kergeti, céltalan háborúihoz kisarcolja a nép utolsó adófilléreit. Bizánc megelégelte Mánuelt...

— No, ezen a címen engem is le lehetne tenni — kedélyeskedett Géza király — az én háborúim is belekerültek nem egykét dénárba...

— Szívesen adta az ország — udvariaskodott Apa bán. — Dicsőséget halmoztál, uram, nemzetedre.

Az érsek folytatta az olvasást.

— Hogy hazámat a pusztulástól megmentsem: magamat kell feláldoznom. A nép engem kíván a trónra, s érzem: kötelességem engedni a közóhajnak. Csakhogy Bizánc, a katonaság, még a császár kezében van. Külső hatalomnak kell segítségünkre jönnie, hogy zászlónk diadalmaskodjék. Egyedül te volnál elég hatalmas, győzhetetlen király, ki már eddig is elégszer megmutattad, hogy nem rettegsz Mánuel fegyvereitől. Azért kérlek, fogadd kegyesen feléd nyujtott baráti jobbomat és ellenállhatatlan seregeiddel jöjj segítségemre, hogy a telhetetlen zsarnokot letaszíthassuk meg nem érdemelt trónusáról. Ha felöltöm a bíbort, egész életemen át lekötelezett testvéred maradok, örök, jó szomszédod, szövetségesed minden ellenségeddel szemben. Barancs, Naissus és Cas-

toris a te birtokodat gyarapítsák, mint ékkövek Magyarország Dunaszegélyezte peremén. Ne késlelkedj, dicsőséges király, seregedet Barancs várában tárt karokkal várom...

— A többi már nem fontos — szólt a király, hogy az érseket megmentse a további kínlódástól. — Nos, urak, mit szóltok hozzá?

— Csalétek lehet — formulázta meg Apa bán röviden nézetét.

— Először én is erre gondoltam — mondotta a király — de ismernünk kell Andronikoszt. Elég érintkezésem volt a göröggel, tudom minden csínját-bínját. Szentül hiszem, hogy ez az ember csakugyan komolyan hajhássza a császárságot. Eltökélt szándéka Mánuelt letaszítani.

— Akkor csak arról lehet szó, kockáztassunk-e néhány tízezer embert — vélekedett Forco uram.

— És megbontsuk-e a mostani békeállapotot — aggályoskodott az érsek. — Már Ezekiel próféta megmondotta: »Aki pedig megbontotta a szövetséget, vajjon megmenekszik-e?« Nem tanácsolom, uram király.

Géza elgondolkodott. A magas egyházi méltóság véleményét mindig megszívlelte. De a kísértés most valahogyan túlságosan erős volt.

— Igaz, atyám, így van. Csakhogy a mostani béke éppen csak állapot, a nélkül, hogy szerződésünk volna. Nem szegünk hát szót, ha nyomós okból megszüntetjük. Mánuel is multkor — se szó, se beszéd — rám készült támadni.

— Mégsem tette, uram. Békekövetséged elég volt, hogy szándékától eltérítse, — okoskodott tovább Martyrius.

— Beszéljünk őszintén, uraim — kezdte újra a király. — Közönséges körülmények között magam is elítélem a fegyverszünet megháborítóját. De az alkalom rendkívüli, talán soha többé nem kínálkozó. Mánuel világéletében ellenségünk marad, örökön fenyegető veszedelem Magyarország fölött. Eddig bírtunk vele, talán a jövőben is, de »addig jár a korsó a kútra...« Egyszer fordulhat a kocka és az ország elveszett. Most itt az alkalom, hogy veszedelmes hódító helyett jóbarátot nyerjünk szomszédul. Vajjon a haza érdekében cselekedném-e, ha azt elszalasztom?

— Felséges urunk bölcsen vélekedik — erősítgette Apa bán. — Ez nem holmi könnyelmű békeszegés, de jövő biztonságunk megalapozása. Fogadjuk el az ajánlatot.

— De nem elhirtelenkedve — szólt hozzá, Forco úr is. Mielőtt belebocsátkozunk, még sok mindennel tisztába kell jönnünk. Nézetem az: váltson felséged Andronikosszal még néhány levelet, hogy amannak őszintesége kétségen felül állhasson és többé ő vissza ne léphessen.

— Az ország területe három fontos hellyel gyarapodnék — örvendezett Gábriel comes.

— Az a legkevesebb — hűtötte le Géza király. — Nem az csábít engem. Ilyen életbevágó kérdésnél igazán nem számít. Azt az egy-két várat haddal is megvehetnők, ha a szerencse kedvez. De a távolabbi cél!

— Nehéz tanácsot adnom — kezdte újra Martyrius. — Bár az egyház semmiképen nem helyeselheti a békebontást, magam is belátom, hogy soha vissza nem térő alkalomról van szó. Ha nem is tanácsolom a vele élést, ellene sem mondok. Királyunk bevált bölcseségére bízom.

— Vajjon Mánuel habozna-e, ha alkalma nyílik királyunkat megfosztani trónjától? Nem bebizonyította-e az ellenkezőt, mikor István herceget és híveit, az árulókat tárt karral fogadta? Mi mást akarhat ezzel, mint minket örökös félelemben tartani, és — ne adja Isten, hogy úgy adódjék — Istvánt ránk erőszakolni? De akkor el is veszett Magyarország!

Ezt Apa bán mondta és érvelése erős visszhangra talált. Mindenki világosan látta, hogy a bazileusznak csakis ez a célja.

— S azt hiszi, ami Borisszal nem sikerült, Istvánnal eredménnyel jár. Nem jogosít-e ez fel minket, hogy ilyen csúf tervnek elejét vegyük, ahogy tudjuk? — Amilyen az adjon Isten, olyan a fogadj Isten. Királyunk a maga és az ország javára cselekszik, ha a görög trónkövetelőt szándékában megsegíti.

Az érvelés döntött és Géza király levelek útján további alkudozásokba bocsátkozott Andronikosszal. Megállapítottak minden részletet, időpontot és módozatot. Nem maradhatott kétség, hogy az elégedetlen görög szándéka a legkomolyabb, legőszintébb. Ha nem is azért,

hogy a magyaroknak használjon: sokkal inkább, hogy a saját pecsenyéjét megsüsse. Géza segítsége neki csupán eszköz, ámde az eredmény szempontjából ez egyre megy.

Andronikosz még azzal is számolt, hogy a császár neszét veheti a tárgyalásoknak. Kémek és árulók akadnak minden seregben, az övé sem lehet kivétel. Megtette hát azt is, hogy ő maga jelentette a császárnak összeköttetését a magyarokkal, amelybe csak cselből bocsátkozott, hogy így néhány magyar »főembert« magához csábíthasson, tőrbe ejthessen. Azt hitte, ez úton háríthatja el a bazileusz gyanúját.

Eggyel azonban mégsem számolt. Hogy István herceg voltaképpen azért adatott melléje, hogy minden lépését ellenőrizze. És, hogy amikor Gézával tárgyal, legjobban ennek keresztezi a terveit. Tehát a vigyázat, ha senkivel szemben — vele a legindokoltabb. E helyett Istvánt afféle elhanyagolható tényezőnek tartotta. Nem gondolt vele, nem vette komolyan. Ha nem is avatta tervébe, mégsem volt elég óvatos.

Andronikosz a magyar király leveleit sorra gyüjtötte, gondosan eltette. Fontos okiratok ezek: szerződés részei. Úgy azonban nem tehette el, hogy István — nagy agyafurtsággal — hozzájuk ne férkőzhessék: le ne másoltassa. Ezeket aztán Mánuelnek elküldötte. Persze a király e válaszlevelei azt is elárulták, miket írt neki Andronikosz. Ez pedig egy szép napon arra ébredt, hogy a bazileusz maga elé rendelte pelagoniai táborába. Ahonnan többé vissza sem bocsátotta.

*

Géza király jóhiszeműen felkészült a nagy vállalatra. Andronikosz visszahívásáról sejtelme sem volt, az oly hirtelen jött. Alig tavaszodott, a király nagy sereggel termett Barancs alatt. Itt érte az első meglepetés. Baráti kapunyitás helyett a vár ellenállott, Andronikosz — sehol.

De ha már a háború megindult, abbahagyni nem lehetett. Mánuel is eléje sietett, bár a hirtelen támadás miatt nem tudott mindjárt nagyobb sereget összegyüjteni. Ép ezért látszott, hogy egyelőre nem mer Gézával megütközni, hanem délre, a Morava mellett elsáncolta magát, onnan csipkedte a magyar sereget. Géza eleinte Barancsot kezdte ostromolni. Mivel pedig ez nehezen ment s közben

Andronikosz sorsáról értesült, a további hadakozást tárgytalannak tartván, hazakészült, ostromszereit felégette. De a Duna — tavasz lévén — váratlanul megáradt, azon át nem kelhetett. Dús zsákmánnyal megrakodva, lassan nyugatnak, Belgrád felé vonult tehát. Mánuel követte, és serege javát Tzintzilukész Vazul alatt küldötte a magyar utóhadra.

Az önhitt hadvezérnek sikerült is ezt megvernie. Erre vérszemet kapott és a császár tilalma ellenére a magyar derékhadra vetette magát. Gézát hadvezéri lángesze most sem hagyta cserben. A vigyázatlan görög vezért lesbecsalta és véres csatában úgy megverte, hogy annak »hírmondó is alig maradt seregéből«. S ami a magyar diadal értékét teljessé tette, éppen István herceg kimenekült pár hívei, a magyar árulók estek el úgyszólván egy szálig. A görögök szerint elsők voltak, akik hátat fordítottak. A király győzelme döntő és teljes maradt.

Mánuelt is erősen megrendítette a katasztrofális vereség. Most már csak azon igyekezett, hogy a magyarokhoz szitó Belgrádot megtarthassa. Kantakuzénosz János az utolsó pillanatban mentette meg, összeszedve a szétszórt sereg maradványát. Még Tzintzilukész sokezer temetetlen halottját is elföldeltette, azután a császár után vonult a Balkán alá.

Diadalmasan hazatért a magyar sereg is. Az Andronikosztól kezdeményezett csábító cél nem teljesült. Ám a nagy győzelem mégis megtermette gyümölcsét. A következő év tavaszán mégegyszer farkasszemet nézett a Dunánál a két sereg, de ütközetre nem került sor. Ellenben öt évre fegyverszünetet kötöttek, s Géza király életében Mánuel többé nem háborgatta Magyarországot. A hétszázéves keleti nagyhatalmat megfékezte a derék Árpád király.

VIII.

A bazileusz ezt a telet táborban töltötte, a makedoniai Pelagoniában, Bizánctól jó messze nyugatra... Innen kísérte figyelemmel Sziciliát, a szerbeket és magyarokat, mindíg résen és »ugrásra készen« állva, bármelyik részről jelentkezik ennek szüksége. Ha a császár így hosszú

hónapokig kint táborozott, az udvari élet is ide tevődött át s mindazok, akik a fejedelmi kegy sugaraiban sütkéreztek, ide is elkísérték. Legelsősorban a császári ház tagjai, férfiak, nők egyaránt. Maga Iréne császárnő is itt időzött, de Theodora sem hiányzott, és megvolt a maga sátora s szép Eudokiának is. Kantakuzénosz egész családjával élvezte a görög éghajlat tavaszias telét, míg Izsák és fia János protosebastos vadászattal töltötték minden idejöket. Pillanatnyilag harc nem fenyegetett, s a vidám élet szinte állandó majálisnak látszott.

Ebbe a fényes együttesbe cseppent bele a visszahívott Andronikosz. Előbb azonban át kellett esnie a Mánuellel való négyszemközti találkozáson.

Amennyire fázott ettől a Thoros féle kudarc után, annyira cinikusan nézett most eléje. Mennyit tud a császár és honnan tudja, ezen hiába okoskodott. Mindenesetre abból, hogy minden más ok nélkül visszahívta, az látszott, hogy a dolog lényegére hatolt. Akkor pedig emberi számítás szerint helyzete elég veszedelmes. Ám Andronikosz vakmerően bízni kezdett hagyományossá váló szerencséjében. Meg a császár határtalan türelmében. Ezen — az eddigin is — magában nem győzött eléggé csodálkozni, s nem tudta máskép magyarázni, mint, hogy a bazileusz fél vele szemben komolyan eljárni. Hogy a lovagias császár nagylelkűséggel akarja lefegyverezni: ilyen nem jutott volna eszébe.

Abból, hogy minden óvatossági rendszabály nélkül, könnyű szerrel jutott a császár elé: mindjárt látta, hogy a dolog nem kerül fejébe. Sőt talán nem is túlkomoly. Nagy színjátszó létére nyomban ehhez alkalmazta fellépését. Adta Mánuel előtt a sértettet, méltatlanul megbántottat, balfogásnak minősítve, hogy most hívják vissza fontos posztjáról, amikor tárgyalásai éppen legjobb mederbe terelődtek. Ha most baj lesz a magyarokkal, ő a felelősséget elhárítja magáról. Viselje a császár, aki bedült ellenségeinek, s elhisz róla holmi árulási dajkameséket.

A bazileusz csak hagyta őt beszélni, fáradt, komoly pillantását fürkészően szegezve rá. Csak amikor az elmondotta mondókáját, szólalt meg meleg, bánatos, szemrehányó hangon.

— Akárhogy is van, barátom, tisztára nem mosod magad. Írások vannak a kezemben, s azok ellened bizonyítanak. Szeretném neked elhinni, hogy céltudattal cselekedtél s a birodalom java lebegett a szemed előtt. Hogy ámítani akartad a magyar királyt, s mindaz, amiről vele tárgyaltál, komoly szándékod nem volt. Ám akkor is oly messzire mentél, amennyire nem lett volna szabad. Idegen hatalomnak — s épp a ránk nézve legveszélyesebbnek — sejtenie is tilos a császári ház viszályait. Még ha azok igazak is volnának. Ha nem azok, úgy a lehetőségüket sem illik taktikázásra felhasználni.

Andronikosz lehajtotta fejét, nem tudott mit válaszolni. Már látta, hogy a dologból tragikus vég nem fog kibontakozni. Így hát nem érdemes beszélnie.

— A levelek alapján teljes joggal elfogathatnálak, ártalmatlanná tehetnélek. De ha nem is hiszek neked egészen, azt az írásnak sem tudom elhinni, hogy engesztelhetlen ellenségem vagy. Én benned ma sem tudok mást látni, mint boldog gyermekkorom víg játszópajtását, ifjúkori könnyelműségeim époly gondtalan részesét. Együtt labdáztunk, együtt eregettük a sárkányt, később együtt hódoltunk a szép nőknek, kiki a magáénak. Miért váltál volna halálos ellenségemmé? Mert sorsom — véletlenül — trónra vetett? Nem az én bűnöm; a születésemé. Hogy te távolabb estél tőle, arról sem én tehetek. Isten rendelte úgy. S még ha csak én állnék utadban, talán megérteném. De ha én nem volnék, ott van Izsák s a fia János, ezek mind közelebb állnak a trónhoz — nálad. Hogy érzel magadban uralkodói hivatást? Ám ezen a címen bárki felforgathatná az államrendet. Különben — ne gondold, hogy a bíbor csupa örömet, boldogságot jelent. A bazileusz is csak ember, a szíve épúgy tele lehet fájdalommal, mint bárki másé. A lelke pedig sokkal hamarább elfárad. Mint azt rajtam is láthatod.

— Köszönöm, bazileusz, hogy nem vetted készpénznek elleneim rágalmait. E szerint — reménylem — bátorságban visszatérhetek a Dunához.

— Félreértettél, Andronikosz. Mondottam: túllőttél a célon mindenképpen. Ezen a lehetetlen alapon nem engedhetem a további tárgyalásokat. Elégedj meg azzal, hogy botrány és feltűnés nélkül hívtalak vissza. Most itt fogsz

maradni táborunkban, mellettem. Már csak azért is, nehogy valaki újra rosszat mondhasson rólad. Hisz a szemem előtt leszel, akár házunk többi férfiai. Az egész udvar itt van, te is berendezheted eddigi udvartartásodat. Idővel, alkalomadtán, ha kedved lesz hozzá, gondoskodunk valami neked való megbízásról.

A bazileusz tehát kegyelemben bocsátotta el halálos ellenségét. Sőt a maga legszűkebb környezetébe vette fel, közvetlenebb közelébe, mint valaha Bizáncban. Hisz a tábori élet családiasabb, fesztelenebb, itt szinte elkerülhetetlen a napról-napra való érintkezés.

Andronikosz hát felütötte a sátrát és nekilátott a boldog semmittevésnek. Mivel idetelepülése váratlanul jött, természetes, hogy családja Bizáncban maradt. Ha ide akarná hozatni, egy-két hónap beletelnék. Addigra pedig tavasz lesz és úgyis végetér az ittartózkodás. A bazileusz megy a háborúba, nők és gyermekek hazatérnek Bizáncba.

Eudokia ellenben itt volt és nem felejtette régi szerelmét. Nem akasztotta szegre özvegyi fátyolát, s a fáma nem beszélt semmiféle újabb kalandjáról.

Andronikosz viharedzett szíve nagyot dobbant, mikor megtudta, hogy kedvese várja. Ha a lelke — mások iránt — fenékig tele is volt álnoksággal: szerelme tárgyát meg tudta becsülni. Kitartó volt, ha nem is halálig, mindenesetre évekig, ameddig tucathalandók fellobbanásai ritkán szoktak egyenletesen lángolni.

Maga volt a megtestesült erotikum. Ehhez képest évekig tartó táborozásai sem folyhattak le szerelmi kalandok nélkül. De a kaland és a szerelem közti áthidalhatatlan távolságot fenntartotta. S ha szinte számtalan női váll köré fonta ölelő karjait, hogy pillanatnyi felgerjedését csókba fojtsa — a szíve legmélyén fenséges érintetlenségben ott lappangott Eudokia iránti nagy, mély, határtalan szerelme. Ezt az érzést másnak ismerte, mint a futó napi kalandok »hangulatát«.

Ahogy neje iránti — tisztelettel vegyes — szeretete megfért a szívében Eudokia iránti lángoló szerelmével, épúgy össze tudta egyeztetni ez utóbbi érzés tiszta intaktságát az itt-ott adódó alkalmi hódítások múló érzéki mámorával. Ezeket túlélte, túlragyogta az a valami, ami a szerelemben nemes és lelki, salakmentes, diadalmas

gyémánt. Most, évekkel az első csókok után époly mérhetetlen szerelemmel epekedett Eudokia után, mint akkor.

Most a császár sem tiltotta, hogy az imádott rokont felkeresse. Vagy megfeledkezett erről, vagy azt hitte, rég kiizzott az egykori lángolás. Vagy — nem bánta már, s a szóbeszédtől való irtózást túlhaladott álláspontnak tartotta. Minden újság három napig tart, és kinek volna kedve visszatérni rég letárgyalt szívügyekre? Felmelegítve a pletykát sem szereti senki.

Igaz, hogy a császár akármilyen tilalma sem tarthatta volna őt vissza, hogy szerelmét felújítsa. A sógorok — János és Kantakuzénosz — veszedelmes közellétével meg éppenséggel nem törődött. A legelső estén ott termett, a vöröscsíkos sátor előtt. A jámbor Zoe majd sóbálvánnyá lett a meglepetéstől.

Szó nem olvadt ajkaikra a végnélküli néma ölelésben. Úgy érezte mind a kettő: ennél nagyobb boldogság nem adatik sem a földön, sem semmiféle más világon. Tartani egymást átfonva, érezni a szívek ritmikus dobbanását, ajkat ajkra tapasztva feledni időt, életet, embereket, nem gondolni másra, mint a pillanat gyönyörére, amelyet örökkévalósággá rögzítene a mohó szerelmes.

De mivel nem lehet az időt időtlenné kövesíteni, a leghosszabb csóknak is végét kellett szakítani.

— Hát nem beváltottam a szavamat? — tört rá Andronikosz a dolgok közepére, mielőtt a nő ráeszmélhetett, miről is van szó.

— A nélkül, hogy ígértél volna valamit. Szóval sem jelezted, hogy eljösz. Annál édesebb volt a meglepetés.

— De nem ezt értem én! Hanem amiről egyszer Bizáncban szóltam...

— Beszélj világosan. Ki emlékszik már minden édes szavadra? Sok csacsiságot hallottam tőled, vajjon most melyiket ráncigálod elő?

— Mondtam sok okosat is. Például, hogy a nagy célt nem hagyom kisiklani. Hogy megkísérlek mindent. Hát nem tárgyaltam Balduinnal, a szultánnal, meg a magyar királlyal?

— No, ezzel nincs mit dicsekedned — szólt Eudokia fitymálóan. — Úgy tudom, kudarcot vallottál mindannyi-

szor. Még jó, hogy ép bőrrel menekültél. De reménylem, most — okulva — nyugton maradsz.

Andronikosznak felcsillant a szeme az újabb vállalkozás gondolatára.

— De rosszul ismer engem az én drága kis madaram — szólt és gyengéden símította végig a nő aranyszőke haját. — Most kezdődik csak a haddelhadd! Majd meglátod!

— Vesztedbe rohansz, s ezt majd te látod meg. Ugyan mi is lehetne még hátra, amit megpróbálhatnál? Ebben a dologban a szerencse nincs veled. Jobb, ha nem erőszakolod. Hát nem elégít ki téged az én szerelmem?

Hízelgő cica módjára símult a hatalmas férfihez s várta, mit fog az mondani.

— Hm. Nagyon is kielégít. Annyira, hogy örülök az itteni internálásomnak. Mindenért, amit a tett mezején elmulasztok, bő kárpótlást találok a te karjaidban. Ez felér nekem minden egyébbel.

— No, látod. Mi szükséged hát akkor, hogy újra nekironts a veszélynek?

— Ezt te nem érted, drágám. Elemem a harc, kockáztatás, célok hajszolása. Talán meghalnék, ha soká tétlenkedném.

— Sajnállak barátom, mert rossz végedet sejtem. Lelkednek ez az oldala előttem rejtély. Bevallom, nem értelek, Hisz természetes a dicsőségvágy, ha egy imádott nő elérése forog kockán, vagy ha őt emelni akarnád, vagy ő ösztökélne. Szerelemért mindent megteszünk. De a szerető nő itt ül az öledben, sem nem kívánja, hogy emeld méltóságban, sem nem buzdít őrült kalandokra. Nekem elegendő, amim van és ami vagyok. Benned is — jól tudod — Andronikoszt szeretem, a férfit, nem pedig az esetleg leendő császárt.

— Ti nők, nehezen értitek meg, hogy nemcsak szerelem van a világon. Igaz, hatalom ez az érzés, de az a hatalmasabb, aki alá tudja rendelni még magasabbrendű eszményeknek. Még nem is a kritikanélküli mohó hatalomvágyat értem ezalatt, amiről ti azt hiszitek, egyedüli mozgatója a lelkemnek. Messzebbre ér az én pillantásom: — nem a magam, — a köz javát tekintem, amikor a bíbor után törekszem. Azért teszem, mert érzem: méltóképpen

tudnám viselni. Mert látom, ferdén megy sok minden, amit én tudnék csak helyrezökkenteni. Mánuel csak látszatra nagy: valójában aláássa a birodalmat esztelen hódító mániájával. Fényes szerepvivő, igazi érték és tartalom nélkül. A kifáradt birodalomnak másra van szüksége. Én más oldalról tudnám megragadni a kormány rúdját s úgy érzem: megmenteném Bizáncot. Ez a kulcsa törekvéseimnek, amikben ti csak egyéni okvetetlenkedést láttok.

Eudokia sohasem gondolt ilyenekre, nem igen értette át, mire céloz Andronikosz. Ő a felszínen élt, s meg volt elégedve a dolgok folyásával.

— De a jog, sajnos, nincs melletted. S ha úgy van, amint mondod, nagyon nehéz feladatot vállalnál magadra. Van-e erre egyáltalán szükséged?

— Hátha más nőért teszem? — próbált vele incselkedni Andronikosz, látva, hogy lelkének röptét a nő nem képes követni.

Derült, csilingelő kacagás volt a válasz. Eudokia nagyon biztos lehetett a dolgában.

— Oh, oh, vajjon csakugyan? Nem olyan volna az ölelésed, ha más nő volna a szívedben. Vagy talán Anna asszony, a megtestesült józan puritánság kergeti a veszélyekbe gyermekei atyját? Ő kívánja, hogy kockára tedd a fejedet üres fantomokért? Talán nagyon vágyik az özvegyi fátyol után? Éppen ő, akinek akkor sem kellene a bazilissza stemmája, ha tányéron kínálnád feléje, s mostani méltóságodból is szívesen engedne, csak lennél többet körülötte!

— De jól ismered! — szaladt ki a szó Andronikosz száján. — Ám száz szónak is egy a vége: céljaimat se te, se Anna nem értitek. Lehet, hogy sodor még a sors utamba nőt, aki velem érez!

— Még csak az hiányzik! — csattant fel Eudokia sértődötten. — Te nem értesz meg, Andronikosz. Hát gátolom, akadályozom én törekvésedet? Nem is tehetném, úgysem hallgatnál rám. Mindössze csak óvlak, mert szeretlek. És mert tisztábban látok. Ám ha magad is idézed fel a veszedelmet: én megosztom azt veled és melletted leszek mindhalálig.

*

Egyik következő napon János protosebastos ször-

nyülködve újságolt valamit sógorának, Kantakuzénosznak. Nem kisebb dologról volt szó, mint hogy előző éjjel az őrök fölötte gyanús öltözékben, erősen felfegyverkezve látták Andronikoszt a bazileusz sátora körül settenkedni. Kétségtelenül felismerték, és kötelességükhöz híven el is fogták volna, ha az utolsó pillanatban boszorkányos ügyességgel és szinte hihetetlen fürgeséggel nem sikerül megugrania. Az őr nyomban jelentette az esetet a protosebastosnak, ez pedig reggel a bazileusznak. Ám Mánuel valósággal kinevette és makacsul a mellett maradt, hogy az őrök tévedhettek. Sőt még szemrehányást is tett öccsének, hogy vérszerinti rokonról, akit azonfelül ő személyesen is fölötte kedvel, hogyan tételezhet fel gyilkos kísérletet, felségárulást. S a nap későbbi folyamán a császár találkozván Andronikosszal, ezt époly gyanútlanul, sőt most tüntető szívélyességgel kezelte, akárcsak máskor.

Ez érthetetlen rövidlátásról tárgyalt a két sógor, erősen kikelve a gyűlölt rokon ellen és nem kevésbbé elégedetlenül a császár magatartása miatt.

— Nincs más hátra: magunknak kell cselekednünk — vonta le János a konklúziót. — Mánuelt meg kell mentenünk a saját akarata ellenére. Nemcsak az ő, de a birodalom java parancsolja.

— Én benne vagyok. Nagyon szívesen vállalom a felelősséget — erősítgette a másik. — Adódjék csak alkalom, tudom, otthagyja a fogát!

— Ha csak az kell, máris megvan. Még hozzá olyan, aminél jobbat nem is találhatnánk. Mert ha ilyenkor végzünk vele, nem is vonhat senki felelősségre. Saját sérelmünket, családtagunk gyalázatát toroljuk meg.

— S az a botor nő még most is szereti? Nem ábrándította ki az a sok kudarc, árulás, hálátlanság, ami a nevéhez fűződik? Szégyenlem magam Eudokia helyett.

— Nincs nő, akit teljesen meg tudnánk érteni. De meg valószínű: ki tudta magát ott magyarázni. Mi nem tudjuk, mit hogyan adott elő...

— Szóval — holnap este?

— Minél előbb, annál jobb!

*

Andronikosz és Eudokia közt eddig zavartalanul folyt

a szerelmi idill. Szinte estéről-estére együtt voltak a nő sátrában.

Valamelyik estén emez zavart, sőt rökönyödött arccal fogadta barátját.

— Jobb lett volna, szerelmem, ha ma nem jösz. Üzentem is neked, de küldöncöm már nem talált sátradban.

— Mi baj történt? — kérdezte Andronikosz meglepetten.

— Rosszat sejtek. Kémeim — hisz tudod, hogy nekem is vannak — kifürkészték, hogy a két Johannesz — bátyám és sógorom — vesztedet készítik elő. Minap a császár által akartak ártalmatlanná tétetni, de Mánuel — ami becsületére válik — nem állt kötélnek. Így ez nem sikerült. Most saját szakállukra koholnak valamit. Találkozásainknak más módját kell keresnünk, de légy nyugodt, kieszelem ezt is, és megüzenem. Most pedig siess el, mielőtt utadat állják. Aligha csalódom, ha ma este féltelek valami tőrvetéstől.

Andronikosz látta, hogy a nő aggodalma komoly, s bár ő maga a félelmet nem ismerte, Eudokiára tekintettel is tanácsosabbnak tartotta a botrány elől kitérni, amíg lehet. Búcsúzkodott, cihelődött.

Most azonban a hű Zoe lépett be és ijedt sietséggel súgott valamit úrnőjének, aki haragosan pattant fel ülőhelyéből.

— Hát máris? Nem megmondtam?

Hirtelen elhallgattak és a nagy csendben kívülről nyüzsgés zaja hatolt élessé vált fülökbe. Mintha titkolni szándékolt férfiléptek tompa topogása lenne.

Eudokia Andronikoszhoz fordult s hangja úgy pattogott, mintha parancsokat osztana. A remek asszony tele volt bátor lélekjelenléttel.

— Elkéstél, szerelmem. A sátort körülvették. Minden oldalról rád leselkedő orgyilkosokkal találkoznál. Ki kell találnunk valamit.

Andronikosz a férfihez méltó legegyszerűbb megoldásra gondolt. Kirántotta hosszú kardját, készen minél drágábban adni életét.

De a nő szelíden intett, hogy tegye vissza a fegyvert hüvelyébe.

— Nem úgy, szerelmem. Többet ér a furfang. Minek omoljék vér, ha elkerülhetjük. Szükség törvényt bont. Zoe hoz neked női ruhát s azt sebtében felveszed. Ezalatt jó hangosan, hogy azok ottkinn is meghallják, beszólítom egyik szolgálót, hogy hozzon világítót. Míg a leány nálam lesz, te kicsúszol helyette s leányruhádban minden gyanú nélkül megszabadulsz.

Andronikosz egy percig habozott. A nő oly határozottan beszélt, hogy szinte rászuggerálta akaratát.

De a férfi mást gondolt. Magas termetét nem törpítheti úgy össze, hogy leánynak nézzék. S ha a sok közül csak egy is gyanút fog, vagy ha eszébe jut incselkedni vele és megérinti: menten kiderül a valóság. S vele a szörnyű szégyen! A rettenthetetlen Andronikosz női ruhákba bújva. Micsoda nevetség volna! Semmitől nem irtózott jobban, mint hogy komikussá váljék. Határozottan elvetette hát Eudokia tervét.

De ezzel még nem segített magán. Mást kellett gondolnia, még pedig sürgősen. A töprengés, várakozás sohasem volt kenyere.

Az életveszedelem különben is felvillanyozta. Még tréfálkozni is volt kedve.

— Köszönöm a gondoskodást, nem élek vele. Ha rajtavesztek, halál a bérem, s tied a nevetség. Ha úgyis halnom kell: senki ne mondhassa, hogy Eudokia gyáva férfit szeretett. Ide nézz!

Az aggodó nő alig ért rá a fejét arra fordítani. Andronikosz kardjának egy erős csapásával kettészelte a sátor ponyváját, s a támadt nyíláson elképzelhetetlen fürgeséggel kiugrott. Átszökött, szinte átrepült a köteleken, sátorcölöpökön és a kis falon, amelyhez a sátor erősítve volt és mielőtt a rálesők fegyveresek észrevették volna, rég túl volt árkon-bokron, minden veszedelmen.

*

A merénylet ezúttal meghiúsult, de mindkét fél elkeseredése még jobban kiéleződött. Amazokat bántotta a kudarc, s előrelátható volt, hogy nem fognak megnyugodni. Andronikoszt felháborította, hogy élete forog veszélyben, amikor voltaképpen senkinek sem vét. S a legritkább ember szokása, hogy higgadt megfontolás alapján abba-

hagyja, amit rosszul kezdett. Konok a földi halandó: amit makacs fejébe vesz, ahhoz körömszakadtig ragaszkodik. Még ha jobbik énje tudja is, hogy eljárása rosszhiszemű.

Napos, enyhe téli reggelen Andronikosz sátra előtt hízelkedett fényesszőrű hátaslovának. Becézően veregette a nemes állatot, észre sem vette, hogy a kíséret nélkül arra sétáló férfi — maga a bazileusz.

Mánuel gyönyörködve szemlélte a remek embert s remek állatot. Majd szokott szíves hangján megszólította Andronikoszt.

— Pajtás, szó, ami szó, gyönyörű a paripád. Megérdemli, hogy gondját viseld. De tán útra készülsz, hogy ennyire foglalkozol vele?

Andronikosz hátrafordult, észrevette a császárt. Arca nem derült mosolyra. Komor — ridegen válaszolt.

— S ha azt tenném, nem volna elég okom rá?

— Ugyan, ugyan! Mindenkiben ellenséget látsz! Olykor magadban is kereshetnéd sok kellemetlenséged okát. Csak nem gondolsz komolyan valami bolondságra?

— Nem bolondság, amire gondolok. Meg fogok innen ugrani, ahol az életemre törnek. De előbb egy-két ember — itthagyja a foga fehérét...

— Ma nagyon elkeseredtél. Meggondolod még azt! — szólt Mánuel szinte nyugtatóan, aztán kedvetlenül otthagyta az élvezhetetlen hangulatú rokont. Visszafelé sétáltában rágódott annak visszatetsző viselkedésén.

A Jánosok merényletéről a császár nem tudott. Ezek nem dicsekedtek kudarcukkal, Andronikosz nem panaszkodott. Ő maga szokta elleneit elintézni. Azt azonban tudta a bazileusz, hogy a két sógor amannak halálos ellensége. Ép azért Andronikosz rejtelmes fenyegetését ezekre vonatkoztatta. De a vele szemben is tanúsított sötét komorságából nem lehet-e egyebet is következtetni? Hátha őt magát, a bazileuszt is az elveszítendő emberek közé értette a rokon? Eszébe jutott most az őrök multkori jelentése, aminek akkor hitelt nem adott. De hátha azok nem tévedtek? Meg a Géza királlyal való levélváltás... Akármilyen nagylelkűen elfogult volt is eddig Mánuel Andronikosz javára: ember volt ő is, s a szívéhez férkőzött gyanú kezdte hangulatát megváltoztatni.

A táborozás relatív egyhangúságát Mánuel fényes vadászat rendezésével enyhítette. Makedónia erdős hegyvidéke bővelkedett őzekben, szarvasokban. Az udvar, a hozzá közelállók, s a katonai főméltóságok, a kontostaules, az akolythos, azteriarchos és mások vonultak fel a napokra tervezett férfias szórakozáshoz. Mögöttük a protostrator vezetése alatt a császári vadászmesterek, solymárok és pecérek nagy serege.

Zöldes zekében lovagolt elől a császár, jobbján János, balján Andronikosz. A két halálos ellenség türtőztette magát — jelenlétében. Közönyös dolgokról folyt a szó, a jeruzsálemi király harcairól s hasonlókról. Majd Andronikosz magyarázta az örmények harcmodorát, amit a bazileusz jóindulatú érdeklődéssel hallgatott.

Gondtalan, vidám vadászörömök közt telt az idő és az óriási tüzek mellett együtt elköltött esti lakomák közelebb hozták egymáshoz az embereket. Andronikosz komorsága is felengedett, s a Jánosok is eszmét cseréltek vele egy-egy fortélyosabb vadászkalandról, mintha soha semmi ellentét nem zavarta volna a köztük fennálló Treuga Dei-t.

Ám a vadászat utolsó napja már nem folyt le egész símán. A bazileusz egy különösen hatalmas szarvasbika nyomába szegődött, s a vágtatás hevében messze megelőzte a többieket. A remek vad elmenekült, a császár felhagyott az üldözéssel. Körülnézett: egyedül találta magát. Leugrott lováról egy fa alatt, hogy megpihenjen s bevárja kíséretét. A paripa is rászolgált a pihenésre, s a császár megveregetve az állat nyakát, azt a fához akarta kötni.

E pillanatban közvetlenül a füle mellett jólismert éles zizzenést hallott, s a nyílvessző erős koppanással fúródott a tölgyfa hatalmas törzsébe. Talán — ha a császár — lovának kedveskedve történetesen le nem hajol, halálosan eltalálja. Így is csak egy-két hüvelykkel hibázott az ismeretlen orgyilkos.

Mánuel nem vesztette el hidegvérét. Bizonyosra vette, hogy a merénylő másodszor nem kockáztatja meg kísérletét. Szemével körülkémlelte a helyet, de sehol emberi lény nem mutatkozott. Az erdő mély csendje menekülő férfi lépéseit sem árulta el.

Lovára pattant s elébe sietett a társaságnak. Azok

összetömörülve poroszkáltak feléje. A Jánosok előreugrattak a császárt fogadni.

A protosebastos rögtön észrevette a bazileusz izgatottságát. Mánuel önkénytelenül Andronikoszt is kereste társai közt, de az egyelőre nem volt sehol.

Ingerülten beszélte el aztán az esetet. Természetesen azonnal a legszélesebbkörű nyomozást indították. Körülvették, felhajszolták az egész erdőrészt, de sem az emberek, sem a kutyák — egésznapi kutatás után — nem találtak gyanúsítható halandót.

Andronikosz csak estére került elő, hogy odaüljön a komor hangulatban fogyasztott búcsúlakoma mellé. Igyekezett fesztelenül, hosszasan előadni kalandját a fortélyos vadkannal, amely messzi, más hegyoldalba bolondította s végül is kijátszotta. Elbeszélése azonban csodálatosképpen — senkit sem érdekelt. Sőt gyanakodó, szinte ellenséges pillantások szegeződtek rá mindenfelől. Amint ezt észrevette, mondókáját abbahagyta, s komor — magábamerülten állta a gyűlölködő szemek keresztttüzét.

*

Visszatérve a táborba, a két János sürgölődött a császár körül. A bazileuszra igen mély hatással volt az iménti aljas merénylet. Éppen mivel még a szolgaszemélyzet közt sem talált senkit, akit gyanúsíthatott volna, a dolog rejtelmessége ingerelte. Két fiatal rokona előtt szóvá is tette ezt.

— Felséged töpreng azon, ami egészen világos — szólt a protosebastos. — Keresi a felségsértőt, holott csak a kezét kellene rátennie.

— Tudom, fiam, kire gondolsz. Nem is tudsz mást elképzelni. De gyanúd nagyon ingatag alapokon nyugszik. Hiszen — itt sem volt!

— Ezt ő maga gondolta ki. És még hozzá — ügyetlenül! Látta-e egyetlenegy ember, amint a vadkan üldözésére indult?

— A vadkant másnak is kellett volna látnia — erősítgette Kantakuzénosz. — És aztán: igaz, hogy egyik nyílvessző olyan, mint a másik, de mégsem hajszálnyira. Az, amit a tölgyfából kitörtem — mert oly mélyre fúró-

dott, hogy egészben kivenni nem lehetett — nagyon emlékeztet azokra, amiket a kedves rokon tegezében láttam. Hiszen mindig a közelében lovagoltam.

— Ez sem bizonyíték. A nyílvessző csakugyan mind egyforma, hacsak különös ismertetőjele nincs. Ilyen pedig nem volt azon — szólt a császár.

— De bizonyíték az, ahogy este viselkedett. Tudomást sem vett a felség ellen történt gaztettről, de nagy garral kezdte elbeszélni kigondolt kalandját. Szinte világosan azért, hogy a gyanút elhárítsa. Akármily kitűnő színjátszó, ez egyszer túlzásba ment. Sokkal kevesebb — sokkal többet ért volna. Aztán, amikor ráeszmélt, hogy őt gyanúsítjuk, szinte elárulta magát komor magábaroskadásával. Akinek tiszta a lelke, így nem viselkedik.

— És a gyanút alátámasztja éppen az, hogy senki mást nem lehet gyanúsítani. Ki másnak lehetett érdekében — a bazileuszt meggyilkolni? Vadászatra nem viszünk árulókat, s a személyzet minden tagját jól ismeri a protostrator. S aki egyszer — megkísérlette büntetlenül, miért ne tenné — másodszor is?

Kantakuzén e szavaiból szemrehányás is kihangzott. Mánuel indokoltnak találta közbeszólni.

— Ti tehát komolyan hisztek abban, amit azon az éjjelen az őrök összebeszéltek? Ha ennyire hiszitek, lehet, hogy igazatok van.

— De még mennyire van! Komoly emberek, s nem voltak ittasok. Pillanatig sem kételkedtünk szavaikban. Csak felséged iránti engedelmességből hagytuk annyiban a dolgot.

— Mióta itt van, kétszer akart meggyilkolni, uram. A Gondviselés mindkétszer szinte csodamódra közbelépett. De ha most is futni engednéd, mi sem tartaná vissza a harmadik kísérlettől. Ami — bár hárítsa el az Isten — sikerrel is járna, mert a mennyeiek türelme nem határtalan.

— Már most, felség: vedd ezekhez a magyar királlyal, ellenségünkkel való összekötettéseit, amiket letagadni nem lehet, hisz írásai vannak a kezünkben, gondold át a levelezés végcélját, ami nem más, mint trónod megdöntése, idézd emlékedbe Thorossal szemben elszenvedett — szán-

dékos — kudarcait, ottani tárgyalásait a jeruzsálemi királlyal s Ikonium szultánjával, ne feledkezz meg a császári családban okozott botrányáról: ha ezt az embert, uram, nem tartod megérettnek a halálra, — ne vedd felségsértésnek szómat — az egész világ megütköznék a római bazileusz megérthetetlen gyengeségén.

Nagyon merész beszéd volt, de Mánuel el tudott viselni ilyeneket. Különösen rokoni körben, és emberektől, akikről tudta, hogy tántoríthatlan hívei.

— Erről szó sem lehet, fiam. Rokonvér nem fogja szennyezni kezeimet. Elismerem, hogy mindaz, amit mondtatok, meggondolásra int. Az esetek egyenként is súlyosak, annálinkább együttvéve. De mégsem egyebek — nagyon jól megalapozott gyanúnál. Nem tartom elegendőknek arra, hogy véremet, vidám játszópajtásomat, ifjúkori örömeim részestársát — megölessem. Még ha — mint magam is egyre jobban látom — egy idő óta előttem ismeretlen és felfoghatatlan okból — halálosan gyűlöl is engem.

A két fiatal férfi szinte keserű kiábrándulást érzett. Biztosra vették, hogy összpontosított ostromuknak most eredménye lesz, s íme, a bazileusz ugyanazt az érthetetlen lanyhaságot tanúsítja, amit évek óta.

A csalódás elkeseredése elszánt merészségre ragadta őket.

— Császárom — törti ki Komnen Jánosból az őszinteség — hálás, engedelmes szolgád vagyok mindhalálig. Most sem mondom fel a szófogadást. De nem tilthatod meg, hogy saját egyéni sérelmemért magam vegyek elégtételt. Úgy én, mint sógorom esküt teszünk, hogy vérrel mossuk le nővérem gyalázatát. Ott öljük meg a gazfickót, ahol tudjuk, és úgy, ahogy módja lesz. Sorsa tehát — ha futni engeded is — meg van pecsételve. Ez ellen nem védi semmiféle tilalmad.

A császárt kellemetlenül érintette ez a felfortyanás. Kérdőleg nézett Kantakuzénoszra, aki eddig hallgatott.

— S te, János? Mi mondanivalód van e vakmerőséghez?

— Uram, sógorom a szívemből szólt. Utolsó betűig ugyanazt mondom.

— Hát jó — felelt a császár érezhető hidegséggel. — Gondoskodom róla, hogy gonosz terveteket végre ne hajthassátok.

Egyetlen fejbiccentéssel jelezte, hogy elmehetnek. S amint egyedül maradt, tenyerébe hajtva fejét, gondolkodott.

Aztán kiadta a parancsot testőreinek, hogy Andronikoszt fogják el és erős őrizet alatt azonnal szállítsák Bizáncba.

IX.

Andronikosz tehát fogolyként látta viszont az Istenőrzötte Várost. A bazileusz úgy rendelte, hogy a régi Szent Palota egyik toronyerődjébe zárják, ahol ölvastagságú falak választják el a külvilágtól. Lábaira nehéz vasakat láncoltak, s erős, rendkívül szigorú őrizetet rendeltek melléje. Vasajtaja csak akkor nyílt meg, ha komor porkolábja ennivalót hozott neki, máskülönben vigasztalan egyedülvalóságban elmélkedhetett sorsáról, vagy — székére állva — bámulhatta sűrűrácsos ablakából az alatta kéklő végtelen tenger hullámzását, a napsugár játékát a vizekkel, a fürge halászbárkák ide-oda siklását, fenn a cikázó madarakat, lassan tornyosuló fellegeket.

Magábaszállásra vágyó bűnösnek, világmegvető remetének tűrhető élet, de dicsőséget szomjazó férfinak, akit a tetterő csaknem szétvet, elviselhetetlen borzalom ilyen tökéletes semmittevésre kárhoztatva lenni. A sors még azzal is megcsúfolta, hogy az ősi császári székházba vetette jelen megalázott állapotában, ahova ő bíborbaöltözötten akart egykoron bevonulni. Vagy — ami késik, nem múlik? Ideje hiszen volna még: a harmincas évek sem múltak el fölötte.

Legszörnyűbben esett fogsága időtartamának bizonytalansága. Ha tudna pontos határidőt — akár éveket, de véges, elérhető terminust: sokkal könnyebben kivárhatná, számlálva a hátralévő, egyre fogyó napokat. Ám egyáltalán semmi támasztópontja nem volt e részben: Mánuel ki sem hallgatva őt, hozta meg ítéletét. Teljesen a szeszélyétől, indulatának mikénti hullámzásától függne tehát, meddig kellene itt sinylődnie. Tud rá példát eleget, hogy alkal-

matlan trónkövetelők életfogytig sorvadtak a legrettentőbb rabságokban, s még szerencséről beszélhettek, ha rövid úton láb alól nem tették őket.

Miért nem választotta Mánuel is ezt a módot? — ötlött a kérdés a fogoly eszébe. Kétségtelenül nem azért, hogy őt kímélje — okoskodott tovább — de mert félt a közfelháborodástól; amely bizonyára elsöpörné trónjáról, ha olyasvalamit merészelne, mint a népszerű Andronikosz megölése. Ez viszont arra is mutat, hogy nem kell félnie holmi ételébe kevert méregtől, vagy hurokkal való megfojtástól.

Ám hiszen — amíg itt van, úgysem egyéb élőhalottnál. Mitől várhatja a szabadulását? Mánuel valami nagy örömétől, győzelmétől, amely hirtelen nagylelkűségre hangolhatja? Vagy valami palotaforradalomtól, esetleg külső lázadástól, ami trónváltozást idézhet fel? Mánuel természetes halálától? Mindezek fölötte távoli lehetőségek, amikre számítani nem lehet.

Sokkal kézzelfoghatóbb a remény, ha ő maga veszi kezébe sorsát. De hogyan gondolhat erre ez embertelenül szigorú rabságában? Az emberi találékonyság szinte határtalan és Andronikoszé hatványozottan az. Szállóige tartotta róla Bizáncban, hogy fortélyosabb Ulyssesnél. Ám hiába törte a fejét fogsága első két évében, semmi megoldás nem kínálkozott.

Pedig elhihető, hogy elzáratása legelső pillanatától szinte nem volt más gondolata, mint: megszökni! A »hogyan?« kérdése azonban megoldatlan maradt. Raboskodása harmadik évében Andronikosz közel állott a bolonduláshoz.

Egy őszi napon kétségbeesetten rótta lépteivel szűk börtönét. Fel-alá járva elmélkedett. Az égbolt vigasztalan szürkesége ránehezedett lelkére, és már-már öngyilkosság módozatain tusakodott. Hogy az idő teljék, felkapaszkodott ablaka vasrácsába, s mint annyiszor, szemlélte a tengert, amely semmi újat nem nyujtott neki. Meddőn vágyakozott a végtelen vizekre, — azok számára elérhetetlenek! Arcát jobban a rácshoz szorította, hogy lelásson közelebbi dolgokra is. A palota terjedelmes, most gizgazos, elhanyagolt kertjére. Csak úgy szokásból, a nélkül, hogy valami érdekelhette volna.

És fürkésző agya most észrevett valamit, ami fölött szeme szinte számtalanszor közönyösen siklott el. Elhagyatott, régi kövezett csatornát, amely egykor használatban volt, de most beomolva, eltorlaszolva enyészik. Követte szemével annak irányát, s rájött, hogy az pontosan az ő tornya alatt folytatódott. Egy ember — kényelmesen megbújhatna benne, s lejutni oda: nehéz, igen nehéz, de talán mégsem lehetetlen. Hogy aztán, ha oda leérne, mi lehetne a további lépés, — az a jövő kérdése, most azonban — mint fuldokló a szalmaszálba, úgy kapaszkodott a csatornába való lejutás gondolatába.

Andronikoszt semmi nem riasztotta vissza, hogy keresztülvigye, amit egyszer elhatározott. Börtöne padlózatába kellene észrevétlenül rést ásnia, amelyen átférhetne. Ám az a kérdés, mivel? A körme igazán nem elég ehhez. De itt a szerencse szegődött melléje. Szobája zugában vasdarabot talált, valami régi ablakrács letört részét. Évek alatt szinte észre sem vette a most oly becsessé vált limlomot. Ettől kezdve végtelen kitartással dolgozott éjjelente. Attól, hogy kívülről meghallják mesterkedését, a falak és ajtó vastagsága miatt nem kellett tartania. Nappalra gondosan eltakarva, eltüntette munkája nyomait, hogy az ételhordók meg ne neszeljék. Hosszú hetek kitartó munkája után sikerült akkora nyílást kiásnia, amelyen átbújva, a csatornába leereszkedhetett.

Mikor a porkoláb — egy szép napon — a fogoly ebédjét behozta: hajszál híján hanyattesett rémültében: a börtön üres volt. Sietségében földhözvágva minden ennivalót, kirohant, hogy fellármázza az egész őrséget. Azok — rettegve a császár szörnyű haragjától — fegyverre kapva, azonnal betódultak, de ők is csak azt állapíthatták meg, hogy a fogoly — csodálatosképpen — eltűnt.

Nagyon természetesen a legaprólékosabb pontossággal átvizsgálták az egész helyiséget, de teljesen eredménytelenül. Mindent rendben találtak, sem a falakon, sem a tetőzeten, sem az ablakok rácsozatán nem volt a legcsekélyebb sérülés, a padlót is megvizsgálták, — Andronikosznak volt gondja, hogy maga mögött ügyesen eltüntesse a rés nyomait — mindez hiábavaló volt, a foglyot nem lehetett előteremteni.

Páni félelem vett erőt az egész őrszemélyzeten.

Tanácstalanságukat fokozta, hogy a császár nem volt a fővárosban — valahol Ciliciában hadakozott. Nem volt más hátra: a bazilisszát kellett értesíteni a végzetes eseményről, töredelemmel bevallani, hogy az eset megtörtént, dacára minden éberségnek, elővigyázatnak, — minélfogva emberi ésszel fel sem fogható, hogyan és hova tűnhetett el a nevezetes fogoly, aki részéről ugyan elképzelhető minden agyafurtság, — de szökése — az adott viszonyok közt — nem történhetett máskép, csak a sátánnal cimborálva.

Iréne császárnő s az egész udvar iszonyúan megdöbbent a rémhír hallattára, amely percek alatt az egész városban elterjedt és hihetetlen izgalmat okozott mindenfelé. A bazilissza rögtön lezáratta a város összes kapuit, átvizsgáltatta a kikötőben horgonyzó mindennemű hajókat, felkutattatta az egész óriási várost, száguldó lovasok vitték szerteszét az elfogatási parancsot Bizánc minden régiójába, a lelkiismeretes poroszlók minden magastermetű férfit előállítottak, hogy aztán — csalódva — nyomban újra elbocsássák. Számtalan ilyen tévedés esett: csak az igazi bűnöst nem sikerült megtalálni, annak egyelőre teljesen nyoma veszett.

Arról azonban mindenki meg volt győződve, hogy Andronikosz még nem hagyhatta el a várost, ennélfogva annak falai közt lévén, előbb-utóbb kézrekerül.

A keresés rendületlenül folyt tovább az első fejvesztettség enyhültével is.

Közelálló volt a feltevés, hogy Andronikosz felesége bűntárs. Ha a fogoly csakugyan oly csodálatos módon szökött meg, valakinek — kívülről — segítenie kellett. Ki lett volna más a cinkos, mint a hűséges hitves? Akárhogy is volt, bűnbakra szükség van, s nagyon természetesen a férj hiányában az asszonyt kellett elfogatni.

Anna tehát, aki férjéről évek óta hírt sem hallhatott, nemhogy vele üzenetet válthatott volna, aki tehát annak szökésében tökéletesen ártatlan volt, a bazilissza parancsára ugyanabba a toronybörtönbe került, ahonnan férje a feleség előtt is érthetetlen módon megugrott.

Sivár tömlöc magányában szállt le rá annak a napnak estéje, amelynek reggelén még sejtelme sem volt mindarról, ami bekövetkezett.

A kiállott izgalmak, a börtönélet rideg kényelmetlensége, s a jövő teljes bizonytalansága messze elűzték az álmot az úri kényelemhez szokott nő szemeitől. Gondolatai férje körül összpontosultak, aki — talán akaratlanul is — okozója volt váratlan sorsfordulatának. Hogyan sikerült eltűnnie, hova lett, — él-e még, nem esett-e áldozatul üldözőinek, — ezek a feleletet nem nyerhető kérdések foglalkoztatták. S mivel képzeletét nem hevítette különös élénkség, belefáradt a meddő töprengésbe, a nélkül, hogy megnyugtató lehetőség jutott volna eszébe.

Az alkalom egyébként aktuálissá tette számára, hogy férjére gondoljon. Hosszú évek óta nem látta, szinte teljesen elszokott tőle, alig tudta már elképzelni a vele megosztott családi kör boldogságát. Serdülő fia maradt mindene, s Andronikosz — hovatovább egyre nélkülözhetőbb járuléknak tünt fel; együttlétük egykor oly édes emlékei folyton halványodtak. Különben is — évek óta — nehéz szívvel viseltetett férje iránt. Bármennyire türelmesen is tudta viselni, hajdan — férje szerelmének megoszlását, mégis — ahogy ott, a pelagóniai táborban teljesen Eudokiához pártolt át; őt, a hitvest szinte nem is létezőnek tekintve: ezt már az ő meleg, szerelmet és megértést sugárzó lelke sem tudta megbocsátani. Azóta — nem is látta, egyetlen szót sem válthatott vele, a hűtlen férfi szívében bizonyára parányi hely sem maradt többé számára, még jó, ha az — gyermekét nem feledte el teljesen.

És mégis most, amikor a körülmények folytán intenzívebben terelődnek rá gondolatai: úgy érezte; talán meg is tudta neki bocsátani. Ha az a csoda megtörténhetnék, hogy itt teremne előtte egész daliás nagyságában: milyen készségesen, mohón odaborulna csalfa szívére — hogy átölelné, mint gyenge folyondár a hatalmas tölgyet, talán el sem bocsátaná, hacsak könyörtelen külső erők el nem szakítanák tőle.

Méla elmélkedéséből valami gyenge kapirgálás zaja riasztotta fel. Mód nélkül megijedt. A börtönélet rémségeit rajzolta szemei elé, ezerszeresen felnagyítva. Nem volt teljes setétség, a Marmara felett ragyogó telehold fénye beszüremlett és sejtelmes félhomályt terjesztett.

Anna már-már belenyugodott, hogy a szokatlan zajt egér okozza. De az egyre erősödött és másneműnek, cél-

tudatosabbnak hallatszott. Határozott irányból: a szoba sarkából jött.

Egyszerre a padló egyik óriási kőkockája a magasba emelkedett, s alatta két hatalmas férfikar tünt elő, amely játszva, de mégis csaknem zajtalanul tette le oldalt a vaskos tömböt. A következő percben villámgyorsan emelkedett ki a támadt résből egy marcona, magas férfialak. Mindez szinte síri csendben történt, kísérteties gyorsasággal.

Anna asszony nem volt éppen gyáva, de most elhagyta minden lelki ereje. Nagyot, szörnyűt akart sikoltani, de az első rémület annyira megdermesztette, hogy minden hang a torkába fagyott. Már a második pillanatban okoskodni kezdett. Nem fog kiáltani, szellem ellen ez mitsem érne, — s ha a jelenség mégsem az, úgy hátha megmentésére jött elő, s akkor minek árulná el? Ezzel meghiusítana mindent.

A harmadik pillanatban azonban megdöbbenése a végsőig csigázódott, a szívverése szinte elállott és közel volt az ájuláshoz. A némán felbukkant alak körvonalai — oh, csalódhatik-e — Andronikoszt rajzolták eléje.

Tágranyilt szemekkel, megbűvölten meredt a jelenségre. Szó nem jött ajkaira, némán vetette magára a keresztet. Szentül hitte, hogy aki előtte áll — nem földi ember többé: egykori férjének nyugtot nem találó, hazajáró lelke.

De a férfi is szinte megkövülve állott ott, ahova a földből kivetődött. Őt méginkább meglepte, hogy elhagyott börtönében élőlényt, még hozzá — nőt — talált. Sejtelmesen ő is felismerni vélte — feleségét, de képzelete felmondta a szolgálatot, annál a kérdésnél: hogyan kerülhetett ide.

Percekig hangtalanul néztek farkasszemet. Végül is Andronikosz mozdult meg, ujját ajkára illesztve, hogy hallgatást parancsoljon. Aztán kitárta mindakét karját — ölelésre.

Ő tudta, hogy ágya szélén remegve ülő felesége nem lehet fantom. S bármily közönyössé vált — valamikor — előtte a szendeszelíd asszony, most elemi erővel robbant ki belőle az évek óta elfojtva tartott nőéhség szinte vadállati mohósága, és szinte ráomlott a törékeny Annára,

ölelve, csókolva a meglepetéséből felocsudni alig tudó hitvest.

A régesrég nélkülözött forró csóközön felajzotta az asszony minden idegszálát. Most, hogy férje ily kézzelfoghatólag bebizonyította, hogy nem kísértet, de nagyon is élő és élni akaró ember, természetesen nem félt többé tőle. S mivel előbbi, szertekalandozó gondolatai úgyis előkészítették a békülékenységre: most egyszeriben elpárolgott minden neheztelése, és mint egykor a boldog mézeshetekben, önfeledten dobta bele magát az ujjászülető szerelem boldog mámorába.

Ha vannak percek az életben, amiknek emléke sírjáig kíséri az embert: ezek mindkettőjükre nézve ilyenek voltak.

Áhítatos némaságban teltek be egymás szerelmével, kerülve a szót is, amely csak elűzhetné a hangulat egyedülálló magasztosságát. Még amikor csókjaik tüze lankadni kezdett, akkor is hallgatagon símogatták egymás haját, kezét.

— Honnan kerültél elő, hogy így rámijesztettél? — kérdezte végül a nő.

— A föld alól — suttogta Andronikosz, figyelmeztetve nejét, hogy halkabban beszéljen.

— Azt láttam. De azt is, hogy élsz. Magyarázd meg hát végre.

— Nincs annál egyszerűbb. Csak nem gondoltad, hogy itt akartam megöregedni? Természetes tehát, hogy minden gondolatom a szökés volt. Elég soká tartott, amíg valami módot találtam. Ez sem tökéletes. Szégyenlem is magam. De te, te hogy tudtál idejutni?

— Az meg még egyszerűbb. Amint szökésedre rájöttek, engem gyanusítottak cinkossággal. Elfogtak és helyetted idehoztak. Most örülök, hogy így történt.

— Magam is. De neked ki kell szabadulnod, szegény ártatlanom. Ha már én — amint látom — úgysem menekülök.

— Hol voltál hát eddig? S ha már elindultál, miért kellett visszajönnöd?

— A torony alatt elhúzódó régi csatornában voltam. Azt hittem, kivezet egész a tengerpartig. Hát — valamikor

így volt, de sok helyen beomlott, a törmelékekkel eltorlaszolódott. Szó sincs róla, hogy egykettőre ki lehessen rajta jutni. Nagyon sokat kellene még igyekeznem, hogy átjárhatóvá tegyem. Az meg — különösen nappal — szinte lehetetlen. Az őrök feltétlenül észrevennének.

— Hát csináld éjjel. Van időd rá, amíg engem itt tartanak. Jobb fedezeted nem is lehetne. Ha már belekezdtél, bűn volna abbahagyni. Ezt nem is engedném. Velem meg ne törődj. Ha egyszer sikerült megszöknöd, engem sem tartanak itt örökké. Lehet, utánad is küldenek.

Andronikosz örült, hogy Anna ilyen szépen beletörődik a jövendőbe. Ő maga — a szíve szerint — édeskeveset törődött volna vele, mi történik nejével, ha ő egyszer árkon-bokron túl lesz. Most persze: örült az asszonynak, mint a sors váratlan ajándékának — de főleg csak érzékileg.

Még szót váltottak szépen serdülő kis fiukról, az árva családi otthonról, a harmadfél év eseményeiről, hajnal közeledtével pedig a férfi visszabújt földalatti rejtekhelyére a másnapéjjeli viszontlátásig.

Az ételhordó porkoláb semmi gyanusat nem talált az asszony körül. Ez pedig gondosan eltette az ételadag nagyobb felét férjének. Örökkévalóságnak tünt fel előtte ez a nap, annyira vágyott Andronikosz visszatérésére.

Éjfél körül bújt elő újra a férfi, szurtos-piszkosan. A nappalt odalenn éhesen — átaludta, az est beálltával pedig nekilátott a munkának; fölötte óvatosan. Meg volt elégedve azzal, amit végzett. Ha így halad, egy hét alatt járhatóvá teszi a rejtekutat. Mohón látott neki az Anna által előhozott falatoknak, elismerő hálás csókkal köszönve, hogy ez azokat a szájától vonta meg. Ezt követte pár órai idilli boldogság — reggelig, majd újra eltünt, mint előző nap.

Így tartott ez egy teljes hétig, s Andronikosz ezalatt elkészült földalatti titkos munkájával. Az is kedvezett neki, hogy Anna őrizete erősen ellanyhult. Kezdtek kételkedni abban, hogy része lehetett volna a fogoly megszöktetésében, s különben is — nőt nem látszott szükségesnek oly szigorúan őrizni, mint a férfit. Különösen, ha az nem is bűnös, csak túsz.

Egy hét mulva tehát, — melegen és érzékenyen elbúcsúzva feleségétől — Andronikosz a sötét éjszakában — kibújt a csatornából, ott, ahol az a nagy védőfal alól kitorkollott a szabad tengerpartra. Még hátra sem nézett — igaz, úgysem láthatott volna semmit — csak futott, óvatosan, a lehetőségig nesztelenül a nagy fal tövében — de a külső oldalán, kelet felé. Semmiféle őr nem vette észre. Most, hogy a császári család a Blachernae-ben lakott, a régi Szent Palota őrsége fölötte meggyérült. Amíg őt fogolynak tudták, csak volt értelme — a szigorú őrizetnek, de most — minek őriztek volna egy gyenge nőt?

Mégis, — megállani, pihenőt tartani csak akkor mert, amikor már messze elkerült a császári palota környékéről és valahol a Szent Borbála kapu felé járt. Itt aztán — setétségben is éles szemével — körülnézett valami csónak után. Akadt ilyen mindig a partnál. A legelsőnek — miután meggyőződött, hogy üres, és gazdája nem alszik rajta, — herkulesi erejével eltépte láncait és rábízta magát a hullámokra. Kicsi lélekvesztő volt, evezők nélkül, ám mégis a szabadulást jelentette. És Andronikosz pillanatot sem veszítve gémberedett kezeivel nekifogott az evezésnek. A december még Bizáncban is csak december, majd megvette volna az Isten hidege, ha a kemény testi munka és a szabadság lelkes tudata nem hevíti.

A hosszú téli éjtszaka kedvezett a merész vállalkozásnak. A koromsetétségben órákon át evezett tenyerével. Már a Bosporus közepe felé járt, amikor a késői hajnal derengeni kezdett. Itt sem Bizáncból, sem Galatából többé nem láthatták meg a szökevényt. Fáradhatatlanul kormányozta tovább a járművet a kisázsiai partok felé, amelyek legelhagyatottabb pontján napfelkeltekor kikötött.

Halálos fáradságtól, éhségtől, hidegtől elgyötörten nem ugrott, de mászott ki a szárazra.

És most — hova? Ázsia földjén állott, de ez a terület még mindig a bazileusz tartománya, ahol — ahány emberrel találkozik, annyi veszedelem környékezi. Magas termetéről, a rabság alatt elnyűtt, de mégis előkelő ruházatáról akárki felismerheti, vagy legalább is gyanút foghat. Ilyen öltözetben — ebben az időszakban — gyalogosan — nem utazhat jóban emberfia. S van-e a széles biro-

dalomban ember, aki ne hallott volna Andronikosz esetéről, fogságáról? Még a leghatárszélibb faluban is az ő kalandjain szórakozik a rendkívülit hajhászó fiatalság! Íme a nagyság átka!

Ha legalább lova volna! Vlangai istállójában bizonyára most is ott állnak a legpompásabb arab telivérek, — a kis Mánuel már ki-kilovagol olykor — s ő kénytelen kutyagolva róni az irdatlan távolokat! Sajnálni kezdte, hogy a falon kívül jutva — nem tartott nyugatnak, nem nézett be vlangai nyaralójába, pénz-paripa után. Ám ez mégis képtelenség lett volna! Akkor a szárazföldnek kellett volna útját vennie, még ezerszeresebb veszélyeknek kitéve! Felesége, mint szintén fogoly, persze nem gondoskodhatott semmiről, a fiát értesíteni alkalom nem kínálkozott.

Ez már mind meddő töprengés maradt. Most többé csak szerencse és kitartás kérdése, elérhet-e az ikoniumi szultán birodalmának határához? Csak ott érezheti magát biztonságban. A felől, hogy e mohamedán nagyúrnál — ha eljut hozzá — szíves fogadtatásra talál, kétsége nem lehetett. Kapva kap az az alkalmon, ha egy-egy elégedetlen bizánci nagyságnak menedéket nyujtva, kissé fékentarthatja a hatalmas szomszédot. Meg aztán — ifjúkorát is ott töltötte, bátyja most is ott él, mint a néhai Massud szultán dúsgazdag veje. Ott pénz is áll a házhoz, és minden jó, de addig, addig!

Élelmet, melegebb ruházatot — akár könyöradományként is — kérni valamely útbaeső házban — kész veszedelemnek tartotta, amelybe nem rohanhat bele. Inkább vesszen éhen! Visszagondolva a háromévi rabság lélekbénító, szörnyű tétlenségére, minden hajaszála égnek állt a borzalomtól. Ezerszer szívesebben vállalja a halált, semhogy oda, a honnan egyszer kiszabadult, nyomorultul visszakerüljön, most talán élte fogytáig!

Hihetetlen nélkülözések közt folytatta útját — napokig. Az éhezés is erősen legyengítette — ám azt valahogy még bírta volna. Torzsákat, gyökereket rágcsált, olyik útszéli fán elszáradva rajtamaradt gyümölcs is akadt, víznek meg éppen bőségével lakozott. Hanem a hideg kifogott rajta!

A melegebb mérsékelt égöv e vidékén — magas he-

gyektől eltekintve — ritkaság az érzékenyebb, fagypont alatti tartós hideg. Félévszázad ha egyszer-kétszer ismétli. Most azonban — 1158 karácsonyán — Andronikosz balvégzetére — éppen ilyen időszak volt. S amire az éhség nem tudta rávenni, megtette a fázás. Már egészen közel volt a határhoz, a Sangarios folyóhoz, amelyen túl számára szabad föld: a szultán birodalma — kezdődik, amikor úgy érezte: lehetetlen tovább kibírnia. Tagjait erős zsibbadás bénította, szeme előtt összefolyt a külvilág — ha tovább vonszolja magát: menten elalél. Még ha a folyó nem volna előtte, amelyen máskép, mint úszva — át nem kelhet! Hogy vállalja a jéghideg fürdőt elkínzott állapotában? Hiába vette elő minden lelkierejét, hogy kitartással biztassa magát most, a döntő, utolsó pillanatban, — ereje összecsuklott, felmondta a szolgálatot, és kénytelen volt a folyóparton, a birodalom utolsó falujában tető alá kéredzkedni, hogy elgémberedett tagjait kissé felmelegítse.

De kihez, hova nyisson be, hogy a veszélyt legkisebbre csökkentse? Tisztára véletlen dolga és okoskodni — állapotára tekintettel — nem ért rá. Faluvégi kis viskót választott, a legelső útjába esőt, amelynek ajtónyílásából legjobban tódult ki a fojtóskeserű, de mégis édesen meleg füst.

Öreg földművesasszony ült a tűzhely mellett két felnőtt fiával és csendben kanalaztak valami tejbekásafélét, amikor a magas, de megtört férfi szinte beomlott az ajtón. Örmény nyelven köszöntött, majd előadta, hogy Nikeából hazafelé utazó kereskedő, akit haramiák fosztottak ki, még csak lovát sem hagyva meg. Az egy igaz Isten nevére kéri a ház gazdáit, engedtessék egy kis időre a tűzhöz ülnie, amíg tagjaiból kizsibbad a hideg, s megpihenve folytathatja keserves utazását.

Nagyon bizalmatlanul néztek rá, de az öregasszony nem tagadta meg a vendégbarátságot. Tört örménységgel motyogott valamit s helyet mutatott a padkán... Még kanalat is hozott, és megengedte, hogy a jövevény is belekanalazzon a középütt párolgó ételbe, amit emez megtett, de nagy öntagadással mégis palástolta szörnyű kiéhezettségét.

Hanem a két siheder annyi rosszakarattal meresztette rá szemeit, amelyekből csak úgy sugárzott a gyana-

kodás. Félannyi idősek is alig lehettek, mint a sokathányatott vendég, de a korkülönbség nem fékezte szemtelenségüket. Andronikosz megható színekkel ecsetelte kiraboltatása részleteit, koholt szomorú sorsa talán a kőszívet is megindíthatta volna: amazok ellenben tiszteletlen, gúnyos vigyorgással könyökükkel lökdösték egymást, eléggé elárulva ezzel, hogy — egy szó nem sok, de annyit sem hisznek a könnyfakasztó elbeszélésből.

Andronikoszt erősen feszélyezte ez a viselkedés, de közvetlen veszedelemre mégsem gondolt. Csak annyit látott: tanácsos lesz minél hamarabb odábbállnia. A rég nélkülözött meleg étel és a parázsló tűz azonban erősen tartóztatta. Az öregasszony — akit végre is a ház fejének tartott — nem is mutatott magatartásában semmiféle ellenséges indulatot.

De a fiatalok egyike, amint a vendég csak folytatta mondókáját, egész impertinenciával megkérdezte:

— És mondd csak idegen, — ezt a bizáncias ruhát útonállóid adták rád? Mert nem teszem fel, hogy az örmény kalmárok ilyen lerongyolt parádéban utaznának.

Andronikosz nem ötölt-hatolt, hanem hidegvérrel kivágta a most kitalált valószínűtlen magyarázatot.

— Drága bizánci ruhákat csempészgetek át a határon. Mind elvitték tőlem. Ezt, a legrondábbat nekem hagyták, hogy ne járjak meztelenül. Hisz láthatjátok, még felöltőm sem maradt ebben a nagy télben.

— S eredeti — örmény ruhádat, — amelyben megkezdted utadat — szintén elvették, úgy-e? Inkább azt, mint ezt — a cifrát? Különös!

A férfi még felelni sem ért rá, amikor a másik nekiszegezte a szót.

— Sohsem voltál örmény, jövevény. Valami rosszbanjáró züllött római vagy, talán szökött fogoly, áruló. Avagy nem te vagy-e ama híres Andronikosz, aki a felséges bazileusz élete ellen törtél, s akit urunk — amint érdemelte, kemény börtönbe, toronyerődbe záratott?

A jövevény — bármily kiváló színjátszó volt, — pillanatra elsápadva felhorkant. Ám ez elég volt arra, hogy az ifjú száján gúnyos mosoly villanjon át és titokban intsen anyjának. A következő percben a vendég ismét meg-

találta lélekjelenlétét és felháborodva, nagy hangon tiltakozott.

— Hogy juthat ilyesmi eszetekbe? Szegény örmény kufárt összetéveszteni a császár unokafivérével. Még ilyet! Ekkora megtisztelés sem ért egyhamar!

— Már amennyiben az. Átkozottul hasonlítasz hozzá, ahogy a hírmondók rajzolják termetét, ábrázatát. Az is lehetsz te, hiába tagadod!

— Meg vagytok hát bolondulva? Akiről szóltok, tehetetlen foglya a Szentpalota tornyának. Már évek óta. Sohasem láttam, nem ismerem. Hallani ugyan hallottam róla, mint mindenki, aki a birodalomban megfordul. Térjetek eszetekre!

Andronikosz hátrafordult, tekintetével az öregasszonyt kereste, hogy mintegy támasztékot nyerjen nála az éretlen ifjak fantazmagóriái ellen. De nem találta. Az öreg észrevétlenül eltünt, akárha föld nyelte volna el.

Hősünk rosszat kezdett sejteni. Azonnali megugrásra gondolt. A vita hevében felállott, mérlegelte a lehetőséget. De azok ketten is talpon termettek és olyan támadó állásba helyezkedtek, ami nem hagyott kétséget aziránt, hogy legelső mozdulatára nekiugranak.

Hiszen — rendes körülmények közt — nem ijedt volna meg hat ilyen fickótól sem. Herkulesi erejével — hamar elkészült volna — kettővel. De most, kiéhezve, legyengülten, kétesnek érezte az esetleges tusa kimenetelét. Amazok is jól megtermett, tagbaszakadt sihederek voltak, szemükből vakmerő elszántság villogott ki.

Jobbnak látta tehát egyelőre tovább kísérletezni, hogy meggyőzze őket feltevésük lehetetlenségéről.

— S ki biztosít róla, hogy nem szökött meg? — szólt egyik legény. — Valóságos ördög az, még Béliálnak is túljárna eszén a ravaszságban.

— Ám a mienken aligha! — kontrázott a másik. — Szép pénzecskét kapunk a bazileusztól, ha kezére szolgáltatjuk a szökevényt. Úgy-e, idegen?

Andronikosz válaszolt valamit, s igyekezett minél meggyőzőbben mimelni csodálkozó felháborodását. Közben pedig leste az alkalmas pillanatot a hirtelen megugrásra.

De ez az alkalom nem jött el. Visszatért az öregasszony, nyomában négy markos bizánci katonával. Állig fel voltak fegyverezve. Még rabbilincset is hoztak magukkal.

Andronikoszt ugyan egyikök sem ismerte, de valamennyi hallott róla. És a lehetősége ily kitűnő fogásnak megérte a kockázatot. Ha ez a tisztes család váltig állítja, hogy ő az, lehet valami a dologban, elő kell állítani, a táborhelyre vinni. E határszéli faluban is volt néhány demarchos és decurio, azok között bizonyára akad, aki felismeri. És ha tévednek, — annyi baj legyen, örüljön az örmény, hogy ép bőrrel szabadult!

A fegyvertelen Andronikosz ellenállásra igazán nem gondolhatott. Le is fogták azon nyomban, megláncolták, a tisztek elé vitték. Azok egyike nagyon jól ismerte Bizáncból. Azt is tudta, hogy évek óta fogságban volt. Ha pedig a bazileusz kegye engedte volna ki onnan, nem utazna ilyen módon. Láncraverten, nagy őrkísérettel küldte vissza a fővárosba, s boldog volt, hogy ő, aki legfeljebb egy-két ártatlan csempész rajtacsípésére számíthatott, most ily fejedelmi fogást csinált.

X.

Andronikosz tehát visszakerült szomorú toronyszobájába, még az eddiginél is reménytelenebb rabságba. A nyílásra, melyen át megszökött, időközben rájöttek, szilárdan befalazták, az őrséget megkettőztették, a fogoly lábaira az előbbieknél kétszerte nehezebb vasgolyókat láncoltak.

Élőhalott életet élt, a külvilágtól vigasztalanul elzárva. Még az öngyilkosság gondolata is hiába fordult meg agyában, nem volt mivel végrehajtania. Ám a szándékáig sem jutott el. Nem volt az az ember, aki a szabadulás reményével valaha is fel tudott volna hagyni. Bármily lehetetlennek látszott is az most, az idő meghozza az alkalmat — úgy okoskodott.

Ez az alkalom azonban — hosszú esztendőkig váratott magára.

Azalatt pedig a világ folyása nem állott meg. Andronikosz családjában sem. Pontosan kilenc hónappal a fog-

ságban való nevezetes találkozás után — Anna asszonynak fia született: a második a családban. Az apát — persze — nem volt mód az örömről értesíteni. Jánosnak keresztelték. Anna respektálta a Komnen család kabaláját, az AIMÁ-t. Hogy minden fiúszülött neve e betűk egyikével kezdődjék. A dinasztia első császártagja Izsák volt, majd a végleges megalapítója: Alexis, utána Johannesz — János, majd Mánuel. S ha utána — Andronikosz következnék? Aima, előtte hehezettel — vért jelent, ez esetben a legnemesebb vért, a Komnenek egy század óta császári vérét, előzőleg pedig hősökét, kiknek őseredetét éppen ez időben próbálgatta egy-egy udvari költő-történetíró vonatkozásba hozni régi évezredek félisteneivel.

A bazileusz ez időben az elpusztíthatatlan Thoros ellen hadakozott, az egész telet Tharsusban, főhadiszállásán töltötte, s Andronikosz balsikerű kalandja a császár távollétében folyt le. Utólagosan hálásan hagyta jóvá okos felesége erélyes eljárását, aki általában származásához méltó német pedanteriával fölötte lelkiismeretesen látta el — férje távollétében — hivatását.

Mielőtt a császár elhagyta a fővárost, férjhezadta Eudokiát. Andronikoszt persze — se nem kérdezték, se nem értesítették. Nem mondhatni, hogy a szép özvegy nagy kedvvel lett volna Gabras Mihály strategos nejévé. Nem találta magához méltó párnak. Származása nem volt fényes, hadisikerei annál kevésbbé. S Eudokia szüntelenül remélte, hogy Andronikosz, — akit csakugyan híven szeretett — egyszer csak mégis kiszabadul és kezdődik újra minden. Ám Mánuel őt sem kérdezte, parancsa kényszer volt s a nő engedelmeskedett, hogy egy nem szeretett férj oldalán kora hervadásával letűnjék a szereplők névsoráról.

Ugyanakkor a dinasztia egy másik nőtagját is kiházasította a bazileusz. Öccsének, Izsáknak Márián, István magyar trónkövetelő gyönyörű feleségén kívül volt még egy kisebb leánya, Theodóra, bár csak 14 éves, máris világraszóló szépség. A huszonnyolcadik évében lévő III. Balduin jeruzsálemi király kérte feleségül, már egy évvel ezelőtt. Thoroni Humfried és a názareti püspök járultak mint követek Mánuel elé, de a bazileusz soká halogatta döntését. Sem Balduin trónját nem tartotta eléggé biztos-

nak, sem őt magát, — a francia lovagok leszármazottját — eléggé előkelőnek egy császári sarjadék kezére, akinek — nem büntetésképpen kell férjhezmennie, mint Eudokiának. Bár a király ragyogó bátorságát, lovagi jellemét fölötte nagyra becsülte, már csak saját természetével való hasonlósága miatt is — mégsem feledhette a távolságot, amely a jeruzsálemi uralkodót a római Augusztusok utódától, Nagy Konstantin örökösétől elválasztotta. A bizánciak előítélete különben is a császári ház tagjának külföldi uralkodói sarjjal — tehát barbárral — való házassági összeköttetését túlzott leereszkedésnek tartotta. Azonfelül Mánuel át is látott a szitán: sejtette, hogy Balduint nemcsak a kiszemelt menyasszony szépségének híre igézte meg, — de még inkább örökös kétségbeejtő pénztelenségén kíván segíteni azzal, hogy a földkerekség leggazdagabb, leghatalmasabb uralkodójával lépne közeli rokonságba.

S ha Mánuel a táborban és általában székhelyén kívül szeretett is eltérni a vaskalapos felfogástól; — fővárosában, ahol a császári méltóság teljes pompájában kellett szerepelnie, hasonló fontosságú tárgyalásoknál tekintetbe kellett vennie a közfelfogást, amely a túlgyors beleegyezésben a barbároktól való félelmet látná. Balduin követei igen nagy tapintattal jártak el, kerülték a színezetet, mintha kegyet kérnének, és uruk méltóságát szemük elől nem tévesztették.

Végül sikerült az összes nehézségeket áthidalni és rendkívüli követ, apokrisiarios ment Biznácból Jeruzsálembe, hogy a megtárgyalt feltételekhez a király aláírását megszerezze. A menyasszonynak Akkon város és környéke jutott jegyajándékul, azonkívül százezer teljessúlyú hiperpera aranykészpénz. Az ünnepi esküvő költségeire Mánuel külön tízezer aranyat adott, míg a mundum virginale, a drágakövekből, gyöngyökből, drága ruhákból, selyemkelmékből pazar szőnyegekből és egyéb kincsekből álló kelengye — mintegy negyvenezer arany értéket képviselt.

Erre a bazileusz birodalma legelőkelőbb családaiból kiválogatva — kinevezte a paranymphákat, — udvarhölgyeket, kik a királyi arát — esküvőjéig — körülvették és Theodora — a követektől kísérve — megkezdte útját a tengeren. Egész Palesztina örült a sikernek, és a frankok

türelmetlenül várták jövendő királynőjüket, aki szerencsés átkelés után 1158 szeptemberében Tirusz kikötőjébe érkezett.

Itt várta a boldog Balduin, aki — menyasszonyát megpillantva — úgy érezte, hogy annak szépsége nemcsak hírét, de legmerészebb várakozását is felülmúlta. Görögjellegű arcának szinte klasszikus tökéletessége, gyengéd, arányos testalkata és az egész lényén átáradó báj és kellem — első látására elragadta a vőlegényt, akinek vonzalmát — szeretetreméltó magatartásával — Theodora mindekorra meg is tudta őrizni. Az egykor könnyelműségre hajló Balduin életében fordulat állott be: nejéhez való szerelme minden visszaeséstől megóvta, a házi örömök kárpótolták a kockajáték gyönyöreiért, ezentúl minden idejét uralkodói gondjainak szentelte és a szórakozások, amiket mégis megengedett magának, a legszigorúbb illendőség határán belül maradtak. Íme: férfi sorsa a nő!

A türelmetlen király rövid pihenőt engedett a tengeri úttól kifáradt jegyesnek Tiroszban, s alig pár nap mulva diadalmenetben vitte fővárosába, ahol — mivel az újonnan választott jeruzsálemi érsek palliuma még meg nem érkezett, az antiochiai pátriárka tette a szépség és ifjúság teljes pompájában viruló hitves fejére Palesztina koronáját és a nép örömujjongása közepette helyezte annak kezét a királyéba.

A bazileusz akkor már Tharsus felé vonulgatott seregével. A hirhedt Thoros, a fiatal örmény királyság keresztény fejedelme újra uralma alá akarta hajtani a Taurus hegység alatt elterülő ciliciai síkságot. Ezt a területet valamikor Nikeforosz Phokasz császár az araboktól foglalta el, majd az első keresztesek az antiochiai fejedelemséghez csatolták, míg Mánuel Raimund fejedelemtől visszavette s újra a birodalomba kebelezte. Thoros szerencsés volt Mánuel csapataival szemben és Cilicia a hatalmába került. Tudjuk, hogy Andronikosz meddőn harcolt ellene. De Chatillon Rajnald hadjáratában sem volt több köszönet, aki, mert Mánuel a hadiköltségekre támasztott túlzott igényeit nem elégíthette ki, igen rútul viselkedett. Thorossal vívott első csatája véres volt, de eldöntetlen, a győzelmet mindkét fél magáénak tartotta, bár az örmények

a templomoslovagoknak visszaadták az általok követelt erősségeket. Rajnald azonban — a bazileusz — szerinte — szűkmarkúságán felháborodva — áruló módon Thoroshoz csatlakozott és a bizánciak ellen fordult. Meglepte Ciprust, hol Mánuel elhúnyt bátyjának, Andronikosznak egyik fia volt kormányzó, — megverve a készületlen harcosokat, a szigetet több napon keresztül szörnyű kegyetlenséggel pusztította, majd óriási zsákmánnyal s igen sok tússzal tért vissza Antiochiába, melynek fejedelme volt, mint férje a szép Konstanciának, II. Boemund leányának, ki egykor Mánuel jegyeséül volt kiszemelve, s ki a szerencselovag szerelméért feláldozta több fejedelmi származású kérőjét.

Rajnald egyébként VII. Lajos francia király 1147-iki kereszteshadjáratnak volt résztvevője, aki — királya hazatérte után — a Keleten maradt — szerencsét próbálni. Honfitársának, Poitoui Rajmundnak, majd ennek halála után III. Balduin jeruzsálemi királynak harcosai közé állott. Résztvett Ascalonnak, a szaracénok szerint Szíria szűzének ostromában és bevételében, amaz évek egyik legnagyobb fegyverténvében, ott volt Balduin oldalán, amikor ez — két havi ostrom után — a várost bevette és Krisztus keresztfáját felállította a Szent Pál templomává szentelt nagy mecsetben.

Igazi szerencséjét akkor találta meg, amikor Konstancia szerelemre gyulladt iránta s ennek kezével az antiochiai fejedelemséget is — még 30 éves kora előtt — elnyerte. Sokan csodálkoztak és »nagy szavakat ejtettek« e fölött, ám belenyugodtak. Mióta fejedelem lett, nem vett magára színes-prémes selyemöltönyt, hanem mindíg páncélinget s alatta bőröltözéket. Későbbi ciprusi betörésének költségeit ama kincsekből szerezte, amiket az általa börtönre vetett Amaury pátriarkától elkobzott. Ez utóbbi a szerencselovag házasságát bírálgatta elég merész módon, bár — Rajnald mentségére mondva — sem jó ember, sem kiváló pap nem volt.

Szó, ami szó azonban, Rajnaldban rettenthetetlen hősi szív dobogott. Ostora volt az iszlamnak s a félelmes Nureddinnel, majd évtizedek múlva a még hatalmasabb Szaladinnal is habozás nélkül összemérte fegyverét. Persze, nem mindíg sikerrel. Balfogásait is maga idézte fel

lelkiismeretlen szószegéseivel. A pogánnyal szemben hitszegést elkövetni nem tartotta bűnnek. E hitvány felfogásának vált áldozatává is. Egy ízben Nureddinnek — tizenhat éven át — foglya volt. Szaladin pedig — végre is — kardjával kettéhasította. Ha szerencséje is végig kitartott volna, mint bátorsága, és ha határtalan kapzsisága nem ragadja oly tettekre, mik jellemére erős homályt vetnek, egyikévé vált volna a szentföldi kereszténység legerősebb oszlopainak, legendás hőseinek.

Miért foglalkoztunk — látszólag kelleténél részletesebben e szerencselovag sorsával? Mert — mint látni fogjuk — később két hatalmas uralkodó apósát tisztelhetjük benne: Mánuelét és III. Béla magyar királyét.

Ezek azonban most még a messze jövő dolgai. A jelen pillanatban a bazileusz halálosan neheztel rá. Egyrészt még Konstanciáért, másrészt és főleg a Thorossal szembeni magatartása és ciprusi betörése miatt.

A vele való leszámolás előtt azonban Thorossal kell rendet teremteni. Ez egy csomó birodalmi városból elűzte a császári helytartókat, s egész a tengerpartig terjesztette hódítását. Tarsus, Mamistra, Anabarza a kezében vannak. A császár — hadával átkelve a Hellespontuson, egyelőre rejtegette valódi célját s úgy tett, mintha az ikoniumi szultán ellen vonulna. De a kisázsiai népek hozzácsatlakozását bevárva, nyomban jobbra fordult. Thoros Tharsusban vesztegel, ahol biztonságban érzi magát. Utolsó pillanatban egy zarándok figyelmezteti Mánuel jövetelére. Alig van ideje a hegyekbe szökni, mire a városok önkényt meghódoltak a bazileusznak, kinek puszta megjelenése ezúttal végét is vetette a hadjáratnak. A császár nyugodtan üthette fel főhadiszállását Tharsusban, majd Mamistrában.

Most Rajnald megfenyítése kerülne sorra, aki ellen haragját Mánuel évek óta a lelkében viseli. De minden neheztelése mellett nemesen jár el vele szemben. Elutasítja a bosszúvágyó Amaury pátriárka felkínálkozását, ki árulással akarja Rajnaldot neki kiszolgáltatni. Ám viszont saját rokonaira sem hallgat, kiket Rajnald meg tudott nyerni, hogy járjanak közbe érdekében.

Ez — neszét véve a császár szándékának — természetesen erősen megrémül. Félelmében úgy keres mene-

déket, hogy felkínálja Mánuelnek Antiochia fellegvárát, a Kuba nevű bevehetetlennek tartott citadellát s kész így magát tényleg a bazileusz hatalmába adni, hogy bocsánatot nyerjen.

De a büszke, lovagias császár megvetette az ily olcsó diadalt s az ajánlatot visszautasította. Rajnald rettegése nőttön nőtt. Sem ellenállásra nem gondolhatott, sem hűbérurát, a jeruzsálemi királyt — aki Antiochiába készült — nem merte bevárni, hogy tanácsát kérje. Kapkodása közben eszébe jutott Gerhard laodiceai érseket Mánuel táborába küldeni, hogy a császárnál kieszközölje fogadtatását. Aztán be sem várva a főpap visszaérkezését, maga is odaindult, hogy kegyelemre megadja magát. Massissa város kapui előtt találta a bazileuszt.

Mezítláb, szőrcsuhában, melynek ujjai könyökig felhajlottak, nyakán hurokkal ment végig a városon a bizánciak nagy nevetségére és a latinok szégyenteljes megbotránkozására. Balkezében meztelen kardot tartott a hegyénél fogva, hogy azt így a császárnak átnyujthassa, aki majd a markolatánál fogja meg. Hercegei, főurai követték hasonló öltözetben, majd a szerzetesek hosszú sora, valamennyien hajadonfővel és mezítláb.

A trónon ülő Mánuel előtt Rajnald földreborul, s kardja markolatát a bazileusz felé nyujtva, kegyelemért esd. Mánuel hosszú ideig rá sem néz s e lealázó helyzetben hagyja Antiochia fejedelmét, kinek büszke, erőszakos lelke bizonyára most élte át legrettentőbb perceit. A ciprusi meggyilkoltak emléke meg volt bosszulva. Végre Mánuel megelégeli a megalázást s kimondja a bocsánat feltételeit, miknek megszabásában is enyhe, nemeslelkű. Mindössze azt kívánja, hogy Antiochia az első császári felhívásra megfelelő számú lovagokat és harcosokat tartozzék szolgáltatni, és hogy a bazileusz görög pátriárkát nevezhessen ki Antiochiába, aki ott a latinnal egyenrangú legyen.

A még mindíg térdelő Rajnald azonnal mohón elfogadja. Mánuel erre felemeli s befogadja császári hűbéresei közé.

Mánuellel e szerint rendben volt a szénája, de honfitársai, a latinok előtt ez a jelenet hosszú időre megfosztotta minden tekintélyétől. A mohamedán világ még

tovább ment: következtetést vont le az egész szentföldi kereszténység jellemgyengeségére nézve.

A jeruzsálemi király ezalatt Amalrich fivérével és előkelő vazallus-kísérettel Antiochiába érkezik. Innen küldi a jeruzsálemi templom apátját, — mint görögül tudót — és Pessel lovagot Mánuel üdvözlésére, egyben kérdezi, látogatása kellemes volna-e a császár előtt. Mánuel barátsággal fogadja a követeket, majd apokrisiariust — küld maga is, írásbeli meghívással. Meghatározzák a találkozás napját s Balduin útrakel fényes lovas kísérettel.

Ez időben — 1159 húsvétján — Massissában időzött a bazileusz, itt fogadta királyi vendégét. Ez alkalommal is bámulatosan összeegyeztette a bizánci udvar büszke hagyományait személyes nagyrabecsülésének megnyilvánításával. Két unokaöccse, János protosebastos és Alexis protostrator mentek számos udvari előkelőség élén a táborból — némi távolságra — a király elébe, majd ennek oldalán maradtak a császári sátor bejáratáig. A sátorban, trónján ülve, a hadsereg és az udvar nagyjaitól körülvéve várta Mánuel vendégét, aki a szertartásokra sokat adó udvaroncok szemében — baklövést követett el azzal, hogy ugyanazon a helyen szállott le lováról, ahol azt a bazileusz szokta tenni. Valószínűleg fogalma sem volt róla, hogy ezzel sérti az etikettet, de a túlzó orthodoxok megbocsáthatatlan barbár gőgre magyarázták.

Mindazonáltal megkülönböztetett tiszteletadással vezették be a belső helyiségbe, ahol az előírt »adoratio«-val kellett volna a bazileusz elé borulnia. Mánuel azonban tapintatosan elejét vette ennek és joviálisan megölelte, megcsókolta Dávid király utódát, majd maga mellé ültette méltóságához illő, csak hajszálnyival az övénél alacsonyabb ülőhelyre. Majd a kísérőket is megszólította a császár és békecsókkal tüntette ki.

Az ünnepi fogadásnál természetesen a társalgás csak a szigorúan előírt körben mozoghatott: Balduin és hozzátartozóinak hogyléte körül, de Mánuel minden szava, még arckifejezése és szeme is azt fejezte ki, mennyire megelégedésére szolgál Balduin király látogatása.

Tíz napig vendégeskedett ez Mánuel táborában, mely idő alatt — bizalmas tárgyalásaik közben — egyre közelebb jutott egymás lelkéhez a két uralkodó. Balduin meg-

nyerő modora, lovagi gondolkodása nemcsak a császár, de a bizánci előkelőségek szívét is feléje fordították. Mánuel nem szűnt meg őt újabb és újabb figyelmességekkel elhalmozni, még Antiochia katonaszolgáltatását is — amit Rajnalddal szemben kikötött — Balduin közbenjárására elengedte. Még Thoros ügyének is fordulatot adott e látogatás. Bár az ellene küldött büntetőexpedíció már Mamistra falainál gyülekezett. Balduin közbenjárása megfékezte a bazileusz haragját. Thorost — biztos fedezet kezessége mellett — a főhadiszállásra hivatták, ahol a még birtokában lévő, a birodalomtól elragadott várakat visszabocsátotta, a hűségesküt újból letette, s így a bazileusz őt országai háborítatlan birtokába visszahelyezte.

Ennek elintézése után Balduin búcsúzott, hogy Antiochiába menjen. Mánuel őszinte barátságáról biztosította s az udvari és katonai előkelőségek mind, akik őt megismerték, jelét adták nagyrabecsülésüknek. Mielőtt a várost elhagyta, eléje hordták az ilyenkor szokásos ajándékokat. Kíséretének minden tagja részesült ezekben s valamennyien örültek a bazileusz bőkezűségének, mely legmerészebb várakozásukat is felülmúlta. Magának a királynak átnyujtottak a kamarások egy hallatlan értékű arany-ezüst edénygyüjteményt, drága ruhákat, selyemkelméket, ezenfelül 22 ezer arany hyperperát és háromezer márkányi legfinomabb ezüstöt. Lehet, hogy elkápráztatva ez ajándékoktól, Balduin később — már Antiochiából — öccse Amalrich és Ibelini Hugo lovag számára is kért Mánueltől kihallgatást, akiket a császár ugyancsak szívesen fogadott és gazdagon megajándékozott.

Balduin Antiochiában a bazileusz fogadtatását készítette elő. Mánuel a húsvétot Massissában eltöltve, nekikészült az útnak, Rajnaldot előre értesítve bevonulásáról. A frankokat nem csekély nyugtalanság lepte meg, amikor értesültek, hogy a császár nagy sereggel táborozik városuk alatt. Balduin azonban igen jól tudva, hogy Mánuelnek eszébe sincs a szentföldi keresztények rovására terjeszkedni, vagy Antiochiát hatalma alá vetni, teljesen nyugodt maradt. Mánuel hiúságból, a látszatért mindössze annyit kívánt, hogy Antiochia az ő protektorátusát elismerje. Ezt pedig annak az uralkodónak, aki a kis keresztény fejedelmek örökös pénzzavarát oly fejedelmi bőkezűséggel gyógyítgatta, meg lehetett bocsátani.

A bevonulás tehát nemcsak zavartalanul, de hallatlan pompa kifejtésével történt. A meghatározott napon Balduin király, fivérével Amalrichchal, az ifjú Boemunddal és a jeruzsálemi királyság, valamint az antiochiai hercegség összes nagyjaival a császár elé vonult, hogy őt a városba bevezesse. Az útbaeső falvakban a lakosság az utcákra tódult, virággal és zöld ágakkal hintette tele az utat, házaikra legdrágább szőnyegeiket s egyéb értékes szöveteiket függesztették ki. A város közelében megszámlálhatatlan embertömeg hullámzott, Antiochia összes lakossága kitódult a bazileusz fogadtatására.

Mánuel maga is meghatottan közeledett »Isten városa«, a nagymultú Theopolis felé, mely most, mintegy félszázada, ismét keresztény kézben volt. A bazileusz először járt most itt, áhítatos kíváncsisággal szemlélt mindent. Az Orontes itt elég tágas völgyében feküdt a Seleukos Nikator által csaknem másfélezer évvel ezelőtt alapított kolosszális város, amely — fénykorában — 400 ezer lakost számlált. De a város zöme nem a völgyre esett, hanem a hatalmas sziklafalaival védően ott emelkedő Sipius hegység oldalain emeletszerűleg terjedt. Bevehetetlenné tette a római, bizánci és szaracén időkből származó, tornyokkal ellátott várfal, ami támadó ellenséggel szemben biztosította úgy, hogy a város birtokába csak csellel lehetett jutni. Valaha ugyan — 540 körül — Nushirvan perzsa király, a nagy Szasszanida, elfoglalta s leromboltatta, de már a következő évszázadban a szaracénok birtokában — új életre kelt. A bizánci birodalomhoz Nikeforosz Phokasz császár csatolta 969-ben, de 1084-ben ismét mohamedán kézre került. Akkoriban I. Szolimán foglalta el, az ikoniumi szeldsuk szultánok dinasztiájának megalapítója. Az első keresztesek Bouillon Gottfried és Guiscard Róbert fia Bohemund vették ismét vissza 1098-ban 9 havi kemény ostrom után, elbánva a harmincezer főnyi védősereggel. Azóta a hajdani Szíria fővárosa, amelynek ősi falai közt vették fel az apostolok először a keresztény elnevezést, a szentföldkörüli kereszténység egyik metropolisává lett. Ősi katakombái, a római időkben épült vízvezetéke, csodás hegyoldali kertjei, tíz zsinagógája Mánuel idejében még mind megvoltak.

A város kapujánál a francia lovagok fogadták, majd a Rajnald által egykor megkínzott Amaury pátriárka, az

evangéliumos könyvvel kezében, nagyszámú, ünnepi díszbe öltözött papsága élén. Maga a bevonulás minden képzeletet felülhaladó fénnyel történt. A csüngőkkel díszes, császári diadémmal ékes koronás Mánuel bíborköpenyében, összes uralkodói jelvényeivel ellátva lovagolt testőrsége között. Remek fekete ménje szinte roskadozott lovasa öltözetének súlya alatt. Mánuelt sokan intették: ne menjen Antiochiába. De a bátor bazileusz nem állott el szándékától, mégis — óvatosságból — kettős páncélinget öltött fel, amelyet aranyszövetű, gyöngyökkel és drágakövekkel borított öltözet takart. E felé került a bíborköpeny.

A bazileusz lova mellett gyalogoltak az udvari méltóságok és Rajnaldnak meg kellett békülnie szerepével, mely az ő számára is ezek között jelölt helyet. Bizonyos távolságra következett Balduin király uralkodói jelvények nélkül, ő maga lóháton, de körülvevő kísérete gyalogosan. Így vonult a menet a papság dicsőítő karénekétől kísérve, a Szent Péter székesegyház kapuja elé, ahol újra a pátriárka fogadta nagy hódolattal.

Öltözetének súlya dacára oly könnyen ugrott le lováról a bazileusz a székesegyház előtt, akár egy fegyvertelen lovas. Szinte elbájolta e mozdulatával a bámész sokaságot, amely ugyancsak alaposan szemügyre vette. Magas, kissé hajlott termete, férfias, megnyerő szépségű arcvonásai, szelíd, jóságos, mégis élénk tekintete, lelkes nyiltsága a fenség benyomását keltették mindenfelé.

A hálaadó Te Deum után ugyanoly bámulatos ügyességgel ugrott vissza nyergébe, ahogyan leszállt. Most is mindenki megcsodálta ruháinak fényét, mozdulatainak fürgeségét, tartásának kellemét. Az egyházból Rajnald palotájába tartott a menet. Balduin koronával fején, de fegyvertelenül, jó távol lovagolt a bazileusztól. Rajnald, a király fivére Amalrich, s a többi frank urak szintén fegyver nélkül gyalog kísérték a lovonülő Mánuelt, kengyelét és nyeregszíját tartva, mert az volt a legnagyobb kitüntetés, amit uralkodó tanúsíthat fejedelmi vendége iránt, ha lovagi teendőket végez mellette. A császár varang testőrsége, óriás termetű skandináv katonák, csillogó szekercéikkel s óriási pajzsaikkal vették körül a csoportot.

Lakoma közben feltűnő szépségű fiatal hölgy ötlött a bazileusz szemébe. Úgyszólva gyermek volt még, de ártatlan, álmatag szemeiből érett komolyság és szinte földöntúli jóság sugárzott. Mária volt, a házigazda, Rajnald idősebb leánya. Vonásai részben emlékeztettek anyjának, Konstanciának ifjúkori szépségére, de azt hasonlíthatatlanul fölülmúlták. Mánuel, a női szépség nagy értékelője magában megállapította, hogy e félgyermek talán a világ legszebb nője.

Nyolc napot töltött a császár Antiochiában s a továbbiakban ő vette át a házigazda szerepét, ezáltal adva tapintatosan értésére, hogy a várost — tulajdonának tekinti. Ő hívta meg — vendégül — Balduint, Rajnaldot s a többi urakat. Amazok — talán a költségekre való tekintettel is — szívesen belenyugodtak. Hiszen a bazileusz nem fitogtatta bántóan főhűbérúri mivoltát, ha pedig hiúsága csak ennyit kívánt: legyen a tetszése szerint!

Pazarul rendezte meg a nyolc nap szórakozásait. Elemében érezte magát, hogy lovagi tornajátékokat tarthat, mint a nyugatiak. Bizáncban erre — ilyen formában — nem is gondolhatott. Ott a megkövesült, csökönyös maradiság felháborodott volna ily barbár szokások bevezetésén. Itt, a frankok körében szabadon hódolhatott lovagi hajlamainak s boldog volt, hogy pillanatra félreteheti római császári mivoltát s módjában van átvedleni frank lovaggá.

A város kapui előtti sík térségen rendezték a nagyméretű »turnirt«. Mánuel kiválasztotta legderekabb vitézeit, hogy a fejedelemasszony előtt bemutassa, mit tudnak Bizánc lovagjai. Rajnald is fehér lován, arany tiarával fején, legkiválóbb lovagjai élére áll, s megkezdődik Ares vértelen küzdelme. A fejedelmi hölgyek, mint a charisok, odasietnek és a küzdelem előtt megkoszorúzzák a hősöket, akik meghatottan, büszke lovaikon szélvészként vágtatnak el.

Maguk a lovak is bizarr látványt nyujtanak. Egyik fehér, másik fekete; van bíborvörösre festett, akad sárga, meg csíkos, nikaeai fekete, fehér lábakkal és sárga fehér orral, van élénkpiros, a homlokán köralakú fehér folttal. Mindezek sörényüket szabadon lobogtatva, prüszkölve

ügetnek, a csatamezőt tajtékkal lepik el és éles nyerítésüktől visszhangzik a síkság. Szerszámuk aranyos és gyeplőik ezüsttel tarkítottak. Lovasaik nem viselnek hosszú köpenyt, nehogy az a mozgásban gátolja őket. Rövid, széltől duzzasztott, ráncos hadiöltönyük mintha repülne a hőssel. Némelyiknek ez a dolmány a combja feléig ér, s lábszárai mintha be volnának aranyozva: csillognak a díszítéstől. Mindenik más-másképpen ékeskedik. Ez szépen felövezve könnyedén lovagol, másik komolyan és harcrakészen tekint szét, egyik mint dárdavető vitézkedik, amaz pajzsát tartja, hogy mellét védelmezze, más ismét mintha a levegőben járna, a lábszárait védi meg.

Az Orontes partján állították fel a nézők emelvényeit. Innen szemlélték a nők, az öregek, s a részt nem vevők a küzdelmet. Hiszen lovagi tornát ezek a nyugatról ideszakadtak láttak már egyszer-másszor, de bizánciakat — és hozzá magát a bazileuszt mérkőzni látni — frank lovagokkal — ilyen látványosság talán még sohasem adódott.

— Olyan a küzdőtér a hősöktől, mint a csillagos ég, s köztük a bazileusz mint a ragyogó és fénytszóró nap! — hangzott a megjegyzés.

— Hogy rátermett a lovagi tornára!

— Milyen kecses a tartása! Milyen ügyesek a mozdulatai! Milyen karcsú az alakja!

— Mily férfiasan barna az arca! És mégis milyen szelídek a szemei! Csupa nemes jóságot sugárzanak!

— Hogy tud ülni azon a paripán! Mintha ránőtt volna!

— De még a haja is minő selymes! Nem is lóg a szemébe, mint a mieink némelyikének! A szakáll sem akadályozza lélekzetét! Szemöldöke is el van választva. Mégis aprólékos emberek ezek a bizánciak! Mi mindenre akad gondjuk!

— S a szeme! Láttad a sötét szemét! A nagy okosság jele, mint már Homerosz megírta Athénéről! Tekintetük ragyogó, uralkodni vágyó, pillantásuk mégis kedves, nyájas! Van-e egy hős is — hozzája fogható?

A hölgykoszorú alaposan elbírálta, szétszedte Mánuel minden mozdulatát. Akármennyire húzott a szívük honi

lovagjaik felé, akárhogy kívánták azok dicsőségét, észre kellett venniök: ez a bizánci nagyúr mindenben felettök áll. Ha amazok hősök: ez félisten. Tagjaiból herkulesi erő duzzadt elő, nyugodt, tudatos fölény tette biztossá minden megmozdulását. Semmi izgalom, elhamarkodottság nem jelentkezett nála, higgadt, síma elegancia ömlött el egész magatartásán. Nemcsak az újdonság ingere láttatta velük így, nemcsak a császári nimbusz — maga az egyén volt igazán megnyerő, és feltűnt volna akkor is, ha a legegyszerűbb lovag jelenik meg alakjában.

Minden asszonyi szem a bazileuszra irányult. Majd töviről-hegyire megtárgyalták öltözetét, felszerelését. Volt is ám azon mit nézni!

»Fejdísze aranyból, drágakövekből és gömbalakú gyöngyökből volt — írja róla egy szemtanú — fénylett az arany, csillogott a gyöngy, és fényük visszatükrözte a bazileusz lelke ragyogását. Palástja piros, mint a médiai skarlát, erősen átszőve aranyszálakkal, s tarkítva kerek ezüst varratokkal. Utóbbiak a császár nagy istenfélelmét ábrázolták, mert amikor jelképileg kifejezték a megfeszített utáni vágyat, szinte őt magát látszottak megfeszíteni. Köntöse halványsárga, arany paszománttal. Az aranydísz keresztformát alkot, hogy az egész ruházat Krisztus nagy apostolának keresztrefeszítését ábrázolja. Vállai körül piros körben aranyozott keselyük terjesztik ki szárnyaikat, legnagyobbrészt gyöngyökkel ékesítve. A szárnyak és a színek maguk is jelentenek valamit. Amennyi köntöséből vállaitól kezdve az ujjakig lenyúlik, nagyrészt piros, kivéve ott, ahol át van törve arannyal. A képek — vállai mögött: körülbelül — szintúgy aranynyal és drágakövekkel vannak ékesítve. Derekán katonai övet visel, melyből körben jácint fonadék emelkedik ki.«

»A sarúja piros, igazi királyi gyöngydísszel. Sasok vannak azon kivarrva, hogy a gyöngyök fehérsége s a madarak magas röpte kifejezze a bazileusz égből jövő hatalmát. A császár ugyanis tiszta, mint a gyöngy, magasratörő, mint a sas, és az égből való. Pajzsa felülmúlja a hősökét, hétrétegű, ahogy Telamon fia a régi himnuszokban megénekelte. Keresztes a díszítése, drágakövekből, gyöngyökből és aranyból, ezüst domborművekkel, hogy mindenki utána sóvárogjon, és isteni félelemre

buzdítson, az Úr szavai szerint, dicsőítvén a keresztet, keresse az égi dolgokat. Tarkójáról nyakék függ, annak elején aranyszegély, ezüsttel kiverve.«

»Másik kezének fegyverzete: erős tölgyfanyelű lándzsa, egészben zászlórojtokkal takarva és ez a takaró olyan, mint a gyorsjáratú hajónak sokrétű vitorlája. A lovon ülő bazileusz melle széles, vállai arányosan szétterjedők. Se nem sovány, se nem túltestes. Dárdája zsinórral van megkötve. Szélvészként harcol, mintha a Boreas fújna előtte. Ha erős szélroham támadja is szemközt, az ellenállásban nem hagyja el a katonai szabályt, de dárdát vet s a szerencsétlen dárdaütött összeesik és fejtetőre áll. Mindkét karjával egyformán ügyeskedik, nyugodtan, könnyedén és megrezzenés nélkül.«

Most a mérkőzésnek különösen idegfeszítő mozzanata következett. Minden szem a bazileuszon csüggött. Két lovag jutott közelébe. Nehéz dárdáját, melyet Antiochia legerősebb férfia sem tudott megforgatni, könnyedén lendítette előre, s míg lovával teljes sebességgel rontott rá egyikükre, úgy, hogy azt az erős lökés lesodorta, csaknem ugyanazon pillanatban a másikat dárdájával nyergéből egyszerűen kiemelte. A francia harcosok tisztelettel tekintettek a fejedelemre, aki őket abban is le tudta győzni, amiben magukat felülmúlhatatlanoknak tartották. Konstancia fejedelemasszony reszkető kézzel, de kipirult arccal tette az arany koszorút Mánuel homlokára, míg a csodaszép Mária sokáig nem tudott felocsudni izgalmából.

A lovagi játékokat pompás vadászatok váltották fel. Ezek egyikén Balduin királyt baleset érte. Lova megbokrosodott. Lovasát oly szerencsétlenül vetette le, hogy az karját törte. Mánuel nyargalt a közelében. Azonnal odavágtatott és — nem törődve azzal, hogy az etikett az Istenhez hasonló bazileusz minden legcsekélyebb mozdulatát szabályozza, — leugrott lováról és féltérdre ereszkedett a fűben vergődő sebesült mellé, hogy azt megvizsgálja. A császár sokat tartott orvosi tudományáról, — valóban konyított is valamit a sebészethez — ő maga részesítette a királyt első segítségben. Apródjával vizet hozatva a közeli forrásból, kimosta a sebet, saját felséges kezével kötötte be s mikor utóbb a lábadozó szobafogságban volt, naponta meglátogatta, hogy a kötést ő maga

újítsa meg, bámulatba ejtve e közvetlenségével egész Antiochiát. Csak némely bizánci udvaronc, akik nem tudták a latinokkal való ellentétet feladni, dohogott magában az isteni méltóság ekkora lealacsonyításán.

Az ünnepségek végeztével a Nureddinnel való leszámolásra kellett gondolni. A bazileusz Balduin, Rajnald, Thoros és a templomoslovagok kíséretében egész seregével megindult az Orontes partján felfelé. Már csak néhány órányira voltak Aleppótól, mikor a megszeppent szultán követeket küldött Mánuelhez, s béke fejében felajánlotta az összes — több ezerre menő — keresztény foglyok szabadságát. Mánuel gondolkodott. Ám táborozás közben futár érkezett Bizáncból. A bazilissza üzente, hogy a fogoly Andronikosz érdekében — bár annak tudta nélkül — összeesküvés van keletkezőben. Bár minden igyekezet megtörtént a mozgalom elfojtására: jobb, ha a császár hazasiet, nehogy a dolog — trónjába kerülhessen. Az elkeseredést a hadviseléshez megkövetelt nagyfokú adózás robbantotta ki.

Ennélfogva Mánuel elfogadta a szultán ajánlatát, s megelégedett azzal, hogy igen sok szerencsétlen fogolynak szerezhette vissza szabadságát. Még egy titkos pontot is kicsikart a szultántól — az ígéretet, hogy az ikoniumi fejedelem elleni harcában őt segíteni fogja. Aztán kiadta a rendelkezést, hogy hazafelé induljanak.

A keresztények között végtelen lehangoltság lett úrrá e hírre. A lovagok megszokták a fényes napokat, s égtek a harci vágytól, ily hatalmas, győzhetetlen uralkodó zászlaja alatt a pogány ellen menni. Mi más volna a megdönthetetlen világhatalom oltalma alatt, annak védőárnyékában küzdeni, mint apró-cseprő elszórtságukban csetepatézni örökké félelmes túlerővel. Ám Mánuel hajthatatlan maradt, a gyönyörű hadi farsangnak véget kellet érnie.

Visszatértében a bazileusz még egy vadászatot rendezett. Bátorságának itt is fényes tanújelét adta. Csak hat embere kísérte s alig kezdték a vadászatot, mikor mintegy húsz szaracén lovas bukkant elő, akik a kis csapatot körülkeríteni igyekeztek. A császár, bár távolról újabb ellenséges lovasokat látott előtörni, nem törődve a veszéllyel és saját tétovázó embereivel, — követik-e

azok vagy nem — vágtatva indult üldözői után s azok közül többet levágott.

De a szaracénok ez árulása már nem térítette vissza szándékától. További útjában az ikoniumi szultán lovasai háborgatták, ezekkel könnyen végzett és kilenc hónapi távollét után visszaérkezett fővárosába.

A felkelést időközben már csaknem teljesen elfojtotta okos felesége. A bazileusznak ezzel kevés teendője maradt. Andronikosz biztonságban, toronybörtönében vesztegelt, nem is álmodva arról, hogy az ő nevével igyekeztek forradalmat szítani.

Kelet keresztényei nem hiába fájlalták a császár távozását. Rövidesen szomorú eseményre virradtak. Rajnaldot izgágasága katasztrófába sodorta. Ősszel, holott Nureddin és a szíriai keresztény fejedelmek közt béke volt, betört Edessa területére, s bár a szultán ellen indult, az ottani keresztények gazdag legelőiről hajtotta össze a tömérdek szarvasmarhát, tevét, birkát. A dús zsákmánnyal hazafelé tartott. De Aleppo kormányzója, Nureddin tejtestvére, Modaed-Din elébevágott és a hegyszorosokat eltorlaszoltatta. Rajnald — gondtalanul — teljes biztonságban ringatta magát s kényelmesen poroszkált haza, mikor egy reggel hirtelen nagy ellenséges sereggel találta magát szemben. Rögtön rájuktámadt s bár azok többen voltak, még mindig keresztül tudta volna magát vágni, ha elhatározza, hogy a zsákmányt veszni hagyja. Ám kapzsisága ezt nem engedte. Így a teherhordó állatok lomhasága miatt a mozgásban akadályozva lévén, minden hősiessége dacára a keresztény csapatot tönkreverték, őt és életben maradt harcosait ruháiktól megfosztva, tevékre láncolva, foglyokként vitték Aleppoba. Életét csak annak köszönhette, hogy gazdag váltságdíjat reméltek érte. Botor merészségéért azonban tizenhat évi rabsággal fizetett.

A bazileuszt is mihamar nagy szomorúság érte. Szelíd, okos élettársa, Iréne császárné váratlanul meghalt. Alig pár napig volt beteg: rosszindulatú magas lázak — talán tífusz — gyorsan végeztek vele. Mánuel erősen fájlalta érzékeny veszteségét. Tizenhárom évig állt oldalánál szilárd hűségben a hitves s a császár nagyon megszokta benne a megbízható tanácsadót. Ha már forró,

érzéki szerelem nem is égett a szívökben: a bazileusz nagyrabecsülte, minden fontos dolgát vele tárgyalta meg. Értékelte és lelki rokonának érezte. Maga a megboldogult inkább a lélek szépségeit ápolta, mint a testéit. Tartalmat adott életének jócselekedetekkel, özvegyek, árvák gyámolításával, templomok, monostorok megajándékozásával. S bár mint büszke nyugati faj ivadéka, idegen ég alatt született, hozzá tudott hasonulni új hazája szokásaihoz. Szeretett mindenkit lekötelezettjévé tenni, s boldog volt, ha kérelemmel fordultak hozzá.

Mánuel gyásza őszinte volt és mély. Erős férfi létére — első napokban — egyre könnyezett, és sóhajtozása, nyögése betöltötte az egész palotát. Valósággal vigasztalhatlan volt, úgy érezte, mintha testéből téptek volna ki egy tagot. Teljesen magábaroskadva, szinte félholtan üldögélt, s egy szavát nem lehetett venni.

Az elhúnytnak — érdemeihez méltó, fényes végtisztességet rendeztetett. A Pantokrator monostor templomában temettette el, amelyet János császár alapított s magának is ott tartott fenn nyugvóhelyet. Achridai Basil thesszalonikai érsek mondotta a nagyszerű gyászbeszédet, s maga is mélyen meghatódott, mikor a boldogult erényeit méltatta.

A bazileusz fájdalmát fokozta, hogy az elhúnyttól nem maradt fiúörököse. Szomorúan gondolt vissza a jelenetre, mikor — még 1147-ben — Kozmasz pátriárka, kit ő büntetésképpen megfosztott méltóságától, dühében az egész zsinat előtt megátkozta a császárnő ölét, hogy soha abból fiúutód ne származhassék. Öt évi házasság alatt teljesen terméketlen maradt, akkor, 1152-ben leánya született, Mária, később még egy, ugyancsak leány, aki 4 éves korában halt meg. Azontúl hiába volt minden imádság, az egyházakkal szemben minden bőkezűség, több nem következett. Fiúutódot csak Theodora adott Mánuelnek, ám — ez — trónutódlás szempontjából — számba nem jöhetett.

A császár alig volt még negyven éves és trónját egyenes örökösre kívánta hagyni. A gyász első hónapjai után új házasságra kellett gondolnia. Most is nyugati hercegnők között keresett hitvest. Kettő felé hajlott. A tripolisi gróf növére, Melisende volt az egyik, másik a világszép antiochiai leány: Chatillon Mária. Rokona, Balduin jeruzsá-

lemi király járjon a kezére — gondolta, nyomban el is küldte hozzá rokonát Kontosztefanosz Jánost és Theophilaktosz tolmácsot, szóbeli üzenet mellett aranypecsétes levéllel, amelyben kedveltjét és atyjafiát értesíti Iréne császárnő haláláról és saját nősülési szándékáról.

»Birodalmunk nagyjainak hozzájárulásával az az óhajtásunk, hogy a te vérségedből, amely császári felségünk előtt mindenekfelett kedves, válasszunk magunk mellé élettársat a trónra. Őszinte barátságodban való teljes bizalommal a te választásod szerint vagy a tiszteletreméltó tripoliszi gróf testvérét, vagy az antiochiai herceg leányát fogadnók el Isten oltalmával hitvesünkül és császárnőnkül.«

Mindkettő hozzávetőleg egykorú, 20 éven aluli volt. Balduin alapos megfontolás után elsősorban Melisendere gondolt. Egy rokonsági fokkal közelebb állott hozzá Máriánál, szellemi tulajdonait is magasabbra értékelte amazénál, azonkívül Mária választása esetén tehertételnek vette anyjának, Konstanciának ellenszenves természetét. A követeket tehát Tripoliszba küldte — háztűznézőbe — azzal a szigorú kikötéssel, hogy a végső elhatározást személyesen a bazileusznak tartsák fenn.

A követek ugyan kifogástalanul jártak el, de Rajmund tripoliszi gróf, a helyett, hogy hallgatott volna, mint ily kényes természetű ügy — amíg az nem tény — megkívánta, örömében sem mértéket nem tartott, sem azt eltitkolni nem tudta. Hiúsága, hogy nővérének kiházasításánál pompaszeretetét kimutassa és a bizánciak előtt műízlését fitogtassa: erejét messze meghaladó költekezésre ragadta. A hihetetlen mennyiségű gyűrű, fülbevaló, mell- és nyaklánc, széles karkötő, térdperec és diadém, homlokpánt és ruhacsatt, épúgy kitünt művészi kidolgozásával, mint a legtisztább arany értékével. Szokatlan nagyságúak voltak a fürdőszoba ezüstedényei, a pipereasztal és ebédlő ezüsttálai és felszerelése, még a konyhaedények is ebből a nemes fémből készültek. Ugyanilyen gondosan válogatta össze a lovaglókészletet, érccel kirakott drágaköves kantárokat, nyergeket, takarókat, szőnyegeket és a háztartás legapróbb eszközeit, miket Melisende Bizáncban is megtalált volna. Még ezenfelül ugyanakkor tizenkét pompás evezőshajót készíttetett a meny-

asszony átkeléséhez, és e hallatlan pazarlásával nemcsak egész vagyonát eltékozolta, de magát nagy adósságba verte, amit — Mánuel bőkezűsége révén remélt kifizetni.

Számításaiba azonban hiba csúszott. A követek ily óriási előkészületek láttára meghökkentek. Egyrészt féltek, nehogy a bazileusz — hatáskörüknek túllépésével vádolhassa őket, másrészt gyanúsnak találták a túlzott sietést s kutatni kezdték, nincs-e az arajelöltnek valami rejtett hibája. Első pillantásra a szépsége kifogástalannak látszott, de nem kevésbbé vélték szükségesnek a kedélyét, szokásait, gondolkodásmódját, egészségi állapotát is alaposan kitanulmányozni. Ez utóbbinál találtak valamit, amibe beleakadtak. A tengeren rendezett egyik kiránduláson a fiatal leány elsápadt: rosszul lett. Persze, mihelyt szárazra lépett, semmi baja nem volt, s egészséges pírja visszatért, de rosszulléte mindannyiszor ismétlődött, valahányszor hajóra szállt. A már amúgy is megriasztott Kontosztefanosz rémeket kezdett látni, kiszínezte maga előtt a jelentéktelen esetet, és attól félt, nehogy valami sorvadó hajadont vigyen a császárnak. Még orakulumhoz is fordult, de nehogy e pogány szokással vétkezzék, keresztény templomban tette. Valami közönséges tárgy esetleges állapotát tekintette istenítéletnek. A dolog a házasság ellen ütött ki, minélfogva Mánuelnek a legnagyobb óvatosságot ajánlotta, s a császár a »sorok közt« olvasva azt látta, hogy rokona az ügyet éppenséggel nem javasolja, miért is minden további tárgyalást Melisendét illetőleg — megszakított.

Rajmund már meg is hítta a jeruzsálemi királyt és a szentföldi és antiochiai hűbérurakat fővárosába a leendő császárnő búcsúünnepélyére, ezáltal újabb költségekbe verve magát, amikor a szomorú csalódás rácsapott. Most már bosszújában nem ismert mértéket. Mivel belátta a gondolat képtelenségét, hogy Mánueltől személyes elégtételt követeljen, aljas és kegyetlen megtorlást eszelt ki. Összeszedte a legszemenszedettebb kalózokat, tengeri rablókat, tolvajokat, gyilkosokat, azokra a hajókra rakatta, amelyeket a menyasszony átkeléséhez készíttetett és megparancsolta nekik, hogy a bizánci birodalom partjait és szigeteit tűzzel-vassal pusztítsák. Mánuel másutt lévén hadaival elfoglalva, nem tudott azonnal közbelépni s a ka-

lózok egyelőre büntetlenül raboltak, zsákmányoltak, felégették a templomokat, kolostorokat, elfogdosták és meggyilkolták a zarándokokat, megtámadták a kereskedőhajókat és éveken keresztül a sziriai tartományok szörnyű csapása maradtak. Az, hogy túlbuzgalmukban pártfogójuk, Rajmund országát is feldúlták, kevés vigasztalást nyujthatott a kárt szenvedett ártatlanoknak. A miről sem tehető Melisende neve így szomorú hírhedtségre vergődött a Földközi tenger vidékén.

A messze Nyugat, ahová a megcsalódott leány sorsának híre elhatott, elfogultságában nem az igazságot kereste, csak a gyűlölt bizánciak ellen tajtékozott. Akadt egy trobadour, Rudel Gottfried, aki — a nélkül, hogy a nőt valaha látta volna, — a leghevesebb szerelmétől izzó versekben énekelte meg, s keresztet, zarándokbotot véve, hajóra szállt, hogy ismeretlen imádottját megláthassa. A tengeren halálos betegség érte utól, s már közel volt a véghez, mikor Tripolisz kikötőjébe ért. Egy kívánsága volt csak: Melisendét meglátni. Hű társa, Alamanoni Bertrand értesítette a grófnőt a haldokló óhajtásáról. Amint a leány a beteg szobájába lépett és feléje nyujtotta kezét, ez mégegyszer magához tért és megkísérelte, hogy köszönetet mondjon, de beszéde közben kilehelte lelkét. A meghatott Melisende gondosan leíratta a verseket, az énekesnek emléket állíttatott, ő maga pedig kolostorba vonult, ahol rövid idő mulva elsorvadt.

Balduin király azalatt Antiochiába ment, hogy Rajnald fogságára tekintettel a helytartóság ügyét rendezze. Legnagyobb meglepetésére ott találta Mánuel követeit, élénk tárgyalásokban Konstanciával, Mária leánya keze felől. A követek Balduin közbenjárását is kérték. Ez először minden beavatkozást elutasított, de mivel Kontosztefanosz aranypecsétes császári meghatalmazást mutatott elő, amelyben határozottan az antiochiai hercegnőről volt szó, készségesen elősegítette az ügyet. Elvégre Mária is rokona volt, és anyjának visszatetsző üzelmeiben ártatlan, különben gyámleányának is tekintette, így teljes buzgalommal igyekezett a házasságot rövidesen dülőre vinni. A feltételeket megállapították és az új császárné a legelőkelőbb hűbérurak nagyszámú kíséretével a Szent Szimoni kikötőben hajóra szállt, hogy a keresztény világ

legelső uralkodójának trónját megossza. 1161 Karácsony napján tartották az esküvőt a Szent Zsófia templomban.

A fáradhatlan Balduin azonban nemsokára megbetegedett. Hazatérni készült Jeruzsálembe, mikor érezte, hogy ereje fogy, s orvoshoz fordult. Neki is, mint általában a keleti kereszténveknek több bizalma volt a szaracén orvosokhoz, mint az európai felcserek akkori tudományához, Barak, egykor a tripoliszi gróf háziorvosa, adott neki valami szert, amely — a meleg égöv alatt — állítólag kiválóan hatásos. De az adag túlerős lehetett, az orvosság már kezdetben is megártott, a király lázba esett, amely többé nem hagyta el és fokozatosan teljesen kimerítette. Vissza akart térni fővárosába, de csak Tripoliszig jutott, ahol ágynak esett. Mint minden sorvadó, ő is állandóan reménykedett, amíg napról napra súlyosbodó állapota minden reményétől meg nem fosztotta. Akkor Berituszba vitette magát, ahova összehívatta nagyjait, hogy utolsó akaratát velök közölje. Itt, övéi körében húnyta le szemét 1162 február 10-én, alig harminchárom éves korában, 18 évi uralkodás után.

Gottfried és Tankréd óta nem volt a Szentföldnek nála kiválóbb uralkodója. Rendezett kormányzatával mentesítette országát a pártok befolyásától és a nyomasztó adósságoktól. A fiatalkori tapasztalatokban megérett, harcias, a pogányoktól rettegett, a kereszténvektől tisztelt fejedelem új virágkort virrasztott volna Palesztinára, ha a sors hosszabb életidővel áldja meg.

Nyolc napig tartott, amíg tetemét Berituszból Jeruzsálembe vitték, hogy ott a Kalváriahegyi Szent Sír templomába temessék. A szomorú menethez nemcsak az útbaeső városok és falvak siránkozó és jajveszékelő lakossága csatlakozott, még a legtávolabbi hegyekből is csoportostól özönlöttek elő az emberek, hogy a drága hamvaknak könnyeikkel áldozzanak. Még a hitetlenek is fájlalták a köztiszteletben álló király korai halálát és az Anatoliából éppen hazatérő Nureddin attabég maga is osztotta a kegyeletet, holott éppen ő a legfélelmesebb ellenféltől szabadult meg. Embereinek, akik buzdították, hogy most, mikor a frankok — nagy gyászukban — minden másról megfeledkeztek, éljen az alkalommal, törjön be tartományaikba — az emberi nagyság mulandó voltáról megemlé-

kezve azt felelte: »Tiszteljük az ő fájdalmukat: érthető és igazságos az, mert olyan királyt veszítettek, amilyen kevés van a földön.«

A következő év elején meghalt Konstancia is, most már a bazileusz anyósa, fogságban sinylődő férje sorsa fölötti bánatában.

XI.

Magyarországra is mély gyászt hozott az 1162-es esztendő, az is elvesztette a maga Balduinját, a lovagias, hőslelkű, jószívű Géza királyt, aki két ellenséges nagyhatalmasság: Mánuel és Barbarossa Frigyes császár ellen sértetlen szilárdan tudta fenntartani birodalmát. Május 31-én halt meg, 32 éves korban, tizenötéves gyermeket hagyva trónutódául, a kis III. Istvánt, kit atyja hű emberei, elsősorban Lukács esztergomi érsek teljes buzgalommal felkaroltak.

A bazileusz ebben az időben fővárosában időzött, mint pár hónapos új házas. Béke volt minden vonalon s a császár ráért egy kis figyelmet a magyar ügyeknek is szentelni. Géza király életében már sok év óta nem merte az erős északi szomszédot megtámadni. Hátha most sikerül ezt a »nyugati hatalmak közé beékelt országot« hűbéresévé tenni?

Első dolga volt magához hivatni István herceget és vele közölni a gyászhírt. De ez mintha nem is mutatott volna olyan meglepetést, amilyet a bazileusz várhatott. Felvillant a szeme, de csak pillanatra, egyébként úgy tett, mintha a hírt szinte régen várta volna. Fájdalomnak, részvétnek nyomát nem árulta el. Maga Mánuel is megütődött ezen.

— Hát meg sem illetődöl? Mégis csak bátyád volt, és akárhogy vesszük: kiváló ember. Mint ellenfelemet is tiszteltem, megbecsültem. Bármily kedvezőre fordulhat most a sorsod: előbb egy kegyeletes imát megérdemelne a halott...

— Hja, örökké nem élhetett. Árpádok sorsa a korai halál. De nála talán inkább a Nemezis műve. Én imádkozzam érte, akit kiüldözött, földönfutóvá tett?

— Ugyan, ugyan, István. Hisz keresztények vagyunk, vagy mi. Meg kell bocsátanunk, kivált ha a ludasok mi voltunk. Beszéljünk csak egész őszintén. Te tudod, hogy kedvesebb vagy előttem Gézánál, aki ellenségem volt. De az igazság csak igazság marad, ha az mindjárt az ellenfelünké is. Hogy képzeled, hogy szó nélkül eltűrhette volna, amit ellene tettél? Már csak én is szerettem Andronikoszt, elhiheted, mégis kalodába tettem. Ahol bizony hét év óta sinylődik. Géza is őrködött uralkodói jogai fölött, ez csak érthető!

— Hercegséget kellett volna adnia ... Az ország harmadát ...

— Vezetett-e ez valaha jóra? Én is ismerem a ti históriátokat. Tudom I. Endre és Béla esetét, meg Kálmán és Álmosét. Ilyen példák után nem csodálom, ha az önérzetes Géza visszariadt ettől. No, de ez mind a multé! Arról beszéljünk, mihez akarsz most kezdeni?

— Az csak természetes, császárom, hogy a magyar trón engem illet. Hazamegyek és elfoglalom. Azt pedig eddig tapasztalt nagylelkűséged remélnem engedi, hogy valami kis római sereget kiséretemül adsz.

— Beszélhetünk róla, István. Még pedig álarc nélkül. Jól tudod, mily szívesen látnálak királyként, aki szövetségesem lennél, aki révén befolyásom volna országotokra. A birodalom érdekköre messze kitolódnék nyugatra. Meg is adom a segítséget, mert érdekem az. De világosan látom: nem lesz könnyű dolgod. Köztünk mondva: a trón nem is téged illet.

— Hát kit, felséges császárom? Azt a fiatal tacskót talán? Ott, nálunk az a szokás, hogy az elhúnyt király fivérét illeti a trón, nem pedig kiskorú gyermekét. A felnőtt férfit a kisded előtt. Ime I. Gézát nem apró gyermekei követték, de öccse, László.

— Ismerem az esetet. De ennél többet nem is tudsz mondani. Az elszigetelt eset volt, különös körülmények tették indokolttá. A folyton nyugtalankodó Salamont és az őt támogató erőket gyermek nem tudta volna fékentartani, csak erős férfi. Azonkívül meg: László, a nagyapám, amúgy is kimagaslóan királynak való személyiség volt. Ez a kettős ok játszott közre. De azt nem fogod velem elhitetni, hogy ez ott elfogadott rendszer. Nemcsak

ott, de sehol a világon. Nem tudok elképzelni olyan országot, amelynek uralkodója bele tudna nyugodni abba, hogy ne a fia kövesse a trónon. Vagy ha nekem fiam volna, gondolod, hogy inkább — Andronikoszra hagynám az országot?

— Halála után a volt uralkodó már nem szólhat hozzá — vélekedett István.

— Ez is igaz. De mindenkinek voltak hívei. Azok gondoskodnak, hogy akarata végrehajtassék. Most is úgy lesz. A törvényes király: a fiatal István. Ez kétséget nem szenved. Mi ugyan próbálkozhatunk, meg is fogjuk tenni, talán sikerünk is lesz, de a jog — nem áll a mi részünkön.

— Mégis hangoztatni fogom. Erre alapítom királyságomat.

— Hogyne, hangoztasd, célunk érdekében. De itt négyszemközt — leszögezem, hogy »turpis causa«-t védünk. Eljárásunk rosszhiszemű. Azért hangsúlyozom, nehogy azt higyjed: az én szemembe is port tudsz hinteni. Hisz még ha tételed fenn is állna, akkor sem te volnál jogosult a trónra, de mint idősebb: László bátyád. Mit mondasz ehhez?

István lesajnáló gúnnyal mosolygott.

— Ezt nem tagadhatom, bazileusz, de László nem számít. Sokkal kényelmesebb, semhogy egy ujját is kinyujtaná a koronáért. Világéletében sztoikus volt, a nagyravágyás nem emészti. Ha tányéron kínálnák fel neki a jogart, talán elfogadná, de harcba nem száll érte. Ezt készséggel átengedi nekem.

— Jó, csak el ne számítsd magad. Maradtak ám Gézán kívül is ellenségeid odaát. Sőt nagyobbak, mint ő volt. Mert úgy tudom, volt idő, amikor a jószívű Géza nagyon is szívesen visszafogadott volna országába, de amazok akadályozták meg. Téged neveztek az ép test beteg részének, amelyet le kellett vágni, hogy az egész szervezet — az ország — el ne pusztuljon. Ezek jórészt ma is élnek.

— Majd elbánok velök — felelt István hetykén és önbizottan. — Viszont — vannak nekem is híveim, elsősorban Belos bán. Aztán meg: hisz azért kérem a sereget, hogy nyomatékot adhassak akaratomnak ...

— Mondtam már: megkapod. Majd megfizetsz érte, évi adóban. S ha az ország tied lesz, természetesen Zimony és a Szerémség az enyém. A birodalomé, mint volt is mindíg. A régi határokig.

*

A bazileusz mindenelőtt követeket küldött Magyarországba, kik a trónt István herceg számára követelték, amaz elvnél fogva, hogy az a király felnőtt fivérét illeti. Ő maga egyelőre Szófiánál maradt seregével, Istvánt pedig rokonával, Kontosztefanos Alexiosszal előre küldte a Dunához. Ezek Haramban ütötték fel tanyájukat s onnan törekedtek minden módon pártot szerezni Istvánnak a magyarok közt. Igérettel, hízelgéssel, ajándékokkal, fenyegetéssel ugyancsak nem fukarkodtak, ám minden hiábavaló volt.

Lehet, hogy a hazában kevés ember volt hajlandó a törvényes királyt, III. Istvánt fegyverrel megvédeni, de még kevesebb akadt, aki István herceget kívánta volna királyul. Az emberek úgyszólván még a nevétől is irtóztak, s elviselhetetlennek látszott a hazafiak előtt a gondolat, hogy a görög hercegasszony férje legyen király, s vele az ország, a »római birodalom« alattvalója. Mivel azonban másrészt Mánueltől is féltek, kompromisszumot ajánlottak. Ha már nem lehet másképp: elfogadják királyokul — Lászlót.

Mánuelnek egyrement, így is jó volt. László is évek óta Bizáncban élt, époly lekötelezettjeként, akár István. Különben is remélhető volt, hogy csak névleg lesz király, valójában pedig az erőszakos István kezébe játszódik át a hatalom. László első intézkedésekép máris átadta ennek az ország harmadrészét, mint hercegséget, — és — az özvegyembernek csak egy leánya lévén — egyben trónörököseül fogadta, mint a bizánciak megjegyezték: az »uram« címmel ruházta fel.

László tehát úgy került a trónra, mint Pilátus a Credóba, és rövid uralma a magyar történet egyik szégyenteljes lapját jelentette. Csak a Mánueltől való félelem indokolhatta ama nemzedék bűnét, amely eltűrte a bitorlót. Nem is ment símán a dolog. Belos bán ugyan, megcsúfolva dicső multját, sajnosan eltévelyedett, amikor

melléje állt, de volt még az országban gerinces ember, aki vele szembeszállott: Lukács érsek. Nem volt hatalom, amely rábírhatta volna, hogy Lászlót megkoronázza, amit végre is a kevésbbé aggályoskodó Mikó kalocsai érsek tett meg: noha semmi joga nem volt hozzá.

Persze, hogy Lukács egyházi átokkal sujtotta őt is, meg a királyt is, amin László szerfelett felháborodott. Kardot rántva az érsekre, fenyegetéssel akarta kényszeríteni, vonja vissza az interdiktumot, majd, mivel ezt nem tette, elfogatta, börtönbe záratta, s az egyházakat arra kényszerítette, ne törődjenek a tilalommal. Csak a pápa közbenjárására szabadult ki az érsek, éppen Karácsony napján.

A király fehérvári udvari kápolnájában hallgatta az ünnepi misét, mikor a megtört agg főpap belépett. Fakó, dúlt arcán mérhetetlen fájdalom, de nem csekélyebb felháborodás tükröződött s nem nézve se jobbra, se balra, határozott léptekkel az oltárhoz törtetett.

És most lejátszódott a magyar történelem egyik legdrámaibb jelenete.

A mindenki által tisztelt, higgadtnak, megfontoltnak tudott érsek — nála sohasem tapasztalt indulattal — megragadta az oltárterítőt, egy hatalmas rántással leszakította, majd a ministránsokra rivalt, oltsák el a gyertyákat és szedjék le az összes ünnepi díszítéseket.

A megdöbbent király és kísérete nem értek rá felocsudni, s hagyták cselekedni. A főpap pedig a király felé fordulva szinte stentori hangon dörögte rá rettenetes igéit.

— Uram Jézus, ki ma születtél, fordítsd meg e király szívét, ha még méltónak tartod arra, hogy meglátogasd, ha pedig nem, verd meg negyven nap alatt erős karoddal, mely Pharaót lesujtotta; hadd érezze, ki ellen vétkezett!

Alighogy kimondta fenyegető prófétaszavait, elhagyta a kápolnát. Odakint a király poroszlói azonnal elfogták, és még szigorúbb fogságra vetették, ahol »szüntelenül imádkozott és dicsőítette az Istent«.

A szent hírében álló főpap jósszavai — általános megdöbbenésre — beteljesültek. Nem telt még el a negyven nap — alig a fele — amint László — január 14-én váratlanul, »bűnbánat nélkül« meghalt. Nevezhetjük az

esetet véletlennek, vagy — mivel ilyen voltakép nincs, — a történések bámulatos egybeesésének, bizonyos, hogy a babonás kortársakat megfélemlítette, amint hogy más, felvilágosultabb korok gyermekeit is gondolkodásra késztetné.

Nem játszott-e közre méreg, valaki részéről, aki érdekelt volt az amúgy is árnyékkirályt láb alól eltenni, örök titok maradt. Az akkori orvosok nem boncoltak, nem tartottak vegyvizsgálatot. S a tettes, ha volt, áldozata korai végét ráfoghatta a jóslat hatására. Nyert ügye lehetett.

Mozgalmasabb idők voltak, semhogy az élők ráértek volna soká töprengeni. Most már István herceg előtt nyitva állt az út. Mohón birtokba is vette a trónt és már két hét mulva, január 27-én, Exsurge vasárnapján őt koronázta meg Mikó érsek.

Ám a nemzet jobbjai, akik a »szürke« Lászlót is csak kényszerből tűrték, most már megbokrosodtak. Fellángolt a nemzeti visszahatás. Az ifjú király, III. István Pozsonyban volt, s oldalán eleinte csak a csallóközi nemesek meg a Csákok, de hovatovább egyre többen. Megkísérlették az előnyomulást.

IV. István ijedtében Mánuelhez fordult, mit is tehetett volna egyebet? A bazileusz kötélnek állt, tőle telhetően sietett. Márciusban már Filippenél volt, s előre küldte az előbbi évben is itt járt Kontosztefanoszt. Ám István úgy látta, már nem is szorul rá. Mire a görög megérkezett, Belos bán jobb ügyhöz méltó buzgólkodással részére tetemes sereget toborzott magyarokból. Még pedig nem is utolsó emberekből. Mikó érseken kívül a pécsi, csanádi és váradi püspökök, Tamás nádor, a bodrogi és csanádi ispánok, Borisz bosnyák bán és más főurak álltak a bitorló pártján. Elbizottságában haza is küldte a görög segítséget és maga nyomult királyi öccse ellen.

Ám számításába hiba csúszott. Az igaz ügy bajnokai erősebbek voltak. Szent Gyárfás és Protáz napján — június 19 — esett az ütközet a királyi székváros, Fehérvár közelében. Magyar kaszabolta a magyart, mint azelőtt és azután számtalanszor és a véres csatában az ország sok nemese elesett. A diadal az ifjú Istváné lett. A trónvesztett öreg István futva menekült Buda felé. Útközben, fáradtan Dió községben betért egy udvarházba. Csak az

asszony volt otthon, ki látszólag szívesen fogadta, marasztalta a szökevényt, s ez — csodálatos hiszékenységgel — mindezt a készséget készpénznek vette.

Felismerte-e a nő a koronás vendéget, semmi jelét nem adta, azt azonban tudnia kellett, hogy a vert sereg egyik harcosa, s ezt István sem titkolhatta. Az asszony addig tartóztatta, amíg férje, Elek úr a diadalmas harcból hazatért csatlósaival, s rögtön felismervén az idegent, azonmód elfogta és beszállította a fővárosba bevonuló III. Istvánnak.

A győzelem örömmámorában úszott a város, az ifjú király kipirult arccal fogadta fényes palotájában nagyjainak üdvkívánatait.

Éppen Lukács érseknek hálálkodott, amikor a hírnök jelezte, hogy a bitorló, a főellenség — fogoly és a vár kapuja előtt várják őrizői a király parancsát, mit tegyenek vele.

A félgyermek királynak minden vér az arcába szökött a meglepetés örömétől. Ekkora szerencse, ilyen Istenáldás! Egyebet sem kellene tenni, mint kivégeztetni a foglyot, s mindenkorra vége szakadna minden veszedelemnek! Mánuellel majd csak elbánnának. István először került ilyen helyzetbe, amikor egy szava eldönthetett ember- és országsorsokat. És a kísértés nagy volt. De a második percben felülkerekedett atyjától örökölt emberséges jószíve és visszaborzadt a rokongyilkosság gondolatától. Szégyelte, hogy az eszme meg is fordult benne. Most már csak arra gondolt, hogy valahova elzáratja. Esetleg a visegrádi Salamon tornyába. Ez emberséges eljárás, ennyire ugyancsak rászolgált.

Ám Lukács érsek odahajolt a füléhez és lágyan, kenetteljesen valamit súgott a királynak. Nagyon kegyes, behízelgő dolog lehetett, mert az ifjú még jobban kipirult és szinte gondtalan vidámsággal rámosolyodott az érsekre. Valóságos gyermeki bizalommal, odaadással.

A foglyot királyi színe elé hozatta. Dobogott a szíve a szemtőlszembe találkozás gondolatára. — Kicsi gyermek volt még, mikor — atyja udvarában — utoljára látta a félelmes nagybátyát, kiből azóta halálos ellensége lett. Emlékéből — a serdülő évek sok más benyomása — elmosta az »öreg István« képét. Kíváncsian várta, hogy is

fest az a rettegett ember, aki őt oly ádáz konoksággal igyekezett kiforgatni atyai örökéből, és hajszál híja, hogy meg nem tehette.

Haragot — hogyne érzett volna iránta. Nemcsak a neki okozott bajokért, de annyi sok hiába kiontott igaz magyar vérért. Ám — valahogy — nem gyűlölte. Korának és fajának gyermeke volt, talán öntudatlanul megértette, hogy a »nagy« István sem tett mást, mint előtte a legtöbb — a koronának csak árnyékába pottyant — Árpádfi: — hajszolta a királyságot, mintha az volna az elképzelhető és elérhető legnagyobb jó a földön. Talán elgondolta, hogy hasonló esetben ő sem tenne másképpen.

Ölnyi magas, marcona, daliás férfit vezettek eléje. Büszke, kemény, komoly és konok arcáról lerítt a bátorság. Semmi összeroskadás, semmi magábaszállás. Az ifjú király is korához képest jólfejlett, magas szál embernek igérkezett, de nagybátyja herkulesi termetével túlszárnyalta. Valóban királyi jelenség volt.

A király felállott tölgyfaszékéről és komoly szigorúságot erőltetve hangjába, megszólalt.

— Üdvözöllek bátyám, habár ezt a találkozásunkat nem is vártad, nem is kerested. A Gondviselés adott kezeimbe s szent akaratát tisztelni tartozunk, én is, te is. Én azzal, hogy nem élek vissza vele, te azzal, hogy belenyugszol. E pillanatban a hadiszerencse nekem kedvezett, s módomban volna veled éreztetni teljes hatalmamat. Nem fürkészem, nem kérdezem, mit tennél te velem hasonló esetben. Cselekszem, amit keresztényi szívem sugall. El kell ismerned: igazság volna az is, ha ártalmatlanná tennélek, kegyelemmel vegyes igazság, ha fogságba vetnélek. Senki sem vethetne követ rám, ha így cselekedném. Ám a rokont, atyám vérét látom benned, s a megtérendő keresztény felebarátot. Ennélfogva büntetés nélkül elbocsátlak, de szavadat veszem, hogy országunk földjére vissza nem térsz. Békére áhítozunk, s a te jelenléted — úgy alakultak a körülmények — veszélyeztetné azt. — Házasságod úgyis Bizánchoz fűz, megszoktál ott, családtagnak tekint a bazileusz. Ha évek multán, öregedő fejjel mégis visszavágynál, fordulj bizalommal hozzám. Ha még élek, nem fogok elzárkózni. De most el kell menned. Nos, megigéred?

Az »öreg« Istvánnak mindeddig egyetlen arcrándulása sem árulta el, kedvére volt-e ez a beszéd, avagy felingerelte, esetleg megszégyenítette. Most felelnie kellett a nagylelkű felszólításra. Keményen, megindultság nélkül válaszolt.

— Megígérem, mert egyebet nem tehetek. Köszönöm.

A fiatal király még néhány barátságos szót ejtett.

— Szabad vagy, bátyám, ígéretedben bízom. S ha mégis embereimet adom melléd, akik elkísérnek a római birodalom határáig: ne tekintsd őket porkolábjaidnak. Inkább díszkiséret lesz, biztonságod szempontjából. Mert sok az ellenséged e hazában is és megeshetnék, hogy a diadal után szerteözönlő hadaim feltartóztatnának és kellemetlenkednének neked. Ami ingó marhád van, magaddal viheted, hű embereid is szabadon követhetnek.

A király még várt, hátha amaz valamit kívánna válaszolni. De István »bácsi« nem ereszkedett le öccséhez idáig, néma maradt. Mire az ifjú István kezével búcsút intett, s az öreg sarkonfordulva kisietett.

*

Ám az ígéretet megtartani — esze ágába sem jutott. Ki volt az csikarva — így okoskodott — ennélfogva nem érvényes. Hogy a törvényes király nem szorult volna a férfiszó kicsikarására, hanem sokkal egyszerűbben biztosíthatta volna magát és országát egyszersmindenkorra a bitorló ellen: ennek belátásáig már nem ért fel igazságérzete.

Kiment a Szófiában táborozó Mánuelhez, s azt a történtek célzatos kiszínezésével sikerült annyira felingerelnie, hogy nagy sereggel indult meg Magyarország ellen. Persze III. István is megsejtette a veszedelmet, és követei máris ott voltak a császárnál. Ez azonban, mivel »semmi jót nem hoztak« alig állott velök szóba, barátságtalanul visszaküldte, s tovább közeledett a Dunához. Belgrádnál azonban megállt.

Itt gondolkodni kezdett. Voltaképpen — döntő győzelmet még egyszer sem sikerült aratnia a magyarokon. Vajjon most kockáztassa-e IV. Istvánért? Vagy ha nem is érte: a célért, amelyet számára ez képvisel? De ugyan

elérhető-e ez a cél egyáltalán olyan eszközzel, mint István? Hiszen sokszorosan bebizonyult, hogy ő a magyarok szemében szinte vörös posztó. Most is aligha lesz másképpen. Ha sikerülne is visszasegítenie a trónra, örökké nem hagyhat mellette erős bizánci sereget, s mihelyt azt kivonná, Istvánt újra csak elűznék. A cél azonban — befolyást nyerni Magyarországra — okvetlenül fenntartandó. Ám — vajjon nem volna-e ennek más, símább módja, mint István trónjának erőszakolása? Dehogyisnem!

Mánuel — kifejlett kémszervezetével — belgrádi pihenője alatt — alaposan utánajárt, vajjon a magyaroknál keresztülvihető-e IV. István restaurációja. Éles szemével hamarosan felismerte, hogy teljesen kilátástalan. És nyomban egészen mást gondolt.

A magyar sereg ezalatt készen várta, hogy a bazileusz hadával a Száván átjön és támadásba kezd. De hiába várta. III. István egyik seregszemléjekor a folyó innenső partján arra lett figyelmes, hogy odaát nagy mozgolódás van. Vezérei jelentik, hogy ez hajnaltól így tart, és a görög sereg mintha egyre gyérülne. Úgy fest, mintha hazatakarodnának. A király gyanút fog, cseltől fél, kötve hisz a görögöknek. Bizonyára színleges a visszavonulás, azt palástolja, hogy valahol másutt nyugodtan átkelhessenek a folyón.

Visszatér sátorába, tanácskozásra hívja főembereit. Az ország színe-java a táborban volt. Héder, a nádorispán, Gábor országbíró, Ruben, Dénes, Fulco, Fancsal, Lőrinc ispánok és mások. Latolják, meghányják-vetik a dolgot. Nem tudnak más magyarázatot, mint cselfogást. Most az a kérdés, mely pontot kell a folyóparton jobban megerősíteni, merről várható az átkelés?

A haditanács még tartott, mikor a heroldok fényes görög követség érkezését jelezték. Ámultan vették a hírt király és országnagyok. Most már éppenséggel nem értették, mit akarhat a bazileusz. Mohó kíváncsisággal István azonnal maga elé bocsátotta a küldöttséget. Maga a császár rokona, testőrseregének vezére, Palaiologosz György szebasztosz állt a díszes társaság élén. Tiszteletteljes mély meghajlással köszöntötte az ifjú királyt, kisebbel üdvözölte az urakat, aztán ékes latinsággal — mert feltette, hogy ezt megértik — elkezdte mondókáját.

— Manuel in Christo Deo fidelis rex porphyrogenitus, Romanorum Imperator piissimus, semper sebastus, Augustus Isauricus, Cilicicus, Armeniacus, Dalmaticus, Ungaricus, Bosnicus, Chorvaticus, Jazicus, Ibericus, Bulgaricus, Servicus, Chazaricus, Zecchicus, Gothicus, a Deo directus haeres Coronae Magni Constantini, animo gestans cuncta hujus jura...

... császári üdvözletét küldi kedves rokonának, III. Istvánnak, a magyarok vitéz királyának, biztosítván őt szeretetteljes, békés szándokáról...

Mikor idáig jutott, nagyott fújt a szebasztosz. A testes férfit kifullasztotta a nagy nyári meleg.

István és a magyar urak már eddig is egyre növekedő ámulattal hallgatták. Hisz ez úgy beszél, mintha a bazileusz megtért volna. Tán csoda történt? Imént még vértengeren keresztül is ráerőszakolta volna a nemzetre a gyűlölt pártfogoltat, a bitorlót, s most egyszerre — az üdvözlésből kivehetően — elismeri III. István királyságát. Mi ez? Miféle újabb ravaszság?

A szebasztosz hosszadalmas volt, nagy feneket kerített monadnivalójának, erősen próbára téve a magyar urak türelmét. Végre a tárgyra tért.

— A bazileusz mérhetetlenül gazdag és hatalmas, de hiányával van annak, ami minden kincsnél többet érne: nincsen fiutóda. Második házassága is — eddig — e részben meddő, s az idő lassanként kezd eljárni felette. Éjjel-nappal gyötri a kérdés, kire hagyja a trónját, a keresztény világ legelső, legrégibb, legfényesebb császárságát? Ám van egy leánya, Mária, tízéves, gyönyörű gyermek, véréből való, atyjának szemefénye. Ezt kívánja örököséül a bazileusz, s természetesen leendő férjét. Ősi, királyi vérből kell ennek származnia, de a Komnen-ház hercegei — a közeli rokonság miatt — nem jöhetnek számításba. Viszont erős, férfias jellem legyen, hogy jövendő nejét ezek feltörő villongásai ellen, ha kell, megvédhesse. Kire gondolhat másra a császár, mint a dicső magyar királyi ház valamely tagjára, amely fejedelmi család hősi vére a bazileusz ereiben is folyik? István herceg koránál s túlheves természeténél fogva sem volna alkalmas, de meg már régen nős is. Géza király jellemét és vitézségét azonban — dacára, hogy ellensége volt — olyan nagyrabecsülte

a bazileusz, hogy fiai közül bármelyikre nyugodtan bízná legdrágább kincsét, egyetlen leányát, mert felteszi, hogy atyjok erényeit örökölték. Ennélfogva a felséges oikomenos autokratornak nincs hőbb kérése a magyarok királyához, mint, hogy fenséges öccsét, Béla herceget — aki korban erre legalkalmasabb — adná át már most — nagybátyjának, a bazileusznak, ki addig is, amíg a szükséges kort eléri, nemcsak kedves rokonának, de egyetlen leánya jegyesének, leendő trónutódának fogja tekinteni, azonnal meg is adva neki a deszpotész címet, amely — tudvalévően — a császár után következő legelső személyt illeti.

A királyt és tanácsosait elkápráztatta ez a perspektíva. Alig akartak hinni füleiknek. Nagyon hirtelen csapott le rájok a fordulat, semhogy első szóra határozhattak volna. Palaeologosz rendületlenül folytatta.

— A gyermeknek pedig már most meg kell adnotok örökségét, melyet atyja, boldog emlékű Géza királyotok — ősei példájára — mint második fiának — neki szánt, Horvátországot és Dalmáciát. Csak azt, ami — atyai rendelés folytán — úgyis az övé...

*

A király kitüntető vendégszeretettel kezelte a bizánci előkelőségeket és körülkísértette táborában: nézzék meg, ami látnivalót itt találnak. Ürügy volt ez, hogy azon nyomban ideje legyen uraival megbeszélni a váratlanul rájokszakadt szenzációt.

Sokáig tanácstalanul néztek egymásra, ily fontos dologban egyikük sem merte és nem akarta véleményét nyilvánítani. Végre is maga a király lendítette meg az eszmecserét.

— Azt hiszem, belemehetünk. Sok galádság kitelik császári nagybátyámtól, a felől azonban biztos vagyok, hogy Béla öcsémet részéről veszedelem nem fenyegetné. Sokkal lovagiasabb, semhogy ily módon csalná tőrbe. Mi haszna is lenne belőle? Ezt hát kikapcsolhatjuk. Marad még így is elég meggondolni való.

— Mit fog mondani felséges asszonyunk, Eufrozina királyné? — dörmögte az öreg Ruben, akinek először is az anya érzése jutott eszébe.

— Anyánk? — szólt a király élénken. — Hát sírni fog utána, de nem gátolja szerencséjét. Fiúk nem marad-

hatnak anyjok rokolyája mellett. Hátha a harcmezőre kell majd mennie? Erőslelkű nő anyám, ő is belátja, amit — hiszen mindnyájan — úgy látunk: Béla számára ez soha nem álmodott fényes jövendő. Árpád-vér a római császártrónon! Szinte hallatlan! Mit mondasz hozzá, öreg, hű Dénesem?

— Úgy látom, királyom, már határoztál. Így nem sok hozzátennivalóm lehet. Azonban minden oldalról meg kell a dolgot latolni. Nincs-e benne »graeca fides?«

— Te javíthatatlan göröggyűlölő maradsz, — szólt a király mosolyogva. — Hiszen én sem szeretem őket, távol vagyok tőle, hogy legkevésbbé is bízzam bennök, de ez a terv olyan kézzelfogható és világos: alig lappanghat mögötte gonoszság.

— S mi lesz az »öreg« Istvánnal, királyom? — kérdezte Fancsal. — Őt már e szerint elejti a bazileusz?

— Legalább is az ajánlatból ez tűnik ki — szólt Fulkó, látva, hogy megindult az eszmecsere és mindenki nyilváníthat véleményt. — El nem képzelhetem, hogy míg felséges királyunkkal békésen szövi a családi kötelékeket, hátmögött ellenségét támogassa. Ez több volna, mint alávalóság.

— De hátha most Béla herceggel akarja ugyanazt végigjátszani, amit öreg Istvánnal hiába próbált?

— Nem valószínű, uraim — nyugtatta a király tanácsosait. — Bélát ő kifejezetten a bizánci trónra szánta, míg István bátyámmal eddig a magyar koronát hajszoltatta. Ez két külön dolog. Éppen ezért megfér egymás mellett. Vagyis: Béla a bazileusznál sem lesz versenytársa izgága bátyámnak.

— Amiből az következik — vélekedett Dénes — hogy Istvánnal egész nyugodtan folytathatja kísérleteit, tekintet nélkül arra, Béla ott van-e, vagy nincs.

— Jó, jó, — csakhogy erkölcsi törvény is van, amit olyan lovag, mint Mánuel — minden agyafurtsága mellett sem mellőzhet. Mint öcsém leendő apósa, mégis közelebb áll hozzám, mint István bátyámhoz. Tehát el kell ejtenie emezt — okoskodott a király.

— A követ ünnepélyes szavaiból világos, hogy elismerte felséges urunkat. Ezzel elveszett minden lehető-

ség, hogy továbbra is a kalandor igényeit segíthesse. Megtűri Bizáncban továbbra is, de magára fogja hagyni — szólt Lőrinc ispán is végre.

— De van valami, uraim, ami sehogysem tetszik nekem — fejtegette István király a kérdést. — Igaz, hogy atyánk a tengerpartot és Horvátországot Béla öcsémnek szánta. Ez rendben is volna, amíg Béla az országé marad. Atyám mikor így intézkedett, nem gondolhatott arra, hogy fia egykor római császár lesz. Már most — ha Béla megkapja e honi földjeinket, azok örök időkre — az ő révén — Bizáncéi maradnak. Lehet-e jogunk egyszerűen odadobni idegen jogar alá — a vérrel szerzett hazai országrészt?

Az általános megdöbbenésből látszott, hogy a király csakugyan kényes kérdést érintett. Nyugtalan zúgás támadt az urak közt.

— Nem adjuk! — hangzott ki a jelszó a zűrzavarból.

— Ezt nem lehet ily egyszerűen megoldani — állapította meg István. — Akkor az egész ügy kútba esik és sohasem kerül Árpád-vér a bizánci trónra. Ezt pedig mégsem szabad elszalasztanunk, ha már ily ritka alkalom kínálkozott. Nem is beszélve arról, hogy Mánuelt — az elutasítással — még halálosabb ellenségünkké tennők, aki aztán teljes erejével rontana országunkra, nem úgy, mint eddig tette, »tessék-lássék« módjára.

— Úgy mit tegyünk hát? — firtatta Dénes ispán.

— Valami ravasz modus vivendit kell találnunk — szólt István király, fiatal korától nem várt bölcseséggel. — A sok görög csetepaté végre engem is megtanít a ravaszságra. Nem szép, amire gondolok, de szükség törvényt bont. Most beleegyezünk — színleg — az átadásba, de a keresztülvitelt, amíg lehet, halogatjuk. Ha szorítanak, azt mondhatjuk: majd ha Béla nagykorú lesz. Lehet, erőszakolni fogják, harcra kerül a sor. Akkor meg úgyis a kard fog dönteni. Csak az következik be, amit akkor sem kerülhetnénk el, ha a Bélára vonatkozó terv fel sem merült volna. S ha sikerül ama területeket megvédenünk: ezzel Béla el is játszotta jogát. Azaz: úgy vehetjük . . .

— Igaz. Nincs más hátra — hagyta helyben egyik is, másik is.

— Azzal legyünk tisztában, urak, hogy öcsém érdekei most már nem maradnak mindíg egyek az országéval. Ha biztonságos helyre megy is, mégis csak ellenséghez kerül: bizánci lesz és nem magyar. Úgy adódhatik: maga is ellenséggé válik, harcolni fog hazája ellen. Hiszen a birodalom érdeke lesz az övé is, ha kell: a mi rovásunkra. Csodálatos fordulatok vannak az életben. Nem mindíg mi intézzük sorsunkat, inkább labdák vagyunk a kezében.

— S ha Béla hercegnek nem kell a nagy kitüntetés? Hátha berzenkedni fog ellene? — vetette fel a kérdést az érzelgős öreg Ruben.

A király elmosolyodott e naívságon.

— Ugyan, hogy gondolsz ilyet? Akadt-e valaha Árpádfi, aki nem volt nagyravágyó? A földkerekség legelső hatalompolcát kínálják fel neki s ő ne fogadná el? Jobban ismerem a fajtámat, semhogy ilyet lehetőnek tartsak. S ha mégis, ott van kisebb öcsém, Géza, két kézzel kap utána. Ami éveit illeti, talán ő is megfelelne.

— S ha neked ajánlották volna fel, királyom, vajjon itthagynál- e minket? — firtatta a konfidens öregúr. Más, mint ő nem mert volna megkockáztatni ilyen vakmerőséget.

A királyt meghökkentette a kérdés. Pillanatig habozott. De aztán nagyon meggondoltan, határozottan válaszolt.

— Ha Béla helyén volnék, én is elmennék. Így azonban semmiképpen. Balsorsban és jóban, csaták záporában összeforrtam veletek. Hű szíveteket, erős karotokat fájna nélkülöznöm. Én Szent István koronáját viselem, s nekem ez a világ legszebb ékessége. Fel nem cserélném más ország diadémjával. Ám rólam nincs szó, ahogy nem is lehet. Bélától nem sajnálom szerencséjét. Ha a sors játéka — akaratán kívül — ellenségemmé is teszi: mégis édes fivérem marad; s ha megérjük: a földkerekség két leggyönyörűbb országában két testvér fog uralkodni. Azt hiszem, atyám legmerészebb álmaiban sem gondolhatott hasonlóra!

*

Szegény ifjú király! Milyen jó, hogy nem látta a jövendőt!

*

Béla herceg — rövid hetek multán — elhagyta a fehérvári gyermekszobát, ahogy illik, könnyet ejtve, el-

búcsúzott anyjától, az ország — még mindig — »szép asszonyától«, Géza öccsétől, elválaszthatatlan játszópajtásától, majd a kis Árpádtól. Sorra megcsókolta nővéreit: Erzsébetet, Margitot, Odolát. Talán soha viszont nem látásra. Ha római császárrá lesz, bizony nem lesz sem ideje, sem módja rokoni látogatásra: uralkodók ritkán szoktak — barátságból — átnézegetni a szomszédba. Csak sereg élén, vagy mint keresztesek. Az elsőtől — Isten mentsen, az utóbbi nem lehetséges, mert Bizáncból a szentföldi út nem vezet Magyarország felé!

Arra, hogy minden másképp lesz, mint ahogy emberi véges agyak előre kitervezték — az elváláskor ki is gondolt volna! Hogy Béla sohasem ül ama távoli magas trónra, hogy az őt fájdalommal útnak bocsátó anyát egykor ő fogja sokkal kevesebb könnyhullatás közt Bizánc felé száműzni, hogy Géza öccsét tizenkét évig fogja várfogságban tartani, s akkor is — csak idegen hatalom közbenjárására — szabadonbocsátani, hogy Árpád, a család Benjaminja ifjan húnyja le most oly élettelt szemét: mindezt az irdatlan messze jövendő saisi leple takarta.

*

Hetekig tartott akkor az út Magyarországból Bizáncba. Magyar és görög előkelőségek kísérték a császárnak szánt királyfit, vetekedve, hogy az idegen föld első benyomásait kellemesekké tegyék. Nem siettek, a Balkán útbaeső városaiban, fontosabb pontjain meg-megpihentek. Hadd ismerjen meg legalább ennyit — jó előre — a leendő bazileusz — birodalmából. Napközben olykor vadásztak is, kisebb lovagi tornákat rögtönöztek, de Palaiologosznak gondja volt rá, hogy valami szellemi táplálékkal is ellássa a »kis barbárt«. A bizánci irodalom legmodernebb termékét ismertette meg vele: Prodromos Theodoros költeményeit, amikben János császárt, és nejét, a magyar Piroskát dicsőíti. Ez kell, hogy érdekelje a fiatal magyart: itt fonódik össze nemzete története a római dicsőséggel. Íme, hogy magasztalja a költő mindkettőjöket, a mostani bazileusz édesszüleit:

»Johannesz... a rómaiak ügyét mintegy az alvilágból kelti életre. Bizodalma a város falainak erősségében és neje szépségében vagyon. Világossága ő a Komnen-háznak.

Szép és harcias feleséget választottál magadnak, ki kezdettől fogva átengedte a vezetést, s osztozik veled az ország gondjaiban. A Duna hirdeti dicsőségedet. Nap vagy, ó isteni császár, ki orcáddal beragyogod a Keletet s Nyugatot egyaránt, s az a másik Nap, az égi, csak kísérő képében tűnik fel melletted.«

Szinte elragadtatva olvasta a hízelgő kitöréseket s leste a hatást Béla arcán. De az otthoni kobzosok és igricek másnemű énekeihez szokott királyfi egyelőre nem hatódott meg túlságosan. Nem olvadt el a hódolattól.

Majd Piroska — Iréne császárné sírfeliratára került sort a görög.

»Ha szabad e halottaknak beszélniök, utas, hozzád intézem szómat a sírból s elmondom, ki voltam. Szerencsés ősöktől származtam, kiket egész Nyugat uralt, mint a császárok neveltjét...«

Itt felpillantott a kéziratról, s megmagyarázta az ifjúnak — ha az talán nem tudná, hogy Piroska anyja, László király neje, Rheinfeldi Adelheid, Rudolf ellencsászár leánya volt, Rudolf apja pedig Nagy Ottó egyik unokáját bírta nőül. Majd egyre lelkesebben folytatta.

»...Maguk a Gráciák koronáztak meg. Róma ura, az Alexioszok legbátrabbika: Johannesz Porphyrogennetosz, legszerencsésebb gyermeke a Komnen családnak, s virágzó ága a Dukaszoknak, ki minden népnek hadat üzent, törvényes nejévé tett engem. E házasságban, amíg Itáliában uralkodtam, négy bíborbanszületett fiút hoztam a világra. Szép ifjú volt mind a négy, az ellenséggel szembeszállni kész valamennyi. Később ugyanannyi leányom született. Szemtanúja voltam férjem derék dolgainak, láttam a világ négy táján aratott győzelmeit. Aztán letettem a koronát s a bíbor helyett a szerzetes silány ruháját öltöttem magamra. Távol Ausonia határától, Bithyniában haltam meg. Tengeren áthozott hamvaim itt nyugszanak. Te, ki engem teremtél és újjászültél, engedd meg, hogy világi uralkodás után részem legyen a mennyekben.«

Azután beszélt neki a bazileusz dicsőséges trónralépéséről. Atyja Mánuelt tartotta legkiválóbb fiának, holott voltak idősebbek nála, akiket mellőzött. János császár távol fővárosától halt meg, vadkanvadászaton történt baleset folytán, vérmérgezésben. Mikor Mánuel —

atyja halála után — arab paripáján visszatért Bizáncba, lova a császári palota főkapujának küszöbén felnyerített s ügyesen átlépett. A bámuló százezrek ujjongva mesélték egymásnak a szerencsés előjelet, s nagy dicsőséget jósoltak belőle. És nem volt-e igazuk? Látni kellett volna a világváros sok százezernyi népének, a katonaságnak örömdiadalát, amikor háromszoros üdvöt kiáltottak a világot berendező császárnak, az ismert föld, az »orbis« urának, az oikomenos-nak!

Effélékkel csakugyan sikerült a magyar ifjú várakozó kíváncsiságát a legerősebben felfokozni, s szellemi szemhatárát a nagyobb arányok befogadására fogékonnyá tenni. El is ámult a szűkös hazai viszonyokhoz szokott szem, amikor az utazás utolsó napján — maga előtt látta az Istenőrzötte Város grandiózus panorámáját, az épületek végeláthatatlan tömkelegét, amikből messze kimagaslott a Szent Zsófia templom ragyogó kupolája.

A szárazföld felől érkezve, egy dombtetőről pillantották meg először a felkelő nap fényében úszó metropolist, s túl rajta a kéken csillámló Márvány-tengert. Bélát a látvány soha nem álmodott nagyszerűsége teljesen lenyügözte s áhítattal hallgatta Palaiologosz magyarázatát, aki, hogy a hatást fokozza, a város dicsőséges multjáról beszélt. Íme, több mint ezer éve, hogy az ősrómai, majd a keresztény kultúra a világ legelső, legnagyobb, leggazdagabb, leghatalmasabb gócpontjává tette ezt a földi paradicsomot, amelyből kiárad a műveltség és tudás áldása minden nemzetekre. Fényre, pompára, nagyszerűségre össze nem hasonlítható a világ egyetlen városával sem.

Megmutogatta az innen látható feltűnőbb épületeket: a Manganesi Szent György templomot, az Istenszülő Mária Hodogetria egyházat, az Apostolokét, Szent Bacchusét és Szergiuszét, majd a Bukoleon kikötő fölötti erődítményt, a város közepén végigvonuló széles utat: a Mesát, azután a csodás császári székhelyeket: a régi Szent palotát, amely egész városrészt tölt ki ott, messze a tenger felé, majd a Blachernaet, a bazileusz mostani kedvelt otthonát, a város ellenkező részén. A szűk, zegzugos utcák egymásrazsúfolt épületei közt tágas tereken pihenhetett meg a vizsgálódó szem: a Konstantin fórumán, a Forum Tauri-n, Forum

Bovis-on és másutt. Az ifjú magyar jövevény szinte elkábult, miközben az ezerféle új benyomás edződött a lelkébe.

Mindenekfelett meglepte a város háromszoros szilárd falerődítménye, amelyen igazán »a poklok kapui sem vehetnek erőt«. A szolgálatkész Palaiologosz felsorolta ama számtalanféle nációkat, amelyeknek áldáz ostroma az évszázadok folyamán megtört e falak megingathatlan kövein. Dehogy is sejthette, hogy alig három évszáz multán éppen az ő vére, késő boldogtalan utóda hal majd vértanúhalált az új fegyverekkel áttört fal tövében, mint a birodalom utolsó császára.

Most még magas fényességben ragyogott Bizánc napja, s látszólag semmi nem árulta el, mennyire küszöbön a hanyatlás.

A Drinápoly irányából érkezők a Porta Charisiin át léptek a város területére, a Szent György temploma mellett. Innen nincs messze a Blachernae palota, ahol a félelmes és hatalmas nagybácsi várakozott Bélára. A hátralévő rövid út a nagy fal mentén vezetett, így magából a városból most alig láttak valamit.

Béla szíve valósággal a torkában dobogott, amint egyre közelebb poroszkáltak a palota felé. Bár leendő császári vő, szívesen látott vendég, családtag lesz, mégis oda-odatolult a lelkébe a gondolat, hogy az a hatalmas úr, aki előtt most földig kell borulnia, félős kutya módjára »proszkünézisz«-t végeznie, voltaképpen atyjának halálos ellensége volt, aki — igaz, hogy nyilt, becsületes harcban — minden gondolkodás nélkül kardjával kettévágta volna, ha a sors játéka úgy alakult volna.

A palota bejáratánál le kellett szállnia lováról, s megvárnia, míg a bazileusz színe elé vezetik. Palaiologosz kioktatta, mint kell viselkednie. Természetes, hogy az első fogadtatás a legszertartásosabb volt. Az előírt formáktól eltérni nem lehetett. A trón előtt remegve álló ifjúnak végig kellett hallgatnia a sztereotíp kérdéseket. — Hogy van és mit csinál fivére, a király? Hogy van édesanyja? — testvérei? A nádorispán? Az esztergomi érsek? A főpapok, főméltóságok s a nép? Nyiltan, értelmesen válaszolgatott, miközben a bazileusz vizsga szemekkel fürkészte, mérlegelte, megfelel-e a messziről jött, látatlanul

kiválasztott »kis barbár« ama feltételeknek, amiket ő, a világ ura, leendő vejével és örökösével szemben támaszthatott?

Úgy látszik, a vesékig haló vizsgálódás Bélára nézve fölötte kedvezően ütött ki. Nem is lehetett másképpen. Pirospozsgás, egészséges, szép szál ifjú volt, bár még erősen növésben, arcán pedig markáns, férfias vonások bontakoztak. Erős római orra erélyességre mutatott, kissé alacsony homloka nem zavarta a kellemes összbenyomást. Ez a félgyermek — ha férfivá nő — ölnél magasabb lesz — állapította meg Mánuel elégedetten — még a daliás IV. Istvánt is felülmúlja. Úgy lehet, őt magát is utóléri magasságban, pedig ezzel sok van mondva. A bazileusz herkulesi termetével talán csak Andronikoszé vetekedhetik.

Béla is bizalomra gerjedt a császári bácsi iránt. Annak férfiasan barna arca, nyílt tekintete, hosszú egyenes orra, örökké mosolyogni látszó szemei — szinte atyjára emlékeztették, s ez a hasonlatosság — kétségkívül Árpádházi Piroska öröksége — állandóan eszébe hozta, hogy a messze idegenben bár — mégis közeli rokona mellett van. Nem érezte magát többé egyedül.

A ceremóniáskönyv parancsolta kérdések-feleletek után a bazileusz joviálisan megölelte, megcsókolta öccsét, majd belső termeibe vezette, hogy bemutassa a bazilisszának, a világszép Máriának, és a másik Máriának, a tízéves kis menyasszonynak, aki máris — rangjához illő komolysággal — viszonozta az ifjú gavallér hódolatos meghajlását. Különben kíváncsian fürkészte egymást a két gyermek, s Mánuel hatványozottan — mindkettőjöket. Nagyon egymáshoz illő természeteknek ígérkeztek, komolyság, talán koraérettség derengett elő mindkettőjük, de különösen a leány magatartásából.

*

Mánuel családi otthonában szívesen mellőzte a szertartásosságot, amit a bizánci nép keleties pszichéjére tekintettel nem tehetett a nyilvánosság előtt. Az megkövetelte, hogy aki felette uralkodik, pompát fejtsen ki, ékes ruhákban járjon és betartsa az évszázak alatt megmerevedett ceremóniákat. Mielőtt Béla teljesen család-

taggá vált, meg kellett állapítani a vér és rang azonosságát, a »homologiát«. Azontúl lehetett csak teljesen otthonos a császári család szentélyében.

Bár szinte számtalan udvari ember volt melléje rendelve, mégis a bazileusz maga nevelgette, oktatgatta. Fontosnak látta, hogy ő maga idomítsa át igaz bizáncivá, akire egykor legdrágábbját: egyetlen gyermekét bízza. Ilyenkor négyszemközt avatta be — lassanként — mindenbe.

— Tudod-e fiam — mondotta neki egy estén, szemeit tréfásan hunyorgatva — hogy holnap újra keresztelünk?

A komoly Béla tágra nyílt szemmel nézett nagybátyjára.

— No, nem kell megijedned. Tudom én, hogy ti magyarok sem vagytok már — pogányok. Legalább is nem egészen. Hiszitek is az Atyát, Fiút és Szentlelket. De mégsem egészen úgy, mint a mieink. A ti papjaitok szerint a Lélek az Atyától és Fiútól származik, a mi pátriárkánk arra esküszik, hogy csupán csak az Atyától...

— Hiszen az nekünk mindegy — felelte Béla angyali naívsággal. — Minek azt most tudnunk? Majd megtudjuk, ha üdvözültünk.

A császár elmosolyodott. A lelke mélyén maga is így vélekedett.

— De nem addig van ám, fiam. Nemrégiben még özönével folyt embervér a »filioque« szóért. Mit használ, ha nekünk mindegy, de a papságnak nem az? Hogy képzeled el, hogy a bizánci klérus el tudna fogadni utódomul és egykor megkoronázni olyan eretneket, aki a Szentlelket másként származtatja, mint ők?

— Jó, atyám, én elfogadom, ha ők úgy akarják, minden újrakeresztelés nélkül.

— Már pedig azt nem kerülheted el, fiam. Más a latin egyház, és más a keleti — a papok szerint. Én ugyan rég azt mondtam: egyesülnünk kellene az egy igaz Isten imádatában, de a fanatizmus a császárnál is nagyobb hatalmasság. Hiába is igyekezném — zsinatokon — semmivé törpíteni ama csekély különbségeket, amik minket elválasztanak: az emberek konokságát érvekkel meggyőzni lehetetlen. Más van a háttérben. Nem a kovászos vagy

kovásztalan kenyér, de az, hogy két ember akar ökumeniai pátriárka lenni. A római és a bizánci. Ezen mi nem változtathatunk. Ezért kell most átkeresztelkedned. És természetesen új nevet kapnod. Béla itt úgysem maradhatnál, ez barbár hangzású.

— Ez a legkevesebb. Szabad tudnom, atyám, mi lesz az új nevem?

— Természetes: Alexiosz. Csak addig virágozhatik a Komnenosz család, amíg férfiai az AIMA szóból veszik nevük kezdőbetűjét. M után A következik: Mánuel után Alexiosz.

Béla nem mutatott különösebb örömet. Mintegy önmagát nyugtatva — motyogta maga elé:

— Hiszen ha meg kell lennie... De a hitemet mégsem tudom elhagyni...

— Bohó vagy még, fiam. Hiszen vallásunk egy, csak a szertartás nyelve más. No, meg egy-két lényegtelen különbség. Nem a hit mélyébe vágó, inkább mondvacsinált. Örökké kár, hogy ilyen kicsinységek ellenséges táborokra osztják az embereket. Hitehagyás volna, ha pogánnyá, vagy mohamedánná lennél. De a ritus változtatása még távol van ettől. Emlékezned kell rá, hogy anyád, ki orosz nő volt, s nagyanyád, a szerb Ilona ugyancsak ritust változtattak. Ők a keleti egyházból tértek át a nyugatiba, míg édesanyám, Iréne császárnő, az egykori magyar Piroska megfordítva. Aminthogy neked is így kell cselekedned, másként nem lehetnél vőm és trónutódom. Ne feledd, hogy ezentúl egyházunk tanácskozásain is részt kell venned.

Amikor ezen is túlestek, egy délután a bazileusz megint csak ravaszkásan hunyorgató szemmel nézett Alexioszra, jeléül, hogy mondanivalója van.

— Holnap pedig, fiam, a Nagy Palotában kell megjelenned. Avatás lesz.

— Kit fognak avatni, atyám, és mivé? — kérdezte Alexiosz gyanútlanul.

— Hát téged — despotává! — mondta ki Mánuel a nagy szót és várta a hatást. Az most nem is maradt el.

Alexiosz csakugyan erősen meglepődött. Mióta itt volt, megtanulhatta már, milyen hallatlan kitüntetést

jelent ez. A deszpotai címet csak a császár után következő legelső személy kaphatja, aki a bazileusznak szinte társa, kijelölt utóda. Több, mint a caesar. Csak vérrokon fiút illethet, testvért nem.

Hálásan, némán csókolta meg Mánuel kezét, akit most már atyai jótevőjének tekintett.

— Csak nem gondolod, hogy rang nélkül lézenghetsz itt az udvarban, oldalamnál? Segítünk hát ezen is. El is mondom, hogy folyik le a szertartás. Én majd ott ülök arany trónusomon, aranyszövettel borított korlát által elválasztva a díszbeöltözött méltóságoktól. Téged bevezet a protosphatarios, mire én e szókkal fordulok feléd: Hatalmam és felségem erejénél fogva despotává nevezlek. Erre az egész udvar hangos akklamációval hosszú életet kíván neked. Majd térdcsókra járulsz elém s ha felemelkedel, fejedre teszem a despotai süveget.

Alexiosz meghatottan hallgatta. Beleélte magát, hogy mindez a sok szertartás valóban szükséges, sőt nélkülözhetetlen.

— S miben különbözik az más méltóságok süvegeitől? — kérdezte érdeklődve.

— Az is gyöngyökkel kirakott, bélése arannyal hímes, kétfelől gyöngyös kösöntyűk lógnak le róla, s csak abban tér el az enyémtől, hogy nincs a csücskén drágakő. Tunikád skarlátszínű lesz, mint az enyém, teleszőve virágos és alakzatos díszekkel. Csak — természetesen — a hadi ékítményt nem fogod viselni. Köpenyed bíborgyöngyökkel tarkított, sarúid is, lábfedőd viola- és fehérszínű, bokádon kétoldalt a gyöngyös császári sas lesz. Lovad nyerge olyan, mint a császáré, kantárszáradon épolyan apró csellengők lesznek, csak a ló fején nincs forgód. De már a nyeregtakaródon fehér-veres sasok vannak hímezve.

— Jeléül, hogy hozzád, atyám, mennyire közelállok, ugye?

— Természetesen. Már a Caesar, a rangban utánad következő, sokkal egyszerűbb megkülönböztetést hord. Veres-arany tunikáján nincsenek alakok, sarúja kékesszürke. Nyerge zöld, takarója kék, négyszögletű ezüst pajzsocskákkal.

— Milyen csodálatos pontossággal gondoltad ki mindezt, atyám — tört ki Alexioszból az őszinte csodálkozás.

— Nem én állapítottam így meg, évszázadok gyakorlata fejlesztette idáig. Egyik elődöm is, másik is csiszolt, módosított rajta valamit, így alakult ki a mostani szokás. Utódaim bizonyára megint találnak változtatnivalót, de maga a lényeg, a rangok elhatároltsága megmarad, amíg Bizánc fennáll.

— Akkor bizonnyal az idők végéig... — vélekedett Alexiosz félgyermeki eszével, még nem tudván elképzelni, hogy ilyen hatalmas birodalom valaha megsemmisülhet. Sokkal éretlenebb volt még, semhogy a pompázatos külsőségeket össze nem zavarta volna az igazi hatalom attributumaival.

— Érdekel, hogy fognak szólítani? Hát: Despota mou! És megillet a Kyrie megszólítás. Hosszabban: Urunk, a mi Urunknak fia, despota! Ha rólad beszélnek: »hé basileia sou«-ként fognak emlegetni. Ebéd után, vagy szertartások alkalmával kíséretemben mindíg te leszel első személy, te kívánod elsőnek egészségemre az ebédet, te kezded meg az éltetést. Ünnepnapokon arannyal átszőtt scaranicumot hordhatsz, s vérted felett viola, vagy veres felöltőt, a kabbadion-t.

— Nálunk magyaroknál kabátnak hívják az effélét... — jegyezte meg a fiú.

— Most pedig térj, fiam, pihenőre, hogy frissen mutatkozhass nagy napodon.

— Oh, mily jó vagy hozzám, atyám — fakadt Alexioszból az elragadtatás. De nem nagyon sietett a parancsnak eleget tenni. Mánuel észrevette, hogy a fiú még szeretne valamit mondani. Megelőzte kérdésével.

— Valami még kikívánkozik a szívedből, úgy látom. Hadd hallom hát, elő vele! Tán a paidagogosz, vagy a mesterek valamelyike készül panaszt tenni rád s elejét akarod venni? Azt hiszed, sikerül? Nagyon fogsz csalódni!

— Szó sincs róla, atyám. Örömmel forgatom úgy a hellén, mint a latin auctorokat, ha még kissé nehezemre is esik, haladok a földrajzban, arithmetikában, muzsikában. Nem hiszem, hogy bármelyik mesternek panasza lehetne, de még a főpedagógusnak sem. Egészen más, amit kérdezni akartam, ha nem terhellek vele.

— Csak bátran, fiam. Itt atyád vagyok, nem csupán császárod. Nos?

— Úgy véletlenül jutott eszembe... — kertelt a fiú. — Holnap, az ünnepségen ugye, Mária is megjelenik?

A bazileusz mintha nem várta volna éppen ezt a kérdést. De nem lepte meg kellemetlenül. Végre is — egymásnak szánta őket, s tiszta előny, ha holmi szívbeli vonzalom is kezd közöttük bontakozni.

— Hm. Asszonyféléknek az aristerionban a helyök. Legfeljebb még a templomban. Őrizni való ékességek, amíg leányok, nem valók a világ elé. De mert írott szabály nem tiltja, legyen ez egyszer kivétel. Megnézheti a felvonulást a Daphne palota ablakából. Inthetsz neki, ha jól esik, de csak a — szemeddel.

— Köszönöm, atyám. Hiszen olyan ritkán látom! — nyögte Alexiosz szinte panaszosan és újra hálásan csókolta meg a bazileusz kezét.

XII.

Hosszú esztendősor emez egymásratorlódó eseményeiről a börtönében sínylődő Andronikosz nem tudhatott meg semmit. A véget nem érő teljes egyhangúság szinte felőrölte a tennivágyó ember minden életerejét. Árnyékává vált régi önmagának és tompa kétségbeeséssel figyelte az egyforma napok múlását. Tél vagy nyár, ünnep vagy köznap, egyrement: egyik olyan szürke reménytelenséggel köszöntött rá, mint a másik. Még csak számlálgatni sem találta érdemesnek a múló heteket, hónapokat. Minek is? Annak érdemes csak, aki tudja, mikor szabadulhat. Az ő élőhalottsága nem szólt zárt időre, lehet, csak a valódi halál fogja megváltani innen. Bár minél hamarább! — gondolta csüggedt perceiben.

Ama szerencsétlenül végződött szökése óta ötször fordult tél a nyárba, s még mindíg semmi remény, semmi változás nem mutatkozott. A boldogtalan férfi fogalmat szerzett az örökkévalóságról. Ez az öt év — az idővégtelenség jelentékeny részének látszott előtte; holott kinn, a nagyvilágban egykettőre lepergő semmiség.

A hatodik év elején új főbörtönőrt kapott. Az eddigi, a mogorva öreg kidőlt mellőle. Bár szinte soha egy szót nem váltott a harapós, mord porkolábbal, fájdalmasan nélkülözte a megszokott arcot. Ám az új emberben mintha

lélek is lakozott volna. Megesett, hogy az szóbaállt vele, érdeklődött, mi a kívánsága. Persze, csak ami teljesíthető, ez pedig — nagyon kevés. A fogoly mégis tudott valami olyat kérni, amit amaz nem utasított el kereken. Hogy néha — ünnepeken — bort kaphasson otthonából, ebédjéhez. Az megígérte, hogy fellebb terjeszti a kérést, amíg eljut illetékes helyig. Csodálatosképpen: egy héten belül megjött a bazileusz engedélye. A porkoláb arca elárulta, hogy örömmel újságolja azt a fogolynak.

A jég meg volt törve, gondoskodni kellett, hogy újra be ne fagyjon. Szokatlanul zord tél köszöntött a fővárosra. Az ilyen szigorú hideghez nem szokott emberek rakásra betegedtek. Andronikosz sem maradt kivétel. Hurutos lett, ágynak esett. Betegsége jó eszmét adott neki: hátha hasznát látja? Sokkal súlyosabbnak, szánandóbbnak tüntette fel állapotát a valónál. Megható szavakban sírta el panaszát a jóindulatú porkolábnak, ha már másnak nem tehette. Íme milyen nyomorultul kell elpusztulnia kellő kényelem, ápolás hiányában! Mennyivel hamarább gyógyulhatna fel, ha meg volna engedve, hogy hazulról legalább egy kis apród bejárhasson hozzá, akivel üzenhetne feleségének s az őneki, aki elhozna egyetmást, amire szüksége van, s a jó, otthoni ellátást hordhatná fel a betegnek.

A börtönőr meghallgatta, bólintott, de nem tett rá megjegyzést. Egy hét mulva sugárzó arccal tuszkolt be egy rokonszenves sihedert a fogolyhoz, aki jóféle elemózsiával megrakott kosarat cipelt karján.

Ez időtől fogva az apród teljesen Andronikosz szolgálatára állott, s szabad bejárata volt a nap bármely órájában. Az őrség eleinte motozgatta, de nemsokára felhagyott vele. Mindenki ismerte a fiút, tudták, hogy élelmiszert, bort, fehérneműt hoz, nem veszélyes — nem is törődtek vele tovább.

Ez már tetemes könnyebbség volt Andronikosz részére. Az apród értelmes ifjúnak látszott s a családhoz ragaszkodott. Pontosan el tudta mondani, amiket Anna asszony rábízott, s a fogoly így lassan értesült azokról, amik másodszori elzáratása óta a családban és a világban történtek.

Legjobban meglepte János fia születése. Végtelen vágyat érzett, hogy láthassa, keblére ölelhesse a már ötö-

dik évét taposó gyermeket. A képzettársítás emlékezetébe idézte ama bizonyos hetet, amit feleségével töltött itt a fogságban. Hálát, szeretetet érzett asszonya iránt és érzelmeinek minél melegebb szavakban való tolmácsolását bízta az apródra.

Két három hónap telt így el, Andronikosz valamennyire megerősödött s egyre jobban kívánkozott az annyira megváltozott szabad világba. Amit hallott, nagyon vegyes érzésekkel töltötte el. A magyar herceg érkezése, a családba fogadása egyenesen felháborította. Hogyan? Hát nem él elég férfitagja a Komnen háznak, akik közül bőségesen választhat utódot a bazileusz? Azt a szégyent akarja megtenni a birodalommal, hogy barbárra hagyja? Hisz akkor még ezerszer inkább jöjjön akár János, a gyűlölt protoszebasztosz is!

S hogy így, a hozzá eljutó hírek révén képzeletben érintkezett a külvilággal, még elviselhetetlenebbnek érezte a ránehezedő kényszertétlenséget. Minden gondolatával a szabadulás lehetőségét kutatta.

Igyekezett jól kiismerni apródja lelkületét. Vajjon feltétlen-e a hozzá való ragaszkodása, — és megkockáztathatná-e valami szökési csínybe őt belevonni? Csakis a fiú segítségével sikerülhet. Ám — Anna asszony — úgy okoskodott Andronikosz — nagyon jól tudhatja, hogy ő mindenáron szökni akar. Ha pedig csak csöppnyi esze van — már pedig van — bizonyára kiválasztotta a legmegbízhatóbb segítőtársat számára. Árva fiút, akit Anna évek óta gyermekei játszópajtásául tartott, velök nevelgetett. Akit minden érdekszála tehát a családhoz fűz.

A fiún látszott, mennyire fájlalja, hogy derék, jó ura, patrónusa fogoly. Egy alkalommal Andronikosz célzatosan panaszkodott is előtte. A gyermeket annyira meghatotta, hogy az könnyezni kezdett.

— Ne sírj fiam, minden jóra fordul — vigasztalgatta aztán üres szavakkal, várva, mit mond erre amaz.

— Magától bizony alig, én jó uram. Bár valaki segíthetne. De csak a Mindenható jó Istentől várhatjuk. Imádkozom is hozzá ezért minden este.

— Mindenesetre elsősorban Ő. De ő is csak akkor, ha magunk is megpróbáljuk. S ha én azt mondanám, hogy Isten után éppen te segíthetnél rajtam legjobban?

A fiú mohón, lelkes örömmel kapott a szó után.

— Hogyan uram? Két kézzel megtenném! Még ma, nem is holnap. De hogy segíthetne magamfajta gyenge fickó ilyen nagy dologban?

— Könnyebben is, mint gondolnád. Hogy miért éppen te? Mert te vagy az egyedüli, akin keresztül a világgal érintkezem. Amire tehát — a szabaduláshoz szükségem van, csakis teáltalad kaphatom meg. Feltéve, ha akarod, hogy patrónusod szabad legyen.

— Akarom-e! — kiáltotta a fiú szinte rajongó örömmel. — Életemet adnám érte! Mondd uram, mit hozzak, s a föld alól is előteremtem!

— Nem nagy dolog, amit kérek. Mondd asszonyodnak, küldjön nekem jókora csomó viaszt. Jól gyúrhatót. Lapítsd szét és rejtsd el jól a ruhád alatt, mielőtt bejösz. Senki más ne tudjon róla. Fölötte óvatosaknak kell lennünk, nehogy úgy járjak, mint mikor először menekültem. Akkor mindennek örökre vége lenne.

A fiúnak fogalma sem volt, mire való a sok viasz, de megbízását a legpontosabban teljesítette. Másnap nagy darabot tett le Andronikosz asztalára.

— Jól van fiam. Most az a feladatod, hogy meglessed, mikor alusznak az őrök. Amint alkalmad van, észrevétlenül kiveszed az összes idevezető ajtók kulcsait, nem egyszerre, de ahányszor alkalom adódik, egyet-egyet. Hirtelen jól belenyomod a viaszba, a kulcsot pedig visszateszed. A lenyomatot aztán elviszed asszonyodnak, ő tudja, mit kell vele kezdenie. Nem kell elhamarkodnod, lehet, hetek múlnak, amíg mindenre jön lehetőség. Időnk, tudod, bőségben van.

— Értem uram, meglesz — felelt az ifjú röviden és elhatározottan.

Hamarabb, mint remélte, Andronikosz kezében voltak a szükséges kulcsok, miket felesége és szépen serdülő Mánuel fia készíttetett a viaszlenyomatok alapján. Most már újabb megbízást adott apródjának.

— Holnap pedig, fiam, hozol nekem borba áztatott vastag kötelet.

— Micsodát? — kérdezte az ifjú elcsodálkozva, mert nem hitt füleinek.

— Jó hosszú kötelet mondtam. Azért borbamártva, mert máskép nem tudod elhozni, mint az amphorában, rendes italomba csempészve. Vigyázat, óvatosság!

Az öblös korsóra senki sem gyanakodott. Bor is volt benne a kötél fölött, s a fiú, mikor az őrök mellett elhaladt, — mintha véletlenül tenné, ki is loccsantott belőle.

Most már csak az alkalmas napot kellett kilesni, sötét, újholdkörüli estét. Az Andronikosz által kijelölt időben, mialatt az őrség közös estebédjét költötte el, a hűséges apród az álkulcsok segítségével kinyította a toronycelláig vezető összes ajtókat. Andronikosznak sikerült kiszöknie.

A legalsó ajtó a palota egyik belső udvarára nyilt, amely fensíkszerűen, elég magasan feküdt a Marmara tenger felett. Mivel mostanában nem igen közlekedtek erre, teljesen be volt nőve bozóttal, magas füvekkel. Ezek közt lapult meg Andronikosz, akár a nyúl, és várta a kedvező pillanatot, hogy használatba vegye a magával hozott köteleket.

Mikor cellájából kilépett, volt annyira óvatos, hogy annak ajtaját, valamint az összes többieket maga mögött gondosan bezárta. Így, mikor a szolgálattévő tiszt megtette rendes esti körútját, semmi szokatlant nem vett észre, s elhelyezvén őrszemeit az előírt rendes helyeken, egész nyugodtan aludni ment.

Amint minden elcsendesült, s az éjtszaka jól előrehaladt, Andronikosz megmozdult, feltápászkodott. Lábain függtek még mindig a súlyos vasak, ami mozgását erősen nehezítette. A teljes setétség oltalma alatt végre mégis sikerült a kötelet a külső fal kiugróira ráhurkolnia, majd azon szinte teljesen zajtalanul a tengerpartra leereszkednie, ahol csónak várta, amiről családja gondoskodott.

Azt hitte, már megmenekült, amikor fölötte veszedelmes helyzetbe sodródott. Ama végzetes éjtszaka óta, melyen — csaknem két évszáz előtt — Tzimiszkész János innen, a tenger felől érkezett a palotába, hogy Nikephorosz Phokasz császárt meggyilkolja, a Nagy Palota tenger felöli falai alatt kettőztetett őrség vigyázott az éjnek idején erre elhaladó bárkákra. A szökevény ez óvatossági rendszabályról teljesen megfeledkezett, és egyik őrnek valósággal csaknem a karjaiba rohant.

Ez észrevette, nagyot kiáltott, a többi őrök is odarohantak, megragadták, és nem éppen gyöngéden — faggatni kezdték. Andronikosz elveszettnek tarthatta magát. A rövid pillanatok alatt elhatározta, hogy inkább végez életével, semhogy börtönébe visszavitesse magát. Már azon gondolkodott, mivel hajtsa ezt végre, amikor — újra visszatért lélekjelenléte, egy kitűnő eszmével.

Könyörgő hangon, szánalmasan kezdett hebegni valamit, barbár tájszólással kevert tört görögséggel.

— Ne bántsatok, ha Istent ismertek! Nem látjátok, hogy szökött rabszolga vagyok? Mindenre kérlek, csak ne szolgáltassatok ki a gazdámnak, aki keservesen megbosszulja rajtam szökésemet. — Hagyjatok futni!

Az emberek, — látva a nehéz vasakat a szökevény lábán, elhitték. Annál is inkább, mert máris jelentkezett a csónakból a rabszolga tulajdonosa, hangos szóval visszakövetelve szökött jószágát, mire Andronikosz még jobban ajjveszékelt. Hogy a vélt gazda is belevegyült a csetepatéba: ez kedvezően döntötte el a fogoly sorsát. A katonák humorosan fogták fel az esetet, jót nevettek a rabszolga szorultságán és egyszeribe visszaadták gazdájának, aki sietve elevezett a még mindíg óbégató szökevénnyel.

Persze az ál-gazda a család megbízható szolgája volt, akit Anna asszony küldött a csónakkal férje elébe, s ki ily kiválóan feltalálta magát.

Ezúttal Andronikosz csakugyan megmenekült. Gyors evezéssel elérték a vlangai kertvárost, ahol — nem messze a parttól — háza feküdt. Betért otthonába, itt lefürészelték lábáról a nehéz vasakat, alkalmas ruhába öltöztették. Csak éppen egy hálás csókkal köszönhette meg nejének a segítséget, megölelgette gyermekeit, Mánuelt és a most először látott Jánost, aztán — nem volt több vesztegetni való ideje.

Felszerelve magát fegyverrel, egy meg más úti szükséglettel, derék evezősével újra beült a bárkába és hajrá; inaszakadtig eveztek a part mentén, de jó távol attól, amíg a Szent Dioméd monostornál túlkerültek a város nagy falain. Itt aztán lehetett lassítani, messze kívül a falakon partraszállni, ott, ahol Anna gondoskodása folytán a kis apród hátaslovakkal várta gazdáját. Azontúl a fiú maradt egyedüli kísérője.

Meneküléséť a szárazföldön folytatta, lóhalálban átvágtatva a félsziget kopár mezőségein. Napokig tartott a megerőltető futás, csupán annyi pihenéssel megszakítva, amennyire a lovak okvetlenül rászorultak. Végül a Fekete-tenger partjára értek: Anchialosz városába.

Itt ismerősét kereste fel: a kormányzót, aki valaha — boldogabb időkben — lekötelezettje maradt. Ez — szerencsére — nem volt fontoskodó ember s éppen nem feszélyezte őt Andronikosz proskribált volta. Nem átallotta szívesen fogadni, ellátta pénzzel, vezetőkkel, akik útbaigazítsák sógorának, az orosz Jaroszlávnak a Dnyeszter partján elterülő halicsi országáig.

Idáig minden kedvezően ment s szökevényünk már-már elérte a határt. Itt már kényelmesen poroszkált. Ha már eddig nem értek nyomába üldözői: ezt a kis utat is megjárja valahogy. Ám most is korán bízta el magát. Onnan érte a veszedelem, ahonnan legkevésbbé várta. Nyájaikat legeltető oláh pásztorok ismerték fel, éppen az utolsó birodalmi hegyoldalban. Egykettőre lefegyverezték, majd átadták a bazileusz határőreinek. A kis apród közben — gazdája szabadsága, védelmében — életével lakolt. Természetesen — erős katonai fedezettel — útnak indították a nevezetes foglyot — vissza, Bizánc felé.

Andronikoszon kívül más mindenkin úrrá lett volna a végső kétségbeesés. Ő azonban még így is, egyes egyedül, barát, sőt bűntárs nélkül — módot eszelt ki a megszökésre. Panaszkodott, hogy elviselhetetlen hasgörcsei vannak, kólika vett rajta erőt. Minduntalan arra kérte őreit, hogy lováról leszállva, félrevonulhasson az útról, valamerre a bokrokba. Éjjel aztán még gyakrabban megismételte e kis kitéréseket, s egyszer, amíg az őrök türelmesen várakoztak rá az útvonalon, ő a sűrű bozót közt, ahova visszavonult, botját a földbe szúrta, ráterítette köpenyét, tetejébe nyomta süvegét, gondosan úgy alakította a rögtönzött madárijesztőt, hogy az meggörnyedt ember körvonalait mutassa, maga pedig eszeveszett futásnak eredt, lehetőleg a földhöz lapulva.

Mire az őrök, a pihenőt kissé túlhosszúnak találva, odajöttek megnézni, netalán nem halt-e meg a helyszínén a súlyos beteg, annak már sikerült hatalmas egérutat nyernie, s úgy elrejtőznie, hogy az éj sötétében végzett

legszorgalmasabb kutatás is hiábavaló lett: nem akadtak többé nyomára.

Most csakugyan végérvényesen szabaddá lett. Rövidesen elérte Halicsot, nyomban beállított soha nem látott sógorához, a »nyolcérzékű« Jaroszlávhoz. Bizánci síma modorával, daliás fellépésével, viszontagságainak megható elbeszélésével ezt annyira levette a lábáról, hogy a barbár szláv őt mihamar nélkülözni is alig tudta. Legmeghittebb bajtársa, legbensőbb tanácsosa lett, s a fejedelem boldogan osztotta meg vele házát és asztalát.

Andronikosz, az izig vérig bizánci kultúrával átitatott világfi nem mondhatta éppen, hogy soha jobban nem érezte magát, mint most e barbár udvarban, de ha visszagondolt reménytelen fogságára, életveszélyes útikalandjaira, boldog megelégedéssel konstatálta, hogy inkább marad Halicsban élő medve, mint Bizáncban halott oroszlán. Aztán: majd csak akad valami változás!

XIII.

Negyedik Istvánt, a trónvesztett királyt teljesen letörte Mánuel pálfordulása. Bár a bazileusz egyáltalán nem vált iránta hidegebbé, ő mégis úgy érezte: kegyvesztett lett, amely pillanatban Béla herceg betette lábát Bizáncba. Nem is akarta ezt látni, s egy szép napon — búcsút sem véve a császártól, — eltűnt a fővárosból. Fogalmuk sem volt róla, hova lett.

Valójában áthajózott Itáliába, felkereste az éppen Parmában időző Rőtszakállú Frigyes császárt. Nem volt nehéz eléje jutnia. Járt már nála Némethonban, még Géza idejében, s a császár hajlott is feléje.

Most is szokott német szívélyességével fogadta, keblére ölelte, amennyire szakállaik engedték, arcon is csókolta.

— No, Stefel fiam, mi járatban jöttél? Hoztál-e valami jót? Párszáz derék íjászt, akikre olyan nagy szükségünk volna a közeljövőben?

— Inkább én kérem most Felséged segítségét. Tud róla hiszen, hogy siheder öcsém elbitorolta trónomat. Hát igazság az? Felséged palástja alatt minden latin keresztény azilumot talál, én is ide menekültem. Abban a reményben, hogy kardját kivonja oltalmamra.

A nyugatrómai császár kedvetlenül vakarta meg felséges fejét.

— Tudom, fiam, hogy igazad van. Szívesebben is látnálak a magyar trónon, mint éretlen öcsédet. Azt hiszem, testvérünk, a bazileusz is. De hát — ha már szóba hoztuk: — miért nem segít a bazileusz?

István töviről-hegyire elmondta, milyen méltatlanság érte Mánuel részéről. Majd újra kérte az igazságos Barbarossa segítségét. Ebben van utolsó reménysége.

— Jó, jó fiam, megadnám én, csak ne éppen most kérnéd. Magam is belegabalyodtam mindenféle balságokba. Majd, idővel, talán. Addig is, hogy lássad jóakaratomat, szemmeltarttatom az országot a szomszédokkal. Azt sem bánom, ha holmi kisebb betörésekkel gyengítik öcséd haderejét.

— Kikre gondolsz, felséges császárom?

— Fura kérdés! Hát a stájerre, a traungaui Ottokárra, az osztrák hercegre Jasomirgott Henrikre, meg a cseh királyra, Wladiszlávra. Csinálhatnak azok annyi galibát, hogy öcséd arról koldul!

— De hiszen, úgy tudom, mindaháromm inkább öcsém felé hajlik! — jegyezte meg István ijedten.

— Majd átnyergelnek, ha egy kis szelíd nyomást gyakorolok rájuk — felelt a császár hanyagul s szinte lerítt róla, hogy az egész dolog nem nagyon érdekli, Istvánt pedig szeretné mielőbb lerázni a nyakáról.

Ennek még valami jutott eszébe. Még egy utolsó kísérletet kockáztatott.

— Nem leszek hálátlan Felségedhez. Ha trónomon leszek, boldogan adózom évente a birodalom pénztárába... Jó háromezer márkával...

— Szép dolog, fiam. El is várom tőled. De most hagyj magamra, püspököket kell fogadnom. Érezd jól magad udvaromban, s időzz velünk, amíg kedved tartja.

Támolyogva, reménytelenül csalódottan hagyta el István a császár szállását. Céltalanul bolyongott a városban, s egy utcasarkon kétségtelenül magyar öltözetű urakra bukkant.

Sem ő nem ismerte őket, sem azok őt, bátran megszólíthatott egyet közülök, a nélkül, hogy felfedte volna inkognitóját. Fölötte kíváncsi volt, mi járatban lehetnek itt most magyarok.

— Hahó, földi! Mit kerestek itt, ahol a madár se jár?

Meghökkenve nézett rá a rókamállas magyar.

— Megbocsáss, idegen, kit tisztelhetünk benned? Ebben a görögös köntösben sem feledted el nyelvünket... Régóta lakhatsz pedig itt, a világ végén.

— Bizony jó pár esztendeje. De a szívem most is csak hazahúz. A kedves kiskirályhoz. Mit tudtok róla? Hogy megy a sora?

— Ép az emberei vagyunk. Nincs már semmi baj körüle. Szereti azt minden magyar, nem hagyja el többé. Hogy kívülről se érje veszedelem, éppen abban járunk. Az imént kenyereztük le a legnagyobb urat.

— Ugyan kit hát? Csak tán nem a császárt, azt a rőtszakállút?

— Tulajdon magát, felebarátom. Holmi kis ígérettel. Szép summácskát: évente ötezer márkát ígérget neki királyunk. Nehogy eszébe jusson azt a másik Istvánt, a koldust támogatni. Örült is az ajánlatnak, csak úgy rezgett a szakálla. Köztünk legyen a szó: úgyis csak ígéret marad!

István sietve búcsúzott, s úgy ment tovább, mint akit leforráztak. Még aznap visszaindult Bizáncba, Mánuelhez — Canossát járni.

*

A bazileusz nem haragudott rá. Meghitt körében tartotta, elhalmozta minden jóval, akár eddig, csak éppen arról nem akart tudni, hogy haderővel segítse. István nem volt az az ember, aki csüggedhetne. Elhatározta, hogy önerejével próbálkozik. Persze azzal az utógondolattal, hogy — ha minden kötél szakad, — Mánuel úgysem engedi végleg elbukni. Összegyüjtötte a birodalomba emigrált elégedetlen magyarokat, s betört velök az országba. Ott is köréje verődött valami kis csapat. De a királyi sereg mihamar ellene indult, s csak közeledtének hírére is serege szétszóródott, mint a polyva. Ki átpártolt a törvényes királyhoz, ki elfutott. István kétségbeesetten küldött

Mánuelhez követet, hogy még csak most az egyszer jöjjön haddal — segítségére.

A bazileusz kötélnek állt, megindult... Át is jött a Száván, táborában vele együtt Alexiosz. A császár azt a színezetet adta a dolognak, mintha csupán Béla örökségét követelné. Bár azt sem nagyon titkolta, hogy sógorát, Istvánt akarja megmenteni. E végből kis csapattal előre küldte Kontosztefanoszt, hogy vágja ki amazt szorult helyzetéből, ami sikerült is. Annak azonban, mintha Istvánt újra a magyarokra akarná erőszakolni, még a látszatát is kerülte. Ellenben Bánmonostoráról félig szíves, félig fenyegető levelet írt a magyar királynak.

»Nem akarok, fiam, háborút Magyarországgal, csak Béla öcsédnek a részét akarom biztosítani, melyet nem én veszek ki hatalmad alól, hanem magad, atyád jelöltetek ki számára. Miért nem adtad meg öcsédnek, aki a te beleegyezéseddel lett vőmmé, ami őt illeti? Talán mást gondoltál, és nem akarod többé a sógorságot? De akkor tudd meg, hogy mi senki fia erőszakosságát nem tűrjük magunk ellen!«

Mivel azonban Mánuel közben a Dunán is átkelt és egész Bácsig nyomult, István király — jónak látta, biztonság okából — külső segítséget kérni. Anyja, Eufrozina királyné a cseh királyt hítta, s II. Wladiszláv be is jött nagy sereggel. Hogy emberei útközben — a szövetséges földjét — dúlták, rabolták, arról Wladiszláv persze nem tehetett.

Végeredményében a segítő sereg itt volt, s István a cseh királyt a legnagyobb kitüntetéssel fogadta, megölelte, megcsókolta és seregével hozzá csatlakozott. Hatalmas haderő verődött hát össze, a segítő táborban csehen, morván kívül volt sok német, mindenféle egyéb zsoldos, sőt számos orosz, akiket Jaroszláv halicsi fejedelem — Andronikoszunk mostani vendéglátója és III. István reménybeli apósa — küldött.

Mánuelt megdöbbentette a nem várt ellenséges túlerő, és támadás helyett alkudozni kezdett. Táborában talált egy csehül tudó vitézt, Bogutát, aki a 17 év előtti keresztesekkel jött és ott rekedt Bizáncban. Ezt küldte át Wladiszlávhoz, magyarázza meg neki, hogy a császár igazságosan visel háborút Alexiosz despota örökségeért. Vala-

hogy megértették egymást, István megígérte, hogy Béla megkapja tartományát. Mánuelre pedig alkalmasint az is hatott, amit Boguta az ellenséges sereg erejéről és bátorságáról mondott, jobbnak látta tehát az ígérettel megelégedve visszavonulni, annál inkább, mert helyzete veszélyes volt: mögötte a Duna, előtte az ellenséges sereg.

Hanem IV. Istvánt sehogysem sikerült rávennie, hogy visszamenjen vele. A trónkövetelő váltig ragaszkodott ahhoz, hogy mégegyszer megkísérli szerencséjét. Kérlelte a bazileuszt, tartson ki mellette: ütközzenek meg.

— Már pedig, fiam, én nem viszem seregemet hiába a mészárszékre — felelte a bazileusz. — Szándékomat meg nem másítom: visszavonulok s megelégszem, hogy Alexiosz megkapja tartományát. Nem is volna többé elég okom a hadviselésre. Te is biztos lehetsz benne, hogy a magyarok rövidesen elhagynának, tőrbe csalnának. Ha nem hiszed, akár mindjárt próbáljuk meg. Ott van rokonod, a szerb Stefanosz, aki arcra, termetre szakasztott másod. Ha csak valaki jól meg nem néz titeket, nem lát különbséget közöttetek. Add rá fegyverzetedet, cserélj vele öltözetet, küldd ki sereged élén az ellenségre és figyeld meg, mi fog történni.

A hasonmás Belosz bán fia volt, István elsőfokú unokafivére. Megtették a bazileusz kívánságát: Sztefanosz magyar csapat élén kiindult a magyar-cseh sereg ellen. A trónkövetelő ezalatt egy dunai hajóban rejtőzött el, lesve a bekövetkezendőket. Hajszálig teljesült a császár jóslata. A Sztefanoszt kísérő magyarok, amint látták, hogy III. István serege kerekedik felül, minden lelkiismeretfurdalás nélkül elfogták vezéröket, s megadván magukat, ők maguk vitték a király elé.

Ott aztán kiderült a tévedés, s a kaland nem került Sztefanosz életébe. De Mánuel nyugodtan mondhatta Istvánnak:

— No, látod, barátom, bebizonyult, amit mondtam. Okos ember nem rohan fejjel a falnak. Ha látjuk, hogy valamit nem lehet kivinni, hagyjuk abba. Most már másodszor látod, mi várnivalód van a magyaroktól. Harmadszor tehát ne rohanj a veszedelembe, mert ki tudja, lesz-e még akkor is szabadulás?

István még most is okoskodott.

— Nem egészen osztom nézetedet, felséges császárom. Most, hogy így csalódtak, megszégyenülnek és magukba szállnak. Másodszor már ők sem teszik magukat nevetségesekké. Éppen most kellene újra próbálkoznom.

— Már barátom, a bolondnak mondd ezt, ne nekem. Hiába én nem fecsérlem az időt. Megyek haza, de ha már minden áron akarod: hagyok neked egy seregrészt Khalüfész Nikeforral. Csinálj, ha tudsz valamit, de az embereket kíméld.

Alighogy Mánuel elment, Khalüfész is veszélyesnek látta az ügyet és ürügyet keresett a meglépésre. Úgy tett, mintha Mánuel neki levelet küldött volna, de mivel a levél hozója — a magyarok miatt — nem mer átjönni a Dunán, neki kell eléje menni. S azzal — mindenestül — át is szökött a Dunán.

Ám III. István és Wladiszláv sem maradtak tétlenek — támadni kezdtek. Most látta csak István, hogy ily nagy erővel képtelen szembeszállni. De még mindíg csak igen lassan hátrált. Amikor azonban az ellenfél tábortüzei már nagyon is közel látszottak, éjjel felszedte sátorfáját és serege maradványaival ő is átmenekült a Dunán. Hajnalban a csehek észrevették, mi történt, és az üresen ott maradt táborhelyre rohantak. Akit még ott találtak, elfogták. István zászlaját nagy diadallal magukhoz vették, sok ott maradt kincset zsákmányoltak. További előnyomulás nem történt, megjött Mánuel fényes követsége, mely végleges békéről tárgyalt. Megállapodtak, esküvel is megerősítették, hogy magyar részről Alexiosz — Béla megkapja örökségét, viszont Mánuel többé nem támogatja IV. Istvánt. A paktum örömére Mánuel egyik rokona számára megkérte Wladiszláv unokáját, zsákmányképpen pedig Szent Prokopiusz karját vitte Száva Szentdemeterből Nisbe, amit valaha Salamon király hadai csentek el onnan.

Hazamentek a csehek is, gazdagon megrakodva ajándékkal. Szekérszámra vitték az arany-ezüst edényt, ruhát, mentét, s hajtották a tömérdek marhát, paripát.

A bazileusz pedig azonnal élt a béke feltételeivel. Vezérét, Dukasz Jánost sereggel küldte Dalmáciára, s az el is veszett egyidőre Magyarországra nézve. De ő maga nem erőltette meg magát, hogy teljesítse, amit fogadott.

Nem vette le kezét IV. Istvánról, sőt Szerémségben hagyta és oltalmára sereget küldött Gabrasz Mihály — most Eudokia férje — vezérlete alatt.

Természetes, hogy a magyarokat erősen ingerelte az ellenség közelléte. Tudták, hogy István mindenre képes, hogy soha le nem mond a koronáról, s csak az alkalmat lesi, hogy orvul rátörjön az országra. Szinte az észszerűség parancsolta, hogy megelőzzék a veszedelmet. III. István a hirtelen elhatározás embere volt. Ha a bazileusz oly könnyedén túlteszi magát esküjén: az őt sem kötelezi többé. Még a tél végén hadat vezetett a Szerémségre, és ostrom alá fogta Zimonyt, ahova a konok trónkövetelő bezárkózott.

No, felszisszent erre a bazileusz! Egy-kettőre üzent a királynak:

— Hitet szegtél, fiam, megkeserülöd. Nem fogod annyi hasznát látni, hogy a Szerémséget elfoglaltad, amennyi kárát vallod majd, ha a dicsőséges római sereg országodat fogja pusztítani. Atyád is megadta árát, hogy felségemet megsértette, de még jókor megbánta. Vigyázz, ne legyen majd késő, amikor neked kell megbánnod, amit cselekedtél!

István azonban nem sokat adott már az ilyen nagybátyai levelekre. Úgyis hiába minden — kutyából nem lesz szalonna! Csak ellenség a bazileusz, az is marad. Nem is válaszolt, csak folytatta a megkezdett ostromot, oly keményen, hogy a császár komolyan aggódott a vár és IV. István sorsán.

Ő maga is megindult minden eddiginél nagyobb haderővel, melyben a római elem mellett hasonló számú szerb, török, besenyő és kún hemzsegett. Addig is, míg felkészült, Gabrasz, Brienniosz, Angelosz és a bizáncivá vedlett török Izész János vezéreket küldte Zimony védelmére.

A magyarok helyzetét az nehezítette, hogy a Dunán a görög hajóhad volt az úr. Ez a várbelieket elláthatta élelemmel, friss csapatokkal. De a magyarok is sietve szereltek fel hajókat, és bátran nekiestek a sokkal nagyobb görög flottának. A víz sodra a magyaroknak kedvezett. Már-már győztek volna, sok görög hajót fenyegetett elsüllyedés, végeredményében azonban a görög gyakorlat és

tökéletesebb szakértelem az ő javukra mentette meg a helyzetet, mert a magyar hajók túlszélesek, nehézkesek lévén, kellő fürgeség hijával voltak. Egy részök kifárasztva, a bizánciak dárdazápora közepette a túlpartra menekült s csak egy nagyobb hajó került a görögök kezébe, parancsnokával, személyzetével együtt. Ezeket elfogták, a hajót az olthatatlan görögtűzzel elhamvasztották.

Változó szerencsével folyt a kitartó ostrom, mikor váratlan esemény történt. IV. István egy tivornyában eltöltött éjtszaka után úgy érezte: feje szédül, itt az ideje a szokott tavaszi érvágatásnak. A nehéz húsételeken élő, vérmes középkori embernél ez el nem maradhatott. Elhivatta orvosát, Tamást, s gyanútlanul alávetette magát a műtétnek. Utána visszavonult szobájába.

Órák mulva emberei — torzult arccal, tajtékos szájjal — holtan találták a kereveten. Görög részről azt beszélték, hogy a magyarok megvesztegették a szolgákat, s magát Tamás mestert, hogy alkalomadtán mérgezzék meg. Soha jobb alkalom nem kínálkozott — szerintök, mint érvágás után a sebbe oltani az ölő mérget. Tamás úr még aznap nyomtalanul eltünt.

A várvédő sereget az eset annyira megrendítette, hogy minden bátorság az inakba szállt. Magyar is, görög is megadta magát szabad elvonulás feltétele alatt, amit a nagylelkű III. István készséggel megadott.

A volt király holttestével senki sem törődött. István király természetesnek találta, hogy valahogy eltemetik, de az elkeseredett győzők nem így tettek. Temetetlenül, kegyelet nélkül kivetették a tetemet a vár kapuja elé, s szándékosan ott hagyták, napokon keresztül, amíg az enyészet maga figyelmeztette őket, hogy el kell földelni a halottat. István király, amikor megtudta, azonnal intézkedett, hogy a Szent István vértanú templomába vigyék, s ott adják meg neki a végtisztességet.

A bazileusz dúlt-fúlt haragjában, amint István halálának, Zimony elestének, a Szerémség magyar kézre jutásának hírét halotta. Beteg nejét Bizáncban hagyva, táborába sietett, Szófiánál várta a sereg összegyültét. Most a bosszú sarkalta, s véglegesen le akart számolni III. Istvánnal és országával. Szövetséget kötött jobbra-balra, hogy

a szerencsétlen hazát mindenfelől elszigetelje. Velencétől száz gályára szóló igéretet csikart ki, segítséget kért az orosz Rosztiszlávtól, magához akarta vonni Barbarossát és az osztrák Henriket, rokonának, Theodorának férjét. Szerencsére mindenünnen, főleg ez utóbbiaktól — csupán ígéretet kapott. A Magyarország felé tornyosuló felhők tehát mégsem váltak túlsetétekké.

Nem felejtette ki számításából Jaroszlávot sem.

XIV.

Andronikoszt a szép tavaszi napon felette kifárasztotta a Jaroszlávval való együttlét. A fejedelem nagy dolgot vitt végbe: bizanci mintára nyaralót építtetett a Dnyeszter partján. Ma volt a felavatás, és Andronikosznak — ha csak nem akarta, hogy házigazdája halálosan megsértődjék, — az egész cécón jelen kellett lennie. A fejedelem már kora reggel küldött érte, hogy tanúja legyen a »bátor ember« kihallgatásának.

Amint Andronikosz megjelent, a most már téli palotává előlépett nagy hodály erkélyén már ott várakozott egy szálfatermetű csizmás-bundás orosz nemes. Jaroszló csak azt várta, hogy jelentsék Andronikosz megérkeztét: ő is kijött az erkélyre, vallatóra fogta a rettenthetetlen alattvalót.

— No, Vaszilkó, te vagy? Hát csakugyan élsz még? Nem vittek el a rossz szellemek?

— Amint látod, uram, fejedelem. Most már nyugodtan beköltözhetsz. Nincs abban az új házban egy fia gonosz lélek. Én mondom ezt neked.

— Aztán — csakugyan egyedül töltötted az éjtszakát a nagy épületben? Nem csempésztél oda társat, segítségedre a kísértetek ellen?

— Magad figyeltettél őreiddel, uram, tudnod kell, hogy lehetetlen volt.

— Hát-hát — hogy mertél mégis ott — egyedül éjtszakázni?

— Imádkoztam, uram, egy sort minden ébredéskor.

— Ha ébredeztél, aludnod is kellett. Hát ez már hallatlan bátorság! Mit mondasz ehhez, Andronikosz?

A felvilágosult bizánci unottan és fölényesen bólintott.

— Persze, közben elaludtam. Álmaim is voltak. Hisz ez uram, a legfontosabb. Ezek mutatják meg, mi vár az új épület lakójára.

Jaroszláv csupa fül volt. Nem is szakította félbe Vaszilt. Kérdő arca elárulta, hogy tovább akarja hallani.

— Csupa szépet láttam. A kis Jadviga leányasszonyt, koronával fején.

— A leányom . . . — magyarázta Jaroszláv. — Persze, hogy királyné lesz. Hiszen nagy úr menyasszonya. A »koroly« veszi feleségül. Hát még mit láttál?

— Téged fejedelmem, meg valami nagyszakállú császárt. Nagyon barátkozott veled. Kezét nyujtotta feléd, mire te kétkézzel kaptál utána. Aztán mosolyogva a válladat veregette . . .

— Barbarossa? Mánuel? — motyogta Jaroszláv hangosan gondolkodva.

— Egy nagy madár is kiszállt a palotából. Ezt is álmodtam.

— Csupa jó előjel — állapította meg a fejedelem elégedetten. — Még ma beköltözünk, nemde Andronikosz? Te, Vaszilkó, menj a kancellárhoz, írást állít ki két faludról. Használd új birtokodat egészséggel.

A ménkő nagy orosz mélységesen meghajolt fejedelme előtt, közben Andronikoszra pislogva, jól csinálta-e? Ő volt ugyanis, aki e bizánci szokásokat itt is bevezette.

Amint eltakarodott, Jaroszláv és Andronikosz lóra ültek. Csomó csatlós kísérte őket, mindeniknek a hóna alatt két nagy ikon-szentkép. Az új palotánál Jaroszláv egyenként vette át és cipelte be őket az üres szobákba. Saját úri kezeivel kalapált a falba otromba vasszögeket és ugyancsak ő maga aggatta fel tisztelettudó nagy szemforgatással a szakállas apostol rémképeket. Andronikosznak mindezt végig kellett néznie, nagy kegyképpen olykor segítenie.

A sorban utolsó csatlós nem hozott képeket: jobb hóna alól kakas, a bal alól nagy kandúr került elő. Miközben ünnepies lassúsággal letette azokat a nagyszoba közepére, a fejedelem áhítatos imát mormolt. A görögnek megerőltetésébe került, hogy el ne mosolyodjék.

— Mire való mindez, Jaroszláv? — kérdezte, amint a hosszú ima véget ért.

Az oroszt kissé felingerelte ez a nagy tudatlanság.

— Furcsa! Hát még ezt sem tudod? A kakas éberségével és kukorékolásával elűzi a gonosz szellemeket, a macskával jólét és házi béke költözik az új lakásba!

Már akkorra a kakas eszeveszetten kotkodácsolva repdesett, menekülni igyekezve, a macska pedig rökönyödötten gunnyasztott a sarokban.

Most egy ormótlan csézán megérkezett a tiszteletreméltó matróna: a fejedelem édesanyja. Mindketten segítették lekászolódni, ám az öregasszony csak arra ügyelt, hogy az új fazék, mit görcsösen szorongatott, valahogy el ne törjék.

Baj nélkül bevitték a féltett kincset egy kisebb szobába, a tartalmát maga az ősz úrnő öntötte a földre. Parázs volt — a régi lakás tűzhelyéről. Jó jel, hogy még el nem izzott. Miközben Andronikoszra várt, hogy a fazekat a helyszínén összetörje: anya és fia ismét mély áhítatú imákat mondogattak.

— No, most már a jóltévő házi szellem is átköltözik az új házba is — mondotta Jaroszláv nagy megnyugvással, befejezvén imádságát.

Most mozgósították a szolgák és rabszolgák hadát, behordani a nehéz tölgy és diófabútorokat.

Ezalatt az udvar hatalmas hársfái alatt óriási üstökben fortyogott a sok jó nehéz húsféle, a megterített asztal körül pedig gyülekeztek a meghívott előkelőségek. Mielőtt lakomához ültek, egy nagyszakállú pópa öblös hangon intonált valami szent éneket. Valamennyien térdreborulva vele énekeltek. Istentisztelet után az asztalnok cifra bögrefélét nyujtott át a pópának, aki azt teljes erejével földhöz vágta, majd, mivel nem törött el, hatalmas csizmájával rátaposott.

— Hát ez meg mirevaló? — kérdezte Andronikosz halkan a mellette még mindig álló Jaroszlávtól.

— El kell törni valamit, hogy örömet tegyünk a rossz szellemnek is. Nagy baj lenne, ha az első edény véletlenül törne el. Ezt kell kikerülni, megelőzni.

— Érdekes emberek vagytok. Ha nem ismernélek, szinte kételkedném, keresztények közé kerültem-e.

— Hogy mondhatsz ilyet? — fortyant fel Jaroszláv. — Ismerned illenék e szép szokásokat. Anyád orosz nő volt, testvére apámnak. Magtaníthatott rájok.

— Csakhogy Bizáncban ő is elfeledte. Nincs is sok értelmök, megbocsáss, Jaroszláv. Ha keresztények vagyunk, Istenben higyjünk és ne varázslatokban.

— Ehhez te nem értesz. Tudom, sokban okosabb vagy — de ha rádjön az a kiállhatatlan bizánci rátartiság, bolondokat beszélsz.

A lakoma késő délutánig tartott. Egyik húsételt hordták fel a másik után, roskadásig megteltek az asztalok. Majszolták, falták a kemény, rágós táplálékokat és zsírtól fénylő arcaik a jóllakottság boldog mosolyára torzultak. Közben számlálatlan kortyokban öntötték le a bort gégéiken.

Asztalbontásra tökrészeg lett az egész társaság. Még az a kevés nő is, aki ott volt, rakoncátlanul viháncolt, csontokkal dobálódzott. Csak két ember maradt józan: Andronikosz és Jaroszláv. Utóbbi — bizánci vendégének köszönhette. Ittléte alatt annyi hatással mégis volt rá, hogy ízlését valamennyire kifinomította. Meggyőzte, hogy az élvezet sokkal inkább az, ha mértékkel és művészettel élünk vele, mint ha állati mohósággal habzsoljuk.

A szolgaszemélyzet elég símán bonyolította le a hullarészeg férfinépség hazaszállítását. Andronikosz egyedül maradt házigazdájával.

Szelíd tavaszi alkonyat jött, a május Halicsban is május. A nagy dáridó után kiültek az új palota erkélyére. Jaroszláv teljes odaadással élvezte a nyaralást. Büszkén, boldogan gyönyörködött az Andronikosz ízlése szerint épült kastélyban, míg Andronikosz méla tekintete az alant szőkén kígyózó Dnyeszteren s a túl kéklő erdős hegyeken járt.

— Szép nap volt a mai. Nagyon kedvemre való — rágódott a fejedelem az előző órák emlékein.

— Csak egy kissé fáradságos — szólt Andronikosz, hogy éppen mondjon valamit. Magában pedig pokolba kívánta a maihoz hasonló időpocsékolást.

— Mégis okos emberek vagytok, ti, bizánciak. Lám, ha te nem adod meg a gondolatot, sohasem jutott volna

eszembe nyári lakást építtetni. Pedig egész jól sikerült. Elég nagy úr vagyok, miért ne lehetne két palotám? Van-e oly szép a te nyaralód ott Bizáncban, mint az enyém?

— Látnád csak az én vlangai kastélyomat ott a tenger partján! Az ám csak a földi paradicsom! — kiáltotta Andronikosz talán túlságosan is lelkesen. A jó Jaroszlávnak szinte rosszul esett.

— No, de azért ez se kutya, barátom! Nem lehet mindenütt a tenger. Nálunk a Dnyeszter is megteszi. Aminthogy — jól láttam az előbb — majd felszíttad szemeiddel, úgy tetszett neked.

— Szép, szép ez is. De az mégis egészen más!

— Miért volna más, pajtás? Neked éppen kevés okod lehet hazádért rajongni, amely kitaszított. Felejtsd el, és érezd jól magad itt, ahol mindened megvan. Tisztel, szeret minden ember, legelső vagy utánam. A helyedben nődet, gyermekeidet is rég idehozattam volna. Csak nem gondolsz arra, hogy valaha még visszatérhess az »Istenőrzötte városba?« Halics is csak a jó Isten földje!

— A nőmet! A családomat! Isten a megmondhatója, mennyire vágyom utánok. És mégsincs hozzá lelkem, hogy idehozzam őket, a száműzetésbe, mikor Bizáncban is maradhatnak! Más az, ha fiaim ott nevelkednek! Ami apjoknak nem sikerült, ők újra kezdhetik!

— No, te nagy bolond vagy, minden okosságod mellett. Úgy beszélsz, mintha ez itt nem is volna ország! Halics is csak Európa! Lám, hogy megbecsüli a magyar »koroly« fejedelmi házamat! Leányom a jegyese annak az Istvánnak, akinek az öccse meg a bazileusz veje. Elég előkelő a rokonság, mi?

— Hadd abba, Jaroszláv. Nézet dolga minden. Szeretlek, szolgállak, holnap is úgy, mint ma. Csak éppen néha elfog a honvágy!

Amaz éppen válaszolni akart. De künn valami zaj keletkezett. Lovasok érkeztek s a bozontos kapuőr — Jaroszláv szerint várnagy — két kezével handabandázott, hogy megérttesse magát velök. Még így sem sikerült.

Nem volt még annyira setét, hogy Andronikosz — odapillantva — rögtön meg ne állapíthatta volna, hogy a jövevények — bizánciak. Bőrpáncéljuk, tunikájuk, fegyverzetök kétségtelenül római.

Minden vér a fejébe szökött s villámgyorsan pattant fel ültéből. Torkaszakadtából közéjük kiáltott görögül: Szálljatok le a lóról, urak, s kerüljetek beljebb!

Hogy nem ő a házigazda, most nem feszélyezte. Az, hogy — őt elfogni is jöhettek, még kevésbbé aggasztotta. Jaroszláv országában erre nincs hatalmuk.

Csakugyan a bazileusz követei voltak — Jaroszlávhoz. Mielőtt küldetésök tárgyát élőszóval elmondották, lepecsételt bádoghengert nyujtottak át neki. Mánuel írása került belőle elő, hosszú, aranypecsétes levél.

Jaroszláv zavartan teregette ki, forgatta, ókumlálta, nézegette, nem boldogult vele. Végtére is odacsapta Andronikosz elé.

— Nekem már elromlott a szemem, öregszem. Setét is van. Jobban értesz hozzá, felolvasod nekünk.

Ez mohó kíváncsisággal esett neki a latinnyelvű írásnak. Folyékonyan ontotta a szót. Jaroszláv is megértette. Latinul még ő is — persze, hogy tudott. Csak éppen olvasni nem...

— Manuel — In Christo... és így tovább. Szeretettel emlékezteti Halics vitéz fejedelmét a köztük lévő rokoni kötelékre. Amelynél fogva reméli, biztosra elvárja, hogy vele érez. Igazságos szándékában, megfenyíteni a birodalom dicsőségét szentségtelen kézzel tépázó hitszegő magyarokat, megsegíti. Haddal, nemcsak ígérettel. A nyugati császár, az osztrák herceg és Rosztiszláv is megteszik, nem lesz hát egyedül...

Jaroszláv megálljt parancsolt. Közbe kellett szólania.

— Nagyon kedves a császár szándéka, de hogy a macskába menjek én a magyarok ellen, mikor a leányom a magyar király menyasszonya?

Andronikoszt ez nem érdekelte. Rendületlenül olvasott tovább.

— Attól pedig, hogy leányod a magyar királlyal egybekeljen: nyomatékkal óvlak. Rossz, megbízhatatlan embernek szolgáltatod ki őt. Vajjon adta-e már valaha jogérzetének és igazságosságának jelét? Azt az embert, aki sem a természetet, sem a jogot nem tartja tiszteletben és csak vak önkényét követi, minden rossz tettre képesnek tartom. István nem is veszi el leányodat, de —

amennyiben rajta múlik, mással sem köti magát össze — törvény szerint, — s ha mégis elvenné, úgy bánik majd vele, mint közönséges csőcselék nővel. Gondold meg, mire képes veled szemben az, aki fejedelmi személyemet oly nagyon megsértette s nem átallotta imént esküjével alávaló módon játszani.«

Jaroszláv hápogott a hirtelen rázúdult meglepetéstől. Megkapta, amire várt — a feleletet. Intett Andronikosznak: egyelőre hagyja abba. Amíg felocsudik s kissé rendezi gondolatait...

— Meg kell gondolni... meg kell gondolni... — motyogta Andronikosz felé.

— Mit kell meggondolni? Csak becsesebb a bazileusz barátsága, mint a megbízhatatlan királyi vő... Tudja Mánuel, mit beszél...

— De honnan szerzek Jadvigának — másik uralkodót vőlegényül? Olyan nagy urat, mint a király, olyan takaros ifjú daliát? Leányom rég ott is van már, a fehérvári udvarban, a jó Fruzsina királyné nevelésében. Hogy kérjem onnan vissza... Hisz ez nyilt háborút jelent!

— Hát nem éppen erre kér a császár? Persze, hogy harcolnod kell!

Jaroszláv tétován nézett hol Andronikoszra, hol a földre. Aztán — nagy sunyin csak ennyit mondott:

— Megígérem, megígérem...

Ennyit aztán be is tartott. Mert soha egy vonalnyival sem jutott túl az ígéreten. Habozott továbbra is. István király nem látta kárát, de Mánuel levele mérget cseppentett Jaroszláv szívébe. Bízni nem tudott többé Istvánban, s végtére is — a férfiak visszavonását a leány keserülte meg: Jadviga soha sem lett a magyar király hitvesévé.

Andronikosz arca felderült, mikor tovább kezdett olvasni.

— Értesültünk, hogy közös atyánkfia, szeretett vérem, Andronikosz a te nagylelkű vendégszeretetedet élvezi. Bizonnyal hasznossá tette magát nálad ezernemű ügyes képességével, annál inkább nehezemre esik nekem, hogy őt nélkülözöm. Sohasem volt nagyobb szükségem hősi karjára és kardjára, mint most, hogy kiújult háborúm a magyarokkal. Azért kérlek, add értésére, hogy

minden — köztünk előfordult ízetlenkedést feledve — mint ahogy részemről rég feledve van — siessen zimonyi táboromba, ahol az őt megillető helyet elfoglalhatja. Szabadságát, biztonságát, minden javát, rangját, méltóságát császári szavammal biztosítom...

Andronikosz lecsapta a levelet a tölgyfaasztalra, el sem olvasva már a kevés befejező sort. Egész valójában büszkén kiegyenesedett, újra szabad bizáncinak érezte magát.!

Jaroszláv megütődve nézett rá. Kérdezni szeretett volna tőle valamit, de a még mindíg tisztelettudóan ott álló követek miatt nem lehetett.

Emezek aztán elmondották a legújabban történteket. A magyar háború mostani kilátásait. A bazileusz nagy terveit az ország leigázására.

Csak mikor a követeket szállásukra tessékelték, jött meg az alkalom, hogy Jaroszláv vendégével eszmét cserélhessen.

— Nem értem, miért örülsz olyan nagyon. Viselkedésedből azt látom, lóra pattannál — inkább ma, mint holnap; hogy Halicsnak hátat fordíts. Olyan nagyon meghatott a császár bocsánata, hogy hanyatthomlok rohansz — szolgálni őt? Nem tudlak kiismerni. Máskép beszélsz, mint cselekszel.

— Ha olvasnál gondolataimban, nem mondanád ezt. Ma is úgy gondolkodom, akár tegnap, vagy — mióta eszemet tudom.

— Akkor az én becsületes orosz eszem nem éri fel agyafurtságodat. Halálos gyűlölettel szóltál mindíg Mánuelről — amit kilencévi fogságod után — érthetőnek is találtam. Egyre ösztökéltél: segítselek ellene. Adjak sereget, amellyel betörhess a birodalomba. Ha nyiltan nem is tehettem: elnéztem, hogy toboroztál ehhez enyéim közt embereket. Úgy tudom, már egész lovas hadosztályod van készenlétben. Fel akartad használni, amíg a császárt a magyarok kötik le, hogy terveidet megvalósítsd. Te hoztál közelebb a korolyhoz, annyira, hogy a leányomat eljegyezte. És most szinte azt mondod: fütyüljek rá, bontsam fel a mátkaságot, és harcoljak a császárért! Te meg szinte alig várod, hogy elébe prosternáld magad Zeugminumnál. Hol itt a ráció?

— Te teszel, amit akarsz, habár hasznosabb lenne velem jönnöd. Én azonban tudom, mit csinálok. Ne hidd, hogy nagyon csábít Mánuel kegyelme. Annál inkább, mert ott legfeljebb caesar lehetek, a despotai rangot elhalászta Alexiosz, a magyar fiú. De — a birodalomban leszek! Onnan forgatom ki az orbiszt sarkaiból! Az volt a célom: hazakerülni. Haddal, ha másként nem lehetett, de így most kényelmesebb. Minden egyéb tervem, amit — őszinte óráinkban — rokoni bizalommal elédtártam: épen marad. Csakhogy nem kívülről törekszem keresztülvinni, hanem — belülről. Értesz most már?

— Úgy hiszem, igen. Csak azt még nem, miért kívánod, hogy én is megmozduljak a császárért, a magyarok ellen? Mikor birodalmam semmi érdeke nem kívánja. A bazileusz messze van, de a magyarok közel, és hatalmasok. Apám, Vladimirkó ugyancsak megérezte boldogult Géza király sujtó kezét.

— Javadat akarom, Jaroszláv. A magyar most lenyugvó nap, a bazileusz a felkelő. Oly nagy haderővel, annyi szövetségessel támad rájok, hogy összezúzza országukat, ami csak a ti szemetekben nagy, Bizáncéban porszem. Ismerem Mánuelt. Ha ő elhatározta, hogy övé lesz a föld, amely Bizánc és a nyugati hatalmak közt fekszik, mérget vehetsz rá, hogy beteljesül. István király sorsa meg van pecsételve! Földönfutó lesz, ha el nem esik. Kár volna leányodért — bukott király özvegyének. S ha te a bazileusz szövetségesei közé tartozol, akik hódítani segítettek, jókora darab föld gyarapíthatja onnan országodat. Ez biztos, mint kétszerkettő. Hát nem érdemes kardot fognod?

— Megint nem értelek. Kívánod Mánuel diadalát, s a mellett terveidet fenntartod! Amik nem egyebek, mint őt megbuktatni, s trónját elfoglalni!

— Nos? Ez összefér. Hagyom Mánuelt, kaparja ki a gesztenyét számomra — jobb időkre. Nekem is kedvesebb, ha annyival nagyobb birodalom hull az ölembe érett gyümölcsként, ha annak ideje eljön. Mánuelnek — fia nem lesz, — ez szinte bizonyos. Az a gondolat, hogy Alexiosz és Mária legyenek trónutódok, hallatlanul naív és kalandos. Csak elvakult szemmel hiheti a császár, hogy Bizánc népénél, papságánál keresztülviszi. Komoly ember

tudja, hogy nem. Éppen én leszek az, aki megakadályozom. Nagyon kapóra jön, hogy most hazamegyek!

— Amit mondasz, nagyon tetszetős. Csak egyre nem számítasz. Mi lesz, ha a császár nem bír a magyarral? Ha az veri meg a dicső római sereget és nem megfordítva? Géza király idejében volt rá példa, és István sem megvetendő hadvezér...

Andronikosz fölényesen felnevetett.

— Rémeket látsz, Jaroszláv. Épúgy ki van zárva, mint hogy a birodalmat valaha törökök, szeldsukok, vagy mit tudom én, milyen vadak — legyőzhessék. De tegyük fel, ha mégis úgy történnék. Ha István megállaná helyét — a harcmezőn. Akkor megpróbálja a bazileusz — békés úton megszerezni Magyarországot. Ami nem is nehéz. Ott az eszköz: Alexiosz, a »trónörökös«. Nemcsak Bizáncban, a magyaroknál még inkább az. Nem kell egyéb: Istvánt eltétetni láb alól. Valami kis itókával. Amire mindig akad ember. Nos, érted, nehézfejű fejedelmem?

— Ember tervez, Isten végez. Ritkán következik be szószerint, amit emberi nagyságok biztosra vesznek.

— Száz szónak is egy a vége: holnapután indulunk Zimony alá, — mondta ki Andronikosz a határozatot.

De a nehézkes Jaroszláv okoskodott.

— Hova gondolsz? Te elmehetsz, bár nagy hiányodat fogom érezni, de úgysem tudlak visszatartani. De amíg én összes druzsináimat és polkjaimat összeszedem, az időbe kerül!

— Hát csak rajta! De megbocsáss, ha én nem várlak be!

XV.

Alexiosz despota a bazileusz oldala mellett lovagolt. Haram körül jártak a Duna partján, s Mánuel tüntetően előkészületeket tett az átkelésre. Odaát a magyar sereg szemmelláthatóan erősen gyülekezett.

Egyszerre a császár kiadta a parancsot, hogy mindent abba kell hagyni és hirtelen fordulattal nyugatra tartani. Estére Belgrádhoz is értek.

A megerőltető lovaglást Alexiosz fáradalom nélkül tűrte. De lehangoltság rítt le arcáról s a bazileusz magya-

rázatait fölötte szórakozottan hallgatta. Holott máskor leste a szót ajkáról, akár a mennyei mannát.

Mánuel egyenesen megkérdezte, mi bántja az ifjút.

— Tudom, atyám, amit te teszel, jól van téve. Mégis fáj, hogy újra csak hazám ellen kell harcolnom. Meg a bátyám ellen. Akivel ezelőtt soha rossz szót nem váltottunk. Mit fognak rólam gondolni odaát az igazi magyarok?

A császár szokottnál szigorúbb pillantást vetett rá.

— Azt hiszed, harcunk nem igazságos? Éppen részedről leginkább az. Örökségedtől akarnak amazok — hűtlenül — megfosztani. Én csak azt csikarom ki számodra, ami a tied. Inkább hálásnak kell lenned, hogy annyit vesződöm ügyedért, s annyi nemes római vért ontok.

— Hogyne volnék hálás, atyám, jóságodért — felelte a fiú mohón. De aztán — kissé vontatottan — hozzátette: — Ámde én azokat is értem. Ezek a vitás területek — részei a magyar koronának. Az én hercegségem — ha magyar herceg maradok. De vajjon az vagyok-e még? Kegyességed sokkal magasb trónra jelölt ki, ahol meg kell szűnnie magyar voltomnak. Ha tehát azt a földet részemre elfoglaljuk, ez azt jelenti, hogy örökre Bizáncé marad. Nem csodálom, hogy ezt — odaát — nem akarják.

— De hát, ki mondja, hogy én csak a bizánci trónt szántam neked? Talán a magyar koronát — a császári mellett — már nem bírná el a fejed?

Béla szinte ijedten nézett a beszélőre. Ösztönszerűleg védekezett.

— Nem vágyhatom erre, atyám. Bátyám fiatal és most készül házasodni. Nem kívánhatom sem halálát, sem trónról való bukását...

Majd — némi gondolkodás után — még hozzátette:

— S ha a csillagokban mégis úgy volna megírva, akkor a magyar koronával úgyis reám szállna Szerémség is, meg minden egyéb, amit most el akarunk venni.

A bazileusz — érvet nem hozhatott fel. Ez egyszer hát — hatalmi szóval némította el a csökönyösködőt.

— Izetlennek tartom, ha terveimet bírálgatod. Jobban tudom nálad, mit kell tennem. Tacskó vagy még, hogy hozzászólhass. Nézze meg az ember!

Alexiosz kénytelen volt elhallgatni. Ha nem is oszlottak el aggodalmai: azokat törekedett elcsitítani. A bazileuszt határtalanul tisztelte s látta, hogy az alattvalók félisteni nimbusszal veszik körül. Tapasztalatlan lelke ennek hatása alá került. Nem fürkészett tovább, ment, amerre ura, jóltevője parancsolta.

Alighogy megvirradt, Belgrád—Zimony között a császár elrendelte az átkelést. Ő maga ült az első csónakba, odaintve Alexioszt is. Hogy embereiket bátorítsák.

A felség merész kezdése után a sereg hanyatthomlok rohant a hajókra. Rövidesen ideát voltak. Kevés magyar fogadta őket — a váron kívül. Ezek — némi csetepaté után — jobbnak látták a várba visszavonulni. Azt védi egyoldalon a Duna, másfelől mély és széles árkok.

Mánuel bebeszélte seregeinek, hogy elég, ha megjelennek, a vár rögtön kapitulál. De Gergely ispán, a hős védő, másféle fából volt faragva. A körülzáró sereget hatalmas nyílzápor fogadta felülről. S ha még csak ez! De a magyarok gúnyos lármája szinte megfélemlítette az ostromlókat. Nem volt az a szitok, káromkodás, amit feléjök ne kiáltottak volna a biztos falakról, s a csúfolódásban is a pajzánságig mentek. Nagyon bízhattak magukban.

Nő is akadt a várban, vakmerő, akár a férfiak. A rómaiak nagyon is megjegyezték egyiküket, aki hamut hintett rájok, majd énekelve forgott, s valami boszorkányságot cselekedett. Végül merészsége nem ismert határt: hátat fordított, s ruháját felemelve — bizarr látképet vetített a görögökre.

A bazileusz most is jó példával járt elől. Nem törődve a nyílzáporral, a vár faláig lovagolt, s annak középső kapujába ütötte lándzsáját. Ez is, mint egyelőre minden, kárbaveszett fáradság volt. Napok óta folyt a csatározás, kevés eredménnyel.

A bazileusz lovagias természetét itt sem tagadta meg. A céltalan kegyetlenkedés nem volt az ő harcmodora. Egyik katonájának sikerült valami nagysüvegű magyar vitézt elfognia. Elkeseredve a csúfolodásokon: megölte a már védtelent és süvegét nagy hetykén saját fejébe nyomta. Szerencsétlenségére a császár meglátta. Azon nyomban ki is végeztette a szerinte — gyilkos katonát.

A harmadik napon rendkívüli esemény történt. Beállított Andronikosz.

Kilenc éve nem látták egymást a császárral. Meghatódva ölelkeztek össze, a rokoni csóknak nem volt se szeri, se száma. Alexiosz is könnyezett a látványon. Pedig őt — amikor bemutatták — nem nagy figyelemre méltatta a jövevény.

Tájékozódott a hadihelyzetről. Meg is mondta rögtön — nyiltan — véleményét a bazileusznak.

— Nem ér semmit ez az ide-oda nyilazgatás. Ez csak idő-, erőpocsékolás. A vár erős, rendes ostrom kell ide.

Majd a császárral együtt körüllovagolták a várat, az árkokat kővel, földdel betöltötték, négy nagy faltörő gépet állítottak be, amelyek talentomnyi súlyú köveket sodortak a falakra. Látták a magyarok is, hogy »több kettőnél«, ők is felszereltek hasonlót. De — bár vitézül álltak ellen — gyakorlatlanabbak voltak amazoknál. Amint egy nagy sziklát igyekeztek kötelekkel, emelővel egyik fatornyukba vinni, az kicsúszott, lezuhant, összetörte a fatákolmányt és a körüle lévő katonákat. Az incidens dacára jutott elég lehajított kőtömb a görögök koponyáira is.

Egy nap Bacsák magyar főúr, Alexiosz kíséretéből jelentkezett a bazileusznál, amint az haditanácsot tartott Andronikosszal. Valami cédulát mutatott fel, amit éjjel — nyílra tűzve — lőttek át a várból.

Magyarul volt írva: Alexiosz kezébe adták: olvassa el.

— Valami áruló — morogta ez megvetőleg, amint belepillantott, de Andronikosz vesékig ható megrovó pillantása torkára fojtotta a szót. Megbánta, hogy ennyire is kimondta gondolatát.

A lapocskán egész részletes tájékoztatás volt a magyarok ereje, tervei felől, és erős buzdítás a bizánciakhoz, hogy csak folytassák az ostromot.

Nagyon hasznát vették a tudósításnak, meghányták-vetették. Csak Béla — Alexiosz — pirult a várbeli hitvány hazaáruló helyett.

A következő éjtszakán — nyílra fűzve — újabb hírek jöttek.

— Vigyázzatok, bizánciak — így hangzott a levél. — Nagy a bizakodás a várőrségben. Közeledik István király, töméntelen hadsereggel. Csehek, besenyők, oroszok vannak vele, hogy segítsenek felmenteni a várat.

Ugyanakkor jött meg egy kiküldött kém jelentése: hogy már jönnek, porzik is az út.

De az egész csak vaklármának bizonyult, híre-hamva sem volt a magyar derékhadnak, közben az őrség fogyott, kimerült, a falak omlottak, roskadoztak. Gergely ispán követeket küldött Mánuelhez. Megadást ajánlott, szabad elvonulás feltételével.

Béla erősen támogatta a kérést. De Andronikosz hetykén leintette.

— Hogyisne! Hogy a markukba nevessenek! Nem mondom, ha a gőgös Gergely, s a többi ispán hajadonfővel, mezítláb, hurokkal a nyakán vonul előttünk el — talán lehet róla beszélni. Máskép soha!

A bazileusz Andronikosz véleményét fogadta el. A követek ezzel a válasszal mentek vissza.

Folyt tovább az ostrom, de a magyarok nem bírták tovább. Még tartott az üzenetváltás, amikor Mánuel katonái — létrákon feltörve az omladozó falakra, Zimony várát erős rohammal bevették.

Emberi szó le nem írhatta az ezután következett borzalmakat. A kultúrában vezető Bizánc a háborúban levetette a műveltségnek, emberiességnek rátapadt vékony mázát. Katonái époly közönséges vadállatoknak bizonyultak, mint a legbarbárabb náció vért szagolt hordái. Az ember — ha gyilkolni kezd — megtagadja »égi« származását.

Iszonyú öldöklés, rablás, zsákmányolás következett. Válogatás nélkül vágták az embereket, akár a birkákat. Azokat is, akik megadták magokat. Asszonyok is voltak a várban: a középkori ember hosszú hadjáratokra magával vitte a fehérnépet. Ezekre még mohóbban rohantak az emberi bestiák. Egy előkelő magyar úr, látva, hogy csodaszép feleségét már-már elragadják mellőle, hogy a következő percben ösztöneik eszközévé tegyék: kardjával maga szúrta keresztül a nőt.

Nagyon kevesen maradtak, mint menekülők. Gergely ispán és alvezérei élve kerültek fogságba és — ahogy Mánuel előbb kívánta — csakugyan úgy léptek a bazileusz elé.

— Karóba velök! — ordította magából kikelve Andronikosz, amikor a foglyok további sorsáról kezdtek tanácskozni.

Alexiosz — Béla — elszörnyedt. Ellenségeiről volt szó, akik iránt vajmi kevés rokonszenvet érzett, de mégis honfitársai azok és nem haramiák, hanem vitéz, becsületes harcosok. Minden bűnük, hogy a hadiszerencse nem nekik kedvezett.

Nem törődve azzal, mit mond hozzá Andronikosz, a császárhoz fordult.

— Kegyelmezz meg nekik, atyám. Életökkel lakoltak, akiket imént oly kegyetlenül, válogatás nélkül gyilkoltak le katonáink. A megmaradtakat nem istenes dolog elpusztítani.

Mánuel, aki a szomorú felvonulás alatt rájok sem nézett a szerencsétlenekre; most leendő veje szavaira hajlott. Életüket meghagyta, de keserű börtönbüntetést szabott rájok. Andronikosz magában elégedetlenül dohogott.

Előkerült sebesülten — az asszony is, aki a rómaiakkal ama bizonyos boszorkányságot művelte. Még ugyanakkor — nyíl érte hátulról s azóta sínylődött, nem tudva sem ülni, sem állni. Nyavalyás állapotára tekintettel ő is megúszta nehéz tömlöccel.

A vár börtöneiből viszont nagy diadallal hoztak elő egy jeles nyilazó katonát, kit annak idején a magyarok elfogtak és őt kényszerítették, hogy a görögökre nyilazzon. S amikor az szántszándékkal hibázott, megverték és bilincsekbe verve setét és szennyes pincébe vetették.

*

István királyt erősen megdöbbentette a jeles vár eleste és a bazileusznak megvolt az elégtétele, hogy maga előtt látta a békét kérő magyar követeket. Szándékosan olyan embert küldött hozzá a király, aki előtte kedves lehetett, mint II. László, IV. László egykori párthíve. Mikó kalocsai érsek terjesztette elő a békekérést és Dalmáciát meg a Szerémséget ajánlotta fel a császárnak.

A bazileusz gőgösen fogadta a küdöttséget. Az ajánlat felháborította.

— Azt hiszitek, bolonddal van dolgotok — korholta a hétrét görnyedező főpapot. — Olyant akartok nekünk adni, ami már úgyis miénk, mert fegyverrel megvettük: Avagy van nálatok más Zimony, más Szerém, más Dalmácia is? Ha van, adjátok és két kézzel fogadjuk. Ha nem is fogjuk békében bírni — hisz ti azzal, mi jogos, mi nem-nem sokat törődtök — de Isten segedelmével majd megvédelmezzük. Ha pedig már a mienk, amit most kínáltok, milyen feltételek alatt akarjátok megkötni a békét? Mit fogtok nekünk adni engesztelésül?

Az érsek hebegett-habogott, megállt a tudománya. Szerencsére Mánuel kisegítette, azzal, hogy folytatta. Mégpedig most már enyhére változott hangon.

— De hogy lássátok, hogy nem vagyok a béke ellensége és mivel titeket is kereszténynekül tekintelek: esküdjék meg királyotok arra, amit most ígértél és a béke szent lesz.

Csakugyan létrejött valami békeféle. Holmi fogcsikorgatással. Kölcsönös bizalmatlansággal. A császár hazament, de hátrahagyott emberei nagyban erősítgették, építgették a határszéli városokat.

*

A magyarokkal való megegyezés a bazileuszt fölötte kedvezően hangolta. Első eset volt, hogy e téren pozitív eredményt mutathatott népének. Most kell hát az alkalmat megragadni: rendezni a trónöröklést. Mária, egyetlen leánya javára. S hogy támasz nélkül ne maradjon: be lehet csempészni Alexioszt, az idegent is az utódlásba. Itt az ideje. Neje, a »világ legszebb asszonya«, immár négy évi házasság után sem ajándékozta meg ivadékkal.

Elhatározta, hogy birodalma főembereit összehívja s tőlük kiveszi a fiatal pár iránti hűségesküt. Eleinte óvatosan, egyenként nyeregette meg őket. A szervilis udvaroncok nem mondottak ellent. Úgy rémlett, símán fog menni minden.

Amit néhány »bizalmas« ember tud, rég megszűnt titok lenni. Ilyen fontos államtény előkészítése annál inkább. S Andronikosz — mielőtt a császár négyszem-

közt beavatta, előbb másoktól tudta meg. Dúlt-fúlt indulatában. Abból, hogy a bazileusz nem vele közölte először, azt vezette le, hogy a császár érzi cselekedete ferdeségét.

Rákerült a sor, hogy Mánuel őt is magához hivatta.

— Halandó az ember, barátom — kezdte a császár. — Különösen, aki fél életét hadban tölti. De meg amúgy is kenyerem javát megettem, s még nincsen fiam. Természetesnek fogod találni, hogy gondoskodni kívánok a birodalom jövőjéről. A trónutódlásról.

— Isten adjon neked hosszú életet, császárom — szólt ez, minden lelkesedés nélkül, formaszerűen. Tudta már, miről lesz szó, leste, hogy amaz előálljon vele.

— Köszönöm. Tudom én, hogy jó rokon vagy. Hiszen lehet, soká élek. Asztrologusaim szerint csak 1194-ben halok meg. Annál jobb lesz. De az is lehet, hogy tévednek. Okos ember minden eshetőséggel számol.

— Korai lesz a dolog — ugratta a rokon. Mánuel ügyet sem vetett rá.

— Minden apa a gyermekét kívánja legboldogabbnak látni. Megtagadnám szülői mivoltomat, ha másként gondolkodnám. Meg fogod érteni, hogy — fiú hiányában — leányomat rendelem utódomul.

— S vele a magyar herceget? Az lehetetlen, bazileusz!

Mánuel sejtette, hogy Andronikosz e részben nehéz dió. De ilyen nyers, egyenes ellenmondásra nem volt elkészülve. Ám — türtőztette magát.

— S te mit tennél a helyembn? Tán János protosebastost jelöljem ki, amikor gyermekem van, ha mindjárt leány is!

— Először is: korainak tartom az egészet. Nem vagy még öreg ember. Negyvenhárom éves korban nagyon is lehetnek még gyermekeid. Fiad is, nemcsak egy pedig. Majd annak készséges szívvel teszek én is hűségesküt. De idegennek, barbárnak, ellenségnek — soha!

— Már pedig, barátom, akár tetszik neked, akár nem, ezt így határoztam.

— Fölösleges, császárom, úgy sietned vele. Ráérsz évek múlva, ha fiúutódra reményed csakugyan nem lehet. Bár —, megbocsásd az őszinte szót — én akkor is ellenmondanék. Nem tenném, ha csak Máriáról volna szó. De — vele az a barbár!

— Támasz nélkül leányom nem maradhat trónon. S Alexiosz — királyi vér. A legvitézebb, erényes apának gyermeke. Családja — ha barbár is — három százada uralkodik egy nagy ország felett. Régebben, mint a mienk Bizáncban. S a fiú az én nevelésem, hajlékony lelkét úgy idomítom, ahogy akarom.

— De mégis idegen. Mivel fogod meggyőzni nagyjaidat, hogy ez a megoldás a legcélszerűbb?

— Leányomat rokonhoz nem adhatom nőül. Tiltja az egyház s a közfelfogás. Tán kedvesebb volna a nagyszakállú »nyugati« császár valamely gőgös pereputtya, vagy a távoli — előttünk alig ismert — királyok kalandkereső sarjai?

— Ugyanaz lenne az eset. Nem Alexiosz személye, magyar származása ellen van kifogásom, de elvi szempontból a barbár ellen.

— No, és — azt hiszed, Bizánc hétszáz éve alatt nem uralt még barbár uralkodót? Akárhányat!

— Ezek olyankor kerültek trónra, mikor az előző dinasztia kihalt, vagy erőszakkal ragadták magukhoz a hatalmat elődjüket letaszítva, esetleg meggyilkolva. De arra, hogy egy császár, mikor családjának számos oldalági férfitagja él: idegent jelöljön utódául: még tudtommal nem volt példa. Nemcsak Bizáncban, de sehol a földkerekségen.

— Hát most lesz! — mondotta ki Mánuel a végső szót, s Andronikosz láthatta, hogy az apai szeretet elfogultságával nem boldogul.

— Engem, bazileusz, kérlek, hagyj ki a játékból — szólt kedvetlenül és elköszönt.

*

A bazileusz újra a régi — fenntartás nélküli — baráti, rokoni érzelmeket táplálta Andronikosszal szemben. Csak így volt lehető, hogy a fentihez hasonló merész szókimondás büntetlenül elhangozhassék.

— Különc volt világéletében, most is benne van az ellenmondási viszketeg — így vélekedett róla Mánuel. — Nem árt vele, magára marad véleményével.

Ezzel napirendre tért a dolog felett, s rövidesen összehívta birodalma nagyjait az eskütételre. A Blachernae

palota melletti Deipara — Istenszülő — templomban folyt le a nagy államtény, fényes — fenséges külsőségek közt. A császár ábrázata sugárzott a boldogságtól, talán jobban, mint a meghatott ifjú mátkapáré. Az újjáéledő keletrómai világbirodalom ábrándképének hangulata vibrált a levegőben.

Andronikosz távollétével tüntetett, ami még nem szúrt volna szemet Mánuelnek. De vele együtt elmaradt sok oligarcha, a mértékadó körök oly tényezői, akiknek hiányát fájdalmasan állapította meg. Csupa olyanok, akik Andronikosz szorosabb baráti köréhez tartoztak. Az összefüggést nem volt nehéz kitalálni. A császár besúgói gondoskodtak, hogy haragját ezek, s főleg felbújtójuk ellen minél jobban felfokozzák.

Egy napon, amint a »kedves rokon« felkereste, a császár fölötte kimérten fogadta. Valahogy önelégülten, gúnyosan mosolygott, sejteni lehetett, hogy valamit tartogat amannak a számára.

Nehezen lefolytatott közönyös beszélgetés után előállt vele.

— Barátom, nagy feladatom van számodra. Csak te tudod végrehajtani, akinek gyakorlatod van már benne.

Andronikosznak leesett az álla. De egyelőre nem hitte a dolgot túlkomolynak. Íme, a császár — ha gúnyosan is — mosolyog — ő is tréfára igyekezett venni.

— Csak nem a magyarokkal van megint baj? Visszavették Zimonyt?

— Azt nem. Különben is azok ellen — magam szoktam menni. S ott van Alexiosz, boldoguljon ő a saját véreivel. Nem róluk van most szó. Messzebb, sokkal messzebb hí a hivatásod.

— Beszélj, uram, világosan. Tekintsed koromat, ahhoz nem méltó a tréfálkozás. Különösen ha — mint látszik — a bőrömre megy.

A bazileusz ez egyszer gyönyörködött benne, hogy megkínozza.

— Sajnálom, hogy ilyen letört öreg emberre kell bíznom. De hát — apósom a hitetlenek fogságában, őt nem ránthatom elő. Még százezer aranyért sem adnák ki. Épúgy Balduint, a sógoromat. Beláthatod: te segíthetsz csak rajtam.

— Csak nem arról az átkozott Thorosról van szó?

— Tulajdon ugyanarról. Még pedig sürgős az eset. Holnap készülődhetsz. Holnapután indulnod kell. Aztán átveszed ott a keleti parancsnokságot. Hogy rangodhoz mért jövedelmed legyen: a ciprusszigeti koronajavak hozama a tied.

Andronikosz toporzékolni szeretett volna. Nekimenni Mánuelnek, megragadni, megfojtani. Még ha az óriás varégtestőrök utána nyomban őt koncolják is fel. De — szinte emberfeletti önuralommal — türtőztette magát. Indulattól elfakult hangon szólalt meg:

— Ez számüzetés, császárom. Csak azt tudnám, mivel szolgáltam rá?

A császár félretette előbbi gúnyos-tréfás modorát. A kérdéshez illő komolysággal adta meg a választ.

— Jól tudod, barátom, most is szeretlek, mint mindíg. A gyermekkor érzései a lélek legfenekén gyökereznek. Ha tartottalak is — évekig — megérdemelt fogságodban: tettem ezt azzal az utógondolattal, hogy hisz közelemben vagy, bármikor elereszthetlek. Amint meg is tettem volna. Te megelőztél: jól tetted. Repesett a szívem, mikor Zimonynál viszontláthattalak. Azt hittem: mindketten a korral meghiggadtunk, megokosodtunk s nemcsak békében megleszünk egymással, de valósággal jobbkezem leszel. Ami az én kormányzati bölcseségemből hiányzik, te azt kipótolod, ketten összetesszük tehetségünk legjavát, hogy feláldozzuk a birodalom javáért.

A bazileusz szünetet tartott, hogy kifújja magát.

— Nem rajtam mult, császárom, ha nem így történt — szólt közbe Andronikosz, felhasználva az alkalmat.

— Sajnos, meggyőződtem róla, hogy ez lehetetlen — folytatta a császár. — Két éles kard nem fér meg egy hüvelyben. Nincs más hátra: válnunk kell. Minél messzebb kerülnünk egymástól. Mivel pedig Isten kifürkészhetetlen rendelése a trónra engem helyezett: csak te lehetsz, akinek engednie kell.

— Önérzetes férfi nem lehet akarat és véleménynélküli báb. Tudom, honnan fújnak a szelek. Azt tartod megbocsáthatlannak, császárom, hogy a minap nyiltan kimondtam: mennyire nem helyeslem a trónöröklés álta-

lad rendelt módját. Rokonod vagyok, a császári ház tagja, barátodnak nevezel: ennyi jog csak megillet!

— Nem vonom kétségbe. Bár a legkényesebb ponton: apai érzéseimben sértett ellenmondásod: csalódással bár: de elviseltem volna. De te messze túllépted az illendőség, méltányosság korlátait. A helyett, hogy különvéleményedet magadnak tartottad volna fenn: erősen izgattál, mondhatnám, pártot szerveztél akaratom ellen. A legértékesebb elemeket kellett nélkülöznöm az eskütételnél befolyásod eredményeképpen. Beláthatod, hogy ezt szó nélkül nem tűrhetem el.

— Ha így is volt, mégis keresztülvitted, amit akartál.

— Igaz. De te még azután sem nyugodtál, s egyre agitálsz az ellen, amiről tudod, hogy változhatatlan rendelkezésem. Maholnap erős oppozicióval fogok szembekerülni, s mindennek te vagy a mozgatója. Minek engedjem nehezíteni a helyzetemet, holott segíthettek rajta? Te elmész szépen Thoros ellen, s én lassan leszerelem az általad félrevezetetteket.

Andronikosz hallgatott. Büszkesége nem engedte, hogy könyörgésre fogja a dolgot. Fejet hajtott férfiasan, bár nem minden dac nélkül és indult.

Ám a császár — most már sokkal barátságosabban — utánaszólt.

— Ne nézd számüzetésnek ezt a fontos feladatot. Nem szól örök időkre. Ha a kedélyek Bizáncban lecsillapodtak, menten visszahívlak.

Amaz hallotta is, nem is. Visszafordulni nem tartotta érdemesnek.

XVI.

István király nem tudott belenyugodni a »szent korona teste« megcsonkításába. Úgy érezte: égeti a szégyen s önmardosása szinte elviselhetetlenné fokozódott. Íme: elődei hosszú sora, a nagy László óta egyre csak gyarapították az ország területét, vagy legalább is becsülettel megőrízték. Ő volna az első, aki alatt fogyatkozik a magyarság fenn fénylő csillaga? Holott nem érzi magát hitványabbnak amazoknál, csak sokkal — szerencsétlenebbnek. Íme, még a könnyelmű II. István is, akiről pedig nem

sok jót tudott meg a krónikákból, milyen féltve őrködött a haza minden röge fölött. És ő, aki betartotta Isten parancsait, s komolyan vette királyi kötelességeit: ölbetett kézzel, tétlenül nézze, mint tarolja idegen hatalom a Szerémség virágos kertjeit?

Valósággal beteggé tette ez a töprengés. Nem talált kibúvót. Esztergomi palotája, ahová bánatosan bezárkózott, a csüggedés tanyája lett.

Akikkel napról-napra érintkezett: nem hogy vigasztalhatták volna, inkább még jobban keserítették. Anyja, akit bálványozott, csak egyre sopánkodott, valahogy eszébe ne jusson újra kikezdeni a hatalmas Mánuellel, örüljön, hogy — bármi áron — békéje van. Arája: Jadviga — szinte gyermek volt még, komoly dolgokban ő nem számított. A szigorú Lukács érsek meg folyton az adott eskű szentségére figyelmeztette nagy fontoskodással, mert »megveri az Isten, aki azt elsőnek megszegi«.

Búsan tekintett ki palotája ablakából az előtte kéklő Dunára. A nagy folyón élénk volt az élet. Ladikokban, dereglyéken gyültek össze a külföldi kereskedők. Öltözetükről felismerte — gyermekkora óta figyelgette — melyik honnan való. Akadt bizony, aki a Rajnán túlról jött finom gyolcsszállítmányával, volt velencei, bizonyára selyemszövetet hozott, a francia valami műipari cifraságokat, az orosz paripákat, a görög gyümölcsöt, a bécsi, regensburgi ismét más egyebet. S hogy kitódultak elébök a helybeli mesterek: kovácsok, szűcsök, vargák, szabók, hogy portékáikat elkapkodják! Cserébe adtak lisztet, szalonnát, bort, baromfit, no meg ráadásul egykét gyenge dénárt, amiben több volt a réz, mint az ezüst. Megkötött alku után — vevő és eladó ellepte a partmenti kocsmákat, amikből évről-évre több van. Egytől-egyig külföldiek a kocsmárosok, jónak és biztonságosnak találták itt, a királyi városban — az ő oltalma alatt — letelepedni. A napsütésben nyüzsgő eleven emberforgalom látása üdítette, szórakoztatta a királyt.

A nemrég épült királyi palota fenn a várban volt, ahonnan le lehetett látni az egész városra s azon túl a Dunára. István király jobb szeretett itt lakni, mint a komor fehérvári kazamattákban. És ez a város — a fő vízi útvonalon — külföldi vendégek részére is sokkal hozzá-

férhetőbb, mint a félreeső Fehérvár. Sokkal alkalmasabb volna ország fővárosának amannál.

Kedvvel legeltette végig tekintetét a francia, az olasz vendégek külön városrészén a Kis Duna mellett, majd távolabb a királyi udvarnokokén, ahol a legszebb épületek emelkedtek, az újabbak — egész seregével — már kőből. Bontakozó jólét sugárzott mindenünnen. Ha a folytonos háborúskodás meg is viselte az országot, ez a város alig érzett belőle valamit.

A király — jó szemével — a várlépcsőn két hatalmas férfialakot látott közeledni. Felismerte őket: Ompudinus nádorispánt nehézkes lépteiről, Dénes comest hetyke testtartásáról. Magában pedig megállapította, hogy ha ezek hozzá készülnek: soha jobbkor nem jöhetnének.

Rövidesen jelentette is a főajtónálló, hogy »az uraimék« legfelsőbb kihallgatást kérnek. Persze, hogy azonnal bebocsátást nyertek.

Mindakettő a király legkedveltebb hívei közé tartozott. István tökéletesen megbízott bennök, mint akik sokszorosan bebizonyították hozzá való hűségüket. S amikor jelentenivalójukat letárgyalták, jóleső, barátságos eszmecserébe bocsátkozott velök. Férfiak, komoly harcosok, akik előtt fel lehet tárni, — mi bántja a lelkét.

— Hiszen rég akartam kérni felségedet: ne hagyjuk annyiban a dolgot — vélekedett Ombod. — Ez a béke nem őszinte. Mánuel csak azért kötötte meg, hogy ideje legyen nagy hadseregét előkészíteni a — szerinte — döntő ütközetre. Nem okosabb, ha megelőzzük? Ki vethet ránk ezért követ?

A király nagy figyelemmel hallgatta. Ez az ember a szíve szerint beszélt.

— Én még ma indulok — erősítgette Dénes comes is. — Ha felséged rám bízná a sereg vezérletét, látna olyan diadalt, amilyet nem arattunk görögön még soha. Ne is késlekedjünk, felség, a következmények igazolni fognak.

— Mégis nehéz helyzet — fontolgatta István király az ügyet, de csak azért, hogy amazok még több érvet hozzanak fel a háború mellett. — Így mi lennénk a békebontók. De ha találnék elfogadható ürügyet, magam is a háborút szeretném. Nem nyughatom bele, hogy koronám

gyöngyei: a tengerpart és Syrmium, elvesszenek. Aludni nem tudok e miatt: álmomban őseimet látom, fenyegetve felemelt karokkal, haragtól, szemrehányástól villogó szemekkel...

— Ha csak az kell, királyom — szólt Ombod komolyan — szolgálhatok vele csőstül. Nemcsak ürügy ez: valóságos békeszegés görög részről. Nem akartam előadni, mielőtt tisztán látnám minden momentumát. Ám hogy nyugtassalak: tovább nem titkolom.

— Csak nem tört be a bazileusz? Arról én is tudnék!

— Annál rútabb, rosszabb történt, felség. Csak magát a tényt tudom, részeseit most nyomozom. A szálak alighanem ama néhány gyászmagyarhoz fognak vezetni, akik »öreg István úrnak« hívei voltak, de látszólag meghódolva ittmaradtak.

— Összeesküvés? Kinek a javára? — kiáltott fel a király haragtól kipirultan. — Ilyesmit azonnal jelentened kellett volna!

— Nádorispáni hatáskörömben folytattam a nyomozást. Kíméletből nem szóltam, amíg le nem leplezhetem a tetteseket. Szerencsére komoly veszedelem nem lehet belőle.

— Ne kertelj, de mondj el mindent nyomban — szólt a király türelmetlenül.

— A dolog innen, Magyarországról indult ki, csak azt nem tudom még pontosan, kik részéről. Levelek mentek Mánuelhez, hozná be Béla herceget sereggel, helyetted, felség — királynak.

— Hallatlan! — szólt István felháborodva. — Semmi joga a trónra, amíg én élek. Azonfelül nyilvánvaló, hogy Mánuel hűbérese lenne! Hogy ilyen árulók is akadnak még — saját véreink közt! Tudnom kell, kik azok!

— Éjt nappallá teszek, felség, hogy megtudjam. Légy nyugodt, kézrekerülnek, lakolnak példásan, bölcs ítéleted szerint. De ez az éremnek csak egyik oldala. A másik az, hogy ezeket a leveleket odaát szívesen fogadták, sőt — válaszoltak is rájuk. Ebben látom én a békeszegést.

— Hol vannak hát ezek a válaszok? Azokból tudni lehet, kiknek szólnak!

— Hiszen, ha nálam volnának! De a bácsvári comes, aki az üzenetvivőket elfogta, nem küldte meg nekem. Csak a tartalmukat üzente meg, azzal, hogy vigyázzak felségedre. Biztosra veszem, hogy címzés nem volt bennök, s a küldöncből sem lehetett ezt kivasalni. Amilyen gondos ember a comes, nem hagyta volna említés nélkül, ha nevekre rájött volna. Különben emberem van oda, részletesebb felvilágosításért. A dolog menni fog a maga útján. Felséged tudja, nem vagyok kontár ilyenekben. De nem is ez a fontos. Hanem hogy látjuk a bazileusz szándékát. Kész Béla herceget sereggel behozni.

A sok beszédet hallgatva, a király valamennyire lecsillapodott.

Csakugyan jó kezekben tudta az ügyet nádoránál, akiben tökéletesen megbízott. Amíg az éber szemmel őrködik, idebenn nem fenyegethet felfordulás.

— Hisz ez máris háborút jelent — állapította meg Dénes ispán, aki eddig csak hallgatta kettőjük beszédét. — Amit tehát úgysem kerülhetünk el: jobb, ha előbb kezdjük. Amikor nekünk alkalmasabb.

Ombod is így vélekedett és egy-kettőre meggyőzték a királyt.

*

Alighogy a tavasz bontakozott, Dénes nagy sereggel indult Syrmiumot visszafoglalni. Árulók, kémek gondoskodtak, hogy a görögöket ne érje a támadás egész váratlanul. Így a két bizánci vezér, Gabrasz és Vranasz eléjük mentek a magyaroknak, hogy éjjel meglepetésszerűen rajtuk üssenek. De eltévesztve az utat, csak reggel bukkantak a magyar haderőre.

Dénes és emberei még mitsem sejtettek. Lovaik egy része — ősi szokás szerint — nyugodtan legelészett messze, a táboron kívül. De a hajnali támadás még sem történhetett oly gyorsan és titokban, hogy idejük ne maradt volna az összes lovakat beterelni, sorakozni, s a rómaiakat megelőzni. Nagy hévvel csaptak rá a gyülölt ellenségre, melynek egyes csapatai egymásután bomlottak fel, s a két vezér a sereg maradványaival — eszeveszetten futott Zimony felé. Dénes fényes győzelmet aratott s ennek örömére valósággal hekatombát állított az össze-

hordott görög holttestekből, majd dombot emeltetett feléjük a diadal emlékére, aztán dúlva, pusztítva vonult végig a dunamenti görög területen.

A felbőszült Mánuel Akszüchosz Alexiosz protosztratort küldte bosszúhadjáratra. A névleges vezér pedig Béla herceg volt. De hirtelen nem tudtak nagyobb sereget összegyüjteni s Akszüchosz, látva a magyar had nagy túlerejét, úgy érezte, mintha mészárszékre kellene vinnie csapatait. Nem is nagyon erőltette magát. Tessék-lássék módjára, álmosan viselte a háborút. Mánuel is megsokalta habozását. Ugyanekkor Vatatzész Leót nagy feketetengeri-sereggel a törcsvári szoroson át Erdély pusztítására küldte, ahol a görögök s a velök jött oláhok ölték, rabolták, pusztították a meglepett békés lakosságot. Érckeresztet is állítottak olcsó diadaluk emlékére s azon két ékes disztichon hirdette, hogy »itt sujtotta a magyarokat Mars és az ausoniak súlyos keze«.

Közben akadt békeközvetítő. Maga Barbarossa, a nyugati császár. Nem ugyan személyesen, de Henrik osztrák herceg által, akit nejével, a görög Theodorával és Otto palotagróffal a Szardikánál táborozó bazileuszhoz küldött, hogy vele vitás itáliai ügyekben megegyezzék, mellékesen pedig, hogy a magyarokkal fegyverszünet kötésére bírja. Mánuel a »rokont« nagyon kitüntette, remek ajándékokkal halmozta el, de az olasz konfliktus ügyében nem engedett. A magyarokkal azonban szívesen belement — rövid fegyverszünetbe. Legalább azalatt rendesen felkészül.

Jasomirgott Henrik Magyarországon át utazott haza. István nagy, hálás szívességgel fogadta Esztergomban. Az anyakirályné és Theodora erősen összebarátkoztak. Asszonyok hamar megértik egymást. Az élesszemű görög nő felhasználta a helyzetet.

— Szép és nagyszerű ez a ti udvarotok. Csak ti magyarok tudtok ennyi ízlést, ennyi pompát kifejteni. Fejedelmi székvárostok fekvése egyenesen tündéri, talán csak a bazileusz lakhatik még szebben az Istenőrzötte Városban.

Eufrozina királyné boldog mosollyal hallgatta. Húsz éve mult, hogy a kis orosz udvart felcserélte a dunaparti palotával. Szívvel lélekkel magyarrá vált. Otthon érezte

magát, s a magyar udvarnál nagyszerűbbet nem tudott elképzelni.

— Csak egy hiányát látom. Hatalmas a birodalom, daliás ifjú a király s még mindíg nőtlen. Nagyon itt volna az ideje, hogy úrnőt adjon ennek a gyönyörű palotának, királynőt országának — folytatta Theodora.

Eufrozina csodálkozással nézett rá.

— De hiszen régóta vőlegény. A menyasszony itt nevelkedik udvarunkban. Neked is bemutatom a kis vadóc Jadvigát.

— Azt a tauroszkitha hercegnőt? No bizony! Már én ennél különb arát szánnék a fiamnak, ha az Európa egyik leghatalmasabb trónján ülne! Meg aztán — bocsáss meg — úgy látom, nem is nagy a szeretet közöttük . . .

— A fiam nem ér rá turbékolni. Hiszen folytonos küzdés az élete. Egyik háborút követi a másik, s azonkívül itthon is ellenségekkel van dolga. Mártirélet az övé. Nem irigylésre méltó fiatalság. Hiszen igaz, boldogemlékű férjemnek sem volt soha nyugta. De ő erős férfi volt, nem tapasztalatlan gyermek . . .

— Annál inkább szüksége volna erőslelkű feleségre. Aki megértené, mellette állna, a lelkét acélozná. Mit akartok ettől a penészvirág Jadvigától? Sem ő maga nem való egy zaklatott életű király hitvesének, sem a családjától nem várhattok semmi jót. Csak kolonc lesz férje nyakán, akit semmiképpen sem fog tudni lekötni. Jobb volna az egész eljegyzést felbontani . . .

— Milyen különös, hogy erre gondolsz. A fiamnak is már az eszében forgott. Mert igazság az, hogy nem kedveli túlságosan. Különben rég meg kellett volna már tartani az esküvőjét.

— No lásd. Ha fiad is így gondolkodik, bűn volna erőszakolni ezt a boldogtalan frigyet. A menyasszony apja úgyis szövetségese lett a bazileusznak. Vagyis kimondott ellenség. Ez maga is elég ok, hogy a leányt visszaküldjétek.

— Akkor még inkább felingerelnők a bazileuszt. S még Jaroszláv is haddal támadna szerencsétlen országunkra . . . Amit eddig mégsem tett meg.

— Ugyan, ugyan! Majd a szunyog megy az elefántnak! Magyar sereg sokszor járt a Kárpátokon túl — rendet teremteni, de fordítva még soha nem történt. Jaroszláv sem jön majd — fejjel a falnak! És Mánuel? Mit bánjátok, ha még jobban felingerlődik! Többet nem tehet, mint hogy sereggel jön ellenetek. Ezt meg úgyis megteszi. De még ezen is lehetne segíteni. Próbálnátok olyan menyasszonyt találni királyi fiadnak, aki a bazileusznak — szegről-végről — rokona. Csodálom, hogy bő tapasztalataid mellett erre még nem gondoltál...

Az ügyes Theodora így vezette rá az anyakirálynét, hogy István számára nincs alkalmasabb ara az ő Ágnes leányánál. Amiben különben igaza volt. A Babenbergek mégis csak a nyugati kultúrában gyökereztek. Éppen ideje volt, hogy az Árpádkirályok felhagyjanak a barbár kis szláv udvarokkal való házassági összeköttetéseikkel.

István annyira hallgatott anyjára, hogy Eufrozina királyné megnyerése már magában elég lett volna. Ami még hátravolt, elvégezte Henrik herceg a királlyal. A szürke kis Jadvigának, aki sehogysem tudta magát megkedveltetni, — útilaput kötöttek a talpa alá, — illő fényes kísérettel visszaküldték Jaroszlávhoz, István király pedig elment a vendégekkel Bécsbe — háztűznézőbe. Velük tartott Eufrozina is, a boldog anya, meg Géza herceg. S hogy a családi együttes teljes legyen: meghívták a két nővért is férjeikkel, a két cseh herceggel: Odolát Szvatoplukkal, Erzsébetet Frigyessel.

Rég látott Bécs ezekhez hasonló fényes napokat. Henrik herceg ugyancsak kitett magáért. Lovagi tornák, vadászatok, egyéb ünnepségek váltották fel egymást a királyi vendégek tiszteletére. A tornákon az anyakirályné és az ifjú fejedelmi hölgyek által kitűzött díjakért küzdöttek s a lantosok húrjain sokáig visszhangzott e gyönyörű napok emléke. Nem tudták, mit magasztaljanak jobban, a három férfi: István, Szvatopluk, Frigyes daliás vitézségét, vagy a három nő angyali szépségét?

A király kíséretében lévő magyar ifjak is mindenütt kitüntek. Egy lovagi mérkőzésen az Őrs, Csák és Szapora nemzetségek ivadékaiból álló csapat hétszer egymásután aratott győzelmet a külföldi ifjak előkelő társasága fölött,

mely az övéknél háromszorta számosabb volt és verhetetlenség hírében állott. Győzők és legyőzöttek meleg barátságot kötve, a torna után megfogadták, hogy Mánuel ellen is együtt mennek, a nyerendő zsákmányból pedig a »Szép asszony völgyében« — Eger mellett — kápolnát építenek.

Ágnes leányasszony pedig — szerencséről beszélhetett. Mint — az ő idejében — minden hercegleány házassága, az övé is — megkérdezése nélkül — a politika és észszerűség jegyében indult. A szülők rendelkeztek, a leány — sokszor mint áldozat — engedelmeskedett. Szerelem szóba sem jött. De ritka szerencse volt, ha — ráadásul jelentkezett. Ágnes a sors kiválasztottja volt. A komoly, szégyenlős kis leány alig pár nap alatt fülig beleszeretett a daliás fiatal királyba, aki — csillogó páncéljában — úgy tudott ülni paripáján, mintha hozzáöntötték volna, s úgy forgatta a dárdát, mintha soha nem akarta volna letenni.

Az eljegyzés után nyomban megtartották az esküvőt is, a skót templomban. Ezt Henrik, az após alapította 1161-ben. Az alapkőletételnél az akkor 11 éves Ágnes is tanuskodott, Lipót és Henrik fivéreivel. Az esküvőre még egy előkelő vendég is megérkezett: a »nyugati világ ura«, Frigyes császár.

István király nagy, hálás tisztelettel tekintett a hatalmasságra. Szinte lenyügözte annak univerzális tekintélye. Ha úgy adódott volna, hogy valaha harcolnia kell ellene: habozás és félelem nélkül megtette volna, de most őszintén örült, hogy erre nem került sor.

Barbarossa nagy, kék szeméből őszinte jóság sugárzott ki, amint joviális, meleg barátsággal megszorította István kezét. S a fiatal király úgy érezte: jól esik azt nyugtatnia a hatalmas tenyerekben. Végre is a császár világéletében — jóakarójaként mutatkozott. Ha akarta volna: mennyi bajt okozhat vala neki, s nem tette. Most meg egyenesen pártjára kelt Mánuellel szemben. István határozottan hálát érzett iránta.

Olyasfélét is gondolt: ha egyszer minden kötél szakad és Mánuel csakugyan döntően felülkerekedik: ez a hatal-

mas nyugati császár nem engedheti, hogy országa végleg elbukjék. Nem érezte magát többé oly egyedül.

*

— Boldog vagy, fiam? — kérdezte Eufrozina királyné hazatértük közben egy meghitt pillanatban a királytól.

— Szép napok voltak, anyám — felelt ez bánatos mosollyal — s ha tudnám, hogy biztonságos trónra ültetem hitvesemet: áldanám az órát, amely elémhozta a komoly, szelíd Ágnest. De alattam reng a föld, s bármikor kidőlhet a fa, amelyre fészkemet rakom. Nekem nem adatott meg, hogy zavartalanul élhessek sem enyéimnek, sem az országnak. Ég a lelkem az alkotnivágyástól, érzem, tudnék dicsőséget halmozni nemzetemre, mint László vagy Kálmán, — ám meddő élethalálharc bénítja minden tetterőmet. Nem élet ez, anyám. Sokszor elgondolom, nem is volna szabad ilyen siralomházba hoznom ezt a gyönyörű erőmet. Nem élet ez, anyám. Sokszor elgondolom, nem is virágszálat.

A szerető anya megdöbbenve nézett fiára. Ennyi fáradt lemondást, elkeseredést még sohasem tapasztalt nála. Igyekezett őt vigasztalni.

— De hisz eddig nincs nagyobb baj. És majd jóra fordul még az is, ami most nem megy kedvünk szerint. Szövetségest nyertünk apósodban, hogy ne is említsem kívüle — a császárt.

— Szép, szép, anyám, de ők távol vannak, míg Mánuel az ajtóm előtt. S vele Béla öcsém. Nem lesz addig nyugtuk, amíg őt a trónomra nem ültetik. Meg van az én sorsom pecsételve: balcsillagzat alatt születhettem ...

— Hogy mondhatsz ilyet? Te voltál jó atyádnak szemefénye. Még öt évet sem értél, máris uralkodótársnak tekintett. Be is vette minden írásába: »Uralkodván pedig Géza király, fiával István herceggel egyetemben ...«

— Hiszen uralkodom most is, kétségtelen joggal. De balsorsom úgy intézte, hogy öcsém a bazileuszhoz kerüljön. Hogy ebből nagy tervek fakadjanak. És hogy én most ezeknek útjában legyek. Meglásd anyám, én leszek az

áldozat. Ártatlan bűnbakja családunk évszázados testvérharcainak...

*

Amíg a király félve élte mézesheteit, letelt a Mánuellel kötött fegyverszünet. Kiújult a háború. Ezúttal Ombod nádorispán tett ki magáért Dalmáciában. Miért is maradt volna a hűséges ember Dénes ispán mögött? Sorra elfoglalta a kisebb városokat, a sikvidéket, sőt elfogta magát Spalato bizánci helytartóját, Khalüfész Nikefort is, amint az a várból kirohanva vele összecsapott. Még a boszniai bánt is megverték a német Gottfried vitéz segítségével. Csak az erősebb városok maradtak Mánuel kezén.

Ombod lakodalmi ajándékként akart a királynak kedveskedni Dalmáciával, ami így csak részben sikerült. Még a dolog rosszul is ütött ki. Mert István szerette volna a fegyverszünetet meghosszabbítani, de most már Mánuel nem ment bele. Még szerencse volt a bajban, hogy a bazileusz egy lovagjáték alkalmával lováról leesett és súlyosan megsérült. Ez néhány hónappal késleltette a hadjáratot, amelyet a császár személyesen akart vezetni.

Ettől a szándékától egy különös véletlen térítette el, amelyben a babonás Mánuel baljóslatú előjelet látott. Bizáncban, Konstantin forumának nyugati diadalkapujánál állott két ércszobor, Róma és Hungária, mint egy-egy magasztos nőalak. Amaz volt jóval régibb: Magyarországét csak János császár idejében állították, magyar születésű neje tiszteletére. Egy szélvész alkalmával Róma szobra — már rozoga lévén — összeroskadt, míg Hungáriáé fennmaradt. A megdöbbent bazileusz amazt rögtön felállíttatta, Magyarország szobrát pedig ledönttette, nehogy a véletlen eset előjele legyen a háború kimenetelének.

A Szófia körül összegyült nagy sereg vezérletét pedig maga helyett Kontosztefanosz Andronikoszra bízta, alaposan kioktatva őt teendői felől. A besenyő, olasz, török, szerb, német zsoldos segélyhadakkal támogatott »római« haderőkhöz azonban még maga a bazileusz intézett olyan lelkesítő beszédet, hogy azok ujjongva követelték: vezessék őket azonnal Magyarország ellen.

A magyar hadat most is Dénes ispán vezérelte. Segítségükre jött a király apósa, Henrik osztrák herceg.

A Szerémségben állottak s nyugodtan vártak az ellenségre. Dénest a tavalyi győzelem elbízottá tette. Hanyagul elnézte, hogy a görögök a Száván átjöttek s Zimonyt megszállották. Majd ha rákerül a sor, úgy hitte Dénes, ezeket is úgy szórja szét, mint multkor Vranász és Gabrasz seregeit. Közben a görögök portyázói egy magyar foglyot ejtettek, akit kikérdeztek a sereg száma és vezérei felől, majd szabadon bocsátották, s azt üzenték vele Dénesnek, hogy »a bazileusz már megsokalta garázdálkodását, legyen készen, hogy méltó büntetését elvegye«.

Dénes elbizakodottan felkacagott, amint az üzenetet megkapta. Vígan ujságolta Henrik hercegnek. Ez kevésbbé nevetett, inkább a fejét csóválgatta.

Gyönyörű júniusi nap volt, amikor Kontosztefanosz seregét megindította. Az utolsó pillanatban kapta a császár üzenetét: ne ütközzék meg Szent Prokop napján: az a csillagjósok szerint baljóslatú nap. Nem hederített már rá, ellenben buzdító beszédet tartott embereihez.

— Bátorság, rettenthetetlen vitézeim, a győzelem a miénk. Fegyvereink, lovaink époly jók, mint a magyarokéi, de amint a tudományban, ékesszólásban, műveltségben, úgy a katonai fegyelemben, háborús mesterségben is sokkal különbek vagyunk a barbároknál. Nem új ellenség a magyar, megverekedtünk vele sokszor, s pusztítottuk országukat. Most is serényen támadjunk és győzni fogunk. Hadd vigyék haza a Duna habjai a magyarok holttesteivel a hírt nejeinknek és gyermekeinknek, hogy a diadalt mi arattuk. A császár bízik bennünk, várja a győzelmet. Ne csaljuk meg reményét, de azt se feledjük, hogy — ha nem győzünk: mindnyájan veszve vagyunk!

A sereg útja a multkori csatában elesett hősök hamvai felé Dénes által emeltetett halom mellett vezetett. Jó alkalom volt, hogy újra bosszúra tüzelje őket.

Dénes fölötte könnyedén vette, amint a görögök közeledtét meghallotta. Még bort is hozatott örömében s nyakra főre itatta vezéreit: — Igyatok a görög egészségére! Ezt a bazileuszért! — Azután jókedvűen fegyvert ragadtak, a szokott módon felsorakoztak s elindultak, akár ha táncra mennének.

A görög seregben a középhelyet a fővezér foglalta el, körüle a bizánci előkelőség virágával, olasz zsoldosokkal

és szerbekkel. A jobbszárnyat Lapardasz Andronikosz vezette, kistermetű, de marcona vitéz, válogatott görög, német és török csapatokkal. A bizánciak által mindig legjobban féltett balszárny parancsnoka Vranász Demeter volt, az egykori flottavezér.

Szemközt jött velök a magyar sereg, 15.000 lovas, részben nehezebb fegyverzetű, páncélinges, részint könnyű nyilas, paizsos katona, vármegyei had, köztük izmaelita, székely és a nemesség. Dénes mellett 36 megyei ispán szerepelt a seregben. A közeledő sereg úgy tünt fel a görögöknek, mintha egy test volna, amelynek nincsenek egyes csapatai, osztályai, nincs jobb- vagy balszárnya, hanem mintegy toronnyá tömörült setét felhő hömpölyög, végtelen elbizottsággal.

A legjobban felfegyverzettek elől lovagoltak, s így a görögök csak tetőtől talpig védett páncélos vitézt, lándzsát láttak lándzsa mellett. Még a lovakat is — ősi magyar gyakorlatnak megfelelően — homlokon, szügyön érc védte a fegyvercsapások ellen. A fegyverzet szemkápráztató csillogása, a paripák siketítő nyerítése erősen megzavarta az ehhez nem szokott zsoldosokat.

A magyar sereg felett négy ökrös szekértől vontatott óriási nagy árbocfán a sereg főzászlóját lobogtatta a szél.

Déltájban csapott össze a két sereg. Mánuel utasítása szerint a görögök nyilas lovasságukkal igyekeztek a magyarokat jobbra-balra üldözésre csábítani, hogy soraik megbomolván, a hézagba a derékhad betörhessen. Dénes azonban együtt tartotta seregét s »mint valami rengeteg torony«, ő lovagolt legelől, félelmesen suhogtatva lándzsáját, mely elől a bizánci nyilasok polyvaként széledtek szerte s a Száváig meg sem álltak.

Erre a görögök két szárnya támadott jobbról-balra. A magyar balszárny hátrált, viszont jobbra Dénes és vitézeinek rohama elgázolta, leteperte a bizánciak balszárnyát. A futókat megállítani törekvő Vranász Demeter a fején súlyos vágást kapott és fogságba esett.

Már csak itt-ott harcolt egy-egy görög csapat az ár ellen. Dénes most a görög centrumot, Kontosztefanoszt akarta oldalba fogni, de míg e végből csapatát összeszedte, Lapardasz abbahagyta a magyar baloldal üldözését és egy kanyarulattal támadni kezdett a magyarok ellen. Már ő is

lankadni kezdett, amikor maga a fővezér, Kontosztefanosz lépett közbe. Erre a lovas csata általánossá lett. Lándzsa lándzsa után tört, a csonkok halomra gyűltek a földön. Majd kardra mentek, de mihamar a kard, tőrféle is kicsorbult, eltört a páncélokon. Erre a görögök buzogányhoz nyúltak s azzal verték agyba-főbe a magyarokat. A legádázabb vérengzés után a sokféle elemből álló bizánci sereg keresztültört a magyarokon és győzött. A magyarok futásnak eredtek.

— Nem volt római katona — dicsekedett utóbb Kontosztefanosz — aki magyart le ne vágott, le ne ütött, földönfekvőt ki ne rabolt, ellenséges fegyvereket el ne vett, vagy olyan idegen lóra nem ült volna, melynek gazdáját leütötte!

Több ezer magyar halott borította a mezőt. A Duna mentén menekülők jó részét a görög hajóhad fogta el. Öt ispán, nyolcszáz vitéz, a négyökrös szekér és Dénes felszerelt csatalova a görögök kezébe esett. A csatatéren ezek kétezer páncélinget, számtalan pajzsot, sisakot, kardot szedtek össze.

Másnap azonban a Száván átkelve, siettek haza országukba. Pirrhusinak érezték a győzelmet, amely annyira kimerítette őket, hogy nem merték többé bevárni azt a vegyes, magyar-német sereget, amely — mint híre járt — Dénes támogatására közeledőben volt. Zimony falait lerontották és követeit visszavitték Belgrádba, hogy azt erősítsék. A Szerémség pedig magyar kézen maradt.

*

Mánuel a győzelem örömére nagy diadalmenetet tartatott a fővárosban. Minden utcát, teret, s a házakat fel egészen a tetőkig ellepte az óriási néptömeg. Virágok, aranyos, bíboros szőnyegek felett vonult a menet, magával hurcolva a foglyokat. Elől haladt a fekete ménektől vontatott aranyos quadriga, mint egykor a pogány Nyugatróma triumphusainál. Csakhogy most Minerva szoboralakja helyett a Boldogságos Szűz képe szerepelt. Követték a császári ház tagjai — köztük Alexiosz Béla, majd az állami főméltóságok hatvanhét kategóriája rangsor szerint. Csak ezek után jött a bazileusz, drágaköves,

aranyos szövettel takart szilaj paripáján, s vele egy sorban Kontosztefanosz Andronikosz, akit a triumphus tartása voltakép megilletett.

Bizánc minden rendű-rangú népe magából kikelve ujjongott, amikor a káprázatos menet előtte elvonult. A csőcselék a szerencsétlen magyar foglyok gyalázásában lelte örömét. Béla herceg megilletődve hallgatott. Bármennyire is beleélte magát változott helyzetébe: honfitársai megsemmisítő veresége fölötti diadalmenetben résztvenni: mégis több volt, mint amennyit lelkiismerete meg tudott emészteni...

Ha úgy adódnék — gondolta el — hogy valaha még ama távol ország — egykori hazám — szeretetére szorulnék, vajjon tekinthetnek-e ott engem igaz Árpádvérnek, aki a szörnyű zimonyi csatában az élen lovagoltam s aki résztvettem a magyarverő császár diadalmenetében, amikor felhangzik a dícsérő zsolozsma annak a népnek ajkáról, melynek ősei fizettek, hogy ne kelljen verekedniök!

A hosszú menetelés kissé megbontotta a merev rendet. Béla maga mellett találta az ifjú Kinnamoszt, a bazileusz kedves íródeákját és lelkes rajongóját. Valahogy ennek az arcán is bánat borongott.

— Mit keseregsz pajtás, mikor örülni kell? — szólította meg, hogy éppen valamerre terelje gondolatait.

— Eszembe jutott valami, deszpotész — felelt amaz elmerengve. — Hát lehetett-e ennél különb Julius Caesar, vagy Pompejus triumphusa? Amikor az a barbár cimbereket, teutonokat leverte? Nem ugyanaz-e a mostani eset? És mégis — akadnak vakmerő emberek, akik azt mondják, hogy más volt a római birodalom, és más a bizánci! Szomorú, hogy már ennyire jutottunk!

Béla nem felelt. A hasonlattól nem volt túlságosan elragadtatva.

A diadalmenetet a Zsófia templomban hálaadó istentisztelet fejezte be. S felhangzott a zsolozsma ezernyi torokból.

— Dicsőség az ellenséget megrontó Istennek! Dicsőség az Úrnak, ki elpusztította az istenteleneket! Dicsőség az Örökkévalónak, ki téged, a föld urát megkoronázott! Dicsőség Istennek, a győzedelem szerzőjének! Üdvözlégy

császár, ki Istvánt a porba döntötted! Üdvözlégy, te győztes császár! Az Isten bíborban tartson meg, dicsőségére és üdvösségére a rómaiaknak, egyetemben a tiszteletreméltó bíboros császárnéval. Az Úr hallgassa meg a mi kérésünket!

Majd háromszoros éltetés szólt a despotának, a leendő császári vőnek, hisz őt is illette a babér. Béla komor — magábazárkózottan fogadta. A külsőségek fénye már nem volt annyira új előtte, hogy elkápráztatta volna és elmoshatta volna az ünnepség keserű ízét. Torkig volt már előbb is, amikor nézte, mint borulnak le honfitársai a császár előtt, ki nyakukra teszi a lábát, s mint hevert előtte garmadában a zsákmány s a magyaroktól elvett lobogók tömege.

Annyira mégsem tudott szakítani a multtal, atyja, gyermekkora emlékével, hogy mindez hatástalanul suhant volna végig elmélázó lelke előtt.

XVII.

— No, ezt megkeserülöd! Tudom, Istenem, hogy megemlegeted! — fogadkozott Andronikosz magában, amint elhagyta a Blachernae palotát, hogy ciliciai útjára felkészülődjék.

Felesége, gyermekei bensőséges melegséggel vettek tőle búcsút. A törékeny, gyenge Annát nagyon megőrölték a szünetnélküli izgalmak. Csak árnyéka volt régi önmagának, hálni járt belé a lélek. Akárhogy is igyekezett férje azzal vigasztalni, hogy rövid lesz a számüzetés, csalhatatlanul érezte, hogy az imádott férfit soha többé viszont nem látja. Minden hűtlensége, álnoksága dacára most is kimondhatatlanul szerette.

Andronikoszt meghatotta ez a törhetetlen ragaszkodás. Bár a lelke mélyén semmi súlyt nem fektetett az asszonyára, szeretettel csókolta meg, tudva, hogy ezzel boldoggá teszi. Ő maga is látta, mennyire a végét járja a szegény Anna.

A búcsúcsók csakugyan utolsó volt. Alig ért ki a férfi új székhelyére, Mamistrába, még abban a hónapban gyorsfutár hozta hírül a hűséges hitves elköltöztét. Az első

pillanatban szíven ütötte a gyászhír. Nem könnyezett, de egyszerűen — sajnálta.

— Jó asszony volt. Nyugtassa az Isten! — Ez a megállapítás és kívánság fejezte ki leghívebben azt, amit gondolt. A következő napokban — nagyon hamarosan — napirendre tért a gyászeset felett. Elfelejtette, többé nem gondolt rá. Mintha amaz — akinek ő pedig mindene volt — soha nem létezett volna.

Hiszen a halál — a másoké — szinte játéknak tetszett előtte — annyi ezerféle formában találkozott vele. A nejétől való állandó távollétet — folytonos kalandjai közben — úgyis ugyancsak megszokta. A lelkük pedig — még akkor is messze járt egymástól, amikor testileg — rövid időre — egy fedél alatt voltak. Nem változott tehát semmi az életében.

*

— Csakhogy végre itt vagy! Alig vártam már, hogy felváltsanak és szedhessem a sátorfámat erről az elátkozott helyről!

Euphorbenosz Andronikosz, a levitézlett hadvezér fogadta ilyen kitörő örömmel utódát, Komnenosz Andronikoszt, aki különben szegről-végről rokona is volt.

— Nekem mondod? Próbálkoztam már itt vagy másfél évtizeddel ezelőtt. Ismerem a dürgést. Gondolhatod, hogy nem a magam jószántából tértem vissza.

— Persze, megint rossz fát tettél a tűzre. Összekülönböztél a bazileusszal. Nem tartozik rám, hogy miért, de akárhogy is volt, kimondom: botorul cselekedtél. Tudnod kellett volna, hogy a rövidebbet húzod. No, de sebaj. Nekem kapóra jön, hogy hazamehetek. Bizánc mégis csak Bizánc!

Andronikosz nagyon megnyúlt arccal hallgatta ezt az okoskodást. Éppen az fáj neki is a legjobban, hogy Cilicia nem Bizánc! Szinte neheztelően nézett a másikra, aki ennyire az elevenére tapintott.

Amaz vigasztalni kezdte.

— Sohse búsulj azért, pajtás. Majd meglátod, nem is olyan rossz itt. Csak éppen — nekem már elég volt. Megszedtem magam, rámfér a pihenés. Ne félj, neked is

maradt még mit harácsolni. Vagyont szerezhetsz egykettőre, megduplázhatod, amid van. Mire hazakerülsz, vlangai palotádból kincsesházat alakíthatsz.

— Azt is nagyon tudom. Meg is teszem, ha már itt vagyok, nyugodt lehetsz. Csakhogy szívesen elengedtem volna. Anyagiakban nem szenvedtem hiányt eddig sem. Egészen más ambícióim vannak. Élni szeretek és — a főváros az elemem!

— Hát pajtás, nem én tehetek róla, hogy idekerültél. S ha már itt vagy, hadd tájékoztassalak egyről-másról. Az a kutya Thoros nagyon kemény dió! Nem akarok jósolgatni, de félek, te sem igen fogsz vele jobban boldogulni nálam...

— Ismerem minden csínját-bínját tizennégy év előttről. Azóta nem lett okosabb. Legfeljebb öregebb, totyakosabb. Majd elbánok vele és megtanítom...

— Vagy ő téged. Mert hisz te is csak öregedtél. Nem vagy már az a nyalka legény, aki akkor... Valamikor minden nő belédszeretett... Most már... hány éves is vagy? Negyvenhat? No, legalább békéd lehet a szerelmes gondolatoktól. Egészen a hadviselésnek szentelheted magad. És ez is valami.

Andronikosz furcsán, neheztelően pillantott a fecsegő Euphorbenoszra. De ez nem vette észre. Tovább magyarázott.

— Tudod, hogy volt idő, amikor Thoros barátunk birtokába került minden jobb városunk. Tarsos, Adama, Anarbarbe, Longinias. Maga Mamistra is. Nagy dolog volt ezeket tőle egyenként visszacsikarni. Nagyon igaztalanul járna el a bazileusz, ha nem méltányolná érdemeimet.

— Barátom, azt most már te szorgalmazd ki magadnak. Ebben én — innen — igazán semmit sem tehetek, te meg ott leszel, a tűzhely mellett. Ám ha ennyi sikert értél el Thoros ellen, miért gondolod, hogy én nem boldogulok vele?

Euphorbenosz zavarba jött. Érezte, hogy előbb ellenmondásba keveredett.

— Hát mert — még mindig messze vagyunk attól, hogy egészen megtörjük. Én is — csak éppen, hogy vissza-

hódítottam azokat a városokat. Azaz csak egy részüket, a többit Konstantinosz Kolomannosz, a kis magyar. De tovább egy tapodtat sem tudtam tért hódítani. Bár neked sikerülne!

— Majd csak teszek valamit. Thoros különben is a begyemben van. Milyen alázatosan hódolt a bazileusznak Balduin király előtt és hogy becsapta újra! S ha nem is ezt venném neki zokon: ő az oka, hogy itt kell vesztegelnem! Távol a fővárostól és minden szépeitől.

Andronikosz szinte megfeledkezve magáról, kéjeset nyujtózkodott, amint emezekre gondolt. Euphorbenosz csodálkozva, majdnem megütközve nézte.

— A... a... szépeitől? Ember, hiszen negyvenhat éves vagy! Benőhetett a fejed lágya! Ámbár — te tudod, mi lakik benned! Ha csak szépeket kívánsz, azokban errefelé sincs ép hiány! Rándulj csak le egyszer Antiochiába, ott találod a világ második legszebb nőszemélyét. Szemedszád eláll a bámulattól, ha egyszer meglátod! Azt hódítsd meg, hékás, akkor ember vagy a talpadon!

Andronikosz csupa fül volt, mint mindíg, ha szép nőről volt szó. De bármennyire gondolkodott, nem tudta elképzelni, kire gondol amaz.

— A világ minden női szépségét nyilvántartom. Mégsem hallottam soha, hogy abban a városban ilyen tündér laknék!

— No, csak ne tettesd magad. Persze, a nyilvántartásod régi? Akkori, amikor még fiatal voltál, az antiochiai tündér meg gyermek. Azóta fejlődött világraszoló szépséggé. Egész Cilicia, egész Cyprus, meg a tengerpart egyébről sem beszél, mint a csodás tökéletességű hercegnőről, Nos, most sem tudod, kiről van szó?

— Fogalmam sincs róla. Ne kínozz már, mondd ki! — sürgette a férfi türelmetlenül, szinte remegve a várakozás izgalmától.

— Hát: a világ legszebb nője — mint mindnyájan tudjuk — a bazileusz felesége, a mi bíboros császárnőnk. A második pedig — a bazilissza tulajdon édes testvérhúga: Philippa antiochiai hercegnő. Ha nem hiszed, eredj, nézd meg!

— Te láttad? — dadogta Andronikosz, közben azonban messzeható súlyos gondolatok kergetődztek már nyugtalan agyában.

— Én? Már hogy láttam volna? Nem volt nekem időm Antiochiába rándulgatni holmi szép szemek kedvéért. De tudnom csak kell róla: nem dughatom be a fülemet, mikor mindenki csak arról beszél!

— De ha olyan világszép — hogy maradhatott eddig pártában?

— Először is: még nagyon fiatal, nem hiszem, hogy több volna húsz évesnél. Azután meg: fölötte rátarti. Hisz a fivére, Boemund: Antiochia uralkodó hercege. A nővére meg Bizánc császárnője. Nem csodálom, hogy válogat. Megkörnyékezte Konstantinosz Kolomannosz, hallani sem akart róla. Pedig az is magyar király unokája: Borisz herceg fia...

*

Andronikosz viselte tovább a hadjáratot az örmény Thoros ellen, nem több, és nem kevesebb sikerrel, mint tizennégy évvel ezelőtt, és mint számos más itteni elődе. Nagyon hálátlan feladat volt, el lehetett rajta vérezni, meddő guerillaharcokban. Különösen, ha valaki tessék-lássék módjára, kedvetlenül viseli és az esze másfelé jár.

Andronikosznál ez volt az eset. Előfordult, hogy kisebb csetepatékban megverte Thorost, de az sem maradt adós. Sőt magát Mamistrát is ostrom alá fogta, s mikor Andronikosz a görögökkel kirohant a várból: csúful rajtavesztett. Még nagy nehezen fel tudta menteni az ostromlott várost, de aztán az egész ügyet alvezéreire bízta, boldoguljanak, ahogy tudnak, Ő maga pedig egészen más utakon kezdett járni.

*

Philippa hercegnő mély áhítatba merülve imádkozott Szent Cassianus templomában. Három éve, hogy anyját, Konstanciát idetemették ősei sírboltjába, s a szerető leány nem szünt meg őt gyászolni. Rendes délelőtti sétája — egy-két hölgye kíséretében — idevezette, ahol jól esett egy órát imában eltöltenie az ilyenkor többnyire néptelen szentegyházban.

Ma szokatlan zaj csörtetése zavarta fel áhítatos imáiból. Mintha fegyveres férfiak döngő léptei verték volna fel a templom csendjét. Illik — nem illik: a leány hátrapillantott: mi okozza a szokatlan lármát? Hát — uramfia! Valami magas szál dalia — csillogóan pompázatos öltözékben — hatolt előre a templom közepéig, körülötte öt hat színes ruházatú, fegyveres apródféle. Persze nem véthetett annyira a templomi illendőség ellen, hogy soká bámulhatta volna őket: visszamélyedt imájába, a nélkül, hogy a futólagos pillantásból megállapíthatta volna, kik lehetnek a szokatlan templomlátogatók. Csak annyi bizonyos: — valami nagyúr a kíséretével. A bensőséges áhítatnak mára vége szakadt: feszélyezték a hivatlan tanúk, és furdalta a kíváncsiság. Egy-két miatyánk után keresztet vetett és sietve távozott a templomból.

Számított rá, hogy kimenetközben lopva odapillant és megtudja, ki az, aki megzavarta. Nem lesz nehéz: van-e előkelőség az antiochiai birodalomban, akit Philippa hercegnő ne ismerne?

De amikor a leány lassan végiglejtett a templom hajóján: az idegen mély áhítatba burkolódzva imádkozott egyik padban: arcát kezeibe temetve, úgy, hogy vonásai teljesen láthatatlanok maradtak. Óriási testalkata, díszes bizánci ruházata nem nyujtottak elég támaszpontot. Philippának sejtelme sem volt, ki ez a férfi. Az apródokat látta ugyan színről színre, de csupa ismeretlen arc volt ezeké is.

Kinn a templom előtt ezüstszerszámú fényes fekete paripa ficánkolt egy apród őrízete alatt. Könnyű lett volna ettől megkérdezni, mekkora úr a gazdája. De megteheti-e ezt Antiochia hercegnője, ha akár — udvarhölgyei által is? Szabad-e ily prófán kíváncsiságot világgá árulnia?

Philippa — ha nem felejtette is el az esetet, nem gondolta, hogy másnapra ismétlődni fog. Ám alig ült le imádkozni: újra csak hallotta a tegnapról jól ismert csörtetést. Nem fordult hátra, de tudta, hogy nem lehet más, mint ez előkelő ismeretlen. Csak kimenetkor pillanthatott ismét feléje.

Ám a férfi ma nem takarta el az arcát; nyiltan nézett a tömjénpárás levegőbe. Nemesveretű, férfias szép arca volt, már nem fiatal, de a szemek élénksége nem is vallott

öregúrra. Markáns vonásai határozottságot fejeztek ki s Philippa első pillantásra fölötte érdekesnek találta.

Aztán lesütötte szemét, máris félve, hogy soká legeltette az idegenen. Emez azonban, amint a leány elhaladt a padja mellett, felállott és némán, tisztelettudó főhajtással üdvözölte. Mintha tisztában volna vele, hogy Antiochia hercegnőjét kötelessége köszönteni.

Philippa azonban még mindíg nem tudta, kicsoda az érdekes jövevény. Udvarhölgyei egyike sem ismerte, pedig ma másikat hozott magával, mint előző nap. Harmadnap férfiszolga — eunuch — is kísérte, hogy az tudakolja ki a paripa őrízőjétől a titkot. Ezen a napon és a következőkön azonban az idegennek — most már izgatottan várt megjelenése — elmaradt.

Közben azonban a városban híre járt, hogy a kitűnő hadvezért, a kor legdaliásabb férfiát, a Komnen ház egyik dicsőségét, Andronikosz caesart látták Antiochia falai közt. Rangrejtve időzött itt: a fejedelmet sem kereste fel, csak a templomokat járta. Megjelenése célját senkisem tudta, ami még érdekesebbé tette a rejtelmes látogatót.

Egy ragyogó nyári délelőttön Philippa hercegnő palotájának utcáranyíló ablakán kihajolva szemlélte a város forgalmát. S mikor legkevésbbé gondolt rá: eléjebukkant a bizánci álomlovag, pompás fekete paripán, káprázatosan fényes öltözékben. Lassú méltósággal lépkedett a ló, amelyet szépséges szőke apródok vettek körül, akik ezüst nyilakat tartottak kezükben. Szépséget és erőt sugárzott a nagyúr arca, hatalmas termetén rövid zöldbársony tunika feszült, amit hasonló színű testhezálló nadrág egészített ki.

Büszke tekintete parancsolóan vetődött előre, önelégültség tükröződött férfias vonásain, miken még egyetlen ránc sem jelezte a közeledő öregséget. Fényes, barna, sűrű szakálla ment volt minden ősz száltól. A hercegnő növekvő elragadtatással szemlélte a közeledőt, akiről most már tudta, hogy Bizánc legelső gavallérja és utólérhetlen férfiszépsége.

Már közvetlen az ablak elé ért Andronikosz, amikor — mintha véletlenül tenné — arra pillantott, ahol Philippa visszafojtott lélekzettel lesett rá. Tekintetök találkozott. A férfi ismét csak hanyag, néma, komoly főhajtással üd-

vözölte, s a leány ugyanúgy viszonozta. Csak talán nem tudott elég komolyságot belevinni, s a férfi — a női lélek nagy ismerője — azt persze hogy észrevette.

A következő időkben — pontosan a napnak ugyanazon órájában — megismétlődtek az ablak előtti sétalovaglások. Philippa — egyre jobban dobogó szívvel — mindig szokott helyén állott, és Andronikosz napról napra kipirultabb arccal köszöntötte a gyönyörű hercegleányt.

Philippa egyszerre csak arra eszmélt, hogy egész napját ez a pár perc aranyozza meg és egyéb gondolata sincs, mint a következő alkalomra való feszült várakozás. Andronikosz — lehet, hogy nagyon is tudatos taktikával járt el, viselkedésében azonban szerelmes sihederhez hasonlított.

De a meddő köszöntgetésnél végre is tovább kellett jutni. A hevesvérű Philippa adta meg az első lendületet. Gyönyörű rózsabimbóval játszadozott, s amikor Andronikosz menete közeledett — ügyetlenkedve — kiejtette kezéből, le az utca porába. A férfi alig észrevehetően elmosolyodott, apródját szalasztotta a virág után, s amint az a felemelt bimbót neki átnyujtotta, nem titkolt kézmozdulattal kebelébe rejtette. Aztán mosolyogva köszönt fel az iruló piruló Philippának.

Másnap a leány — kivételesen — nem volt a szokott helyén. Pedig Andronikosz egész rózsacsokrot hozott magával, s apródjával a nyitott ablakon át bedobatta. A leány távolléte egyáltalán nem nyugtalanította. Tudta, hogy a tegnapi eset után — ez a komédia következik.

A következő napon — biztosra ment. Nem is csalódott, már messziről megpillantotta az ablakból ki-kibukkanó fejecskét. A palota előtt azonban — véletlenül — kis baleset történt. Andronikosz paripája makrancoskodni kezdett, közben megbotlott, majd hirtelen lesántult. Lovasának le kellett szállnia, hogy az állatot megnyugtassa.

Philippa rémült arccal nézte a jelenetet, érdeménél sokkal nagyobb fontosságot tulajdonítva annak. A férfi egyszerre azt vette észre, hogy előtte áll a hercegnő selyeminges eunuchja, azzal az üzenettel, hogy úrnője szívesen várja palotájában a kyrie-t, minthogy lovaglósétáját egyelőre úgysem folytathatja.

Így került Andronikosz elsőízben szemtőlszembe Philippával. Kétségtelenül szokatlan módon, de — kettőn állt a vásár és mindkettő ugyancsak akarta. A leány korához képest különben nagy függetlenséget élvezett. Anyja halála óta — három éve — külön palotájában lakott lenn a városban, oda sem hederítve a várban, a Cassius hegyén lakó fivérére, Boemundra, Antiochia ezidő szerinti uralkodó hercegére. Ez egyébként is édes keveset törődött nővérével s most távol járt Bizáncban, hogy sógorának, a bazileusznak megköszönje, amiért az előző évben százezer aranyon kiváltotta Nureddin fogságából. Mostoha atyjuk, Chatilloni Rajnald mai nap is — már sok év óta — ott sinylődik a pogányok börtönében, s kérdés, szabadulhat-e még onnan valaha? Philippa tehát joggal úgy érezhette, senkinek sem tartozik felelőséggel cselekedeteiért. Boldogan élt a Keletre szakadt frank nők szinte férfias szabadságával, amilyet nem élvezhettek sem a távol Nyugat, sem Bizánc asszonyai.

A jég meg volt törve, Andronikosz első pillanattól fogva céltudatosan vette kezelésbe a leányt, akit — bár fejedelemsarj létére éppen nem volt falusi liba — mihamar teljesen elbódított a behízelgő modorú elegáns világfi, Philippa előtt eléggé szokatlan bizánci símaságával, hihetetlenül sokoldalú csevegőkészségével. Egykettőre francia vére egész hevességével kezdett rajongani az utólérhetlen férfiúért s minden asszonyi művészetét össze kellett szednie, hogy fékezze, túlságosan el ne árulja érzelmeit, amiket — egészen eltitkolnia úgysem sikerült. A tapasztalt férfi azonnal tisztában volt hódítása teljes sikerével.

Hogy mit érzett? Tetszett neki a leány, lázongó érzékei erősen megkívánták. A szépségét kifogástalannak ítélte. Olyan valakinek nézte a leányt, akiért érdemes némi fáradságot vállalnia, s magát a bazileusz haragjának kitennie. Sőt! Mánuel bosszantása egymagában megéri a kalandot! Gyönyörűség még elképzelni is, mint toporzékolna a kevély Mária császárné, ha valaha meghallaná, hogy tulajdon édes nővére beleesett a »kalandor« hálójába! Ha semmi másért: ezért kell minden áron a leány szívébe férkőznie. S amit női dologban — Andronikosz igazán akar: annak sikerülnie kell. Igen, az ártatlan Philippán keresztül

meg fogja alázni a dölyfös, gőgös bazilisszát, akit a szíve mélyéből gyűlöl s vele együtt Mánuelt is.

Így fogja összekötni a hasznosat — a kellemessel. Mert végre is — mi tűrés — tagadás, a kaland fölötte szépnek igérkezik. Szerelem? Erről Andronikosz részéről ez esetben nincsen szó. Szerelmes volt valaha — a mézeshetek végéig — boldogult Annájába, később — évek során keresztül, igen állhatatosan — Eudokiába, s — a bőséges tapasztalatok révén a női nemmel szemben kifejlődött cinizmusa dacára úgy érezte: adódhatnék éppen eset a jövőben is, hogy teljesen rabjává tudna válni egy arravaló nőnek. De Philippa — és ezt már a legelső benyomásnál megállapította — nem volt az a nő, aki — érzékein kívül a lelke húrjait is rezgésbe tudta volna hozni. Szép volt: istenien szép és kívánatos, csak nem az, aki benne a legnemesebb értelmű szerelmet fel tudná ébreszteni. Miért? Ezen nem gondolkodott, úgysem tudta volna megmagyarázni.

Az első látogatás banális tárgykörét kettőjük életkörülményei nyujtották. Philippát fölötte érdekelték a határszélen vívott harcok és amikor Andronikosz azok egy-két frappánsabb epizódját elbeszélte, a kipirult arcú leány szinte tapsikolt hófehér kezével...

— Hiszen a sztrategosz híre nem hiába terjedt el az egész világon — héroszi tettei homályba borítanak minden eddigit... Valósággal új Akritész.

— Oh hercegnő... Ez a jelző nem engem illet, de a bazileuszt. Ha ismeri Prodromosz munkáit, azt is tudnia kell, hogy Mánuelt nevezi így...

— Mánuelt, Mánuelt... Jobban illeti az Andronikoszt. A fényes héroszt, aki az apellatákhoz hasonló hőstetteket vitt végbe, itt a pogány világ határain...

— Túlságosan kitüntet a hercegnő. Az örmények ugyan nem éppen pogányok, de bizonyos, hogy furfangosabb ellenfelek, mint a magyarok, vagy szerbek. E tekintetben csakugyan nehezebb a helyzetem, mint a császáré volt.

— Mennyire szeretnék férfi lenni! Örökös kalandok, izgalmak, veszélyek közt élni! Élettel játszani. Magunkéval és másokéval. Mi nők mit tudhatunk ilyenekről?

Nálam az is nagy esemény, ha kimehetek vadászni kedvenc sólymaimmal az Orontes partjára . . .

— A hercegnő kedveli a sólymászatot? Szép szórakozása ez a nyugati lovagvilágnak. Nálunk, Bizáncban nem szokásos, én sem értek hozzá. Bár úgy képzelem, örömem telnék benne, ha begyakorolhatnám magam.

— Oh, aki ügyes, hamar beletanul. S mihez ne értene a sztrategosz? Ha egyszer meghívnám, vegyen részt a mi szórakozásunkban, remélhetném-e, hogy eljön?

— A legboldogabb volnék, hercegnő. És hálás tanítvány . . . Csak azt sajnálom, hogy viszonzásul nem tanithatom meg semmire. Most látom, milyen haszontalanok vagyunk mi, férfiak. Hiszen a kardforgatást csak nem kívánhatom, hogy megtanulja. Eleget ölünk mi, még a hölgyek is segítsenek? Azok csak inkább — szeressenek!

Philippa tüzelő arcán mosoly futott végig . . .

— Az asszonyok — úgy szeretnek, ahogy tudnak. De még a szerelem törvényeit is a férfiak szabályozták. Ők avatták tudománnyá az erotodouleiát, a szerelmi szolgálatot, amelynek egyetlen előírása ellen sem véthet a beavatott, az erotopaideumenosz! Nekünk ilyesmi eszünkbe sem jutott volna.

Most Andronikoszon volt a mosolygás sora. Nagyon »ennivalónak« találta a tudákos hercegleányt.

— S azt hiszi, hogy mi e szabályok szerint — szeretünk? Ezt is csak nyugaton találták ki a maguk troubadourjai, minnesängerei. S mint amazok sok más rossz szokása, lassan átszivárgott ez is hozzánk, a Keletre. De ki venné azt komolyan? A szerelmet kiki a maga egyéni módja szerint magyarázza, gyakorolja. Erre, ha úgy adódnék, csakugyan meg tudnám tanítani. De nem a szabályokra, hanem szabadon, istenigazában . . . Nos, vállalkoznék?

A tréfálkozva feltett kérdésre félig komoly válasz jött.

— Mint mindennek, ennek is mestere lehet. Nem volnék tőle idegen. De úgy érzem, veszélyes lenne a játék. Fájhatna. S ami fáj, nem játék többé. Inkább ne próbálja . . .

— Különben a szerelem olyan tudomány, amely legyűr minket. Nem birunk vele, nem tudjuk kormányozni.

Erősebb nálunk, s ha orvul támad ránk, nincs ellene védekezés, — fejtegette a férfi, látva, hogy a tárgy a leány kedvére való.

— Dehogy nincs. Ha megelőzzük... szólt mohón Philippa, aztán kissé vontatottabban tette hozzá: — Csakhogy legtöbbször már éppen erre sincs elég erőnk.

Andronikosz lovát rendbehozták, búcsúznia kellett. A leány hosszabban engedte kezét a férfi tenyerében pihenni. Utolsó percben halkan szólt még pár szót. Hogy máskor is nagyon szívesen látja.

Mikor a sólymászatról beszéltek, a leány arról panaszkodott, hogy sólyomállománya fogyóban van s itt Keleten nagyon bajos alkalmas példányokra szert tenni, mert nincs, aki foglalkoznék az idomítással.

Pár nap mulva Andronikosz egyik szőke apródja jelentkezett a hercegnőnél ura küldeményével. Három remek sólyommadár pihent a karjához láncolva. Philippának repesett a szíve — boldogságában. A legremekebb madárpéldányok voltak, amiket valaha látott. Szakértő szemével rögtön megállapította, hogy egyikük a legritkább, legnagyobb és legnemesebb sólyomfajtához tartozik, valódi girofalco, ura az összes sólymoknak, nevét is némelyek szerint a bizánci »kyrie« — úr — szóból vette. A másik »falco sacer«, — szent sólyom — barnás-fekete, kevés sárga színezettel. Ez a faj Bulgária hegyeiben fészkel. A harmadik közönséges nemessólyom volt, de az apród szerint ez a legjobban beidomított. Hogyan tudott Andronikosz szert tenni e ritka madarakra itt, messze a keleti végeken? Philippa el sem tudta képzelni, bizonyos azonban , hogy egész kis vagyonba kerülhettek.

Nagyobb örömet semmiféle más ajándék nem szerezhetett volna neki. Természetes, hogy a drága madarakat mielőbb ki kell próbálni és még kézenfekvőbb, hogy az ajándékozónak is jelen kell akkor lennie. Philippa tehát nagy vadászatot rendezett az Orontesen túl, az Aman és Degen hegylánc erdeiben, meghíván Antiochia előkelőségeit, férfiakat, nőket, legfőképpen pedig Andronikoszt, az új Akritészt. A kirándulás több napra volt tervezve. Miért is egész karaván ment előre, szakácsokkal, sátorverőkkel, pecérekkel, sólymászokkal, s a jó ég tudná, még mi mindenféle személyzettel.

Andronikosz sátra a hercegnőé közelében állott. Az első találkozás óta lelkileg sokkal közelebb jutottak egymáshoz, a férfi látogatásai a közbeeső időben sem szüneteltek. Szerelmüket — egymás előtt — már nem is nagyon titkolgatták. Andronikosz félre nem érthető célzásokat tett, hogy Philippa kezére pályázik, mihelyt Annáért való gyásza letelik. A leány ugyanilyen világosan elárulta, hogy a legkevésbbé sem idegenkedik efféle megoldástól. Szóval: teljesen értették egymást.

A sólymászatnál a dolog természeténél fogva — szétszéled a vadásztársaság. Félig a sólyomtól függ, ki merre. Andronikosz és Philippa úgy intézték, hogy külön kettesben lehetőleg messzekerüljenek a többiektől. Ilyenkor aztán — kevésbbé törődtek a madarakkal, s kimeríthetetlenül sok mondanivalójuk volt egymásnak. Visszatértükkor — persze — az ő zsákmányuk volt a legszegényebb, mire a többi vadászok őszintén sopánkodtak ekkora balszerencséjükön.

— Ismered-e, szép hercegnőm, Belthandros és Chrysantza történetét? — kérdezte egy alkalommal Andronikosz. — Az is antiochiai fejedelemleány volt, ha szépségben nem is versenyezhetett veled. Hiszen ebben páratlan vagy, mióta a világ áll.

— Erről sohasem hallottam. Pedig rajongója vagyok a szép históriáknak. Nemcsak a mi francia legendáinkban gyönyörködöm, ismerem a bizánciakat is. Hysmene és Hysminiast. Azt hiszem, Eustathios Makrembolitész írta. Meg Kallimachos és Chrysorrhoe-t. Aztán Eugenianos munkáit. Azért, hogy nem élek az Istenőrzötte Városban, nem kell engem falusi libának tartanod.

— No, ha még nem hallottad, elmondom neked. Kíváncsi vagyok, kiknek a sorsára ismersz azokéban. Két fia volt a bizánci császárnak, akit Rodophilosnak hívtak, azaz rózsakedvelőnek, bár úgy tudom, a valóságban ilyen nevű bazileusz sohasem volt. De ez mindegy; a név lehet költött. Csak az idősebb fiát, Philarmost szerette, míg a kisebbet, Belthandrost erősen mellőzte. Holott ezt maga a természet is kitüntette. Hullámos szőke fürtök borították vállait, szemei csillogtak, tekintete kellemet sugárzott, teste fehér volt, mint a márvány. Termete, arcának szépsége, lelkének bátorsága messze földön ritkította párját.

Szerencsés és ügyeskezű vadász, rettenthetetlen harcos hírében állott.

S mivel érezte, hogy atyja nem szereti, elhatározta, hogy messze idegenben próbál szerencsét és szerez magának jobb sorsot. Hiába igyekezett fivére őt visszatartani, hiába törekedett atyját rábírni, hogy Belthandros iránt több figyelmet mutasson, — az ifjú megmaradt szándékánál és három apródtól kísérve útnak indult. Mire atyja rászánta magát, hogy visszahívja: késő volt. Sem kérés, sem fenyegetés nem használt: végleg elszakadt szülőhazájától.

Bejárt sok országot, toparchiát és várat, de egyik sem csábította letelepedésre. Elment Antiochiába, majd a törökök földjére, látta városaikat és erődjeiket, összevisszabarangolta a Taurus rengetegeit, ahol legyőzte a rablókat, akik útját állták, majd leszállt Örményországba Tarsus felé...

Philippa mosolyogva hallgatta, majd közbeszólt.

— Nem Andronikosz lehetett ez a vándor királyfi? Máris az ő sorsa rémlik fel a szép meséből...

— Csitt! Türelem, hercegnőm. Most kezdődik a szép, a csodálatos. Tarsos vidékén vándorunk egy folyóra talál, amelynek tükre fölött lidércláng lobog... Ez a lángocska elvezeti felfelé a folyón, tíz napi járóföldre, egy csodálatos várkastélyhoz. Sardonix kőből volt az építve, falai oroszlán és sárkányfejekkel díszítve, miket tiszta aranyból készített a művész. A szörnyetegek torkából iszonyú ordítás ömlött elő, — mozogni látszottak, mintha élnének, egymással beszélnének, egymásnak felelgetnének. A várból tűzfolyam áramlott ki. Belthandros félve közeledett a kapujához. Ezek egyike gyémántból volt, rajta kivésett felírás: »Az, akit még sohasem gyötört meg a szerelem, nem érdemli, hogy meglássa a Szerelem Várát.«

— Ha mese is, nagyon szép kezd lenni — állapította meg Philippa.

— Belthandros bátran behatol, s attól, amit bellebb lát: egyik csodálkozásból a másikba esik. Felséges kertek, tele árnyas fákkal és virágokkal, majd egy tisztavízű, különleges forrás kötik le figyelmét. Ez a szerelem forrása. Kőből való griffmadár őrzi, amely az ifjú közeledtére

megelevenedik és elszáll. Végül soha nem látott fényességű palota előtt áll a királyfi, melynek zafirajtaja magától tárul fel előtte. A trikliniumba ér, ahol a mennyezetről három óriási drágakő szórja sziporkázó fényét. Ez a nagyterem tele van szobrokkal, valamennyi élni látszik és nehéz láncokban nyögni: a szerelem foglyai. Egyikük sír és sóhajtozik, a másik szinte ujjong örömében, mindeniken felírás magyarázza történetüket. Kivétel nélkül a Szerelem áldozatai.

Egy csillogó zafirkőből vésett szoborra különösen felfigyel az ifjú. Annak arcáról mély szomorúság tükröződik, termetét a bánat föld felé görnyeszti. Ez sem nélkülözi a felírást: »Belthandros, Rhodophilosnak, a rómaiak császárának második fia, szerelemben gyötrődik Antiochia királyának leányáért, a bíborbanszületett szép Chrysantzáért.« Kissé odább más szobor lepi meg a nézőt. Ámor nyilától szíven talált nőalak, ezzel a felírással: »Nagy Antiochia királyleánya, Chrysantza halálosan szereti Belthandrost. A szerelem kínja kettéhasította a szívöket...«

Így megjósolt sorsa nyugtalansággal tölti el az ifjút, többet is akar tudni s a Szerelem Várának minden keserűen édes titkát megismerni. Bellebb kerül a gyémántterembe, amelynek kupolája mintha az égi szférák másolata lenne. Itt, a terem közepén tiszta aranylombú fák közt, rózsa és violaerdőben áll Ámor isten aranytrónusa. Ezüstnyilas apródok viszik is már a belépőt kihallgatásra. Az isten császári stemmát visel a homlokán, nagy jogart tart a kezében. Ünnepiesen hangzik kijelentése: — Tudd meg, Belthandros, hogy holnap negyven fiatal leány jelenik meg előttem, valamennyi királyi vér, diadémmal ékes mindannyi, szinte túlvilági szépség. Akarom, hogy te állapítsd meg ítéleteddel, melyik a legszebb. S ennek, mint a szépség királynőjének fogod átadni ezt az aranyvesszőt.

— Ez olyanféle, mint Páris ítélete, amit Homeros írt le kétezer éve — szólt közbe Philippa, kissé gúnyosan bírálgatva a mesét.

— Várd meg a végét, hercegnőm. A negyven királyi szűz másnap felvonul a szerelemszomjas Belthandros előtt. Egyikük bátran kiválik a csoportból, meg is szólítja; — Uram, légy hozzám kíméletes, ne ítélj meg kedvezőt-

lenül! — Talpraesett gúnnyal felel a királyfi: Valóban, úrnőm, fölötte messze jársz a győzelemtől. Rőtszínű szemeid kissé zavarosak. A másiknak túlvastag ajkait rója fel, harmadiknak setétes arcszínét, a negyediknek rosszul ívelt szemöldökét. Emennek tartása nem elég egyenes, amaz kissé testes, — de mindannyiszor udvariasan hozzáteszi az ifjú bíráló, hogy — ettől eltekintve — az illető megérdemelné a pálmát. A hetediknek szerteállók a fogai, a nyolcadiknak durva a hajzata. Végül három jelölt marad még fel.

— No végre legalább idáig eljutott — türelmetlenkedett Philippa.

Andronikosz figyelembe sem vette a közbeszólást. Nagyon belemélyedt az elbeszélésbe.

— Soká vizsgálja őket Belthandros, ismételten elsétáltatja maga előtt, hogy fürkéssze arcok szépségét, termetök összbenyomását, járásukat, mozdulataikat. Figyelmesen, műízléssel gyönyörködik bennök. Végül egyiküket kiselejtezi, mert karja nem hófehér, a másikat, mert szeme kissé vizenyős és ürestekintetű. De az utolsónak megmaradt nő csodálatos szépségű. Szemöldjei koromfeketék és szabályosan ívelték, arcának szépségét a Grácia formálhatták, fogai gyöngyszemek, orcáin a rózsák pírja játszadozik, bimbópiros ajkai szinte kicsattannak az üdeségtől. Termete gyöngéd, mint harmat, álla gömbölyű, karjai finomak, vakítóan fehérek, járása ringó, egész lénye csupa báj és kellem.

E hasonlíthatatlan szépségnek nyujtotta át Belthandros az aranyvesszőt, s mikor beszámolt küldetéséről Ámornak, elragadtatva jelentette: — Te magad is, királyom, bocsásd meg vakmerő szavamat — ha ismernéd: a lábai elé borulnál. És hirtelen, mint a múló álomkép, mindaz, ami körülvette az ifjút: Ámor isten, a szép leányok, a szerelem vára, eltünt előle: egyedül találta magát apródjaival.

Továbbvándorolva, öt napi utazás után eljut Antiochia környékére. Szerencséje van: találkozik a király vadásztársaságával. Azonnal leugrik lováról, tiszteletteljesen az idegen fejedelem lábai elé borul s ez megnyerve a bizánci ifjú egyéniségétől: szolgálatába fogadja. Bel-

thandros csakhamar bizonyságát adja ügyességének: mesteri nyíllövéssel leteríti a király sólymát üldöző sast. Így a lovag egy-kettőre a király kegyeltjévé lesz, akinek az uralkodó otthonába bármikor szabad bejárata van.

Egy napon, amint váratlanul belép a királyi párhoz: megpillantja leányukat Chrysantzát, akiben álmélkodva ismeri fel ama csodaszép szüzet, akinek a szerelem kastélyában átadta az aranyvesszőt. A nő is felismeri lovagját. Titkos szemjáték váltódik a fiatalok közt, s a szerelem szinte egyazon pillanatban szállja meg mindkettőjük szívét. Ám további közeledés egyelőre lehetetlen: a keleti udvarokban a nők őrízete felette szigorú, s így hosszú hónapokig, távol egymástól hiába epekednek egymásért a szerelmesek.

Mégis egy estén sikerül találkozniok. A leány a palota elkülönített kertjében sétálva, azt hitte, egyedül van, s hangosan sóhajtja el szerelmi panaszát a fáknak és madaraknak. — Tudd meg, Belthandros, hogy érted szenvedek, érted eped hasztalanul a lelkem és szívem. Íme már két éve és két hónapja hordozom elrejtve hozzád való szerelmemet és titokban rabszolgád vagyok. Mikor foglak végre megláthatni és megismerhetni?

E szenvedélyes kifakadásra a történetesen a közelben lévő ifjú előlép. Akkora a leány meglepetése, s a királyfi felindulása, hogy mindketten ájulásba esnek. Felocsudva, Belthandros követeli jogait s a leány nem túlságosan kéreti magát. Csókjaik hallatára, boldogságuk láttára — úgy mondja a költő, ki történetöket megírta —, még az érzéktelen fák is osztoznak örömükben.

Szerencsétlenségre — reggel az őrök megpillantják Belthandrost. Elfogják, bebörtönözik. De az ügyes hercegnő módját találja, hogy megmentse szerelmesét s egyúttal a saját becsületét. Előhivatja hűséges társalkodónőjét, Phaidrokatzát, s kioktatja. Azt kell mondania, hogy a lovag az ő kedvéért lépte át a tilos kert küszöbét. — Aranyos úrnőm — feleli emez — te tudod, hogy veled együtt nevelkedtem, és ismered hozzád való szeretetemet. Szolgálód, rabszolganőd vagyok, szívesen a vízbe vetném magamat érted. Elvállalta tehát a rábízott szerepet, s ugyanakkor titkon Belthandrost is értesítették erről börtönében, aki ugyancsak belement a játékba.

Erre — tettetett méltatlankodással — a hercegnő királyi atyjához siet és kéri megbüntetését a vakmerőnek, aki az ő külön kertjébe belépni merészelt. Összehívják a bírói tanácsot, Belthandrost megidézik. De amint védekezésre szólítják, teljes bátorsággal válaszol: — Uraim, szeretem Phaidrokatzát, első nap óta, ahogy beléptem ebbe az udvarba. — Erre a mentségre a jó uralkodó megbocsát, leánya színlelt elégedetlensége ellenére, és elrendeli, hogy eskessék össze az ifjút a társalkodónővel.

Nosza, nagy ünnepséget készítenek elő, amelyre hivatalos az egész udvari társaság. A menyasszony kelengyéjét Chrysantza adja, a férfit a király ajándékozza meg. A pátriárka megáldja a hitvespárt, maga a király tartja Belthandros feje felé a nászkoszorút, míg a Phaidrokatzáét Chrysantza. Lakodalom után szétoszlanak, de mielőtt elbúcsúznának, a hercegnő odasúgja az újdonsült feleségnek: — Légy óvatos, és kérlek, ne vedd el tőlem, akit szeretek! — A színleges, fehér házasság ürügyet adott Belthandrosnak az udvarnál maradnia, s annak oltalma alatt titokban folytatták Chrysantzával a szerelmeskedést.

Így teltek el hosszú hónapok. Végül is az ifjú nyugtalankodni kezd, fél, hogy a titok kipattan, s hogy ezt megelőzzék, szökést indítványoz Chrysantzának. Egy setét éjtszakán ezt keresztül is viszik. Szélvészben, viharban egy folyó partjához érnek, amelyen sietve kell átjutniok, mert az üldözők már nyomukban vannak. Belthandros a vízbe veti magát, magához ölelve Chrysantzát. De az erős ár elválasztja őket: a férfi egyedül éri el a tulsó partot. Mint a Szerelem Várának felirata jósolta: úgy látszott: örökre elválasztotta a két szerelmest egymástól a balsors.

Kétségbeesetten kutat Belthandros napokon át a part mentében, de nem talál mást, mint a hűséges Phaidrokatza holttestét. Az innenső parton ugyanúgy keresi szerelmesét Chrysantza, aki egyik csatlósának hulláját találja meg, s azt Belthandros tetemének nézi. Őrült fájdalmában keserű panaszra fakad, hangosan zokogja el gyászbeszédét. — Belthandros, te szemem fénye, lelkem világossága, szívem szerelme, így talállak hát halva, így kell téged látnom lélektelenül? A helyett, hogy a királyi palota kárpitos termeiben, arannyal ékes öltözetben lennél ki-

terítve, dísztelenül fekszel a folyópart sarában... Hol marad atyád siratása, hol a fivéredé, rokonaidé, nagyjaidé? Szolgáid és szolgálóid nem fognak-e eljönni siránkozni fölötted? Hol van a király és királyné, atyám és anyám, hogy együtt sírjanak velem és megosszák fájdalmamat? Hol a vigasztalás, amelyet enyéim hoznának számomra? Minden hozzátartozód közül egyedül én vagyok itt, nyomorultan, szerencsétlenül, porig sujtva a balsorstól. Mit tegyek, én boldogtalan? Mi lesz velem itt az idegenben? Bármilyen utat választanék, a balsors, az ismeretlen várna rám. Oh hadd szakadjon meg a szívem, hadd temetkezzem el veled, szerelmesem! Inkább meghalok és alászállok a Hadeszbe, semhogy fájdalomban éljem le hátralevő napjaimat! Jaj nekem, boldogtalannak! Nincs többé hova lennem! Ti hegyek, völgyek, fák, madarak, sirassátok velem együtt szomorú végzetemet!

S amint kifáradt hangja elcsuklott, elalélva borult az imádott férfi vélt holttestére. A költő szerint egy gerlice röpködött körülötte, melynek párja a lovagot vígasztalta, s osztozott fájdalmában, akár egy emberi lény. A madár, látva az elájult hercegnőt, szárnyain vizet hozott s behintette vele a szenvedő arcát, hogy magához térítse.

Ahogy feleszmélt, a tulsó partról valaki a nevét kiáltotta. Félőrülten az örömtől felismerte benne szerelmese hangját. Pillanatig sem habozva beleveti magát a hömpölygő folyóba, s most már sikerül elérnie a túlpartot. Földöntúli boldogságban ölelkeznek össze a szerelmesek, nem törődve átázott ruhájukkal, s a szánalmas helyzettel, amibe jutottak. A folyó mentében vándorolva elérik a tengert, amelyen éppen díszes hajó vesztegel. Messziről felismerik, hogy bizánci jármű s kíváncsian érdeklődnek, mi járatban jött. Megtudják, hogy Rodophilos császár, elveszítvén idősebb fiát, szerte a világon mindenütt keresteti az ifjabbat, Belthandrost, s az ő emberei vannak a hajón. Mindkét rész öröme elképzelhetlen, amikor az ifjú elárulja, hogy akit keresnek: ő az. A szerelmesek sietve szállnak a hajóra, s az diadalmasan fordul vissza Bizánc felé.

Boldogan öleli keblére az apa visszatért fiát s époly szeretettel a bájos Chrysantzát. — Íme, udvarom nagyjai, palotám főméltóságai — így szólott — megtaláltam el-

veszett sólymomat: meghalt, és most visszatért a Hadesz mélységéből. És az urak, asszonyok körülvéve a fiatal párt, elhalmozzák tiszteletök jeleivel »hosszú életet kívánva a bazileusz fiának és a bazilisszának«. Az egész nép apraja-nagyja örömmámorban úszott, maga Rodophilos császár táncolt boldogságában, és a legkülönbözőbb zenés ünnepségeket rendelte el. Amikor pedig megérkezett a pátriárka püspökeivel, ő maga tette a nászkoszorút és a császári koronát, úgy Belthandros, mint Chrysantza fejére. Nos Philippám, — nem volt szép a mese?

Emez annyira elmerengett a hallottakon, hogy kellet-lenül esett hirtelen felelnie. Talán kissé élesebben hangzott válasza, mint illett volna.

— Szép volt, kétségtelen. De nem egészen értem, miért kellett ezt elmondanod éppen most, és éppen — nekem?

— Hát talán nem tetszett? Ezt előbb is megmondhattad volna. Nem untattalak volna vele hiába.

— A mese — fölötte érdekes volt. De azt kívántad, ismerjem fel a szereplőkében valakinek a sorsát. Csak olyanra gondolhattál, akit mindketten ismerünk. Talán sajátmagunkra. Már pedig kettőnk sorsa nagyon is távol áll mindattól, ami a mesében történik.

— Csacsi vagy, kicsi Philippám. Te antiochiai királyleány vagy, én pedig császári sarj. Félig kivetett, földönfutó. Szeretlek én is, akár Belthandros a maga Chrysantzáját. Nekem sincs égőbb vágyam, mint hogy hitben egyesüljek azzal, akit szeretek. Tornyosulnak-e közénk akadályok, mint amazok elé, még nem tudhatjuk, de kész vagyok velök megküzdeni. Akár vízbe is vetem magam érted. Úgyis itt vagyunk az Orontes partján.

Philippa elmosolyodott. Vonásai egészen kiderültek.

— Nagyon szépen ki tudsz magyarázni mindent. Csakhogy Belthandros egész életre szerette Chrysantzát... Nálad — félek — ez az érzés csak múló hangulat.

— Ezt aztán igazán csak a légből kaptad. Azért, mert már voltam más szerelem rabja, mielőtt ismertelek? Vajjon én lettem-e hűtlen amazokhoz?

A leány nem firtatta tovább. Inkább a dolog más oldalára csapott át.

— No meg aztán... Belthandros mégis csak császár lett. S mi ha mindenről, de erről mégsem álmodhatunk.

— Vajjon nem-e? — kiáltott Andronikosz és a szeme vészesen villant fel. Meglepetés és csodálkozás tükröződött abban, hogy a leány ezt a kényes gondolatot érintette. Philippa szinte megijedt. Pillanat alatt átértette, hogy a férfi — ki tudja, hogyan — de gondol erre az eshetőségre. S akkor — ő is, mint bazilissza... a világ legelső trónjára kerülhetne.

Lehúnyta szemeit és gyönyörködött a hirtelen felvetődött gondolatban. Nem merte tovább fürkészni, nehogy elhessegesse.

— Oly szépen tudsz mesélni, Andronikosz — hízelgett a férfinak, — elhallgatnálak akármeddig. Fűszeresen folyik a szó ajkadról. Nem mesélnél még valamit hálás kis hallgatódnak?

— Miről beszéljek? Harcokról, háborúról? Császárok bukásáról?

— Nem, a szerelemről. Valamit, ami még forróbb, mint az előbbi volt... Ha tudsz még valami ilyet. Hogy ebben is ráismerjek kettőnk végzetére...

A férfinak érzenie kellett, hogy amazt teljesen megszédítette. Úgy hitte, a szerelem mámorába sikerült beleringatnia. Holott a leány képzeletével ezenfelül más lidércfény is játszott: a trón káprázata... S csak azért akart újabb mesét hallani, hogy azalatt gondolatai szabadon kalandozhassanak a felvillant csodaszerű lehetőségek birodalmában.

— Jó. Elmondom neked Lybistros és Rhodamné történetét. De azzal elég legyen. Sőt. Ezt is csak úgy, ha viszonzásul majd te is mesélsz.

— Ha majd még futja ma a későre járó időből — nevetett a leány.

— Hallgass hát ide. Virágos réten, csörgedező patak mentében, keskeny ösvényen magános lovas haladt. Latinfajú volt az istenadta — nem bizánci, — de azért szép és nemesszármazású, bátor és erős. Szőke haja háromszögalakra nyírott, álla szakálltalan, mint a nyugatiaknál szokásos, termete magas. Pompás paripán ült, öklén sólymot tartott, mögötte vadászkutyája poroszkált.

Hiába hivogatta a mosolygó rét sátorozásra, hiába a forrás felüdülésre, Lybistros, Libandros ország királya ügyet sem vetett e gyönyörűségekre, szeméből sűrű könny hullott s kebléből nehéz sóhajtások kívánkoztak elő.

— Nagy csacsi lehetett — jegyezte meg Philippa hamiskásan.

— Egy keresztútnál másik lovaggal találkozott, aki ugyanarra az ösvényre látszott térni. Kölcsönösen kikérdezik egymást, barátságot fogadnak, majd Lybistros így beszéli el Klitobosnak, — új társának — élettörténetét:

— Az én országomban, barátom, hatalmas, dúsgazdag, mindenkitől tisztelt nagyúr voltam. Az öröm volt a társam, gondnélküliség a barátom, s minden, ami szép és kellemes, magától hullott az ölembe. Csak egyetlen érzés maradt számomra idegen: a szerelem. Vágy nem tudott a szívembe hatolni, azokat, akik rabjaivá váltak: csak megvetni tudtam, vagy kinevetni. De Ámor, a mindenható, nem tűrte, hogy törvényeit kijátsszam. Furfangos módon megérttette velem mindeneken uralkodó örök nagy akaratát. Öreg vadászommal jártam a réteket, sólymomat egy gerle után bocsátottam. A madár áldozatul esett, s ugyanabban a pillanatban megdöbbenve láttam, hogy a kimult gerle párja ugyancsak élettelenül esett lábaim elé. Kísérőm természetesnek találta, s felfedte előttem a szerelem titkait s a vágy kötelékeit: ez érzetek örök édes-keserűségét s megismertetett az egész mindenséget kormányozó Eros törvényeivel. Ettől kezdve nem volt többé nyugtom otthon s útnak indultam, hogy találkozzam valahol és valamikép a Szerelemmel.

— Mintha az magától elébe nem siethetett volna — szólt közbe Philippa.

— Szóval az ifjú — bolyongásai közben — zöldelő réten találta magát, édesvizű források, hűslombú fák, ezerszínű virágok közt, amikor hirtelen szárnyas sereg csap le rá, lefegyverzi, fogolyként kíséri Erotokratia — a szerelem — palotájába. Álmélkodva olvassa a kastély kapujának feliratát: »Aki nincs meggyőződve a Szerelem mindenható hatalmáról, aki érzéktelen tud maradni a Vággyal szemben, annak nem szabad megismerkednie a boldogsággal, melyet Erotokratia kastélyában elárasztok.

Aki ide be akar hatolni, és látni kívánja a Szerelem palotáját, ismerje el magát annak rabszolgájául.«

— Mintha ezt már hallottam volna Belthandros esetében . . .

— Ha nem tetszik, abbahagyom — szólt Andronikosz nyugodtan.

Philippa ijedten kérlelte, hogy csak folytassa. Majd csak lesz valami új is benne. S a szerelem olyan tantárgy, amelyet ezerféle változatban is érdemes ismételni.

— Erre két fenséges alak jelenik meg az ifjú előtt: egyik babérkoszorúval szőke fürtein: ez a Vágy, másik övnélküli aranyruhában, mirtusszal ékesen: a Gyönyör. Bevezetik Ámor isten elé, ki trónusán ül, eleinte mint gyermek, majd fokozatosan válik érett férfivá, aztán aggastyánná. Lybistros lábai elé borul és hódol neki. »Ámor, hatalmas király, világ mestere, ki még az élettelen tárgyak felett is uralkodol, te, aki vizsgálója vagy minden léleknek, és ismerője minden vágynak, te, aki minden gyönyörnek szülőapja vagy, ne büntess meg engem, ha irántad való érzéktelenségemmel valaha megbántottalak. Ne bosszuld meg vétkemet, de elégedj meg azzal, hogy megfélemlítettél és bocsáss meg nekem. Esküszöm, hogy rabszolgád leszek ezentúl és hódolója a Te törvényednek, engedelmes eszköze akaratodnak és parancsaidnak.«

— Ámor isten megkegyelmez új imádójának és kinyilatkoztatja jövendő sorsát. Szeretni fogja Rhodamnét, Chrysos király leányát, de egy varázslónő gonoszsága folytán egy év mulva elveszti, két évig fogja keresni az egész világon keresztül-kasul bolyongva, végül rátalál és vele együtt fog uralkodni Argyrocastronban.

Hirtelen színváltozással Ámor — egyik kezében ezüstnyilat tartva, a másikkal eléjeveti a tündéri leányt. — Lybistros, látod? Csodáld a szépségét s szíved teljék el imádatával. Ez Rhodamné, Chrysos király leánya, akit neked ígértem. Őt kell megkeresned. Nyujtsd ki kezedet utána, élj hosszú ideig vele, halj meg egykor oldala mellett, és hajtsd most lázadó fejedet a Szerelem édes igája alá.

Ekkép a szerelem rabszolgájává válván, Lybistrosnak most már követnie kellett végzetét. Száz lovastól kísérve útnak indul, megkeresni hölgyét, majd sok viszontagság

után egy palota falai csillannak fel előtte a napsugárban. Ez az ezüstvár: Argyrocastron, Chrysos király rezidenciája.

A királyfi szeme-szája elállott a fejedelmi székhely pazar pompája láttára. Védőtornyán márvány és bronzszobrok állottak, fegyvereseket és zenészeket ábrázolva s a szél fuvására harmónikus zene hangzott fel a kezeikben tartott hangszerekből. A kapuk felett a tizenkét főerény szobormüve pompázott, mindeniknek nevét és jelentőségét felirat jelezte. Lybistros figyelmét különösen az Igazságé és Igazságosságé ragadta meg. Odább a tizenkét hónap jelképes alakját látta, mindeniken magyarázó írással. Március teljesen felfegyverezve, egyik kezében kardot tart, a másikban lapot: Én kezdem az évet, harci katona vagyok. Ne feledd, olvasó, ha az ellenségre kell támadni! Április mint nyájat legeltető pásztor szerepel, egyik kezében botot tart, a másikban e felírást: »Én kísérem és legeltetem a bárányokat: az ő vidámságuk az én örömem.« Május bájos ifjú, fején virágkoszorúval, kezében rózsával. Azt mondja: »Használd fel a szép időszakot, ha okos vagy, ne hagyd elfutni a szép napokat a nélkül, hogy élveznéd.« Június szélesvállú, meztelenkarú erős férfi, kezei telvék sokszínű virággal. »Én élem az esztendő legszebb idejét, virágillat és madárdal között.« Július fején kalászkoszorú, egyik kezében sarlóval, a másikban kévével így szól: »Én aratom le a föld termését, amelyet verejtékezve elvetettem.« Augusztus alakja lihegni látszik a forróságtól, felirata a fürdőket magasztalja és a hűs forrásokat, amik felüdítik az embereket. Szeptember szőllőfürtöket tart, október madarakra vadászik. Novembert szántóvető jelképezi, lába előtt vetésre szánt gabonafélével. December nehéz téliköpenyt hord, bot van a kezében. Január délceg vadász, mögötte kutyája futkos, öklén sólyom pihen. »A vadász nem pihen, várja az alkalmat, hogy vadászni siessen« — mondja a felirata. Február aggastyánt ábrázol, kezét melengetve így szól: »Melegszem, mert hideg van. S mivel öreg vagyok, senki sem veheti tőlem zokon.«

Más oldalon a Szerelem tizenkét géniuszának szobra látható, Rokonszenv. Állhatatosság. Gyengédség. Elfogadás, s a többi. Mindenik magyarázó írást tart maga előtt.

Mikor mindezeket alaposan megcsodálta, akkor eszmélt rá, hogy voltaképpen igen távol van céljától. Hogy vegye fel az érintkezést imádottjával? Szerencsére kísérői egyike felfedezi a palota amaz ablakát, amely mögött Rhodamné lakosztálya rejlik, és érintkezésbe lép a hercegnő egy eunuchjával. Tanácsára az ifjú levelet ír, és nyíllal fellövi a leány erkélyére. Rhodamné szolgálói azon vitatkoznak, melyiküknek szól a nyílvesszőre fűzött írás, végül döntés végett úrnőjük elé terjesztik az ügyet. A kíváncsi hercegnőnek most már nincs nyugta, amíg a titok nyitjára nem jön és meg nem látja, ki a vakmerő szerelmes.

Az első levelet több is követi, egyre forróbb, szerelmesebb, Rhodamné már habozni kezd, s Ámor isten maga jön segítségére az ifjúnak, amidőn a leányt megadásra ösztökéli. Az eunuch is megteszi a magáét és pártfogolja Lybistros ügyét úrnőjénél. Ez még küzd önmagával, igyekszik hinni, hogy hölgyei egyikének szólnak a szenvedélytől izzó üzenetek, majd észrevétlenül nélkülözhetetlenekké válnak azok számára, szíve szerelemre gyullad, végezetül válaszol a levelekre. Közben a szerelmes lovag epedve dalol az imádott ablaka alatt.

A lovag szerelmes a naptól született leánykába, a nemes ifjú imádja a gyönyörűséges hajadont. Érte verte fel sátrát a réten, a holdvilágnál, melynek fényét felülmúlja szerelmesének szépsége. Foglya ennek a lovag, messze szülőföldjétől, s míg ideért, szépeért igen sokat szenvedett. Most, hogy rátalált, újra csak gyötrődés az élete és kinlódik a szerelem tüzében. Pedig a lovag magasszármazású, s a leányka hasonlíthatatlanul fenséges. Csak nézi őt és sóhajtozik, lelkét feldúlta és darabokra szaggatta az epekedés. A napot szemléli, s annak panaszolja el, mit szenved érte, s a holdnak könnyezve mondja el, mennyire igazságtalanul gyötri őt a Szépek Szépe . . .«

Végre az utolsó levélhez gyűrűt mellékel, s a hercegnő elhatározza, hogy találkát ad neki. Reggel a szép Rhodamné elhagyja a várat, vadászni indul. Hófehér lovának takarója csupa bíbor és arany, őt magát földigérő arany köpeny fedi. Oly szép, hogy látására is megdobban minden férfiszív. Arca kerek, mint a telehold, setétlő szemei lelkének mélységeit sejttetik. Bőre fehér, mint a hó,

vonásait magok a Gráciák formálták, ajkai félig nyilt, harmatra váró rózsabimbóra emlékeztetnek. Sehol az egész világon — szentül hitte Lybistros — nem találhatna hasonló szépséget.

Az eunuch segítségével sikerült a szerelmeseknek találkozniok, s az alkalmat nem hagyták kihasználatlanul.

Ám Rhodamné kezét Egyiptom királya követeli, akinek régebben odaigérték. A leány most már bevallja szerelmét atyjának, s azt kéri, hogy a két vetélytárs párviadalban küzdhessen meg érte. Elkeseredett párharcból Lybistros kerül ki győztesen s nyomban királynak kiáltják ki, Chrysos társuralkodóul veszi maga mellé s nőül adja hozzá Rhodamnét.

Elképzelhetlen boldogságban élnek egy teljes évig. Akkor az egyiptomi király, aki varázsló is volt, munkába lépett szerencsés ellenfelével szemben. Egy napon Lybistros és Rhodamné vadászaton voltak. Útközben kereskedő karaván nal találkoztak s Lybistros — annak dacára, hogy Rhodamné óva intette, vezetőjökkel szóbaállt. — Honnan jösz, jó ember, és mivel kereskedel? — Babyloni kufár vagyok, — felelte az — s mindenféle tárgyat eladok: ezüstöt, drágaköveket, gyöngyöt, s a legszebb selymet: mindent, ami szépet és értékeset csak kívánsz. Akkor már egy tevén ülő öregasszony is előkerült a háttérből és ugyancsak segített kínálni a portékákat. Végül is egy gyönyörű lovat vásárolt tőlük Lybistros, amelyet Rhodamné azonnal ki akart próbálni. De alighogy nyeregbe ült: megszünt ura lenni a paripának, az ficánkolva ragadta tova. Ugyanakkor Lybistros egy gyűrűt vett az öreg nőtől, s amint ujjára húzta: eszméletét vesztve, hanyattesett. Mire felocsudott: eltünt a karaván, de eltünt Rhodamné is, s azóta keresi szünetnélkül, szerte e világon.

Ezeket mesélte el az útjába akadt Klitobosnak, s most már együtt járták a végnélküli ösvényeket. Álomlátás vezette rá őket, merrefelé keressék Rhodamnét és csábítóját. Nemsokára a tengerparton találkoznak egy agg nővel, kinek arca fekete volt, mint a szaracénoké. Ez volt a boszorkány, aki az egyiptomi király parancsára rabolta el Lybistros nejét, de a király rosszul fizette meg szolgálatait, s most késznek mutatkozott bosszút állni rajta. Ez az öregasszony, aki tudott a csillagokban

olvasni, a jövőt megjósolni, holdtalan éjeken az ördögöket felidézni s az eget a földre lehozni, most tudományát a két lovag szolgálatába állította. Bezárva őket kunyhójába, éjfélkor szóba állt a gonosz lelkekkel és azoktól megvilágosítva, értesítette hőseinket Rhodamné sorsáról.

A nő hősiesen ellen tudott állani az egyiptomi király ostromainak s mielőtt megadná magát: négy évi haladékot sikerült nyernie. Jelenleg az egyiptusi tenger partján van egy kis vendéglője.

A két lovag — a varázslónő táltosaira ülve és általa útbaigazítva, — csakhamar odatalál. Klitobos először egyedül jelentkezik a hercegnőnél, hogy előkészítse a rá várakozó meglepetésre. — Holnap — így szól hozzá — látni fogod Lybistrost. Tágranyilt szemekkel, hihetetlenül néz reá a nő, eleinte szavát sem találja, majd feloldódik a feszültség és bő szóáradatban fejezi ki érzelmeit.

— Lybistros tehát él! Ő él, akit — mint hittem — — elveszítettek a varázslónő mesterkedései! Ő él, akire az én szerelmem hozta a halált! Ő él, akit az én lelkem csak bánattal tudott eltölteni! Ő, akit tönkretettek a bajok, amiket én idéztem fel rája! De ha él, s ha felém közeledik, vajjon ki mutatta meg neki az utat, ki vezette ez elrejtett helyre? Mégsem tudom elhinni, hogy eljöhetne. Mert hogyan lehetne az, hogy nem ő maga volna az első, aki engem felkeresne?

De másnap a szerelmesek karjaikba zárhatták egymást. Sietve szöknek Egyiptom földjéről, még mindig a varázslónő paripáin. Közben újra találkoznak ezzel, Lybistros azonban, hála helyett Rhodamné kívánságára egy kardcsapással megöli az aggnőt, megmentve a földet e szörnyetegtől, akiről kitűnt, hogy nem volt más, mint a megtestesült sátán. Erre boldogan visszaérkeznek Argyrocastronba, ahol Klitobos, hű ragaszkodásának jutalmaképpen elnyeri Rhodamné nővérének kezét.

— Nos, nem tetszett? — kérdezte Andronikosz, látva, hogy társnőjének gondolatai messze járnak, s talán észre sem vette, hogy a mese végetért.

— Szép volt ez is, akár az előbbi. Tele ragyogással, szerelmes boldogsággal. Csodákkal és szerencsével. Könnyű úgy kalandokat vállalni, ha előre meg van jósolva a kedvező vég. De éppen — mese az egész. Csodák ma nin-

csenek, mi meg csak játéklabdák vagyunk a kifürkészhetlen sors kezében.

— A mese nem is arra való, hogy elgondolkodjék az ember felette és messzemenő következtetéseket vonjon le. Csak szórakoztat, gyönyörködtet. De az erős akarás ma is művelhet csodákat. Éppen ez az, amivel irányíthatjuk is sorsunkat, mielőtt az válna úrrá felettünk.

— Nem nagyon hiszek benne, Andronikosz. Valami kézzel nem fogható dolog kell ehhez is: szerencse. Akinek ebből Isten nem juttatott, hiába feszíti meg minden akaratát.

— Kicsi hercegnőm, úgy beszélsz, mintha rengeteg tapasztalat állna mögötted. Honnan veszed ezeket a kesernyés okoskodásokat?

— Mindabból, ami körülöttem történt. Apám hirtelen felemelkedése, szomorú fogsága, anyám nem mindennapi házasságai, nővérem váratlan felmagasztaltatása — mindez nem arra int-e, hogy higyjek a sors kikerülhetetlenségében, a szerencse forgandóságában?

— Atyád, reméljük, ki fog szabadulni. Anyád — tekintélyes korban — köztisztelettől övezve — fejezte be életét övéi körében. Nővéred meg — egyenesen szerencse gyermeke. Sőt a jósors fivéredre is rámosolyog. Mindez inkább arra mutat, hogy magad is a sors kegyeltjeként indulsz. A te helyedben sokkal vidámabb szemmel nézném az eljövendőt.

— Nem tudok bízni. Valami sejtés — a lelkem mélyén — azt súgja: számomra más végeztetett. Nem a boldogság: rettenetes megcsalódás.

— Nevetségesnek mondanám, ha nem kímélnélek. Semmi alapját nem látom e nagy életfélelemnek.

— Megfogható oka nincs is. Csak afféle megérzés. Jövendő megpróbáltatásoknak a lelkemre előrevetett árnyéka...

— Mitől félhetsz hát, mikor egy Andronikosz szeret! — tört ki a hév a férfiból és magához ölelte a szorosan mellette lovagló leányt, hogy az majd kibillent a nyergéből. Az óriás vaskarjai egyensúlyban tudták tartani s amíg ajkuk hosszú csókban forrott össze, fegyelmezett paripáik nyugodtan állták a számukra szokatlan helyzetet.

— No, de most már te mesélj valamit... biztatta a férfi Philippát, hogy húzza az időt s emennek eszébe ne jusson a hazamenetelt sürgetni.

— Elmondom hát Digenis Akritász történetét. Abban is tobzódik a szerelmes boldogság, de szomorú a vége. Fiatalon hal meg a hős, akit addig a szerencse karján dédelgetett. Íme a sors forgandósága itt is.

— Ne bölcselkedj, de kezdj bele — nógatta Andronikosz.

— Vagy minek is mondjam, hisz nincs bizánci férfi, aki nem ismerné. Lehetetlen, hogy eddig ne hallottad volna.

— Ha úgy is volt, rég elfelejtettem. Tőled akarom hallani, a legédesebb ajkakról, miket valaha rózsának teremtett a Mindenható.

— Akkor hát figyelj. Valahol Sziriában történt, hogy Mussur emir, Agar pogány nemzetségéből, egy rajtaütés alkalmával foglyul ejtette a bizánci strategos csodaszép leányát, a Dukaszok sarját, ami a római-muzulmán határszéleken mindennapi eseményszámba ment. Az emir heves szerelemre gerjedt szép foglya iránt, ám ez hajthatatlan maradt, s azt a feltételt kötötte ki, hogy a férfi legyen kereszténnyé. Ez meg is történt, s létrejött a világ legboldogabb házassága, amelyből megszületett a történet hőse, akit hat éves korában Basiliosnak kereszteltek. Göndör szőke fürtei voltak a bájos gyermeknek, nagy, értelmes szemei, fekete szemöldökei, széles melle, finom, rózsás fehér arcbőre. Arany sujtásokkal ékes piros tunikát hordott, nagy gyöngyszemekkel díszítve, még sarkantyúja is drágakövektől fénylett. Galambfehér, markos nagy ménjének sörénye tele volt fonva türkízekkel s aranycsengői csodálatosan csilingeltek. Fakarója zöld és rózsaszín selyemből készült, amely a nyerget portól óvta. Nyereg és szerszám dúsan aranyozott zománccal bevonva és gyöngyökkel kirakva. Az ifjú jobb kezében araberedetű zöld lándzsát tartott, s ebbe aranybetűk voltak bevésve. Csatlósai között a sudártermetű ifjú valósággal fénylett mint a nap...

— Jó, tudjuk, hogy szép volt. Halljuk a továbbit — türelmetlenkedett most Andronikosz, visszaadva a kölcsönt.

— Alighogy tizenkét éves lett, csak a kalandokon járt az esze. Egyszer atyjával vadászaton lévén, egyetlen ökölcsapással medvét ütött le, máskor kettészakított egy szarvastehenet, majd oroszlánt szúrt le kardjával...

— Elefántot nem fújt agyon a lehelletével? — incselkedett Andronikosz.

— Társait mindez csodálattal töltötte el, és Isten különös választottjának kezdték tekinteni, akit azért küldött, hogy ostora legyen az apellatáknak egész életén keresztül. Ezek afféle sivatagi rabló martalócok voltak...

—Nekem magyarázod? — kacagott fel Andronikosz. — Jobban ismerem őket, mint valaha Basilios Digenis Akritis barátunk...

— Ha minduntalan félbeszakitasz, inkább abbahagyom. Úgyis később jár, szinte könnyelműség, hogy még nem tartunk hazafelé.

— Nem szólok többet, ha nem szereted — mondta Andronikosz — hallgatlak isteni félelemmel.

— S amint növekedett, egyre jobban égett a vágytól, hogy az apellatákkal megismerkedjék, azokat legyőzze, tetteiket túlszárnyalja. Elhatározza, hogy közéjök áll, s merészen felkeresi főnöküket félelmetes barlangjában. Ezt, az öreg Philopappost állati bőrökkel takart kereveten szundikálva találja. Felehajolva elszántan jó reggelt kíván neki. A rettegett vezér felocsudik s a helyett, hogy bántaná, viszonozza az üdvözlést. — Adj Isten, ifjú, feltéve ha nem vagy áruló. — Bazil válaszol. — Nem vagyok áruló, de még ebben az órában szeretnék apellatává lenni és sorsodban osztozni itt a pusztaságban.

— Ifjú ember — felelt az óriás — ha ez az óhajtásod, hogy apellata légy, fogd ezt a buzogányt és eredj az őrségre. Ha tizenöt napig megállod éhen és el tudod űzni az álmot pilláidról, azután pedig elindulsz oroszlánt ölni és elhozod ide az irháikat, végül visszatérsz őrtállani: úgy méltó leszel, hogy közénk állj. Feleletképpen Digenis hatalmas öklébe ragadva a buzogányt, elindul vele, megfékezi, lefegyverzi az apellatákat, majd visszatér Philopapposhoz, jelentve, hogy »íme itt vannak összes apellatáid minden fegyverei. És ha ez neked nem tetszik, veled is kész vagyok ugyanígy elbánni! »Ez első próba után vala-

mennyien elismerik az ifjú hős felsőbbségét, aki kiválósága révén messze földön páratlan hírnévre tesz szert.

— De mi van a szerelemmel? — szólt a férfi, nem tudván türtőztetni csipkelődő kedvét.

— Most térek rá, barátom. Dukas strategosnak, a római birodalom egyik tartományfőnökének csodás szépségű leánya volt: Eudokia. Arcának ragyogása vakította a ránézőket, büszke tekintete, szőke haja, fekete szemöldöke, rózsással vegyes hófehér arca nem lelte párját. Sok előkelő ifjú versengett már kezeért, de atyja részéről rideg visszautasításra talált. Gondosan elzárta leányát a gynaeceumba, mozaikkal ékes gyönyörű szobájába, ahol lehetetlen volt megközelíteni. Mindazok a vállalkozó ifjak, akik megkísérelték őt elszöktetni, halállal lakoltak merészségökért. Digenis ennek dacára vállalja a szinte lehetetlen kalandot. Szépe ablaka alatt elsétálva, szerelmi dalt énekel és a meglepett Eudokiát ezzel meghódítja. A leány suttogva szól öreg dajkájának: »Hajolj ki az ablakon és nézd meg ezt a kedves ifjút.« És a dajka így felel: »Bár az Ég is úgy akarná, úrnőm, hogy atyád, az én parancsolóm elfogadná őt vejéül, mert nincs hozzá hasonló más ezen a világon.« A fiatal leány — hisz a szépség és a dal a szemeken és füleken át a lélek mélyéig hatol — máris a szívébe fogadta a gyönyörű ismeretlent, s önfeledten szemléli a keskeny ablakrésen át.

Nemsokára Digenis még merészebbé válik, módot talál — az őrséget kijátszva — hogy szóbaálljon Eudokiával. — Hajolj felém — így hozzá — én édes Világosságom, hogy lássam szépségedet és hogy szerelmed a szívemig hatoljon. Fiatal vagyok, mint látod, s nem tudom még, mit jelent: szeretni. De ha a te szerelmed, szőke hajadon, eltölti a lelkemet, úgy sem atyád, sem egész háznépe, sem összes személyzetök, még ha mind nyílakká és tüzes kardokká is változnának, nem gátolhatnák meg, hogy egymáséi legyünk.

Digenis biztos volt abban, hogy a leány viszontszereti s elhatározza, hogy megszökteti. Éjjel, ablaka alatt pengetni kezdi lantját, s szívreható hangon dalolni kezd. — »Hogyan feledhetted el — éltem napsugara — a mi szerelmünket? Hogy tudsz — azzal a szívedben — nyugodtan

aludni? Ébredj, harmatos rózsám, illatos virágom, közeleg a hajnal. Jöjj, menjünk sétálni!«

A leány elbűvölten e hangoktól, megjelenik az ablaknál, de még habozik, kövesse-e szerelmesét. Inkább azt félti, mint önmagát, a vakmerő kaland következményeitől, kissé pirul is szerelme miatt, amely elfeledteti vele szüzies tartózkodását, végül mégis enged az ifjú unszolásainak, ki örök szerelmet esküszik neki. Kihajlik az aranyos ablakon s a lovag — felágaskodva lován — ölébe emeli, mint mikor a héja elragadja a fogolymadarat. Gyöngéden, édesdeden ölelik át egymást és mindketten sírnak. Majd az ifjú — túláradó bátor boldogságában — a palota elé áll és fennhangon kiáltja: Áldj meg engem, apósom uram, és velem együtt leányodat, Istennek pedig adj hálát, hogy ilyen vőt juttatott neked!

Amint a palotában észreveszik az esetet, nagy zűrzavar keletkezik. A strategos fiaival és fegyvereseivel indul a szökevények üldözésére. Utól is érik, de Digenis oroszlán módjára verekszik, sorra kiüti nyergükből ellenfeleit, majd udvariasan Eudokia atyjához fordul. — Strategos uram, bocsáss meg nekünk szemrehányás nélkül. Embereid nem tudják, mit tesz verekedni: adtam nekik egy kis leckét, amit nem felejtenek el soha. Ne emészd magad tovább: kitűnő vőd van, hiába is keresnél jobbat az egész világegyetemben. Nem vagyok alacsony származású, még kevésbbé gyáva, s ha valaha lesz ügyed, amit rámbízol, úgy megbizonyosodhatsz, milyen ember a vőd!

A strategos — mit tehetett egyebet — beleegyezik a házasságba, kezet nyujt a rendkívüli ifjúnak, — és — hogy ne mondhassák az emberek, hogy szegény leányt vett feleségül, — ami a világ szemében elég szégyen — mindjárt fel is sorolja Eudokia hozományát. Húszezer darab régi aranyat gyüjtött hosszú évek óta legkedvesebb leánya részére, ad neki ezüst asztali edényt, ötszáz aranyfont értékű ruházatot, számos uradalmat óriási jövedelmekkel, hetven szolgálót. Azonkívül anyjáról maradt ékszereit, a csodálatos mívű fényes koronát, teljesen aranyból, értékes drágakövekkel, négyszáz majort a bennök található marhával, nyolcvan apródot, tizennégy szakácsot, ugyanannyi péket és százötven egyéb szolgafélét.

A lakodalmat pedig úgy fogja megülni, hogy az egész világon beszéljenek róla!

Ám Digenis mégsem bízott a strategos őszinteségében. Meg is mondja neki nyiltan: »Félek, uram, hogy házadban veszély fenyegetne és szégyenteljes, nyomorult halált halnék, hiszen veled szemben ellenségként viselkedtem.«

Inkább hazaviszi tehát Eudokiát Digenis szüleihez. Amint az emir gárdistái megpillantották az érkezőt, karjaiban jegyesével, üdvözlésre siettek, majd jelentették uruknak. Ez lelkes örömmel szállott lóra nejének öt fivérével és háromezer fegyveresével. Magukkal vittek tizenkét női nyerget, ezek közül tíz tiszta aranyból volt, kettő azonkívül zománccal és gyöngyökkel ékes. Minden paripán díszes arany és posztótakarók pompáztak, a menetet zenekar követte. Trombiták, harci kürtök, tamburák és különféle más hangszerek szolgáltatták a zenét, harsogásuk oly lármával töltötte be a környéket, hogy még a halottak is megfordultak sírjaikban. A menyasszony a legszebb paripa aranyzománcos nyergébe szállt, mire homlokára tették a ragyogó diadémot. A nép, öregek és ifjak, megszámlálhatatlan tömegben özönlött eléjök és szünetnélküli szerencsekívánatok közt kísérte őket. Maga a föld is remegett örömében, még a hegyek is ujjongni látszottak és a sziklák virágozni, maguk a folyók is meglassították árjokat.

— Nem lesz kissé sok a jóból? — hűtötte le a cinikus Andronikosz a leány túlságos lelkesedését. De ez nem igen zavartatta magát.

— Akritész kapott a strategostól tizenkét fekete ment, ugyanannyi remek futólovat, nagyszerű bíborselyem takarókkal, tizenkét értékes öszvért ezüsttel és zománccal ékesített nyereggel és zablával, egy tucat lovászt, éppen annyi begyakorolt párducvadászt, tizenkét sólymot és sólymászt. Adott neki két zománcszínű ikont — Szent Theodoros képeit, arannyal átszőtt sátrat, gyönyörűt és hatalmasat, mindenféle állatokat ábrázoló szőnyeggel. A sátor kötelei selyemből, cölöpei ezüstből voltak. Kapott elképzelhetetlen értékű ruházatot, tizenkét fehér- és pirosselyem köpenyt, két mesterművű arab lándzsát és

Chosroes király híres kardját. Ami pedig legnagyobb örömet okozott a jegyespárnak, egy szelídített oroszlán tetézte be a nászajándékokat. Digenis szülei ugyanígy kitettek magukért Eudokiával szemben.

— Reménylem, az ő ajándékait már nem sorolod fel — vetette közbe Andronikosz.

— Nem, csak azt mondom még, hogy a lakodalom három hónapig tartott. Digenis azonban nem lanyhult el boldogságában, a nagy násznapok után gyönyörű nejével és vitézeivel kiment a határszélre, elfoglalta az egykor atyja által ellátott parancsnokságot és sietett kiirtani az összes martalócokat. Ezért kapta az Akritész nevet. Tömérdek harcost küldött a Hadesbe, vagy sebesített meg, s a római szent birodalom biztonságban lehetett, amíg ilyen védelmezője volt.

Hőstetteinek és ragyogó szolgálatainak híre csakhamar eljutott a császári udvarba is és a bazileusz saját személyében látogatta meg őt az Eufrát távoli vidékein, elhalmozta kitüntetésekkel, jószágokkal, patriciussá tette és elragadtatással kiáltotta: Bár adná az ég, hogy a római birodalomnak legalább négy hozzá hasonló hérosza volna!

Philippa szünetet tartott, belefáradva a túlságosan lelkes előadásba. Amint Andronikoszra pillantott, megdöbbenve látta, hogy ez gúnyosan mosolyog.

— Mi van ezen nevetni való? — kérdezte félig nehezteléen. — Hát nem gyönyörű elismerése ez az alattvalói érdemeknek, ha a császár maga vesz fáradságot, hogy felkeresse abban a szörnyű messzeségben? Mit gondolsz, ha egyszer Mánuel itt teremne, hogy személyesen mondjon neked dícséretet, nem éreznéd magad fölötte megtisztelve?

Andronikosz gúnyos mosolygása most már hangos kacajba robbant át.

— No, azért csak ne fesd az ördögöt a falra. Semmi részem nem kívánja ezt az elismerést. Vagyok én magam előtt akkora legény, mint Mánuel. Folytasd csak inkább Akritész históriáját.

— Szóval hőstetteket hőstettekre halmozott, bekalandozva az egész világot, az arabok nevének már puszta említésére is futásnak eredtek, bölcsen tudva, hogy egymaga száz ellenséggel is szembeszáll és mindig győz.

Utóbb messziről elkerülve békében is hagyták, és Akritész egy gyönyörű réten ütötte fel sátrát, ahol édeni boldogságban élt csodaszép nejével. Sátra körül mindenféle virágot ültetett, miknek illata betöltötte a levegőt. Rózsa, nárcisz, ibolya között lépkedett a fiatal asszony, s gyönyörködött a szelíd pávákban, a fák lombjai közt játszadozó papagájokban, a réten átfolyó patak hattyúiban. Az enyhe szellő kámfor-, aloe- és ambraillatot terjesztett, s a madarak éneke szebben hangzott a szirének dalánál. De minden természeti szépség eltörpült az imádott nő fenséges bája mellett, és Digenis, de neje is úgy érezték: már e földön eljutottak az ígéret paradicsomába.

Ám az Eudokia iránt állhatatosan átérzett szenvedélyes nagy szerelem nem gátolta hősünket, hogy néha másfelé is el ne tévelyegjen. Hiszen az ifjúkor a gyönyörök, vágyak időszaka — úgy mondják költőink, s még olyan kiválóság is, mint Digenis, könnyen lesiklik az egyenes útról, még ha a világ legszebb asszonya is a felesége. Ahol az ifjúság napja ragyog, arrafelé futnak mindnyájan s aki nem keresi a kísértést, emez keresi fel őt.

Egy napon egyesegyedül lovagolva a szíriai határszélen, fiatal arab leány akadt útjába, akit egy bizánci nemes, annakidején a hitetlenek foglya, — elcsábított, megszöktetett, végül cserbenhagyott. Digenis pártját fogja, frissítőkkel kínálja, majd vigasztalja, talán kelleténél nagyobb buzgalommal. A leányka szép, s miközben visszakíséri elvesztett szerelmeséhez, szinte észrevétlenül bűnös vágyak gerjednek Digenis szívében. Valami olthatatlan belső tűz — az érzékek lángolása — lett úrrá fölötte, hiába védekezett ellene: a szerelem belopódzott a szemébe a leány szépségével, a füleibe annak csengő hangjával, kezeibe az érintésével, ajkaira a csókjaival. Végül — addig mesterkedett a sátán, amíg az erős lélek ellenállása elernyedt, a leány tiltakozása dacára is vétekkel szennyezték be az utat.

— Jól tették — szaladt ki Andronikosz száján a hirtelen ítélet.

Philippa hamiskás megbotránkozást mutatott.

— No, hallod... Akinek olyan gyönyörű felesége volt, csakugyan meg kellett volna vele elégednie. Nem lett volna szabad engednie a setétség fejedelme, nemünk ős-

ellensége csábításainak és elfelednie Istent és az ítélet szörnyű napját. Bizonyos, hogy az elkövetett bűn után állandóan mardosta a lelkiismeret. Sietett pártfogoltját összeházasítani első csábítójával, gondosan elhallgatva azt, amit nem is volt szabad elmondania. Odahaza, felesége előtt is a legmélyebb hallgatásba burkolódzik az eset felől és sietve máshova teszi át táborozóhelyét, nehogy az valamit megtudjon hitszegéséről.

— Ám a Sátán állandóan készenlétben van az ember megkísértésére — és még a kiváló hős sem tud annak ellenállni. Másodszor is megesik vele, hogy letér az igazi útról, amikor a harcias hajadonnal, a fékezhetetlen amazonnal, Maximoval találja magát szemben, akit a Digenis által legyőzött apellaták hívtak ellene segítségül. Hófehér paripán lovagolt, melynek patái bíborszínűre voltak festve. Csodálatos páncélt viselt, fölötte gyönggyel díszes remek ruhát. Kezében művészien munkált kék- és aranyszínű arab lándzsát hordott, övéről kard függött és nyergéről tőr. Ezüstpajzsa köröskörül dús aranyozású volt, közepén arany oroszlánnal, karbunkulus szemekkel. Ez a nő a Nagy Sándor által a brahmánok országából kiűzött hírhedt amazonoktól származott és egész életét harcokban töltötte el, miket fajának szívósságával vívott meg.

Ez a félelmes szűz megjelent az Eufrát partján s párharcra hívta hősünket. Digenis — udvariasan — eléje megy, átkelve a folyón. Az első összetűzésben azzal elégszik meg, hogy lováról lesodorja, a másodiknál enyhén sebesíti meg, harmadszorra győzi le csak teljesen, s Maximo telve csodálattal legyőzőjének szépsége és hősiessége fölött, felajánlja magát Digenisnek. — »Megesküdtem — így szólt — a Mindenek Alkotójának, hogy sohasem közeledem férfihez és megőrzöm leányságomat, addig a napig, amíg egy közülök teljesen le nem győz és vitézségben felül nem múl. A jelen pillanatig híven megtartottam ez esküvésemet.« — A férfi még e nyilatkozat után is ellenáll, de a leány szép, viruló és behízelgő modorú. Digenis lassanként lángralobban, bár igyekszik indulatait még mindíg leküzdeni, jobbik énje korholja önmagát: hogyan engedhet tért ez idegen nő iránti szerelemnek, mikor birtokában van a világ leggyönyörűbb asszonya? De Maximo a legédesebb szavakat suttogva fülébe, csak tovább tüzeli

szerelemre, végül a sátán győz, és a hős enged bűnös vágyainak.

Természetes, hogy erről a kalandjáról is mélyen hallgatott Eudokiája előtt. S amikor ez — féltékenyen — szemrehányással illette, Maximo melletti kissé túlhosszas időzéseért, a hős — jámbor hazugsággal csitítja le a szeretett nő gyanúját. Ha soká maradt, ez csak azért történt, hogy segítségére legyen megsebesített ellenfelének, mert nem akarta, hogy rosszakarói asszonyok gyilkosának nevezzék el.

E kalandok után, minthogy a birodalom immár ellenségmentes volt, Akritész pihenni tért, hogy dicsőségét élvezze ama nagyszerű palotájában, melyet az Eufrát partján építtetett. Virágokkal, fákkal, madarakkal telt csodaszép kertben emelkedett ez a kastély, falai különböző színű kövekből voltak, s azokon változatos ábrák, három magas kupolával koronázott előcsarnok képezte a bejáratot. Belseje még elragadóbb volt: falai arannyal és drágakövekkel kirakva, oszlopai arany szőlőindákkal körülvéve, alapzata csupa mozaik. Legszebb volt a fellegvár tornyában keresztalakban épült nagyterem. Ennek kupolájáról egy kerek nagy gyémántkő éjjel is világított. Itt a falakon bibliai és profán jelenetek sorozata volt mozaikból kirakva: Sámson kalandjai, Dávid históriája, Achilles hőstettei, Agamemnon futása, Penelope és kérői, Ulysses a kiklopsoknál, a khimairán győzedelmeskedő Bellerophon, majd Nagy Sándor története Darius fölött aratott győzelmétől az Amazonok földjére vezetett hadjáratáig. Odább Mózes és Józsua életéből vett jelenetek, szóval Digenis képbe foglaltatta a világ kezdetétől fogva szerepelt összes nevezetes embereket.

Paradicsomi boldogságban töltötte itt napjait. A birodalom minden nagyura és satrapája ajándékokkal halmozta el, maga a bazileusz is szinte napról-napra küldött neki értékesnél-értékesebb holmit. Sőt még az apellaták is elismerték tekintélyét, s az ő védőlevelökkel ellátva teljes biztonságban utazhatta be az egész Keletet.

Gazdagon, boldogan és nyugodtan élt itt szeretett neje és édesanyja körében s egyetlen bánata csak az volt, hogy örököse nem született. Ám — mint egykor Világverő Nagy Sándor, ő is harminchárom éves korában

halálos betegségbe esett. Érezvén közeli végét, a leggyengédebb szavakban búcsúzik el imádott feleségétől. Emlékezteti Eudokiát, mily végtelenül szerette. — Inkább meghaltam volna, semhogy téged megszomorítsalak. Szerelmedért odaadtam volna az egész világot s azonfelül az életemet. De Charon hív engem, a legyőzhetetlent, és Hades elszakít tőled, én drága szerelmem. De te ne vesztegelj sokáig a gyászban, neked nem szabad özvegyen maradnod. Ha meghaltam, új férjre kell szert tenned, ifjúságod megkívánja ezt. De ne nézz se születésre, se vagyonra: válaszd a legkiválóbb daliát, aki bátor és vitéz és annak oldalán, mint eddig velem, szépségeddel továbbra is uralkodhatsz a világ fölött.

Ám Eudokia hallani sem akar minderről, ha Digenis meghal: ő vele akar elmúlni. És a Gondviselés meghallgatja imáját. A két kiváló ifjú hitves egyazon órában lehelte ki lelkét, bizonyságául azok örök egybetartozandóságának.

— Ez Digenis és Eudokia szomorú története — fejezte be Philippa és meghatottságában könnyek futottak le szemeiből. Várakozóan nézett Andronikoszra: vajjon az osztozik-e mélázóvá vált hangulatában?

De a férfi eléggé közönyösen vette tudomásul, hogy a történetnek vége van. Úgy látszott, mintha nem is nagyon érdekelte volna az.

— Te nem is sajnálod a páratlan hős ily korai elmultát? — vetette fel a kérdést a leány, mert bántotta amannak egykedvűsége.

— Hisz régen ismerem töviről-hegyire a történetet. Csak azért mondattam el veled, hogy a te ajkaidról hallhassam...

— És én bolond fővel kötélnek álltam. Azalatt pedig veszedelmesen beesteledett. És fura fekete viharfelhők tornyosulnak arra az Eufrát felé. Fázom is. Siessünk haza!

Andronikosz régen észrevette, hogy zivatar közeledik. Azt is tudta, hogy igen távol kerültek a várostól. Azt már — akármily gyorsak is lovaik, sok órán belül érhetik csak el. Valamikor éjfélután. Az éjszaka pedig koromsetétnek ígérkezik. Mindez fölötte beleillett számításaiba.

— Persze, hogy hazamegyünk, drágám. Ha mindjárt nem is ma, de holnap.

A leány azt hitte, társa tréfál. Megerősítette e véleményében, hogy amaz nagyon könnyedén, odavetőleg beszélt. Ő maga is tréfára fogta a dolgot.

— Hogyisne. Csak nem akarsz itt éjtszakázni a bozótokban? Azt hagyjuk csak a sakáloknak. Mi pedig induljunk, de szaporán!

— Az ám, de merre? Ebben a setétségben nincs rá eset, hogy az utat megtaláljam. Eltekintve, hogy a zivatar mindjárt a nyakunkban lesz.

Philippa arcán szörnyű ijedelem tükröződött. Rémülten pillantott a férfira. Ráeszmélt a kínos valóságra. Derengeni kezdett benne a gondolat, hogy amaz szándékosan rendezte így a kalandot.

— Andronikosz — kiáltotta, rettentő felindulást mutatva. — Te engem rútul félrevezettél. Vezess azonnal haza, különben magam keresem meg az utat.

De már akkorra megdördült az ég és irtózatos szélvész korbácsolta a szemökbe a távoli puszták homokját. Szinte nyomban nagy, kövér esőcseppeket kaptak, egyre nagyobb bőségben...

— Esztelenség, amit kívánsz, Philippám. El is késtünk vele. Ha akarnók, sem lehetne megpróbálni. Meneküljünk a vihar elől.

Újabb rettentő dörgés némított el minden okoskodást. A leánynak nem maradt más hátra, mint szó nélkül követni Andronikoszt, aki lovával máris előre törtetett az eredő sűrűje felé.

A fák közé érve: le kellett szállniok lovaikról, s gyalogosan vezetniök azokat. Setétben bukdácsoltak az avar között, minduntalan hatalmas hullott ágakba botolva, hajszál híja, hogy el nem törték lábukat. Attól is tarthattak, hogy a lovak valamelyike gödörbe lépve, felmondja a szolgálatot. Közben az ágakat tördelő szélvész szörnyű erővel csapta arcukba a hideg záporesőt.

Céltalanul, lépésről-lépésre haladtak az ismeretlen erdőben, remélve, hogy legalább a zápor elől valami menedékre akadnak. A vihar teljes erejével tombolt iszonyú, morajló zúgással s a villámok egyre sűrűbben cikáztak. A hirtelen felcsattanó mennydörgések egy-egy közeli óriásfát ért villámcsapást jeleztek. A menekülők úgy érezték: ez a földreszállott pokol.

Zihálva, csuronvizesen a szakadó esőtől és omló verítéküktől, egyre igyekeztek beljebb jutni. Phlippa halálosan kimerült, már szívesen megállott volna, megadva magát sorsának. De Andronikosz tovább noszogatta, s a leány — utolsó erejét összeszedve — követte. Toporzékolni szeretett volna haragjában s önmagát okolta, amiért — játszi kacérsággal — magára idézte a szörnyű veszedelmet.

A teljes setétséget a sűrűn fellobbanó villámok fénye enyhítette. Andronikosz most határozott irányt látszott venni s a magával tehetetlen leányt is arra igyekezett vonszolni. Ez nem kérdezett semmit, egyrészt a férfivel szemben érzett felháborodás, másrészt a feldühödt elemekkel való küszködés a torkára forrasztotta a szót.

A sűrűindás bozótok közt nem maradhattak szorosan egymás mellett. S a nő gödörbe lépve, lábát erősen megrántotta. Összeesett: képtelen volt tovább egy lépést is tenni. Kétségbeesetten siránkozva kiáltott a közelben csörtető társa után:

— Andronikosz... segíts!

A férfi nagynehezen odavonszolta magát s látva a félig alélt Philippát, karjaiba vette. Lovát el kellett eresztenie: a két állat — ösztönére bízva — botorkáljon, amerre tud.

Szerencsére közel volt már a menedék, amelyet Andronikosz egy villám fényénél meglátott, s amely felé tartott. Kiálló nagy szikla volt, alatta nem nagy, de védett barlangszerű üreggel. Még némi erőfeszítés után elérte s az itt át nem ázott földre édes terhét letette. Biztonságban voltak és — kettesben.

Míg a leány sajgó lábát ápolta, Andronikosz meg sem pihenve, tűzrakáshoz fogott. Összehordta a kezeügyében lévő száraz ágakat, kovát vett elő, s elég hamarosan lángot csiholt a rőzsére. A vígan ropogó tűz kísérteties fényével betöltötte a szűk üreget, jótékony meleget árasztva erre nagyon is rászorult vándorainkra. Majd a közelben elmaradt lovak után indult, azokat is fához kötötte, végül letelepedett a még mindig didergő Philippa mellé.

— Nos, haragszol még, duruzsoló gerlém? — szólt hozzá különleges behízelgő hangján, mely a nőkre sohasem tévesztette el hatását.

Eddigre a leány fiatal szervezete is kipihente a fáradalmakat. Haragja is jórészt eloszlott, amikor látta, hogy a férfi mindent elkövet a helyzet megmentésére. Ingerültség nélkül, szelíden válaszolt.

— Okosabbat is tehettünk volna ennél a kiránduláshál.

— Örülj, hogy ép bőrrel megúsztuk. Most már mi bajunk történhetnék?

Philippa nagyot sóhajtott, de tiltakozás nélkül engedte, hogy a férfi karjai dereka köré fonódjanak. Így ültek néhány pillanatig szótlanul. Majd Andronikosz erősebb szorítással vonta magához a leányt és ajkaik izzó csókban forrtak össze. S az ellenállás nélkül adott csók — hogy is maradhatott volna egyedüli?

Éhesek voltak és fáztak. Andronikosz egyre táplálta a tüzet, s átázott ruháikat sikerült úgy — ahogy — megszárítaniok. Ennivaló szerzéséről azonban szó sem lehetett. Sem vadászatra, sem holmi gyümölcsféle keresésére a koromsetétben nem gondolhattak. A zivatar lassanként elült, csak a piszkos esőlé folydogált patakokban a lejtős üregbejárat előtt.

Philippa titkon remélte, hogy a vadászat többi résztvevői keresni fogják és végül rájuk akadnak. Így — utolsó pillanatban — megmenthetnék attól, hogy Andronikosszal kelljen töltenie az éjtszakát. Ez a gondolat különben kellemesen ingerelte is, de félt is tőle. Nagyon beleszeretett már és maga sem tudta, mit kívánjon, hogy lelkiismeretét nyugtassa: jól esett a sorsra bíznia, jönnek-e értök, vagy nem.

Sokáig hiába várt azonban erre. Később józan ésszel maga is belátta, hogy lehetetlen dologra várt. Amazoknak fogalmuk sem lehet, dél óta merre kerültek, azt is hihették: szándékosan vonultak el kettesben, meg az eső is bizonyára rég hazakergette őket.

Andronikosz egyre szaporábban szedte a csókok vámját, s aki az elsőt viszonozta — nem tagadhatta meg a többit. Szerelmes bódulat lett úrrá a leány fölött, majd a felingerelt érzékek kimerültsége. Már látta, hogy kettesben kell maradniok, s tudata alatt örömet érzett, bár ezt önmaga előtt is szégyelte s a világ minden kincséért sem

állapította volna meg. Ahányszor az altudat feltolta ez érzést: tiltakozott ellene, tusakodott a lelkében feltünt igazság ellen.

A nap viszontagságai különben is kifárasztották mindkettőjüket. Éhségük fokozta az álmosságot. Ha aludni fognak: a tűz is elalszik. A hideg ellen csak úgy védekezhetnek, ha — takaró hiányában — szorosan egymás mellé kerülnek. Andronikosz karjába fektette a leányt s csókkal zárta le ajkát. Aztán Ámor-isten védőszárnyai alatt elszenderedtek.

XVIII.

Másnap szerencsésen hazaértek. Ettől kezdve Andronikosz mindennapos lett a szép hercegnő palotájában. Hogy a világ mit mondott hozzá? Azzal édeskeveset törődtek. A leányt — egyre határtalanabbá váló szerelme — minden józan meggondolásra képtelenné tette. Andronikosz eleve is egyszersmindenkorra be volt biztosítva mindennemű lelkiismeretfurdalások ellen.

Valami kis szépségtapaszt mégsem nélkülözött barátságuk. A világ jegyeseknek tekintette őket. Egymáshozvalóknak is tartotta. Az uralkodó császárnő nővére nagyon hozzáillik a dinasztia legdaliásabb hőséhez: e felett még vitatkozni sem lehet.

Andronikosz azonban meglehetősen ártatlan volt abban, hogy ilyen hírek lábrakaptak. Ő sem nem terjesztette, sem meg nem erősítette azokat, legfeljebb, ha előtte emlegették, nem szólt ellenük. Valamikor — ismeretségük elején — célzott a leány előtt olyasmire, hogy feleségül fogja venni. Szükség volt erre, hogy könnyebben elszédítse. Most már tárgytalannak látta, de a leány fölötte komolyan vette, s neki volt legnagyobb része abban, hogy a hír messze földterületen elterjedt.

Négyszemközti meghitt beszélgetésük közben a leány sokat tervezgetett. Boldogan ringatta magát bele jövendő házaséletökről szőtt álmaiba, amiket Andronikosz bizonyos passzivitással hallgatott. Amíg az Annáért való gyászév tartott, könnyen elsáncolta magát ez akadály mögé. E részbeni hallgatagságát azonban Philippa megsokalta, s egyszer meglehetős keserűséggel fakadt ki.

— Úgy látszik — szerelmem — ami nekem öröm, neked nem egészen az. Hovatovább letelik a gyászod, s többé semmi nem állhatja útját boldogságunknak. De te — minél közelebb lehetünk a célhoz, annál kevesebbet beszélsz róla. Mondd: csalódtál bennem?

Andronikosz igyekezett mosollyal elütni a dolgot. De a legkisebb emberismerettel is észre kellett venni, hogy az nem a szívéből jött.

— Már hogy gondolsz ilyet, drágám? Benned csalódni? Hisz azt talán nem is lehet. Ha néha elgondolkodom, az az előállható nehézségek miatt van. Mit fog a dologhoz mondani a bazileusz?

Philippa szinte megütközve nézett rá.

— A bazileusz? Hát gyámsága alatt áll valamelyikünk? S különben sem tapasztaltam, hogy eddig sokat adtál volna a véleményére. Sem ebben, sem másban. Ez nem lehet az igazi ok. Nem vagy hozzám őszinte, Andronikosz. Pedig annyit csak megérdemelnék.

Amaz csak közhelyekkel törekedett a leányt megnyugtatni. Hiszen az annyira szerelmes, hogy talán ez is elég lesz.

— Hát lehet-e egyéb ok? Ám ez sem olyan, hogy ne tudnók leküzdeni. Légy nyugodt, édes, mindennek eljön az ideje. Bízzál csak bennem!

— Félek, szerelmem, valami lelki gátlás van köztünk. Valami bennem visszatetszik neked. Túlkomoly vagyok hozzád, vagy túlvidám. Pedig oly készséggel hasonulnék olyanná, aminőnek kívánsz. Csak egy szót szólj, miben kell megváltoznom...

— Semmiben, drágám, igazán semmiben. Tökéletes vagy te mindenképpen. S ha szavaimmal néha elégedetlen vagy, nem érzed-e csókjaimon, milyen szenvedélyesen szeretlek?

Bizonyságul karjába ragadta és hosszasan megcsókolta. A leány láthatólag felvidult és könnyes mosollyal folytatta.

— Hiszen abban nincs hiány, azt tudom. Ez az egy tartja még bennem a lelket. De ne feledd, hogy erre sohasem került volna a sor, ha fel nem csillantatod előttem — barátságunk kezdetén — a házasságot!

— Hisz — ami késik, nem múlik — szólt Andronikosz. Hangjából ridegség, meggyőződésnélküliség csengett ki.

— Nem mondtam-e valaha olyat, amivel akaratlanul is eljátszottam szerelmedet? Szólj bátran, őszintén, hogy helyreüthessem. Mindenre kész vagyok a szerelmedért.

— Valóságos kínvallatást hajtasz végre rajtam — türelmetlenkedett Andronikosz. — Hányszor mondtam már, épúgy szeretlek, mint mikor megláttalak!

— No, mert nem akarok — egy vigyázatlan szavammal úgy járni, mint a szerencsétlen Kasszia — duruzsolt a szerelmes leány.

Andronikosz ebbe belekapaszkodott. Amíg elbeszélteti vele Kasszia történetét, a leány gondolatai másfelé terelődnek. Talán nem tér többé vissza a faggatásra.

— Először tudnom kellene, hogy járt. Talán lennél olyan jó, elmondani.

— No, ahogy te nem ismered ezt a történetet! De nem bánom, hát elmesélem.

— Nálatok Bizáncban — mint tudod — ha a régi bazileuszok — még egy-két százévvel ezelőtt is — feleséget kerestek; a császári palota gyöngytermébe egybegyüjtötték a birodalom legszebb eladó leányait, hogy az uralkodó azok közül választhasson. Eufrozina anyacsászárnő is összeseregeltette a legelőkelőbb szépségeket, s fiával, az ifjú Theophilosszal belépett a terembe. Ott fia kezébe adta az aranyalmát, a szerelem jelét, hogy ez átnyujtsa a legszebbiknek, akit majdan magához emelni kíván. Amint az ifjú a gyönyörű leánysereget vizsgálgatja, megpillant egyet közülök, amelyik csendes és komoly szépségével nyomban a szívébe férkőzik. Meleg buzgalommal eléje lép, hogy az almát neki átnyujtsa. De hirtelen különös fájdalmas gondolat villan át agyán, aminek szavakban is kifejezést ad: »Hiszen, ha csak a női szépség révén annyi baj ne szakadt volna a világra!« Amire a leány szerényen, de hirtelen készséggel visszavágott: »Igen, de egy másik nő által mindez a baj jóvátérült!« A fejedelem, aki csak a bűnös Évára gondolt, nem pedig a boldogságos Szűzre, a leány túlságos merészségén annyira megdöbbent, hogy lehangoltan hátatfordított neki és az almát másnak adta. A szerencsétlen, mellőzött Kasszia pedig jóhiszemű meg-

gondolatlansága révén nemcsak a császári trónról maradt le, de annyira szívére vette a dolgot, hogy apácafátyolt öltött, zárdába ment. Hát mondd, nem kiszámíthatatlanok a férfiak?

— Ez csak annak az egynek, Theophilosnak, a bárgyúságát mutatja. Ebből általánosan következtetni nem lehet. Legkevésbbé pedig rám vonatkoztatni, aki, mint tudod, nagyon is szeretem a nyilt, okos szót.

— Hát ez az, és ép ezért félek, nem mondtam-e valami bolondot, ami kiábrándíthatott belőlem?

— Ha olyat mondtál volna, mint Kasszia, nem minősíthetném ostobaságnak. Ellenkezőleg, meghajolnék okosságod előtt. Amit — különben — így is teljes mértékben elismerek.

Ezzel sikerült is Philippát kizökkentenie előbbi gondolatmenetéből. Andronikosz hízelgő nyilatkozata láthatólag kedvére volt. Másról kezdett csicseregni. Kasszia aforizmáit szedte elő, amiket nyilván nemrégiben olvasott. Andronikosz azonnal rájok ismert, de nem szólt róla. Örült, hogy a leánynak van témája.

— Hát nincs is rútabb valami az ostobaságnál. Kivált ha a buta ember ismereteket szerez, amiket nem bír megemészteni. Olyanokká válnak nála, mint a sertés orrán a harang... Inkább érintkezem okos szegényekkel, mint buta és neveletlen gazdagokkal.

— Teljesen igazad van — helyeselte Andronikosz gépiesen.

— Egyáltalán: annyi visszásság van az emberekben. Képzeld el a bírót, akit személyes rokon — vagy ellenszenv vezérel, az adóst, aki aludni tud, vagy azt, aki ott hallgat, ahol beszélnie kell, és aki minden helyzethez alkalmazkodni tud...

— No, ez a legutóbbi nagyon hasznos tulajdonság — vetette ellen Andronikosz.

— De nem szép jellem. Mint ahogy rút a gazdag ember, aki a szegényt játssza, vagy a szegény, aki kincseivel dicsekszik, — hazug, aki az igazságért rajong, és a fösvény, aki máshoz vendégségbe megy...

— Szóval, te elítéled a képmutatást. Pedig de hányszor szükséges, sőt — elkerülhetetlen!

Philippa komoly szemrehányással nézett a férfira.

— Ezzel ki is ábrándíthatnál magadból. Ha nem szeretnélek oly végtelenül.

— Hát mondtam én, hogy veled szemben vagyok ilyen? Azt csak láthatod, hogy hozzád való szerelmem igaz és őszinte. De ha az embereket olvasni engedném gondolataimban: mindenki engem játszana ki. Jobb az ilyet megelőzni.

— Mégis nagyon szomorú okoskodás ez, Andronikosz.

— De részemről okadatolt. Mit tudod te, miken hajszolt engem keresztül az élet és az emberek gonoszsága. Elégedj meg azzal, hogy téged szeretlek és ne feszegesd a lélek titkait.

— De vajjon engem is — hátsógondolat nélkül szeretsz-e? S odaadó rajongásomnak nem az lesz-e a jutalma, ami Kassziáé? Az apácafátyol...

— Ugyan hadd abba az ízetlenkedést. Ha mindíg mindenkiben kételkednénk, sohasem élvezhetnők zavartalanul a szerelmet. Akarod, hogy megesküdjem előtted?

— Inkább ne... Az igaz ember szava felér az esküvéssel, a gonosz még az esküjével is hazudik...

— Hagyj már fel kenetteljes megállapításaiddal. Szeretem az okos nőket, de a tudákosság megcsömörít. Ezzel engem ábrándítanál ki, ha egyáltalán lehetne. Élvezzük könnyű szívvel a jelent s ne gondolkodjunk annyit.

Hogy kissé rideg szavait ellensúlyozza, karjaiba ragadta a leányt. Philippa ilyen heves kitöréseknek nem tudott ellenállni. Boldogan elmosolyodott, ha a szeme könnyezett is, és hagyta, hogy Andronikosz elhalmozza csókjaival.

*

Amiről az ázsiai részeken széltében beszéltek, Bizáncban sem maradhatott titok. Fülébe jutott a bazileusznak, hogy Andronikosz fölötte lanyhán tölti be tisztét. Seregeit hétszámra magukra hagyja, s ezek saját fejök szerint csatároznak, inkább rontva, mint emelve a birodalom tekintélyét. Ám ez még hagyján, e részben eleve sem várt a császár sokat Andronikosztól. De e lanyhaság magyarázatára már erősen felfigyelt. Az első hírhozót még ki-

nevette, de amikor valamennyi későbbi is ugyanazt adta elő: hinnie kellett.

S ha ő maga igyekezett is eleinte higgadtan felfogni a dolgot, Mária császárnő toporzékolt haragjában. Gyűlölte Andronikoszt és rémülettel töltötte el a gondolat, hogy vele, ha Philippát nőül veszi, sógorságba kerülhet. Ha meg nem házasság a szándéka, úgy még gonoszabb az eset. Jeleneteket rögtönzött Mánuelnek és nem szünt meg őt a legszigorúbb megtorlásra ösztökélni. A bazileusz imádta világszép feleségét és erősen befolyása alatt állott. Végtére egészen elfogadta neje álláspontját és elhatározta a példás megfenyítést. Annál is inkább, mert míg Andronikosz — annak idején, Eudokiával — csak őt magát, a bazileuszt tette ki a szóbeszédnek, most Philippával való kalandjával — a császárnőt teszi nevetségessé. Ezt pedig már csakugyan nem lehet eltűrni!

*

Egy szép nyári alkonyat Philippánál találta Andronikoszt. Ott enyelegtek a palota kerti erkélyén, ezúttal mellőzve minden bölcselkedést. Teljes volt köztük az összhang, s ami szó ajkukra tódult, abból csak úgy sugárzott a szerelmetes gyengédség. Előttük frissítők, illatos gyömölcsök kínálkoztak, mert forró volt a délután és ernyesztő a szomjúság.

Rendes körülmények közt ilyenkor senki sem zavarhatta őket. Hívás nélkül még a palota belső személyzete sem. Annál feltűnőbben hatott, hogy az egyik zoszta félénk tisztelettel, meglehetősen dúlt arccal lépett eléjök.

Philippa kissé ingerülten vonta kérdőre, mit akar.

— A szebasztos apródja vár a kapu előtt. Hiába magyaráztam neki, hogy most ne számítson kihallgatásra, azt felelte: nem ok nélkül jött vágtatva lóhalálában a táborból, nagyon fontos, amit jelentenie kell. Vállal érte minden felelősséget.

Andronikosz és a leány szótlanul néztek egymásra. Nem jót sejtettek.

— Bocsásd hát be — szólt a férfi bosszúsan.

Az apród azonmód porlepetten, verejtékezve eléjök került. A hűséges Romanos volt, akit Philippa is ismert.

Hajdan az ablakalatti sétalovaglásoknál urának állandó kísérője.

Andronikosznak csak a fiú arcára kellett néznie: már látta, hogy nem mindennapi eset történhetett. A kellő tiszteletadás után az ifjú lihegve megállott és várta, hogy megszólítsák.

— No, mi baj, fiam? Hirtelen támadás történt? Csak nem ütöttek rajtunk azok a fránya örmények?

— Nem az a baj, uram, egészen más — kezdte amaz zavartan pillantva Philippára, mérlegelve, elmondhatja-e előtte jelentését.

— Szólj hát szaporán — buzdította őt gazdája, jelezve ezzel, hogy a nő jelenléte semmiképpen nem feszélyezi.

— Az történt, uram, hogy valami ismeretlen, hetyke, cifra kis ember fényes kísérettel fővezérként vonult be a táborunkba. Embereink, a sztrategoszok eleinte bolondnak nézték a vakmerőt, de az nagyon is önérzetesen mutogatta fel a bazileusz rendeletét. Amely szerint ezennel Konstantinosz Kolomannosz neveztessék minden ázsiai császári hadak fővezérének. A kíséret közt voltak bizánci urak, akiket alvezéreink ismertek. Ezek megerősítették, amit az új fővezér mondott. Az pedig azonnal elkezdett rendelkezni, parancsolgatni. Embereink — meghajolva a bazileusz akarata előtt — engedelmeskedtek. Azért siettem hozzád, uram, hogy — ha még nem tudnál róla — értesítselek. És amennyiben szükségesnek tartod, időd legyen állást foglalni.

— Köszönöm, fiam, hogy eljöttél. Csak sohse érjen nagyobb baj ennél — szólt Andronikosz nyugalmat igyekezve színlelni.

— A fiút tartsátok itt és lássátok el minden jóval. Pihenje ki magát, mert szükségem lesz reá — mondotta aztán Philippának.

Amikor egyedül maradtak, mindkettőjök arcán erős megdöbbenés tükröződött. Ez is, az is a másiktól várta, hogy szóljon valamit. Végre Philippa, látva, hogy a férfi hallgat, megtörte a csendet.

— Mit jelent ez?

— Fatális eset, — rágta a szót Andronikosz gondolkodva. — Hasonlít Mánuelre. A valódiságon nem kételkedhetünk. Várnunk kell a fejleményeket.

— S veled mi lesz hát, én édes szerelmem? — tört ki teljes erővel Philippából a féltő aggódás.

— Hát mi lenne? Maradok itt és nem törődöm tovább Thorossal, örményekkel. Nem vagyok elég úr, mint Komnenosz Andronikosz? Emelhet-e még engem a főparancsnoki megbizatás?

— Hiszen jó, ha ez ilyen egyszerűen menne. De vagyonod, mindened Bizánchoz köt. Vissza kell térned oda. Attól félek, a bazileusz amúgy is odahivat.

— Hát — nem megyek, egyszerűen. Ha nem vagyok többé fővezére, nem rendelkezhetik velem a bazileusz. A szegénységtől pedig ne félts engem, szerelmem. Nem hiába voltam ura Ciprusnak, Ciliciának. Volt rá gondom, hogy a jövedelmek az én javaimat gyarapítsák. Nálam butább ember is így tett volna.

Philippa csodálattal nézte Andronikoszt. Imponált neki, hogy ez mennyire könnyedén veszi a súlyos hátramozdítást. De aztán újra csak aggodalmaskodni kezdett.

— És hátha az a rendelkezés, hogy téged elfogjanak? Hátha vissza akar vitetni a császár abba a szörnyű börtönbe, amelyről beszélve annyiszor megkönnyeztettél, ahol férfikorod kilenc drága esztendejét eltöltötted?

— Ugyan, hogy fogathatna el ok nélkül? Elkövettem-e nyilvánvaló árulást, felségsértést? Nem vagyok ilyennek tudatában. Ha a fővezérségtől megfoszt, az más. Azt, ha neki tetszik, megteheti minden ok nélkül is. Ő a seregek korlátlan ura. De lezáratni, csak úgy, önkényesen, mégsem lehet. Sokkal magasabban állok, sem hogy ez feltűnést, visszatetszést, talán lázadást ne keltene . . .

— S hátha a mi szerelmünket rója fel bűnödül? Nem szóltam neked, de magam is kaptam bizonyos üzeneteket arról, hogy a bazilissza, a nővérem nem nézi jó szemmel.

— Ebbe aztán igazán nincs beleszólása. Nagykorú vagyok, a házasságomhoz nem kérem Mánuelék tanácsát. És aztán? Elég közel rokona vagyok így is, a sógorság nem hoz minket még közelebb. Nagyon egyre mehet nekik!

— Én mégis féltelek, egyetlenem. Telve vagyok igen gonosz sejtelmekkel.

— Ugyan, légy eszednél, kicsi galamb. Még ha gondolna is elfogatásomra, kettőn áll a vásár. Azt hiszed, csak olyan könnyedén a kezébe adnám magam annak, aki ezt merészelné? Nem ismered te akkor Andronikoszt!

— Szeretném, ha sokat, nagyon sokat lennél most közelemben. Amire rá is fogsz érni. Csak akkor vagyok nyugodt, ha magam mellett tudlak.

Karjait gyengéden fonta a hatalmas férfi nyaka köré, mintha azokkal akarná magához láncolni. Andronikosz láthatta, mennyire mindene ő ennek a gyönyörű virágszálnak.

— Mindenesetre mielőbb beszélnem kell Konstantinosszal, a vakmerő »kis magyarral«. Csak akkor láthatok majd világosan. Ki hitte volna, hogy ez a szürke ember fog egyszer kiütni a nyeregből? Nem is tudom mikor, hogyan szabadult ki Thoros fogságából. Bíz én azt hittem, még most is ott kuksol.

*

Andronikosz másnap táborában kereste fel az újdonsült fővezért. Szolgálati jelvényei nélkül, de tüntetően nagy parádéval, előkelő apródkísérettel vonult végig a sereg között Konstantinosz sátoráig. Minden oldalról mélységes hódolat fogadta a tegnapi urat, aki — ha úgy adódik — holnap még magasabbról nézhet le rájok. Gúnynak, lekicsinylésnek egyetlen arcon sem mutatkozott még nyoma sem.

Konstantin maga is nagy tisztelettel üdvözölte vendégét. Nemcsak a most jégre tett elődöt látta benne, de a dinasztia egy hatalmas tagját, a császár rokonát, aki minden kegyvesztettsége mellett is sokkal közelebb áll a bazileuszhoz, mint ő, a »szegről végről« való, megtűrt távoli atyafi. S ha mindezt nem is tekintette volna, a daliás óriás nagyúri fellépése is tisztelettel kellett, hogy eltöltse a kistermetű, vézna, félénk Kálmánt.

Andronikosz barátsággal, de nem minden leereszkedés nélkül szólította meg.

— Hogy is állunk hát, Kálmán fiam, azzal a fővezérséggel? Mi indította fel urunkat, a bazileuszt ellenem annyira, hogy ezt velem megtette?

A megszólított ötölt-hatolt, nem volt elkészülve ilyen egyenes kérdésre, amely hangja után ítélve, kérdőrevonásnak is tetszhetett.

Szinte mentegetőzve adta meg a feleletet.

— Látod, kedves bátyám, a tényeket. Én sem nem kértem, sem nem kerestem ezt a kitüntetést. Nemrég kerültem haza az örmények fogságából, nem is álmodhattam, hogy a felség Mamistra hercegévé, Cilicia helytartójává fog kinevezni. Igazán semmi részem nem volt benne...

Andronikosz türelmetlenül közbevágott.

— Erről szólnod is felesleges, úgyis tudom. Valamint az is meggyőződésem, hogy ellenem nem áskálódtál. E részben sokkal erősebb befolyásoknak kellett érvényesülniök a tiednél s különben is — miért tetted volna? Sohsem bántottalak, valamint most sem haragszom rád. Jöttél, mert a császár iderendelt, és teljesíted parancsát, mint hű alattvaló.

Konstantin-Kálmánt fölötte megnyugtatták e kijelentések.

— Úgy van, bátyám, ahogy mondod. Megbízatásomnak természetesen jobban örülnék, ha nem a te mellőzésed árán jutottam volna hozzá.

— Ezt is elhiszem neked. De nem is a te szerepedet firtatom én, hanem az érdekel: miért haragudott meg rám a császár? Neked, aki Bizáncból jöttél, csak tudnod kell róla, hiszen el nem képzelhető, hogy ez szóba ne jött volna.

Kálmán arca egyszerre jóval komolyabbá vált. Szűkszavúbb lett, begombolkozott. Látszott rajta, hogy habozik: mennyit szabad elárulnia.

— Gondolhatod, bátyám, hogy hadviselési sikereid nem elégítik ki a bazileuszt. Szeretné már kézzelfogható eredményét látni a sokáig elhúzódó csetepatéknak. Lassúnak és erélytelennek találja a hadakozást.

Vontatottan, kelletlenül mondotta ezeket, majd, hogy valamennyire enyhítse, még hozzátette:

— A bazileusz kevéssé ismeri a keleti viszonyokat. Szinte mondhatnám, fogalma sincs az itt előálló nehézségekről...

— Hát — kívánok neked nagyobb sikert a magaménál. Szavaidból kiveszem: tisztában vagy vele, hogy ezt nem lesz könnyű elérni. Nem irigyellek érte. Én nagyon is megelégeltem az örmény háborúkat. Szinte örülnék a felmentésnek, csak valamivel más formában történt volna. Hogy így jött, azt veszem ki belőle, még más oka is van.

Kálmán feszengett, fészkelődött a kereveten.

— Oh dehogy, dehogy — motyogta, de nagyon is elárulta, hogy nem beszél őszintén. A tettetésnek nem volt még mestere, ehhez nem volt eléggé bizánci.

— No, csak ki vele, öcsém. Nem bántasz meg vele, hiszen csak tolmácsa leszel a császár gondolatainak. Elviselem én az igazságot, szeretek tisztán látni.

Kálmán nagyot nyelt, majd merész elhatározással kibökött valamit.

— A bazileusznak — s talán méginkább Mária császárnőnek — fölötte visszatetszik, ahogy az antiochiai hercegnővel foglalkozol...

— Hm. Hát innen fújnak a szelek? S mi kifogásuk lehet ezellen? Nem állok gyámság alatt, sem pedig a hercegnő. Ha volna is valami közünk egymáshoz, rangban egymáshoz illenénk. Én mint császárok leszármazottja, uralkodó dinasztia tagja, amaz pedig trónon ülő császárnő testvére. Ki ütköznék meg ezen? Tán az örmény datolyaárusok leányai közt keressem azt, akinek hódolni akarok?

— Én nem ütközöm meg, bátyám. De kérlek, ne faggass tovább. Máris többet mondtam, mint amire felhatalmaztak.

— Oh, hát tovább is van? Talán a császár legmagánabb ügyeimbe is kész beavatkozni? S téged titkos megbízással küldött ide, hogy azt végrehajtsd? Parancsod van talán arra is, hogy engem figyelj, talán elfogass, vagy más módon tégy el láb alól? Gyönyörű, mondhatom!

Kálmán láthatólag szenvedett. Leginkább azért, mert nem volt szabad őszintén beszélnie. Megkísérelte csititani a dühöngő Andronikoszt.

— Kár, bátyám, magadat ennyire felizgatnod. A lényegeset elmondtam, a császár titkos gondolatait nem ismerhetem. Így azt sem tudhatom, mi okból nézi rossz szemmel az ügyet. Ami megbízásomat illeti: nem tagadom, van egy és más feladatom. De ezek között nem szerepel egyelőre a te elfogatásod. Ezt különben láthatod is, hiszen már módom lett volna rá. A sereg — akármilyen hű is volt hozzád, többségében az újonnan felkelő nap felé fordul. Vagyis — most nekem engedelmeskednék. A »más módon való lábalóltétel« pedig nem fér össze jellememmel. E felől nyugodt lehetsz, ilyenre még parancsra sem vállalkoznám.

Andronikosz haragja valamennyire csillapodott.

— S mik azok az »egy és más« feladatok?

Kálmán igyekezett kimért méltóságot magára ölteni.

— Nagyon messzire mész, bátyám, a kérdezősködéssel. Bocsáss meg érte, neked époly jól kell tudnod, akár nekem, hogy a bazileusz bizalmas utasításait emberfiának el nem árulhatom. Különben látni fogod, ha teljesítem. Elégedj meg azzal, hogy ezidőszerint szó sincs elfogatásodról.

— Ezidőszerint... ismételte Andronikosz nehézményezve a hangsúlyozott szót.

Kálmán felegyenesedett, s erőt véve bátortalanságán, egész határozottan hozzátette:

— Természetesen. Vagyis — amíg arra újabb parancsot nem kapok.

*

Andronikoszt Kálmánnal való tárgyalása ki is elégítette, nem is. Nem sok újat tudott meg belőle. Amit az elmondott — mindarra magától is rájött volna. Tudta, hogy Mánuelék nem nézhették jó szemmel Philippa iránti szerelmét, hiszen ő maga is — eredetileg — azért lovalta bele magát ennyire, hogy őket ezzel bosszantsa. Most már nagyon is benne volt s — ha a Philippának beígért házasságra valójában komolyan nem is gondolt, tény, hogy a leányt nagyon szerette. Kívánta a társaságát s jól esett mellette lennie. Lelkét befegyelmezte ahhoz a gondolathoz, hogy ez a szerelme csak időleges. Még annyira sem »örök«, amennyire a sírig őrizni szándékolt földi szerel-

mek ilyeneknek neveztetnek. Ez tart, ameddig jól esik, s mi tagadás, most még csakugyan erősen örömét találta benne. Azt bárki kedvéért megszakítani: időelőtti lenne.

Most, hogy a hadvezéri teendők alól mentesült, legtöbb idejét szerelmese közelében töltötte. A távolabbi jövőt illetőleg még nem alakult ki terve. Várakozó álláspontra helyezkedett, élt a mának, várta, hogy valami magától kiérlelődik.

Fő, hogy szabad volt. Bár ezt a szabadságot feltételesnek, könnyen veszélyeztetettnek tudta. Bármennyire is el volt rá határozva, hogy — ha attól megfosztani megkísérelnék, — körömszakadtig védekezne, tudnia kellett, hogy — ha itt marad, mégis csak ezerféle módja van annak, hogy — ha egyszer az a komoly szándék — tőrbe ejtsék. Csellel, orvul, erőszakkal, bármi eszközzel rátörhetnek, s ha ezer szeme lenne, akkor sem kerülheti el mindíg.

Az állandó veszélyérzet talán még fűszeresebbé tette a Philippa mellett töltött drága órákat. Módfelett szerette a nőt szépségeért, teljes odaadásáért, hozzá való tartalék-nélküli ragaszkodásáért, a lelki tulajdonságai ellen sem lehetett kifogás: sem rosszlelkű, sem ostoba nem volt és mégis — mindennek dacára odáig nem vitte a szerelme, hogy a vele való házasságra komolyan elhatározza magát. Valami gátlást érzett. Azt, hogy ez a nő — az annyira gyűlölt bazilissza nővére. És hibás volt a kiindulási pont is. Ennek a szerelemnek a dac, a bosszú adott először életet. A későbbi idők minden gyönyörű illuziója sem volt képes ezt az eredeti fogyatékot Andronikosz lelkéből kitörölni.

Egy alkalommal, amint Andronikosz beállított Philippához, tőle azt a meglepő hírt hallotta, hogy előző nap, míg ő vadászaton volt, az új fővezér tisztelgett a hercegnőnél.

Hiszen — bár semmiféle ceremóniáskodex elő nem írta ezt a látogatást, viszont — túlságosan fennakadni sem lehetett rajta. A fővezér seregével elég távol táborozik Antiochiától, annyira, hogy éppen semmi sérelem nem esik az illendőségen, ha feléje sem néz a város előkelőségeinek. De ha mégis illendőnek tartja, hogy azoknak bemutatkozzék, ez ellen sem lehet senkinek sem kifogása.

Hadd lássák, hogy nem vadember, s zordon harcfi létére is részt kíván venni a társaságos életben is. S ha már valakihez elment, úgy a hercegnőt sem hagyhatta ki, az csak természetes. Andronikosz csupán azon csodálkozott, hogy éppen a félénk, gyámoltalan Kálmánt fogta el a szereplési viszketeg.

— Hát ha itt volt, itt volt — jelentette ki Andronikosz közönyösen. — Alkalmilag meg kell híni vadászatra. Ha majd egyszer megint rendezünk olyat, mint a multkor.

Jókedvűen, hamiskásan mosolygott hozzá. Majd megkérdezte:

— Egyébként, hogy tetszett neked az az ember?

— Fölötte ellenszenvesnek találtam. Semmi különös okom nem volt rá, de alig vártam, hogy szabaduljak tőle. Pedig tőle telhetőleg igyekezett, sőt erőlködött minél szolgálatkészebbnek mutatkozni. Mondd, miféle náció az?

— Magyar ember, drágám. Sőt, ahogy ő képzeli, királyi származású. Tudod, fia ez annak a Borisz hercegnek, aki magát Kálmán király fiának tartotta, de akit a magyar dinasztia soha annak el nem ismert.

— Ezt nem értem egészen. Ha fia volt, el is kellett ismerniök.

— Nem volt egészen tiszta a dolog. Kálmán király feleségét, az orosz Eufémiát házasságtörésen kapta rajta, nyomban el is űzte. Borisz — külföldön — állítólag e bűnből született. Kálmán sohasem ismerte el fiának — ő tudta, milyen joggal. Bizonyára volt oka rá.

— De hisz úgy tudom, Borisz jogot formált a magyar trónhoz. Sőt a bazileusz is pártolta erre való igényeit. Ez tehát a mellett szól, hogy Kálmán fia volt.

— Engem az egész dolog nem érdekel, de én máskép látom. Borisz akkor lépett fel trónigényével, mikor Kálmán idősebbik fia meghalt. Akkor pedig már 15 év mult el Kálmán halála óta, az emberek nem igen emlékeztek a multak részleteire. De annyira még mindig, hogy inkább a másik ágból való, de törvényes származású vak ifjút ismerte el a többség királynak, mint a fattyúnak vélt Boriszt.

— De hát ha így volt, miért pártolta őt annyira a bazileusz?

— Ezt megint nem érted, aranyosom. Nem meggyőződésből, azt gondolhatod. Hanem mert Bizáncnak mindig kapóra jött, ha kéznél tarthatott egy magyar trónkövetelőt, akivel zavart okozhatott odaát az északi szomszédnál. Ezért kapott Borisz szíves vendéglátást, előkelő feleséget. Meg holmi sztrategoszi feladatokat. Amikor aztán — Géza király idejében — nála különb trónkövetelők léptek fel, akiket Bizánc jobban használhatott, Borisz háttérbe került. Kisebb hadjáratoknál Mánuel még felhasználta, amíg egyszer egy ilyen alkalommal elesett. Hát ennek a szerencsétlennek a fia az új keleti »fővezér«.

— No, és ez nem hajszolja többé atyja ábrándképét, a magyar koronát?

— Esze ágába sem jut. Bizonyára örül, hogy él. Félénk, határozatlan természet. Nagyon ránehezedik származásának homálya, bár ő maga már törvényes szülött. De a magyar dinasztia ma már annyira megerősödött, hogy ott erre az ágra nincs többé szükség. Ha trónkövetelő kell: itt van Alexiosz.

— Akkor bizonyos fokig sajnálatraméltó. Mégsem tudnék vele rokonszenvezni. Visszataszító, férfiatlan alak.

— Mindegy, adandó alkalommal mégis meg kell hívni. Ellenem nem vétett, ő csak vak eszköz a bazileusz kezében.

*

Kálmán azonban éppenséggel nem várta be az »adandó alkalmat«. Megjelent Philippánál másodszor is, sőt megismételte látogatását harmadszor és azontúl is. Sajátságos módon következetesen olyankor, ha Andronikoszt távol tudta. Nyilván kikémleltette ez időpontokat.

A leánynak módfelett terhére voltak e látogatások. Mégis igyekezett a vendéget udvariasan fogadni. Állására és — Andronikoszra való tekintettel. Tudta, hogy amaz, ha őt megsértené, árthatna a szeretett férfinak s ezt a veszedelmet nem kívánta Philippa felidézni. Éppen ezért nem is szólt Andronikosznak a látogatóról, nehogy felingerelje ellene, s az — féltékenységében — meggondolatlanságra ragadtassa magát. Hiszen komoly oka igazán nem lehetett féltékenykedni. Philippa még ennek a gondolatára is elmosolyodott.

Hanem egy alkalommal a fővezér különösen fényes öltözetben állított be. Ünnepies hangulat ömlött el rajta. Philippa hirtelen azt hitte, búcsúzni jött. Talán a bazileusz őt is — mással váltotta fel.

Teltek a negyedórák, azonban a búcsúzásról szó sem esett. A fővezér hol üres dolgokról beszélt, hol nagyokat hallgatott, hol meg a torkát köszörülte. A nő már fölötte kiállhatatlannak találta ezt az együttlétet.

— Voltaképpen hát minek köszönhetem a strategos oly gyakori megjelenését? — kérdezte végre. — Nagyon fárasztó lehet iyen távolságról idenyargalnia.

Kálmán nagyott sóhajtott. Most alkalma adódott rátérnie arra, amit magától sehogysem mert elkezdeni.

— Oh, hercegnő — mondotta émelyítő érzelgősséggel — nincs az a távolság, amely engem visszatarthatna attól, hogy tiszteletére siessek.

Csak ennyit mondott és várakozóan nézett Philippára.

A leány azonban valósággal megriadt. A félre nem érthető szavak tudatára ébresztették annak a brutális valóságnak, hogy ez a kistermetű, jelentéktelen ember, ez a senki rá meri vetni szemét az antiochiai királyleányra, a római császárnő nővérére, egy Andronikosz jegyesére.

Belsejében hallatlanul felháborodott, de egyelőre türtőztetni akarta magát, ami nagynehezen sikerült is.

— A strategos eddig is eléggé meggyőzött arról, hogy tisztel — szólt tőle telhetőleg közönyösen. — Ennek bizonyítására fölösleges további áldozatokat hoznia, akkora utak tételével. Elismeréssel veszem tudomásul hozzám való hajlandóságát, s majd ha társas összejövetel adódik, reménylem, vendégeim között fogom láthatni.

Kálmán nem akarta elérteni a visszautasítást. Egy lépéssel tovább ment.

— Áldozat? Ilyenről szó sincs! Bár örökké a hercegnő mellett maradhatnék!

Philippa rémülten látta, hogy egykönnyen nem szabadul. Végig kell küzdenie egy utálatos, ízléstelen ostromot. Teljes elszántsággal készült fel minden kísérlet visszaverésére.

A bókszerű nagy mondáson őrizkedett elmosolyodni.

— S mi haszna lenne ebből? Elhanyagolná seregét és a birodalom vallaná kárát. Azonfelül mindketten hamarosan megunnók. Még annak sincs értelme, hogy ilyeneket mondjon.

— Amit őszintén átérzünk, sohasem bűn kimondanunk.

— Ha komoly volt a gondolat: erősen sért vele. Ne feledje, hogy maholnap menyasszony is vagyok!

— Oh: maholnap! Tehát nem ma! Hiszem, százszor is meggondolja addig. Bár — szerintem — nem is kellene gondolkodnia. Hogy kívánhatja értékes életét rábízni egy kalandorra, akit urunk, a császár rég elejtett, s aki felett minden ember pálcát tör! Ez nem lehet komoly!

— Kire bízom életemet, az a magam dolga. Andronikosz — bárhogy vélekednek róla mások: előttem talpig férfi! Akinek egy ujja többet ér, mint minden inci-finci jövevény együttvéve. S ha azért jött hozzám a strategos, hogy előttem őt kicsinyítse, kár volt fáradnia. Ilyen méltatlan támadások csak erősítik a hozzá való ragaszkodásomat.

Kálmán vakmerő szívóssággal folytatta a kilátástalan ostromot.

— Hercegnő, térjen jobb belátásra. Szívből sajnálom azért, amit mondanom kell. Ebből a házasságból úgysem lehet soha semmi. Még ha Andronikosz akarná is — mint ahogy esze ágában sincs — ismerjük őt annyira mi, akik az udvarnál élünk — akkor sem lenne módjában keresztülvinni. Megakadályozná — maga a bazileusz.

— A bazileusz? — tört ki Philippából a csodálkozó meglepődés. — Hogyan akadályozhatna meg ebben a császár?

— Úgy, hogy elfogatja, bilincsekbe vereti, mielőtt az oltár elé járulhatna — szólt Kálmán ridegen, határozottan. Számított a nő megdöbbenésére.

Ebben nem is csalódott. Philippa mérlegelte a hirtelen támadt akadályt.

Nem tudott rögtön rá megfelelni.

Kálmán elővette legbehízelgőbb hangját és azon fuvolázott tovább.

— Lássa, hercegnő, mindezt elkerülheti. Jót tesz ezzel vele és önmagával. Senki sem mondja, hogy pártában kell maradnia. De válasszon olyan élettársat, aki méltóbb szépségéhez, királyi származásához és akinek személyében megnyugszik — a bazileusz.

Philippát rettentően elgyötörték az eddig hallottak. Türelme a végére járt. Erősebben fakadt ki kelleténél.

— De hogy merészel a sztrategosz engem így kioktatni? Ne feledje, hogy a bazilissza és az antiochiai király nővére előtt áll! Ki jogosíthatta fel arra, hogy velem így beszéljen?

Kálmán igyekezett ünnepies arcot vágni. Méltóságteljesen akart válaszolni.

— Aki e földön mindenkinél nagyobb úr: a bazileusz!

A már eddig is erősen felindult nőt ez újabb ámulatba ejtette. Már túl volt azon, hogy bosszankodni tudjon. Csak körömszakadtig védeni akarta álláspontját. Gúnyosan vetette oda a kérdést kínzójának.

— Úgy? A bazileusz? És ki volna az a kiválasztott halandó, akivel való egybekelésemhez őfelsége kegyeskednék hozzájárulni?

Kálmán rögtön megadta rá a választ.

— Például az, aki most mélységes hódolattal áll a hercegnő előtt...

Philippa bántó-élesen, leplezetlenül felnevetett.

— Hát bárgyúnak, sőt esztelennek tart engem a császár, aki ilyen sehonnai figuráért feláldozom az én héroszomat, a férfiak elsejét? Botrány!

Ezt a szörnyű sértést végre Kálmánnak is tudomásul kellett vennie. Nem folytathatta többé az előbbi hangnemet. Ma teljesen kilátástalan lett volna minden további puhítási kísérlet. De nem akarta végleg abbahagyni a vállalkozást. Becsülettel meg szeretett volna felelni egyrészt a császár parancsának, másrészt a leány csodás szépsége őt magát is erősen elbűvölte. Hogy a nő Andronikosszal való barátkozása mennyire bizalmas, a nem túlönérzetes Kálmánt nem feszélyezte.

Elbúcsúzott, de úgy, hogy egy hátsó ajtót nyitvatartson a visszatérésre.

— Igazságtalan a hercegnő, mint mindenki, aki nagyon felindul. Máskép beszél majd legközelebb. Türelmes és megértő hódolója vagyok. Kérem is, hogy gondolja át mégegyszer, amiket hallott.

Ezzel — hogy az esetleges választ már meg se hallhassa — hirtelen sarkonfordult és sietséggel eltávozott.

*

Philippa csakugyan nem is válaszolt, bár ez nagy önmegtagadásába került. Hiszen azt szerette volna odakiáltani a vakmerőnek, hogy ne merészelje többé átlépni a küszöbét. De nem merte. Nem magát féltette: vele, védtelen nővel szemben még ez a félbarbár is bizonyára lovagias maradna: de Andronikoszért aggódott. Annyira, hogy mérhetetlen felindultságát is le tudta küzdeni és minden további dühkitörést magábafojtani. Ami — nőnél — nem éppen csekélység. A nagy indulatot egy még hatalmasabb győzte le: a mindenekfölött való szerelem.

Azon azután sokáig töprengett: elmondja-e Andronikosznak a történteket? Végtelen szerelme teljes őszinteséget parancsolt volna. De más szempontok óvatosságot és kíméletet. Tartott attól, hogy még az a gondolat is, hogy ő valaha másé lehetne, szomorúságot fog okozni a férfinak. Esetleg féltékennyé lesz, vagy annyira felháborodik, hogy halálra keresné Kálmánt. Talán bolondságot követ el és vesztébe rohan. Amilyen gáncs és félelem nélküli ember — szerinte — Andronikosz, minden kitelhetik tőle. Tudta, hogy az életéért gyilkolni volna képes, hát még azért, ami az életnél több: a szerelméért. Jobb lesz csak nagyon vigyázatosan eljárnia.

Mire Andronikoszt magánál viszontlátta, már teljes lelkinyugalmat tudott mutatni. Eleinte a legközönyösebb dolgokról beszélt neki, s mikor meggyőződött, hogy barátja hangulata jó, minden mellékkörülmény elhallgatásával röviden csak ennyit mondott neki:

— Képzeld, szerelmem, az imént kérőm akadt. Az új sztrategosz, Konstantinosz személyében. Ki hitte volna az alamusziról?

Úgy vetette ezt oda, hogy a férfi eleve is lássa, mennyire nem tulajdonít semmi fontosságot az egésznek.

Még így is attól rettegett, hogy az módfelett felfortyan. Előkészült rá, hogy csitítani fog kellenie.

De Andronikoszt egyáltalán nem hozta ki sodrából a szenzációsnak szánt hír. Nagyot ásított, majd fölötte közönyösen megkérdezte:

— No, és te mit válaszoltál erre, drágám?

— Még kérdezheted? Természetes, hogy kereken elutasítottam. Hiszen csak nem árulhatok két gyékényen? Ha egyszer a menyasszonyod vagyok és a lelkem minden lángolásával téged szeretlek!

Andronikosz valami olyast mormogott, amiből a nő helyeslést értett ki.

— De még ha téged sohasem is ismertelek volna, akkor is Konstantinosz volna az utolsó ember, akire gondolnék. Ezerszer inkább pártában maradok. S legjobban felbőszít az a hallatlan vakmerőség, amellyel szemét rám merészelte vetni. Kicsi hija, hogy a szolgákkal ki nem dobattam házamból. Az a meggondolás tartott csak vissza, hogy — rajtad bosszulhatná meg magát.

— Ezt fölötte bölcsen tetted — helyeselte a férfi — Kálmántól, az embertől — szemtől-szembe — nevetséges volna megijednem. De mint a császár fővezére, nagy haderők parancsnoka — eszközökkel rendelkezik, amikkel szemben nem tudnék védekezni. Alattomos, orv eljárások is kitelhetnek úgy tőle, mint Mánueltől.

Philippát a saját méltó felháborodása annyira elfoglalta, hogy fel sem tünt neki Andronikosz közönye, amellyel az egész ügyet felfogta. Sőt örült neki, hogy a férfi nem ragadtatta magát túlzott indulatkitörésre. Bizonyára természetesnek találta Philippa elutasító válaszát, s megnyugodott, hallván, hogy a leány csakugyan ilyen módon is felelt.

*

Konstantinosz fővezér nem váratott túlsokáig újabb látogatására. Beállított rövid pár nap mulva, még a multkorinál is pazarabb díszöltözetben. És mintha semmi sérelem nem esett volna rajta a nő részéről, még mézesebb-mázosabb igyekezett lenni vele szemben. Amíg közönyös dolgokról beszélgettek, Philippa kissé kimérten, de barátságosan válaszolgatott.

Végül azonban Kálmánnak mégis csak fel kellett hoznia a kényes tárgyat.

— Vajjon gondolkodott-e az én szépséges hercegnőm azokon, amikről a multkor oly bizalmasan elcsevegtünk? Vajjon remélhetem-e, hogy szándéka valamennyire közeledett az enyémhez? Vagy — ha nem is ahhoz, — a basileuszéhoz?

Az eddig szelíden társalgó hercegnőből — e szavakra dühös fúria lett. Felpattant, mintha vipera csípte volna meg és magából kikelve kiáltotta:

— Nem akarok többé hallani erről, fővezér uram! Kíméljen meg minden további ostromától! Kár minden szóért!

— De hercegnő... Hiszen ismétlem: a felséges basileusz...

— Még ha akár ő is! — vágott a szavába a felháborodott leány. — Mondtam már, hogy szívemmel és kezemmel magam rendelkezem. Az antiochiai ház nem rabszolgatelepe a császárnak. Ahhoz megyek feleségül, akit választottam.

Kálmán megcsóválta a fejét, majd pártfogói jóakarattal folytatta.

— Feledni látszik a hercegnő, hogy fivére, az antiochiai fejedelem örök hálával tartozik Mánuelnek. Ha a császár bőkezűsége elő nem teremti a megszámlálhatatlan aranyakat: ma is ott sínylődnék Nureddin fogságában, s ott is maradt volna élte szakadtáig. S mintha feledné azt is, hogy testvérét a világ legelső trónusára emelte maga mellé ugyanez a császár... Ilyen hatalmas jóltevővel szemben... ej, ej, hogy is lehet ennyire hálátlan a hercegnő?

— Amit testvéreimmel tett: ám legyenek azért ők hálásak. Reám nem tartozik. S mindez legkevésbbé sem jogosítja fel a császárt, hogy éppen engem tegyen szerencsétlenné. Nem, és ezerszer nem!

Kálmán még mindíg igyekezett szelídnek mutatkozni.

— De hát miért, miért, hercegnő? Eddig egyetlen komoly ellenérvét nem hallottam. Az Andronikoszra vonatkozó sem az, mert lehetetlen, tehát elesik. Valójában

úgy tűnik fel, mintha csupán a puszta dac vezérelné. Az pedig vásott gyermekekhez illik, nem felnőtt tökéletes tündérekhez!

— Miért? Hát megmondom, ha oly nagyon akarja. De aligha lesz benne sok köszönet. Ha a bazileusz fejedelmi sarjat, daliás, hódító férfit kínálna fel vőlegényül, igaz, jelen jegyes állapotomban azt is elutasítanám, de nem háborodnám annyira fel, s hálás lennék a jóakaratért. De mit szóljak olyan férfihez, aki — tudván magáról, hogy semmi előnyös tulajdonsággal nem bír — tisztán a császár tekintélye mögé bújva igyekszik hódítani? Már magában az, hogy a bazileusz felteszi rólam, hogy lépremegyek, fölötte sértő és lekicsinylő. Eleget értett belőle, fővezér uram?

— Istenem, minden csak viszonylagos. Nem lehet mindenki hórihorgas, mint Andronikosz. A daliásságtól lehet valaki még lelketlen gonosztevő. Állásom, amire a bazileusz kegye helyezett, nem éppen megvetendő. S ha sikerül, hogy meghódítsam Armeniát, évszázakra beírom nevemet a történelembe. Dicsőségemmel lesz tele az egész világ. S ami őseimet illeti: koronát viseltek több évszázados dicső trónon, már akkor is, amikor a Komnenek nevét még senkisem ismerte.

Philippa ajka körül finom gúnymosoly játszadozott. A lopva odapillantó fővezér észrevette, fülig pirult, megzavarodott, elhallgatott.

— Folytassa csak — biztatta a leány, aki szeretett volna végleg leszámolni az ominózus üggyel.

— Így hát talán nem is kellett volna olyan nyomatékosan hivatkoznom a bazileusz akaratára. Ha megtettem: azért volt, mert nem akartam időt vesztegetni. Gondoltam — így hamarabb megy, mint ha lassan-lassan, fokról-fokra kellene a hercegnővel megismertetnem a lelkem igaz érzéseit...

— Hát hiábavaló fáradság így is, úgy is. Nem szeretek valakinek szándékosan fájdalmat okozni, de fővezér uram szinte kényszerít rá! Nem gondolt-e soha arra, hogy a tükörbe nézzen? Hogy összehasonlítsa magát például Andronikosszal? Emez maga a megtestesült erő, a duzzadó férfiasság.

— De negyvenhatéves elmult. Ezzel szemben én alig vagyok harminc — vágott közbe udvariatlanul a férfi, kétségbeesetten védekezve.

— Mit tesz az? Érdekes, tapasztalt, ha kell, komoly, ha úgy adódik, vidám, de mindíg olyan, amilyennek a női lélek álmodja a férfi ideált. S a fővezér? Mit akar — törpe termetével, görbe lábaival, akármilyen előkelőnek hitt, mégis barbár eredetével? Nem mondom, hogy nem kapna feleséget a birodalomban, de igényeit erősen mérsékelnie kell. »Gnoti s'aùton!« Ismerd meg tenmagadat! — mondotta a hellén filozófus.

Kálmánnak nem maradt más hátra, mint belátnia, hogy teljes vereséget szenvedett. Testi tulajdonságainak gúnyos lekicsinylése rettentően bántotta. Önbizalma, férfiúi önérzete halálos döfést kapott. Ezek után a nőnél, aki róla így vélekedik, nem lehetett mit keresnie.

S most végre hangnemet változtatott.

— Jól van hát, hercegnő, többé ezzel nem alkalmatlankodom. De ne higyje, hogy elfeledem, amiket mondott. Lesz-e idő, amikor megbánja, azzal nem törődöm. De még a rosszat is csak jóval fizetem vissza: megakadályozom, hogy azé legyen, akit oly elvakultan szeret, akinél nincs méltatlanabb emberfia a bizalmára. Úgysem lett volna semmi ebből a házasságból, így a kalandnak is véget vetek. Emlékezzék vissza: ha másért nem: ezért hálás lesz nekem egész életében!

Majd a legudvariasabb formák közt búcsút vett a hercegnőtől és végleg letünt Philippa látóhatáráról.

Legutóbb elhangzott szavaiba jóindulat vegyült fenyegetéssel. A leány csak ez utóbbit érezte ki. Nem tudott szörnyűbb fenyegetést elképzelni, mint azt, hogy bálványozott héroszától el akarják szakítani. Módfelett megijedt tehát és alig várta Andronikoszt, hogy most már mindent elmondjon neki és a válságos helyzetet teljesen elébe tárja.

Abban bizakodott, hogy hőse, aki minden ilyenben feltalálta magát, most is tudni fogja, mit cselekedjék. Talán megfenyíti Kálmánt — mint a dinasztia tagja, ezt is megtehetné — talán jobb belátásra bírja, meggyőzi és visszatartja minden nemtelen bosszútól. Vagy közvetlenül

a bazileuszhoz fordul és ellensúlyozza annak egyoldalú felfogását, elnyeri beleegyezését frigyükhöz, s akkor hiábavaló a fővezér minden mesterkedése. Vagy — ki tudná még, mi mindenféle mód áll rendelkezésére olyan okos, sőt agyafurt embernek, amilyen Andronikosz. Csak egyetlenegyre nem tartotta őt képesnek — arra, hogy meghátráljon az akadályok elől és őt cserbenhagyja. Aminthogy az ő — Philippa — részéről is minden egyéb inkább lehetséges, mint az, hogy lemondjon a férfi iránti határtalan szerelméről.

Andronikosz pedig most is eléggé egykedvűen hallgatta végig Philippa részletes elbeszélését, amelyet a leány — kissé célzatosan kiszínezve — nagyon indulatosan adott elő.

A férfi egyszer sem szakította félbe, egyetlen részlet iránt sem mutatott különösebb érdeklődést. S a leánynak a feletti örömében, hogy mondókáját folyékonyan előadhatja, ez nem is tünt fel. Úgy látta, mintha a férfi erősen gondolkoznék azon, mitévő legyen. S ez — az adott helyzetben — csakugyan meggondolnivaló. Jól teszi tehát, ha elmélkedik s nem cselekszik hebehurgyán.

Ezen a napon Andronikosz haza is ment, a nélkül, hogy a leányt tájékoztatta volna tulajdonképpeni szándékáról. Philippa nem is firtatta ezt. Még amaz — nyilván nem jutott elhatározásra. Ehhez — érthető, hogy időre van szüksége.

De a férfi másnap, harmadnap is szinte kerülte ezt a témát, a leány pedig egyre nyugtalanabbá lett az időveszteség miatt. Hiszen a fővezér, ha Andronikosz sokat késlekedik — bármely pillanatban ráteheti a kezét. Azonfelül a kíváncsiság is erősen gyötörte már.

A negyedik napon tehát egyenesen kérdőre vonta szerelmesét, mit szándékozik cselekedni?

— Micsoda ügyben? — kérdezte ártatlan arccal Andronikosz, mintha nem tudna semmiről semmit. Philippa megbotránkozott ezen a nemtörődömségen.

— Hát a fővezér fenyegetésével kapcsolatban! — kiáltotta szemrehányóan. — Egyszer csak arra ébredsz, hogy bilincseket viselsz a kezeiden. Nem hittelek olyan könnyelműnek, hogy ilyen veszedelemmel ne törődnél!

— Vagy a Konstantinosz kis játékáról van szó? Sohse gondolj vele, szóra sem érdemes. Elintéződik az magától is. Különben — rajta leszek, hogy ne legyen semmi baj. Mit mondanál hozzá, ha esküvőnket hamarosan, minél előbb megtartanók?

Philippának felvillant a szeme. Elröppent minden nehezteléseés kitörő örömmel azonnal válaszolt.

— Akár holnap, drága szerelmem... Vagy — ha úgy akarod, inkább ma, mint holnap!

— No, no, kis gerlicém, ilyen hamar mégsem lehet. Ahhoz valami előkészület is illik. Antiochia hercegnője mégsem mehet »suba alatt« férjhez.

Philippa lobogó lelkesedése egyszeribe összeomlott. Könnyes szemekkel, pityeredőre húzódó szájjal motyogta:

— Persze. Csak minél feltűnőbben csináljuk, hogy magunkra idézzük a veszedelmet. Amely, ha sokat késlekedünk, az utolsó pillanatban csap le reánk. Ezt kell hát feltétlenül bevárnunk?

— Nem olyan komoly az a veszedelem, drágám. De mondok neked valamit. Te szépen, csendben előkészíted mindazt, ami szükséges. Nekem pedig még egy kegyes fogadalmat kell addig teljesítenem... Ha visszajöttem, semmi sem tart többé vissza, hogy azonnal hitvesemmé tegyelek!

— Te... te... el akarsz menni? — dadogta a leány kétségbeesetten küzdve előtörő könnyeivel.

Andronikosz szeretettel símogatta végig az aranyszőke hajat.

— Ne nyugtalanítson az téged, angyalom. Meg kell becsülnöd bennem a mély vallásosságot. Egykor megfogadtam, hogy mielőtt boldog új életet kezdenék, régi bűneimet levezekelendő, mint zarándok járulok az Üdvözítő sírjához, Jeruzsálembe. Nem lennék addig méltó a kezedre, amíg ezt nem teljesíteném. Most elérkezett az ideje, s neked nem szabad meggátolnod. Egy vagy másfél hónapi távollét az egész, s aztán újult lélekkel, megtisztultan kapod vissza azt, akit olyan hűségesen szeretsz.

Olyan meggyőzően beszélt, hogy az aggodó leányt teljesen lefegyverezte. Ez most már csak szelíden zsörtölődött tovább.

— Oh van is neked régi bűnöd. Amit tettél, jól volt téve. De hát — az Úr előtt — valamennyien bűnösök vagyunk. Engem sem véve ki. Mondd, Andronikosz, nem volna-e jó gondolat, ha zarándokutadra elkísérnélek?

Andronikosz szinte ijedten kapta fel a fejét.

— Oh hova gondolsz, drágám? Nem nőknek való az a nehéz út, sivatagon keresztül. Ha meg is tették mások, egészségben mindig ráfizettek. S aztán — levonna az érdememből, ha annyi önmegtagadást sem gyakorolnék, hogy egy rövid időre megfosszam magam a legkedvesebb társaságtól. Magány kell a lelki elmélyedéshez, rideg, komoly egyedüllét. No, és neked is akad itthon egy és más teendőd, az esküvőnkig.

Philippa nem erőszakolta tovább. Nem szívesen, de belenyugodott.

— Hát — ha így kell lennie. Részemről is áldozatot hozok, a legnagyobbat, hogy téged nélkülözlek. Vegye az Úr szívesen tőlem. És mondd, drágám, mikor is indulnál útnak?

— Holnap, szerelmem, hajnal előtt. Nem jó az ilyet halasztani, könnyen közbenjöhet egy és más akadály. S ha előbb akarok visszatérni, az indulással sem szabad késlekednem...

A leánynak újra sírásra állott a szája.

— E szerint... hát... utoljára látlak, hosszú időre. Hogy fogom a napokat lesni visszajöttödig! Minden órában imáimban veled leszek. S ha lesz vigasztalásom: abban a gondolatban fogom megtalálni, hogy azután... soha többé el nem hagyjuk egymást...

— Kivéve ha Thoros ellen megyek... Vagy a magyarokkal hadakozom — tréfálkozott Andronikosz, hogy a leányt kissé felvidítsa.

— Ha feleséged leszek, még a táborba is elkísérlek. Mintha nővérem, a bazilissza nem tenné meg ugyanazt. Én talán nála is kényesebb volnék? Egyszer láttad már, mily jó szívvel osztok meg veled szenvedést és fáradságot. Csak erről az útról épségben visszakerülj hozzám. Mert nagyon is féltelek. Zarándokútra nem viszel nagy kíséretet, és sok az ellenséged. A pusztákban pogány martalócok kezébe kerülhetsz. Nem is szólva a vadállatokról.

— Sohse félts engem, drágám, és bízzál a szerencsémben — szólt a férfi könnyedén, és önbizalma Philippát is felvillanyozta.

A leány zafírköves arany amulettet vett elő ékszerdoboza reteszéből, megcsókolta és szerelmesének nyujtotta. Fülöp apostol miniatür szobrocskája volt, s a férfi — hasonló áhítattal vette át és rejtette kebelébe.

Végetnemérő csóközön között búcsúztak és Philippa — minden vigasztalás dacára — bőségesen ontotta könnyeit Andronikosz szakállára. A férfi is mutatta a meghatottat, hosszan tartotta átölelve a drága nőt, aki egy évi ittlétének minden percét igyekezett megédesíteni. S aki őt egész lélekkel, őszintén és igazán szerette.

Ennyit csakugyan megérdemelt tőle — utoljára.

Philippa várta, várta vissza vőlegényét angyali türelemmel, epedő vágyakozással, fokozódó nyugtalansággal, végül emésztő kétségbeeséssel. Várta heteken át, amik hónapokra növekedtek, majd kiáradtak meddő, búskomor esztendőkké. S a hűséges szerelmes, akinek szívéhez minden gyanú inkább férkőzhetett volna, mint az, hogy az imádott férfi ily alávalóan cserbenhagyja, lassan rájött minden földi dolgoknak ingatagságára. Kiszikkadt lélekkel, csalódottan várt mérhetetlen hosszúnak látszó évekig, mindig bízva, mindig remélve, bár egyre halványabban. Nem tudta, nem akarta megérteni az emberi lélek setét rejtélyeit. S még akkor is, mikor végre belátta, hogy hiába vár: szíve mélyén érintetlen üdeségben megőrizte az érdemtelen férfi iránti rajongó szerelmét. S ha Andronikoszra gondolt — minden napnak minden órájában — csak áldani tudta ama rövid boldogságért, amit nyujtott neki, míg hűtlenségére — ezerféle mentséget igyekezett kitalálni, megbocsátó lelkébe rögzíteni.

Philippa és Andronikosz soha többé ez életben nem találkoztak.

Bánatos félözvegységben eltöltött tíz esztendő után a leány mégis férjhezment ahhoz, aki kérte, jóval rangján alul. Beteg, öreg ember volt már Thoroni Humfried, a jeruzsálemi király főlovászmestere, amikor megkönyörült rajta. Hűséges élettársa lett, ápolónője inkább, mint felesége. Boldogságról azonban szó sem lehetett. Philippát

hervadt, sorvadt, gyógyíthatatlan lelki kór emésztette, amely korán — alig harmincegynéhány éves korában — végzett vele. Andronikosz iránti szerelméből — sírig nem tudott kiábrándulni.

XIX.

Andronikosznak eszébe sem jutott zarándokként Jeruzsálembe utazni. Mikor Antiochiából kivonult: egész fényes kíséretét magával vitte, nemkülönben a Ciprusból és Ciliciából harácsolt temérdek kincset. Csak Laodikeáig tette meg az utat szárazföldön, ott hajót bérelt, tengerre szállt és kedvező szél folytán rövid napok mulva Joppeben kikötött. Onnan fél nap alatt elérhette a szent várost.

A tengeri úton bőségesen ráért — elmélkedni. Szükségét érezte, hogy számot adjon önmagának — eljárásáról. Annyira fásult még ő sem volt, hogy ne sajgott volna a szíve a rajta imádattal csüggő Philippa után. Sajnálta őt emberileg. De egyben igyekezett magamagát meggyőzni, hogy másként nem cselekedhetett. Ha tovább ott marad, kétségtelen, hogy a bazileusz rövidesen elfogatja, bebörtönözteti, ahonnan aztán — ki tudja, volna-e még szabadulás? Vagy még rosszabb sorsot is szánhat neki a császári bosszú. Minden nap jobban égett a talaj a talpa alatt. Szerencséről beszélhet, hogy még idejében elinalt.

S ha Philippát magával hozta volna? Amint, hogy az oly készséggel el is kísérte volna a zarándokútra. Nem szenved kétséget, hogy a bujdosást is megosztotta volna vele minden zokszó nélkül, örömmel, csakhogy mellette maradhasson. De minek tette volna ki a leányt fáradalmaknak, viszontagságnak, bizonytalan jövőnek? Voltaképpen hálás lehet neki a nő, hogy mindettől megkímélte. És hogy olyan tapintattal vált el tőle, heves jelenetek kikerülésével.

Mindezt igyekezett volna magával elhitetni. Önmagával szemben is színészkedett. Mert hisz — tudatalatti énje lázadozott a gondolat ellen, hogy a leány ezért neki hálával tartozhatna. Sokkal jobban megköszönte volna, ha akár a számüzetés keserű kenyerét is vele fogyaszthatja. A lelkiismeret szavát tehát így — a leány javának hamis ürügyével — nem lehetett elcsitítani. Más kibuvót kellett keresnie. S aki nagyon akar, talál.

Nem lehet elvitatni, hogy ő maga is most — bizonytalan jövő elé megy. Sem otthona, sem foglalkozása. Hiszen egymagában csak majd érvényesül valahogy, — a velelévő aranykincs is segítségére lesz — de minek vett volna még koloncot is a nyakába? Kalandornak a nő kényelmetlen, csak bénítja szabad mozgásában.

Kolonc? A szerelmes nő — kolonc? Még gondolatnak is rettenetes! Igen, ha az a szerelem egyenletesen — kétoldalú. De éppen itt van a bökkenő, a punctum saliens! Hiszen szó se róla, szerette ő is Philippát egykor, amíg ki nem elégített érzékei megkívánták: őrületes hévvel, olthatatlan vágyódással. Később — meleg rajongással, utóbb jóleső, megszokott kényelemből, végül — becsülte határtalan ragaszkodásáért. De hogy nem tudna nélküle élni? Ez a gondolat talán csak az ablakalatti lovaglósétákon fordult meg a fejében. Meg talán még az Orontes-parti vadászaton. De azóta? Rég túlhaladta az idő.

Andronikosz a lelki értékek iránt sem volt érzéketlen. Ha Philippa le tudta volna kötni ilyenekkel, valószínű, hogy sorsuk másként folytatódik. De a végtelen odaadáson kívül semmit sem fedezett fel a leányban, ami maradandóan hozzáláncolhatta volna. S olyan differenciált léleknek, amilyen Andronikoszé — ez vajmi kevés. A férfi szerelme tehát — amikor az érzékek játékával betelt — szinte maradék nélkül ellobbant. Ha veszély nélkül tovább is együtt maradhattak volna Antiochiában, szinte bizonyos, hogy Andronikosz is még jó ideig kitartott volna Philippa mellett. De mivel nem ez volt az eset: szakítani kellett.

Hogy voltaképpen házassági ígéretekkel is áltatgatta: ilyen csekélységért nem érzett lelkifurdalást. Azt régen — meg kellett tennie a cél érdekében, de később inkább csak a leány lovalta bele magát. S ő — mondjuk — kíméletből nem cáfolgatta. Nem kellett volna a leánynak oly hiszékenynek lennie.

Annyit még Andronikosz is tisztán látott, hogy szerelmese nem szolgált rá erre a rút elhagyásra. Sem az azután következendőkre. Mert most — mi várhat rá? Végetnemérő szóbeszéd, gúny, szégyen, nevetség. Hiszen mindenki tudott viszonyukról. Jóhiszemű szerelméért mily aránytalanul kegyetlen lesz a bűnhődése!

Philippát tehát a férfi őszintén sajnálta. Annyira azonban nem ment ebben, hogy csak pillanatig is habozott volna: hogy hozzá visszatérjen. Életének ezt a fejezetét örökre lezárta. Ellenben ha eszébe jutott, hogy Philippa kalandjának, megszégyenítésének híre hogyan jut el — talán kiszínezve — a gőgös császárnéhoz, — hogy fogja ez azt a saját sérelmének, megaláztatásának is érezni: szinte jóleső káröröm töltötte el, amely erősen felülmúlta a szerencsétlen leány iránt a szívében motoszkáló részvétet.

Végeredményében a kényszerhelyzet, amely Antiochia elhagyására bírta, meg az a le nem tagadható tény, hogy Philippát megelégelte, sőt talán megunta, lassan elcsitította itt-ott még háborogni készülő lelkiismeretét.

*

Andronikosz fényes kíséretével pazar napsugarú délelőttön vonult be a joppei kapun át Jeruzsálembe. Megjelenése nem csekély feltűnést keltett, s nyomban tele lett a város a bizánci hős jövetelének hírével. Természetes, hogy ez mindenekelőtt kegyes fogadalmának óhajtott eleget tenni.

Felkereste legelőször a Szent Sír bazilikát, ahol látszólag ájtatos imába merült. Ehhez azonban sokáig nem futotta — türelméből. Inkább a kolosszális épületben gyönyörködött, amelyet alig tizennyolc éve avattak fel a mai formájában. A frank Jourdin mester remekműve volt a régi rotunda mellé épített románstílű kereszthajó, a diadalív, a tornáccal körülvett kórus. A templom áhítatos szent csendjét még a legkülönbözőbb szerzetesek szünetnélküli ki- és beáramlása sem zavarta meg, ezek halk, istenfélő megilletődéssel, szinte légies könnyedséggel lépkedtek a szentelt kőkockákon.

Andronikosz azzal nyugtatta lelkiismeretét, hogy elmondott egynéhány miatyánkot a boldogtalan Philippáért.

Meglátogatta aztán a Szent Szűz sírját és bazilikáját a Jozafát völgyében, a cluny-i bencések monostora mellett. A tulajdonképpeni templom a föld alatt van s ennek négyszögletes előcsarnoka alig néhány évtizede, hogy felépült. Magához az üres sírhoz is lement a negyvennyolc lépcsőfokon. Áhítattal csókolta meg a kopár sziklafalat.

Bement a Szent Joachim és Szent Anna kápolnájába, tíz lépcsőfokkal még lejebb, egy-egy imát mondott a jeruzsálemi királyok itt nyugvó hozzátartozóinak sírja felett. Melisende, II. Balduin leánya, és Fulko király felesége alusszák itt örök álmukat. Majd a Szent József kápolna halottai felett is kegyeletes fohászokat bocsátott ég felé az őt bámulóknak és kíséretének épülésére, bár igazán mindegy volt neki, miként pihen itt Botilda, Jó Erik skandináv király neje, valamint Bouillon Gottfried unokaöccse, Gray Werner és a hatvan év előtt Ascalonnál elesett Audenardi Arnulphus.

Elment az Olajfák hegyére, a Gethsemani mezőre, Jób kútjához, a leprások háza alatt, a Siloe medencéhez, ahol az Üdvözítő felnyitotta a vakonszülött szemeit, végigment a Cedron völgyén, ivott a Szent Szűz forrásából, szóval megnézett és megtapasztalt mindent, amit jóravaló zarándoknak meglátnia illik. Mindezt úgy intézte, hogy minél többen szerezhessenek tudomást a bizánci nagyúr mély vallásosságáról, igaz hitbeli buzgóságáról. Az első időkben kizárólag zarándok akart maradni.

Csak amikor a lelkieknek eleget tett, került a sor a világi nagyságok felkeresésére. Amalrich, a jeruzsálemi király nem tartózkodott most székvárosában, nemrégiben vonult hadba, hogy Egyiptomban harcoljon a mohamedánok ellen. De udvarnagya, Thoroni Humfried és sok más előkelőség még visszamaradt Palesztinában, hogy a hűbéres haderők beérkezését bevárják. Ezekkel a nagyokkal vette fel Andronikosz az érintkezés fonalát, tisztelgő látogatást téve az udvarnagyon kívül Ibelimi Hugónál, a király elvált feleségének, Ágnesnek második férjénél, Pugisi Gerhard lovagnál, Plancii Milonál, akiről tudta, hogy Amalrich királynál legnagyobb kegyben áll és másoknál.

Mindenütt azt adta elő, hogy a bizánci tétlen életet ő, akinek eleme az örökös hadi tevékenység, nem bírta tovább viselni, s — amúgy is megözvegyülvén — alkalmat keres újabb harci kalandokra. Jobban is szereti, ha kardját pogány ellen forgathatja, semhogy azt keresztény testvérek vére homályosítsa. Mivel pedig tudja, hogy a szentföldi királyságnak minduntalan dolga akad acsarkodó hitetlen szomszédokkal, eljött, hogy felajánlja jó szolgála-

tait a kereszténység szent ügyének, talán hasznát vehetik kipróbált erős karjának és kardjának. Minden egyébről, mint ide nem tartozóról, nagy bölcsen hallgatott.

A jó urak valamennyien valósággal el voltak ragadtatva az igazán fenkölt elhatározástól. Az Isten küldötte nekik — úgy vélekedtek — e nehéz időkben ezt a hatalmas segítséget, a gáncs és félelemnélküli római hőst, kinek eddigi haditettei is legendás hírűek az egész világon.

Tudatták az örömhírt a messze táborozó Amalrich királlyal, s nemsokára jött az üzenet, hogy az uralkodó ünnepnek tekinti azt a napot, amelyen a nagy hadvezér látogatásával tüntette ki birodalmát. Most csak pihenje ki egyelőre fáradalmait és hogy addig is jól érezze magát, Berytus városát rendezteti be számára tartózkodási helyül. Majd ha aztán kedve tartja, csatlakozzék királyi seregéhez, hogy együtt mérjék a döntő csapást Shirkuh-ra vagy más pogány hadvezérre. Ha pedig vendégének jobban tetszenék — mint ahogy hírnevéhez illik — önálló vállalkozásba fogni a környező ellenség valamelyik csapata ellen, cselekedjék belátása szerint, a király szívesen bízza rá embereit, tudván, hogy bölcs hadvezér keze alá kerülnek.

*

Andronikosz tehát rövid napok mulva letelepedett a gyönyörű Berytusban, egyelőre biztonságban érezvén magát Mánuel elől. Ha itt — a független szentföldi királyságban — békében megvonul, igazán nem érheti baj.

A számára kijelölt pompás palota a város legmagasabb pontján feküdt. Erkélyéről pompás kilátás nyilt a kéklő Szent György öbölre, s a városra, mely az arabok szerint bájos szultánához hasonlít, aki pázsitvánkosra könyökölve, merengő semmitevésben gyönyörködik a hullámokban. A kikötő körül amfiteatrumszerűen emelkednek a házak, kecses dombok lejtőin, ezerszínű virágok s dús növényzet közepette. E halmok közül még magasabbak emelkednek ki, azokon is fehérfalu házak vannak elhintve a virágzó fák közt. A távol láthatáron pedig feltűnnek a Libanon égretörő csúcsai, melyeket többnyire csillogó hó borít, míg a hatalmas hegység oldallejtőin rengeteg fenyőerdők sötétlenek. Andronikosz, aki a világ sok

gyönyörű vidékén megfordult, kénytelen volt megállapítani, hogy ezzel a felséges panorámával legfellebb ha — Bizánc látképe vetekedhetik, de az sem múlja felül.

Azonban Andronikosz nem volna az, aki — ha akár a világ legszebb vidékén és legfényesebb palotájában is sokáig meg tudna maradni, a nélkül, hogy valamiben törje a fejét. Ha jóban nem, hát rosszban.

Hogy Amalrichnak és embereinek tett ígéretét — amelynek révén voltaképpen a vendégjogot ily fényesen élvezte — beváltsa, nem találta túlságosan sürgősnek. Majd adódik alkalom valami — tessék-lássék — csetepatéra. Sohasem jó fontos dolgot elhamarkodni. De cselekedni mégis csak kell valamit. Elvégre ő nem remete.

Jó lesz mindenekelőtt — rokonokat látogatni. Természetesen a női nemé legyen az elsőség. Ez tisztesség és — kötelesség. Az sem lehet vitás, kinél kezdje. Akinek személyében Bizáncot és Jeruzsálemet együttesen megtiszteli.

Akkában él szomorú özvegységben a szép Theodora királyné, öt év óta gyászolva férjét, a daliás III. Balduin királyt. Alig tizenhárom éves volt, mikor férjhezment, s négy évi boldog házasélet után magára maradt, oly zsenge korban, amelyben a legtöbb leány még alig bontogatja szerelme szárnyait. Most huszonkét éves, s visszavonultan él a városban, melyet annak idején jegyajándékul kapott.

Hogy Izsák szebasztokrátornak a leánya, Mánuel fivéreé, aki egyszer Andronikoszt hajszál híján le nem szúrta, s aki azóta is halálos ellensége maradt? Ki tartana haragot — az apa bűneért — a leánya ellen? Rég volt az az eset, meg aztán — jól is végződött, igaz, hogy a császár közbelépésére. Mánuel még most is hordja a seb nyomát, amit akkor Andronikosz helyett kapott.

Akárhogy volt is az apával, a leánya szép és közeli vérrokona Andronikosznak. Meglátogatni szinte kötelesség. Vajjon kinek juthatna eszébe azon fennakadni, ha a közel rokon — itt a szülővárostól való nagy messzeségben — felkeresi vérszerinti atyafiát? Ha nem tenné, akkor kellene őt elítélni.

Kicsiny kísérettel lehajókázott Akkába, hogy tisztelegjen az özvegy királynőnél, akit valaha csak mint kis gyermeket látott.

A fejedelmi szépségű nő szokatlan melegséggel fogadta. Szólt ez nemcsak a rég látott rokonnak, de az elvesztett szülőföld küldöttjének is. Magára Andronikosz személyére Theodora alig emlékezett. Jövetelére mégis felderengtek benne gyermekkora színes emlékei, a rég nélkülözött ragyogó Bizánc, a császári rokonság, a római birodalom levegője. Örült, hogy ifjúságához nem illő magányában mégis egyszer felkereste valaki a messze mult idők emberei közül, s fesztelen boldogsággal azonnal szakállon csókolta a még daliásnak látszó nagybácsit.

Hanem a bácsi szeme azonnal vészes csillogásba villant, amint a gyönyörű nőt megpillantotta. A mitsem sejtő Theodora nem is vette észre ezt a nézést, amely arra emlékeztetett, ahogy a vércse veszi először szemügyre kiszemelt áldozatát. A férfi már nem a rokont, de a huszonkétéves, kívánatos asszonyt figyelte a nő minden mozdulatában, és beszélhetett ez neki bármiről, Andronikosz érdeklődését kizárólag a szépsége kötötte le.

Hiszen bizonyos, hogy Theodora nem volt mindennapi jelenség. A hellenizmus fénykorából fennmaradt Aphrodite szobrokra emlékeztetett arányos, mégis gyengéd testalkata, előkelő, fenkölt nyugalmat sugárzó arca, szellemi erőtől élénk barna szemepárja. Aranyszőke haja göndörkésen omlott hófehér homlokára, ajka körül melegen jóságos mosoly játszadozott. Végtelen vonzó, bizalomgerjesztő lényén valami melankólia ömlött végig, amit a hosszú özvegyi évek magánossága edzett reá. Nem volt rajta egyetlen diszharmonikus vonás, modorában semmi kihívó, gunyoros, inkább szelíd komolyság, jólelkűség rítt ki magatartásából.

Rokonság ide, rokonság oda, Andronikosz első pillantásra beleszeretett. Önkényt tört fel ez az érzése szinte elemi erővel, önmagától, nem külső behatások lovalták bele — mint egykor Philippánál — hanem az a meggyőződés, hogy e mellett a nő mellett édes, biztos, megnyugtató volna élnie akár az örökkévalóságon át. Lobbanékony ember volt Andronikosz — világéletében, kalandban, érzékei tobzódtatásában nem válogatott, de a szerelmet nem egykönnyen engedte lelkében megfoganni. Aki azt tartóssá tudta benne kiváltani: értékes, kiváló, fenköltlelkű nőnek kellett lennie.

Amikor Theodora mindennapi semmiségekről csicsergett, amilyenekkel egy — szinte sohsem látott — nagybácsinak kedveskedni lehet, a férfiban messze nagy lehetőségek képei alakultak. Íme, amit Philippának ígért — nem válthatná-e valóra ezzel a remek Istenteremtéssel? Álom, illúzió! Hogy vehetné rá a jeruzsálemi királynőt, hogy rangját, vagyonát, az őt övező tiszteletet otthagyva, lekösse életét hozzá, az élemedett hontalanhoz, még ha a neve Komnenosz Andronikosz is? Nem, erre nem gondolhat! Még ha a nő hajlana is feléje, az egyház megtagadná ezt a házasságot, oly közeli a rokonság. Csak olyasféle szerelemről lehetne szó, mint hajdan — Eudokiával, az édes páratlannal, aki éppenily fokú rokona volt. Ám olyasmi csak egyszer ha adódik az életben s akkor — fiatalabb is volt — tizenhat esztendővel! Hogy is gondolhatna rá, hogy ez a komoly, királyi nő ilyen szerepre alacsonyodnék egy öregedő számüzöttért!

Ezek az okoskodások szinte pillanatok alatt cikáztak át agyán. S a lehangoló végkövetkeztetést ugyanily gyorsan fellengő optimizmus váltotta fel. A szöges ellentét! Vajjon ő, Andronikosz, ismerte-e eddig ezt a szót: »lehetetlen«? Mi volna számára ilyen? Van-e, amit ne merészelhetne megkísérelni? S éppen ez volna az? Nem engedheti lankadni önbizalmát, eleve, próba nélkül nem mondhat le a sikerről!

S míg Philippában állandóan — még legforróbb pillanataikban is — a gyűlölt ellenség, Mária császárnénak nővérét látta, most Theodoránál — csodálatosképpen — nem gondolt arra, hogy ez másik halálos ellenének, Izsák szebasztokratornak a leánya. Ez sem nem rontotta illusióját, sem nem erősítette bosszúvágyát. Theodora — minden egyébre való tekintet nélkül — önmagában és önmagáért tetszett Andronikosznak, lett légyen bárkinek lemenő vagy oldalági atyjafia.

— Hát erre a kedves napra — igazán nem számítottam — lelkendezett a bájos unokahúg. — Nem is képzelné bátyám, mennyire nem értesülök a világ dolgairól. Akka messze esik az élet agorájától. És a szegény özvegyet szereti mindenki elfeledni... Máig azt sem tudtam, hogy itt jár közelünkben.

— Jó néhány hete, hogy Amalrich birodalmát boldogítom. De még vele magával nem találkoztam. Feleségénél sem tisztelegtem, pedig szegről-végről atyámfia. De — fiatal házasok, az asszony még Egyiptomba is elkísérte az urát. Vele táborozik a Nilusparton.

— No, nem is olyan szegről-végről való rokon. János szebasztokrátor leánya. A bazileusz elhúnyt fivérének unokája. Tavaly esküdtek, augusztusban, mondják, nagy parádé valt Tiruszban, a jeruzsálemi pátriárka adta őket össze a főtemplomban. Amalrich bíborban, királyi koronával fején térdelt az oltár előtt. Mindezt csak másoktól, amúgy — félfüllel — hallottam, magam nem voltam ott.

— De hát hogy lehet ez? — kérdezte Andronikosz meglepetten.

— Úgy, hogy nem híttak meg. Amiért — nagyon hálás is voltam nekik. Nagyon fájdalmas emlékeket ébresztett volna bennem a ceremónia. Hiszen nem olyan igen rég volt, amikor én állottam tele reményekkel mint boldog menyasszony az oltár előtt, drága Balduinom oldalán. És mi lett a reményekből? Alig négy év mulva özvegy lettem . . . Meg aztán nem valami épületes látvány a sutbadobott elöd részére, utódának boldog felmagasztaltatása... Jobb nekem ilyenekről elmaradnom, tovább búslakodnom félig apácaként.

— Ugyan, ugyan, kicsi húgom, a te korodban! Nem is áll jól neked ez a bánat, hiszen nem őszinte.

— Már hogy mondhat, bátyám, ilyet? Hiszen egész lelkemből szerettem Balduint s ő érdememen felül istenített. Nem volt ennél boldogabb frigy hetedhét országban! Hát hogyne gyászolnám őszintén — a síromig?

— Kegyelet illeti a holtakat és szeretet az emlékezésben. De ők, a fantomok nem kobozhatják el az élők jogait. A te fiatalságod követeli még az élet örömeit, a vidámságot, szórakozást. Nem gondolsz erre soha?

— Hiába is gondolgatnék. Eleinte kísértettek ilyesféle vágyak, de el tudtam őket hessegetni. Leszoktattam magam az életszomjról. Most már könnyű. Hétszámra nem nyitja rám vendég az ajtót, férfiembert, rangombélit nem láttam, nem is tudnám, mióta. Csak a megszokott kis nőkörnyezet, pár meghitt udvarhölgyem van körülem. Jól is van ez így.

— No hát: nincs jól. A legmélyebb gyászból is elég lehet öt esztendő. Neked még ragyognod kell s vétkeznél, ha véka alá rejtenéd a fényes adományokat, amikkel sorsod megáldott...

— Nem is állna jól már nekem, ha társaséletet élnék. A világ rég így szokott meg, s így tisztelnek az emberek. Eljátszanám a közbecsülést, ha ennyi idő után kiállanék újra az élet komédiás porondjára... Nem is tudnám, miként kezdjem...

— Ha csak ez a baj, én segítek rajta: Meglásd, olyan vidámságot varázsolok ide, hogy egyszeribe elfelejtesz minden magadraerőszakolt életlemondást. Komnen leány volnál, vagy mi? Vér van benned, nem aludttej! A mi nőink csak akkor mennek apácának, ha kolostorba kényszerítik őket. A sajátmaguk által felidézett viharok elől...

— Nagyon jó akar hozzám lenni, bátyám. Hálás vagyok érte. Azt sem mondom, ne próbálja meg. Okos ember létére tudja, mihez fog. Ha ez bajosan is fog sikerülni. Mert ami részemről kellene hozzá, teljesen hiányzik.

— Mi volna az?

— Az életkedv. Nincs, ami lelkesítsen, ami szárnyakat adjon.

— S olyan nehéz volna azt megtalálni? Persze, ha félve, kutatva keressük. De magától adódik, ha a sorsra bízzuk. A te korodban különösen...

— Bátyám érdemesnek tartja, értem ily nehéz feladatra vállalkozni? Nagyon soká kellene Palesztinában időznie, amíg eredményt ér. Nehezen vidulok fel a sokesztendős búslakodás után.

— Sohse töprengj ezen. Az én időmből futja.

— De hát meddig szándékszik a mi királyságunkban maradni?

— Lehet, itt töltöm le hátralevő életemet. Amíg el nem esem karddal a kezemben, valamelyik csatatéren. Hihetőleg pogány kezek által.

— S a bazileusz, vajjon hogy nélkülözheti, aki úgyszólván jobbkeze volt? Annyira béke honol a birodalom körül, hogy egy Andronikosznak nem akad már hozzá méltó feladata?

— Hosszú sora van annak, kis húgom, nem mindenki méltányolja, amit a te jó lelked érdemnek lát. Minek tagadjam, köztem és a bazileusz között volt némi ízetlenkedés. Politikai természetű, ami téged nem érdekel. Ő más utakat követ, hogy a birodalom javát előmozdítsa, mint én. S mivel ő az uralkodó: nekem kellett meghátrálnom, legalább is ideig-óráig. Lehet, a történelem engem fog igazolni.

Theodora nagy érdeklődéssel hallgatta. Okos arca kissé elkomorodott. — Mindig sajnálatos, ha két ilyen nagy ember nincs egy véleményen. Pedig kétséget sem szenved: mindketten a legjobbat akarják.

— A bazileusz fölötte önfejű. Nincs az az okos szó, amely eltéríthetné rögeszméitől.

A nő ajkán alig észrevehető ironikus mosoly futott végig.

— S nem lehetne-e ugyanezt mondani — Andronikosz bátyámról is? Az igazság többnyire csak viszonylagos. Jó szóval könnyen megérthetnék egymást.

— Félek, a jó szótól ez egyszer elkéstünk. Ne nagyon firtasd, nem szeretek rágondolni. Elégedj meg azzal, hogy itt vagyok és hasznodra akarok lenni. Nagyon megkedveltelek.

— Én meg ezért fölötte hálás vagyok. Úgyis vágyom egy kis szeretetre rideg magányomban.

Minden legkisebb gúny nélkül, igazán a nyilt szívéből mondotta ezt Theodora és Andronikoszra ez a modor nem tévesztette el hatását. Úgy gondolta: aligha találkozott még nővel, akit alkalmasabban tudna a saját képére formálni ennél.

*

Andronikosz nagyon mohón ismételte meg látogatásait s vidította a búslakodó szép özvegyet. Hogy közeledései ne váljanak feltűnőkké és kizárólagosakká. Theodorát rávette, hogy nyiltabb házat vigyen, társaságosabb életet éljen. Nagyon hamar talált olyanokat, akik kész örömmel sütkéreztek az újonnan felcsillanó nap fényében. S így a szigorú visszavonultságot egykettőre felváltotta a zajos, olykor szinte dáridós mulatozás. A zárdai magány

átcsapott víg udvari életbe. Theodorának csak bele kellett kezdenie a rég nélkülözött életmódba, máris úgy beleélte magát, mintha a közbeesett öt év csak álom lett volna.

Andronikosz fáradhatatlan volt új meg új szórakozások kitalálásában. Az esős időszak elmultával többnyire a szabadba tettek társaskirándulásokat. Egyszer a tengeren hajókáztak, máskor a Belus folyónál ütötték fel sátraikat, amelyből valaha a föniciaiak az üvegkészítéshez szükséges homokot beszerezték. Ismét máskor a közeli Karmel hegyre rándultak ki, ahol Illés és Elizeus próféták tartózkodtak évezrek előtt s amelynek barlangjait most is sok ájtatos keresztény remete lakta.

Mindemez összejövetelek éltető lelke Andronikosz volt, aki korát meghazudtoló fiatalos fürgeséggel szervezte azokat. Sokan voltak a résztvevők, kisebb társaságokra bomlottak. Theodorát azonban állandóan ő maga foglalta le.

A gyakori együttlét révén Andronikosz lassanként szinte nélkülözhetetlenné vált a nő szemében. Nagyon közel kezdett jutni egymáshoz a lelkük, s az asszony már nem is a jóakaró, gáláns nagybácsit, de a mindíg ötletes, mindíg érdekes, sokoldalú férfit látta benne, aki az ő kedvéért minden mulatság rendezésére kapható, semmi jónak nem megrontója, sőt csak azon töri a fejét, mi újat eszeljen ki, amivel számára örömet szerezhet.

Vajjon miért teszi ezt? Előbb-utóbb ennek a gondolatnak is meg kellett fordulnia Theodora fejében. S volt annyira eszes, hogy a helyes feleletre is rátapintott. Ám amire erre került a sor, már a talaj nagyon elő volt készítve, hogy a veszedelms érzés magva megfoganjon. Éppen nem fortyant fel magában, amint a nevezetes megállapítást megtette, hanem bizonyos rokonszenvvel mérlegelte a lehetőséget. Miért ne? Oly rövid ideig volt részese a szerelemnek, hogy ebben még erős hiányosságot érzett. S ha éppen a daliás, kiváló, talán minden más férfi fölött kimagasló Andronikosz nyújtja feléje erős karjait: olyan visszatetsző volna azokban megpihennie? Egész rokonszenvesnek érezte a gondolatot és a lelke nem tiltakozott ellene.

Andronikosz eléggé ismerője volt a női léleknek. Pontosan tudta, mikor jutott el Theodora a fenti következ-

tetéshez. Megvárta ezt az időpontot és csak most kezdett el igazában udvarolni. Valódi célját, szándékát valamivel nyiltabban tárta ki, és nem talált heves ellenkezésre. Meleg, megfontolt, de komoly mérlegeléssel latolgatta a nő a lehetőségeket. De ahhoz, hogy mereven elutasítsa: már túlságosan szerelmes volt ő is. Elindultak végzetök útján, szinte tudatosan, közös megállapodással, ha az egyelőre csak hallgatagon jött is létre.

Theodora természetesnek találta, hogy a rokoni látogatást Andronikosznak Berytuszban visszaadja, ahol az szinte pazar pompával fogadta. Napokig folytak az ünnepségek, amilyeneket a palesztinai keresztény lovagok legfellebb ha királykoronázáskor láttak. A bizánci nagyúr elkáprázta a kis ország előkelőségeit s azok tisztelettel szemlélték cselekedeteit. Theodora pedig boldogan álmodta magát vissza messze gyermekkora feledhetetlen Bizáncába.

XX.

Azóta Konstantin-Kálmán fővezér is megtehette jelentését a bazileuszhoz. Úgy látszik, epébe mártotta tollát. Mánuel dúlt-fúlt haragjában és Mária császárnő semmit sem tett, hogy felindulását megfékezze. Sőt — sokkalinkább — szította azt.

Persze a nagy felháborodás még mindig Philippa ügye miatt tört ki. Hogy az már rég túlhaladott eset, hogy is sejthette volna a bazileusz? Lassú volt a hírszolgálat, ám annál gyorsabbak Andronikosz sikerei.

Mánuel ez egyszer könyörtelen akart lenni. Körlevelet intézett a birodalom minden katonai és polgári főtisztjéhez, hogy ahol az árulót, a felséges dinasztia meggyalázóját, a birodalmi zászló cserbenhagyóját feltalálják, fogják el, vakítsák meg és bilincsekbe verve, azonnal szállítsák a fővárosba. Gazdag jutalmat kap, aki így beszolgáltatja. Gyorsfutárok vitték szét a szigorú parancsot minden irányba, még túl a birodalom határain is, a szövetséges országokba, ahova a mindenre képes gonosztevő megszökhetett. Jutott a nyilt parancsból mindenhová, csak éppen a pogány udvarokba nem. Azok ellenséges érzületűek, úgysem adnák ki a bűnöst. De hogy azokhoz mene-

küljön: erre — minden elvetemültsége mellett — még Andronikosz sem volna képes. Legalább is így hitte a bazileusz.

*

Andronikosz vidáman sietett Theodora akkai palotájába. Megint kieszelt valami kedves mulatságot s előre örült az asszony boldog meglepetésének.

De amint betoppant, ő lepődött meg ennek aggodalmat tükröző arcán.

A nő tárt karokkal jött eléje, mint rendesen, de köszöntő, kedves szavak helyett panaszos hangra nyílt ajka.

— Nagyon vártalak már. Tele vagyok félelemmel érted. Csakhogy mégegyszer épségben megláthattalak!

Andronikosz megütközéssel nézett a nőre. El nem képzelhette, mitől féltheti egyszerre ennyire.

— Szólj világosan, életem. És tudd meg: nem szoktam félni a magam árnyékától. Ezért neked is fölösleges értem rettegned.

— Szörnyű veszedelem les rád, Andronikosz... hebegte Theodora s arca szinte krétafehéren világított a férfi felé.

— De mondd már, mi történt — szólt ez türelmetlenül s nagyot dobbantott lábával. Egyben szeretettel ölelte magához imádottját.

— Olvasd ezt, ni! — kiáltotta Theodora, s vékony pergamentekercset tartott a férfi szeme elé. Az ámulva ismerte fel az íráson Mánuel császári pecsétjét, majd kíváncsi mohón elolvasta a szöveget.

— Hát ez kemény parancs, de nem fogunk tőle megijedni — iparkodott Andronikosz kedvesét megnyugtatni, de remegő hangjából kiérzett izgatottsága. — Hogyan került ez hozzád?

— Szerencséről beszélhetsz, hogy idekerült. Akkában én vagyok még mindig az első személy. Ha nem is az én kezembe volt szánva, tisztességből idehozták. És most — nekem volna kötelességem a bazileusz parancsát végrehajtani.

— Amit reménylem, nem fogsz tenni — szólt Andronikosz félig tréfásan.

— Te úgylátszik tréfásan fogod fel, ami halálosan komoly. Hogy én mit fogok tenni, úgyis tudod. Ide nézz! — Kicsi kezével kettétépte az írást és a földredobta.

— De ez nem szünteti meg a feletted lebegő veszedelmet. Amit én megkaptam, megkaphatta más is, és a te életed nincs többé biztonságban. Sietve kell határoznunk, mihez fogjunk. De még mielőtt későn lenne!

Andronikosz figyelmét egyetlen szó ragadta meg: az ige többes száma. Hogy mihez »fogunk?« Tehát a nő magát is beleérti az együttes cselekvésbe. Amit ő fog tenni, amaz is megosztja vele. Ez oly boldoggá tette, hogy egyszeribe minden kellemetlen érzése eloszlott.

Erre az egy szóra most már építeni mert. Kiérezte belőle, hogy a nő nem fogja elhagyni. E tudatban szilárd bátorsággal beszélt.

— Menekülnöm kell, az nyilvánvaló. Még pedig oda, ahol a császár keze nem ér utól. Most ő az erősebb — egyelőre.

— De hol találsz helyet, amely biztonságot nyujthat? A bazileusz parancsát, akaratát mindenhol teljesítik, ahol keresztények laknak . . .

— És ahol nem laknak? Ott is csak élnek emberek, nem is emberevők. Hogy tovább ne menjek, akár Nureddin is menedéket adna!

Theodora ijedten emelte arcát a beszélőre. Elszörnyedve kérdezte:

— A pogányokra gondolsz? Keresztény hős, mint a hitetlenek vendégbarátja? Ez lehetetlen!

— Akkor hát odatartom Mánuel poroszlója elé két szemem világát: nesztek, oltsátok ki!

Theodora borzadva sikoltott fel.

— Soha! Ha életemmel kell, hogy megmentselek!

— Még annak az árán sem menthetnél meg, ha itt maradnék. De Damaskusban hajam szála sem görbülne. Mondd, őrültnek tartasz, hogy felteszed rólam a biztos menedék elejtését — egy képzelődés miatt? Ha pogányok közé megyek, magam nem leszek azért mohamedán! De nincs más választásom, magad is beláthatod.

A nő pillanatokig gondolkodott. Nagyon lesújtotta a hirtelen rájukszakadt balszerencse. Majd szemrehányóan megszólalt:

— Nem voltál hozzám őszinte, Andronikosz. Sohasem mondottad, hogy a bazileusz ilyen ellenséged. Kis nézeteltérésről beszéltél s íme, halálra kerestet...

— Mikor megismertelek, nem mertem ezzel nyíltan előállni. Nem tudhattam, nem szítasz-e inkább a császárhoz. S ez esetben — eleve is elítéltél volna.

— Pedig jobb lett volna szólnod. Előkészíthettünk volna mindent és alaposan meghánytuk-vetettük volna a kivihető terveket. Most hirtelen kell cselekednünk.

— És mégis meggondoltan. Jobban mondva: nincs mit meggondolnom. Egyetlen út áll előttem: szökni a pogányokhoz. De egyedül — nem tudnám megtenni.

— Ilyen útra hogy vihetnél nagy kíséretet? Leghűbbnek vélt szolgáid is csak kényszerítve követnének, visszaszökve elárulnának, mindenképpen terhedre lennének. Ha van egy-két megbízható apródod, ezekről talán lehetne szó.

— Nem olyan kíséretre gondolok én. De a szívem felét hogy hagyjam itt?

Olyan érzelmesen, könyörgően, kétségbeesetten nézett Theodorára, hogy ennek azonnal el kellett értenie, mire gondol a férfi.

— Tudod, hogy őrülten szeretlek, Andronikosz. S ha csupán a szívemre hallgatnék, percig sem haboznék. De szörnyű a felelősség, amit magamra vennék, ha...

Amaz látta, hogy a felelet nem feltétlenül elutasító. Vagyis: nyert ügye van. A végeredmény már bizonyos, csak még útját kell egyengetni.

— Velem kell jönnöd, Theodora. A szerelem törvénye uralkodik az egész teremtett mindenségen. Mi szeretjük egymást, el nem szakadhatunk. Akik osztoznak az öröm napjaiban, meg kell osztaniok a keserűséget is...

— Boldogan megosztanám. Tudom, az lesz mégis a vége, hogy megteszem. De meg kell bocsátanod, ha még megborzongok a gondolatra. Hiszen egész eddigi életemmel, helyzetemmel szakítanom kell, amelybe számomra nincs többé visszatérés. Minden és mindenki, eddigi kör-

nyezetem, mintha örökre a tengerbe süllyedne s nem maradna senki és semmi kívüled.

— S én nem vagyok neked elég? Nem bízol benne, hogy egy életen át szeretni foglak és melletted maradok?

— Oh nagyon kell engem szeretned, Andronikosz. Mindent, mindent feláldozok érted. Királynő voltam, most rabszolganőd leszek, híremhez, erényemhez nem fért parányi szennyfolt: ezentúl megvetés lesz osztályrészem. Otthonom, vagyonom volt, most hontalanul a te kegyedre leszek ráutalva, s ha úgy adódik, hogy számodra szabad lesz a visszatérés, mit kereshetek többé én a birodalomban, ahol csak gúny tárgya lehetnék? Családomtól kitagadva, volt alattvalóimtól megvetetten, talán számodra is teherként élnék máról holnapra. Lehet-e szerelem, amely megérheti ezt a szörnyű áldozatot?

— Ha gondolod, hogy nem éri meg: maradj. Akkor én is itt maradok. De többé nem melletted, aki meg nem érdemelnéd, hogy azontúl is szeresselek. Mivel pedig az élet számomra nélküled fikarcnyit sem ér, nagyon természetes, hogy kiszolgáltatom magam Mánuel fogdmegjeinek.

Nagyon elszántan, bár látszólag könnyedén beszélt, mert már erősen nyeregben érezte magát. A nő tovább küzdött érzelmeivel.

— Hiszen volna legalább időm hozzászokni a gondolathoz. De ilyen hirtelen... Mondd, Andronikosz, nem elmélkedhetném én ezen néhány napig?

— Amíg elfognak engem, ugye? Magad is tudod, hogy itt az utolsó óra. — Theodora nem felelt. Nagyon kegyetlennek tartotta most Andronikoszt.

— Vannak szerelmek — kezdte újra a férfi — amelyek símán, megpróbáltatások nélkül folynak le. Ilyenkor a két fél egyike sem tudja, mennyit ér a másik. Ahol nincs próbáratétel: nincs is érdem. Mi sziklaszilárdnak hittük a kapcsot, amely köztünk keletkezett. Most dőlhet el, igazunk volt-e. A sors a legkeményebb próbát vetette elénk, mindjárt az elején, bizonyára ezért, mert ki is tudjuk állni, Én nem hátrálok meg. Hiszem, hogy te sem...

A magyarázat kissé enyhébb színben tüntette fel a nő előtt Andronikosz előbbi ridegségét. Készségesen válaszolt.

— Nem mintha kételkedném a te szerelmedben — de a próbáratétel csupán nekem szól. Te csak éppen magaddal viszel egy asszonyt, akit e pillanatban szeretsz, s akiről felteszed, hogy nagyon terhedre nem lesz. Ez nem éppen áldozat és semmiképpen nem hasonlítható az enyémhez... Hiszen ha mint feleséged követhetnélek, pillanatra sem haboznám.

— Hogy ez lehetetlen, nekem jobban fáj, mint neked. Keresztény országban nincs földi hatalom, mely az egyházat rábírhatná a tilalom megváltoztatására. Közeli rokonságunk lebírhatatlan tiltóakadály. De a pogány Keleten ki kérdezi, mi címen tartozol hozzám? Mindíg velem látnak, természetesnek találják, hogy feleségem vagy. Mit fürkészik azok a rokonsági fokot? Náluk a házasság különben is másnemű, mint ideát.

— Szóval egész életemet a hitetlen Kelethez kössem...

— Tudom, mire gondolsz... Arra nem, hogy valaha cserbenhagylak. Ennél jobban ismersz. De hogy időelőtt elpusztulok s akkor mi lesz veled?

Theodora lelkesen és rögtönösen adott feleletet.

— No erre csakugyan nem gondolok. Ez a legegyszerűbb dolog. Téged semmiképpen nem akarlak túlélni. Amennyiben nélküled nekem nem élet az élet...

Andronikosz könnyedén elmosolyodott.

— Ha így van, akkor máris határoztál.

Most vette észre a nő szavai igaz értelmét, de nem vonta vissza azokat, zokogva borúlt Andronikosz vállára s a férfi némán, szeretettel ölelte át.

— Mi nagyon, nagyon szerencsétlenek vagyunk... sóhajtotta Theodora.

*

Másnap Andronikosz visszautazott Berytuszba. Itt is, Akkában is elterjesztette a hírt, hogy elhagyja a királyságot. Miért, és hova készül, nem tudta senki. Hadd törjék a fejöket, akiket mások sorsa érdekel.

Az ünnepelt bizánci hős távozása mindenesetre nagy esemény. Olyan, amely rendkívüli figyelmet érdemel. Nincs tehát azon semmi különös, ha az özvegy királyné,

— akinek annyi szívességet tett, s aki oly közeli rokona — elkíséri egy darabon, talán az ország határáig. Ez a díszkíséret szinte megilleti a nagy bazileusz atyjafiát.

Theodora felkerekedett, csekély számú kísérettel. Még ennek a felét is Berytuszból visszaküldte. Ott csatlakozott Andronikoszhoz. Ez is alig vitt magával valakit. A háza körül lebzselő szolgahadat megnyugtatta, hogy majd visszatér. Egy szép korareggel megindultak és átlépték a Magoras folyót, a keleti határát Berytusz területének. Azután tovább lovagoltak egyre kelet felé, neki a Libanon lejtőinek, amelyeken felkapaszkodtak.

Szinte szótlanul ment a kis társaság. Andronikosz Theodora oldalán, de meghatottan, hallgatagon. Elérték a Hamána völgyét, majd azon is túljutottak. A következő hegyoldalon, a Deir el Kalaah-nál, az Erőd klastrománál megpihentek. Régi föniciai város körfalai voltak itt felismerhetők hatalmas köveikről. Egy pogány templom romjai — hajdan Baal Markos istenség hajléka — nyújtottak menedéket utasainknak az égető nap ellen.

Itt Andronikosz egész kíséretüket — gazdagon megajándékozva — elbocsátotta. Azok nem kérdeztek semmit, örültek az aranyaknak s kis pihenés után visszafordultak. Hogy mit gondoltak, utasainkat nem érdekelte. Még megvárták, hogy a hazaküldött emberek darab utat visszafelé megtegyenek, aztán ők is — ellenkező irányba — felkerekedtek. Két hű maronita apródját tartotta meg csak Andronikosz és két vezetéklovat.

Még azoknak is fáradságos út ez, akiknek lelkét nehéz gondok nem terhelik. Hát még akik ismeretlen számüzetésbe, bizonytalan, küzdelmes jövőbe vergődnek át. Akiket a soha vissza nem térés szívfacsaró tudata kísér ki a honi rögök közül!

Theodora a helyzethez illően komoly, megilletődött volt, Andronikosz, viharedzett létére cinikusabb. Egykettőre leszámolt a valósággal, tovább nem rágódott azon, amin nem változtathatott. Hogy szerelmesében tartsa a lelket, magyarázgatta neki az úton adódó látnivalókat.

— Az a gyönyörű völgy a Vadi Szahrur... Ott zöldelnek a híres fehér eperfák. Nagy selyemtenyésztés folyik erre... Mindjárt felérünk a Libanon gerincére...

Órákon át kapaszkodtak a részint kopár, részint gyér fenyvesekkel borított hegyoldalon. Theodora bámulatos kitartással viselte a fájdalmakat, amikhez hasonlókról soha eddigi életében nem is álmodhatott.

Fenn a magasban újra megpihentek.

— Az ott a nagy Hermon csúcsa — mutatott Andronikosz egy hófedte nagy hegyre. — Amaz a magaslat, balra a Dzsebel Kenizeh, a Templom hegye. Mint látod, egészen kopár. Amelyiken látsz néhány cédrusfát, az a Dzsebel Baruk. Lásd, már egész arab lettem. Te talán ezeket a neveket sem tudnád kimondani.

Gyenge mosoly volt reá a válasz.

— Majd megtanulom már most — mondotta Theodora bágyadtan.

— Az előttünk fekvő vöröses fekete földű síkság Coelesyria. A Hermontól egészen az Emesz-tóig terjed. Amott a Szanin hegy. Ott valahol van egy régi mecset, amelyben óriási szarkofágot őriznek. Azt mondja az arab hagyomány, az volt Noe apánk koporsója. Megnézzük? Az időnkből futja...

— Inkább ne, Andronikosz. Csak ha útba esik. Nehezen bírom úgyis a folytonos lovaglást. Maradjunk annál, ami okvetlenül szükséges.

Estére a Nahr Bardan-hoz, a Hidegpatakhoz értek. Lovak, emberek holtra fáradtan epedtek a pihenésért. Elemózsia még akadt, de sátrat nem verhettek. Barlang sem volt a közelben, a szabadban, fa alatt töltötték a hűvös éjtszakát. Széna volt a fejök alja, pokrócokba burkolóztak. Vadállatok, útonállók miatt egyiküknek felváltva virrasztania kellett. Theodora a nagy testi kifáradás után édesdeden aludt. Mintha csak otthon volna, akkai királynői nyoszolyájában.

A felragyogó hajnal kissé vidámabbra hangolta őket. Már valamennyire hozzászoktak a vándorláshoz. Tudtak gyönyörködni az isteni vidék eléjök táruló szépségeiben.

Magasan járt már a nap, mikor újra folyóhoz értek. Ember, állat tikkadtan esett neki az üdítő víznek. Andronikosz kívánságára a part pálmaligetében pihenőt tartottak.

— Hogy fogunk ezen átjutni? — kérdezte pihenésközben Theodora.

— Hát — átúsztatunk rajta. Hozzá kell szoknod ilyenekhez, gyönyörűségem. De ha nem mersz a lovadon maradni, majd ölembe veszlek. Nem mély, nem is széles a folyó, de annál nevezetesebb.

— Ugyan miről? Tán itt fürdött Noe apánk?

— Az is lehet, de nem arra gondolok. Hanem — ez a folyó számunkra az, ami Caesarnak volt a Rubicon. Ha átlépjük, a mi kockánk is el van vetve. Ez a Leontesz vize. Túlsó partja már Nureddin birodalma...

Theodora megijedt és elfehéredett. Tudta, hova mennek, mégis most, a döntő pillanatban erősen megilletődött. Darab ideig hallgatott.

Talán Andronikosz is érzett némi meghatottságot. Legalább is — nem akart megszólalni, miért is a nő kezdett beszélni, hogy a félelmes csendet elűzze.

— Inkább ne is szóltál volna. Halálosan fáj a szívem e végzetes lépésnél. Imádkozzunk: Isten kezébe ajánlva jövőnket, lelkeinket...

— Megtehetjük, ha ez megnyugtat. Azzal, hogy átmegyünk amoda, külön nem vétünk. Az Úrnak tetsző útról már előbb letértünk.

Theodora ez utóbbira egyelőre nem gondolt. Mély áhítatba merülve igyekezett fohászkodni az Egek Urához, mintha lelkiismerete tiszta lenne.

— S arra nem gondoltál — kérdezte aztán aggályoskodva — hogy »oroszlán torkába« juthatunk? Nureddin végre is a keresztények legnagyobb ellensége. Nagyon könnyen csöbörből vödörbe esünk, amikor nagylelkűségére számítunk. Jobb is volna az utolsó pillanatban meggondolnod és Mánueltől bocsánatot kérned. Talán még mindig valószínűbb a kegyelme, mint Nureddin kedvező szeszélye. A bazileusz legalább keresztény.

— Soha! — jelentette ki Andronikosz határozottan. — Ha egyéb tanács nem telik tőled, jobb, ha hallgatsz. Egyébiránt megnyugtatlak. Idejekorán érintkezésbe léptem titokban az attabéggel, s bírom az üzenetét, hogy kész menedék vár ránk fővárosában. Nem oly félelmes

bácsi az öreg Nuri, ahogy festik. Sok igazságérzet van benne, és az üldözöttek iránt — nagylelkű. A mi embereink is egyben-másban tanulhatnának tőle.

Theodora hát látszólag megnyugodott, és baj nélkül átúsztattak a Leonteszen. A nő a saját lován maradt. Mutatni akarta, hogy alkalmazkodni kíván új életkörülményeikhez.

A Vadi Jahfufah szűk völgyén újra kegyetlen kapaszkodók következtek, most már az Antilibanon meredekei. A hegyláb körül tömérdek csipkerózsa virágzott, míg a fákat a tölgy és platán képviselte. Észak felé egy hegycsúcsra hívta fel Andronikosz kedvese figyelmét, ahol a muzulmánok egy másik óriási szarkofágot tisztelnek. Szerintük ez volt Szethnek, Ádám harmadik fiának koporsója. Ha ez legenda is, bizonyos, hogy a gigantikus alkotmány emberfeletti nagyságú halandónak, talán Og királynak, az óriások utolsó sarjának szolgált nyugvóhelyül.

A túlsó oldalon leereszkedve a Granátalma hídján kellett átmenniök. Theodora érdeklődéssel nézte az egyetlen merész ívből álló ősrómai építményt. Oldalthagyva a Dzsebel Sukif fehérlő csúcsát, egy kanyarulat után megláttak végre a Barrada völgyét.

— Most már a nehezén túlestünk! — örvendezett Andronikosz és bizakodó hangja felvillanyozta Theodorát is. — Ez a folyó elkísér minket egész Damaszkuszig, amelynek olyan éltető eleme, akár Egyiptusnak a Nilus. Ezért hívjuk mi, bizánciak Chrysorrhousnak, arany folyónak.

— És mennyire van innen még a város? — érdeklődött a nő, elárulva szinte halálos fáradtságát.

— Holnap délre odaérünk. Ma még a szabadban éjtszakázunk.

Alkonyattájon elérték a folyó csodaszép vízeséseit. Hatalmas, lépcsőzetes sziklák között porzott párává a habzó víztömeg. A partokon üde cédrusfák setétzöldje bársonylott felettök.

Ma szerencséjük volt: barlangra találtak, mélyén bővizű forrással. Kellemesebb menedékök volt, mint az előző éjjelen. Reggelre Theodora egészen jókedvűen ébredt.

— Lásd, kicsi bogaram — kedélyeskedett vele Andronikosz — nem is olyan keserű ez a számüzetés, ha szeretjük egymást. Ez is épolyan anyaföld, akár a honi, ugyanannak az Istennek a napja süt ránk, mint amott. Sem a természet, sem az égiek nem ismernek ellenséges határokat.

— Veled mindenütt jó — állapította meg Theodora szelíden.

— No látod. Mégis oly nehezen akartál velem jönni...

Theodora elmosolyodott. Szeretettel, de pajzánul nézett Andronikoszra, mintha valami nagyon hamiskásat akarna neki mondani.

— Kellett egy kissé szabadkoznom. Hogy lássam, mennyire fektetsz súlyt arra, hogy veled maradjak. Igazában pedig — nem volt más választásom.

Most meg Andronikosz bámult reá meghökkenten.

— Hogy érted ezt? Ott mégis csak inkább királyné maradtál volna!

— Jó, jó, de mi lett volna azzal, akit — úgy érzem — a szívem alatt hordok?

A viharedzett Andronikosznak szinte leesett az álla. Ilyen meglepetésre nem volt elkészülve.

A másik pillanatban karjába ragadta imádottját és őrült mohósággal halmozta el csókjaival nyakát, fülét, arcát, ahol érte, végre az eperajkaknál állapodott meg.

— Hát ez nagy dolog és igen nagy boldogság is. De gondnak sem csekélyebb. Törni fogjuk a fejünket, hogy valami jövőt találjunk az eljövendőnek. Nem szabad megbánnod, hogy életet adsz a legigazibb szerelem zálogának. Helyt fogok állani magamért.

Szinte ünnepies fogadalomként hangzottak a férfi szavai. Az asszonyt fölötte megnyugtatták.

Forró délelőtt volt, amint egy magaslatról eléjök tárult a város tündéri panorámája. Theodora hangosan felkiáltott csodálkozásában.

— Ugy-e remek? Ugy-e gyönyörű? — lelkendezett Andronikosz. — Nem hiába nevezik Damaszkuszt a Kelet gyöngyének, Ázsia szemének. Az arabok hite szerint itt van a négy földi paradicsom egyike.

— Csak tengere nincs! — fájlalta Theodora.

Elragadó kép volt, ami alattuk pompázott. Nyugat felől a Barrada ezüstcsíkja kígyózott, majd több ágra szakadva ölelte át az óriási várost. Szinte ciklopsi erősségű fal vette körül a belső területet, hét hatalmas védőtoronnyal. Csillogóan friss, új volt az egész: Nurredin emeltette alig pár év előtt, hogy meglepetéstől óvja a fontos székhelyet. A belvárost széles egyenes út: a Via Recta osztotta középen ketté. Kolosszállis kupolák csillogtak az özönnel rájokáramló napfényben, a kisebb tornyok szinte megszámlálhatatlanoknak látszottak Theodora szemében. Itt-ott egy karcsú minaret is emelkedett a sötétkék ég felé. Vándoraink néma áhítattal szemlélték a lenyügözően nagyszerű látványt.

Andronikosz sorra megmutogatta, melyik út visz Aleppoba, melyik Bagdadba, Iszpahanba, Mekkába és melyik az ősi Palmyra város romjaihoz. Ez utóbbin méltóságos, lassú tevetempóban vonult az iszlám szent városából hazatérő ájtatoskodó arabok egy karaván ja. Festői látvány volt.

— Íme, egy csoport benszülött — kiáltott fel Theodora. — Most látom először az ellenséges ország szabad fiait, hisz eddig még ember sem akadt utunkba. Innen nézve, nem is látszanak olyan félelmeseknek, amilyen a hírök . . .

— Persze, hogy nem azok, különösen a jámbor zarándokok. Csak a harctéren nem ismernek tréfát. Volt alkalmam róla meggyőződni.

A férfi továbbmagyarázott. Mutatta a Tamás kapuját, a külvárosokat. Az Esz Szalahijeh esett feléjök legközelebb, mely a várostól északra, egészen az Antilibanon lábáig nyúlt el. Amott Midán külváros terjedt, a keresztények negyede, másik irányban az El Amira . . . S íme, ott kígyózik ama nevezetes út, mely egykor a zord Sault Pál apostollá látta szelídülni, midőn a mennyei jelenés elől arccal a porba borult . . .

— Úgy tudod mindezt, mintha csak itt születtél volna — csodálkozott a nő Andronikosz mindentudóságán.

— Először vagyok itt, akárcsak te. De ha az ember valahova átköltözik, igyekszik előbb mindenről tájékozódni. Nem volt nehéz feladat, találkozik elég ember, aki Damaszkuszt megjárta és ismeri.

Közben Theodora szemeit kelet felé kalandoztatta. Emerre a paradicsomi édent hirtelen váltja fel a vigasztalan sivatag. A dús növényzetű kertektől, óriási, virágzó fáktól körülvett üde rétekről szinte minden átmenet nélkül siklik át a tekintet a forró naptól kopárra perzselt dombok végtelen sorára. Az a terület már nem részesül a Barrada áldásthozó vizeiben.

Most újra a városra tért vissza figyelmük. Andronikosz kifogyhatatlan volt a magyarázásban.

— Látod azt a héttornyú, kupolás, óriási templomot? Az az Ommajadák nagy mecsetje, a Dzsamia el Umávi, ahol a Korán egy példányát őrzik, a meggyilkolt Othmán kalifa hagyatékát. Nagy multjok van a símán faragott hatalmas köveknek, mik falait alkotják. Ősidőkben Rammanunak, a villám babiloniai istenségének szentelt pogány templom állt e helyen. Ezt Arkadiosz császár széthányatta, hogy köveiből keresztény bazilikát építtessen Keresztelő János tiszteletére. Ezt a templomot akkoriban a világ csodájának tartották. Persze, mikor a város mozlim kézre került, Valid kalifa mecsetté alakíttatta. Még pedig — csúfságra — bizánci, tehát keresztény — építőmesterekkel.

— Milyen régi lehet ez a város — merengett Theodora.

— Héber eredetű, a neve is erre mutat. Dammeszek héberül: az öntözés hajléka. A Barradára vonatkozik. A város alapítását Usznak, Aram fiának, Szem unokájának tulajdonítják. Már Ábrahám pátriárka is megfordult itt, mikor Mezopotamiából Palesztinába ment. Sőt szolgája Eliezer damaszkuszi volt.

— Mesélj még valamit, ha tudsz, a város multjáról — unszolta a nő.

— Bizánc fénykorában ez is a miénk volt, 632-ben hódította el Omár kalifa kéthavi ostrom után. Akkoriban az arab áradatot nem lehetett feltartóztatni. Ezentúl a kalifák itt és Mekkában felváltva tartották székhelyöket, amíg Bagdadba nem tette át Almansor. Később Damaszkusz önálló szultánság lett, a Tulunidák, Akhitidák, majd Fatimidák birtoka, végül a Szeldsukidáké. Ezek utolsójától, Modzsireddintől Nurredin vette el alig tizennégy esztendeje. S ma ő az úr Damaszkuszban. Ennyi az egész, amit tudok róla.

— Hát — roppant okos ember is vagy te, Andronikosz. Ezt csodáltam benned első pillanattól. Szinte babonásan tiszteltelek, féltelek a nagy eszedért. Ezzel tudtál engem is így levenni a lábamról.

Andronikosz elnevette magát. Voltakép pedig fölötte jól esett neki az elismerés. Valahogyan viszonozni akarta.

— Talán túlzol is, gyöngyvirágom. De hisz te sem estél a fejed lágyára. Gondolod, hogy egyedül a szép arcocskáddal le tudtál volna kötni magad mellé állandóan? Más is kellett ahhoz. Annak a megérzése, hogy szellemileg egyenrangú társsal állok szemben. De minek bókoljunk egymásnak? Inkább nézz oda, ott a Dzsebel Kaszjun, az a vöröses, kopár hegy. A muzulmán monda szerint itt teremtette Isten Ádámot — Évát, Kain itt gyilkolta meg öccsét, itt volt Ábel első sírja és a Hétalvó barlangja.

Hát mióta áll a világ, minden nevezetes dolog Damaszkuszban történt?

— Ha nem is minden, de sok. Nézd amott azt az óriási platánfát. Mohamed születésekor ültették. Odvas belsejében tágas szoba van.

— Majd megnézzük közelről is. Egész érdekes lesz itt laknunk, tudod-e, Andronikosz? Ha te velem vagy, sehol nem érzem magam idegenben.

Lassan leereszkedtek a város alá, s nyugat felől, egy monumentális kapun át érkeztek Damaszkuszba. A kapu széles középső ívét tartó korinthusi oszlopokon szorgalmasan dolgozgatott néhány erőteljes arab mester. Nyilván Nureddin meghagyására restaurálták most a nevezetes műemléket.

*

A kapu őrségéből kivált egy hosszúlándzsás arab és tiszteletteljesen közeledve megállította Andronikoszékat. Hajlongásaiból, egész magatartásából látszott, hogy nem akadékoskodni akar. Parancsa van a győzhetetlen attabégtől — adta elő elég tömören — hogy ha a dicsőséges görög nagyúr megérkezik, tolmácsolja a fejedelem köszöntését. Nagy örömmel látja országában és Allah oltalmára bízza addig is, amíg fogadhatja. Egyelőre pedig elvezeti szállására, amelyet neki Nureddin testvéri szeretettel felajánl.

Andronikosz teljesen értett arabusul s nehézség nélkül válaszolt. A maga részéről is tiszteletét és hálaját tolmácsoltatta felséges vendéglátójának. Theodora nem ismerte a nyelvet, de látva, hogy a tárgyalás békés mederben folyik, nyugodt türelemmel várakozott.

A fejedelmi várpalota közelében volt a felajánlott lakás. Kívülről szegényesnek, sőt dísztelennek tünt fel, mint Damaszkusznak szinte minden háza — a királynői pompához szokott nő keserű csalódást kezdett érezni, amely azonban nyomban eloszlott, amint bellebb kerültek. Pazar pompával, fényüzően berendezett helyiségek egész sora tárult eléjök, felszerelve a keleti kényelemnek szinte álomszerű remekeivel.

A belső udvaron pedig tarka virágtenger közepette szökőkút lövelte a magasba üdítő vizét, míg a levegőt az éppen most nyíló damaszkuszi rózsák ezreinek kellemesen bódító illata itatta át. Nyolc-tíz lábnyi magasságú töveken fakadtak ez utólérhetetlenül szép virágok, mik sehol másutt a világon ilyen pazar bőségben fel nem találhatók.

Andronikosz — örült, hogy menedékre talált, Theodora pedig megelégedéssel állapította meg, hogy új otthonuk egész elfogadhatóan »lakályos«. Nem telt bele pár nap, máris teljesen meghonosodtak az idegenben.

Nureddin nem soká várakoztatta vendégét. Harmadnapra megüzente, hogy látni kívánja. Már akkorra Andronikosz beszerezte arab ruházatát. Kifogástalan burnusz ömlött el daliás termetén, a fején fez piroslott, így indult a nagyúr elé az első kihallgatásra.

— Nagyon kegyesen fogadott a szultán — mesélte hazajövetele után a kíváncsi Theodorának. Megajándékozott ezzel a gyönyörű damaszkuszi szablyával. Kevés párja lehet ennek a világon.

Büszkén, boldogan mutogatta kedvesének a remekmívű kardot. Felséges vendéglátója ennél nagyobb örömet nem szerezhetett volna neki. Művészi munka volt, amilyet sehol másutt a világon nem tudnak így készíteni, mint Damaszkuszban. A kemény acél szinte kékesen fénylő alapján alkalmazott arany berakások csinos, virágos rajzok fonadékát tükrözték. Andronikosz hajlítgatta jobbrabalra a rugalmas fémpengét, próbálgatva, visszatér-e az

magától eredeti egyenes helyzetébe. A valódi damaszkuszi kard ismertetőjele, hogy ezt nem teszi. Persze hogy a szablya a legvalódibbnak bizonyult.

Nureddin annyira megkedvelte szellemes, okos vendégét, hogy egyre gyakrabban kívánta a társaságát. Megvolt benne az európaiasodás vágya s ilyen tág látókörű bizánci kiválósággal eddig alig nyílt alkalma, állandóan érintkeznie. S Andronikosz tudta tartani érdekes szóval, nekivaló tanácsokkal. Az, hogy Mánuel halálra keresi vendégét, Nureddint egyáltalán nem feszélyezte. Ezidőszerint ugyan békében volt a bazileusszal, de semmiképpen nem szövetségben, legkevésbbé olyanban, amely kötelezhetné, hogy ellenségét neki kiszolgáltassa. E részben tehát Andronikosz nyugodt lehetett s biztonsága fokozódott, amint egyre nélkülözhetetlenebbé vált az attabégnél.

Theodora ilyenkor néha napokig magára maradt. Szívesen tűrte az egyedüllétet, tudva, hogy a férfi nem szeretethiányból hanyagolja el. Ha aztán hazajött, nem győzték a szerelmesek egymást eléggé becézni. S a gyakorlott női érzék csalhatatlanul megállapíthatta, hogy a szerelem eredeti forrósága egy szemernyire sem lohadt.

Közben pedig a nő ráért a város látnivalóit megtekinteni. Keresztény családok női ezerszámra éltek Damaszkuszban s ha jártak-keltek az utcákon, ez semmi feltűnést nem okozott. Muzulmán-arab jellege dacára Damaszkusz mégis afféle világemporiumnak számított.

Theodorát első útja a keresztény templomok felé vezette. Végigment a Vicus Rectuson, majd balrafordult, abba az utcába, ahol a keleti egyház remek Szűz Mária temploma állott. Betért, imádkozott, szívében megnyugodott. Íme, a pogányság egyik fővárosában is szabadon fohászkodhat Istenéhez, s az Úr szeme itt is őrködik fölötte. Más keresztény hívők is akadtak, akik mélyen elmerülve végezték itt ájtatosságukat.

Visszatért a nagy egyenes utcára, ahol a forgalom a legélénkebb volt. Megcsodálta a bazárokat, a selymesekét, műasztalosokét, bádogosokét, de főleg az ötvösökét, akik egy árkádos folyosón rakták ki drágakövekkel kivert arany és ezüst műveiket. A bazárokat hánok váltották fel, a nagykereskedelem lebonyolítására szolgáló óriási csar-

nokok. Egy ilyenbe betévedt, félig mint érdeklődő idegen, félig mint szerény vevő. Fekete márványsorral váltakozó sárga márványrétegekből készült ez az épület, a finom faragványos kapu kilenc négyszögre osztott tágas csarnokba vezetett. Ezek mindenike fölött kupola boltozódott, arabeszkekkel díszített, ablakokkal áttört hengerrel. A csarnok körül kecses galéria húzódott. Középen az elmaradhatatlan szökőkút vize csobogott.

A legkülönfélébb népfajok képviselve voltak a szünetnélkül ki- és behullámzó emberek tömegében: pullanok, a Szentföldre telepedett nyugati lovagok lezüllött ivadékai, az első keresztesek dédunokái, kiket kalandvágy, könnyebb megélhetés, vagy éppen árulás, szökés hajtott ide a hitetlenek közé, — voltak szakállas szuriánok, akikről már Jeruzsálemben úgy tudta, hogy hűtlenek, ravaszok, árulók, csak a harcban kiváló ijászok. Akadtak zsidók, kurdok, turkomanok, cserkeszek, druzok, maroniták, nem is beszélve a bennszülött muzulmán arabokról, akik a sok hangoskodó jövevény közt talán legcsendesebben viselkedtek, hisz ők voltak itt még is csak — otthon.

Még bizánci ékes görög szó is megütötte Theodora fülét, de nyomban elfordult, mint aki rossz fát tett a tűzre, s figyelte a kaftános öreg perzsát, aki erősen alkudozott valami frank szökevénynek látszó idegennel.

A nagy vásártér felé még nőttön nőtt a zsibongás, elevenség. Egy helyen nagy néptömeg vett körül valami emelvényt, amelyről sárgaburnuszos tenyerestalpas arab ordítozott a tömeg közé. Theodora is a hallgatóság közé vegyült, s ellesett szavakból megtudta, hogy a hevesen ágáló férfi nem kisebb nagyság, mint Sejk Arszlán, a híres költő, aki Nureddin hőstetteit szedte versbe, s legújabban összetákolt rigmusait szavalja bámulóinak.

Hirtelen elhallgat minden, ájtatos csend üli meg az imént még nyüzsgő embersokaságot: lassan léptet végig a Mekkába készülő zarándokok végeláthatatlan sora, roskadásig terhelt tevéken. Porlepte arcukról halálos fáradság rí le. Ki tudja, honnan jöttek, Aleppóból, Bagdadból, vagy még messzebbről, hogy a végtelen sivatagokon keresztül felkeressék a szent várost, a Kaaba követ. Ramadan hónapja van, a muzulmánok szent ideje.

A zsúfoltságból igyekezett Theodora minélelőbb kikerülni. Elvegyült a piaci árusok közé. Minden elképzelhető portékának akadt itt eladója és vevője. Egyik sátorban finom arab kés és kardpengékre alkudoztak, a másikban selyem és gyapotáruját kínálgatta egy nagyszakállú kufár, harmadikban berakásos díszmunkák közt lehetett válogatni. Emitt üvegnemű, ott bőráru, olívolaj, szárított déligyümölcs várt a vevőjére, ismét másutt gyöngyházáru, nyeregszerszám, esszenciák és ezerféle portékája a Kelet gazdagságának.

Theodora is beállt a vásárlók közé, vett a szárított damaszkuszi szilvából, amelynek különleges jóságát annyiszor hallotta dícsérni, s egy kis amforával a még amannál is híresebb rózsaolajból, végül a pompás damaszkuszi mazsolából. Nagy kerülővel indult aztán hazafelé.

Útjába esett a Szent Pál tornya, a domborúan faragot kő alapú hatalmas négyszögű alkotmány, melynek fala még az apostoli időkből való. A legenda szerint ez volt az a hely, ahonnan a keresztények kosárban lebocsátották Pál apostolt, hogy a vérszomjas zsidók haragja elől megmentsék.

Szemközt a toronnyal, a keleti keresztények temetőjében felkereste Szent György sírját, aki abesszíniai tiszt létére a keresztényekhez pártolt. Ő volt ama nevezetes torony őre, és segített az apostolt megszöktetni, amiért vértanúhalált kellett halnia.

Mindezen utain szerzett tapasztalatairól bőségesen beszámolt Andronikosznak, aki viszont Nureddin körül előadódó élményeit mesélte el. Ezek voltak számukra a nap legkedélyesebb órái. Soha legcsekélyebb nézeteltérés, de még zsörtölődés sem volt közöttük s a messze idegenbe kivetődött, teljesen egymásrautalt emberpár példásan egymáshoz tudott hasonulni. Valahogy a lelkök egészítette ki egymást, mindenik megtalálta a másikban, ami számára legkedvesebb volt, ezért ígérkezett ez a szerelem — Andronikosz részéről is — már eleve tartósabbnak az összes előbbieknél.

A hosszú együttlét alatt korlátlan bizalom fejlődött ki közöttük és Andronikosz feltárta kedvese előtt a lelke legtitkosabb rejtekeit. Hajdani nagyratörő vágyait, ame-

lyek vele a császári trónt hajszoltatták. Vajjon lemondott-e végleg e csillogó álmairól, vagy izzanak még azok a lelkében, mint hamu alatt a zsarátnok? Ha valaha, úgy most számkivetett állapotában csakugyan le kellene róluk tennie. De kívánható-e az olyan embertől, mint Andronikosz? Önmagából kellene kivetkőznie...

Az okos Theodora volt annyira lélekismerő, hogy megállapíthatta — íme bálványozott hőse lelkét még mindig ez a gondolat emészti. De az eszme rokonszenves volt előtte. Ha Mánuel fivérének volt is a leánya, az imádott Andronikoszhoz ezerszer közelebb érezte magát, míg a bazileusz közönyös volt előtte. Sőt — haragudott rá, amiért kedvesének halálos ellensége.

Bár tudhatta, hogy — még ha ez császárként térhetne is vissza Bizáncba — ő maga sohasem kerülhetne oldala mellé, mint bazilissza, mégis, tehát teljesen önzetlenül — táplálni igyekezett a férfi ily irányú ambícióját. Ami Andronikosznak nagyon is a szíve szerint volt és emelte szemében Theodora értékét.

A nő egy alkalommal felvetette előtte az eszmét, vajjon nem lehetne-e valamiképpen segítségére a hatalmas Nureddin a bazileusz megbuktatásában.

— Hova gondolsz, drágám — szólt Andronikosz meglepetten — akármilyen erős is ez az arab, Bizánc mégis csak Bizánc! Nem kívánhatom, hogy a kedvemért fejjel menjen a falnak! Talán rá sem vehetném, mert sokkal okosabb, semhogy maga is be ne látná a lehetetlenséget!

— Pedig nagy kár! Mert második ilyen szövetséges nem fog kínálkozni. És ha nem teszel valamit, örök időkre itt maradhatunk.

— Egyelőre még az is a sorsunk. De éppen Mánuel és Nureddin példájából látom, mily kiszámíthatatlan az emberi végzet. Kedvező véletleneken múlik, amelyek szerintem — tudatos kéz rendelései. Mi csak elősegíthetjük fordulatait, de sorsunk urai nem vagyunk. Én bízom a szerencsémben. Az utat-módot persze ma még nem látom, sőt csak nem is sejtem, de a lelkem mélyén mégis él a csalhatatlan tudat, hogy valaha, valahogy ráülök még Nagy Konstantin trónszékére...

Theodora boldog, csodálkozó borzongással hallgatta a jósszavakat.

— Eltértél attól, amibe kezdtél. Micsoda párhuzamra tanít amazok példája?

— Arra, hogy eredetileg egyikük sem volt trónra szánva. Mánuel sem volt elsőszülött, s ha bátyja élvemarad, nagyon kétes, őt jelölte volna-e Johannesz császár utódául. Nureddin pedig, mikor atyját, Emadeddin Zenghit megölték, a nagy osztozásnál csak Aleppot kapta, míg a fontosabb Mossul bátyjának, Gazinak jutott. Idők folyamán a saját hősiességének és — ami fő — szerencséjének köszönhette, hogy összes fivéreit, Szeifeddint, Kothbeddint, Miran Nasr Eddin főhatalmának elismerésére kényszeríthette. S habár ma is, mint egykor atyja — megelégszik az attabég szerény címével, s hogy az ispahani kormány féltékenységét kímélje, a mecsetekben a bagdadi kalifa és a perzsa szultán nevét az ővé előtt kiálttatja: a valóságban ma ő a Kelet ura, legfőbb hatalmassága a Tigris és Eufrát vidékének, egészen a frank határokig!

— Vagyis — azt akarod ebből kihozni: a szerencse szükséges, de ha meg is van, okosan kell vele élni...

— Nagyon eltaláltad. És elhiheted, hogy ha rám fog mosolyogni, ugyancsak vigyázok, hogy ezt a magam javára kihasználjam.

*

Hosszú hónapokig maradtak Damaszkuszban, voltaképpen semmitevésben. Theodorának egyedüli működési tere a háziasszonykodás volt, de beletörődött és megelégedett vele. Alkalmazkodott szűkösebbé, szegényebbé vált viszonyaikhoz. Még Akkában is — mint özvegy királynét — egész udvartartás vette körül, tömérdek fölösleges személyzettel, ami nélkül akkor előkelőséget el sem lehetett képzelni. Most meg kellett elégedniök néhány nélkülözhetetlen belső cseléddel. Andronikosz közelléte mindenért teljesen kárpótolta. Kutyahűséggel csüggött rajta és hozzá való szerelme egész lelkét betöltötte. Multjával leszámolt, jövőjével nem gondolt. Élt a jelennek, ami számára a szerelem teljességét jelentette.

Andronikosz egész szívéből viszonozta a nő ragaszkodását és feleségének tekintette, akivel az igaz lelki összhang erősebben fűzte össze, mint oltári eskű, amellyel frigyüket megszentelni nem a szándék, csak a lehetőség hiányzott. Áthághatatlan emberi törvények állották útját, s a vis majorral szemben hiábavaló lett volna a küzdelem.

Pillanatra sem bánta meg egyikük sem, hogy életüket egymáshoz kötötték. Bizonyos, hogy Andronikosz eleinte Theodorával is csak futó kalandra gondolt, akárcsak Philippával, de ez a viszony másként alakult ki, mint ahogyan indult. Az emberi életsorsot intéző tudatos vagy tudattalan véletlen folytán ezúttal olyan nő került melléje, aki nemcsak érzékeit ingerelte, de lelkileg is le tudta kötni, még pedig állandóan. Szellemiekben hozzá méltó életpárhoz ez a csélcsapnak ismert ember is igen kitartóan hű tudott maradni. Eszébe sem jutott, hogy valaha is az életben — még elhagyja.

De a férfilelket — különösen ha szerelmi élete egyensúlyban van — azonkívül más ambíciók is fűtögetik. Olyan nyugtalan természet, amilyen Andronikoszé, nehezen barátkozik meg a tespedéssel, amikor kirobbanni készülő tetterő hevíti. Valahogy unni kezdte Damaszkuszt, Nureddin szigorúan szertartásos udvarát, az egyformaságot s vágyott a változás után. Az a nagy cél, amely a lelkén vörös fonalként átvonult — sohasem fog feléje magától közeledni, ha ő útját nem kezdi egyengetni. Ez pedig innen szinte lehetetlen. Már Nureddin egyenes, lovagias egyéniségénél fogva is. Mennyire félreismerik a keresztények ezt a nagylelkű uralkodót, mennyire méltatlanul vetik meg benne a pogány barbárt, holott szótartásban, igazságérzetben, bölcs mérsékletben toronymagasságban felettök áll a hebehurgya, heveskedő frank uracsoknak. És ezek mernek pálcát törni felette!

Ennyit belátott a világos eszű Andronikosz, bár az attabég túlzott korrektsége éppen nem az ő malmára hajtotta a vizet.

Kapóra jött tehát neki, amint Neruddin egy napon kijelentette, hogy táborba száll, Egyiptomba készül, hogy a fiatal Szel lah Eddint megfenyítse, aki túlságosan a fejére nő. Andronikosz éppen valami elfogadható kibúvón törte

a fejét, amellyel visszautasíthatja a hadjáratban való részvételt, amely őt sem nem érdekelte, sem neki hasznot nem jelenthetett.

De Nureddin nem is erre akarta felszólítani. Hanem szépen, udvariasan értésére adta, hogy félti, nehogy távollétében Mánuel bosszúja itt utólérje. Nem tartja továbbra biztonságosnak itt tartózkodását, s ha valami baj érné, azt, amíg távol van, nem tudná elhárítani. Ezért teljes barátsággal azt tanácsolja, keressen az ország belsejében biztosabb menedéket, menjen talán Bagdadba, ahol a kalifa — a szent próféta utóda, minden igazhívők atyja, bizonyára legszívesebben fogja befogadni. Hogy ez így történjék, írást is ad vele, amelyben a kalifának legmelegebben beajánlja.

Más körülmények között ez az udvarias kiutasítás felbőszítette, elkeserítette volna Andronikoszt. De mert amúgy is menni akart, tudomásul vette, legfellebb Nureddin felől táplált véleménye változott meg. Íme, ez a nagyhatalmú keleti kényúr tehát mégis fél a bazileusztól, aki pedig oly távol van tőle, hogy szinte fel sem tehető részéről bármi támadás. Vagy ha nem fél — akkor oly erős benne az uralkodók közti együttérzés, hogy császártársának lázadó alattvalóját — illendőnek tartja magától eltávolítani?

Felszedték tehát sátorfájukat Theodorával és házuknépével együtt és nekivágtak a sivatagnak. A két hű keresztény apródon kívül néhány arab szolga és Theodora nőcselédei adták a kíséretet. Nureddin búcsúképpen gazdag ajándékokkal, útra való minden felszereléssel elhalmozta őket.

Bagdadba készültek, de egyelőre csak Harranig értek. Itt meg kellett állapodniok, Theodora nem bírta tovább. Andronikosz jelentkezett Ejubnál, a helytartónál, felmutatta Nureddinnek a kalifához írt levelét. Egy kivégzett áruló elkobzott házában jutottak fedél alá. A vigasztalan pusztán át megtett út végtelen fáradalmaira jól esett a kis pihenés.

Ami különben — kényszerű útmegszakítás volt. Theodora rövid napok múlva világra hozta első gyermekét. Andronikosz, a boldog apa, elhalmozta gyengédséggel úgy

az anyát, mint kicsi sarját, aki számüzetésben, törvényen kívül látta meg a napvilágot, s akinek jövője e pillanatban szinte vigasztalanul reménytelennek látszott. Csakugyan nem volt egyebe a szülői szeretetnél, de ezt a szerető pár teljes mértékben sugározta rá.

A kicsi fiút Alexisznak keresztelték, híven a Komnen család hagyományaihoz. Hátha-hátha — az ördög nem alszik — szerep vár erre a ma hazátlan újszülöttre — valamikor a jövő irdatlan távolában, ősei nagy országában?

Harranban Andronikosznak igazán nem volt egyéb dolga, mint Theodora körül sürgölődni, őt ápolgatni. Ráértek legbensőségesebb bizalommal lelköket egymás előtt kitárni s meghitt beszélgetéseik még közelebb hozták őket egymáshoz. Most már gyermek — a legédesebb kötelék — szentelte meg szerelmöket. Mindketten kimondhatatlan boldogok voltak s csak a ma napsugarát akarták látni, nem a jövendő felhőit.

Theodora Andronikoszban a férfiúi tökéletességet látta. Jellemhibáit ha észre is kellett vennie, nem tartotta azoknak. Mit törődött ő azzal, ha a bazileusszal szemben akárhogyan is viselkedett annak idején? Bizonyára Mánuel is rászolgált, az sem bánt vele kesztyűs kézzel. Egyéb viselt galádságait Andronikosz bölcsen, gondosan elhallgatta s amit Theodora megtudhatott, az éppenséggel nem csökkentette előtte a férfi értékét. És — a főfő dolog a nő szemében, mégis az volt, hogy őt kétségen felül híven szereti.

A családi boldogság e napjaiban Andronikosz gyakran gondolt vissza egykori, bizánci családjára. Az elhúnyt, hűséges első hitvesére, a szülők nélkül maradt gyermekekre. Hiszen a nagyobbik, Mánuel, azóta már szépen felserdülhetett, vagyonkája is maradt annyi, hogy szükséget nem szenvedett, rangjához méltó szerephez juthatott. És a bazileusz — bármennyire is gyűlölte őt Andronikosz — kétségtelenül feléje terjesztette segítő, felemelő kezét. Ismerte annyira a császárt, hogy ezt feltehette róla.

De a kicsi, tízéves Jánoska — ama börtönbeli viszontlátás gyümölcse — vajjon hol hányódik-vetődik, részesül-e megfelelő nevelésben és főleg — jut e számára valahonnan egy parányi meleg szeretet? Nem szerencsétlenebb-e

az a törvényes szülött a bizonytalan jövőjű kis Alexisznál is, aki fölött mégis két szerető szülő pótolhatatlan szeme virraszt?

Oh, ha valahogy mód adódnék, hogy idevarázsolhatná a rég elhagyott drága gyermeket, ha apai kezét áldólag tehetné fürteire, ha ezentúl szeretetével jóvátehetné azt, amit ellene vétett!

Próbálta nyugtatni lelkiismeretét. Sohsem vádolta magát szeretetlenséggel e gyermekkel szemben. Hogy el kellett hagynia: nem kimondottan ő ellene irányult. Hatalmasabb erő: a sors sodorta el mellőle. Nagy, élethalál ügyek ütköztek össze, amelyek chaoszában eltörpült egy gyermek sorsa. Mégis, ha legalább most megadhatná neki, amivel az apa tartozik fiának. A jótevő szeretetet, az emberré való nevelést!

E gyötrő gondolatait egyszer-másszor Theodora előtt is szavakba foglalta s a gyengédlelkű nő nagyon átértette a férfi lelkifájdalmát. S bár nem szólt róla Andronikosznak: gyönyörű terv fogamzott meg benne: módot kell találnia ezt a veszendőnek indult sarjat idehozatni. Hogyan? — az egyelőre előtte is titok maradt. Szinte lehetetlen, amire vállalkoznék, leküzdhetetlenek az akadályok. S szabad-e olyan veszélyeknek kitennie a védtelen gyermeket, amikkel az ellenséges országban való kockázatos utazás járna?

De amit a nő erősen akar, attól nem egyhamar tágít. Lassan-lassan kialakult, testet öltött a terv. Nureddint fogja segítségül kérni. Ha már egyébben nem, legalább ebben tegyen értök valamit. Akár — lépjen érintkezésbe Mánuellel a gyermek kiadatása iránt, vagy — ha jobbnak látja — kémeivel, biztos emberekkel raboltassa el és hű vitézek fedezete alatt hozassa át. Kétséget sem szenved, vannak arravaló, tüzön vizen keresztül feltétlenül hű emberei.

Andronikosznak minderről szót sem szólt, nehogy az visszariadva a nehézségektől, őt lebeszélni törekedjék. Meg hogy annál nagyobb legyen az öröme, meglepetése. Alig várta, hogy alkalma legyen Nureddinnek azt a levelet megírnia, elküldenie.

Harranban csak addig vesztegeltek, amíg az asszony fellábadt s a kis Alexisz valamennyire megerősödött.

Aztán tovább indultak Bagdad felé. Ezúttal kereskedő karaván hoz csatlakozva.

Csak pár napi út volt, s már nem is a sivatagon keresztül. Átkeltek az Eufráton s Mezopotámia paradicsomi vidékein át igyekeztek a Tigris felé. Ősidők emlékei ihlették meg a lelköket, minduntalan rég porbaomlott városok romjai között vezetett útjok, mik némán beszéltek asszir, perzsa, hellén dicsőségről. Még egy kis kitartás kellett s előttük meredeztek az ősi város szürkellő falai.

Mindketten sok szépet láttak, sok földet bejártak életökben, mégis meghatódtak, amint az Ezeregyéjtszaka legendás városához közeledtek. A Dar ul Khilafet-hez, a nagy kalifa székhelyéhez, melyet Dar ul Szelamnak, béke városának is neveznek.

Az óváros, a Próféta utódának egész városrészt lefoglaló palotatömkelegével a Tigris nyugati oldalán feküdt, s vándoraink ezt érték először. Ők azonban nem itt, de a balparton terjengő külvárosok szabad térségein akarták felütni sátraikat, miket személyzetök — Nureddin jóvoltából — tevéken utánok hozott.

Átkeltek a folyó hosszú hajóhídján, nem nagyon törődve az őket bámuló sokasággal. Csak éppen az látszott rajtok, hogy messziről jött idegenek, egyébként arab öltözetük nem árulta el előkelő mivoltukat. Ilyenkor ez csak tehertételt jelentett volna számukra. Theodora, mielőtt emberek közé értek, arcát a keleti nők módjára fátyollal gondosan eltakarta.

Kalandos, hányatott életöknek ezzel új fejezete kezdődött.

*

Pár nap mulva a Próféta utóda Andronikoszt az arany fa palotájában fogadta, ami egymagában is nagy kitüntetést jelentett. Muzulmán ember ilyenkor szinte megsemmisül a meghatottságtól, a cinikus bizánci természetesen ennek legkisebb nyomát sem érezte. Őt csak az érdekelte, meg fog-e itt telepedhetni családjával, vagy innen is tovább űzi végzete.

Hanem az a hallatlan fényűzés, ami Mohamed utódának palotáját betöltötte, még az ő pompához, csillogáshoz

hozzászokott szemeit is erősen meglepte. Mintha nem is a puritán vallásalapító epigonja, — aki utóvégre mégis csak elsősorban főpap volna — hanem a kincsek mérhetetlenségében dőzsölő keleti uralkodó tartaná itt ragyogó székhelyét. Kroisos, Dárius, vagy világverő Nagy Sándor palotája lehetett fényben, gazdagságban ehhez fogható.

A monumentális épület külseje zöldmárvánnyal volt bevonva, belseje csillogott az aranytól, pompás mozaikok ékesítették a falakat és padlózatot, a boltozat különböző élénk színekben díszeskedett. A belső udvaron — ahol várakoznia kellett — állott a világhírű aranyból és ezüstből alkotott fa, Almuktadir Billahi remekműve. Tizenkét nagy ága volt tiszta nemesfémből, s azokból számtalan kisebb gally ágazott szét, roskadozva a gyümölcsök terhétől. Ezek pedig a legkülönfélébb drágakövekből voltak. Az ágakon tarka madarak ültek s ha a legkisebb fuvallat keletkezett, csodálatos módon kezdtek csicseregni, énekelni. Valami hasonló alkotás volt a bizánci császárpalotában, az azonban csak törpe utánzata e nagyszerűségnek.

Az udvar közepén az elmaradhatatlan szökőkút üdítő vize csobogott és hűsítette a ki tudná, honnan eredő illatoktól átfüllesztett levegőt. Amennyire a rövid várakozás ideje alatt megfigyelhette Andronikosz: az óriási palotaváros szinte számtalan kertet, udvart, nyilt csarnokot, erkélyt, kioszkot, nagytermet foglalt magában, s belső helyiségei mindenütt felséges szőnyegekkel, díványokkal átszőtt függönyökkel pompáztak.

A palota összes szolgaszemélyzete tetőtől talpig damasztba volt öltözve, a halkjárású, itt ott feltünedező rabszolgák ruházata is csupa nehézselyemből állott.

Végre a kalifa elé jutott. Aranybrokát tunikában pihent kerevetén a töpörödött kis ember, egyik lábát előrenyujtva. Nyaka szinte mintha igába volna fogva: drágakövekkel tarkított aranylánc csüggött le róla.

Andronikosz ismerte a szokást, s alkalmazkodott hozzá. Földreborulva megcsókolta a kerevetet borító szőnyeg lecsüggő szélét, majd a kalifa eresráncos kezét.

— Te nagyobb vagy nálam — hangzott az udvarias üdvözlés a főpap ajkairól.

Szerencsére Andronikosz ismerte az előírt választ. Habozás nélkül felelt.

— Te nagyobb vagy nálam — hangzott az udvarias nézve vagyok fejlettebb.

— Légy hát üdvöz, Róma fia, az Iszlám szent városában, ha mint hívem, a mozlimok büszkesége, Nureddin attabég írja, békét hordasz a szívedben és jószándékot a lelkedben. Telepedj le házad népével Bagdad falai közt, kőbe ne üsd lábadat és Allah növessze még hosszabbra szakálladat...

Andronikosz meghatottságot mimelve valami köszönetfélét rebegett.

— De ha a római bazileusz kémjeként jöttél országomba, megismered az igazhívők urának sujtó kezét s Allah legyen hitetlen lelkednek irgalmas.

Merőn, fürkészően szegezte szúró szemeit vendégére. De Andronikosz szemrebbenés nélkül állotta a nézést és nyiltan, határozottan válaszolt.

— Semmi közösségem többé a császárral, akivel meghasonlottam. Készséges alattvalója leszek az országodnak, amely nekem és enyéimnek menedéket ad.

A kalifára fölötte kedvező benyomást tehetett ez a válasz. Hirtelen nagyon barátságosan fordult hozzá.

— Most lássad, mennyire meg akarlak becsülni. Rövid napok mulva itt a Nauruz ünnep, e szent próféta követőinek hatnapos örömideje. Első napján vendégül szoktam látni asztalomnál mindazokat, kikre baráti érzelmemet kiterjesztem, igazhitűeket, tévelygőket egyként, megemlékezvén róla, hogy eredetileg minden ember testvérünk. Jöjj el feleségeddel, mint ahogy többi hitsorsosaid is magukkal hozzák egész házuk népét.

A kegyes elbocsátás után, amint Andronikosz hazafelé tartott, Bagdad szűk sikátoraiban észrevette, hogy kitartóan követik. Hátrafordulva: ruházatukról a kalifa szolgáit ismerte fel. Négyen voltak: valamennyi nehéz csomagot tartott maga előtt, alig bírva két kezével az égszínkék selyembe burkolt súlyos holmit. Könnyű volt megállapítani, hogy semmiféle ellenséges szándék nincs bennök. Ellenben a kalifa nagyértékű ajándékait cipelték

utána, s amint szerény otthonában kibontotta a batyukat: a legdrágább selyemruhák, értékes fegyverek, aranyedények kerültek elő, még Theodora számára is teljesszámú ékszerfelszerelés, hüvelykujjnyi vastag arany kar- és lábperecek, gyűrű annyi, hogy nemcsak a kéz, de a lábujjaira is jutott volna belőle, gyémántos fülbevalók, hatalmas nyakláncok. Ha valamennyit egyszerre felveszi, úgy járhatna, mint valaha Harun al Rasid felesége, Zobaida, aki annyira túl volt halmozva ékszerrel, hogy azok súlya a járásban gátolta és csak két rabszolganőjére támaszkodva tudott valahogy sántikálni.

S az egykori jeruzsálemi királyné, valaha a keleti kereszténység első asszonya — most tartózkodás nélkül tudott örülni a »sátán fia« kincsetérő ajándékainak. Nem mint ékszerekre volt szüksége rájuk, de mert kis tartalékvagyonukat gyarapították. Ki tudja, hova veti még őket a sors, s mikor szorulnak azokra?

A lakomára szóló meghíváson kissé megütődött. Keresztény aszony hogy menjen férfiember ebédjére, akinek száz felesége van? És ettől is eltekintve, a kalifa mégis csak megtestesítője az ördög vallásának, Mohamed gyűlölt, félelmes és minden jó kereszténytől megvetett tanának?

Andronikosznak minden ékesszólását elő kellett vennie, hogy az asszonyt meggyőzze.

— Ha már idáig jutottunk, együtt kell üvöltenünk a farkasokkal. Hallatlanul megsértenéd a jó öreg kalifát, ha meghívását elutasítanád. Menten kiűznének, de nemcsak Bagdadból, hanem minden muzulmán földségről. Akkor pedig — hova lennénk?

A száz feleség körüli aggodalmát könnyű volt legyőzni. Lesznek ott más, Bagdadba vetődött keresztények feleségei is, azokkal kell együtt tartani. Ami pedig azt illeti, hogy vallásukat ezáltal megtagadnák? Nincs megírva, hogy hitetlenekkel tilos szóbaállni. A muzulmánok époly türelmetlenek a keresztényekkel szemben, mint fordítva, s mégis asztalukhoz hívják. Nem azon múlik a vallásosság, hogy egymást halálosan gyűlöljük és sértegessük.

Theodora nem volt konok természet, engedte magát meggyőzni és urával együtt megjelent a nagy ebéden. Megérte a fáradságot maga a látványosság.

A kalifa hétköznapokon is tízezer dirhamot költött naponta asztalára. Ilyen ünnepi alkalomkor ennek sokszorosát. A palota összes kertjei, udvarai végeláthatatlan ebédlőkké alakultak. Szinte szünet nélkül érkeztek a legkülönbözőbb előkelőségek, akiket a pompásan betanított szolgák azonnal helyeikre vezettek. Andronikoszék a különösen megkülönböztetettek közé tartoztak. Keresztények csoportjába kerültek, nagyobbára örmény főurak közé, kiket eddig nem ismertek. Néhány lengyel, orosz is akadt, végül egy illir család. Európai nőkben sem lévén hiány, Theodorának megszünt a feszélyezettsége.

Mindenütt élénk, tarka színek domináltak, férfiak és nők ruházata festői egyveleget mutatott. Égszínkék »baldekin« szövet váltakozott bíborszín brokáttal, sárga mossuli selyem az ibolyaszín bársonnyal. Andronikosz boldogan állapította meg magában, hogy az összes jelenlévő szépségek közt elvitázhatatlanul Theodoráé a pálma.

Onyxból készült asztalnál ültek s első meglepetésként rózsaeső hullott rájok a magasból. Ezt mihamar arany- és ezüstzápor váltotta fel, mindenki annyit foghatott fel a guruló kincsből, amennyit akart és tudott. Majd megszólalt az énekesek kara és felcsendült Abu Novas költő híres bordala: »Igyad a rózsára ágyazott tiszta bort, s ha okos vagy, elfelejted Isten büntetését.« Az énekeseket zenészek váltották fel, rabszolgákból kiképezett művészek, kik csodálatos melódiákat csaltak ki lágyhangú tamburáikon.

A keleti szakácsművészet remekeinek végeláthatatlan sorát hordták fel, gyöngyöző italok változatos nemei fokozták a hangulatot, de dőzsöléssé — nem fajult a lakoma. Mindenki tudatos önmérsékletet tanusított a magas házigazda és a szent ünnep iránti tiszteletből.

S aki mohamedán ember asztalánál kenyeret és sót ízlelt meg, az feltétlenül számíthatott azontúl az illető oltalmára. Andronikoszék ez alapon biztonságban érezhették irhájukat Bagdadban.

Mégis — rövidesen máskép alakult a sorsuk. Mánuel nem igen szokott távoleső pogány udvarokkal követ útján érintkezni. Most kivételt tett. Annyira fontosnak tartotta Andronikosz kézrekerítését, hogy nem átallotta a kalifát felszólítani, adná ki békés úton lázadó alattvalóját. Meg is adta a próféta helytartóját megillető tiszteletet: nem is közönséges futárt, de apokrisiariust küldött, afféle díszkövetet, aki részletesen feltárta, mintegy »leleplezte« a császári rokon gonoszságait, előadván, hogy napjaikban, amikor már csak a minden uralkodót orvhalállal fenyegető assassinok ellen is — össze kell fogniok minden földi fejedelmeknek, nem volna illő, ha az igazhívők atyja menedéket nyujtana az igaztalannak és pártolná a felségsértőt.

A kalifa ugyan édes keveset törődött azzal, mi történt Mánuel és Andronikosz között, valami nagyon az sem érdekelte, meggyalázta-e ez a császári házat Eudokiával, Philippával, Theodorával — de nem óhajtott a bazileusszal olyan csekélység miatt, amilyen egy szökevény sorsa — ellenségeskedésbe jutni. Ha közvetlenül nem is fenyegethette Bizánc az Abbaszidák trónját, Mánuel mégis világtekintély volt, akivel — ha lehet — kényelmesebb, kellemesebb jóakaratú semlegességben élni. Azzal a jámbor hazugsággal bocsátotta el a követet, hogy készséggel eleget tenne a római császár óhajának, de az a fránya Andronikosz alig pár nappal ezelőtt megszökött s e percben fogalma sincs, merre vette útját. Bizonyára előre megérezte a veszedelmet, avagy lelkiismerete űzte. Ha netalán még kézrekerítheti, ezer örömmel átszolgáltatja császári testvérének.

Amint a követ kitette lábát Bagdadból, a kalifa maga elé hivatta Andronikoszt. Elbeszélte neki az esetet.

— Megmentettem az életedet, barátom. Akárhogy is gondolkodik felőled a császár: nekem vendégbarátom vagy, akit becsülni tanultam. De most a követtel szemben hazugságban nem maradhatok. Ez nem volna méltó az igazhívők főpapjához. Választást engedek neked. Vagy igaz mohamedánná leszel, s ez esetben — mint saját alattvalómat — minden további üldöztetés ellen megvédhetlek, vagy — magadnak is be kell látnod — célszerűbb lesz más, kisebb fejedelmi udvart felkeresned, valahol a messze

északi tartományok között. Gondolkodj és három nap múlva jelentsd, mit határoztál.

Andronikosz régóta minden rosszra el volt készülve. Meghányta-vetette Theodorával a teendőket.

— Mit tenne az én szerelmes kis életpárom, ha ő volna Andronikosz és ő állana a választúton? — kérdezte szeretettel enyelegve.

— Mintha nem volna már rég kialakult nézeted! Mintha hallgatnál rám, ha azon változtatni akarnék! Úgyis tudhatod, bármit határozol, belenyugszom és követlek.

— Azért is vagy a világ legédesebb mintaasszonykája. De tudd meg még azt is, hogy nem szeretem a határozatlanságot. Kell, hogy neked is legyen álláspontod. A felől nem panaszkodhatsz, hogy meg ne hallgatnálak. Szeretem, ha hozzászólsz minden nehéz problémához. Jó feleségnek ez a kötelessége.

— Halljuk előbb a te szándékodat. Majd ahhoz fűzöm megjegyzéseimet.

Andronikosz incselkedő kedvében volt, ugratni akarta Theodorát. A legnagyobb komolyságot színlelve mondotta ki elhatározását.

— Beállok hát igazhitű mozlimnak. Egy az Isten és Mohamed az ő prófétája!

Az asszony majd kiejtette kezéből gyermekét, annyira megdöbbent. Riadt, tágranyílt szemekkel meredt a beszélőre. Nyilvánvaló volt, nem ezt várta.

— Hát... hát... miért tennéd ezt? Én igazán egész másként tennék helyedben...

Most Andronikosz szeme csillant fel. Nagyon kedvére volt az asszony válasza. Íme kiállotta a próbát, hozzászólt, ki is mondotta az övével ellenkező véleményét s tette ezt símán, veszekedés, kirobbanás nélkül, szerény-komolyan.

Meleg szeretettel csókolta homlokon és végigsímította hullámos szőke haját.

— Légy nyugodt, angyalom, csak tréfáltam. Nem leszek mohamedánná és elhagyjuk Bagdadot, hogy folytassuk kálváriánkat. Majd akad újra tető, amely alatt meghúzódhatunk, szegény árva számüzöttek.

Theodora ismét csak csodálkozva, hitetlenül nézett rá.

— Most mit higyjek el neked? Előbb beszéltél-e komolyan, vagy most?

— Ha kissé gondolkodol, tudnod kell, hogy most. Ismerője vagy a lelkem legtitkosabb vágyának, tudod, hogy nem akarok addig meghalni, amíg a császári bíbort fel nem öltöm. Ez fűti a lelkemet s e cél szolgálatába állítom minden cselekedetemet. Ha eleget tennék a kalifa felszólításának, örökre elvágnám útját tervem megvalósulásának.

— Miért? Hisz éppen alkalomadtán visszatérhetnél. Nem erre gondoltam, a mikor lebeszélni akartalak. Inkább, hogy nem szabad megtagadnunk az Üdvözítőt.

— Ha utóbb visszatérnék kereszténynek, kétszeres renegát lennék. Ez oly szépséghiba a nép szemében, amit sohasem feledne. Ezzel a teherrel a multamon lehetetlen volna Bizánc trónját elérnem, azon megmaradnom. Ez az igaz ok, amiért kereken elutasítom még a lehetőségét is.

— Tudom, mennyire vallástalan vagy, Andronikosz. Eléggé fáj is ez nekem, a ki más tradiciók között nevelkedtem, éltem. Minden körülmény közt szükségünk van Isten kegyelmére. Az Úr jóakarata nélkül lépést sem tehetünk és semmi nem fordulhat javunkra.

— A te kedvedért ezt is a szívembe vésem. Csakugyan jó hozzám az Úr, ha téged adott mellém. A világ sokmillió nője között azt az egyetlenegyet, aki a lelkem igazi fele! Kiválasztott embernek kell lennem, ha erre a mérhetetlenül nagyszerű ajándékra méltónak találtattam.

Theodorának fölötte jól esett ez az őszinte áradozás. Kedves, enyhe szemrehányással fordult Andronikosz felé. A férfi lelkesen folytatta.

— S hogy megnyugtassalak: nem vagyok vallástalan. Hiszen elismerem a végtelen hatalmú Urat, s a szívemben hálával imádom. Csak az emberek kicsinyes szabályaival nem vagyok megbékülve, amiket a Mindenható akarataként igyekeznek erőszakkal beállítani. Ezeket véve alapul, mi régen ki vagyunk közösítve egyházunkból, holott egyetlen felebarátunknak nem ártunk és tartjuk a szeretet legfőbb parancsát...

— Ne hidd, hogy én nem gondolkodom ilyeneken. Jó keresztény akarok maradni, s törekedném összeegyeztetni helyzetünket az egyházi szabályokkal.

— De ez — sajnos, fából vaskarika. Azok szerint vigasztalan zsákutcába jutottunk, amelyből nincs kimenekvés. Kivetít az élet ilyen helyzeteket. Lehetünk akármilyen jámborok, hívők, könyörületesek, minden hiába, amíg el nem hagyjuk egymást: a holt betű nem kegyelmez nekünk.

— Hát ez bizony fölötte szomorú. Az a hitem: odafenn magasabb szempontok szerint esik az osztályozásunk. Aki az életet oly változatossá alkotta, minden helyzetére szabott harmonikus megoldást is. Nagyon groteszk lenne, ha ez abban állna, hogy te eltaszíts engem, s gyermekünket, akár a nyomorba, szégyenbe, pusztulásba, csakhogy elég tétessék a szabályoknak...

— S én megölném vele a lelkemet, hogy már a földön élőhalott legyek.

Annyira szerették egymást, hogy az elválásnak felvetett puszta gondolata is könnyeket sajtolt a szemökbe. Önkényt összeölelkeztek, s hosszú forró csók pecsételte meg szerelmök szilárdságát.

*

Bagdadban még egy nagy öröm érte Andronikoszt. Utolsó napon, mielőtt útnak indultak, Nureddin emberei elhozták tízéves fiát, Jánost.

Leírhatatlan örömérzettel szorította keblére rég nem látott sarjadékát, akit voltaképpen alig ismert, egyszer-kétszer futólag ha látott kicsi korában, aki nélküle cseperedett ilyenné s akinek minden oka meg lehetett rá, hogy vele nem törődő apját szíve szeretetéből kizárja.

Nyulánk, szép, élénk és bátor fiúcska volt, vonásai Andronikoszéra emlékeztettek, de sokkal kevésbbé kemények voltak, mintha anyja, a szelíd Anna rázománcozta volna az enyhébb tónusokat.

Nyilt, meleg szeretettel borult a fiú apja kebelére.

— Apám! Apám! Micsoda örömet szereztél nekem, hogy idehozattál!

Mit felelhetett erre a férfi? Övé volt a legnagyobb meglepetés. Fogalma sem volt róla, hogy került ide fia ily hirtelenül. Már Mánuelt kezdte gyanuba fogni, amikor Theodora vetett végett a kétségeknek.

— Enyém volt a gondolat, kis fiam. Láttam, apád majd elepedt utánad. De hiába lett volna minden, ha a jó Nureddin szultán meg nem segít.

Ez az utóbbi Andronikosznak szólt — magyarázatul.

A férfi csak nézte, mustrálta nagy büszkén gyermekét. Különös érzések keltek a szívében, amik a torkát fojtogatták, s nem engedték szóhoz. Szemébe könnyek gyültek. Íme, egy késői sugara a messze, örökre elmerült multaknak, — egy drága aranyszálacska, amely ama szép időkhöz, rég letünt emberekhez fűzi, visszhangja rég kilobbant boldogságnak.

— S nem sajnálod-e fiam, hogy idejöttél?

— Oh, apám, ezer örömmel tettem! Első szóra, amint az a bácsi a kertünkben megszólított. Hittem neki, mint a kinyilatkoztatásnak. Nem kellett másodszor is szólnia. Melletted a helyem, drága édesapám!

Hogyne érezte volna szükségét Andronikosz, hogy újra meg újra megölelje, símogatva becézze az áldott-lelkű gyermeket.

— Te tehát szöktél, fiam. Talán máskép kellett volna. Megszomoríthattad vele Mánuel bátyádat. Az most keresztet és sirat téged.

— Csak félig volt az szökés. Levelet hagytam ott, megírtam, hogy hozzád sietek. Ha bevártam volna Mánuelt, nem engedett volna.

— S hogy él bátyád, kedves, nagy fiam? Beszélj róla!

— Nincs annak semmi baja, apám. Él vlangai házunkban és gyarapodik. Tud gazdálkodni és nagyon komoly ember. Nem gondol még a házasságra. Legjobb barátja a magyar fiú, Alexiosz, a trónörökös. Ha ugyan rövidesen ki nem cseppen ebből a méltóságból.

Andronikosz csupa fül lett. Mohón habzsolta az őt egyre közelebbről érintő híreket. Türelmetlenül kérdezte aztán:

— S mi billentené őt ki a bazileusz kegyeiből? Valamit elkövetett talán?

— Nem az, hanem — várandós a bazilissza. Ha fiút ad az Isten, vége a magyar királyfi reményének. Egész Bizánc imádkozik, hogy így legyen.

Andronikosz, mint ketrecbe zárt oroszlán sétált fel-alá a szobában. Mérlegelte a fontos újdonságot. számítgatta a jövő lehetőségeit, könnyíti-e ez, vagy nehezíti terveinek keresztülvitelét.

Arcára mihamar megelégedés ült ki. Úgylátszik, a latolgatás kedvező eredménnyel végződött. Kiskorúval — ha úgy adódik, könnyebb lesz elbánnia.

— Tudod-e kis fiam — fordult most újra Jánoskához — hogy mi most földönfutók vagyunk? Nagy keresztet vettél magadra, amikor a számüzetést készültél velünk megosztani. Már holnap indulunk — neki a bizonytalannak. Át a hegyeken, sivatagokon, oroszlánok, rablók közé. Nem térnél inkább vissza a gyönyörű, fényes, biztonságos szent Bizáncba?

— Ments Isten, apám! — kiáltott a fiú őszinte hirtelenséggel. — Veled maradok és Theodora nénivel, aki tudom, szeretni fog. Akit te szeretsz, apám, kell, hogy angyali jó legyen. Kedvelem a kalandokat és mindíg vágyódtam utánok. Bizáncban pedig ugyancsak nem adódnak, ott unalmas az élet.

— Könnyen beszélsz, gyermek. Tündérkalandokra gondolsz, milyeneket az ezeregyéj meséiben hallottál, dajkádtól. Szörnyű fáradalmak, talán irtózatos küzdések, amiknek elébe nézhetünk.

— Azért leszek férfi, apám. Az út viszontagságaiból volt már kóstolóm. Ne hidd, hogy oly símán értem ide, mintha rózsaszirmok, párnák közt utaztam volna. Kísérőim leterítettek egy-két martalócot. Én magam is segítettem.

Most Theodora szólalt meg lágy szelíden.

— Hát kis öcsédet meg sem nézed ott a bölcsőben? Nagyon kell szeretned, az is a te véred . . .

A fiú fürgén odahajolt és szelíd szeretettel nézegette a barátságosan feléje gőgicselő gyermeket. Majd gyengéden, vigyázva homlokon csókolta azt.

Másnap felkerekedtek Bagdadból, hogy folytassák szomorú vándorlásaikat. Ugyanazzal a kicsiny kísérettel utaztak, amelyet még Damaszkuszból hoztak, csak a két

hű apród volt még palesztinai. Az ifjakkal legalább Jánoska útközben eldiskurált, szórakozott.

Északnak tartottak a Tigris mentén s ez az útjuk nem volt viszontagságos. Zöldelő, ezervirágú rétek, árnyas olajfaligetek között haladtak, meg-megpihenve lehetőleg datolyapálmák árnyékában. Nem kellett sietniök — voltaképpeni céljuk nem volt, ahol várta volna őket valaki, s így a napnak hűvösebb részét használták fel a menetelésre. Szomjúságot sem szenvedtek — ott volt közelükben a Tigris — éhséget még kevésbbé: Bagdadban elég ennivalót raktak tevehátra. Üdítő gyümölcs, narancs, datolya akadt útközben, amennyi csak jól esett.

Andronikosz most is, mint mindíg fáradhatatlanul magyarázott. Amott a Tigris túlpartján fekszik Nunia falucska. Arról nevezetes, hogy az ősi Ninive helyén épült. Pocsék kis fészek a hajdani asszir világváros romjain, amelynek fénykorában tizenkét mértföld volt a kerülete, egymillió a lakosa!

Jánoska mindenáron látni akarta a romokat. Könnyekig meghatódott, amint atyja az asszirok pusztulásáról beszélt.

— No, azokért igazán nem volt kár — vigasztalgatta Andronikosz. — Vérebei voltak az emberiségnek, akiknél kegyetlenebb fajt nem szült még a világ. Egész Ázsia fellélekzett, amikor a médek diadalmasan bevonultak a leigázott fővárosba.

A kis fiú ennek dacára is sajnálta őket. De a kis karaván nal bajos lett volna csak azért átmenni és vissza a Tigrisen, hogy a romokat megnézzék.

— Ha már mindenáron látni akarsz valamit, megengedem, hogy apród barátaiddal felmenjetek az El-Kosh hegyre. Mi addig idelenn megvárunk. Megpihenhettek Szent Máté kolostorában, s megnézhetitek a mauzoleumot. Ha igaz, ott van Nahum próféta sírja. De vigyázzatok, messzebb ne merészkedjetek. Azok a sötétlő hegyek nyugat felé a Szindsar láncolata, s annak erdőségeiben tanyáznak a félelmes Yezidák. Irgalmatlan rablók, ments Isten, hogy hatalmukba essetek.

*

— No, úgy-e, kedves, jóindulatú fiú? — kérdezte Andronikosz Theodorától, amikor azok elmentek s ők ott

hűsöltek a tigrisparti babérligetben. A nő éppen kibontotta peplonját, hogy megszoptassa a kicsi Alexiszt.

— Nagyon megszerettem őt, Andronikosz — mondotta komolyan, melegen. — Nemcsak mert a te fiad, de önmagáért is gondozni fogom, akár a magamét. És nevelni mindenekelőtt. Kár volna érte, ha elhanyagolódnék. Minden igyekezetem az lesz, hogy különb emberré faragjam — nálad.

— Ej, ha! — csattant fel Andronikosz meglepetten. — Hát olyan hitvány ember volnék én? Ezt először hallom azokról az imádott ajkacskákról...

— Még nálad is — akartam inkább mondani — javította ki magát Theodora.

— Reménylem, úgy érted: ezzel sok van mondva — tréfálkozott a férfi.

— Sok is, kevés is — felelt az asszony. — Tisztában kell lenned, hogy látom hibáidat. Vak lennék, ha nem így volna. Természetesen ez nem érinti iránt tad való szerelmemet. Nagyon jól tudod, hogy hibáiddal együtt szeretlek.

— Nincsen ember hiba nélkül — idézte Andronikosz a közhelyet kissé kedvetlenül.

— Sok dologban szeretnélek másnak látni — bölcselkedett Theodora, felhasználva a férfi kedvező hangulatát. — Ha nem volnál oly cinikus és bosszúvágyó, Ha igazságérzeted jobban kifejlődött volna. De azért légy felőlem nyugodt: kimondhatatlanul szeretlek.

Sokkal jobban meg volt ez utóbbiról győződve a férfi, semhogy az őszinte szót rossz néven vette volna. Cinikusan elmosolyodott és karjaiba zárta Theodorát. Minden vitájuk rendszerint ezzel végződött.

Jánosék visszatértek s a kis karaván nemsokára elérte Mosszul városát. Egy-két napot pihentek ott, megnézték a híres ferde tornyot, egyéb látnivalókat, felszerelték magukat élelmiszerekkel a további útra.

Mardain volt a következő állomásuk. Itt hosszabb időre szerettek volna megtelepedni. De itt tartózkodásuk is a más megszokott módon folyt le. Eleinte örömmel fogadta mindenki a nagynevű hőst, elhalmozták kitüntető barátsággal, megtiszteltetésnek vették, hogy falaik között

tartózkodik — később — érthetetlen okból — lohadt a lelkesedés, elhidegült a barátság, amíg végül értésére adták, hogy kívánatos lenne odábbállania. Addigra odáig is elért Mánuel keze, és senki sem akadt még a távol Keleten sem, akinek kedve lett volna nyiltan szembehelyezkedni a világ első hatalmasságával. Bizánc nimbusza óriási módon felülmulta tényleges hatalmát.

Most hova menjen? Észak felé az örmény határ következett. Mi volna, ha megkísérlené a megvetett, agyonsanyargatott Thoros vendégszeretetét kérni? Hátha lakozik a szívében könyörület, megemlékezik róla, hogy keresztény fejedelem, aki számára kiadatott a parancs: »Szeresd ellenségeidet!«

Nem is csalódott. A fejedelem megüzente, hogy szívesen látja Erzerumban. Átvágtak az Eufrát északi ága felé, s magas hegyek között, gyönyörű fennsíkon, meglátták a fővárost erődített citadellájával, négy elővárosával. Fölötte a Karin hegy hólepte ormai fehérlettek.

Fáradtan, csüggedt lélekkel vonultak be az ősi Garin Khalakh városába, melynek nevéből az arabok Kalikalah szót faragtak. Csak mintegy százhúsz éve, hogy Erzerumnak is híják. Akkoriban, 1049-ben a szeldsukok feldulták Arsen-t, a szírek és örmények nyilt kereskedővárosát s ennek földönfutó lakosai az erősebb Kalikalah-ban kerestek menedéket, melyet azóta Arsen er Rumnak, Keletróma Arsenjának kezdtek nevezni. Ebből lett az Erzerum elnevezés.

Andronikosz mindezt hiába magyarázta Theodorának, ezt nem érdekelte most semmi, csak a nyugalom. Napokig nem zavarta őket élő ember, nem is vett róluk senki tudomást. Elhagyott, valaha ellenségtől feldúlt házban húzódtak meg, melynek nem volt sem ajtaja, sem ablaka, s ahol éjjelente majd megvette őket az Isten hidege. Andronikosz remélte, hogy ha Thoros elé juthat, az majd gondoskodik rangjához illő elszállásolásáról.

De egyre halogatta Thorosnál való tisztelgését. Valami rossz előérzet gyötörte és bizalmatlan lett már az emberek iránt. Addig él gond nélkül, amíg senki figyelme rá nem terelődik. Egyszerű örmény ruhában naphosszat ődöngött a városban, János fiával, szemlélgetve a jövő-

menőket. Látnivalóban nem volt hiány. Erzerum nagy kereskedelmi gócpont, itt kereszteződnek a trapezunti, kurdisztani, anatoliai útvonalak s a kalmárnép ellátogat ide Transkaukáziából, Perzsiából, még Mezopotámiából is. Bizánci honfitársat is eleget pillantott meg, de elfordult, ha ilyen akadt útjába. Látni sem akarta.

János gyerekben buzgott még az életkedv, ennek nem volt nyugta. Cipelte apját ki, a környék nevezetességeihez. Megnézték Erzingan, majd Kars városát, kimentek a Van tóhoz, amelynek partján, a hasonlónevű város felett, összehordott mesterséges hegyen emelkedett egykor Szemiramisz nyári palotája. A hatalmas asszír királynőt annyira megragadta a környék szépsége, hogy azt kedvelt tartózkodási helyéül választotta. Porló romok tanúskodtak a hajdani dicsőségről s az óriási sziklák alatt, amik egykor vállaikon hordozták a királynői kéjlakokat, terjedelmes barlangok húzódtak, egykor emberi lakóhelyek, amiről a hatalmas boltozatok s a falakba vésett ékírások tanúskodtak.

A fejedelem székvárosa a száztornyú Ani volt, magas falak és tornyok kettős sorától védett fészek, melynek nyugati szélén terpeszkedett a külön városrész számba menő örmény királyi palota. Építéséhez felhasználták az ókori romok művészi oszlopait, szobrait, faragványait, s az itt felhalmozott kincsek felülmúlták még a bagdadiakat is. A számtalan terem egyikében üldögélt öregen, betegen, megtörten a valaha oly félelmes Thoros, amikor Andronikosz tisztelettudóan kihallgatásra jelentkezett nála.

Ez most csakugyan őszintén félretette minden büszkeségét, s ha a fejedelem azzal kezdi, hogy alaposan lehordja őt, amiért valaha annyi borsot tört az orra alá, alkalmasint teljes megadással, szó nélkül végighallgatja, a nélkül, hogy ellenmondana. De nem így történt. A törődött ember tőle nem várt fürgeséggel pattant fel ültőhelyéből és mindkét karját kitárva közeledett vendége felé, hogy szívélyesen megölelje.

Andronikosz illendőnek találta, hogy néhány mentegető szót motyogjon a multakat illetően.

— Szó se róla, kedves barátom, ami volt, az elmúlt — nyugtatta őt amaz joviálisan — vitézül harcoltunk

egymás ellen, hiszem, egyikünknek sincs oka a másikat lekicsinyelni. Lovagias ellenfelek voltunk, nem hitszegők. Most ellened fordult a sors, értesültem róla, s nem volna részemről értelme, hogy ma is ellenségemet lássam benned. Légy üdvöz országomban, érezd jól magad Erzerum falai közt. A citadellában gondoskodom részedre lakosztályról. Maradj, amíg akarsz, senki sem fog háborgatni.

— Keresztény uralkodóhoz méltóan szólsz, fejedelem. Nem viszonozhatom jóságodat mással, mint a száműzött szívéből fakadó hálával. Az égben írják majd javadra tettedet. De ami a háborgatást illeti: nyiltan szólok: a bazileusz a fejemre pályázik. S több mint biztos, téged is megkörnyékez. Erre az esetre kérem oltalmadat: mindenképpen tagadd meg kiadatásomat.

Az eddig oly barátságos Thoros egyszerre nagyon is elkomolyodott. Vakargatni kezdte kopasz fejét és bizonytalanul mormogta:

— No, reméljük a legjobbakat. Nem kell Mánuelnek megtudnia, kihez menekültél. Meg aztán, ha meg is tudja, törődik is ő most már veled. Rég elfeledte, ha valamivel megsértetted.

Andronikosz azonban egész tisztán akart látni.

— Őszintén szólók, fejedelem. A bazileusz nem az az ember, aki felejt. Fél Ázsián végigüldözött, s nem kétlem, megtalál itt is. S ha élére állítja a kérdést, mit fogsz tenni, s mit akarsz neki válaszolni?

Thorosnak nagyon nehezére esett a felelet. Szerette volna mézes hangját megtartani. De az őszinte kérdésre ugyanúgy kellett válaszolnia.

— Hát — kiszolgáltatni semmiesetre sem foglak. Ellenben idejekorán értesítlek, hogy inalj el, amerre tudsz. Beláthatod, hogy öreg, beteg létemre nem tehetem ki sem magamat, sem országomat újabb háborúnak. Még a te kedvedért sem. Azt hiszem, világosan beszéltem és álláspontom méltányos.

Andronikosz, bár ezt körülbelül előre tudta, mégis fölötte elbúslakodott. Állt ott szótlanul, felelet nem jött ajkára.

Thoros szólalt meg újra, hogy enyhítsen előbbi szavain.

— Ne vedd ezt úgy, mintha visszatorlás volna a multakért. Azokat rég elfeledtem. De irtózom már az összetűzéstől. Csak rám kell nézned: látod, roncs vagyok. De reméljük, nem kerül a sor arra, amiről szóltunk. Legalább nem egyelőre. Addig pedig élj nyugton, mint legszívesebben látott vendégem.

Hiszen napok, hetek, hónapok teltek el és Andronikoszékat csakugyan nem érte semmi baj. Élt a kis család békességben és szeretetben. Még meg is szaporodott. Theodora második gyermeke kis leány volt: Iréne.

Hanem Andronikosz folyton-folyvást a Damokles kardját érezte hajszálon lógni a feje felett. S ez a hajszál végül el is szakadt. Egy reggelen Thoros futárába botlott, amint kilépett a citadella kapuján. Levelet vett át tőle. Már tudta, mi áll benne, mielőtt kibontotta.

Minthogy folyton »ugrásra készen« állottak, a felkészülés nem tartott sokáig. Rövidesen útban voltak. Csakhogy most még bajosabbá lett a költözködés, két ölbeli aprósággal. És előttük a bizonytalansággal. Meg egy rettentő, ordító kérdéssel: »hová?«

Már szinte az ismert világ végéhez közeledtek. Mi van még hátra? A Kaukázus vadonjai, a Káspi-tenger ingoványai. Csip-csup, sohasem hallott országocskák Ázsia e zsákutcájában. Andronikosznak eszébe jutott Ibériába menni. Szinte mindegy volt, akárhová. Követte az első gondolatot, megtelepedett e kis tartományban. Sehogysem érezték jól magukat. Nem üldözték, de nem is szerették őket. Bizalmatlan gyanúskodás, mindenből kirívó rosszakarat kísérte állandóan, mint alkalmatlan idegeneket. Jobb volt tovább állni.

Itteni időzésük tehát elég rövid volt. Most újra mohamedán területtel próbálkoztak. A Fekete-tenger csücskében, a Tsorokh folyó partján feküdt Szaltus emir tartománya, Khaldea. Ha ott nem tudnak megmaradni, jöjjön rájok a vízözön!

Rettentő nehéz volt az út odáig. Beállt a tél s a zord hegyvidéken kettőzött erővel dühöngött a könyörtelen hóvihar. Tevéik elhullottak s a férfiaknak sokszor gyalog kellett küzdeniök az út viszontagságaival. Theodorának nagy bajjal kerítettek egy rossz lovat. Úttalan utakon,

sziklákon, erdőkön át vonszolták magukat. Megváltásnak tűnt fel, amikor végre valami városfélére bukkantak. Nagyobb hely volt, talán az emir székhelye. Még ha akartak volna, sem bírtak volna tovább menni. Senkit sem kérdezve, szerényen a város végén sátort ütöttek.

Ha fővárost kerestek, jó helyen jártak. Csakugyan innen kormányozta Szaltus hegyi birodalmát. Amely nem is volt olyan kicsiny és jelentéktelen, csak kissé kiesett a világ forgalmából.

Nem maradhattak sokáig rangrejtve. Kicsi volt a város, ritka az idegen. Különösen a szálas, daliás férfi és a világszép asszony, akiknek minden mozdulatáról lerítt az előkelőség, kellett, hogy feltűnést keltsenek. Egy reggel Andronikoszt lódobogás zavarta fel, s amint kijött sátorából, a jövevények már leszállva paripáikról, tiszteletteljesen sorfalat állottak valami turbános nagyúrnak, akit középre engedtek, s aki határozottan törtetett a sátor felé.

Andronikosz mellén keresztbetéve karjait, hangos Szalem alejkummal köszönt, amit mély meghajlással kísért. Nem tudta, ki előtt áll, de főember lehet, s akárki is, bizonyára joga van a szegény földönfutó felett rendelkezni.

A köszöntés nagyon barátságos viszonzásra talált. És megindult a kérdezősködés, ki az idegen, honnan és miért jött. Andronikosz mihamar kivette a szavakból, hogy vendége nem kisebb nagyság, mint maga Szaltus emir.

Ehhez alkalmazta tehát a tisztelet mértékét. Sorsát elbeszélte, alázatosan és mégis önérzettel, a színjátszásnak azzal a művészetével, amiben egyetlen kortársa sem múlta felül. Érdemes volt fáradságot vennie hozzá, hisz úgyszólva utolsó menedéke forgott kockán.

Az emir nagy jóakarattal hallgatta, arcán nem mutatkozott semmi szigorúság. Mikor Andronikosz odaért, hogy Mánuel halálra keresi és világszerte üldözteti, a kemény arcvonások meg sem rebbentek.

Itt amaz elhallgatott, hogy a kényes pontra valami megjegyzést halljon, amin egész további sorsa megfordulhat.

— Hát aztán? — szólalt meg az emir egész könnyedén. — Ha üldöztet, ő lássa, hogyan kerít kézre! Ide ugyan hiába küldené fogdmegjeit, velem el nem bánik! Szeretném én látni azt a hadsereget, amelyet hegyi sikátoraimon, amiket csak én ismerek, tőrbe ne csalnék, meg nem semmisítenék! Ha csak ez a bajod, sehol nagyobb biztonságban nem lehetsz, mint nálam. Soha okosabbat nem gondoltál, mint amikor idejöttél.

— Hálás vagyok, fejedelem, nagylelkűségedért. Mégis bántana, ha veszedelmet idéznék fejedre jelenlétemmel. Ettől mentsen meg Allah!

Közben Andronikosz feszült figyelemmel kémlelte az arab arcjátékát. Nagyon bizalmatlan volt már. Magában azonban felujjongott, amint észrevette, hogy amaz aggodalmán csaknem elmosolyodik.

— Micsoda veszedelmet? Te komolyan hiszed, hogy a császárod sereget fog ide küldeni? Ide, a világ végére? E felől ugyan nyugodtan alhatunk. Más az, ha orgyilkosokkal fog kísérletezni. De azért vagy férfi, hogy óvatos légy. S mivel minket az assassinok részéről is mindig fenyeget ez a veszedelem, hozzászoktunk, hogy résen legyünk. Életünk Allah kezében van, akarata nélkül hajunkszála sem görbül.

— S ha a császár követet küld hozzád uram, hogy kiadj engem?

— Hát — egyszerűen nem adlak ki. Mi történhetik? Alattvalómmá leszel s valami szolgálatot is teszel majd nekem. Segítesz nyugati módra szervezni a seregemet. Hogy ne mondhassa senki: ingyen kenyéren élsz. Még csak azt sem kívánom, hogy a próféta igazhitét felvedd...

Andronikosz — tapasztalatai után — legmerészebb álmaiban sem gondolt ilyen kedvező fogadtatásra. Alighogy az emir elment, lelkendezve újságolta Theodorának meg Jánosnak az őket ért hallatlan szerencsét. Azok sírtak a boldogságtól, mert egyedüli megmaradt vágyuk: a nyugalom — most íme teljesedésbe megy.

— Van hát mégis hatalmasság a földön, amelyik nem ijed meg Mánueltől — hajtogatta Andronikosz nagy elégtétellel, teljesen feledve büszke bizánci mivoltát. — Íme a kis törpe király fittyet hány a nagy bazileusznak!

Bizonyos, hogy az önző, gőgös, tekintélyt nem ismerő Andronikosz ez egyszer meleg, hálás elismerést érzett az emir iránt. Őszinte szívből elhatározta, hogy szolgálni fogja és ragaszkodik hozzá. Kevés férfiembernek sikerült ezt részéről elérnie.

Az emir másodszor is felkereste. »Ha a hegy nem jön Mohamedhez, úgy Mohamed megy a hegyhez« — citálta kedélyesen. Nagyon összebarátkoztak s Andronikosz ugyancsak tudta az emirt szóval tartani. Csupa olyan dolgokról beszélt neki, ami érdekelte. Élményeiből bőségesen tellett. Előadta a legkülönbözőbb népek harcmodorát, amiből Szaltus egy és más tanulságot vont le, hozzászólt az államszervezés miként jéhez, dícsért, tanácsokat adott, olykor egy-egy ártatlan kifogást is megkockáztatott, mihamar nélkülözhetetlenné tette magát. Az emir szomjazta a nyugati kultúrát és megvolt a képessége is, hogy abból valamit befogadjon. Andronikosztól hát e részben is fölötte sokat sajátított el.

Egy napon különösen jókedvében találta az emirt.

— Jöjj csak, barátom — üdvözölte ez — ma olyat hallasz tőlem, aminek nagyon meg fogsz örülni. Ezentúl sokkal ritkábban láthatjuk majd egymást.

Andronikosz megriadt és Szaltus látta rajta, hogy őszintén.

— Hogy örülnék én ennek, uram, amikor szívesen megkettőzném a melletted töltött órákat? Mivel haragítottalak magamra szándékomon kívül?

— Ítéld meg magad, haragszom-e. Mától tied a legnagyobb határszéli erősség koloneai országrészemben. Egész közel a birodalom határához, ha kedved tartaná, akár meg is látogathatnád onnan a császár trapezunti helytartóját. Reménylem, nem félsz?

Andronikosz jónak látta közben szó nélkül meghajolni.

— Azzal a citadellával meg akarlak ajándékozni. Megbecsültelek vele a hozzám való barátságodért. De ha már ott vagy, a határt is őrzöd, szemmeltartod. És cselekszel, ha kell, belátásod szerint. S vár nem lehet őrség nélkül — embereket is tarthatsz, amennyire szükséged van. Aztán

— hisz nem leszel a világ végén — egyszer-egyszer felkeresed öreg barátodat. Mondjuk, azért, hogy jelentést tégy.

Megölelgette, megveregette a vállát és elbocsátotta.

XXI.

Andronikoszt — Szaltus fejedelem véletlen hajlandósága úrrá tette. Övé volt a legszebb várkastély a Feketetenger keleti partján, tündéri vidéken, gazdag uradalommal, ezernyi személyzettel, akik parancsára lestek. Nem kellett többé országról-országra futkosnia, aggódnia a holnapi napért, keresnie, hol hajtsa nyugalomra fejét. Idegen országban, pogány fejedelem alattvalója volt, de csaknem független. Jövője ugyan — itt — alig ígérhetett többé emelkedést, de viszont — ha ötven éves létére még mindig voltak magasabb ambíciói, az alkalmas időt itt nyugodtan megvárhatta azok teljesülésére.

Mindezeken felül vele volt mindenki, akit igazán szeretett. Az okos, gyengéd, hűséges Theodora, a naprólnapra cseperedő János — s a két kicsi apróság, záloga élete legnagyobb szerelmének. Hányatott életének ezek lehettek volna legharmonikusabb hónapjai.

Kissé túlközel volt a bizánci határokhoz. Óvakodnia kellett netáni rajtaütéstől s erős őrségét ezirányban kioktatta. Ám hosszú ideig nem került sor semmiféle érintkezésre a túloldallal.

Az imént feltalált jólét az egész családot felüdítette. Theodora újraéledt, szépsége teljességében bontakozott ki s testi báját — még felülmúlták erényei. Szinte tökéletes feleség, példás családanya, okos élettárs volt, s Andronikosz a legirigylendőbb ember hetedhét országon.

Maga is elgondolkodott azon: mivel érdemelte ezt a kifejezhetetlen boldogságot, ami oly igen kevés halandónak adatik?

A János gyerek naphosszat járta az erdőket íjjal a kezében, hajszolva őzet, szarvast, vadmalacot. Olykor apja is vele ment, de rendes vadásztársai az apródok voltak. Jóval idősebbek nála, de éppen nem ügyesebbek. A leterített zsákmány kétharmada mindig János kezének volt az áldozata.

Andronikosz ilyenkor Theodora mellett üldögélt a várkert cédrusai alatt. Gyönyörködtek a tündéri tájképben, amelyet a magasból úgy láttak, mintha a napsugár özönében fürödne. És szó került köztük sok intím vallomásra, olyanokra is, amik — immár évekre terjedő együttlétük alatt — egyszer sem fordultak meg ajkaikon. Theodora egyszer gyóntatni kezdte Andronikoszt.

— Tudod-e, szerelmem, mitől féltem leginkább, amikor arról volt szó, hogy életemet hozzád kössem? Attól, hogy nem leszesz kitartó érzésedben s tehetek én bármit a kedvedre, eljön az idő, amikor ellobban a szerelmed és elhagysz engem.

Andronikosz tőle telhető gyengédséggel pillantott a nőre. Nyugodt komolysággal válaszolt.

— Reménylem, most már ilyen gondolatok nem gyötörnek. Látod, hogy ebben az egyben csalódtál.

— Ezt csakugyan elismerem. Igazságtalan volnék, ha be nem látnám. Érzem, hogy ma is úgy szeretsz, mint első napon s mi nők ezt csalhatatlanul meg tudjuk állapítani. S nyugodt is vagyok most már. Hat esztendő olyan próba, amelyen túl nincs többé helye kételkedésnek. De nem is erről akarok szólni. Hanem — hogy lehet az, hogy te, aki annyi nőt szerettél — hiszen délceg legény voltál — a többit mind oly könnyen el tudtad felejteni, régi szerelmeidből egy-kettőre kigyógyulni, s csak éppen nálam ragadtál meg — hogy úgy mondjam — egy életre. Csakugyan különbnek találsz engem amazoknál?

— Erre egy szóval is könnyű megfelelnem, drágám: csakugyan.

Theodora boldogan elmosolyodott. Legyezgetést érzett a hiúsága körül.

— Ez felelet, de nem megokolás. Miben vagyok én különb akár első hitvesednél, akár Eudokiánál, Philippánál?

— Hát ha mindenáron sarokba akarsz szorítani, állok elébe. Mondjuk, hogy a valóságban nem vagy különb. De én annak látlak. Mert minden csak viszonylagos ezen a világon. Az én lelkiberendezésemhez jobban hozzá illesz. Ebben van a kulcsa szerelmem állandóságának, s biztosítéka megingathatlan voltának. Mert korántse hidd, hogy

a testi szerelem minden. Az a legcsalókább, legállhatatlanabb, s az emberek tragédiája, hogy legtöbbnyire kizárólag ez után indulnak.

— De hát a lelkem mely tulajdonságával tudtalak mégis ennyire lekötni? Van némi önismeretem s ez alapon semmi rendkívülit nem látok magamban. Egész szürke, mindennapi lélek vagyok.

— Az is lehetséges, de ismétlem: hozzám illesz. A két lelket egymáshoz kell viszonyítani. Attól függ minden, mennyire hasonlóak, vagy hogy egészítik ki egymást. S lehetséges, hogy azt a lelket, amelyet én benned oly utólérhetetlenül tökéletesnek látok, másik férfi, akit talán testi tulajdonságaid époly heves szerelemre gerjesztenének, nem tudná így megérteni, méltányolni. Ő más lelkinyilvánulásokat kívánna látni s a tiedet semmibe sem venné. S a lelki harmónia mint alap, hiányzana, az érzéki láng pedig hamar ellobbanna.

— Ezért oly ritka az igazán boldog házasélet — kapcsolódott bele a nő is az elmélkedésbe. — Ki gondolna erre?

— Több női lelket kell kiismernünk, sokszor csalódunk, kálváriát járunk, hogy ez az igazság bennünk leszűrődjék. Erre pedig nem mindenkinek van alkalma. S mire más ember rájön: legtöbbnyire már elkésett. Én még nagy, nagy szerencséről beszélhetek.

— Hát az igazán csak nagy véletlen lehet, ha két ilyen, a sorstól egymásnak szánt lélek összekerül. Hiszen minden ember külön egyéniség. Hogy találjunk rá arra, amelyik legtökéletesebben hozzánk illik?

— Önmagadat ismétled, Theodora. Már megállapítottad, hogy ezért oly ritka a földi szerelmi boldogság . . .

— És ha az a lélek véletlenül olyan testben rejlik, amely viszont semmi varázst nem gyakorol társa érzékeire?

— Akkor máris nem illenek össze. Az érzéki rész is alkotórésze a tökéletes boldogságnak. Mint mondtam, nem minden, de nem is utolsó.

— Szeretem, ha ilyenekről beszélsz. Még azt mondd meg, ha gondolkodtál rajta, mik azok a sajátságaim,

amelyekkel legjobban megnyertelek s melyekből a következtetéseidet levontad?

— Például az is, hogy szeretsz ezekről beszélni. Üres lélek nem filozofál. Azt az ilyen halálosan untatja, badarságnak tart minden komoly dolgot.

— No, hallod? Hát vannak olyan nők is, akik nem szeretnek — gondolkodni?

— Lásd, te ezt még elképzelni is alig tudod. Holott nagyon is vannak. Ez a megjegyzésed is mutatja, menynyire igazam van, mikor tökéletesnek tartalak...

— Még az fog kitűnni, hogy nem nagy igényeid vannak nőkkel szemben.

— Menjünk tovább. Multkor, amint Jánoskáról beszéltünk, nyiltan megmondtad, hogy hibákat látsz bennem, amiktől fiamat óvnunk kívánatos. Nemcsak nem nehezteltem érte, de azóta még többre tartalak.

— Ritka és különös ember vagy, Andronikosz.

— Ne érts félre. A mód tetszett nekem, ahogy azt értésemre adtad. Minden élesség, gúny, csipkelődés nélkül, szelíd komolysággal konstatáltad a tényt. Hangodból kiérzett a feltétlen jóakarat. Viszont, hogy őszintén megmondtad, azt is szeretem. Kritikával élsz és távol van tőled a szolgalelkű alkalmazkodás. Azután — hogy azt hozzam fel, ami éppen eszembe jut: Éveken keresztül hontalanul vándoroltunk a pogány Kelet vadonjain, sivatagjain át. Oly megpróbáltatásokon vittelek keresztül, amik igazán nem úrinőnek valók. Más nő elátkozta volna a pillanatot, amelyben belém botlott és jajveszékelő szemrehányásaival kiűzött volna a világból. Te zokszó nélkül tűrtél, és soha eszedbe nem jutott engem okolni. Az egyszer elfogadott elhatározásnak néma méltósággal viselted a következményeit. Végtelen szolidaritással. Azt hiszed, mert ezt nem emlegettem, nem is jegyeztem meg? Hogy az ilyen nyomtalanul eltűnik az emlékezetemből?

— Hisz mindez csak természetes volt — jegyezte meg Theodora.

— Nálad igen. Hát ebben vagy különb minden más nőnél. Azt hiszem, máris eleget mondtam, tovább kár is fejtegetnem.

Most már Theodora volt kíváncsi, mi ábrándította ki szerelmesét a többiekből. Mi hiba volt Annában, Eudokiában, Philippában?

— Jó. Ezek elmúlt dolgok, beszélhetünk róluk elfogulatlanul. A nélkül, hogy nekik, vagy neked fájna. Annát, hitvesemet lelkileg mindvégig szerettem, ha a hús és vér forrongása később el is tántorított tőle. Akkor még fiatal voltam, más beszámítás alá estem. Ma másként gondolkodnám. Különben túlegyszerű lélek volt hozzám képest, de törhetetlen hűségű. Keserűség nélkül gondolok rá vissza és a szeretet melegét érzem a szívem körül, ha eszembe jut. Csapodár, hűtlen voltam vele szemben, de a lelki hűséget sohasem tagadtam meg. Maga is belátta, hogy nem képes velem szárnyalni és sokat elnézett. E részben hát mégis megértő volt.

— Az is nagy dolog, ha erre a magaslatra tudott emelkedni.

— Hát hogyne, Eudokiát — nem tagadom — végtelenül szerettem. Vele is a vér ingere hozott össze, akkor mint fiatal ember nem nagyon törődtem a lelkiekkel. Jó lélek volt és törekedett a kedvemben járni. Nem volt lángész, de élt benne az akarat, hogy lelkesítő, jó szellemem legyen. Tőled azonban messze állt tökéletességben. Megférhetem volna vele mégis talán mindvégig, ha külső beavatkozás el nem sodor egymástól. Mint tudod, börtönbe kerültem, csaknem egy évtizedre s ezalatt kedvesemet férjhez kényszerítették. Nem én vetettem véget szerelmünknek, de vis major.

— Szóval eddig a női nemmel szemben nagy bűn nem terhel. És Philippa?

— Hát itt már magam is mea culpát mondok. Azzal, elismerem, rútul bántam el. Bár itt is vannak enyhítő körülmények. Mielőtt megismertem, máris eleve elhatároztam, hogy elcsábítom. Mária bazilisszán akartam magamat — nővére szégyenével — megbosszulni. Már a kiinduló gondolat is bűnös volt és bizonyos gátlás csiráját rejtette magában. Ez a visszásság végigvonult egész szerelmünkön.

— Tehát mégis szerelem volt, a szó nemes értelmében.

— Azzá fejlődött, az ő részéről elsősorban. Lágy természet, hízelgő kiscica volt, és mellesleg — csodaszép

nő. De azontúl — semmi egyéb. Nagyon megszerettem, de hevületem — lelki alap híján — szalmatűz volt. Itt csakugyan rászolgáltam a csélcsapság vádjára, mert hamar megelégeltem.

— De — mint sokszor mondtad — ő is kész volt veled bárhova elmenni. Bizonyára ő is megosztotta volna veled azt a töméntelen viszontagságot, amit én.

— Hm. Az kétségtelen. Csakhogy nekem nem tudta volna nyujtani azt a lelki támogatást, amit nálad megtaláltam. Ő ballaszt lett volna, nehéz tehertétel, aki legfellebb csüggesztett volna, míg te — acélozni tudtad kitartásomat, életkedvemet. Ő nem tudott lekötni, amiről nem tehetett.

— Emberi sorsok tragédiája — merengett Theodora. — A te végzeted véletlenül úgy alakult, hogy válogathattál. Szinte büntetlenül elvethetted, amelyik nem felelt meg, s bevárhattad az igazit. De mit tegyen az a millió más ember, aki jóvátehetlenül lekötötte magát egyhez, s az az egy a lelkétől éppen teljesen idegen?

— Legtöbb ember úgy van pedig. Hja, azok alkudjanak meg a változhatatlannal és törekedjenek egymáshoz a lehetőségig alkalmazkodni. Lefokozott igényekkel és nagy jóakarattal sokat megtehetnek.

— Csakhogy ez a jóakarat, éppen az hiányzik embertársainkból...

— Hát aki még annyira sem tudja magát fegyelmezni, hogy ezt magábaszuggerálja, az csak szenvedjen. Egyébként ne hidd, hogy — átlagos, hétköznapi léleknél a probléma ilyen súlyos. Sok ember van, aki mélyebben nem gondolkozik s éli szürke, félig állatéletét. Lelki szenvedések a kiváltságos szellemek szomorú előjogai.

— Beszélj még többi szerelmeidről. Látod, hogy nem bánt a féltékenység.

— Féltékenység? Ezt a szót még ismernünk sem szabad. Ilyennel mi nem sérthetjük egymást. Te tudod, hogy sokkal jobban megbecsüllek, semhogy a lelkemre venném, hogy hűtlen gondolattal megbántsalak. Viszont vak sem vagyok, látom, hogy igazán szeretsz. Mi túl vagyunk a féltékenykedésen. Fölötte állunk. Ami pedig többi szerelmeimet illeti, szóra sem érdemesek. Egysze-

rűen, mert nem voltak azok. Múló fellobbanások, amik nem érdemlik azt a nevet. Más a szerelem és más az érzékek átfutó lázongása...

*

János jött haza és más irányba terelte a beszélgetést. Medvét vélt látni a rengetegben, s ostromolta atyját, hogy legközelebb együtt menjenek erre a félelmes nemesvadra.

Andronikosz azonban valamivel még nemesebb vadakra pályázott. Amint kipihente magát, megmelegedett új hajlékában, túlbuzgott benne az életkedv. Nyugtalan vére kalandot keresett. A jó Szaltusztól nem várhatta, hogy valami nekivaló, nagyobb akcióval bízza meg, ellenség nem zaklatta a félreeső kis országot. Cselekedett hát — a maga szakállára.

A bizánci birodalom határa kísértő közelségben kínálkozott. Mi is volna, ha oda — rablólovag módjára — olykor be-betörne és rabláncra fűzne egy-két császári alattvalót? Ha mindjárt békés lakosokat is. Nem ölné meg, inkább eladná őket. Ezek a jó törökök meg is vennék rabszolgáknak, s ha nem is itt, Erzerumban, vagy a távolabbi rabszolgapiacokon csak túladna rajtok. Milyen szép kis jövedelem volna ez is — bizánci forrásból. Vajjon nem tartozik-e neki a császár, a birodalom — kárpótlással? Ezt ő maga most így, szépszerével — beszedheti.

Nem soká alkudozott lelkiismeretével, egypár elszánt emberével megkockáztatta az első becsapást. Odaát gyanútlanul folyt az élet, emberemlékezet óta nem érte őket ezirányból semmi támadás. Érthető tehát, hogy Andronikosz várakozáson felüli szép számmal ejthetett foglyokat. Egész falvak népét. Mind rabszolgapiacra kerültek.

Az első sikeren felbuzdulva betöréseit meg-megismételte. Mindannyiszor ejtett zsákmányt. Mihamar réme lett a birodalom határszéli részének. Trapezunt volt a legközelebbi város, amelyben császári helyőrség akadt. Ennek parancsnoka, Palaeolog Nikeforosz felfigyelt rá. És jelentette a császárnak. Ahonnan meg is jött az utasítás, hogy igyekezzék Andronikoszt élve, vagy halva,

de okvetlenül kézrekeríteni. Ha nyiltan nem lehet, csellel. Ilyen gaz lázadóval, pogányok cimborájával, sokszoros felségsértővel szemben minden eszköz megengedett.

Maga Szaltusz vagy nem tudott Andronikosz ez egyéni vállalatairól, vagy ha igen, nem törődött velök. Theodora a Mánuel részéről Andronikoszt ért sérelmek miatt sokkal jobban haragudott Bizáncra, semhogy ezt a kis visszatorlást helytelenítette volna. Ellenben a nyiladozó eszű János egy alkalommal mégis odaállt apja elé és különvéleményt mert kockáztatni.

— Nem lehet az helyes, apám, hogy keresztény embereket adjunk el a pogányoknak. Istennek nem tetsző dolgot cselekszel, félek, keményen megbüntet érte.

Nagyon jól tudta Andronikosz, fiának mennyire igaza van. Nem förmedt rá, nem torkolta le, de megkerülte a dolog fulánkját.

— Hát hiszen élve hagyjuk őket. Rajtuk áll, hogy idővel visszaszabaduljanak. Sok módja van ennek, aki bírja: váltságdíjat fizettet magáért a családjával, aki szegény, megszökhetik. Még mindíg jobban járnak, mint ha csatában elestek volna . . . Így hajukszála is alig görbül.

— Mégsem jó ez, apám. Ha haragszol a császárra — s van okod rá, elismerem — valahogy rajta, s ne ártatlan embereken töltsd bosszúdat.

— Jobb volna, nem okoskodnál. Legközelebb velem jössz, s majd meglátod, milyen izgalmasak ezek a csetepaték. Harcost akarok belőled nevelni — nagy korodra s most éppen jó, ha ilyen kisebb esetekben szerzesz gyakorlatot.

— Inkább te jöjj velem, apám, medvére vadászni — kérlelte a gyerkőc, és Andronikosz örült, hogy a beszélgetés másfelé terelődött. Mosolyogva símogatta meg fia göndör haját.

— Legyen hát örömed: holnap megpróbáljuk. Kiadhatod a rendelkezéseket, pecéreknek, szakácsoknak, fegyvermestereknek. Jó messzire megyünk . . .

Másnap el is indultak. Theodorát gonosz előérzet gyötörte, maga sem tudta, miért. Úgy magyarázta: félti a veszedelmes vadtól mostoha fiát, aki fölötte a szívéhez nőtt. Andronikoszt különös gyöngédséggel csókolta meg,

külön a szívére kötve a vigyázatot. Azután a várerkélyről sokáig nézett a kivonuló menet után. Nagy személyzettel indultak, szinte a fele várőrség kísérte a vadászokat.

Gügyögő gyermekeivel játszadozott a várkertben alkonyatig. Akkor visszavonult, kereszténvi módon elmondta estimáját és hüvelykével keresztjelet rajzolt Alexiosz és Iréne homlokára.

Akkor felfigyelt. Szokatlan vad lármát hallott s az egyre erősödött. Eleinte azt hitte, az őrség emberei összeverekedtek. Majd rendet teremtenek a decuriók. De a zaj csak nem akart elcsitulni, sőt rettenetes ordítássá fajult, amibe most már pajzsok döngése, fegyverek csattogása vegyült. Nyilvánvaló — nagyobb eseménynek kellett történnie.

Annyira megrémült, hogy szinte elállott a szívverése. Kiküldte a zosztát, nézzen körül: mi a baj odakint. Akkorra már kívül lángban állott minden és az ablakokból vérvörös tűzfény rémségét látta. A leány lobogó hajjal rohant vissza, jelentve, hogy megtámadták a várat és kinn rettenetes élet-halálharc folyik. Az őrség vitézül védekezik, de a túlerő szinte megszámlálhatatlan... »meneküljünk, úrnőm, amerre tudunk!«

Theodora nagyon jól tudta, hogy nincs menekvés. Egyedüli reményük a várőrség és bátorsága. Ebben — hitte — nem is lesz hiány. Minden azon múlik, mennyien vannak a támadók. Lehet, hogy a zoszta csak rémületében vélt túlerőt látni. Hogy kik az ostromlók, arról fogalma sem lehetett. Bizonyára kóbor martalócok, s ha így van, majd csak végez velök a fegyelmezett őrség.

De mihamar keservesen kellett csalódnia. Nehéz, durva léptektől visszhangzottak a vár folyosói, világos jeléül, hogy az ellenség már ide is behatolt. Majd megdöngették a szoba tölgyajtaját.

Theodora ájuláshoz volt közel. Védőleg ölelte magához gyermekeit és megadással várta a történendőket. Oh, ha most Andronikosz megsejtené a szörnyű veszélyt és valami csoda folytán — itt teremne!

De szabadító sehonnan sem jött s a zárt ajtón most már baltacsapások hallatszottak. Azok súlya alatt a nehéz alkotmány forgácsokra hasadt s a résen keresztül beugrált három bizánci katona.

Theodora velőkigható sikoltást hallatott. Lélekjelenlétét még mindig nem vesztette el teljesen.

Irtóztató önuralmat erőszakolt magára: ebben Andronikosz tanítványa volt. A gyermekeiért való rettegés tartotta benne az utolsó energiát.

Altudatában meg volt győződve, hogy okoskodással, kérleléssel semmire sem megy, a durva harcfiak felsőbb parancsot teljesítenek, hiú kísérlet akár eszükre, akár a szívükre appellálni. Mégis — szinte ösztönösen — valamit csak kellett mondania. Keményen rákiáltott a betolakodókra:

— Mit akartok? Idegen területen jártok! Lépést sem tovább!

Ám amazoknak ugyan beszélhetett. Nagyon jól tudták, hogy jogtalan dolgot cselekszenek, de nem tőlük függött. Parancsot kaptak rá, s arra is, hogy bárki — akármit mond nekik, vagy kérdez tőlük: semmire ne feleljenek. Ügyet sem vetve a nő kiáltásaira, gépiesen hozzáléptek és kötözni kezdték kezét-lábát. Theodora engedte. Könyörögni hiábavalónak és méltóságán alulinak tartotta, csak arra ügyelt, hogy ártatlan gyermekeinek ne essék bántódása. Egy negyedik katona a szobába lódította a dajkát és a testes debella hátára kötözték egy lepedőben a kicsinyeket.

Theodora várta — szörnyűségesnek elképzelt — sorsát. Ott hagyták a teremben a foglyokat egyik katona őrizete alatt, míg a másik kettő odábbállt. Theodora nem jajveszékelt, egy kerevethez vánszorgott, amennyire összekötözött lábai engedték, s arra ledőlt. A szokatlan jelenetektől megriadt gyermekek lármáját azonban nem lehetett elhallgattatni.

A szerencsétlen nő igyekezett összeszedni gondolatait. Annyit látott, hogy akiknek fogságába került, nem szeldzsuk martalócok, hanem keresztények s mi több: bizánciak. De vajjon jobb sora vár-e így reá, mint amazoknál? Ő maga — tudtával — nem vétett honfitársainak, nyilvánvalónak tartotta, hogy azok Andronikoszra pályáztak, őt akarták elfogni, azért is jöttek ilyen hatalmas túlerővel. Merő véletlen, hogy a férfit ma nem találták itthon. Ha Andronikosz vezetheti a védelmet, fölötte kérdéses, vajjon ez a nagy túlerő is — nem lett volna-e kénytelen meg-

hátrálni? De hátha mégis csak legyőzte volna a sokaság, mi lett volna akkor? Bizonyos, hogy utolsó csepp véreig védekezett volna, annak tudatában, hogy ha elfogják, csak a halál várhat rá a fővárosban. Theodora mégis áldotta Istenét a szerencsétlenségben adódott szerencséért, hogy Andronikosz ilyenformán megmenekült!

Az a boldogító tudat, hogy az imádott élettárs mentve van, feledtette vele a saját balsorsát. Őrá nem igen vár halál, sem a gyermekekre. Lehet ezzel felérő súlyos bűnhődése: az, hogy a szeretett férfitől örökre elszakítják. Erre a gondolatra összeszorult a szíve, kimondhatatlan kétségbeesés lett úrrá felette. De aztán arra gondolt: Andronikosz nem azért az, aki, hogy ne tudjon módot találni — az ő kiszabadítására. Ha igazán szereti, s ahhoz kétség nem fér — leszáll a poklok poklára is — érte! Annál inkább, mert szabad maradt és cselekvőképességének birtokában.

Most két tiszt kíséretében valami parancsnokféle lépett be. Theodora oly rég elkerült Bizáncból, hogy már fel sem ismerte a rangokat jelző megkülönböztetéseket. Minden tiszteletadás nélkül, nyersen és röviden förmedt rá a férfi.

— Asszonyom, azonnal adja elő Andronikoszt!

Theodorát amúgyis erősen felbosszantotta a vezér minősíthetetlen viselkedése, amellyel őt, a nőt, a királynét, a Komnen család sarjadékát ilyen félvállról kezelte. Epésen és élesen válaszolt hát a kérdésre.

— Nincs helye tréfának, fővezér uram. Másnak nem vehetem felhívását. Komolyan nem hiheti, hogy Andronikosz, ez a hérosz, ha itt tartózkodnék, asszonyként bújna el és nem küldte volna azóta rég a Hadeszbe a ránktörő rablósereg négyötödét...

— Seregem a felséges bazileusz anatoliai helyőrsége, semmiféle rablócsapat. Az ilyen sértegetéseket kénytelen lennék torkára forrasztani, asszonyom. Felségsértő lázadót jöttünk elfogni, hogy megbűnhődjék a császár szent akarata szerint. Ha gyáván megszökött, ezzel elhalasztja, de el nem kerüli végzetét. Módunk lesz rá, akárhova bujdosik, reátenni a kezünket.

— Egy Andronikosz se nem szökik, se nem bujdosik. A gyávaság vádját visszahárítom azokra, akik meglesték, mikor nincs itt a vár erős és hatalmas ura, hogy távollétében védtelen nőre és gyermekekre támadjanak.

— Leckéztetést nem hallgatok, asszonyom — vágott közbe a fővezér. — Mi a lázadót, a vérfertőzőt keressük, hogy jog szerint lakolhasson. Előttünk — s a császár előtt azok, akik vele élnek — családjának nem is nevezhetem — nem számítanak. De ha a főbűnös nincs meg, nagyon természetes, hogy helyette azokat adom át a bazileusz bosszújának, akiket itt találtam. Mint ahogy a kártékony karvaly fészekalját is kiírtják, ha maga az apamadár egyelőre megmenekül. Ismétlem, csak egyelőre.

— Hogy »egyelőre«-e, megfelel rá Andronikosz. De hogy beszélhetnek jog szerinti bűnhődésről, akik a jogot lábbal tiporják? Ez a terület, amelyen állunk, Szaltusz emir földje, akinek a kisujjában több az emberség és igazságérzet, mint Bizánc minden zsarnokának sötét lelkében. Nekem jogom van itt állni, e föld uralkodójának tudtával és akaratával, de a fővezér úr — seregével — nem egyéb orvul betörő martalóccsapatnál.

— Elég a szóból, az időfecsérlésből. Nem asszonytól kérdem mit cselekedjem, császárom elismerése a jutalmam. Theodora asszony és gyermekei a felséges bazileusz nevében foglyaim. Előre katonák, lóra velök!

Két marcona harcos megragadta az amúgysem védekező asszonyt, más kettő a gyermekeket vivő dajkát és kitaszigálták a várudvarra, ahol a még mindig égő fatetőalkatrészek és fáklyák rőt fényénél lórasegítették őket. Theodora csak most nézhetett körül, s láthatta a szörnyű pusztulást. Melléképületek feldúlva, elhamvasztva, az őrség emberei holtan vagy haldokolva, lándzsákkal átszúrva, iszonyú sebekből vérezve hevertek szanaszét. A várkapu tárva, őre dárdával odaszegezve a pillérhez. A sebesültek, akikben volt még némi élet, keserűen felnyögtek, amint látták, hogy úrnőjük éppen nem önkényt készül elhagyni várát az ellenség közepette.

Nikeforosz Palaiologos siettette a felkészülődést s mire a hold éjfél körül felkelt, útban voltak Trapezunt felé, hogy a fogoly királynőt és gyermekeit onnan mielőbb tovább tessékeljék — Bizáncba.

XXII.

Andronikosz maga is szenvedélyes vadász volt, s most, János fia örömére különösen bele akart melegedni a férfias mulatságba. Jó messzire kerültek a Kaukázus utolsó hegynyulványainak tölgyesei közé. Őserdők voltak, mikhez emberi kéz fejszével nem közeledett, mióta áll a világ. Pompás tanyája farkasnak, medvének, bölénynek. Napok óta hajszolták már a rengetegeket, még mindig nem gondolva a hazatérésre.

Ha medvét nem is, de két óriási bölényt terítékre hozott a gyermek János. Ép ezt ünnepelték vidám vadászvacsorával, amint gy toprongyos arab paraszt okvetetlenkedett a szakácsok körül, akiket érkeztekor legközelebb ért, hogy a felséges nagyúrral van beszélnivalója. Nem akarták hozzábocsátani, de az ember annyit erőszakoskodott, feleselt, hogy végre is jelentették Andronikosznak. Ez kedvetlenül maga elé bocsátotta.

Nagy alázatossággal, félve tálalta ki mondanivalóját.

— Gonosz hírt hozok, nagyuram. Szerencsém, hogy rádtaláltam. Várad ég és irtózatos lárma hallatszik abból az irányból. Senki sem tudja még, mi történhetett, de én, szegény szolgád, azt mondom: siess haza, uram, nincs rendben valami otthonodban.

Andronikosz meg is döbbent, fel is háborodott. A rossz hír hozóját abban az időben meg is szokták korbácsolni. Dühösen förmedt az emberre.

— Ha ennyiről tudsz, miért nem kutattad ki az igazságot? Mit ijesztgeted az embert féliglátott rémségekkel? Egyáltalán, ki vagy, honnan jöttél?

— Aldejub vagyok, uram, akit egykor kiszabadítottál a bizánciak fogságából. A harmadik faluban lakom a vár felől. Jót jóval akarok viszonozni, azért nyargaltam lóhalálban. Gondoltam, minden perc drága, nem vesztegethetem az időt azzal, hogy tudakozódom. A tűzvészből úgyis láttam, baj van. Arról nem tehetek, hogy oly sokára tudtam rádakadni az erdei útvesztők között.

Andronikosz látta, hogy az ember beszéde halálosan komoly és csak a tiszta jóakarat vezérelte ide. Megjutalmazta néhány aranypénzzel és előhivatta a kürtösöket,

hogy gyülekezőt fújjanak. Még azon éjjel nyomban összeszedték a sátorfákat és megindultak hazafelé. A kis János — keserű bánatára — medve nélkül maradt.

Egész úton erről panaszkodott mellette nyargaló apjának, de az most rá sem hallgatott. Szorongó érzések gyötörték, halálos aggodalom az otthonmaradtakért. A bizonytalanság még kínzóbbá tette lelkiállapotát s egyre jobban siettette az iramot. Gyötrő rémlátásai voltak, minden lehetőséget megvitatott önmagában és sejtéseiben nagyon közel járt a valósághoz. Vádolta magát, hogy elhagyta — napokra — a várat, amikor tudnia kellett, hogy bizánci területre való betöréseivel erősen kihívta amazok bosszúját. Íme, alighanem ilyen visszatorlás jutott most eszükbe — és ki tudja, nem esett-e áldozatul Theodora a két aprósággal?

Őrjöngeni szeretett volna e gondolatra, s csak nagy nehezen tudta magát türtőztetni emberei előtt. Jánost azonban felvilágosította a fenyegető lehetőségről s a komoly fiú nem is beszélt többé medvéről, hanem szótlan aggodalommal léptetett apja mellett.

Harmadnapra pillantották meg a várat. Épségben állott az, semmi jel nem mutatta a veszedelmet. Csak éppen zászló nem lengett a tornyán. Már ez fölötte gyanúsnak látszott. Közelebb jutva, az őrszemeknek semmi nyomát nem látták, s általában az egész vár teljesen kihaltnak látszott. Andronikosz végső erőfeszítésre hajszolta lovát s kísérete — gyengébb paripákon — messze elmaradozott tőle.

A kaput tárva-nyitva találták, s pilléréhez odaszegezve a szerencsétlen őr hulláját. Ebből Andronikosz mindent megértett. Tovább hatolva, a kezdődő feloszlás jeleit mutató tetemekbe botlottak. Kétségtelen volt, hogy a hű őrség hősiesen teljesítette kötelességét a betörő ellenséggel szemben, de mi haszna, ha a bizonyára nagy túlerőnek engedniök kellett.

Andronikosz semmi reményt nem fűzött hozzá, hogy Theodorát és gyermekeit épségben itt találja. Még jó, ha holttestükre nem bukkan, ha a rablócsapat — amely nem lehetett más, mint a trapezunti bizánciak — őket túszokul, sértetlenül vitte magával. Legalább akkor életben vannak, s addig még mindig nincs minden elveszve.

Elvarázsolt, inkább elátkozott várkastélyra emlékeztetett a még imént oly vidám otthon, amelynek édes Csipkerózsikája — bár inkább száz éves álmát aludná s abból ő, szerelmes lovagja, egy csókkal megváltaná! De ah, üres a fészek, csicsergő lakói halálos ellenség hatalmában, ahonnan — hiába minden tudománya, szerelme — nem tudja kiszabadítani!

A melegben gyorsan oszladozni kezdő holttestek irtóztató szaggal töltötték be a levegőt. Egyik udvaron a hullahalom között érkeztükre még megmozdult, majd elhalóan felnyögdécselt két emberroncs, a nagy pusztulásnak úgylátszik, utolsó élő tanúi. Andronikosz odaintve embereit, ápolásukra bízta a két szenvedőt. Felcser is volt kéznél — a vadászatra hiszen azt is magukkal vitték — s remélhető volt, hogy legalább annyira feljavulnak, hogy elbeszéljék, amit a katasztrófáról tudnak.

Bent a lakosztályban csakugyan vigasztalan, kétségbeejtő, szívfacsaró üresség tátongott a hazatérő házigazda elé. A betört, szilánkokra forgácsolt tölgyfaajtón kívül minden a megszokott rendben maradt, az üres bölcső, Theodora megvetett ágya, még használatlanul s minden egyéb. Andronikosz lázasan kutatott valami jel vagy írás után, amelyet talán utolsó pillanatban a szeretett nő az ő részére hátrahagyhatott, de hiába volt minden!

A két súlyos sebesült időközben mégis magához jött és egymást kiegészítő vallomásukból valahogy sikerült kihámozni a valóságot. Éjfélelőtt tört rájok az ellenség, bizánciak voltak, oly számosan, hogy minden ellenállás meghiúsult. Hogy azt becsülettel kifejtették, bizonykodniok sem kellett. Maga a trapezunti helytartó vezette a csapatot s az úrnőt, meg a kicsi hercegeket — bizonyára akaratuk ellenére — lóra ültetve magukkal ragadták, alighanem Trapezuntba.

Itt volt tehát a rettenetes valóság, amelyen nem lehetett segíteni, Andronikosz is, a kis Jánossal egyetemben — mit tehettek egyebet — forró könnyeket sírtak. A kemény, néha kérlelhetetlen férfi olykor el tudott lágyulni, ha nagyon mélyen érzett és végtelenül szeretett.

Napokig nem evett, csak nyögött, sírt, sóhajtozott. Céltalanul járkált teremről teremre, de minden csak az édes, fájó emlékeket idézte fel. János is szomorúan ődön-

gött. Félgyermek létére volt annyi tapintata, hogy nem igyekezett üres vigasztaló szavakkal súlyosbítani atyja bánatát. Ő maga is szenvedett s vágyott az eltüntek után, kiket övéinek tekintett.

Andronikosz, mihelyt gondolkodni tudott, szünet nélkül azon törte a fejét, miként szerezhetné vissza elvesztett családját, mit tehetne értök, hogy kerülhetne ismét össze velök? De — máskor szinte határtalan — találékonysága most teljesen felmondta a szolgálatot. Zsákutcában érezte magát. Erőszakhoz nem fordulhatott, még ha Szaltust rá is vehetné, hogy egész hadseregét adja rendelkezésére. Bizánccal szemben ez hasztalan volna. Talán Theodora életét is veszélyeztetné vele. De kár is erre gondolni, mert bizonyos, hogy azok már nincsenek is Trapezuntban, hanem tovább küldték őket a birodalom belsejébe, Bizáncba, Mánuel rendelkezésére. E szerint még ha Trapezuntot be is venné, mitsem érne vele.

Az erőszak tehát számításon kívül esik. Másik út volna a csel. Erre is csak úgy lehetne gondolni, ha a kicsi család Trapezuntban maradt volna. De ez kizárt dolog. Bizáncból pedig — fogságból — csellel idehozatni, mások által — őrült, lehetetlen gondolat.

Volna még egy út, ha könyörgésre fogná a dolgot. De — Palaiolog előtt alázza meg magát? Hisz a szemébe nevetne! Oly boldog az most és oly büszke — olcsón szerzett zsákmányára, hogy nem adná ki a félvilágért. Ki tudja, mit vár Mánueltől — jutalmul, s hogy áldozná fel a remélt kitüntetést? Ha a dolog legcsekélyebb reménységgel kecsegtetne — bárhogy lázong ellene férfiúi önérzete, Theodoráért, — no meg a kicsinyekért — még ezt a megalázást is elvállalná, de a dolog reménytelen. Minden egyébtől eltekintve, azért is, mert Palaiolog rég túladott rajtok, s azok Bizánc felé eveznek.

Majd bizonyos életdac szállotta meg, s arra gondolt, megkísérli őket elfeledni. Egyedül tengetni életét itt tovább Jánossal, addig, amíg mód és alkalom nem adódik Bizánc ügyeibe avatkozni, s élettervét megvalósítani. Akkor majd — ha még sürgősnek és fontosnak fogja találni, módjában lesz azokat is kiszabadítani. Ám ehhez — ha egyáltalán több ábrándnál — legalább is évek kellenek, sivár egyedüllét keserves hosszú esztendői.

No és? Negyvenhét éves koráig el tudott lenni Theodora nélkül, mielőtt ismerte volna, most hát nem lehetne? Életének csak kicsi szakasza volt — az egészhez arányítva — amit vele töltött. Szép volt, igaz, de ahogy hirtelen jött, el is múlhatott, s őrá — az örök ifjúra — még ki tudja, milyen más szerelmi örömök várnak? Ha el tudta feledni Annát, kigyógyulni Eudokia iránti szenvedélyéből, fájdalom nélkül megválni Philippától — nem tehetné ugyanezt most is? Mennyivel volna különb Theodora — amazoknál?

De nagyon is hamar rájött, hogy ez a leghamisabb okoskodás. Theodora az ő számára csakugyan különb minden földi halandónál: ő az egyedüli, az igazi, akit földieknél fenségesebb hatalmak teremtettek a lelke párjává. Amazoktól megválhatott — több-kevesebb fájdalommal s énje egész maradt, mert csak melléje, de nem a lelke szentélyébe voltak rendelve, ez maga a bibliai mustármag, az élet kovásza, amelytől minden boldogsága, életkedve, munkabírása kisarjad. Hogy lehet ezt amazokkal összehasonítani? Szégyelte magát, és gondolatban bocsánatot kért az Egyetlentől.

Hogy negyvenhét évig nélküle élt? Hát élet volt az? Inkább csak előkészület erre a pár évre, a boldogság kiteljesültére. Most már bajos visszasülyednie — élve még — a lelki Nirvánába, tengődni mint élőhalott, sinylődni, mint lombjától fosztott, egykor terebélyes szálfa.

Hiába volt minden, nem ment sehogy az élet nélküle. Napról napra szikkadni érezte életkedvét, ónsúllyá növekedni maga felett a lét terhét. Egy napon úgy érezte: már nincs tovább. Meg kell váltania magát, ha még élni akar, kerüljön bár egész eddigi énje teljes megtagadásába.

A hetekig tartó szörnyű lelkitusa után megszülte elhatározását. Levelet írt Palaiologosznak, tudassa a császárral, hogy teljes töredelemmel bocsánatát kéri. Nincs hőbb vágya, mint hogy hódoló alázattal még egyszer megjelenhessék színe előtt, a lábához borulhasson, hű szolgája maradhasson, amíg Isten élni engedi. Emlékezzék a bazileusz, hogy keresztény uralkodó, akinek erénye a megbocsátás. És ha a császár ígéretet nyujt, hogy újra kegyébe fogadja — kész — biztos fedezet mellett — a válasz vételekor — azonnal útra kelni Bizánc felé.

Paleologosz nagy álmélkodással olvasta az írást. Majd vállat vont és gyorsfutárral továbbította a legilletékesebb helyre.

XXIII.

Az Istenőrzötte Városban évek folyamán sok minden megváltozott. Volt már legitím trónörökös, a világ legszebb asszonya bíborban született fiúval örvendeztette meg a bazileuszt. Határtalan volt a lelkesedés, s a bőkezű császár tele marokkal szórta aranyait a megmámorosodott néptömeg közé. Az általános öröm közepette csak két fiatal lélek dermedt némaságba: Béla magyar királyfi és jegyese, a császárleány. Számukra a sokesztendős remény, rózsaszínű ábránd kegyetlen semmivéfoszlását jelentette a nagy esemény.

Az újszülöttet a baptisteriumba viszik, hogy Alexiosz névre keresztelják, híven a hagyományhoz, az Aima-hoz. Minden Komnen a dinasztia megalapítóját, a nagy Alexiosz császárt tartotta követendő ideáljának s az övéhez hasonló hosszú szerencsés uralkodást remélt Mánuel most keresztelt fiának is. Legelőbb Alexiosz-Béla és jegyese Mária esküsznek hűséget az új trónörökösnek. »Isten adjon a te uralkodásodnak folytonosságot!« zengi a volt despota is a zsolozsmát éneklő hívősereggel. S a férfi, aki hét éven keresztül mint leendő császár nevelkedett, aki e réven ellentétbe került bátyjával, anyjával s egész nemzetével, most síró, tehetetlen gyermeknek kénytelen esküt tenni. Oldala mellett Mária, a büszke császárleány, nem kevésbbé csalódottan. Összerebbenten bújnak egymás mellé a közös balsorsban, jegyesek, kik a hosszú mátkaság alatt erősen megszerették egymást. Ebben a szilárd vonzalomban marad egyedüli vigasztalásuk. Az ünnepélyes és rájuknézve oly szomorú pillanatban egyiknek sincs fogalma, mi vár rájok.

Béla egy ranggal hátrább kerül, s despotából Caesarrá lesz. Szó nélkül veszi tudomásul, ajka egyetlen zokszóra sem nyílhatik. Természetesnek kell találnia mindent. Mánuel is, de még a boldog anya, a bazilissza főként árgus szemekkel figyelnek minden netaláni megmozdulást. Nemcsak Béláét, épúgy Máriáét. A jegyeseket mindez érzelemben még jobban összekovácsolta. A nehéz napok-

ban egymás lelkét erősítgetik. Egyikük sem gondol arra, hogy a trónöröklésre nézve beállott helyzetváltozás az ő elhatározott frigyüket is befolyásolhatja. Amattól függetlenül széttéphetlen vonzalom kapcsolta egybe szívöket.

De találkozásaikra egyre ritkább alkalom kínálkozott. Mintha láthatatlan kéz gátat gördített volna eléjök. Bélának azt mondták: Mária bezárkózott a gynaeceumba, a leánynak, hogy vőlegénye, mint caesar a haderőt ment felülvizsgálni. Egyszer mégis — bizalmas cselédeik révén sikerült — lopva beszélniök. Kiderült, hogy szándékosan tartották eddig őket távol egymástól. Nem tudták mire vélni, de — lappangó elkeseredésük erősen fokozódott. Mária bizalma — apjával szemben — megrendült, s annál inkább közeledett Béla felé. Legtitkosabb gondolataikat is fesztelenül kezdték kicserélni.

— Nem értem apánkat — panaszkodott jegyesének — miért halasztja esküvőnket? Eljár felettünk az idő és hosszú mátkaságunkkal nevetségessé válunk. Le kellene telepednünk, függetlenül az udvartól, amely számunkra — azt hiszem, számodra is — szinte elviselhetetlenné vált. Nő létemre nem sürgethetem, de te megtehetnéd.

— Meg is teszem, bár — hidd el: csak a te kedvedért. Magam szinte legjobb szeretnék kimenni a világból is. Fölöslegessé lettem itt, alkalmatlan idegenné váltam, tüske vagyok mindenki szemében. Hazamenjek? Ott is ellenségemmé tettem bátyámat a királyt, s mindenkit, aki számít. Hiszen hazám ellen harcoltam. Ott néznének még csak ferde szemmel! Micsoda helyzetem lehetne ott, még ha Bizánc után — bele is tudnék törődni az esztergomi udvar kicsinyes viszonyaiba! Útvesztőbe jutottam, ahonnan nincs menekvés, csupán a te szerető szíved. Ennek birtokában mégis inkább maradok s valahol — távol Jupitertől — megosztom veled a mellőztetés, lecsúszás keserű kenyerét. Azt hiszem, te is így gondolod legjobbnak?

— Oly jó vagy hozzám, Alexiosz s oly őszintén szeretlek — tört ki Máriából az érzés igaz melege. — Melletted szívesen élek elvonultan, elfeledve, mert tudom, hogy — ha a bíbortól el is estünk — önmagamért szeretsz.

A császár — miután a trónöröklési változtatást könyörtelenül keresztülvitte, egyénileg továbbra is a régi

szeretettel bánt Bélával. Nagyon szívesen állt vele szóba, amikor az szükségét érezte, hogy felkeresse.

Az ifjú felbuzdult a császár jó hangulatán és óvatosan szóbahozta kívánságát.

— Hét éve, hogy jóságod folytán udvarodban vagyok, felséges atyám. Most, hogy a gondviselés áldott kegye fisarjadékkal ajándékozott meg, azt hihetem, nincs is szükség további állandó jelenlétemre. Talán ideje is volna, fészket alapítanom, s kiváló kegyed folytán kijelölt, szeretett arámat hitvesül venném. Ne vedd szerénytelenségnek, ha érdeklődöm, mikor kegyeskedel ehhez adandó engedelmeddel betetőzni jóságodat?

Mánuel kissé komorabban símogatta szakállát, mint Béla várta volna. Nem felelt mindjárt. Úgy látszott, mintha elgondolkodott volna. Az ifjú bánni kezdte, hogy a kéréssel most — nyilván rosszkor — előállott.

Valójában a bazileusznak rég megvoltak errevonatkozó szándékai. Csak még nem akart egyelőre velök előállni. De most, hogy Alexiosz felhozta, jónak látta túlesni a nehezén. Vontatottan, szinte kertelve megszólalt.

— Magam is rég óhajtottam, fiam, veled erről beszélgetni. Lehet, amit mondok, nem nyeri meg tetszésedet. Esküvődet el kell halasztanunk: a pátriárka úgy találja, a rokonság elég közeli foka miatt Istennek nem tetsző lehetne ez a házasság. Utána kell még néznie régi kánonokban, keresni hajdani praecedenseket s mindez hosszú, hosszú időt vehet igénybe.

Béla úgy érezte, mintha villám sujtotta volna. Mindenre inkább számított, mint ily álnok feleletre. Az egyedüli, ami őt még Bizánchoz fűzte, a kedves, okos Mária szerelme volt s most a császár válasza ez egyetlen mentsvárától fosztotta meg. Annyira már ismerte a bazileuszt, hogy tudta, mi rejlik a válasz mögött. Burkolt, de feltétlen megtagadás. S neki még csak módjában sincs a felséges úr szemébe vágni a kérdést: »hát akkor miért bolondítottatok eddig?«

Hiszen ha a kifogás igaz volna, azzal rég elő kellett volna állniok, az eljegyzéskor, nem most. Más rejlik a dolog mögött: kétségkívül az, hogy ő, Béla, neje jogán valaha igényt ne támaszthasson a császári trónra, amelyre

még az imént őket szánták, s amelytől ím most — máris ily végtelen távolba sodorta egy harmatgyenge, bizonytalan gyermekélet.

Volt annyira bizánci, hogy tudta: Mánuelt nem lehet felelősségre vonni. De régi bizalmas helyzete annyit megengedett, hogy ne hagyja teljesen szó nélkül az ügyet.

— Felséges apámnak talán más szándékai lettek — Máriával?

— Szó sincs erről fiam. Hogy is gondolsz ilyet? Mária pártában várja meg a szent egyház döntését, ha az évekig tartana is. S ha az nektek kedvezne, még akkor is megtalálod. Habár — nem titkolhatom, — más is ellene szól e házasságnak.

— S mi volna az, ha kérdenem szabad, felséges úr?

— Az asztrológusok. Már pedig azok — jól tudjuk mindnyájan — igazat mondanak. Ugyanazok a csillagjósok, akik kis Alexioszomnak a legfényesebb, szerencsés életpályát jósolták, a házasságotokról felállított horoszkopot fölötte kedvezőtlennek mondották. Nem egymáshoz illő csillagzatok alatt születtetek . . .

Béla most ittléte óta először kezdett valami a tisztelettel nagyon ellenkezőt érezni volt apósa iránt.

— De ezen még valahogy csak túltenném magam — folytatta Mánuel — nagylelkűséget mutogatva. — Hanem az egyház, az egyház!

Fontoskodó szemforgatással tette hozzá ezt a toldalékot. Azután, nehogy Béla valami kellemetlent találjon mondani, újra megszólalt.

— Egyebekben panaszra ne legyen okod. Caesar vagy, utánam az első személy a birodalomban. Minden arisztokratát rangban ma is megelőzöl. Aki eléd került: a despota: bölcsőben fekvő gyermek. Véleménye, akarata nincsen.

— Mégis, felséges úr, ne haragudj: olyan az érzésem, mint ha itt fölösleges volnék. Ötödik kerék a birodalom quadrigájában. Szívesebben kitérnék, ha valaki utamat egyengetné, haza Magyarországba. Közbenjárás nélkül ám oda sem mehetek. Ellenségemmé lett egész szülőhazám.

Mánuelnek sajátosan felvillant a szeme. Mintha hirtelen eszébe ötlött volna valami fontos, talán sorsdöntő eszme.

— Légy türelemmel, várj sorodra, amíg oda majd mint király mehetsz...

Most Alexiosz — Bélán volt a csodálkozás sora.

— Királyként, felség? Feleded, hogy bátyám ifjú ember, erős, egészséges. Túl is élhet engem, de meg örököse is születhetik. Szeretik otthon és senki sem gondol rá, hogy megdöntsék a trónját. Legkevésbbé ma, az én kedvemért. Amíg bizánci trónjelölt voltam, akadhattak odaát elvetemült fanatikusok, akik nagyzoltak az én nevemmel. De ma? Ki gondolna ott rám?

— Bízd ezt, fiam, időre és sorsra. Sok dolog alakul úgy, ahogy legkevésbbé sejtjük. S valamit a sorson — néha magunk is módosítunk.

Bélát ezek a szavak fölötte nyugtalanították. Egyenes lelke sokáig fürkészte az értelmüket, de amire ráeszmélt, szándékosan elhessegette magától.

Legnagyobb fájdalmára pedig egykori jegyesével, Máriával nem volt alkalma többé négyszemközt találkoznia. Még csak ki sem sírhatták magukat egymás vállán, akik évek folyamán oly őszintén összemelegedtek. Csak nagy nagy ritkán, sátoros ünnepeken, körmeneteken, nagy szertartások alkalmával pillanthatták meg egymást jó távolból, s Mária szomorú szemei nagyon is elárulták Bélának, hogy ő is tud már atyja elhatározásáról, s az ő fájdalma is mély és őszinte.

Mánuel azonban érezte, hogy Bélának valami kárpótlással tartozik. Ő maga is nagyon megszerette az ifjút, s abban, aminek nem állt útjában államérdek, szívesen támogatta, istápolta. Úgy adódott, hogy Mária bazilissza antiochiai testvérei, az ifjú Balduin, és két nővére Ágnes és Adelheid, felkeresték a bizánci udvart, hogy hatalmas növérük vendégszeretetét és pártfogását élvezzék. A két utóbbi csinos, eladó leány volt s Mánuel a bazilisszával egyetértően Ágnest a megsértett és titokban bizonyára dohogó Bélának szánta. Gyengéd termetű, finomarcú nő volt az arajelölt, azonkívül nővére az uralkodó császárnőnek s nővére a szerencsétlen, gyönyörű Philippának.

Alkalmasabb kárpótlás nem is érhetné a magyar ifjút a meghiusult házassági tervért.

Mánuel Bélának nem szólt semmit, de úgy rendezte, hogy az Ágnessel minél gyakrabban és hosszasabban összejöjjön. Lassan indult a dolog, de Béla szíve nem volt fából. Két esztendő folyamán valahogy kigyógyult bánatából, a meddő kesergést szép emlékké enyhítette és megnyitotta a lelkét új behatásoknak. A bazileusz az Amalrich jeruzsálemi király 1171-iki látogatása alkalmával rendezett nagy ünnepségen boronálta össze őket. Minden alkalommal egymás mellett jelölte ki a helyöket.

Amalrich király, miután Egyiptomban hadakozva, Szaladin elleni harcaiban néhány nagy baklövést követett el, válságossá tette birodalma helyzetét. Hogy nagyjainak elégedetlenségét csillapítsa, maga vállalkozott rá, hogy Mánuelhez siet segítségért könyörögni. Bízott a bazileusznak a frankokkal szemben állandóan kimutatott jóindulatában és nem is csalódott.

Naplusai Fülöpöt küldte következként előre, s március 2-án fényes kísérettel tíz gályán útnak indult. Gallipoliszban apósa, János protosebastos fogadta nagy parádéval és minden városban, amelyen keresztülvonultak, a nép örömnyilvánításai és pazar ünnepségek jutottak ki az uralkodónak. Herakleáig lovon jöttek, aztán újra hajóra szálltak és Nagy Konstantin szent palotájának márványlépcsői alatt kötöttek ki. A kapu, amelyen egyedül a bazileusz szentséges személye volt jogosult keresztülmenni, Mánuel parancsára megnyilt Jeruzsálem királya előtt s a birodalom legfőbb méltóságai — köztük Alexiosz-Béla — vártak itt rá, hogy az uralkodó elé kísérjék. A Bizáncban szinte törvényerejű udvari szabályt, mely szerint a római Augusztusok utóda egyetlen halandó ember előtt sem állhat fel trónjáról, úgy egyeztették össze a magas vendég iránti udvariassággal, hogy a gazdagon hímzett gyöngyöktől és drágakövektől súlyos függönyt a bíborterem közepén nem húzták félre, hanem Amalrichot szólították fel, hogy lépjen be a függöny mögé. Itt a császár szívélyes öleléssel fogadhatta és csak miután mindketten egymás mellett helyet foglaltak — a király valamivel alacsonyabb széken — tárult szét a lepel, hogy az udvaroncok tömege is láthassa a két uralkodót.

Amalrich és kísérete számára a palota különböző épületeiben pazar helyiségeket jelöltek ki s a császár udvari tisztjeinek legelőkelőbbjeit osztotta be szolgálatukra. Még a velük jött bárók is rangjukhoz méltó lakásokat kaptak a közelben és külön-külön, mindeniknek méltóságához illő szolgálattévők gondoskodtak kényelméről és szórakozásáról.

Mánuel szorgalmasan látogatta vendégét ennek termeiben s mivel megtudta, mennyire érdeklődik ez — idegen országok és városok látnivalói iránt, parancsot adott, hogy mindent, amit a főváros nevezetes ritkaságokban nyujthat, mutassanak meg neki. Béla feladata volt, őt a pompás szentélyeken és díszépületeken végigvezetni. Megnézték Krisztus eredeti töviskoronáját, az ecettel átitatott szivacsot, a szent lándzsát, amely az Üdvözítő oldalát járta át, bejárták a nyilvános tereket, diadalíveket, a Konstantin és Jusztinián korából származó építészeti emlékeket s Alexiosz a többi előkelőségekkel együtt fáradhatatlanul magyarázott, hogy a király tudományszomját kielégítse. A Szent Palota legtitkosabb helyiségeit és rejtekeit is feltárták előtte, és egy a Blachernaeben tartott nagy lakoma után — amelyen Béla Ágnes oldalán szerepelt — a kamarások ennek a palotának kincseit és öltözetcsodáit rakták ki a király elé. Mindenütt, ahol megfordult, a hely legértékesebb tárgyait nyujtották át neki ajándékul és kísérőinek mindenike is ugyancsak örvendezhetett a bazileusz bőkezűségének.

Azonkívül bejárta Amalrich — nagyobbrészt a császári család kíséretében — a parti luxusnyaralókat, végighajókázta a csodás Bosporust addig, ahol az a Fekete-tengerbe torkollik. Gyakori vadászatok a környéken és izgató lóversenyek tették változatossá a programmot, mindenekfölött azonban a zene és ének varázsa, a legkülönbözőbb hangok mintaszerű összhangja, a táncosnők kelleme és ügyessége bilincselték le a király és kíséretének figyelmét és részben nyilvánosan, részben a császári palota szűkebb közönsége előtt rendezett színjátékok csodálattal töltötték el a frank urakat, akiknél e művészetek hasonlíthatatlanul alacsonyabb fokban fejlődtek ki akkoriban.

Mindeme vigasságok között nem feledkeztek meg az utazás komoly céljáról sem. Amalrichnak nem kellett

Mánuelt nagyon figyelmeztetnie arra a szörnyű veszedelemre, amit a Tigris forrásvidékétől a Nilus vízeséseig terjeszkedő ellenséges ország jelentett s a császár élénken érezte az ezen területet egyedül megszakító keresztény állam fenntartásának szükségességét, de tettleges segítséget mégsem nyujtott, csupán védőszövetséget kötött Amalrichchal. A királyt egyelőre ez is kielégítette.

A legmerészebb várakozást is felülmúló arany és más drágaságokból álló ajándékokkal elhalmozva, amelyekből még a legfiatalabb apród sem maradt ki, tért vissza a király és kísérete Palesztinába.

Két év telt el Mánuel és Béla ama nevezetes beszélgetése óta, amely véget vetett a régi mátkaságnak. Béla azóta sem kérdezte, megtörtént-e már végre az egyház döntése. Jól tudta, hogy ez puszta porhintés, és Máriával való frigye reménytelen. Sajgott a szíve sokáig is, de végül mégis elült az első nagy fájdalom és idővel fogékonnyá lett az ifjú más női szépségek és erények meglátására. Most például Antiochiai Ágnes kellemeit méltányolta. A császári pár nagyon elősegítette a fiatalok házassági tervét és Béla — ha már első szerelmét úgysem érhette el — beletörődött a kárpótlásba. Gyermekkorában — még otthon — megtanulta, hogy uralkodók sarjainak házasságát nem a szerelem, de sokkal inkább a politika hozza létre, amaz csak esetleges szerencsés ráadás, amit történetesen Máriával elért volna, de ha nincs meg teljes mértékben, az sem katasztrófa. Ugyanezt látta, mióta Bizáncban van, s így nagyon is beletörődött abba, hogy az uralkodó császárnő húga legyen a felesége. Így a bazileusz — ha nem is apósa, mindenesetre sógora lett és Béla a nélkül, hogy most már a bizánci trónra bármi jogcímet is formálhatna, mégis a bazileusz legközelebbi rokonsága közé számított.

Aztán — szó se róla, Ágnes hercegnő egyénileg is kellemes, szelíd, okos nő volt. Egész szépecskén meg fog vele barátkozni, még holmi szerelem is kifejlődik, ha jobban megismerik egymást. Az a merev gőg és határtalan uralomravágyás, ami nővérét, a bazilisszát jellemezte, Ágnesből hiányzott és mint Béla sokszor megfigyelte, akaratát is alkalmazni tudta nála okosabbakéhoz.

A házasság rövidesen létrejött, a Szent Zsófia templomban megesküdtek, hogy Ágnes — Anna — ősanyjává legyen az egykor még eljövendő Árpádoknak.

A mézeshetek után Bélát hadba szólította a kötelesség. Ezúttal nem ugyan régi hazája, csak annak alkalmi szövetségese ellen. Mánuel 1171 márciusában megneheztelt a velenceiekre. Egyetlen napon — 12-ikén — elfogatta a Bizáncban tartózkodó összes velenceieket — pedig jó néhány ezerre ment a számuk — és összes áruikat elkoboztatta, vagy tengerbe vettette. Meg akarta semmisíteni a túlhatalmassá vált köztársaság keleti terjeszkedését. De a büszke signoria háborúval felelt a brutális erőszakra, ami hosszú ideig húzódott s végül is azzal végződött, hogy a bazileusznak minden velencei privilégiumot helyre kellett állítania s másfélmillió aranydukát jóvátételt fizetnie.

*

III. István Magyarországa felhasználta az alkalmat, hogy barátságra lépjen a Mánuel ellenségévé lett Velencével. A doge egyik fia, Miklós arbei gróf ezidőben vette nőül II. László Mária nevű leányát, a másik, Leonard oserói gróf pedig Belos bán testvérének, a Mánuel által zsupánságától megfosztott rác despotának, Dessának lett vejévé. A dalmát városok részben Velence, részben Magyarország, részben Bizánc főhatósága alá tartoztak, s a háborús időben szinte természetes volt, hogy mind a három hatalom különös figyelemmel őrködött itteni birtokállományán. A bizánc-velencei csatározás egyik színtere ide terelődött s a sors különös játéka folytán Alexiosz Béla caesar Spalatóban szemben találta magát testvérbátyjával, III. István magyar királlyal.

Egyikük sem számított erre. De a találkozást nem lehetett kikerülni. A jelenet szinte drámai volt. István király büszke, cifra nemesek élén lovagolt öccse felé, aki nem kevésbbé ékes, de annál kevésbbé lelkes zsoldosoktól kísérve jött elő. Mindketten leszálltak lovaikról és — megölelték egymást. A király egészségtől duzzadó, kibarnult arca barátságos mosolyra idomult, a halványabb, városias színű Béla is igyekezett kedves képet vágni. Mindketten daliás, ölnél magasabb termetűek voltak, s mindkettőjük kísérete tisztelettel vonult oldalvást, hogy

a két fivér zavartalanul cserélhesse meg, ami mondanivalója lehet. Gyönyörködve szemlélte mindenki a két hatalmas szál férfit.

Az ölelkezés nem volt igazán meleg és bensőséges. Inkább csak konvencionális, mintha arra szolgált volna, hogy példát mutasson a tömegnek a testvéri jóviszonyról. Kilenc éve nem látták egymást, akkor a király tizenöt éves volt, Béla tizenhárom. Most két érett férfi állt egymással szemben.

— Ha már a sors összehozott — kezdte a király a nélkül, hogy az otthoniakról csak említést is tett volna más családba szakadt fivérének — elintézhetjük élőszóval, ami fölött annyi meddő vitánk volt a bazileusz rosszakarata folytán. Amiért vér is folyt fölöslegesen, jó magyar vitézuraim vére.

Az utóbbi mondatot bizonyos szemrehányásnak szánta.

— Kérlek bátyám, kész vagyok rá. Nemde a dalmát városokat érted? Az én hercegi részem háborítlan kiadását. Ha ebben nem előzékenységeddel, de csak igazságérzeteddel találkozom, rajtam nem múlik a végleges megegyezés.

— Sohasem pályáztam másnak jogos tulajdonára. De a magaméban se háborítson senkifia. Most, hogy nem vagy többé görög trón várományosa — hiszen hozzánk is csak eljut ennek híre, nem élünk a világ végén — nem látom veszélyét és akadályát, hogy részedet fenntartás nélkül megkapjad. Mik hát igényeid?

— Például ez a város, Spalató is. Meg Trau és ami ettől délre fekszik.

— Szóval csaknem egész Dalmácia. Mert hiszen a többi rész Velencéé. De ne mondd, hogy megrövidítésedre törekszem. Legyen a tied a hercegség jussán, de egy feltétellel. Hogy engem királyságom birtoklásában soha többé meg nem zavarsz, sőt ilyes törekvésekről is mindörökre lemondasz. Fogadod ezt?

— Sőt — Isten engem úgy segéljen! — mondotta Béla őszintén és kezét parolaszerűen csapta bátyja kinyujtott tenyerébe.

Istvánnak kedve kerekedett egy kis keserű kifakadásra.

— Most, hogy megesküdtél, akár haza is hihatnálak. Mit tengődől ott, mint gyökértelen fa az idegen talajban? Jobb ott hatalomnélküli Caesarnak lenned, mint itt dúsgazdag magyar hercegnek? Vagy vannak más, tartalék terveitek? A császárt mindenre képesnek tartom . . .

— Mire gondolsz, bátyám? — kérdezte Béla kellemetlenül meglepetve.

— Ne tettesd, mintha el nem találnád. Te most már csak útjában lábatlankodol Mánuelnek s a császár úgy találhatja, hogy neked meg én . . . Legegyszerűbb, legkényelmesebb volna neki, ha téged úgy rázhatna le, hogy egyenest a magyar trónra pottyanj. Ez kézenfekvő. Csak én állok utatokban. Pláne még fiam sincs. Szinte kínálkozik a gondolat, hogy engem láb alól eltegyetek . . .

— De bátyám — hova gondolsz? — motyogta Béla méltatlankodva, de közben eszébe jutott a pillanat, amikor Mánuel szemét oly vészesen felvillanni látta. Akkor szintén a magyar trónöröklésről volt szó. S a sértődöttséget mindjárt kevesebb meggyőződéssel tudta kimutatni.

— Jó, nem rólad beszélek. Testvérgyilkos — sajnos, akadt családunkban. De eddig csak nyílt fegyverekkel. Engem ilyennel le nem győztök. Viszont rólad nem szabad feltennem, hogy első lennél, aki orvul, méreggel dolgozik. De hogy pártfogód gondol rá, arra nyakamat teszem. Tőle minden kitelik.

— Velem ilyenről sohsem beszélt. Nem is ajánlanám, mert akkor csakugyan végleg elszakadna a közöttünk úgyis meglazult szeretetkötelék — nyugtatta bátyját a nemkülönben nyugtalan Béla.

— Tudom, hogy életem mindig hajszálon függ. Alexiosz születésének én leszek az áldozata. Harctéren számtalanszor szívesen néztem szembe a halállal. De az alattomos méregtől irtózom. S akármennyire óvatos vagyok, egyszer mégis úgy eshetik, hogy túljárnak az eszemen. Mánuelnek hihetetlenül hosszú a keze. Láthattad Andronikosz példájából.

— No, az a gazember áruló rászolgált a császár bosszújára.

— Hadd csak, öcsém, volt annak is igaza. És nagy emberismerete... De ne szaporítsuk a szót, embereink várnak. Isten kezében van mindnyájunk élete, lehet, hosszú uralkodást szánt nekem a Mindenható, de lehet, hogy rövidesen te lépsz örökömbe. És akkor — arra kérlek — ne süllyeszd ezt a szép, szabad földet, a szent király országát semmiféle bazileusz hűbérévé... Ahogy atyád se tette, sem a bátyád, aki ma is szabad országnak büszke királya!

István belelelkesedett a fejtegetésbe és öles termete még jobban felmagaslott. Aztán kimérten kezet fogott Bélával, megcsókolták egymást és lóra pattantak. A király kiadta a rendeletet, hogy emberei Spalatót kiürítsék, az ezentúl Béla caesar tulajdona.

*

István király borongó sejtelmének megvolt az alapja. Kevéssel dalmáciai útja előtt nagy aktust hajtott végre. Kibékült az egyházzal, amelyet nem tudatosan, korántsem rosszhiszeműen sértett meg, csak szükségtől kényszerítve. Állandó harcaihoz — melyekbe a körülmények sodorták, pénzre volt szüksége. A népből többet már ki nem sarcolhatott, kénytelen volt az egyházaktól venni. Perpatvar, ellenkezés támadt, s bizony néhány renitens főpapot le kellett tennie, át kellett helyeznie. Most is Lukács volt az ország főpapja, a szigorú aszkéta esztergomi érsek, a király legragaszkodóbb híve, aki hajdan — István uralkodása elején — úgyszólván egyedül maradt hű trónjához. Ugyanaz, aki a bitorló II. Lászlót, IV. Istvánt sorra kiátkozta. De bármily hű volt is a törvényes királyhoz, még hívebb szolgája akart lenni egyházának, melynek törvényeit — úgy találta — akkor István lábbal tiporta. És nem félve mástól, csak Istenétől, atyai szíve legnagyobb fájdalmára kénytelen volt a királyt az egyházból kiközösíteni. Könnyes szemmel mondotta ki a szörnyű ítéletet.

István király lágylelkű, hajlítható ember volt. Eszébe sem jutott daccal »megátalkodni a bűnben«, ellenkezően, kereste az engesztelődést. S mire a pápai követ: Manfred bíboros diakonus megérkezett, hogy az ellentéteket elsímítsa, a király készségesen hallgatott rá. Összegyültek

Veszprémben az érsekek, püspökök, apátok, prépostok, ispánok, főurak s más főemberek, maga Eufrozina anyakirályné is, s ott István az ő jelenlétükben ünnepélyesen megfogadta, hogy atyja, II. Géza király példájára — az egyház jogait ezentúl tiszteletben tartja.

Óriási volt az öröm. Veszprémből Esztergomba siettek. Az érsekkel élén az összes papság, s az ujjongó nép ünnepies menetben vonult a király elé s vezette a megtértet, a feloldozásban részesültet — a palotába.

Ám míg az ének zengett, Lukács arca hirtelen elkomorult és szeme könnybe lábadt. Erősen igyekezett titkolni lelki felindulását, de nem sikerült. A körülöttelévők mind észrevették. Egyesek látva az elsápadt, szinte átszellemült arcot, beszélni kezdték, hogy a szentéletű papnak látomása volt.

Figyelmeztették az esetre a királyt. Az készségesen odasietett s nagy szeretettel megkérdezte az érseket:

— Mi bajod, kedves atyám, hogy te sírsz, amikor mindenki más örül?

— Nem tudok örülni, fiam — válaszolt Lukács — mert éppen mához egy évre, mindnyájunk megzavarodása és haragja közepette itt Esztergomban meg fogsz halni!

*

Ezek a szörnyű jósigék lebeghettek István király szeme előtt, amikor öccsével a spalatói beszélgetést lefolytatta. Nem volt babonás ember, de mint a legtöbb középkori uralkodó, erősen hívő és hiszékeny. Lukács érsek látnoki adományáról különben is borzalommal volt alkalma meggyőződni, amikor II. László 40 napon belüli halálát megjósolta s az beteljesült. Teljes egészségnek örvendve is bizonyos fokig halálraítéltnek érezte magát s nem kellett észbeli megerőltetés annak kitalálására, hogy Mánuel vagy Béla részéről fenyegetheti a legkomolyabb veszedelem.

*

Bizáncban 1172 elején koronázásra készültek. A kis Alexiosz, a három éves gyermek — volt a koronázandó. Mánuel emlékezetessé akarta tenni ezt a napot s az csakugyan pazarfényűnek ígérkezett. Hetekkel előbb ünnepi

hangulat ülte meg a várost, mindenki örömmámorban úszott és Bélának kénytelen-kelletlen — mutatnia kellett az együttérzést. De önkényt is arra terelődött gondolata, mily csekélységen mult, hogy nem ő került most ez ünneplés központjába! Vajjon az örökké kiskorú, ingatag, megbízhatatlan tömeg akkor is így tudott volna-e ujjongani? Bizonyára, hisz akkor ő lett volna a felkelő nap!

Felesége, a szelíd Ágnes nem nagyon értette át férje hangulatát. Ő már nem mint bizánci trónörököst ismerte meg, s maga sohasem sütkérezett a trón árnyékában, mint annak vélt örököse. Kielégítette az is, hogy a caesarnak lett felesége — akinek — talán, esetleg, nincs kizárva, hogy úgy adódik — valaha a jó szerencse a magyar királyi koronát játszhatja kezére. Ő tehát mint eleve érdektelen — tudott örülni az általános vigasságban. S ez Bélát nem kevéssé bántotta.

Ekkor — a lázas várakozás napjaiban — váratlan hír kavarta fel lelkük egyensúlyát. Magyarországból jött futár jelentette, hogy dicsőséggel uralkodó István király március negyedikén Esztergomban váratlanul meghalt.

A huszonötéves, erős egészséges, daliás férfi!

Béla nem akarta a kérdés miként jén törni a fejét. Eltolta magától az előtörő gyanakvást, csak a lényeg érdekelte. Ez minden egyebet háttérbe is szorított. Íme ő most jogszerint már magyar király, a sors újra felemelte, s megkímélte a megaláztatástól, hogy Alexiosz koronázásán mint megtűrt idegen szerepeljen. Ám, ha meg akarja menteni az ölébe hullott váratlan szerencsét: a leggyorsabban cselekednie kell!

*

Esztergomban leírhatatlan volt a megdöbbenés. Senki sem tudott róla, hogy a király beteg lett volna. Ellenkezőleg, szokott agilitásával intézte az előző napokban a kereszteshad fogadásának előkészületeit. A szász Welf herceg, az Oroszlánnak nevezett Henrik vette fel az év elején a keresztet és nagy kísérettel készült Palesztinába. Február közepén ért Bécsbe, beszerezte hajóit, megrakta azokat borral, élelemmel, minden szükségessel, hogy az út magyarországi részét a Dunán tegye meg. Szolgahada a lovakkal a párhuzamos szárazföldi úton kísérte, úgy, hogy

minden este ott voltak, ahol a hajók éjjelre kikötöttek. Bécsben István király apósa, Henrik osztrák herceg csatlakozott a menethez.

A király méltóképpen akarta az illusztris társaságot fogadni, s míg ő maga a fővárosban készítette elő az ünneplést, Mosonba királyi követet küldött elébök: Florentius prépostot, hogy ez lekalauzolja őket Esztergomig. Másnap el is érték a fővárost, s a sok német nem győzte dícsérni annak szép fekvését a Duna és Garam összefolyásánál, mely utóbbitól nyerte — szerintök — a túlparti város német nevét.

Henrik herceg szívélyesen ölelte keblére vejét, István királyt, és pironkodó lányát, Ágnes királynét, akin a közeledő anyaság jelei már el nem titkolható módon meglátszottak. Ez meg éppen nagyon boldoggá tette valamennyiöket, különösen az eddig örökös nélkül maradt királyt.

Estére lakoma várta a vendégeket. A két Henrik herceg és főuri környezetük, a hozzájuk csatlakozott keresztes hadak előkelőségei, magyar részről Lukács érsek, Florentius és a főpapok, főurak nagy serege volt hivatalos. A palota legnagyobb terme is szűknek bizonyult ennyi vendég befogadására, szobák egész során keresztülvonult a terített asztalok végeláthatatlan sora, s ami talán sohsem történt, a királyi szakács és szolgaszemélyzetet is meg kellett pótolni, s befogni a vendégekkel érkezett mindenféle kisegítő munkaerőt.

Folyt a lakoma és hangzottak a felköszöntők, a szentföldi győzelemre, osztrák-magyar barátságra, de leginkább az eljövendő királyi sarj boldogulására. István király azonban — bár a vacsora elején élénken cserélgetett eszmét apósával és az Oroszlánnal — később egyszerre feltűnően hallgatag lett, gyomrát kezdte fájlalni, görcsökről panaszkodott, homlokára kiült a hideg veríték, majd bocsánatot kérve közvetlen környezetétől, feltűnés nélkül visszavonult.

A király maga sem akarta, hogy távozása miatt a jókedv megzavartassék. Senki sem vette észre, amikor eltünt, csak az anyai szemet nem lehetett megtéveszteni. Még a hitves is ott csevegett a többi nőkkel, amikor Eufrozina királyné már aggodó arccal ült fia betegágya mellett.

A király állapota egyre súlyosabbá vált. Orvost híttak, többet is, mind, aki az udvarnál lézengett, de egyik tehetetlenebbnek bizonyult a másiknál. Hánytatót adtak, eret vágtak, dörzsölgették a jéghideggé váló végtagokat, mindezt hiába. A beteg nyögött, csuklott, nyöszörgött, szeme fehérje ijesztően fordult felfelé, s szinte tagolatlan hangjaiból semmi értelmeset nem lehetett kivenni. Úgy látszott, nincs is eszméleténél, sőt — amit megállapítani is borzongtak — haldoklott.

Már akkorra feleségét és Géza öccsét, legkedvesebb testvérét is odahították, de a szenvedő király egyikük sem ismerte többé meg. Szájára hab tolult, melle zihált, hörgött, fehér homlokáról csurgott a verejték. Egyszer mégis felriadt és tágult pupilláiból értelmes sugár villant. Tétován körülnézett és amint Gézát megpillantotta, jobbkezét rettentő erőfeszítéssel felemelte, s úgy tünt fel, mintha ujjával rá akarna mutatni. Azután visszahanyatlott s percek alatt vége lett mindennek.

Kővé dermedten a fájdalomtól állották körül szerettei az immár hülő holttetemet. Oly szörnyű hirtelenséggel szakadt rájuk a legkeserűbb csapás, hogy megbénította értelmöket. Szinte fel sem tudták fogni annak horderejét.

A vendégek odabenn még egyre mulatoztak, s a felséges italok csak most derítették az igazi hangulatot. Géza hercegre várt a kényes feladat, hogy kíméletes módon véget vessen a vigasságnak.

— Királyunk rosszul lett, urak — hebegte, amint szóhoz juthatott a lármától. — Ne essék részetekről nehezteles, ha anyámmal arra kérünk, kíméljük a beteget csenddel. Adódhatik még alkalom a máskor való folytatásra.

A halotthalvány ifjú maga is majd összeroskadt, amint ezeket a szavakat kimondotta. Csak azok értették, akik közvetlen közel ültek, ám ezek sietve tovább adták, s a balhír futótűzként terjedt a vendégseregben. Mint az szokás, rémhírek fogantak meg máris, s a jelenlévők javarésze sejteni kezdte a szomorú valóságot. Percek alatt kiürültek a tágas termek és szinte halotti csend borult a királyi palotára.

A hazaszállingozó vendégek s a hajóikra sietö keresztesek a városban is mihamar elterjesztették a leverő

újdonságot. A lakosság jórésze még fenn volt, a férfinépséget ingerelte a nagy idegenjárás s bár nem értették a nyelvöket, igyekeztek barátkozni a keresztesekkel. Most mintha a hirtelen jött rossz hír újból felkavarta volna a hangyazsombékot. Esztergom városának lázas és nyugtalan éjszakája volt.

Mindenki leste az új híreket a palota felől. Ám onnan az éj folyamán nem szivárgott ki többé semmi. Az érsek, Ombod nádor és az osztrák herceg nem jöttek ki onnan este óta, a többiek nem tudtak ujat.

Odabenn az éjjel senki sem húnyta le a szemét. Mindenki zokogott a fiatal királyi tetem körül. A fájdalom őszinteségében nem volt különbség. Az egész ország szerette a szelíd ifjú uralkodót, akiről egyetlen zsarnoki tettet nem jegyzett fel a történelem. Kivégzés, szemkitolás, s más ilyen kegyetlenség nem tartozott megtorlási eszközei közé, ellenben az atyjától örökölt jólelkűséggel futni engedte annak idején még legnagyobb ellenségét, az »öreg« Istvánt is.

Csak akik setét, önző céljaikat az igazság rovására akarták érvényesíteni, azok lehettek ellenségei.

Szűkebb környezete, amely most körülvette halálos ágyát, távol állott ettől. A fájdalom szívbehasító első kitörését a nehéz gondok kitornyosodása váltotta fel a homlokokon. A lesujtott anyakirályné igyekezett összeszedni minden maradék lelkierejét. Hogy össze ne roskadjon, Géza fia támogatta. Az özveggyé lett — várandós — Ágnes nemcsak magát: szíve alatt hordott reménységét féltette, s apja, Henrik herceg folyton azt hajtogatta, jöjjön vele haza, ne maradjon a bizonytalan idegenben. Lukács érsek egyre imádkozott, égreirányzott szeméből potyogtak a könnyek fehér szakállára, Ombod, a hű nádor és Bicenus, a királyi nótárius némán, meghatottan keseregtek.

Egyelőre mindenkinek minden gondolata az elszállott drága lelket kísérte az isteni ítélőbíró elé. De a jelen szörnyűsége, az ország jövőjének bizonytalansága ki kellett hogy zökkentse őket a fájdalmas eldermedésből. Valamit cselekedni kellett.

Sem az anyakirályné, sem Géza herceg nem voltak képesek életrevaló eszmét kitermelni. Még a jövőről semmit, csak a multat hánytorgatták.

— Mérgezés volt — állapította meg Géza tudj' Isten, hányadszor, amikor ezt már csakugyan mindenki tudta.

— Az hát — felelt Ilona hercegnő, az elhúnyt király 15 éves kis nővére. Azt is sejtem, honnan hozták a mérget. Csakis Görögországból.

— Kétséget nem szenved — szólt Géza. — Lám, mégsem tudtunk eléggé vigyázni. Ámbár — ha ezer szemünk lett volna is, Mánuel ravaszságát ki nem játszhatnánk. Csakis tőle telhetett ki ez a pokoli tett.

— No meg... kinek volt még érdekében? — szólalt meg Henrik herceg, látva, hogy a család egyik tagja sem meri titkos gondolatát, szörnyű gyanúját kimondani.

— Hát az — vagy tudott róla, vagy nem — folytatta Géza az okoskodást. — Fivért vádolni szörnyű felelősség. Agyafurt kitervezés, óvatos keresztülvitel kellett ide, amihez az ő kezei még aligha elég hosszúak. De ha Mánuel tette is, egy világosan áll: az, hogy Béla érdekében történt. Hogy tőle szépen szabaduljon.

— És a tettes? — vetette fel a fontos kérdést Ombod nádor. — Hiszen a legszélesebb nyomozást kell indítanunk! Ha az kézrekerül, minden kitudódik!

— Csakhogy, jó nádorom, azt aligha keríted kézre! Nem is lehetett máskép: a méregkeverő tudatosan élt ez alkalommal. Felhasználta az időpontot, amikor a különböző nációkból összetoborozott keresztesek itt átvonulnak. Közéjük vegyült, tehette, hisz minden városban új és új elemek csatlakoztak a sereghez. Legtöbbjök nem is ismerte egymást. Mi meg elkövettük azt a meggondolatlanságot, hogy idegenekkel pótoltuk a palota elégtelen szolgaszemélyzetét. A gonosztevő — s azt biztosra veszem — ezek közé furakodott s azontúl könnyű dolga volt. Mérget keverni a király ételébe vagy cseppenteni serlegébe elég egy pillanat. Aztán — kétségtelen — azonnal kereket oldott. Meg se várhatta a hatást. Hosszú az útja vissza Bizáncig és útjában, futtában úgyis utóléri sikerének híre. S melyikünknek tűnhetett volna fel, ha a sok ismeretlen felszolgáló egyike hiányzott, eltünt?

— Úgy lehetett, ahogy Géza mondja — helyeselt Ágnes királyné. — De mégis tennünk kell valamit, hogy elvegye büntetését. Ekkora gonosztett nem maradhat torlatlanul.

— Sajnos, csak az értelmi szerzőket vonhatjuk felelősségre. Vagy félek, még azokat sem — szólt Géza lemondóan.

— Vissza kell tartanunk a kereszteseket. Holnap minden csapatuk vezére tartson legszigorúbb vizsgálatot, ha kell, a gyanúsaknál kínvallatást s Welf Henrik herceg tudni fogja a módját, hogy ítélkezzék — indítványozta a nádor.

— Ezt nem szabad tennünk — szólalt meg most Lukács érsek komoly basszus hangja. — A keresztesek hadd menjenek, csak növelnék a zavart. Még Florentiust is velök küldöm kísérőül további útjokra. A gyilkos csak álkeresztes lehetett, aki — igaza van hercegünknek, — régen odább állott. A vizsgálat meddő lenne és csak rossz vért szülne. Még nekünk támadnának, emlékezzünk Kálmán király idejére. Ha csak parányi reményem lenne, hogy a tettest köztük találjuk, máskép beszélnék. De mindenki tagadna, s hogy bizonyítanók rá az igazira? Hiszen — senki sem látta!

Ebbe kénytelenek voltak belenyugodni és kezdték a temetés részleteit megbeszélni. A szomorú tárgyhoz alig kellett hozzászólniok: az érsek vállalta az egész rendezést. Mindent nyugodtan rá lehetett hagyni.

De még ezzel sem érhetett véget a szomorú éjjeli tanácskozás. Hátra volt még a legfontosabb. Az ország sorsa. Mindenki érthetően fázott a kérdés felvetésétől. Géza herceg, a dinasztia jelenlévő férfitagja érdekelve érezte magát. Ő nem akart hozzáfogni a kényes tárgyaláshoz.

Mindenki feszült figyelme az érsek felé fordult. Tőle várták az okos szót. Másfél évtizede nem hiába tartották az ország legbölcsebb emberének. Már más hasonló válságban is hallatta szavát, aminek mindenkor súlya volt. Ítéletében megbíztak és véleménye orakulumnak számított. Rómában egykor Catonak lehetett az övéhez hasonló tekintélye.

— A tragikusan megürült trónra pedig — kezdte ünnepies komolysággal a nélkül, hogy más felvetette volna a tárgyat — mindnyájunknak, akik itt egybegyültünk, csak egy jelöltünk lehet, fenséges hercegünk, Géza...

Valamennyien előre tudták és természetesnek találták a kijelentést, a jelenlévők egyike sem táplált más véleményt. A herceg tiszteletteljesen hajolt meg az érsek előtt, aki áldóan tette fejére két kezét. Azután a család felé fordult s azok viszont előtte hajoltak meg. Anyjának pedig áhítatos hódolattal csókolt kezet, aki szeretettel keblére ölelte. Lelkes, kitörő éljenzés a halottas ágy mellett nem lett volna helyénvaló, de a szemekből meleg szeretet megnyugtató fénye sugárzott mindenfelől a népszerű herceg felé.

Lukács érsek ekkor újra felemelte kezét, jeléül annak, hogy még akar valamit mondani.

— Mert bár életkor szerint Bizáncba költözött Béla hercegünket illetné a szent király koronája, vannak nyomós okok, amelyeknél fogva kivételt kell tennünk s eltekintenünk az örökösödés rendes sorrendjétől. Mielőtt azokat részletezném, kérdezem a magas és legmagasabb jelenlévőket, van-e köztük, aki az adott rendkívüli esetben Béla jogát előbbre helyezi Gézáénál?

Mély hallgatás volt a felelet. A jelenlévők kivétel nélkül Géza trónöröklését tartották természetesnek.

— Első okunk a mellőzésre az a szomorú tény, hogy az idegenbe szakadt királyfi vallásban is a schizmatikusok híve lett. Szent István koronája szakadárnak fejét nem érintheti.

— Igaz! Úgy van! — hallatszott némi mormoló helyeslés.

— Továbbá: nagyon jól esnék atyai szívemnek, ha boldogult királyomnak édesöccsét teljesen mentesíthetném a testvérgyilkosság gyanúja alól, de a »cui prodest?« kérdésre adandó felelet e részben fölötte nyugtalanító. S ha hinni szeretjük is, hogy nem ő volt a tett kezdeményezője, nem áll tisztán, vajjon nem tudott-e róla. Már pedig hogy ilyen gyanúnak még árnyékával is terhelten

— a szeplőtelen trónra üljön — vajjon kívánatos-e ez az országra?

Mindenki hallgatott. Senki sem tartotta kívánatosnak.

— És ami ezeken kívül szintén ellene szól, az, hogy tíz év óta távol az országtól, más szokásokat vett fel, más erkölcsök közt él, egy romlottlelkű autokrata eszméit szívta magába. Hogyan várhatnók, hogy alkalmazkodni tudjon honi viszonyainkhoz? Szörnyű felfordulást okozna újításaival!

Az érsek kifáradt a beszédben, s Ombod nádor vette át a szót.

— Sajnos, a herceg nemcsak idegenné, de volt idő, mikor ellenséggé is vált. Nem harcolt-e hazája ellen Zimonynál és másutt? Ha mással nem, ezzel játszotta el örökre a trónhoz való jogát.

— Ezzel szemben — folytatta most ismét Lukács — Géza herceget mindnyájan ismerjük, szeretjük. Köztünk nevelkedett, tisztában van nemzetünk törvényeivel, szokásaival, bírta István királyunk s a felséges anyakirályné teljes bizalmát. Ahogy eddig megállotta helyét minden körülmény közt, mint koronás király is méltó utóda lesz atyjának, bátyjának.

Az elhúnyt uralkodókról való megemlékezés ismét könnyeket csalt az ősz egyházfő szemeibe.

— Éljen harmadik Géza király! — hallatszott a háttérből a pajkos Ilona hangja, aki a gyász dacára nem tudta magát türtőztetni. Rosszalóan pillantottak feléje, de az éljenzésnek a gyász parancsolta hangfogóval ugyan, visszhangja kelt.

— Még nem vagyok készen — emelte fel szavát újra az érsek, látva, hogy a többiek a szellemi vezetést önkényt reábízták. — Feltehető, hogy akinek érdekében a gyilkosság történhetett, sietni fog mindenáron annak gyümölcsét is megmenteni. Vagyis: készen kell lennünk rá, hogy Béla is ragaszkodik vélt jogához. Egy-kettőre ránkcsap, még pedig görög segítséggel. A dologból háború is lehet.

— Kiverjük őket! Állunk elébök! — hallatszott Ombod nádor hangja és nyilvánvaló volt, hogy Henrik herceg, Ilona és a királynék is helyeselnek neki.

— Mindenesetre sietnünk kell, hogy befejezett tény elé állítsuk őket. Amint eltakarítottuk a drága hamvakat, meg kell tartanunk a koronázást.

*

Másnap korán reggel a város összes harangjai megszólaltak. Komor márciusi vasárnap volt, az emberek kisírt szemekkel, fázékonyan gyültek össze és siettek a templomokba, imádkozni az elhúnyt király üdveért. A keresztesek hajói lassú méltósággal úsztak lefelé a nagy folyón.

A temetés megtörténteig — ami néhány napig elhúzódott — nem volt szó a koronázásról. A családi tanács szinte elintézett dolognak tekintette, s fel sem tételezte, hogy lehetnek a főurak közt, akik másként gondolkoznak. Ám a legszelídebb, legigazságosabb uralomnak is vannak elégedetlenjei: emberek, akik a közfelfogásnak ellenszegülve, vállalják a kockázatot, hogy aztán — ha sikert érnek, megsüthessék saját pecsenyéjüket.

Se szó, se beszéd, néhány főember máris kiment Görögországba — Béláért. De ezek meglepetése is nagy volt, amint a királyfit már Szófiában útban találták, még pedig nem is egyedül, hanem hatalmas bizánci sereg közepette a bazileusz társaságában. Mintha csak előre tudtak volna István haláláról, másként szinte megmagyarázhatatlan volt a boszorkányos gyorsaság. Gondolkodóba estek maguk a Bélapárti főurak is, de Mánuel oly nyomatékos fenyegetésekkel támogatta Béla trónigényét s a felkészületlen országgal szembenálló haderő oly erős volt, hogy minden aggályoskodásnak el kellett némulnia és Bélát hanyatthomlok rohanvást behozni az országba.

Mánuel maga kiáltotta ki — még ott a tábor közepén — Bélát magyar királlyá, megeskette, hogy egész életén át neki és a római birodalomnak barátja marad, érdekeiket szolgálni fogja, aztán nejével, az érte jött magyar urakkal és fényes bizánci kísérettel — melynek élén János protosebastos állott — útnak indította Magyarország felé.

Géza herceg és pártja egyszer csak azon vette magát észre, hogy Béla az országban van és hívei — hála a bizánci megszámlálhatatlan aranyaknak — a bizánci támadással való fenyegetőzésnek és a tömegkegy és hangulat

megbízhatatlanságának — számban napról napra gyarapodnak. Hovatovább csak maga a királyi család, Lukács érsek és III. István egykori legszemélyesebb hívei maradtak Géza pártján. Részére minden el volt veszve.

Az érsek azonban hű maradt az általa igaznak ismert ügyhöz. Sem jó szóval, sem fenyegetéssel nem volt rábírható, hogy a koronát Béla fejére tegye. Végre is — hosszú hónapok múlva — a pápával lefolytatott levelezés eredményeképpen — a kalocsai érsek tette ezt meg. Eufrozina anyakirályné — azért, hogy ifjabb fiát pártfogolta, fogságba került, utóbb számüzetésbe s bizánci földön mint apáca fejezte be életét, Géza pedig tizenöt évig sínylődött honi rabságban s csak Béla második nejének, a francia Margitnak emberséges érzülete és az 1189-ben a keresztteshaddal átvonuló Barbarossa Frigyes császár közbenjárására szabadult ki, akkor is oly feltétellel, hogy a keresztesekkel kimegy az országból és ide soha vissza nem tér. Mint ama század minden hajótörött magyar trónkövetelőjének, neki is Bizánc adott menedéket, feleséget — akkor már a Komnenek helyén az Angeloszok uralkodtak — s annyit tudunk még róla, hogy fiai voltak, akiket emberöltővel később a II. Endrével elégedetlen magyar urak az Árpádok trónjára méltóknak találtak, s ha levelöket Szaracén fia Domald el nem kobozza, be is híttak volna.

Így azonban a dinasztiának ez az életerős ága odakinn lassan az ismeretlenség homályába veszett, eredményekép a hagyományos átkos testvérviszálynak. Mintha bizony oly bőven hajtotta volna az Árpádok fája a fölösleges aranyágacskákat!

Egy kicsi véletlenen múlt — ha Géza ül a trónra — mi másként alakulhatott volna egy ország sorsa... Lehet, hogy a II. Endre, IV. László féle gyenge ivadékok helyett erőteljes, nagy királyok sora vitte volna előbbre nemzetünket, s ki tudja, vajjon ama szomorú 1301-es évben meg kellett volna-e fordítani az Árpádok oroszlános címerét, avagy még évszázadokkal tovább uralta volna a magyar-született urát, egy-egy Árpád királyt... Meddő ezen gondolkodni...

Géza emberei még keserűbben lakoltak, Vatha ispánnak szemeit tolatta ki Béla, István választott kalocsai

érseket letette, mindez megmutatta, hogy a II. Géza, III. István szelíd uralmát keményebb kormányzat váltotta fel. Mégis az utókor közvéleménye III. Béla korát dicsőségesnek jelzi, megfeledkezve arról, hogy amazokhoz képest, akik szünetlenül élethalálharcot vívtak a külső nagyhatalmakkal, ennek játékosan könnyű volt a dolga. Az európai helyzet éppen az ő idejében történetesen áldott békéssé alakult, ebben szerencséje volt minden elődével szemben s ily időkben elkormányozgatni az országot — nem is halhatatlan érdem. Annyit, mint Béla, két előde is alkotott volna, ha a sors hasonló békeidővel kedvez nekik. Trónra jutott két fának egyikéből sem lett igazán nagy ember, sem Imre, sem II. Endre nem igazolta a hozzájok fűzött reményeket.

XXIV.

Bizáncban Alexiosz-Béla távozását és a kis Alexiosz koronázását más szenzáció váltotta fel. Híre járt az érdekes, félelmetes Andronikosz érkezésének. Sok éve nem látta őt a főváros, az ifjabb nemzedék nem is ismerte, de az idősebb beszéde alapján szinte emberfölötti, legendás alakká növesztette képzeletében. Ám az öregek is kíváncsiak voltak, miként változtatták meg Bizánc legszebb férfiát a számüzetés hosszú esztendői.

Arról sugdostak, hogy a hatalmas kényúr — kényre kegyre adta meg magát a bazileusznak, még pedig önkényt, csupán azért, mert szeretőjét, a volt jeruzsálemi királynőt, akit helyette elfogtak, nem tudta nélkülözni. Ez csak még érdekesebbé tette őt a tömeg előtt, s mindenki azt szerette volna tudni, hogyan fog felette a császár ítélkezni.

Nem is mint fogoly, de tisztes kísérettel vonult be a fővárosba. Kétségtelenül a bazileusz emberei voltak, akik vele jöttek, de ő maga kérte azokat biztonsága okáért. Ennélfogva nem is úgy bántak vele, mint fogollyal.

A császárral való első találkozást azonban fölötte színpadiasan akarta Andronikosz megrendezni. Egész teste köré — ruházata alá rejtve — vastag és hosszú vasláncot csavart, amely a nyakától egész a lábáig függött le, s amikor a Blachernae palotában Mánuel színe elé

vezették, az egész egybegyült udvar előtt arccal a földre vetette magát s forró könnyeket hullatva esedezett a császár bocsánatáért. A bazileuszt erősen megindította ez a nyiltan kimutatott, őszinténeк hitt töredelem, ő maga is sírva fakadt, és barátságosan felszólította unokafivérét, keljen fel.

De amaz ragaszkodott ahhoz, hogy földreborulva maradjon és azt kívánta, hogy vasláncánál fogva fogolyként vezessék — egészen a trón lábáig. A körülálló főurak egyike, a fiatal Angelosz Izsák tette meg neki ezt a szívességet. Ott mégegyszer — telve alázatos bűnbánattal — földre borult és valósággal zokogott.

Mánuel szívében most már erősen megmozdult a gyermekkori pajtás iránt még mindig érzett rokonszenv, felállott a trónról — csak közelrokonnal szemben tehette — s felszólította, jöjjön hozzá. Azután melegen megölelte, megcsókolta és úgy bánt vele, ahogy a megtért bűnössel az Üdvözítő. Mindenkit meghatott a császár nagylelkűsége s Mánuel maga is úgy indokolta bizalmasai előtt, hogy »ilyen kíváló embert ily hosszú távollét után ugyancsak illett megbecsülnie«.

De az egykori, igazi bizalom mégsem tudott a szíveikbe visszatérni. Félig a tudat alatt telve volt mindkettő gyanúval és érezték, hogy két éles kard nem fér meg egy hüvelyben. Ha sokáig maradnak mindketten Bizáncban, előbb-utóbb valami módon kiujul köztük az engesztelhetetlen ellentét. Mánuel ügyesen, tapintatosan vette ennek elejét: Oenaion városában, a Feketetenger déli, kisázsiai partjának egy kies félszigetén adományozta meg birtokkal, palotával, évjáradékkal, s ezt a paradicsomi helyet jelölte ki tartózkodásául. Félig számüzetés volt, de tisztességes, és Andronikosz, tájékozódva, hogy még mindíg el nem temetett terveinek úgysem kedvez a mostani idő, készségesen elment oda jobb időkre várakozni. Annál is inkább, mert Theodorát és gyermekeit visszakapta és diadallal vitte őket Tusculanumába; ahogy idézgette: »távol Jupitertől és távol villámától.«

És a szerelem boldog idillje kezdődött számára újra, szinte talán beláthatatlan, zavartalan évekre, sokkal kedvezőbb körülmények között, mint valaha. Most szabad volt, mindenkitől megbecsülve, császárával kibékülve,

anyagilag biztosítva. Nem kellett törődnie semmi egyébbel, mint övéivel, nem résen lennie ellenséges betöréssel szemben, nem rettegnie, hogy idegen uralkodók kegyéből kiesik. Símán, szabályosan hagyhatta folyni maga körül az élet árját.

Szinte egykedvűen vette tudomásul még ugyanabban az évben két nagy egyéniség elköltöztét. Nureddin az év májusában, Amalrich király júliusban cserélte fel a földi uralkodást a túlvilággal. Mindez alig érdekelte. Inkább csak az: mikor fogja Mánuelt már kiböjtölni az életből?

Ám arra még soká kellett várnia. És még a gondolatot is lelke legtitkosabb redőibe rejtenie. Hiszen ama nevezetes jelenetnél ünnepies hűségesküt tett Mánuelnek és fiának Alexiosznak. Senkinek sem szabad sejtenie, hogy gyötrik még az utógondolatok. Higyje mindenki azt, hogy véglegesen szakított minden régi ambíciójával, hogy az öregkor bölcs megnyugvásával elfeledte minden egykori trónra való aspirációit, s háborgó, kevély lelke végleg lecsillapult. Hiszen hatvanadik évéhez közeledett.

De ha egyedül volt, s még a szeretett nő sem nézett a lelkébe: megderesedett fejében mást forgatott. Érezte, hogy teste erőteljes, arca fiatalos, szelleme frissen lángoló. Most, most, ha jönne az alkalom! Csak egy szikra kellene s a színleg elnyomott vágyak tettekké robbannának, s élni tudna a hatalommal. Vajjon eljön-e valaha ez a várt pillanat?

*

Közben pedig a drága Theodorával filozofált békés visszavonultságban. Régi kalandjaikra visszaemlékezve, a bibliai Dávid királyhoz hasonlítgatta magát, akinek szintén szenvednie kellett az irigységtől és menekülnie ellenségei elől. Csakhogy neki különbekkel volt dolga, mint a szent királyi prófétának...

— És lám, Dávid király lett — folytatta okoskodását — s az én csillagaimban is az áll, hogy uralkodnom kell még a világ legelső birodalma felett...

Theodora azonban szelíden mosolyogva, kíméletesen ellenmondott.

— Mi szükséged volna még arra, szerelmes uram? Eddig, viszontagságaink között magam tartogattam ébren

leggondosabban ezt az életcél kitűzésedet. Akkori viszonyaink között el kellett érnünk valamit, s lehetőleg úgy, hogy az a valami: minden legyen. Most ilyen célok hajszolását hagyjuk — a fiaidra. Legyenek rajta ők, ha majd kedvük lesz rá. Mi pedig örüljünk a pihenésnek, amely ugyancsak ránk fér. Fáradt, öreg embernek fölösleges már — délibábokat kergetnie. Meg aztán esküt is tettél a császárnak és fiának, az is csak valami. Amíg én élek és melletted vagyok, nem engedlek esküszegővé lenni.

— Hiszen tudom én: te vagy az én jó szellemem. Ha csakugyan le tudnék mondani valaha — álmaimról, csak a te kedvedért tenném. De hogy fáradt öregnek tarts, az ellen még tiltakozom. Nem érzem magam annak és többet tudnék a trónon tenni két esztendőn át, mint Mánuel harminc alatt...

— Hagyjuk ezt a Gondviselésre, örüljünk inkább a jelennek. Lásd, Andronikosz, mi mégis a sors ritka kiválasztottjai vagyunk. Sok évig éltünk — a zaklattatások közt is — egymás szerelmének boldogságában. Ennek egyszer — hirtelenül — vége szakadt. Erőszakkal szétválasztottak, mindketten azt hittük: örökre. Ilyen katasztrófák rendesen a boldogságot visszahozhatatlanul megsemmisítik. S íme, nálunk — e kis megszakítás után — újra kezdődött minden, még szebben, biztonságosabban, mint első ízben... Szinte nem is képzeljük a végét másképp, mint ásóval, kapával... Hány halandó részesül ilyen szerencsében?

— Igazad van. Csak ne lenne az ember örökké elégedetlen. Mindíg többet kíván, s ha érzi is, hogy boldogsága tökéletes, nem tudja elhinni, hogy azontúl ne fokozhatná...

— Amit pedig te kívánsz — félek, a Danaidák ajándéka lenne. Nemhogy fokozná: összetörné szerencsédet. Mert esküszegés lenne az ára. Ilyenekre bűn nélkül gondolhattál akkor, amikor halálra keresett a bazileusz, de ma csupa jósággal halmoz el minket — ilyenkor csak nem viszonozzuk ezt — kígyómarással? Te eddig hallgattál rám, Andronikosz. Őrangyalod leszek ezentúl is. Meg foglak óvni, vissza foglak tartani a legszörnyűbb bűntől...

Andronikosz nem fárasztotta magát az ellenmondással. Most úgysem időszerű még semmi. Majd ráér határozni, ha annak ideje elérkezik.

— Csak egyre emlékeztetlek még, drágám. Bizánc mai közvéleménye Mánuelt szinte emberfeletti nagyságként szereti feltüntetni. Szolgalelkű hízelgői egyenesen Nagy Konstantinnal, Jusztiniánosszal, II. Baziliosszal vonják párhuzamba, nagyapánkat, Alexioszt nem is említve, akit — szerintök — Mánuel messze felülmúl. E hangadó talpnyalók elhitették a könnyen befolyásolható tömeggel, hogy Mánuel Bizánc újjáteremtője. Holott — józanabb szemszögből nézve — félek, hogy a birodalom sírásója.

Theodora megcsóválta fejét és mosolyogva, ujjaival tréfásan megfenyegette Andronikoszt.

— Ej, ej, — az engesztelhetlen gyűlölet milyen messzire viszi az embert! Hogy lehet már ilyet mondani? Ha nem is Jusztinián, de nagy császár, azt tagadni bűn volna!

— Testi termetre — igen — felelt Andronikosz cinikusan. — De lelki nagyság nincs benne. Még kevésbbé ítélőképesség. Ha nem is gyűlölném, akkor is ezt látnám — és éppen e belátásomnál fogva értékelem magamat többre nála — hogy politikája végzetesen elhibázott. A nyugati szokások, intézmények barátjaként tünteti fel magát, azokat mint reformokat vezetgeti be nálunk, szinte elismerve ezzel a birodalom gyengeségét. Sőt, kikezdi orthodox egyházunkat és kacérkodik az únió gondolatával, holott észre kellene vennie, hogy ez az út elhibázott és lehetetlen. Az egyház »noli me tangere« és évszázados hagyománnyal nála sokkal nagyobb ember is hiába szállna szembe. Ezzel elidegenítette magától a hatalmas klérust, amely — ha egyszer Mánuel uralkodása végetér — bizonyára sietve semmisíti meg minden alkotását.

— Ez igaz. De magad mondottad, hogy a birodalomnak szüksége van a nyugati hatalmak rokonszenvére. Hogy azokkal szorosabb közösségre kellene lépnünk s nem elkülönülnünk, ahogy most vagyunk, amikor szinte egy egész világ áll köztünk. Mit tehetett volna hát e cél érdekében?

— Hát — egészen ellenkező politikát folytatni. Ha már hódítást akart tenni, tette volna ezt a keleti határokon, amelyeket különben is minden áron meg kellett volna erősítenie. E helyett becsvágya abban merült ki, hogy az úgynevezett nyugatrómai császárnak — a németnek —

ártson és tekintélyét csökkentse. Emlékezhetsz rá, hogy első apósát, Konrádot sem ismerte el magával egyenrangúnak. Mit árt az a bizánci bazileusznak, ha az a nyugati uralkodó is császárnak hivatja magát? Ilyen hiúságokon felül kell emelkedni és a nagy cél, a keresztény világ szolidaritása — érdekében — elnézni.

— Hiszen nem állt háborúban a német Imperátorokkal...

— Mert nem tudott eljutni odáig. Nem engedték a közbeeső hatalmak, Magyarország, Velence és a normann Szicilia, amelyek — közelebb érezvén magukat a nyugatiakhoz, önkénytelenül védelmezőivé váltak Barbarossának. Ezekkel való meddő harcokban fecsérelte el hiába minden hadi erejét, a helyett, hogy Keleten a fenyegető pogányság ellen törekedett volna számottevő eredményt elérni. Így mit ért el? Meggyűlöltette magát a Nyugattal, amely a birodalmat úgy tekinti, mint idegen testet Európa szervezetében, és alattvalóival, a hiábavaló háborúkra szedett óriási adók miatt.

— Sokban igazad lehet. Te tisztábban látod ezeket, mint én — nő létemre.

— S így a gyujtóanyag egyre halmozódik. Olyan felfordulás lesz itt, ha a császár egyszer behúnyja szemét, amellyel egy gyermek keze nem tud megbirkózni. Gondolj az ellenséges papságra, a végsőkig elkeseredett adózó tömegre s a prédára leső hatalmakra. Egyszerre kirobbanhat ezek szenvedélye s akkor olyan földindulás lesz Bizáncban, amilyet mi éltünk át 1170-ben Bagdadban...

— Csakhogy akkor igazán a föld rengett, nem az emberek lelke...

— Jó, jó, csak párhuzamot mondok. Emlékszel a páni félelemre, a rettenetes fejetlenségre? Az emberek tanácstalanul, jajveszékelve futkostak rombadőlt utcáikon, s mert nem volt kin bosszút állni: egymásnak estek. Minden rend felborult s az emberekből — a szörnyű félelem kiváltotta az ősi vadállatot, amíg egy erőslelkű ember — ez esetben a kalifa — ki nem állott merészen a porondra és hatalmi szavával, erélyével rendet nem parancsolt. A kellő időben való megfelelő fellépésnek megvan az eredménye...

— Mit akarsz ezzel mondani? — kérdezte Theodora, nem értve, hova céloz Andronikosz.

— Azt, hogy akkor jöhetne meg az én időm. Egyenesen szükség lesz rám. Hívni fognak. S én — elmegyek.

Most már Theodora mellőzte a válaszolást. Nézetét már előbb elmondta és bízvást hihette, hogy a dolog egyelőre korai. Meg, hogy minden úgyis másként szokott alakulni, mint ahogy azt kiszámítják.

*

A bazileusz maga is kezdte belátni, hogy a Nyugat elleni harcai meddők, s a még buzduló tetterőt másutt készült kihasználni. Nagy vállalkozásra határozta magát: a kisázsiai Ikoniumot akarta meghódítani, ezt a művelt provinciák közé beékelt szeldsuk-török birodalmat, melynek szultánja, II. Kilids Arszlán — folytonos betöréseivel — oly sok kárt okozott a birodalomnak. Nagy erővel indult a nagy vállalatra. Mozgósította a római alattvaló szerbséget, segítséget kért III. Bélától — most szövetségesétől — aki Ombod bán és Leusták vajda vezérlete alatt küldött is jelentékeny haderőt, a bizánci seregben pedig a császári családnak úgyszólván minden fegyverfogható tagja ott volt. Még a sógor, Boemund antiochiai herceg is, kinek atyja, Rajnald, Mánuel és III. Béla apósa, ezévben szabadult ki 16 éves arab fogságából. Szerepelt a harcosok közt Lapardasz Kontosztefanosz Andronikosz és más, az egykori magyar háborúkból ismert, kipróbált vezérek.

Már a hadjárat elején az a hiba esett, hogy a magyar és szerb csapatok nagyot késtek, s Mánuel kénytelen volt a tavaszra tervezett támadást nyárutóra halasztani. Phrygia déli részén, a Menander folyó mentén nyomult a császár előre nagy reményekkel. Ám számításait egy keserű véletlen kegyetlenül keresztülhúzta. Kilidzs Arszlánnak ideje volt előkészülnie, s amint a római sereg a nagy hegyek közt kanyargó zubricai szoros úton át igyekezett a még elég távoli Ikonium felé, a törökök Myriokephaloi-nál váratlanul meglepték s a lehető legkedvezőtlenebb helyen ütközetre kényszerítették.

Irtózatos csata fejlődött ki, de a meglepetésből alig ocsudó keresztények pánikja mindjárt az elején eldöntötte. Mánuel óriási vereséget szenvedett. Oldala mellett esett el sógora Balduin, s a császári család tagjai: János pro-

toszebasztosz, ennek sógora, Kantakuzenosz János és Vatatzész Andronikosz. Maga Mánuel is megsebesült. Pajzsába harminc nyílvessző fúródott és megmenekülését egyrészt annak köszönhette, hogy a római hadsereg régi kis kerek pajzsa helyett újabban a nyugati mintájú széles nagy pajzsokat vezette be, másrészt két magyar vitéz, Tamás és Lobi erdélyi urak önfeláldozó buzgalmának, kiknek segítségével mégis keresztülvágta magát a túlerőn. Egy rohanó törököt azzal a darabbal, ami eltörött lándzsájáról még kezében maradt, halálosan főbe ütött, egy másikat pedig a kísérőjétől elkapott dárdával szúrt keresztül. A nyugatiaktól átvett hosszú lándzsák használata életét mentette meg.

Ám mialatt az üldözők elől egérutat nyerve, seregének maradványait kereste, erősen elfáradt, megszomjazott. Akkor már minden veszve volt, s a vert sereg túlélői a halálos kimerültségtől elaléltan csoportokban feküdtek, amerről a szörnyű tusa már elviharzott. Egy tisztáson a bazileusz néhány pihenő harcosára akadt, maga is ledőlt a közelükben, s egyiküket odaintve egy kancsó vizet hozatott a közeli folyóból.

Mohón kezdte szürcsölni az epedve kívánt üdítő italt, de alig ízlelte meg, undorral és borzalommal tolta el magától az edényt. A víz ihatatlan vérízű volt.

— Én szerencsétlen! — kiáltotta fel rémülten — keresztény vért ittam!

Távolabb tanyázó embereinek egyike meghallotta. És mintegy önkényt, a szívéből fakadt válaszképpen hangosan mormolta a szakállába:

— Ittál te már gyakran keresztény vért, iszod régtől fogva, bele is részegülsz, mikor szegény népedet adókkal sanyargatod, nyúzod!

A többiek durván, nyersen felvihogtak.

A császár szinte kővédermedt. A véres összeomlás, a katasztrofális vereség eme szörnyű napján — íme arról kell meggyőződnie, hogy saját alattvalói is gyűlölik, kegyetlen zsarnokot látnak benne. Hirtelen düh öntötte el és halálraszánta a vakmerő felségsértőt, de aztán körülnézve a vér és pusztulás szomorú színhelyén, keserűen elmosolyodott és úgy tett, mintha nem hallotta volna a

kegyetlen megjegyzést, amelyet az elkeseredett vitéz bizonyára csak körülötte pihenő bajtársainak szánt, s fogalma sem volt arról, hogy azt a császár is meghallotta.

De Mánuel — ha hallgatással nyelte is el — nagyon a szívére vette az egyszerű ember ez ítéletét, hosszú uralkodása fölött mondott szomorú kritikáját. S még inkább magát a nap szörnyű vereségét, amelynek véres emlékei ezentúl folyton kísértettek álmaiban. Lelkét annyira megtörte ez a csapás, hogy többé sohasem tért vissza régi kedve, önbizalma s ha még utóbb némileg ki is köszörülte egy — a törökök fölött aratott győzelmével — e csorbát, csak romja maradt régi önmagának. S mivel a csapás ritkán jön egyedül, meg kellett érnie, hogy a következő évben Barbarossa Frigyes, a gyűlölt, lenézett »nyugati császár« szövetségre lépett a szeldsuk és kurd fejedelmekkel.

A lelkén rágódó sebet a messze jövőbe vetett reménységgel igyekezett enyhíteni. Bár csillagjósai még 16 éves dicső uralkodást jósoltak neki, jónak látta — fiának útját egyengetni, neki élettársat szerezni. Természetesen — nyugatról. A pápa, a szigorú, puritán III. Sándor adta meg neki az eszmét, hogy az öreg francia király kicsi leányai közül válasszon fiának arát.

VII. vagy Ifjú Lajost Mánuel már jó 30 év előttről ismerte, amikor az a második kereszteshaddal Bizáncon átvonulva, a bazileusznak vendége volt. Most már ugyan rég nem volt ifjú, inkább későbbi jelzője illett rá: Lajos a »szánalmas«, de harmadik felesége, Champagnei Alix még aprócska gyermekkel örvendeztette meg 1171-ben az 51 éves apát.

Ezt a kis Ágnest Barbarossa fiának, Henriknek szánták, de a pápa annyira megijedt a tervtől, hogy a legkeresztényibb király leánya az Egyház konok üldözőjének váljék menyévé, hogy levelében kérve kérte Henrik reimsi érseket, VII. Lajos fivérét, beszélje le róla a királyt, sőt ha kell, akadályozza meg a szándék megvalósítását. Vegye inkább rá, hogy leányát a bizánci imperátor fiához adja, aki ugyan schismatikus, de ez még mindig kisebb baj, mint az excommunikált Hohenstaufennel való összeköttetés.

A politika ezúttal is győzött a dogmatikus szigorúságon. Különben III. Sándor összeköttetést tartott fenn a

szakadár Mánuellel, aki állandóan tárgyalt vele a két egyház újraegyesüléséről, az únióról. Nem rajtok, de alattvalóik szűk látókörén múlt, hogy ez nem sikerült. Mánuel egyébként III. Sándort egymásután három ellenpápájával szemben támogatta, viszont a pápa megkérte rokona Frangipani Odo számára Mánuel unokahugának kezét.

Amikor Fülöp flandriai gróf 1178-ban mint zarándok a Szentföldről visszatérve Bizáncot érintette, Mánuel azzal bízta meg, hogy hazaérve, kérje meg a francia királytól Alexiosz számára Ágnes hercegnő kezét.

A nyolcéves királyleány a következő évben — genuai hajókon — elhagyta Franciaországot, hogy soha többé viszont ne lássa.

*

Bizánc ezidőben egy hosszú dicsőséges uralkodás szomorú végnapjainak hangulatát tükrözte. A myriokaphalo-i csapás emléke nehezedett még a kedélyekre. Ennek dacára a messze idegenből jött gyermeket, a fényesebb jövő bíboros bazilisszáját nagy fénnyel, pompával fogadta az udvar. Az ősi szokáshoz híven a Bukoleon császári kikötőjében vetett horgonyt a genuai gálya, a márványrakparton, ahol a bikát szétmarcangoló híres oroszláncsoport szobra volt látható. Innen sétáltatták fel a monumentális márványlépcsőzeten egyenesen a Szent palota épületeibe, ahol a tizenkilenc kerevet trikliniumában történt az ünnepi fogadás s csak azután kísérték át a soha nem látott pompán elbámuló gyermeket a Blachernae palotába, jövendő vőlegénye és annak szülei mostani lakásába, ahol mindenütt ezerszínű drágakövek csillogtak és minden fénylett az aranytól.

Ha királyleány is, mégis csak kis barbárgyermek volt ez a túlkulturált bizánciak mellett. Nosza, kezelésbe fogták a mellékjerendelt hipatisszák. Először is a külsejét. Nyugati egyszerűséggel összefont haját kibontották, felgöndörítették, egy darabból álló ruhája helyett gyöngyökkel teleszórt tunikát adtak rá, közepén aranyszegélyű övvel, megfürdették illatos rózsavízben, lefékezték gyermekies elevenségét, aztán megtanították, miként kell egy jövendőbeli császárnőnek beszélnie, viselkednie,

hogyan szabad járnia, nevetnie, öltözködnie, állania, trónraülnie, egykedvű arckifejezéssel a jelentéseket meghallgatnia. A bíbort viselő személyiségnek minden mozdulata a legszigorúbban szabályozva volt.

Hát még a tudományok! Azokkal gyötörték csak igazán! Minden bizánci előkelő hölgynek, annál inkább a leendő császárnénak meg kellett ismerkednie a rhetorika, filozófia, mathematika szabályaival, belekóstolnia a theológiába, konyítani az orvostudományhoz, asztrológiához, olvasnia egyházi és világi auktorokat, hogy ismerje azokat és alkalomadtán, társalgás közben idézhessen belőlük.

Odahaza — félig írástudatlan szüleinél — legfellebb bibliát, zsoltáros könyvet ha látott, most, alighogy görögül megtanult, az emberi gondolkodás legmélyebb forrásaiból meríthetett, bár meg sem emészthette, amit magábaszívott. Aristotelest, Platót, Demosthenest, Pindarost adták a kezébe, majd Konstantinosz Porhyrogennetosz császár munkáit, Bölcs Leo Taktikáját, végül az egyházatyák és hagiografusok könyveit, amikből megismerhette szent Maximioszok, Theodiktosznak és más szenteknek életét.

Érdeklik-e ezek, vagy nem, nem kérdezték. Bele kellett magát élnie ez eszmekörbe. Tapasztalhatta, hogy az udvarban ilyenekről folyik a társalgás, tudósok, költők cseréltek eszmét a hercegekkel, hercegnőkkel, bibliai tételekről, klasszikus költeményekről, bölcsészetről, irodalomról, senki sem restelte, hogy tudákosnak tűnik fel — ellenkezően: a kicsinyességig tudott vitatkozni, fitogtatva ezzel az illető tudományágban való alaposságát. Nem telt bele egy év, a kis királyleány korát felülmúló jártassággal idézgetett Homeroszból, Sophoklesből, sőt — horrendum dictu — Theodoros Prodromosból.

*

Az esküvőt csak a következő 1180. év koratavaszára tervezték. Egy hónappal előbb, februárban pedig férjhezadta Mánuel — első házasságából való, most már 30 éve körül lévő Mária leányát, Alexiosz Béla herceg egykori jegyesét. Az akkori szelíd szépség hatalmas termetű nővé fejlődött, erőssé, »mint egy férfi«, de jellemébe is bizo-

nyos kemény dac lopakodott. Első szerelmét, a daliás magyar herceget — bár egészen sohasem tudta elfeledni, mégis szívesen férjhez ment volna a következő meddő leányság éveiben valamelyik fejedelmi kérőjéhez, akikben nem volt hiány. De Mánuel könyörtelenül pártában hagyta és úgy Vilmos sziciliai királyt, mint Henriket, Frigyes császár fiát kikosarazta. Most végül, hajadoni búskomorságban eltöltött hosszú évek múlva — szabad volt férjhezmennie.

Montferrati Rajnald volt a kijelölt vőlegény, rokonszenves, kedves ifjú, de jó tizenkét évvel fiatalabb a menyasszonynál, s mint egy másodrendű hercegcsalád ifjabb szülötte, politikailag teljesen jelentéktelen. Hogy elégíthette volna ki ez a házasság az egykor két ország trónjára szánt császárleány becsvágyát? Mánuel nem kérdezte, de a Blachernae palota templomában megtarttatta leányának a kis olasz herceggel való esküvőjét nagy pompával, s ez csak előjátéka volt annak, amit a trónörökös lakodalmán — vasárnap, március 2-án — kifejtettek.

Az udvar már előző napon átköltözött Nagy Konstantin palotájába, amely mostani elhagyatottsága dacára is a Szent Palota maradt, ahol az udvari és nemzeti élet nagy eseményeinek le kellett játszódniok. A »római« nép már kora hajnalban elözönlötte a közeli utcákat és tereket, főleg a Forum Augusteiont, melynek szobraira is felkapaszkodott a bámész tömeg. Jusztinián bronz lovasszobra, a diadalívek árkádjai tele voltak nézőkkel. Innen láthatták legjobban a menetet, mert ez a márvánnyal kövezett nagy tér a Palota északi falától a Zsófiatemplom déli faláig terjedt. Indus és perzsaszőnyegek díszítették a házak erkélyeit és a nyitott ablakokba kirakta a lakosság legértékesebb holmiját, évszázados családi kincseit. Óriási kandeláberek tüze égett a kámeákkal ékesített arany ereklyetartókba zárt relikviák körül, zománcos szelencékben füstöltek a Kelet legfinomabb illatszerei. Mindenütt, ahol csak egy-egy dísztárgy elhelyezhető volt, achát, kristály és lapis lazuli edények vonták magukra a figyelmet. Lenn, a tömeg közt bronz háromlábakon szagos fákat égettek, mik az egész óriási várost félig bódító, félig ingerlő illatárral özönlötték el.

A Nagy Palota bejáratait a császári légiók egy-egy díszcsapata őrízte, bellebb a bazileusz különböző gárdistái hemzsegtek, az Augusteon kapujától a Khalke palota előszobájáig, sőt a Trikonchae terem Szigmájáig és a titokzatos Phialeig. Voltak ezek közt spatharokandidatusok, hosszú kardjaikkal, rózsaszínű és zöld bojtjaikkal, majd a bazileusz testének közvetlen őrzői, a protospatharius eunuchok, a maglabiták vagy lictorok, a nagy heteriából jött makedonok, arany-, réz- és vaspajzsaikkal, kétélű baltáikkal, az első dromon evezősei, magukkal hozva zászlóikat és jelvényeiket, szóval egész hadsereg, egyszerre őrzők, szolgálattévők és védelmezők, büszke bizonysága a mindenhatóságnak, de egyben ingatagságnak is.

A császár már kora reggel kilépve a Szent Palotából, a Koiton Augusteosba ment, a nagy oszlopcsarnokba, amely az Onopodion udvarra nyílt. Itt feladták rá uralkodói ékességeit, a kubikulariusok rátették bíborköntösére a fehér chlamydát, megerősítették homlokpántját, fejére illesztették a főpapok által odanyujtott koronát. Erre a Nagy Székesegyházba tartott, kézenfogva vezetve bíborbanszületett fiát, — egy semmitmondó arcú, vézna gyerkőcöt — követve a maglabiták, hetairosok csapatától, a logothetától, protoszekretariosztól, protonotariosztól. Az Aranykéz vesztibulumától egészen a Horologiáig és a Szentkútig, amerre a Zsófiatemplom felé vonult, már négy belső szentélyben elvégezte ájtatosságát és ötször adott kihallgatásokat. A Lychnos udvarban a kékek pártjának vezére várt rá, a Scolarius tribunalban a zöldeké, a testületek és személyiségek, akik arra vártak, hogy a császárnak bemutattassanak, mereven állottak a kijelölt helyeken, ahova őket az évszázados szabály és gyakorlat rendelte. Az osztárius egymásután hívta őket aranyvesszejével, tisztelgésre vezette a bazileusz elé, aminek megtörténtével sebtében eltüntek a belső udvarok egyikén, az Onopodionon vagy a Kurtinákon keresztül.

Amint a császár már tórnján ült, a nagy bazilika Bémájában, ott, ahova csak neki és a papságnak volt joga belépni, előjött a pátriárka, követve püspökeitől s az egész klérustól, majd a szertartásmesterek lépdeltek az ifjú menyasszony előtt és vőlegényéhez vezették, a középső kupola alatt elkészített emelvényre. Ez szinte ros-

kadozott az arany-ezüst díszítéstől, drágakövekkel teleszórt drapériáktól: mint a pazar gazdagság külön csodája az értékeknek ama tengerében, amit a Zsófia templom belseje képviselt, felülmúlva a Béma ezüst pilléreit, a márványdíszítéseket, a mozaikmunkákat, az aranyozást, amik belepték a falakat, az oszlopokat és a porticusokat.

Egybegyűlt itt az a társadalom, amely most, a XII. század végén az emberiség virágát jelentette: eredetét az ókorba visszavezető születési és szellemi arisztokrácia, amely büszkén érezte a barbár világgal szembeni fölényét, itt volt Mánuel, a világbirodalom világi és egyházi feje, itt Antiochiai Mária, a nők részére fenntartott templomhajórészben magasraemelt trónon fényeskedve, majd Montferrati Konrád, húsz hadvezér, a római név védelmezői, kiknek élete harcmezőről harcmezőre való nyargalással telt el, de akik Európa és Ázsia felől megőrízték a birodalom épségét, ott voltak a filozofusok, írók, jogtudósok, történetírók, Niketasz és Kinnamosz, végül a római pápa követe.

E fényes társaság előtt hajtotta végre Theodosios patriarcha a házasság szertartásait, aminek megtörténte után Mánuel leszállva trónjáról, saját kezével tette a koronát térdelő fia és az új Auguszta gyermekfejére, beváltva így VII. Lajosnak a flandriai gróf útján tett ígéretét. Ezt követték a szokásos ünnepies fogadtatások a Szent Palota három termében. A mennyezetről függő óriási aranycsillárok felől ezerszeres fény vetődött a funkcionáriusok változatos, ragyogó öltözékeire, a fali ékítmények aranyára és élénk színeire, a függönyzet bíborára, a császári üvegházakból idehozott számtalan díszbokorra. A kihallgatások a ceremoniárius hívására szabályos sorrendben történtek, magiszterek, patriciusok, sztrategoszok, konzulok jöttek, egyik a másik után. Miután tisztelegtek és megcsókolták a bazileuszok és Auguszták térdét, sorra kerültek a nők, a főméltóságok feleségei, vagy maguk is a császárnők körül hivatalt viselők, a hipatisszák, zoszták, tribunisszák s mások. A feszület, az ereklyék és a Labarum tisztelete következett. A fiatal bazilissza áhítattal szemlélte az utóbbit, a császári hadsereg főzászlaját, melynek bíborszínű szövetébe Nagy Konstantin hímeztette a Krisztus nevét jelképező XP-t.

Az imádság pillanatra visszaemlékeztette az emberfölötti hódolatban részesülteket halandó emberi mivoltukra.

Végül a császári gyermekek kíséretükkel felsiettek a Magnaura palota erkélyére, hogy a Forum Augusteonon összegyűlt tömeg hódolatát fogadják.

Amint a magasban megjelentek: a két cirkuszi párt, a kékek és zöldek megszólaltatták ezüst orgonáikat, de ezek hangját mihamar túlszárnyalta a korifeusoké és a nép kórusa.

Felhangzott a korifeusok első harsány akklamációja, az éljenzés.

— Éljen! Éljen! — válaszolt szinte őrjöngve a tömeg.

Amazok belekezdtek az előírt üdvözlési formákba.

— Világ Megváltója, légy Urunk oltalma! Virassz Augusztánk felett, ó Szentlélek! Szentháromság, tekints kegyelmesen e nászpompára! Egek Ura, terjeszd e lakodalmi ünnepünkre a legédesebb örömet, mint hajdan tetted, a kánai menyegzőn, amikor borrá változtattad a vizet az emberek örömére. Ma örömnap virradt a rómaiakra, kik Alexiosz imperator és Auguszta háromszorosan boldog nászát ünneplik. Áldjon Isten, te bíborbanszülött!

— Éljen, éljen! — ordítozott a tömeg.

— Üdv a császárnak és császárnőnek, minden rómaiak urainak!

— Üdv. Sokáig éljenek!

— Hírnevük fényeskedjék túlélve nem napokat, de mérhetetlen időket, sok évszázadot! — kiáltották a korifeusok.

— Üdv Alexiosznak, a rómaiak örömének! Óvjon Isten, fenséges Auguszta, ki csodás szépséget adsz a bíbornak!

— Üdv, Áldás! Sokáig éljenek!

— Isten akarata emelt fel téged, Auguszta, a birodalom üdvére! Ő házasított össze a császári bíborral!

— Üdvözlégy! Üdv!

— Az, aki e magas polcra elhívott a bíborbanszületett Alexiosszal egyetemben, sokszorozza és áldja bíborban töltendő napjaidat!

— Uram, hallgasd meg a te népedet!

A fiatal párt erősen meghatotta és kifárasztotta a gyönyörű nap túlsok élménye. A kis frank hercegnőből kivedlett császárnő tágrameredt szemekkel bámulta a templomok és paloták körül özönlő, tolongó néptömeget, hallgatva az ezer meg ezer torokból feltörő komor, ritmusos felkiáltásokat, élvezte a fényeket, a tömjénillatot, a márványokat, mozaikokat, virágokat, mindenütt előcsillanó aranydíszt, s egyszeribe megszünt gyermek lenni. Tudatára ébredt császárnői méltóságának és egyelőre azt hitte, egész hátralévő életét végigkíséri a fény és hódolat eme túlözönlő tobzódása.

XXV.

A mámoros ünneplést mihamar szomorúbb napok váltották fel. A bazileusz már a myriokephaloi-i csata óta gyöngélkedvén, rövidesen súlyosabban megbetegedett. De Theodosius pátriárka hiába kérlelte, hogy régensről gondoskodjék. Arra az esetre, ha a birodalom ügyeit vezetni képtelenné válna.

— Mindent megtettem — mondogatta — ami kötelességem volt. Gyermekeimet kiházasítottam, boldoguljanak. Egyébként mit akartok? Imént biztosított róla asztrológusom, hogy még tizennégy évi boldog uralkodás áll előttem. Az csak jobban tudja mindenkinél.

Komoly intézkedésekről, mik a birodalom nyugodt kormányzását halála utánra biztosították volna — hallani sem akart. Ellenben kicsinyes teológiai kérdések szőrszálhasogatásig való taglalásába merült bele, mintha nagyon sok ideje volna.

Valami szent könyv került a kezébe, amelyben Mohamed istenére szigorú anathemát mondott a szerző. Rögtön hivatta a pátriárkát. Követelte, hogy az összes példányokból, elsősorban a Zsófiatemplomban őrzött eredetiből töröljék e kifejezést. Nem tűrheti — úgymond — hogy az az Örökkévaló Isten, akinek ő koronáját köszönheti, az ő uralkodása alatt becsméreltessék.

— De felség — válaszolt szelíden a pátriárka — más a mohamedánok istene és más a kereszténveké. Amaz

csak fantom, hamis fikció, bálvány, aminek semmi köze az egy igaz Teremtőhöz...

A bazileuszt nem lehetett meggyőzni. Összehívatta a többi püspököket. Ám azok is a pátriárka álláspontjára helyezkedtek. Ami Mánuelt módfölött felingerelte. Baja egyre rosszabbodott.

Végül a pátriárka, látva a beteg súlyos állapotát, engedett a császár szeszélyének és afféle kompromisszumot ajánlott, amit az uralkodó — a papság nagy örömére — elfogadott. E szerint Mohamed istenét feloldják az átok alól és azt helyette a mohamedánokra ruházzák át. A császár mint az orthodox papság fölött aratott nagy diadalt könyvelte ezt el. A jelek azt mutatták, mintha második gyermekkorát kezdené élni. Pedig még csak 58 éves volt, de testben-lélekben megtört.

Környezete kevésbbé, de ő maga még mindíg bízott közeli felgyógyulásában. De szeptember elején állapota válságosra fordult. Most már ő maga is felhagyott minden reménykedéssel, csillagjósait elkergette és hozzátartozóit arra kérte: adjanak rá a császári bíbor helyett durva szerzetesi ruhát, a megalázkodás és töredelem köntösét. Harmincnyolc évig a világ ura volt, most alázatosan akar Istene előtt megjelenni.

Sietni kellett vele, hogy utolsó kívánságát még életében teljesítsék. Hirtelenében az óriási termetre nem találtak ráillőt, alkalmasat. Rövid barátcsuhában hörgött a halálos ágyon. Körülvéve tanácstalan, síránkozó övéitől.

Szeptember 14-én költözött át csendesen az örökkévalóságba, magával vivén a birodalom külső és belső biztonságát, fényét, dicsőségét...

Ravatalához odatódult minden rendű és rangú alattvalója. És Bizánc cinikus népe között akadtak hitványak, akik kacagtak a kurta kámzsa alól kilógó hosszú lábakon... Nem tudták az alávalók, hogy a birodalom utolsó nagy imperátora száll a sírba...

Alig egy hónap mulva a bazilissza atyja, VII. Lajos is meghalt. Két apátlan árvagyermek maradt a legnehezebben kormányozható birodalom trónján tanácstalan —

gyámoltalanul. Mert a gyönyörű Antiochiai Mária minden női varázsa dacára igazán nem volt alkalmas, hogy a kormánykereket megragadja.

*

Ebben rejlett a későbbi katasztrófák csírája. II. Alexiosz elhagyatottsága a valóságban sokkal nagyobb lett, mint attól félni lehetett. Mária császárnőnek alig volt némi életismerete. Kacér, hiú, üreslelkű létére csak a látszatra fektetett súlyt. Most, hogy elvesztette idős férjét, kit egyébként utolsó betegségében eléggé el is hanyagolt, illendőnek tartotta, hogy tomboló kétségbeesést fitogtasson. Visszavonult egy monostorba, fátyolt öltött és apácává lett, szerzetesi néven Xene — az idegen. Néhány hét mulva azonban, amikor úgy hitte, eléggé bámulatba ejtette a világot, visszatért fia mellé, azzal az ürüggyel, hogy ennek szüksége van tanácsaira és segítségére.

Mihamar szánalmas udvar gyülekezett köréje: könnyelmű ifjak, szerencselovagok, bájos nőiségének hódolói, vagy olyanok, akik ezt mimelték. Elpuhult, elasszonyiasodott, léha kegyencsereg. Mindenikök a szép fiatal özvegy szerelmére pályázott, s minden áron törekedett magára vonni a figyelmét. Egyikük, Mánuel unokaöccse, Alexiosz protoszebasztosz, kiről a rossz nyelvek azt híresztelték, hogy már a császár életében is túlfigyelmes volt a bazilissza iránt, be tudott férkőzni az ingatag nő bizalmába, és a birodalom kormánya mihamar teljesen a kezeibe került. Az udvart elárasztották a cselszövések, irigykedések, törtetések. Zavar és rendetlenség lett úrrá minden téren. A birodalom olyan épülethez kezdett hasonlítani, melynek fő tartóoszlopa kidőlt.

Ezalatt a gyermek császári pár úgy nevelkedett, ahogy tudott. Egyikük kiszolgáltatva tudás és lélek nélküli fiatal udvaroncoknak, távoltartva minden komoly foglalkozástól, csupán a játékoknak, lóversenyeknek, vadászatoknak élve, a másik még elhagyatottabban a körülötte forgolódó selejtes személyzet közt. Két tehetet-

len gyerköc viselte fején Nagy Konstantin nehéz koronáját, félszeg, félénk, járatlan és tehetségtelen, nem csoda, ha csaknem összeroskadtak annak súlya alatt.

Minden gonosz indulat, elfojtott becsvágy, jogosulatlan törekvés fellángolt pár hónap alatt, ami a birodalomban Mánuel sok évtizedes szilárd uralma alatt felgyülemlett. Mihamar kiderült, hogy az özvegy régensnő igen rosszul választott, mikor az elpuhult, nőies, erélytelen, nappal alvó, éjjel dorbézoló Alexioszra támaszkodott. Nem volt rosszhiszemű, de támasznak fölötte gyenge, éppenséggel sem szilárd, sem nem biztonságos. Férfi-szépség volt, de üres báb.

Előtérbe kerülése sokakat elhidegített a régensnő iránt, akik elégedetlenkedtek, hogy őket kijátszották. Ezek különféle menedemondákat kezdtek terjeszteni a gyönyörű özvegyről és kegyencéről. Emezt azzal gyanúsították, hogy a trónra törekszik és Mária bazilisszát nőül készül venni, viszont az özvegy császárnő — a hírek szerint — mindebbe hajlandó beleegyezni.

Még egy végzetes hibát követtek el mindketten. Folytatták Mánuel politikáját abban is, amiben nem kellett volna. Az erős Mánuel megtehette, hogy mindenben kedvezett a latinfajúaknak, szinte bántóan mellőzve elpuhult, »kis görögjeit«. Minden nagyobb dolgot amazokra bízott, helyesen számítva ragaszkodásukra, bátorságukra, hűségükre. Ezek a világ minden részéből feléje özönlöttek s a császári udvar tele volt velük. A közigazgatás, a diplomácia, a gárda ezredei hemzsegtek tőlük s a velenceiek, pisaiak, genuaiak a főváros egy egész negyedét népesítették be. Már Mánuel alatt is lappangott az e miatti elkeseredés, de az ő erős keze elfojtott volna minden kitörést.

Antiochiai Mária mint maga is latin, a protoszebasztosz pedig iránta való előzékenységből — folytatták ezt a politikát. De a turbulens bizánci népben, amelyet a papság is ingerelt, felébredt az évszázados latingyűlölet, és hazafias felbuzdulás jelszava lett, hogy Bizánc a bizánciaké. A régensnő annyira elvesztette népszerűségét, hogy az egykor ünnepelt szépséges bazilisszának most már egész megvetően »az idegen nő« lett a neve: »Xene«.

Az általános elégedetlenség mihamar kitörésre jutott. Mária, Mánuel első házasságából való leánya, szívéből gyűlölte mostoháját. Mint erélyes, sőt erőszakos, elszánt nő: összeesküvést szervezett, amibe több előkelőségen kívül férjét, a fiatal Montferrati Rajnaldot is belevonta. Céljuk a protoszebasztosz megbuktatása és a latinok hátraszorítása volt. A tervet felfedezték, a részes főurakat bebörtönözték, Mária férjével s néhány megmaradt főemberével a Szent Zsófia egyházba menekült és elszántan, valóságos erőddé alakítva a bazilikát, fegyveres embereket gyüjtve maga köré, elhatározta az ellenállást és ultimátumot intézett a kormányhoz.

S ami a helyzetet leginkább kiélezte: a lakosság az összeesküvők érdekében fogott fegyvert, a papság, sőt maga a pátriárka is az ő álláspontjukon volt. A kormány nem tehetett mást: ostrom alá fogta a szent templomot. Nyolc napig tartott az utcai verekedés a lázadók emberei és a reguláris katonaság között, miközben a harc egészen a bazilika küszöbéig is eljutott. Ez — a vallásos nép között — természetesen — óriási botránkozást okozott, és a tiszteletreméltó épület ilyen szentségtörő meggyalázása a kormányzatot még gyűlöltebbé tette. Végül a pátriárkának személyesen kellett közbelépnie, hogy a verekedőket szétválassza. A régensnő és minisztere kénytelenek voltak a lázadóknak amnesztiát adni, nyilvánvalóvá téve ezzel — gyengeségüket. A béke — egyelőre — nagy nehezen — helyreállott volna.

Ekkor azonban a két balkezes protoszebasztosz újabb baklövést követett el. Meg akarta büntetni Theodosios pátriárkát a lázadásban játszott szerepéért, és száműzte egy monostorba. Vakságukban sem ő, sem a császárnő nem vették észre, hogy e szent ember mennyire köztiszteletben áll, s amidőn őt kezdik ki, minden pártot ellenségükké tesznek.

A közvélemény kényszere alatt vissza kellett őt hívniok s a lakosság — az udvar ellenségeinek kezdeményezésére — diadalmenetben hozta vissza az agg főpapot, ezt a szerény, tapintatos férfiút, akit lelki nagysága és valódi erényessége messze feléje emeltek minden politikai szenvedélynek, amelynek — akarata ellenére — eszközévé lett.

Triumfussal vezették a tömjénfüsttől illatos utcákon át a Zsófia templomba, s az üdvözlésére elhangzott akklamációk megannyi vádként estek vissza a kormányzatra.

*

Andronikosz mindmostanig nyugodtan éldegélt oenaioni kis paradicsomában. Amikor Mánuel halálhírét hallotta, nyugtalan lelke kissé fészkelődött, de mellette volt az őrangyal, Theodora, aki minden gonosz gondolatot elhessegetett abban a pillanatban, amikor az őt megszállani készült.

Most azonban a jó lélek elszállóban volt. Hirtelen lepte meg valami lázas kórság, öntudatát elvesztette, mielőtt Andronikosszal akár ennek, akár gyermekeinek jövőjéről tanácskozhatott volna. Félőrülten szaladgált a férfi orvosokhoz, kuruzslókhoz, lovas fullajtárt szalajtott a kerezoni csodafelcser után, minden hiábavaló volt. Az okosabbak tanácstalanul hümmögtek a beteg fölött, az élelmesebbek füvekből, csontokból főtt kotyvalékot ajánlgattak, miket a félhaldokló már be sem tudott venni. A nélkül, hogy eszméletét csak egy pillanatra visszanyerte volna, csendesen elszenderült. Andronikosz karjaiban, akivel másfél évtized rendkívüli viharait osztotta meg szeretetben, egyetértésben. A férfi úgy érezte, hogy Theodorával minden szeretetet elveszített.

Vesztesége azonban nagyobb volt, mint ő maga is gondolta. Kidőlt mellőle a jó szellem, az egyedüli, aki az igaz szeretet erejénél fogva féken tudta tartani a lelkéből feltörő gonosz indulatokat. Pedig sohasem lett volna erre nagyobb szüksége, mint a kísértések most elkövetkezendő óráiban... Az élő Theodora — soktól visszatarthatta volna, de egyre halványodó emléke — már nem volt erre elegendő.

Nagy meglepetésére egy szép napon levelet hoztak neki — a fővárosból. Még jobban leesett az álla a csodálkozástól, amint kiböngészte az aláírást. Nem más írta, mint Mária, halálos ellenségének, Mánuelnek leánya. És milyen meghatóan siránkozik! Milyen szívhezszólóan panaszolja, hogy a mindenki által gyűlölt kormányzat az örvény szélére sodorta a monarchiát, hogy az általános felfordulásban mindenki megváltót, szabadítót keres, s ki lehetne

az más, mint Andronikosz bácsi, aki koránál és bőséges tapasztalatainál fogva egyedül alkalmas arra, hogy a zűrlésbe lendülő birodalmat megmentse. Minden jó hazafi szeme Oenaion felé irányul, onnan várja az Eljövendőt. Emlékezzék vissza a jóslatokra, amelyek részére bíbort ígértek és higyjen bennök. Ő maga, a levél írója lesz az első, aki útját egyengetni fogja.

— A gyümölcs érlelődik — jegyezte meg Andronikosz, de egyelőre női elhirtelenkedésnek tulajdonította a sajátságos levelet. Majd megmozdul, ha azt több követi. Addig résen lesz és fiait, meg Mária leányát utasítja, hogy unokanővérükkel vegyék fel az érintkezést.

Hamarabb érkezett a folytatás, mint sejthette volna, Mária nyiltan megírta neki, hogy nem tűrhetve tovább az uralkodó rendszert, összeesküvésbe keveredett ellene. Kedves rokonai, Andronikosz fiai is vele vannak. (Az öreg ravasz ezt olvasva szakállába mosolygott.) Mozgalmuk balul ütött ki. Jó volna, sőt elkerülhetetlen, ha a bácsi jönne haza szétcsapni az uralkodásra érdemetlenek közt és rendet teremteni. Mindenki epedve várja.

E levelet azonban tömegével követték komolyabb, súlyosabb egyéniségek írásai. Főurak, államférfiak, főpapok kilincseltek most a számüzöttnél, még olyanok is, akikről tudta, hogy rövid idővel ezelőtt még halálosan megvetették. Nagyon ferdén mehetnek a dolgok, ahol ilyesmi lehetséges.

S nem lett volna a régi Andronikosz, ha még most sem tudta volna elhatározni, hogy cselekedni fog!

*

Mária bazilissza, az »idegen«, — nő létére hamarabb neszét vette a hátuk mögött tornyosuló veszedelemnek, mint a protoszebasztosz. Sietve hívatta ezt magához a déli órákban. A másnapos Alexioszt ágyából ráncigálták elő.

— Te alszol, amikor a házunk ég? — förmedt rá méltatlankodva, amint ez álmos szemekkel a régensnő elé tántorodott.

— Mi baj történt, felség? — kérdezte ez felháborító közönyösséggel.

— Hát nem tudod, hogy Andronikosz megmozdult? Hogy akadnak Bizáncban gonosztevők, akik azt a vad-

állatot ide akarják hozni, mint szabadítót? Ha az a szörnyeteg beteszi a lábát a fővárosba, mindannyian elvesztünk. Mindenáron meg kell azt akadályoznunk. Mit szándékozol tenni?

— Felség rémeket lát. Andronikosz aggastyán, kinek jutna eszébe hozzá fordulni? És ki félne tőle, aki második gyermekkorát éli?

Mária császárnő rémülettel és haraggal nézett a beszélőre. Felháborította, megfélemlítette annak megbocsáthatlan vaksága.

— Ember, ébredj és ne rohanj vesztedbe! Vagy ha öngyilkos akarsz lenni, ne ránts magaddal engem s gyermekemet! Add át a helyedet másnak, aki férfi és tud még cselekedni! Mostohaleányom sűrű levelezést folytat ama monstrummal, és számottevő államférfiak hivogatják a nyakunkra! Hisz ő maga is már elárasztotta leveleivel a császárt, a pátriárkát, az ellenzéki vezéreket! Égető a veszedelem, siess, siess, siess!

— No, ha így van, felség, gondoskodunk a védelemről. Vannak még hű vezéreink. Mihelyt birodalmi területre lép, szemben találja magát a legkitűnőbbekkel. Angelosz Andronikoszt küldöm ellene, meg Vatatzészt, Kontosztefanoszt. Rajtam nem fog múlni. S mivel felséged sürgősnek tartja, azonnal kiadom az intézkedést.

A protoszebasztosz még beszélt, amikor a pátriárkát jelentették, aki sürgős kihallgatást kért a császárnőtől.

Halottfehér arccal, dúlt lélekkel állított be az ősz főpap, remegő kezeiben valami pergament tartva: Andronikosz levelét.

— Felség... Nekem merészelt írni... Ez a megtestesült veszedelem... Ez a folyton kísértő Sátán... Kegyeskedjék meghallgatni...

A bazilissza maga is elsápadt a riadt férfi láttára. De a dolgok fenekére akart látni. Megadta az engedélyt.

Theodosius felolvasta az írást, semmit nem hallgatva el annak a bazilisszát érintő részéből. Csupa hízelgéssel kezdte Andronikosz, a főpap apostoli kegyeibe ajánlva legtisztább szándékait. Felemlítette még Mánuelnek tett hűségesküjét is, majd kifejtette, hogy fölötte aggasztja az ifjú császár sorsa, aki alávaló tanácsadók között úgy-

szólva fogoly, akinek a szabadságát ő kívánja visszaadni, bár — korában — nehezére esik csendes otthonából kimozdulni. De Mánuel császár emlékét kívánja megbecsülni azzal, hogy fia érdekében meghozza az áldozatot. Erősen nyugtalanítja, hogy a főhatalom a protoszebasztosz kezébe tétetett, aki annak gyakorlására se nem méltó, se nem képes. Különösen sopánkodik pedig ama rossz hírek fölött, amik Mária bazilissza magatartása körül szányra keltek. Nem hiszi, hogy ez a fiatal császárpár lelki fejlődésére jó hatást gyakoroljon.

— Ez persze mind a legnagyobb hipokrizis — fejezte be a pátriárka, sietvén tudtul adni, hogy nem osztja a levélben jelzett felfogást.

Pillanatokig szótlanul álltak mindhárman. Végzetesen komolynak, halálosan fenyegetőnek érezték a helyzetet.

— Most hát látod, miről van szó — fordult a császárnő Alexioszhoz szemrehányóan. — Tehát — cselekedj!

— Imádkozzunk a Mindenhatóhoz, hogy elfordítsa fejünk felől ezt a mindennél rettenetesebb csapást! — szólott a pátriárka égnek emelve szemeit. Kétséget nem szenvedett, hogy a borzalom, amely lényéről lerítt, teljesen őszinte.

Andronikosz leánya, Mária, kit kémlelődni előre küldött Bizáncba, 1182 májusában sietve jelent meg Oenaionban, hogy atyjának értésére adja: az óra elérkezett. S emez azonnal megindult.

Útjában úgy tüntette fel magát, mint a római nép egyedüli igaz barátját, az egyetlen férfit, aki a birodalom jóvoltával még törődik s a lakosság mindenütt szinte önfeledt lelkesedéssel, virágesővel, leírhatlan éljenzéssel fogadta.

Az ázsiai részek helytartói, kik a régensnőhöz hűek maradtak, hiába igyekeztek őt feltartóztatni, seregeiket elsöpörte. Majd az ellene küldött Angelosz Andronikosz csapatával találkozott, aki harcba bocsátkozott vele. De a vezér katonái nem voltak megbízhatók, cserbenhagyták őt, Angelosz vereséget szenvedett. S ami ennél rosszabb: aggódva életéért és félve balszerencséje következményeitől, átpártolt, hogy ellenfele haderejét gyarapítsa. A gúnyolodásra mindig kész Andronikosz, új párthívének nevére célozva — az evangéliumból vett idézettel fogadta:

— Íme elküldöm elédbe angyalaim egyikét, hogy utadat előkészítse...

Angelosz követőkre talált: Vatatzész és Kontosztefanosz hasonlókép cselekedtek. Mikor Andronikosz serege Bizánccal szemben állt a Boszporus ázsiai partján, a szorosok védelmére kirendelt flotta hódolt be neki, a nélkül, hogy az ellenállást még látszat kedvéért is megkísérelte volna.

Khalcedoni táborából fennhéjázó ultimátumot küldött a császári palotába, követelvén a protoszebasztosz azonnali letételét, a régensnőnek monostorba vonulását és a hatalomnak az ifjú bazileusz kezébe való átadását. Ugyanakkor úgyszólva egész Bizánc újjongva várta benne a Szabadítót és lélekben máris lábai elé borult. Naprólnapra százával futkostak át a csónakok Khalcedonba, nemcsak alsóbbrendű, de udvari emberekkel is, akik eléje járultak, csakhogy láthassák, s visszatérve nem győzték elragadtatva dicsérni hatalmas termetét, elragadó ékesszólását. Olyan ragyogó hangulatban jöttek vissza, akár a boldogság szigetét látták, vagy a Nap asztalánál ebédeltek volna.

Annak dacára, hogy Andronikosz hadereje naprólnapra gyarapodott, Alexiosznál erélyesebb államférfi még tudott volna védekezni. Pénze bőségesen volt, a megbízható latinságra bátran támaszkodhatott, a védekezés sikeres lehetett. E helyett elhagyta magát, végül is Andronikosz párthívei saját palotájában elfogták, uruknak kiszolgáltatták, aki minden kihallgatás nélkül megvakíttatta.

Andronikosz azonban jól érezte, hogy ezzel még mindig nem történt semmi döntő. Amíg a latin zsoldoshadsereg és a nyugati gyarmatok katonasága kezében tartja a fővárost: csak vérontás árán hatolhatna abba s az eredmény fölötte kétes. Azoktól kellett mindenáron szabadulni. Pokoli tervet eszelt ki, hogy ezt keresztülvigye.

A hozzá átjáró hívek lelkét egyre mérgezgette. Hivatkozott az ősi hellén öntudatra, a bizánci nacionalizmusra, amely — sajnos — Mánuel rövidlátósága folytán — utóbbi időkben annyira háttérbe szorult. Ennek következménye az idegen uralom, a mai átkos kormányrendszer. Rosszhiszeműen egyre szította a latinság elleni gyűlöletet, han-

goztatta, hogy a főbb állásokba, méltóságokba bizánciakat kell helyezni s célzást tett a latinság óriási vagyonának elkobzására. Mindez az ügyesen a lelkekbe csempészett gyujtóanyag végre szükségképpen rettenetesen kirobbant.

Hogy ezt előidézze, titokban elterjesztette a hírt, hogy az idegenek rá akarnak támadni a görögökre, s köztük általános mészárlást rendezni. A legképtelenebb mesét is könnyen elhívő, nem gondolkodó nyers tömegnek több nem kellett. A bárdolatlan mob rászabadult a Bizáncban békésen élő latinságra, s irtózatos öldöklés következett. A latin negyedet ostrommal vette be a felbőszült vadállati csőcselék s égetett, fosztogatott, zsákmányolt mindent, ami útjába esett. A hirtelen meglepett békés polgárok ellenállásra nem is szervezkedhettek, s a söpredék még az asszonyokat, aggokat, gyermekeket, sőt a kórházban ápolt betegeket is legyilkolta. Ezen az egyetlen szörnyű napon a bizánciak nemzeti fanatizmusa száz év felhalmozott gyűlöletének engedett szabad folyást. Még a pápai követet is megfojtották s az a kevés, aki meg tudott menekülni a borzalmas vérfürdőből, hanyatthomlok rohant hajóira, hogy biztonságosabb nyugati vizekre vitorlázzék.

Most már veszély és ellenállás nélkül vonulhatott be a halálosan elnémított fővárosba. Párthíveinek általános örömujjongása között jelent meg, mindenkitől úgy üdvözölve, mint a birodalom megváltója, szabadítója, mint »a setétségben égő lámpa, mint a sugárzó csillag«. Csak néhány beavatott sejtette, mi rejlik ama tüntetően meleg nyilatkozatokban, amelyekkel a fiatal császárról beszélt, s e kevés jólértesültek közé tartozott Theodosius pátriárka.

A főpap — kötelességszerűen — a város kapujánál fogadta. Maga is kíváncsi volt a változásra, amit a kalandos évtizedek vésték Andronikosz azelőtt oly érdekes arcára. Hatvankét éves ember állott a pátriárka előtt, még mindig férfiasan szép és erőteljes. A hosszú számüzetésben — jórészt vad népek közt — eltöltött évek bizonyos idegenszerű vonást nyomtak ábrázatára, félbarbár öltözékén áttükröződött az egykori büszke császári herceg, a túlkulturált szellemlény. Ibériai módra ruházkodott, térdigérő violaszín selyemruha volt rajta, mely

karjait csak könyökig fedte, hegyes sapka emelte amúgyis igen magas termetét. A pátriárka nagyon jól felismerte tekintetében a nyers kegyetlenséggel párosult gúnyorosságot, beszédében a színlelést, a mindenáron hízelgésre erőlködő cinizmust, a tettetett jámborságot, mindazt, amit utolsó napjaiban — félelmes borzongással — oly találóan ecsetelt előtte a haldokló Mánuel.

Theodosius komor arccal elmorzsolta üdvözlő szavait. Andronikosz kitüntető, leereszkedő, kissé túlzott nyájassággal válaszolt.

— Pedig higyje el, szentatyám, nagy áldozatomba került az elhatározás. Sok éjjeli álmom sínylette meg, amíg dönteni tudtam. De mit nem tenne meg az ember hazája jóvoltáért? A halott bazileusznak, mindig legkedvesebb rokonomnak — tartoztam azzal, hogy fiának sorsát felkaroljam. A kötelesség — kötelesség, ha fárasztóan terhes is. Annak az elhagyott árvának nincs erős férfitámasza kívülem. Elég szomorú, hogy én is egymagamra hagyatva fogok őrködni felette. Nekem sincs ebben segítőtársam, holott hajlott korom nagyon is kívánatossá tenné a gondok megosztását...

A pátriárka hallgatta, hallgatta, de éppenséggel nem hatódott meg. Aztán valami csodálatos elszántság szállotta meg, és nagyon kétértelmű, de nagyon vakmerő választ adott.

— Tudom, despota, hogy érkezésed korszakot jelent a birodalom életében. A te kezedben lesz most minden hatalom, s ama perctől kezdve, hogy Bizánc kapuját átléped, nem kételkedem, hogy a fiatal császár — halott. Nem lesz többé akarata s a gyermeki szeszélyadta rendelkezések helyett bölcs intézkedéseid kormányozzák majd — életünket.

*

Andronikoszt — legelső útja az Apostolok templomába vezette, Mánuel szarkofágja elé. Amilyen utólérhetetlen színjátszó volt, a márványkoporsó előtt azonnal könnyekre fakadt és bőségesen ontotta azokat. Őszinte kegyeletén épültek a körülállók, s igaz fájdalma meghatott mindenkit. Majd arra kérte környezetét, menjenek ki kis időre, hogy pillanatra »négyszemközt« társaloghasson a nagy halottal.

Kegyeletlen rossz nyelvek később mulattak ezen a »meghitt beszélgetésen« s a mindenáron tréfacsinálók ilyesféléket adtak Andronikosz szájába:

— »No, most végre itt fekszel előttem tehetetlenül, te, aki üldöztél és földönfutóvá kényszerítettél az egész világon keresztül! A nehéz kő, amely íme magábazár, számodra örök fogság, s mélységes álmodból egyedül a végítélet harsonája kelthet majd fel... Én pedig most bosszút állok a tieiden, kiirtom fajtád irmagját is, és nekik fizetem vissza mindazt a rosszat, amit velem cselekedtél!«

Csak gonosz tréfa foghatta rá e senki által nem hallott szavakat, de csodálatos véletlen — a gúnyolódóknak igazuk lett.

*

Andronikosz rendeletére az özvegy császárnét és fiát már előző napon eltávolították a Szent Palotából, s csaknem mint foglyokat a Propontisz partján lévő Philopation nyaralóba telepítették. Gyönyörű hely, paradicsomi éden ez ilyenkor az enyhe napokban. De sem a tenger felől őket körüllengő balzsamos fuvallat, sem a buja csalitokból fel-felcsattanó madárének ma nem enyhítette lelkük szorongását. Rettenetesen rájuknehezedett a legközelebbi napok, sőt órák bizonytalansága, anya és fia megszeppenve rebbentek össze, valahányszor a szellő a távoli városból áthozta a még mindíg el nem ült diadalüvöltések hangfoszlányait. Ilyenkor ösztönösen összerezzentek.

— Anyám, ezentúl mindíg itt fogunk lakni? — kérdezte a kis bazileusz, tizennégyéves szőke fejecskéjét anyja vállára hajtva. — S ha igen, kinek van joga ezt így elrendelni? Hisz én vagyok a bazileusz s te az én akaratomból kormányozol, amíg felnövök. Ki rendelkezhetik hát még felettünk is?

Antiochiai Mária lágy kézzel símogatta meg fia fürtjeit. Lelkében rettentő indulatok dúltak, tudta: veszve minden. De szelídséget erőltetett magára. Haragkitörésével nem használt volna sem magának, sem másoknak, energiája béna tehetetlenségre volt kárhoztatva.

— E pillanatban egy igen rossz ember, fiacskám. Az egész világ leggonoszabbja. De él még az Isten, aki fölötte áll és őrködik mirajtunk. Az ő akarata nélkül hajunkszála sem kunkorodik...

— S mégis annyian vágyakoztak utána, anyácskám. Hallod-e, odaát most is őt éltetik? Talán mégsem oly fekete az ördög sem, amilyenre festik. Mi meg — különben is — nem tettünk ellenére! Sőt — úgy mondták embereink — első dolga volt imát mondani jó apám sírja felett... Nem lehet az olyan nagyon rossz ember!

— Ez a Júdás mert ott imádkozni! Tudd meg, minden szava átok, káromlás volt. Zavarta atyád áldott sírnyugalmát s teteme bizonyára megfordult koporsójában, amint legádázabb ellenségét érezte közelében. Egy embertől óvott világéletében, mint a gonoszság megszemélyesítőjétől, s ez Andronikosz volt!

— S még levelet is írt nekem, telve szeretettel, hogy engem fog gyámolítani, felszabadítani. Mi alól? Mondd, anyácskám, csakugyan olyan hitvány ember volt Alexiosz bácsi, a protoszebasztosz, hogy karmaiból ki kellett engem szabadítani?

— Gyáva ember volt, fiam, hogy nem tudta a veszedelmet meggátolni. Ezért érdemelte sorsát. Ha több a bátorsága, ma nem volnánk itt, de a Magnaurában s Andronikosz verve futna Ázsiába. De ha a két emberlelket összehasonlítjuk: Alexiosz égi magasságban állott Andronikosz felett.

— Miért haragudott hát rá Andronikosz bácsi?

Máriának egyeben járt az esze, semhogy gyermekes kérdésekre felelgessen. Bosszantotta a fiú éretlensége. De mert szomorú sejtelmei voltak, hogy a másnap elválasztja gyermekétől — talán örökre — türtőztette előtörő bosszúságát és iparkodott összefoglalni mindazt, amit a fiúnak még mondani akart. Lehet: végrendeletképpen.

— Mert mindenáron ő akart és akar a trónra kerülni, fiam. Ez volt egész életében célja, törekvése. Most azt rántotta elő haragja okául, hogy én és akaratomból Alexiosz folytattuk — atyád iránti kegyeletből — az ő rendszerét, s a megbízható latinságra támaszkodtunk az alattomos, ingatag görögséggel szemben. Ma is vallom, igazunk volt. De tettük volna megfordítva: ma azt nehezményezné. Nem az ürügy a fontos, az akárhol adódik, de a cél, a cél! És azért látom, fiam, a mi helyzetünket

kétségbeejtőnek, sőt — reménytelennek. Ne áltassuk magunkat, félek, hogy anyai kezem ma utoljára simogatja homlokodat. A Leviathan holnap elválaszt — úgy lehet — örökre. Erős lélekkel, nyugodtan fogadnám a keserű sorsfordulatot, ha — bízni tudnék — jobb jövőben! De itt, és egyedül itt kell vádolnom önmagamat: nagyon puhává neveltelek. Óvtalak minden komoly ügytől, s meghagytalak gyermeki gondtalanságodban. S téged ma sem érdekel más, mint a játék, lovacska, vadászat. Holott az élet kegyetlenül reánkcsapott, ma nem azokat az időket éljük, amikor egy bazileusz önmaga örömeinek szentelheti idejét. Szembe kell nézni komoly kérdésekkel, s neked egyszerre a legszörnyűbbel. Ha meg tudnád emberelni magad, fiam!

Alexiosz látta, hogy anyja úgyszólván egész a lelke mélyéből meríti szavait. Ilyen komolyan még sohasem beszéltek vele. Igyekezett hát a helyzethez mérten meghatódottan válaszolni.

— Rajta leszek, anyám. Azt fogom cselekedni, amit kívánni fogsz.

— Korodhoz képest sokkal érettebbnek kellene lenned. Lásd, sógorod, Anna fivére, Fülöp Ágost alig esztendővel idősebb nálad és önállóan elkormányoz egy nagy nyugati birodalmat. Pedig a franciaországi lovagvilág sem áll csupa kezes bárányokból. Mégis tartja köztük az egyensúlyt fiatal eszével és — tapintatával. Az uralkodást nem lehet könyvből megtanulni. Ahhoz születni kell. De benned, egy Mánuel fiában, Alexiosz, Kalojohannesz unokájában kell, hogy meglegyen az ehhez való tehetség. Ami még szükséges, arra megtanít a tapasztalat. Addig — az értelmes főnek — néhány vezéreszme elegendő!

— S mik lennének azok, jó anyám?

— Legelső az önálló ítélőképesség. Ne engedd magad senki által befolyásoltatni, indulj a józan eszed után. Sohasem tévedhetsz akkorát, ha cselekedeted a magad latolgatásának eredménye, mint ha önző érdektől befolyásolt tanácsadókra vakon hallgatsz.

— Meglesz, anyám.

— Azért rejtett szándékaidat nem szükséges mindig szinte a vásárra vinned. A fejedelemnél erőforrás a tarta-

lékgondolat és biztosíték a hallgatagság. Eszméid menetét csak magad ellenőrízd s ne engedj másnak abba betekintést.

— Vagyis — ravasz legyek, anyám... Jó, ha úgy kívánod.

— A szó erős és nyers, inkább csak furfangos. Agyafurt, de nem rosszhiszeműen. Hogy példát mondjak: légy diplomata, mint atyád volt, de nem farizeus, mint Andronikosz. Mindenekfelett pedig a legeslegelső, hogy ennek a földre szállott sátánnak ne higyj, őt úrrá lenni magad felett soha ne engedd s adandó legelső alkalommal szabadulj meg tőle. Jól jegyezd meg: hamar, mielőtt ő tenne el útból téged. Most tehát — először minden agyafurtságodat arra irányítsad, mikép rázd le őt a nyakadról. Maradtak még embereink, elsősorban a patriarcha.

— S ha látom, hogy Andronikosz egyet és mást helyesen fog cselekedni?

— Az csak megtévesztés. Annak minden szava méreg, minden cselekvése gonosztett. Ezt anyád mondja neked az utolsó estén. Vésd jól a szívedbe, hogy kárát ne valljad.

Az anya megcsókolta gyenge fiát, abban a tudatban, hogy minden lehető tanáccsal ellátta. De, hogy a gyermek azokat követni képtelen lesz: a felől is tisztában volt. Alexioszénál gyengébb vállakra alig nehezedett még válságosabb időkben a császári bíborköpeny.

*

Másnap Andronikosz látogatást tett a Philopationban. Mária császárné kézenfogta a császári párt s úgy fogadta a vendéget. Ez felvette legbarátságosabb ábrázatát, szinte földighajolt a kis Alexiosz előtt, ami magas koránál, nagy termeténél fogva nem csekély megerőltetésébe került, aztán elhalmozta a leghízelgőbb nyájaskodásokkal. Ezekből bőven kijutott még a gyermek Annának is. Mária császárnőt alig észrevehető fejbiccentéssel üdvözölte s bántó gúnyosan, éles hangon kérdezte tőle:

— Asszonyom, még mindig itt? Nagyon csodálkozom!

Az anyacsászárnő arca halotthalványan meredt ellenfelére. Nem volt mit válaszolnia s pillanatig gyűlölettel

néztek egymással farkasszemet. Mindkettő arcáról lerítt a másikkal szemben érzett határtalan megvetés. Pedig gyönyörű emberpár volt. Andronikosz, a kora ellenére is daliás férfi, uralkodói vonásaival s az egykor világszép, most is még viruló császárasszony. Más körülmények között — talán élettársakként — illettek volna egymáshoz, most — elválasztotta őket a feledhetetlen, soha meg nem bocsátható mult, s tekintetök büszke lenézést sugárzott egymás felé, Andronikosz nézésében azonfelül volt valami a tigriséből, ahogyan az elmenekülni többé nem tudó prédáját szemlélheti.

Több szót nem is váltottak egymással s a férfi újolag elhalmozta a bazileuszt alázatosságot, ragaszkodást, biztonságot ígérő szavaival. Anya és fia ezúttal még elkerülték az egymástól való elválasztást.

E naptól fogva azonban Andronikosz lett egyedüli ura Bizáncnak, ha a látszat szerint nem is volt egyéb, mint az uralkodó rokoni protektora. Valóságban az országnagyok vak akarata, az utca vérengző őrülete őt tette az állam mindenható kormányzójává. Politikai ellenfeleit, elsősorban a nagy arisztokrata családok fejeit irgalmatlanul félretolta, vagy száműzte, minden állást, hivatalt saját híveivel, lekötelezettjeivel töltött be.

Nélkülözhetetlenné vált csakhamar a bazileusz szemében is. Behízelgő modorával annyira megnyerte a tapasztalatlan gyermeket, hogy az egyedüli meghitt igazi barátját látta benne s örömmel hozzájárult — mindenhez, amit amaz — mindenhatóságának megszilárdítására — jónak látott. Andronikosznak megvolt a bazileuszra az a természetes befolyása, amelyet a gonosz rendszerint gyakorolni szokott a gyengére. Dícsérte az ifjú Alexiosz hibáit, restségét, játékszeretetét, alattvalóinak lenézését s kifejlesztett benne olyanokat is, amiktől eddig mentes volt. Értett hozzá, miként kell a hiszékeny gyermeklelket megrontani s amíg kellemes nagybácsiként mulattatta, titkon elszórta lelkébe a legsetétebb indulatok csíráit.

Anyjától lassanként teljesen elvonta, a nélkül, hogy kényszerűen elválasztotta volna. A szórakozást hajhászó ifjú idejét az ilyeneknek nagy mesterével, a szeretetreméltó bácsival töltötte s anyjának nagyritkán esett alkalma fiával egy-egy barátságosabb szót váltania.

Mikor Andronikosz megbizonyosodott, hogy az éretlen gyermek bizalmát teljesen megnyerte, szavakat kezdett elejteni, amelyekben fejét csóválva, sajnálkozással kárhoztatta anyja egyes tetteit. Később e szelíd rosszalásokból határozott vádak lettek s Alexiosz elég gyenge volt, hogy anyja iránti bizalmát teljesen megingatni engedje.

Egy alkalommal az édesanya különösen meleg szeretettel ölelte keblére akkor ép rég nem látott fiát. De az ridegen eltolta magától s menekülni igyekezett az anyai karokból. A boldogtalan császárnőnek könnyekkel telt meg a szeme.

— Hát ennyire elidegenítettek már tőlem, egyetlen gyermekem? Jobb volna, ha emlékeznél arra, amire ama válságos estén tanítottalak...

— Hamis tanítás volt minden, anyám. Andronikoszé az igazság, te pedig bűnös vagy a hazával szemben, amikor az idegennel folytatsz tárgyalásokat. Vagy tagadhatod-e, hogy írtál a magyar királynak és segítségét kérted Andronikosz bácsi megdöntésére? Ezzel igazat adtál azoknak, akik rég kimondták, hogy a birodalom ellensége vagy!

Mária elsápadt, megtántorodott. Nemcsak fiának vádoló szava találta szíven, de méginkább a szörnyű való, hogy ez kitudódott. Ha Alexiosz tudja, Andronikosztól hallotta. S ha az értesült róla — ő el van veszve.

— Szerencsétlen fiú! — kiáltott rá őszinte haraggal. — Hát hogy tagadnám és éppen előtted! Imádkozzál térdenállva Istenünkhöz, hogy a magyar király meghallgassa kérésemet, de még idejében! És — hogy volna III. Béla idegen? Saját nővérem férje, és atyádnak pártfogoltja, neveltje, holtáig barátja! Senki más a földön nem segíthet meg minket kívüle, de ő is csak ha siet, rettenetesen, irgalmatlanul siet. Másképpen minden késő és mindnyájan elveszünk!

Másnap Theodosius pátriárkának sikerült Andronikosz figyelmét elkerülve a bazileusz elé jutnia. A szent ember rég leszámolt az élettel s azzal az elszántsággal, amelyet a zsarnokkal szemben is — első találkozásukkor — tanúsított, most a gyermeket igyekezett oktatgatni.

Nagyon szelíden, nagyon komolyan, teljesen őszintén. Feltárta előtte Andronikosz egész gonoszságát. Felajánlotta neki segítségét s egy sor hű és igaz emberét. Nem kell egyéb, mint a császári jóváhagyás és megkezdődik titokban a szervezkedés. Amíg nem késő. Bátorság, elhatározás és ki lehet még szabadulni a fojtó kötelékből. Amely — előbb utóbb — halálra fogja szorítani.

Az őszinte szó nem maradt egészen hatás nélkül. A bazileusz kezesen, jóindulatúan felelt, s mintegy fürkészve a pátriárka véleményét, felhozta az anyja ellen hangoztatott vádat.

— Jól tette a bazilissza, ha megtette. A Szentlélek szállja meg Béla királyt, hogy segítsen rajtunk! Üdvére volna ez a birodalomnak s rettentő helyzetünkben a legtávolabbról sem hazaárulás ennek az óhajtása. Egyébként, felség, még egyre rámutatok. Ha semmi sem győzné meg felségedet ama tirannus elvetemültségéről, ejtse gondolkodóba az az egy, hogy nem átallja a fiút anyja ellen ingerelni. Ilyesmi jó lélektől nem eredhet. Vigyázzon, felség, amíg ideje van!

Alexiosz nem mondott ellent, nem is árulta be anyját és a pátriárkát. De viszont nem is hagyta magát végzetes közönyéből kizavarni. Visszatért oktalan kedvteléseihez és gyermekjátékaihoz. Nem volt egyéb kívánsága, csak hogy őt magát ne bántsák és engedjék örülni játékszereinek. Azt, hogy egy megvadult, zsarnoki akarat egyre erősebben nehezedik feléje, szinte észre sem vette.

*

Pár nap mulva gyászhír szállongott a városban szerte: Mánuel leánya, bíborban született Mária, érthetetlenül titokzatos és hirtelen halállal elköltözött az élők sorából. Alig volt harminc éves és mindezideig makkegészséges. S ami még feltűnőbb volt, férje, Montferrati Rajnald másnap ugyanilyen módon követte a halálba, holott előbb semmi baja nem volt.

Bármennyire nem volt tanácsos a zsarnoki uralom alatt gyanúkat nyilvánítani, az emberek száját teljesen mégsem lehetett betömni. Senki sem kételkedett, hogy mérgezésnek estek áldozatul, sem abban, hogy kinek parancsából. Kimondani nem merték, de mindenki egyet

gondolt. Mánuel családfájának egyik aranyága íme letört. Aki világosan látott: sejthette, hogy ez csak a bevezetés. Pedig éppen ők — Mária és férje — voltak annakidején az elsők, akik Andronikoszt hazahívták. Most pedig — úgylátszik, útjában állottak újabb terveinek s velök lehetett legolcsóbban végezni.

Az ifjú Alexiosz szemeit féltestvére szomorú végzete sem nyitotta ki. Főemberek egy társasága, akik végre látni kezdték, milyen rémuralomnak megy elébe a birodalom — összeesküvést kezdett szőni. Andronikosz idejében észrevette és vérbefojtotta. Egyetlen részes nem maradt élve.

Most az anyacsászárnéra került a sor. Ez nehezebb dió volt, elvesztése körültekintést igényelt. S mivel Andronikosz különösebb módon gyűlölte, tetszelgett magának benne, hogy bosszúját minél jobban kikerekítse.

Azzal kezdte, hogy erősen panaszkodott Máriára, mert az vele szemben ellenzéket szervez. Ez ártalmas az állam érdekeire, s Andronikosz kijelentette, hogy, ha ezt a veszedelmes nőt nem zárják el minden cselekvési lehetőségtől, ő maga — Andronikosz — lesz kénytelen visszavonulni a hatalom gyakorlásától, mert a Mária által elkövetett balfogásokért a felelősséget nem vállalhatja. Ezzel minden fáradság nélkül felingerelte a népet, amely amúgy is gyűlölte az »idegen nőt«, most pedig szinte fanatikusan követelte a pátriárkától, hogy távolítsa el a palotából. Egy-két jobbérzelmű ember gyenge ellenállása hangzott csupán el, a bazileusz csak utólag tudta meg, — hogy anyja »önkényt« kolostorba vonult. Valójában pedig Mánuel özvegyét nem kolostorba vitték, hanem durva fogságba, közönséges gonosztevők közé, s kiszolgáltatták börtönőrei bántalmazásainak, hozzá nem méltó rabtársai gúnyolódó csipkelődéseinek.

Most Andronikosz nyiltan vádat emelt a szerencsétlen bazilissza ellen, hazaárulás címén, melyet azáltal követett el, hogy idegen hatalommal — Béla magyar királlyal — állott összeköttetésben. Törvényszék elé állították, melynek mindenik tagja vagy Andronikosz odaadó híve volt, vagy meg volt vesztegetve. A vádlott sorsa előre el volt döntve: csak halálítéletről lehetett szó. Mégis végigjátszották a jogi komédiát, megtartották az egyetlen

tárgyalást, hogy kimondják az ítéletet. Egyetlen ellenmondás hangzott el, olyan részről, ahonnan legkevésbbé várták: Mánuel, Andronikosz idősebb fia volt a bátor tiltakozó, de szava — természetesen — »elhangzott a pusztában«.

A halálítéletet a császárnak kellett szentesítenie. És a kis Alexiosz itt bizonyította be, hogy méltatlan fia dicsőemlékű atyjának, jellem és akarat nélküli báb, aki későbbi keserű sorsára — úgyszólván — rászolgált.

Andronikosz gondterhelt arccal, meghatottságot színlelve jelent meg nála, mint akinek szörnyen nehezére esik szomorú, de komoly kötelességet teljesítenie. Beadta a komolytalan kölyöknek a mesét, hogy anyja a magyar király kezére akarta játszani a szentséges római birodalmat, úgy Alexiosz, mint Andronikosz kijátszásával, mellőzésével. Tudja, hogy fájdalmas dolog a fiúnak anyja felett pálcát törni, ez esetben mégis elkerülhetetlen, úgy az állam érdekében, mint a sajátjukban. Sajog a szíve, hogy a sors éppen a zsengekorú Alexioszt hozta ily szörnyű dilemmába, de tiszta lelkiismerettel nem tud jobbat tanácsolni: írja alá az eléfektetett ítéletet. Ezzel mutatja meg, hogy erősakaratú, befolyásolhatatlan császár, igaz utóda a nagy Mánuelnek. Míg ha most gyenge lesz, minden tekintélyét elveszti és vérszemet, bátorságot kap, aki összeesküvésre hajlik.

És Alexioszban nem volt erő, — talán akarat sem — hogy az anyja halálos ítéletét tartalmazó gyalázatos írást kettétépje s a kísértő sátán lábai elé dobja. Behívatta a logothetát, s az aranytálon eléje hozta a bíborténtát, amellyel csak a monarcha ír alá. Bemártotta tollát s közönyös arccal, komoly meghatottság nélkül alákanyarította nevét, még el is cseppentette a piros ténta s a folt, mint vádoló vércsepp vöröslött az elfajult fiú névjelzése mellett, aki e pillanatban bizonyára nem gondolt arra, hogy anyjáéval együtt saját halálos ítéletét is aláírta.

A világ egykor legszebb asszonyát, az ünnepelt, büszke császárnőt, a nagy Mánuel özvegyét harmincöt éves korában börtönében megfojtotta egy kisázsiai csapatvezér egy eunuch segítségével. Holttestét másnap a tengerpart fövényére kidobva találták meg, s Andronikosz

vad gyűlölete nem elégedett meg a gyilkossággal, hanem még a szerencsétlen bazilissza minden — bárhol található — arcképét is megsemmisíttette, vagy megcsonkíttatta, attól való féltében, nehogy a sugárzó szépségű fejedelemnő még emlékével is részvétet ébresszen valakiben — szerencsétlen sorsa fölött.

Ettől kezdve az események szinte száguldva követték egymást. Egy jól előkészített koronatanácson kimondották, hogy hasznos és illendő volna, Andronikoszt hivatalosan is társcsászárrá kikiáltani. Amint ez az elhatározás nyilvánosságra került, őrült öröm tört ki a fővárosban. A nép — kedveltjének küszöbönálló felmagasztaltatását hírülvéve, lelkesedésétől szinte megmámorosodva, valósággal táncolt, énekelt, tapsolt az utcákon. Megostromolták a Blachernae-t s a fenyegető tömeg láttára az ifjú bazileusz kihirdette a nagy eseményt, uralkodói jogánál fogva társcsászárrá nevezvén ki »kedvelt rokonát, leghűbb tanácsadóját.«

Ekkor azonban különös és váratlan jelenet játszódott le. Andronikosz, aki alattomban voltaképpen kezdeményezője volt az egésznek, habozást színlelt és — visszautasította a hatalmat. Erőszakkal kellett őt a trónra ültetniök, a vörös mitrát fejére helyezniök s a császári bíborköntöst ráadniok. Végül mintha áldozatot hozott volna — engedett a nép akaratának, de kevés nap mulva, amikor a Szent Zsófia templomban megkoronázták, már nem minden megelégedettség nélkül hallotta nevét Alexioszé előtt felhangzani hivatalos akklamációkban. Sőt — mondották róla — akkor látták arcáról először sugárzani az igazi örömet, akkor enyhült meg komor, kemény tekintete. Rövid beszédében megígérte, hogy császársága alatt az ügyek folyása jobban fog alakulni. Egyben — a szent oltár lábánál — ünnepiesen megesküdött, hogy a hatalmat kizárólag azért fogadta el, hogy kis öccsének, Alexioszn ak segítségére legyen.

Nem egészen egy hónap mulva a szenátus — Andronikosz kezdeményezésére — kimondotta, hogy a birodalom élén csak egyetlen államfő állhat, következésképpen Alexioszt le kell tenni a császári méltóságról.

Lehet, hogy ezúttal Alexiosz végre ráeszmélt arra, hogy szörnyűségesen kijátszották. Magának is be kellett

azonban látnia, hogy ez ellen — most már — csakugyan nem tehet semmit. Nem volt többé körülötte élő ember, aki ügyét magáévá tette, akinek segítségére számíthatott volna. Maga a pátriárka is megfélemlítve, minden hatalom nélkül, tehetetlen szemlélőjévé lett az egymásratorlódó történéseknek. A szerencsétlen, trónfosztott császár már szívesen visszavonult volna ifjú nejével a csendes és talán boldog — magánéletbe. Azt is őszintén elhatározta, hogy abban nem sok vizet zavar. S amilyen gyámoltalan volt, be is tartotta volna.

De ettől is immár végzetesen elkésett. Andronikosz hangoztatni kezdte, hogy az államérdek követelménye: megszabadulni a trónfosztott fejedelemtől, nehogy annak egy napon eszébe juthasson ellenforradalmat támasztani. Ezzel Mánuel egyetlen fiának, családja utolsó sarjának sorsa meg volt pecsételve.

Zivataros novemberi éjjelen Andronikosz bérgyilkosai rátörték az ajtót a békésen alvó Alexioszra, kivonszolták ágyából és mielőtt kétségbeesett segélykiáltását a palotában bárki is meghallhatta volna, nyíl húrját hurkolták a nyaka köré és pillanatok alatt megfojtották.

Holttestét reggelre Andronikosz elé vitték, lábai elé helyezték. De a bitorlóban nem volt többé emberi érzés Mánuel vére iránt. Még érdemesnek sem tartotta színlelni a meghatottságot, könny erőszakkal sem tolult volna a szemébe, e helyett lábával félrerúgta a holttestet, miközben sértést mormolt annak szüleire.

— Atyád eskűszegő volt, anyád feslett nő, te magad félkegyelmű!

Délutánra azonban »fényes temetést« rendeztetett neki. Bárkára vitette a szegényes koporsót, azzal az utasítással: vigyék ki jó messze a nyilt tengerre és vessék bele. Zenészeket is rendelt a hajóra, akik vidám darabokat játsszanak és énekeljenek a koporsó felett, miközben az alámerül. E Nerohoz méltó gondolat megelégedéssel töltötte el. Íme, símán, elegánsan elintézett minden akadályt, amely még útjában állhatott.

•

A régi császári családhoz tartozókból nem maradt meg más, mint a boldogtalan kis francia királyleány, az

Annává átkeresztelt Ágnes, a megfojtott kis bazileusz jegyese. No, már ezzel igazán könnyű lesz elbánni. Ennek nem is kell meghalnia, fel lehet használni a bitorlott császárság törvényesítésére.

Tizenkét éves volt és ritka szép nőnek indult. Nővére volt a nyugati világ egyik leghatalmasabb uralkodójának, szinte kínálkozó becses zsákmány Andronikosz számára.

Helyzete — nagyon természetesen — kétségbeejtővé vált. Senki sem maradt mellette a családból, amely őt befogadta, s könnyű elképzelnünk udvarhölgyeinek és nevelőnőinek aggodó szorongását, mikor az ifjú bazileusz halálával Anna utolsó támaszát is elvesztette, hogy azontúl korlátlanul ki legyen téve mindennemű bűnnek, gyalázatnak, megaláztatásnak. Szoros környezete, az a pár francia hölgy, kiket még mellette hagytak, óvni igyekezett lelkét a bűnnek még lehelletétől is. Meggyőződésük ellenére mesékkel áltatták s ami kérlelhetetlen valót mégis meg kellett tudnia, ezt jelentékenyen enyhítve tálalták eléje. Így a kis Anna rendületlenül hitt boldogult Mária császárnő bűnösségében, kit mivel összeesküvést szított, jogosan ért a halálbüntetés és hitt vőlegényének, a bazileusznak természetes halálában. Ennélfogva nem is talált okot, hogy különösebb gyűlöletet érezzen Andronikosz iránt.

*

Emez egy napon maga elé hívatta harmincéves fiát, Mánuel protoszebasztoszt.

— Amit most mondok, fiam — államérdek. Azonfelül elhatározott akaratom. Nőül kell venned Annát, a gyüge Alexiosz volt jegyesét.

Mánuel megtántorodott a meglepetéstől. Mindenre inkább elkészült, mint erre. Visszariasztó, sőt szörnyű gondolatnak tartotta.

— Hogy gondolod ezt, apám? Ki kényszeríthet rá, hogy megházasodjam, én, aki nőtlen akarok maradni. Elvégre ez magánügyem.

— Ismétlem fiam, ez legsürgősebb államérdek. Meg kell lennie rövidesen — szólt Andronikosz szinte ellenmondást nem tűrő szigorúsággal.

De Mánuelnek nem imponált az apai parancs. Homlokegyenest máskép gondolkodott, mint Andronikosz s ő volt az egyedüli, aki ennek kifejezést is mert adni.

— Már pedig, apám, kár ezt tovább erőltetned. Amit kimondtam, meg nem másítom. Ha életemet veszed, még akkor sem. Eltekintve attól, hogy annak állnék elébe. Nem vagyok én Alexiosz, akit egy-kettőre megfojthatnál.

Andronikosz érezte a rejtett fenyegetést s látta a kemény ellenállást. Valamennyire megjuhászodva egy hanggal alább adta.

— De mi kifogásod lehet ellene? Végre is király leánya, s Alexiosszal való házassága — jól tudod — nem lett consummálva. Császárnőnek szánva adták Bizáncba s általad — utánam — császárnő lesz. Megbékül a nyugat s ez a házasság törvényesíti uralmunkat a világ előtt. Azt csak nem kívánod, hogy én vegyem el, hatvanhárom évemmel!

— Tedd meg atyám, ha kívánod, hogy a világ egyik fele kinevessen, a másik megbotránkozzék. Tedd meg, ha gondolod, hogy nem volt elég a botrányokból, amelyekkel nevedet bemocskoltad. De engem hagyj ki teljesen a játékból!

— Majd az utódlásból is kihagylak. Lesz még rá eszközöm, hogy megtörjem ellenmondási hajlamodat. Még nem feledtem el, hogy egyedüli voltál, aki felemelted szavadat az áruló Mária élete érdekében. Ezt a merészséget is még drágán fogod megfizetni.

— Fenyegethetsz, apám, lelked rajta. De e részben meg nem puhítsz. Nem vihetsz rá arra az ízléstelen gonoszságra, hogy én, a gyilkos fia, feleségül vegyem az áldozat menyasszonyát. Minden jó érzésem fellázad e gondolat ellen!

— Akkor hát takarodj előlem! — förmedt rá Andronikosz elvesztve türelmét, emez pedig örült, hogy az ajtón kívül kerülhetett.

Mánuel nem sokra becsülte atyját. Annak számüzetése éveiben békésen élt Bizáncban, mint az öreg bazileusz hű alattvalója. Fejlődött igazságérzete atyja trónrajutását sem helyeselte, de ha már megtörtént, igyekezett legalább mérsékelni annak zsarnoki tetteit.

Ezért nem is akart nyiltan szakítani vele. Hogy tehát — a házasság elleni tiltakozáshoz — atyja előtt is elfogadható ürügyet szerezhessen, felkereste Theodosios pátriárkát és rávette: mondaná ki, hogy az Alexiosszal való rokonságra tekintettel az egyház úgysem egyeznék bele a házasságba. A főpap örömmel kimondta az ilyirányú döntést és Mánuel ezt mihamar jelentette Andronikosznak, enyhítve ezzel multkori elutasító magatartása ridegségét.

Ekkorra már egész más volt az öreg bitorló terve. Nem bibelődött tovább Mánuel »puhításával«, ő maga cselekedett. És még ugyanamaz 1183. év végén, melynek novemberében Alexioszt másvilágra küldötte, feleségül vette — 63 éves létére — a tizenkét éves királyleányt, kit — mint a korona zálogát — mindenáron családi kötelékében akart megtartani. Az ünnepi esküvőt a Zsófia templomban tartották meg, amely époly fényesen volt kivilágítva, feldíszítve, épúgy telezsúfolva ujjongó néptömeggel, akár az 1180-iki lakodalmon. Csak éppen — az akkori — hozzáillő — gyermekvőlegény helyett egy kiélt gonosz aggastyán állott az ara oldalán. Az egyház azonban ugyanígy megáldotta ezt a frigyet, a térdenállva hozott hódolatok ugyanoly sorrendben történtek meg, mint akkor, a pártok ezüstorgonái ugyanúgy hallatták diadalthirdető hangjukat, amikor az új házaspár megjelent a Magnaura palota lépcsőzetén, mint akkor és a forum megmámorosodott tömege ugyanúgy szórta feléjük üdvrivalgásait, mint három évvel azelőtt Alexioszék felé.

Most vált csak igazán Komnenosz Andronikosz a bizánci birodalom egyedüluralkodó törvényes császárává.

Ez a házasság Európaszerte kínos megbotránkozást keltett. Mindenütt sajnálták a gyengéd kis királyleányt, mint a legnagyobb gonosztevő áldozatát. A szánakozás azonban erősen túlzott volt, Anna mihamar egészen beletalálta magát újabb helyzetébe. Nem hiába esik jól »a vén fa árnyékában megpihenni«, Andronikosznak különben is egész életében csodálatos varázshatása volt minden korú és rangú fehérszemélyre.

És a császári kötelességek? Vajjon hogy állta meg a helyét az emberéletek egész serege árán odakerült bitorló azon a polcon, amely egész életének szívós kitartással hajszolt végcélja volt? Volt-e valami alapja nagyhangú

kijelentéseinek, hogy kormányzatával — ha arra alkalma lesz — a hanyatlásnak indult birodalmat újra felemeli? Vagy csak üres, át nem érzett fogadkozás volt mindaz?

A léhának ismert Andronikoszt csodálatosan erős kötelességérzet szállotta meg a trónon. Ha kevésbbé lett volna kegyetlen — tartotta róla a későbbi közvélemény — nem lett volna legkisebbje a Komnen ház nagy imperátorainak, sőt inkább azokkal egyenértékűvé emelkedhetett volna. Képessége, akarata nem hiányzott hozzá.

»Semmi sincs — úgymond — amit a fejedelem ne orvosolhatna, és nincs olyan baj, amelyen segíteni erején felüli feladat volna.« Elhatározottan nekilátott, hogy rendet teremtsen az államban. A pórnépet sanyargatták a funkcionáriusok, nyomták a dúsgazdag hűbérurak: Andronikosz serényen pártjukra kelt elnyomóikkal szemben. Átalakította az egész közigazgatást. A jól megválogatott tartományfőnököket ellátta elegendő fizetéssel, azoknak nem kellett többé hivatalukat megvásárolniok és alattvalóikat zsarolniok, hogy pénzhez juthassanak. Az adószedőket a legszigorúbban ellenőrizte s mindenki részére pontos és gyors igazságszolgáltatást biztosított, akár a leghatalmasabb ellen is. Végül az arisztokrata párt főembereit, a császári abszolutizmus mindenkori főellenzőit különös szigorával sujtotta. E részben Andronikosz, aki egyébként minden komoly dolgot humoros oldaláról szeretett felfogni és kigúnyolni — nem ismert többé tréfát. Kemény tekintélyt tartott, értett az uralkodáshoz s vak engedelmességet követelt mindenkitől. »Amit én mondok — fejtegette egy alkalommal környezete előtt — nem a levegőbe szórt üres szavak. Ha a megszabott időben rendeleteim nincsenek végrehajtva: féljetek haragomtól, amely könyörtelen súllyal sujt le azokra, akik akaratom ellen cselekszenek és nem tartják be utolsó pontig császári parancsaimat.«

Kijelentéseinek egyike-másika sok idővel túlélte emlékét. »Nem üres szokás — mondogatta — hogy a basileusz kardot hord. Olykor sujtania is kell vele.« Udvari hivatalnokait nem egyszer figyelmeztette: »Választanotok kell, vagy felhagytok minden igazságtalansággal, vagy megszüntök élni!«

Erélyes, céltudatos keze alatt helyreállott a birodalom rendje, elterjedt, általánossá vált a jólét. A lakatlanná vált tartományok újra benépesedtek, a földművelés felvirágzott. Alatta beteljesültek a próféta szavai — mondja róla történetírója, Niketasz — mindenki saját fájának árnyékában pihenhetett és begyüjtvén földjének terményeit, meg kertjének gyümölcseit, vígan költhette el estebédjét és békében térhetett nyugovóra, nem kellvén félnie a kincstári ügyvivők fenyegetéseitől, az adószedők zsarolásaitól, csupán a császárnak tartozott megadni, ami a császáré. És így temérdek ember, akiket a köznyomor földönfutókká tett, felszabadult hosszas dermedtségéből, valósággal új életre született, mintha csak az arkangyal trombitája harsogta volna füleikbe a feltámadást!

Andronikosz még tovább ment. Kiküszöbölte az ököljogot, ami nagy szó a XII. században! Értett a közmunkák előmozdításához, a munkanélküliek foglalkoztatásához. Megkövetelte, hogy fővárosa bőségesen el legyen látva a szükséges ivóvízzel. Végül ez a nagyeszű császár — hatalmasan támogatta a tudományt és művészetet. Érdeklődött az írók sorsa iránt, de különösen kedvelte a jogtudósokat, akik közül szerette választani legfőbb hivatalnokait. Erős érzéke volt az építészet iránt. Nagyszerűen restauráltatta a negyven vértanú templomát, melynek falaira egy sor freskóban megfesttette elmult kalandjainak legjelentősebb epizódjait. Ezek egyike Bizáncba való megérkezését ábrázolta, s mostani ifjú neje, Anna bazilissza teljes császárnői díszben szerepel azon. S ha elképzeljük, hogy mindezt alig két évi uralkodása alatt tudta véghezvinni, el kell ismernünk, hogy Andronikosz alkalmas lett volna arra, hogy a megkopott birodalomnak egykori fényét és hatalmát visszaadja, ha több idő áll rendelkezésére és lelkületében kevesebb a könyörtelen kegyetlenség.

Sajnos azonban, amikor nehezen megszerzett trónjára lépett: magával hozta mindama gyöngeségeit, mindama szenvedélyeit, hibáit, amelyek egész életén át elhomályosították legkiválóbb tulajdonságait. Konok kitartásával szörnyű bűntettek árán megszerezte végre a hatalmat, most mindenáron meg is akarta tartani, semmitől sem riadva vissza, ha azt legcsekélyebb mértékben is veszélyeztetve látta. És amint — csaknem közvetlen

trónralépte után — a nagy arisztokrata családok erős ellenállásával találta magát szemben, amint látta, hogy alig lévén császárrá, a hűbérurak pártja szüntelen izgatást folytat ellene, sőt Bithyniában nyílt lázadást szít, az a félelem, hogy nehezen megszerzett hatalmát elveszthetné, vadállatiasan kegyetlenné tette.

Mint egykor Tiberius — aki szintén a provinciák jó császára volt — ő is irtózatos tudott lenni az előkelőkkel szemben, akik megkísérlették neki ellenállani. Bárkit, aki óvatlan szót ejtett, aki elégedetlenségének kifejezést adott, irgalom nélkül megsemmisített és még saját rokonait sem kímélte e tekintetben. Veleszületett kegyetlensége — úgy mondották — teljes erejében a barbárok közt töltött hosszú évek alatt bontakozott ki, s most nyert teljesen szabad folyást.

Kémrendszer vette körül, besúgók, nyílt árulkodók settenkedtek körülötte és mihamar szörnyű rémuralom nehezedett a fővárosra, a birodalomra. A bizánci arisztokrácia legfényesebbnevű családai: a Komnenoszok, Angeloszok, Kantakuzénoszok, Kontosztefanoszok könyörület nélkül börtönbe kerültek, ahonnan rendesen — nem volt szabadulás. Bosszúállásába, ítéleteinek végrehajtásába Andronikosz válogatott, szinte hallatlan kegyetlenséget vegyített. Hogy a bithyniai lázadást elfojtsa, Brussát és Nikeát vérfürdőbe fullasztotta. Brussa szőlőtöveit — fürtök helyett — akasztott emberek hulláival rakatta tele, eltiltván, hogy azokat eltemessék. A napon kellett kiszáradniok, ide-oda lengetve a széltől, hogy embereket elriasztó madárijesztőkké váljanak. A Hippodromban állandóan füstölögtek a máglyák és hogy ellenfeleit megfélemlítse: Andronikosz képzelete még különlegesebb kínzásokat talált ki.

Egy szerencsétlent, akinek egyedüli bűne az volt, hogy rosszat beszélt a császárról, azzal büntetett meg, hogy hosszú vasrúdra nyársaltatta és lassú tűzön megsüttette. Ezt az újszerű eledelt feltálaltatta az áldozat feleségének s kényszerítette a nőt, hogy belőle egyék.

Barátai, rokonai sem maradhattak biztonságban felőle, leánya és veje kegyvesztettekké váltak egy megjegyzés miatt, amit zsarnoki uralmára tettek. Így az általános rémületben, amikor kiki a saját fejeért reszketett, minden nyugalom eltünt a fővárosból.

S amint ő maga is már szinte belerészegült féktelen kegyetlenkedésébe, saját kijelentése szerint elveszettnek tartotta a napot, amelyen nem végeztetett ki, vagy legalább nem vakíttatott meg valami nagyurat. Ellenfelei már puszta titáni tekintetétől is megreszkettek. S Andronikosz, a kérlelhetetlen igaszságszolgáltató, hajthatatlan ellensége a zavargó hűbéruraknak, kiknek az államra nézve veszélyes voltát nagyon jól ismerte, méginkább elkeserítve a lappangó ellenállásoktól, miket maga körül felfedezett, valósággal térdig gázolt a vérben.

A szörnyű rémuralom a legérdemesebb férfiakat sem kímélte meg. A vérben tobzódó bazileusz Kontosztefanosz Andronikosznak, az egykori — 1167-iki — zimonyi győzőnek szemeit tolatta ki, nemkülönben megvakíttatta a másik zimonyi hőst, Lapardasz Andronikoszt. Mindketten vakon, börtönben sínylődve fejezték be érdemteljes életöket.

Harmadik Béla magyar király pedig csakugyan gondolt rá, hogy segítségére menjen boldogtalan sógornőjének s a fiatal Alexiosznak, aki ugyan — születésével őt elütötte a bizánci tróntól, de akinek — Mánuel jelenlétében — hűségesküt tett. Csakhogy mire seregével megindulni készült, hol voltak már azok! Egyik jeltelen gödörben, másik a Boszporusz fenekén. Béla nem tehetett már egyebet: jókora darab görög földet elpusztított, lehatolt Nisig és öt püspökség területét megszállotta seregével.

*

Andronikosz »bokros« uralkodói teendői közt nem sokat gondolhatott fiatal feleségével. Az öreg szatír kielégíthetlen nőéhségét hogyan is csillapíthatta volna ez a szerény, szelíd tizenkétéves gyermek? Bizony csak afféle játékszernek tekinthette, amelyet olykor felvesz, talán kissé össze is tör, ha éppen nem akad más a kezeügyébe.

Ilyen mások azonban mindenkor és bőségesen akadtak. Nőügyekben kimeríthetetlen multjából késő öregségére is átmentette izzó érzéki szenvedélyét, hatvanhárom éves korában épúgy szerette a szerelmet önmagáért, akár ifjúsága virágában. Szerelem dolgában még eszébe sem jutott »leszerelni«.

Persze kopasz volt már, homloka a fejebúbjáig fehérlett s halántékai erősen szürkülőben voltak, de megjelenésében még mindig maradt valami fiatalos, megőrizte egyenes tartását, egészséges arcszínét, délceg termetét és főleg a nőkkel szemben való szeretetreméltó, behízelgő modorát, amelynek Éva leánya nehezen tudott ellenállni. Különösen ha az örökké mosolygó öreg hódító vállaira a császári bíbort képzelte.

Jókedvében azzal hízelgett magának, hogy megismétli Heraklesz szerelmi kalandjait. De ahogy a néhai félisten is Iolausz segítségéhez fordult a hydra ellen, melynek levágott fejei szüntelenül újranőttek: ő is kénytelen volt külső eszközökhöz folyamodni, hogy erősítse idegeit. Arravaló balzsammal kenegette magát, hogy rugalmasságát növelje és a Nilusból hozatott krokodilszerű halat, a szempét — fogyasztgatta, mert annak élvezete — mondták — gyarapítja a férfierőt.

S míg legközelebbi hozzátartozóit is csak nagy nehezen engedte maga elé, a mindenki mással szemben mogorva, bizalmatlan embernek — szépséges barátnői számára mindig volt barátságos szava, kedves mosolya.

Voltak napok, sőt hetek, amikor idejét kurtizánok és flótásnők társaságában töltötte. Ezekkel rándulgatott ki pazarul felszerelt hajóján túl a Propontiszon, meseszerű nyári palotáiba, a Meloudionba vagy Philopationba. Kalandjairól — hiszen nőseregével nyilvánosan mutatkozott — egész Bizánc beszélt. A szigorú erkölcsbírák erősen megbotránkoztak az öreg császár ilyetén kedvtelésén. — Úgy hordja magával szeretőit — mondogatták nagyképűen — akár valami kakas a tyúkjait. S azok követik őt, mint kecskék a bakot, vagy a thyadok, menadok és bacchansnők hajdan Dionysost, ha ez a mostani nincs is vörösbe öltözve s tagjait nem is fedi szarvasirha.

A flótásnők közül kiválasztott állandó szerelmeül egy különleges szépséget: a szőke Maraptikát. E mellett azonban a futókalandokat sem vetette meg. S mint ahogy egész életében szeretett embertársai rovására gúnyolodni, azt is megengedte magának, hogy a vadászatain elejtett legszebb szarvasbikák agancsaival díszítette fel sorra a

Forum portikuszait, mutogatva azokat, mint ügyessége trofeáit, valójában pedig, hogy fővárosa nyárspolgárai szemeláttára célozgasson asszonyaik kalandjaira.

A közvéleménnyel pedig édeskeveset törődött s hagyta beszélni a szószátyárokat. Ha szerelmi kalandjai miatt kicsapongó aggastyánnak, második Priaposznak nevezgették, ez éppenúgy nem bántotta, mint ha kegyetlenségére célozva vad mészárosnak, vérebnek, az emberiség ostorának emlegették. Nem adott ő mindezekre éppenséggel semmit. Végezetül kialakult róla az általános nézet, hogy napjait kicsapongásokba merülve tölti, mint egykor Szardanapal asszír király, aki a sírkövére vésette, hogy tengernyi kincséből síri magányába nem vitt magával egyebet, mint ama dús gyönyörök emlékét, miknek részese volt.

A legbizarrabb mindebben az volt, hogy e kéjkirándulásaira szeretői társaságában magával vitte törvényes feleségét, Annát is. És a francia király e messzeszakadt leánya kénytelen volt együttdőzsölni az örömleányokkal és hisztriókkal, akikkel tömve voltak a Boszporusz luxusvillái. Otthon, a Szent Palota termeiben: — persze részese volt a bazilisszát megillető szertartásos, hivatalos tiszteletnek, minden — magas rangjához mért — megkülönböztetésnek. Ezeket pedig őszinte szívből — unta. S gyermek létére alig várta, hogy közévegyülhessen a sok dalos, vidám táncosnőnek, ahol megszünt minden rangkülönbség a propontiszparti villák parkjainak üde gyepszőnyegén.

Itt szerette Andronikosz eltölteni a lankasztóan forró nyári délutánokat. Leheveredett egy árnyatadó cédrusfa alá, átölelte kis Annáját, aki viszont császári férje jobbját szorongatta és tágranyilt szemmel élvezte az előtte lejátszódó különféle látnivalókat. Tele volt ékszerekkel, mint egy oltáridol és sápadt arca bele-belepirult az önfeledt érdeklődésbe. A császár balján — de már nem egész bizalmas közelben — a gyönyörű Maraptika pihent.

Sorrakerült minden attrakció, amit a bizánci hisztrio világ azidőben bemutatni érdemesnek tartott a kiélt basileusz és vidám nőseregének mulattatására. Elsőnek előállott a gladiatorszerű küzdők csoportja. Keményen bir-

kóztak, de vérnek nem volt szabad folynia. Ebben kímélni kellett a női nézőközönség idegzetét. Ezeket felváltották az arab szemfényvesztők mutatványai, ezerféle érthetetlen hókusz-pókusz. Anna ezt élvezte leginkább, még mindig gyermeteg lelkével. Majd spanyol és mór táncosnők lejtették buja táncaikat s utánok következett a műsor fénypontja. Fehérruhás zenésznők álltak félkörbe, hárfáikra hajolva, homlokukon babérkoszorúval, s a császár intésére kicsiholták hangszereikből a legérzelgősbb melódiákat. Háromszor is meg kellett ismételniök, előbb a bazileusz, majd Anna kívánságára, s amikor elvonultak, nagy zacskó arannyal jutalmazta Andronikosz a szereplőket. Mennyit szánt a művésznőknek belőle, s mennyit a szépségüknek, az már titok maradt.

Énekesnők kara mutatta még be művészetét, s ezutánra maradt Maraptika flótajátéka. Önhitten, de kecsesen lejtett a középre s ingerlően csücsörített korallpiros szájához illesztette aranyveretű hangszerét. Andronikosz szemei felvillantak s minden figyelmét a leányra irányozta. Még karját is levette felesége vállairól. Anna is a leányra nézett, de tekintetéből nem sugárzott semmi ellenséges indulat, semmi féltékenység.

El kellett ismerni: a leány nem mestere, de művésze volt hangszerének. Szívhezszóló finomsággal szólaltatta meg, gyengéd érzelmek lágy fuvallatát varázsolva hallgatói köré, majd átcsapott vad, viharos futamokba, hogy a végén ismét ellágyuljon. Tapsorkán kísérte helyére és Anna bazilissza maga ékesítette fel szőke fejét a készentartott babérkoszorúval.

Ezeken a voltaképpen rangrejtve rendezett mulatságokon magától értődően senkinek sem volt szabad zavarnia a császárt. Igen nagy jelentőségű eseménynek kellett történnie, hogy valaki erre a merészségre gondolhasson.

Ám úgy látszik, valami ilyes adta elő magát, mert nem kisebb nagyság, mint Andronikosz legbizalmasabb minisztere, a mogorva Hagiochristoforitesz István saját nehéz személyében tartotta érdemesnek idefáradni s akár a kegyvesztettség megkockáztatásával rögtönös fontos jelentést tenni mindenható urának.

Andronikosz rossz kedvvel tápászkodott fel és kénytelen-kelletlen elvonult a baljóslatú arcú államférfival a Meloudion termeibe.

A gazdátlanul maradt nőtársaság még fesztelenebbül viháncolt, hancurozott tovább. Úgy adódott, hogy a középen ülő Andronikosz eltávozván, Anna bazilissza Maraptika mellett maradt. Barátságos gyermekarcával feléje fordult és melegen szólította meg.

— Ma szinte önmagadat multad felül. Nagyon tetszett a játékod s úgy veszem észre, a bazileusznak is. Nem csodálom, hogy annyira megkedvelt téged...

Mindenki más mindenki mástól hasonló helyzetben ezt kihívásnak, vagy bántó élü célzásnak vette volna. Maraptika is meglepetten, fürkészve nézte Anna arcjátékát. De azon oly kétségtelen ártatlan gyanútlanságot észlelt, hogy a legszelídebb válaszra érezte magát kötelezve.

— Oh, felséges bazilissza, nagyon kevés az érdemem. A természet ehhez adott tehetséget, én csak fejlesztettem. Boldog vagyok, ha felségteknek kedves órát szerezhettem.

Anna tovább csevegett a jóindulatú flótásnővel.

— Szeretem. Mara, ha a társaságunkban vagy. Férjem kedve egész más, ha te felderíted, ha magam vagyok vele, szigorú és komor. Szinte félek tőle. Maradj mindíg közelünkben...

— A bazileusz nagyon kegyes irántam. De mellette mégis csak felségednek van a helye. Én csak — parancsára — szórakoztatom, ha úgy kívánja, de távol legyen tőlem, hogy szívét felségedtől elidegeníteni törekedjem.

— Elhiszem neked és azért szeretlek. Bizalmam van hozzád, mondhatnám, mint senki máshoz. Hiszen tudod, milyen egyedül állok, mióta Alexioszomat rövid betegsége után elvitte a halál. Minden dajkámat, hölgyemet, hipatisszámat, akiket messze hazámból velem küldtek, elsodorta mellőlem valami véletlen, amit nem is értek. Alexiosszal tudtam bánni, de Andronikosszal nem sikerült úgy, ahogy akarom. Pedig nagyon jó hozzám és igazán szeretem. Úgy-e, milyen daliás, nagy, erényes, bölcs? Nincs is nála különb a világon. És tudom, hogy te érted, hogy kell őt mosolyra fakasztani. Kössünk szövetséget, segíts nekem!

Maraptika most látta, hogy tökéletesen gyermeki lélekkel van dolga. Volt benne annyi lelki finomság, hogy ehhez alkalmazkodni tudjon.

— Legyen, ahogy felségednek tetszik — szólt tiszteletudóan fejet hajtva. — Minden igyekezetemmel azon leszek, hogy feladatát megkönnyítsem. Már amennyire rajtam állhat, aki a császár előtt alig lehetek több egy porszemnél. Amit akkor fúj el, amikor felséges szeszélye úgy kívánja.

— Oh, én látom, amit látok. Nem úgy néz rád a császár, mint más halandóra. A szeme is máskép csillog, ha a te termetedet végigsimogatja tekintete. Boldog, ha mellette vagy, felvidul és szeliddé lesz, mint a bárány. Te tudod egyedül ilyenné tenni. Valami egészen mást érezhet a közeledben, mint akárki más mellett. Például énmellettem. Te! A császár — hogy is mondják azt? — szerelmes beléd. Mondd, jó érzés az, ha valakit — így szeretnek?

A leánynak minden tapintatát össze kellett szednie, hogy illendően válaszoljon. Nagyon a dolgok mélyére hatolt a császárnő, fölötte kényes kérdést érintett meg. Ezer szerencse, hogy félig gyermekésszel.

De Maraptika nem volt egészen romlott leány. Ha szegény szülők gyermeke is, mégsem az igazi alvilágé. Istenáldotta tehetségével jutott mostani kenyérkeresetéhez s rendkívüli szépsége előmozdította sikereit. Tehetett ő róla, hogy a császár szeme megakadt rajta? S ha ez a szerencse érte, amit nem keresett, botorság lett volna nem élnie vele. Nem is botorság, de öngyilkosság. Hisz Andronikosz a legnagyobbakkal sem tréfál, ha akaratát keresztezik.

S mivel a leány lelke fenekén maradt még jobb érzés, bántotta őt — éppen a bazilisszával szemben, hogy úgy mondjuk — a lelkiismeret. Rettentően feszélyezte a helyzet ferdesége. Akár a bazileusszal kerül szembe, akár a császárnővel, mindkettő — külön-külön — megsemmisítheti. És íme: a kérdés most magától megoldódik, hála a félgyermek — korlátoltságának.

Nagyon kellett ügyelnie, hogy a szerencsés fordulatot el ne rontsa.

— Inkább kínos volna, felség, ha — csakugyan így lenne. Örökösen veszély fenyegetne. Félnék, hogy egy szóval, egy tekintettel — talán még gondolattal is — elveszteném kegyét. S azzal együtt árva fejemet is. Pedig szeretnék még élni. Ne gondolja, felség, hogy keresem ezt a kitüntetést. Már csak azért sem, nehogy az aranyszívű bazilisszának ezáltal keserű órákat szerezzek.

Anna élénken és őszintén vágott a szavába.

— Oh énfelőlem egész nyugodt lehetsz, Mara. Férjem megadja és megadatja nekem, ami mint császárnőt illet, s ami azontúl van, úgyis csupán — teher. Nem szabad feledned, félig gyermek vagyok. Nem hozzám illenek a komoly asszonyi gondok. Később, lehet, változik a felfogásom, de ma örülök, ha megosztod velem azokat. Kevesebb jut reám, és még így is túlsok. Borzadok, ha látom férjem komoly ábrázatát erőltetve felderülni. Ilyenkor azt érzem: csak az én kedvemért, kénytelen-kelletlen vesz erőt rossz kedvén. Pedig hogy elengedném neki ezt a fájó színjátékot!

A leány tökéletesen átértette a bazilissza burkolt szavait.

— Felséged rendelkezik. Én boldog készséggel — engedelmeskedem.

— Amiről beszéltünk, nem kell férjemnek tudnia. Barátnők leszünk, sőt ha úgy akarod, titkos szövetségesek. Inkább veled, kiben megbízhatok, mint holmi rosszakaratú hetérával. Jó lesz hát így, Mara?

A leány felelet helyett igaz odaadással csókolta meg a fiatal bazilissza hófehér kezét. Amin a többi leányok — befelé — ugyancsak mosolyogtak.

XXVI.

Hagiochristoforitésznek csakugyan oka volt a bazileusz mulatását megzavarni. Nem kisebb katasztrófa történt, mint, hogy a normann flotta bevette Thesszalonikát. Vilmos sziciliai király nem tudta feledni az 1182-ik nagy latinüldözést s most bosszúhadjáratot indított. Vezére Aldoina gróf — mint híre járt, nagy hadsereggel már útban is van — egyenesen Bizánc ellen.

Itt cselekedni kellett, még pedig gyorsan.

Hiszen embert, hadat még csak kiteremtett a hatalmas birodalom. Negyvennyolc órával később már Branasz Alexiosz a normannok elé indult, hogy őket feltartóztassa, Andronikosz pedig szorgalmasan erősíttette a nagy falakat, hogy védelmi állapotba helyezze, egyszersmind a hajóhadat is átszervezte és gyarapította. Azonkívül megjelenve nyilvános helyeken, beszédeket tartott, hogy az erősen nyugtalankodni kezdő lakosság félelmét eloszlassa.

Az volt a baj, hogy nála mindez csak szalmatűz volt. Mint egykor Ciliciában, most is mihamar elvetette az aggasztó helyzet gondját s könnyebb oldaláról fogva fel a dolgot, újra nem törődött semmivel. A normannok pedig dacára Branasz minden igyekezetének — veszedelmesen közeledtek.

A császár látszólagos nemtörődömsége azonban a fővárosban igen heves elégedetlenséget váltott ki. Maga a nép, amely eddig vakon bálványozta benne kedvencét, a félelem hatása alatt kezdett tőle elidegenedni és róla — titokban — szabadabban beszélni. Voltak, akik hangoztatták, hogy a normann győzelmeket Isten büntetésképp szánta Andronikosz vétkeiért, íme teljes bizonyíték, hogy levette róla szentséges kezét, ennélfogva a zsarnok halála volna egyedüli orvosságuk a birodalomra nehezedő nagy bajoknak.

Andronikosz is tudomást szerzett a közvélemény ilyetén megfordulásáról. Ez legelsősorban arra indította, hogy megkettőztesse szigorú óvóintézkedéseit. Számos elfogatást rendelt el, a börtönök megteltek ártatlan emberekkel, s hogy a szabadonmaradottak hűsége biztosíttassék, ezeknek, mint gyanúsoknak óvadékot kellett letenniök, amit, ha nem tudtak rögtön előkeríteni, barátaiktól kényszerültek beszerezni.

Ugyanakkor a bazileusz saját személye körül is megszigorította az őrizetet. Erősebb gárdával vette magát körül s állandóan egy borjúnagyságú szörnyű vérebbel kísértette magát, mely oroszlánnal is képes lett volna megbirkózni s melynek egy lovast a lovával együtt harcképtelenné tenni játék lehetett. Ez a rettenetes állat éjjel a császár alvószobájának küszöbe előtt őrködött s ha legkisebb zaj támadt, vadul ugatni kezdett. Érezvén maga

körül a veszély felhőit tornyosulni, Andronikosz lelke a legerősebb ellenálláshoz edződött.

— Bizony, ősz hajamra mondom — nyilatkoztatta ki egy alkalommal — Andronikosz ellenségeinek nem lesz alkalmuk örvendezni. Ha a sors úgy kívánja, hogy Andronikosz leszálljon a Hadeszbe, ők előtte fognak járni és neki az utat mutatni, Andronikosz csak majd őket követi.

Ebben az elhatározó órában visszaemlékezett arra a sikerre, amit már egyszer elért a nemzeti öntudat új életrekeltésével. Meg akart ezzel próbálkozni másodszor is. Elterjesztette az álhírt, hogy a normann sikerek nem egyebek, mint árulás eredményei. Megvesztegetett ádáz ellenségei azok, akik Bizánc nyakára hozták az idegen hadakat. Ez pedig jó ürügyet adott neki újabb, tömeges proskripciókra, elfogatásokra és bebörtönzésekre.

Amint ez az eszme agyába ötlött, hívatta teljhatalmú miniszterét, a hosszúkarú, dromedártermetű Hagiochrisztoforitészt. Ez az ember fanatikus híve, de egyszersmind rossz szelleme volt. Nemhogy csitította, fékezte volna a bazileusz amúgyis erős kegyetlenkedési hajlamait, de szította, fokozta, szinte az abszurdumig. Sokszorta többet ártott, mint használt vele.

A császár feltárta előtte újonnan felmerült tervét.

— Most tehát alkalmunk van még néhány embertől szép szerével szabadulni, akik számomra legtávolabbról is veszélyt jelenthetnének. Kikre gondolsz elsősorban?

— Hála neked, felséges uram, a kitünő gondolatért. Persze, hogy nagyon soknak van még ez — az a rovásán. Elsősorban azok kerüljenek tömlöcbe, akik annak idején felséged ellen harcoltak s most még szabad lábon vannak. Másodsorban a most börtönben ülők rokonai, barátai. Harmadsorban mindazok, akikről feltehetjük, hogy ellenzői felséged kormányzati rendszerének. Végül nehányan, kiket külön — kiválasztok. Jó lesz így, felség?

— Mint terveid eddig mindig, István. Tégy, amint jónak látod, bízom okosságodban. Előre is mindent szentesítek. Túlzásokba azonban jobb, ha nem mész. Teljesen szürke embereket, akiknek se nevük, se tehetségük, jobb ha futni engedsz. Ezek a szegény ördögök nem számítanak.

Megtelik úgyis a bűnösök lajstroma. Fölöslegesen kár volna a lakosságot ingerelnünk.

— Meglesz, felség, a császári parancs szerint. Olyan névsort írok össze, amely ellen kifogás sem lehet.

*

A miniszter eltávozott és Andronikoszt újra kezdték gyötörni aggodalmai. Első eset volt, hogy hatalmát ingadozni érezte. Előhívatta csillagjósait. Ezek persze hosszú, áldott öregséget jövendöltek neki, melynek végén békésen múlik ki ágyában. A császár pillanatra megnyugodott.

De másnap azt jelentették neki, hogy Szent Pál apostol képe a Zsófia templomban könnyezett. A baljóslatú előjel újra nagyon felizgatta. Ezt a szentet különlegesen tisztelte és égi védelmezőjének tartotta. Ha a nagy apostól képe könnyeket ejt, csak az ő sorsát láthatja előre... Irtózatos nyugtalanság vett erőt rajta.

A szorongás ez állapotában találta az újrajelentkező Hagiochristoforitész. Felolvasta a császár előtt a névjegyzéket. Mindenhez hozzájárult. De még azután is nyugtalanul fészkelődött. Mintha még valami motoszkálna az eszében, aminek nem mer, vagy nem akar kifejezést adni. Csak rábeszéléssel tudta a miniszter belőle nagynehezen kihámozni.

— A körülöttem kísértő veszedelmek egyre jobban tornyosulnak. Vajjon elég lesz-e az összeírtak elfogása? Elejét vesszük-e ezzel a végromlásnak?

A miniszter várakozva nézett a császárra. Nem értette meg mindjárt, milyen »még erősebb« rendszabályok foroghatnak annak a fejében.

— Mit tegyünk még, felséges uram?

— Arra gondolok, nem volna-e legcélszerűbb mindazoktól, akik most fogságban vannak, egyszersmindenkorra szabadulni? A börtönök túlzsúfoltak, hely kell az ezután odakövetkezőknek. A szigorú példa megtenné hatását s az emberek valamennyien megjuhászodnának. Óriási hekatomba lenne, de rendezzük meg.

A miniszter maga is elsápadt e vérengző terv hallatára. Ugyancsak nem volt lágyszívű ember, de ez az ő

kegyetlen indulatait is erősen meghaladta. Ám egyszersmind volt annyira szolgalelkű, hogy a vett parancshoz azonnal alkalmazkodott. Lelkiismeretével majd később számol. Az eszme — különben is — uráé, ő csak végrehajtó eszköz. Számoljon érte az égiekkel — Andronikosz.

— Ha felséged úgy ítéli, hogy ez el nem kerülhető, még ma elkészítem a vonatkozó proklamációt.

Túlzott szolgálatkészséggel máris el akart sietni. De Andronikosz még visszahítta. Valami még mindíg nagyon a szívén feküdt.

— De úgy kell megfogalmaznod, István, mintha a gondolat nem tőlem indulna ki. Mintha tisztán a te eszméd volna. Ilyen esetekben a bazileusz szent személyét sohsem szabad előtérbe helyezni. S ha a dolog sikerül, mint ahogy kétségtelen is, hogy nyélbeütjük, hadd tulajdonítsák neked az érdemet. Légy népszerű, nem sajnálom tőled. Ennyit megérdemelsz hűségedért.

Ez már Hagiochristoforitésznek is sok volt. Kipróbált udvaronc létére egy arcvonása sem árulta el, hogy a dolog nincs kedvére. De magában jól esett belemormolnia a szakállába:

— No, még ezt is! Hogy én legyek majd az első, akit agyonütnek!

Most már csakugyan el akart köszönni. De az utolsó pillanatban eszébe jutott valami fontos.

— Felség elfeledi, hogy az én aláírásom nem elég ilyen tömeges halálítéletet tartalmazó rendeletre. Ha pedig belevesszük a szövegbe, hogy felséged nem tud róla, akkor felséged sem írhatja alá. Ki fogja hát aláírni?

Andronikosz meghökkent. Nagyon elveszthette már a fejét, ha ez a csekélységnek látszó fontos dolog nem jutott eszébe. De hirtelen mégis megtalálta a kiutat. Határozottan kijelentette:

— Mánuel szebasztokrator fogja aláírni.

Azután félig gúnyosan, félig sajnálkozva hozzátette:

— Így te persze, elesel az előbb említett népszerűségtől. No, de nem baj, lesz még egyéb alkalom, hogy kárpótlást találj!

Most már a szokásos térdcsók után elmehetett a miniszter, hogy a szörnyű kiáltványt megszerkessze.

*

Kinn a városban viharelőtti fülledt csend. A halálos ítéletek terve még nem, de az újabb elfogatásoké már kiszivárgott. Tökéletes terror alatt érezte magát mindenki. Némaságra volt ítélve a gondolat, hang nem árulhatta el a méltatlankodást, be kellett zárni a látó és ítélkező szemet, az átkozódásra nyílni vágyó ajkat, hogy megelőzzék a mindig lesujtani készülő kezet.

Másnap kora reggel a bazileusz maga elé hívatta a fiát, a szebasztokratort. Csaknem ugyanabban a pillanatban érkezett meg a miniszter is a kész kiáltvánnyal. A császár együttesen fogadta őket. Mánuelt leültette, a másiknak pedig intett, olvassa fel írását.

Setéten komor hangon fogott bele az államférfi az olvasásba.

— Isteni sugallattól indíttatva, a nélkül, hogy arra legszentebb és leghatalmasabb urunktól és császárunktól bármi legcsekélyebb felszólítást nyertünk volna, a legkomolyabban kijelentjük, hogy általánosan az állam, különlegesen pedig Andronikosz császár, a birodalom megszabadítója érdekében valónak tartjuk, hogy egyetlenegyet se hagyjunk életben ama vétkesek közül, kik ezidőszerint a főváros fogházaiban raboskodnak. Ez lévén egyedüli módja, hogy uralkodónk biztonságáról gondoskodjunk, akire az államkormányzás súlyos gondjai mellett még a birodalomra nézve oly értékes életét fenyegető folytonos veszedelmek gondja is nehezedik. Intézkedésünk másik indító oka, hogy lehetetlenné tegyük ez árulók érintkezését külső ellenségeinkkel, akiket behívogattak a mi elpusztításunk végett és kioktattak ama módozatokra, amelyekkel nekünk legjobban árthatnának.

Andronikosz egyre növekvő megelégedéssel hallgatta végig, közben helyeslőleg bólintgatva. Aztán — bizonyos szerzői büszkeséggel nézett a szebasztokratorra, kémlelve, vajjon az is méltányolja-e a kiválóan sikerült okfejtést.

De Mánuel arca semmi ilyesfélét nem árult el, kezei pedig idegesen babráltak kardja markolatán.

— No, mit mondasz hozzá? — fordult az apa fiához. — Jól van kitalálva, úgy-e? És még kiválóbban megszerkesztve, Hagiochrisztoforitésznek becsületére válik.

De Mánuel nem kertelt, nem udvariaskodott. Undorát, felháborodását nyers őszinteségbe öntötte.

— Le kellene bunkózni, apám, azt a vadállatot, amelynek agyában ilyen szörnyű gondolat megszületett! Vettesd azonnal tűzre azt az írást, a minisztert pedig pillanatig se járasd szabadon!

Andronikosz méltóságteljesen kiegyenesedett. Sudár alakja magasabbnak láttatta a valóságnál. Erélyt sugárzó szemeiből lesujtó pillantás lövelt fia felé.

— Már pedig, fiam — szólt ellenmondást nem tűrő határozott hangon — ezt az írást neked kell azon nyomban aláírnod.

Mánuel felpattant, mintha kígyó csípte volna meg. Minden tiszteletet, amit még atyja iránt talán érzett, sutbavetett. Magából kikelve ordította:

— Nekem, apám? Soha! Inkább itt hasíts ketté kicsorbult kardoddal, semhogy velem akard megpecsételtetni a birodalom halálos ítéletét. Mi vagyok én? Hóhér? Tigris? Hazám sírásója?

Andronikosznak nagy kedve lett volna megtenni, amire fia kérte. Kettévágni saját fiát, aki íme, pártját fogja az árulóknak. S ezzel bizonyságát adja, hogy ő a legnagyobbjuk. De visszariadt a következményektől. Ha ezt megteszi, az úgyis forrongó közvélemény menten lesöpri a trónról.

Rettenetes lelkierővel fékezte meg indulatát. Fiát e pillanatban gyűlölte, jobban, mint egykor Mánuelt, jobban Antiochiai Máriánál. Tudta, hogy akármit tesz, fia aláírására többé nem számíthat. Mégis igyekezett színészkedni, látszólag nyugodt okoskodással a kérdést megkerülni.

— Tévedések világában élsz, Mánuel. Akkor pusztul el a trón és birodalom, ha gyengék vagyunk ellenségeinkkel szemben. Szemenszedett áruló és gonosztevő valamennyi, aki börtönben ül. Ma még alkalmunk van őket gyökerestül kiirtani. S te ez alkalmat el akarod szalasztani. Te vagy az árulók legnagyobbja!

— Nevezz annak atyám, ha a lelkiismereted elbírja. Ha van még benned egyáltalán ilyen, s el nem roskadt ama szörnyű próbák alatt, amiknek alávetetted. De engem nem fogsz bűntársaddá tenni...

— S vajjon csak a magam érdekében cselekszem-e? — vágott közbe Andronikosz. — Örökké hisz én sem élek s valaha mégis csak te következel. Magad alatt vágod a fát, ha legbölcsebb rendszabályaimat meghiusítod.

— Vak vagy, apám, sajnálni kezdelek. Én sohasem leszek utódod, egyszerűen azért, mert lehetetlen tetteiddel végleg aláásod dinasztiánk tekintélyét. Nem száll le még élted napja, s előbb vérbefullad császárságod. Nem lesz módod reámhagyni, gyalázattal fognak elkergetni. A nép forrong, lázong, csak egy csepp kell, hogy elárassza az özönviz a várost, a birodalmat. Mindenki látja, csak te nem. Az Istenre kérlek az utolsó órában, térjetek eszetekhez!

— Elvetemült fickó! Halljuk, szerinted mit kellene tennem?

— Félek, minden késő volna, apám. Nem vagyunk többé urai sorsunknak, az teljesedik rajtunk kedve szerint. De ha a Gondviselés kiszámíthatatlan külön kegyelme még adna egy kis haladékot, akkor — kegyelmezz, kegyelmezz — sorra mindenkinek! Csak ez állíthatná meg a másként kikerülhetetlen balvégzetet!

— Nohát, ha öreg is vagyok, másodszor gyermekké mégsem lettem!

— Én figyelmeztettelek, apám, engem ne terheljen felelősség. S elhiheted, óvó szavam önzetlen volt. A trón csillogása engem nem vonz, a korona, amelyhez annyi ártatlan vér tapad, nekem nem kell. Vagyok, ami vagyok önerőmből, őseim tisztességgel szerzett nevéből és vagyonából. Több vagyok így, mint a vérrel mocskolt bíborban lennék, ahol minden bitang szememre vetné császárságom bűnnel terhelt eredetét. S még egy beállításodról rántom le a leplet. Azzal érvelsz — az én utódlásom feküdt a szíveden, amint a korona után vétkes úton törekedtél. Vajjon amaz évek alatt, amíg más nők után szaladgálva — bejártad a pogány fél Ázsiát, törődtél-e velem csak egy fikarcnyit is — nem volt-e mindegy neked, akár felfordulok?

Anyám gyermeke vagyok, az ő nevelése. Az ő becsületes lelkének tiszta eszméit sziттam magamba, azokból nem engedek vonalnyit sem. Te a trónra tisztán azért törekedtél, hogy kielégíthetlen uralomvágyadat érvényesítsd. Tudnod kellett, hogy rá semmi jogod, mégis keresztülgázoltál becsületen, emberéleteken. Én — soha eszedbe nem jutottam, most csak fedni akarod velem égbekiáltó vétkeidet!

Andronikosz nagy önmegtagadással hallgatta végig fia igazságos kitörését. Ízelítőt kapott belőle, miként gondolkodnak róla az egyeneslelkűek.

— De mert apám vagy és a rosszat jóval viszonozni megtanultam: íme teljes segítségemet ajánlom fel — ha még lehetséges — a kibontakozáshoz, de csak ha azon az úton keresed azt, amit megjelöltem.

Az öreg bazileusz mogorván mélyedt gondolataiba. Latolgatott, fontolgatott. Fia súlyos szavai nem múltak el hatás nélkül.

— De ha azt az edictumot mégis kibocsátod — folytatta Mánuel könyörtelenül — én leszek az első, aki a lázadás zászlaját kibontom!

— Jó — felelt Andronikosz setéten. — A dolog még függőben marad. Nagyon fáradt vagyok, szükségem van néhány napi pihenésre. Ha visszatértem, határozok. Az elfogatásokra vonatkozó rendeletek azonban érvényben maradnak.

Így szabadult meg a haláltól Bizánc dísze, virága, Mánuel szebasztokrator jóvoltából.

*

Az öreg császár azonban elkövette azt a határtalan oktalanságot, hogy amikor fővárosa úgyszólván már forrongott, Annával és Maraptikával csónakba ült, s mintha semmi egyéb gondja nem volna, vigan kivitorlázott a Philopation földi paradicsomába. Ott várta a szokott nősereg, szőke, barna és fekete szépségek, a barbár világ és a klasszikus város kitermelődött hullámgyöngye. Ezeknek jelenléte szórakoztatta s közben eloszlott minden aggódása. Még mindig bízott népszerűségében, holott azt régen megsemmisítették az egymásra halmozódó kegyet-

lenkedések. Majd magától is elintéződik minden odaát, mialatt ő a flótásnők és táncosnők társaságában altatgatja lelkiismeretét. És mirevaló a megbízható, hűséges Hagiochristoforitész?

Maga Anna is szeretett a sors szeszélye nyujtotta pajtásnői, a vidám leánysereg között időzni. Nem tudta a palota rideg szertartásosságát megszokni, mihelyt megízlelte a szabadabb élet lehetőségeit. Semmi lenézésféle nem vegyült alacsonysorsból került leánypajtásaival való bánásmódjába s Andronikosznak ez kedvére volt. Anna pedig nem akarta a jólelkű társnőket sem elidegeníteni, sem megalázni, sem előttük nevetségessé válni.

Erkölcsi aggályai — hogy is lettek volna? Mikor Bizáncba került, teljes gyermekkorban, még a nagy Mánuel fényes udvari élete vette körül. Akkor — nem gondolkodott, de ez nem is volt szükséges. Átengedte magát az egymásrahalmozódó új benyomásoknak, mik közt szinte ideje sem lett volna okoskodni. Emésztgette lelkében a nyugati udvarokéval homlokegyenest ellentétes szokásokat, életfelfogást. Később az élet szomorúbb lett, de az események még szörnyűbb gyorsasággal peregtek. Elvesztette minden addigi támaszát, hozzátartozóját s Andronikosz lett hivatva számára egyedül pótolni mindannyiukat. Hogyne ragaszkodott volna hát hozzá? Tőle pedig erkölcsi ítélőképességet igazán nem tanulhatott. Morális felfogása szinte narkotikus álomba szunnyadt: neki, aki a rosszat nem ismerte, fogalma sem volt arról, hogy az örömleányokkal együtt pajzánkodni: nem császárnői viselkedés.

Ezek között Andronikoszt is olyannak látta, amilyennek mindíg szerette volna, természetesnek, mosolygósnak. Mert a császár, bármily zord és kegyetlenszívű volt egyébkor: asszonyseregének kellemessé, édessé varázsolta az életet. Mindennel ellátta őket, amit szeszélyük megkívánhatott, minden gondtól mentesítve, egyedüli kötelességük volt tetszeni, szépnek lenni egy fényes környezetben, a fényűzés és művészet legraffináltabb gyönyörűségei között.

Ezúttal a császár hangulata a szokottnál is kedvezőbb volt. Annán és Maraptikán kívül köréje telepedtek a cédrusfa alá többen is a nők »első vonalából«, a kiválasz-

tottabbak közül. A császár e tudatlan és naív hallgatóság előtt szeretett fiatalkori rendkívüli élményeiről beszélni, persze dicsőítvén azokban viselt szerepét. Most is felelevenítette Mánuellel folytatott küzdelmeit, amelyekben ő a gyenge, de igazlelkű Dávid harcát vívta a zsarnok, kegyetlen Saullal szemben. Majd mesélt számüzetésének végtelenbenyúló éveiről, bolyongásairól a hitetlenek országaiban, akik között az igaz Isten hitét terjesztette. Íme, még akkor is az Úr nevének tisztelete volt a legfőbb gondja, amikor pedig az Egyház — végzetesen félreértve törekvését — őt a kiközösítés villámával sujtotta, Mánuel pedig halálra kerestette, csupán azért, mert a szívének nem tudván parancsolni, hűségesen szerette azt a páratlanul tökéletes asszonyt, aki — történetesen — szegről-végről — rokona volt.

Meghatottan hallgatták a most különösen bőbeszédű bazileusz élettörténetét. Az érzékenyebb lelkűeknek könny is jelent meg a szemökben s Anna császárnő büszkeséggel szorongatta hősies, kiváló férjének jobbját.

XXVII.

Ezalatt a városban Hagiochrisztoforitész csakugyan megkísérlette rendet teremteni, de ugyancsak nem volt benne köszönet. Messze túllőtt a célon s a »rendszer«, amely hihetetlenül feltornyosuló akadályokon könnyű szerrel túltörtetett, elbukott egy kis kavicson. Egy törvénytelen, önkényes elfogatáson, olyanon, amilyenek addig százával is büntetlenül sikerültek.

Már úgyszólván minden számottevő ember börtönök fenekén sínylődött, akikről csak legmerészebb képzelettel fel lehetett tételezni, hogy valaha lázadást szíthatnának. Aki még mindig szabadon maradt, a jelentéktelenek legszürkébb rétegét jelentette. De a miniszter túlbuzgó akart lenni. Visszaemlékezett az asztrológusok egy — különben rég feledésbe ment — jóslatára, mely szerint — ha Andronikosz uralma valaha megdőlhetne: ez csak olyan férfi részéről történhetnék, akinek I betűvel kezdődik a neve. Átnézte hát mégegyszer a névsort. És a szeme hirtelen megakadt egy néven. Ez ugyan elég fényesnek látszott: anyai ági Komnen unokáról volt szó — de maga a viselője békés, szelíd, puha ember — még igazabban

jellemezve: mulya és tunya. Ettől igazán nevetséges volna a koronát félteni. Ámde mindegy, I-vel kezdődik a neve és ha ezer meg ezer nála kiválóbb férfiú bejutott a börtönökbe, amelyekből nincs visszatérés, miért maradjon éppen ez szabadon? Olyan mindegy ha követi a többit, egy nullával több — igazán nem számít. Özvegy ember, ki sírna utána?

Kiadta hát a parancsot, hogy ezt az embert azonnal előállítsák.

*

Angelosz Izsák uram falusi birtokáról tért éppen haza, amikor kastélyának háznagya, egy termetes eunuch, szokatlan és tiszteletlen sebességgel tolakodott szobájába. A kényelemszerető nagybirtokos nem volt éppen ceremóniás ember, de most fáradt lévén, türelmetlenül förmedt alkalmazottjára.

— Mit zavarod az embert, Petrosz? Elhiszem, hogy sok történt, mióta kimentem a birtokra, de ráérsz ezeket jelenteni azután is, ha kissé kifújtam magam. Hagyj legalább lélekzeni, egész elfulladtam. Inkább gondoskodjál az ebédről.

A vörösképű, kövér, pufók ember mohón kapkodta a levegőt. Levetette magát a kerevetre és törölgette verejtékét. Még a lángvörös haja is csak úgy csöpögött az izzadságtól. Egyébként középtermetű izmos ember volt, ha nem lett volna már — alig 35 éves korára — kissé elhízott, birkozóbajnoknak is beillett volna.

— Nem addig van, jó uram — mondott ellent szokása ellenére Petrosz. — Fontosabb ez mindennél, amit mondok, mint ahogy fontosabb nekem a te jóléted a haragodnál. Imént jártak itt az Istenverte Andronikosz császár poroszlói, hogy téged elfogjanak, talán börtönbe zárjanak. Ahonnan — nagyon tudod, uram — alig lehet visszatérés. Semmi jót nem olvastam az ábrázatukról. Meneküljj, uram, meg se melegedj itt, siess, míg nem késő.

Persze, hogy Izsák is megbocsátotta most már a hűséges szolga tolakodó fellépését. De nem nagyon hitt még a dologban.

— Alighanem rémeket láttál, Petrosz. Miért akarna éppen engem bántani a császár, aki a légynek sem ártok?

Rólam, aki kényelmemet fel nem áldozom senki fia kedvéért, ki is tételezhetné fel, hogy beleártom magam az ország ügyeibe? Örülök, hogy élek! Valami adószedőket nézhettél poroszlóknak. Azt elhiszem, hogy sarcolni jöttek. Feneketlen Molochtorok a bazileusz zsebe, zsarolni, azt tudnak!

— Nem arról volt szó, uram, esedezem, vedd komolyan, amit mondtam. Megőszültem szolgálatodban, megtanultam meg nem ijedni a saját árnyékomtól. Mégis kérve-kérlek, ez egyszer, higyj félelmemnek. Mondottad: örülsz, hogy élsz. Nem soká fogsz örülhetni, ha itt nyomnak ama vérengző zsarnok emberei. Minden pillanat drága, fuss, uram, fuss!

A hűséges ember olyan kétségbeesett makacssággal kérlelte Izsákot, s ehhez olyan rémült arcot vágott, hogy amaz alig kételkedhetett többé. Kissé gondolkodott, majd megszületett elhatározása.

— Tudod mit, Petrosz? Hát menekülök, de csak ebéd után. Addig talán csak nem jönnek embereid, akiktől úgy megrémültél. De hogy minden eshetőséggel számoljak, intézkedj, hogy Poseidon lovam felnyergelve várjon. Mert meghalni — igazán nincs még kedvem. Ha özvegy vagyok is, meg kissé nehézkes, annyira nem vagyok öreg, hogy egy-két apró gyönyörűséget ne tartogathatna számomra még az élet. S kire hagyjam birtokomat? Tudom még élvezni a jómód áldását!

Petrosz kiment intézkedni, Izsák pedig fegyverei között kotorászott. Kiválasztotta a legfinomabb damaszkuszi szablyát, meggyőződött, fog-e jól az éle, felkötötte oldalára, aztán fel s lejárva türelmetlenül várta ebédjét.

Ezt azonban aznap nem adatott meg elköltenie. Kívülről jövő zajra lett figyelmes, kardok csörgésére, szolgáinak összefutására, heves veszekedésre. Tudta, miről van szó. Kardját mégegyszer magához szorítva maga sietett ki a portikuszba, ahol hat fogdmeget látott, karddal, bilincsekkel, lándzsával felfegyverkezve. Durván taszigálták félre az útjokat állni akaró szolgaszemélyzetet.

— Mit akartok? — rivallt rájok a nagyúr, bár kérdése igazán fölösleges lehetett. De élőszóval akart megbizonyosodni azok szándékáról.

— A felséges bazileusz nevében logothetája Hagiochristoforitész István parancsára felszólítunk, kövess minket, Angelosz Izsák — mondotta a vezetőjük.

Izsákban megfogamzott már az elhatározás. Tudta, mit fog cselekedni, de hogy semmiképpen ne vádolhassa magát meggondolatlansággal, még tovább kérdezte a szándékukat.

— A bazileusz elé visztek, vagy szolgájához? Avagy éppen meg akartok fosztani szabadságomtól?

— Ez utóbbi a parancsunk. Miért, meddig, nem reánk tartozik. Mi csak végrehajtjuk urunk akaratát. De elég a szóból, uram. Követsz önkényt, avagy megkötözzünk?

Izsák egész testében remegett. Nem a félelemtől, de a dühtől, felháborodástól. Tudta, hogy mindenképpen elveszett. Ha engedi magát börtönbe elcipelni: onnan nem lesz többé visszatérés. Ha ellenáll — legjobb esetben valamivel később, de mégis elfogják. Akkor meg — engedetlenségéért egyenesen halálra ítélik. Nincs tehát veszteni valója.

Mindez szinte pillanat alatt cikázott át agyán.

— Sem önkényt, sem erőszakkal! — ordította magából kikelve s már ugyanabban a pillanatban ki is repült a remek damaszkuszi a hüvelyéből, rettenetes lendülettel egyenesen a főporoszló nyaka közé. A kétségbeeséstől megedzett izmos kar olyan erővel sujtotta kardját, hogy Andronikosz küldöttjének feje egyszerre a lába elé gurult. A többi öt fogdmeget a szolgák foglalkoztatták, a rettenetes zűrzavarban pedig Izsáknak sikerült kifutnia udvarára, felpattania paripájára s a nyitott kapun át kiszáguldania egyenesen a széles Mesa-útra. Véres szablyáját még most is kivonva tartotta maga előtt. Lóhalálában kellett száguldania, ha egérutat akart nyerni, hiszen amazok, mihelyt felocsudnak, kétségtelenül fellármázzák az egész várost s a fegyveres erő még Andronikosz kezében van.

A Mesa a legforgalmasabb főútvonal, amelyen — különösen ilyen zavaros időkben állandóan — fel-alá hullámzott a népsokaság. Nem csekély feltűnést keltett tehát a véres karddal vágtató, rémült lovasember, akiben természetesen nagyon sokan azonnal felismerték a békés, csendes Izsák urat. Azt is rögtön tudták, hogy ha ez az

ember így, magából kikelve menekül, arra nagyon komoly oka lehet. Hogy ez mi, már könnyű is volt kitalálni. Kétsége nem maradt senkinek: íme ezt a senkinek nem ártó félig vidéki birtokost is utólérte már a vérbengázoló zsarnok keze, s azelől igyekszik kétségbeesetten menekülni. Ha pedig már ő is sorrakerült, holnapra már nem lesz ember, aki biztonságban érezhetné tengődését.

Mindenütt az útvonalon, amerre lassítás nélkül átvágtatott, a felfigyelt emberek sietve követni kezdték, s az egyre felgyülemlő tömeg hamarosan sok ezerre szaporodott. Tajtékzó lován szinte repülve messze elhagyta őket, de látták az irányt, amerre futott, s nem volt nehéz következtetni, hogy az csak a Szent Zsófia templom lehet, az egyedüli szent és sérthetetlen menedék olyanok részére, akik — főbenjáró vétket követvén el — erre az utolsó kockára kénytelenek feltenni életöket.

Még ha Izsák szolgái időközben fel sem lármázták volna az egész várost a történtekkel, ha a rémhír — nagyítva, színezve — szinte percek alatt el nem terjedt volna, magából a vérző karddal való futásból meg kellett tudniok a valót. És mire Izsák a bazilika kapujához ért és lovát kinn a jószerencsére bízva, futvást sietett a főoltár márványkövét megfogni, utána özönlött a lakosság felkavart tömege, amikor pedig valamennyien odaértek, tízezerszámra menő sokaság vette körül a templomot. Aki befért, bejuthatott. Izsák személyes barátainak gondosan szorítottak még helyet, a többi kívül táborozott. Egész este és éjjel senkinek nem jutott eszébe — hazamenni.

A tömeghangulat a legnagyobb mértékben Izsák mellett nyilatkozott. Bár a nép széles rétege előbb voltaképpen alig ismerte a többnyire birtokán élő nagyurat, most a gyűlölt zsarnok által — kétségtelenül ártatlanul — üldözött, halálraszánt áldozatot látták benne, akit megvédeni — talán utolsó csepp vérig — a legerkölcsibb kötelesség. Kifejlődött az igazságtalan hatalommal szemben való szolidaritás, a tömegpszichológia törvénye szerint egyre erősebbé szuggerálva, s már este előrevetette árnyékát a legádázabb polgárháború, ha Izsáknak csak legkisebb mértékben is — bántódása lenne. Mindenki saját magát képzelte helyzetébe s féltvén fejét, a hatalom teherpróbájává tette Izsák sorsának kérdését.

Félreérthetetlenül megkezdődött — Andronikosz távollétében — s miniszterének hirtelen fejvesztettsége folytán — a forradalom. Éjjelen át megszámlálhatatlanra szaporodott a Szent Zsófiát körülvevő tömeg, amely áttörhetetlen őrséget állott a bazilika körül, megakadályozandó, hogy a szökevényt a templomból kiragadják.

Odabenn Izsákot barátai vigasztalták. Egész éjjel — fáklyafénynél s a csillárok világításánál — tanácskoztak a módokról, hogyan lehetne megmenekülnie a zsarnok haragjától. Nem tudtak kisütni semmi okosat. Bederengett már a hajnal fénye a mozaikos ablakokon: Izsák remegve gondolt rá, hogy halálát hozza meg a felvirradó új nap.

Reggelre azonban még óriásibb tömeg futott össze a templomkörüli fórumokra. Most már hangosak lettek, önbízottak, sokaságuk megnövelte elszántságukat. Hangos kiáltozással imádkoztak Istenhez: mentse meg Izsákot, szabadítsa meg a birodalmat.

Ekkor a nyitott templomajtón át kívülről éles hang sivított be.

— Éljen Izsák császár! Pusztuljon a zsarnok Andronikosz!

Nem lehetett megállapítani, ki vetette bele az eszmét a kívül-belül forrongó tömegbe, de a kiáltás — visszhangra talált. Százan és százan kívül és a templom homályában, előbb óvatosan, később lelkesen, szinte megrészegülten ordították önfeledt lelkesedéssel:

— Éljen Angelosz Izsák, Bizánc új bazileusza!

Spontán megnyilatkozás volt — amikor általánossá vált, szinte azon csodálkozott mindenki, hogy ez a legkínálkozóbb megoldás nem jutott már jóval előbb az eszükbe. A templomokban, templom körül nyüzsgő százezernyi ember között nem akadt a kirobbanó eszmének egyetlenegy ellenzője.

Izsák halotthalványan didergett a főoltár csücskét szorongatva. Az ő fülét is megütötte a lárma, de nem tudott hinni érzékeinek. Mindenre, de erre a fordulatra nem számított. Nem tarthatta komolynak s attól rettegett, hogy ügyét még reménytelenebbé rontja ez az őrült kigondolás.

Sebtében sikerült előkeríteni a pátriárkát. Az agg főpap óvatosan kémlelte a hangulatot, de tapasztalt szeme azonnal átlátta, hogy az óhaj általános: nincs más hátra: engedni kell. S mivel lelke mélyén engesztelhetlenül gyűlölte az elvetemült Andronikoszt, nem volt nehéz elhatározása. Alkalmas-e Izsák a bíborra vagy nem, az most mellékes volt, egyedül fontos, hogy Mánuel emléke megbosszultassék, a könyörtelen véreb megbűnhödjék. Ki jön utána: szinte teljesen mindegy.

Nagy Konstantin fényes császárkoronája aranyláncokon a főoltár fölött függött. Egy sekrestyés sebtében leszakította, a pátriárka kezébe adta. Ez pedig komoly méltósággal illesztette Angelosz Izsák fejére, miközben tízezernyi torokból hangzott a harsány felkiáltás: »Éljen Izsák, a rómaiak felséges császára!«

Az államcsíny — melyet jelentéktelen véletlen idézett fel — visszavonhatatlanul megtörtént, Izsákot császárrá kikiáltották és koronázták. Felmagasztaltatását nem kereste, de ha már megvolt, megbecsülte. A halál torkából került fel élet és halál urává, tegnap hóhérbárd intett felé, ma császárbíbor. Élnie kellett az új helyzettel, nem lehetett többé részére másként az életbe visszatérés. Huszonnégy órája beleszokott már, hogy mindene kockán legyen, most is bátran cselekedett. Nemrégiben Andronikosz lovászai átszállították a bazileusz ménesét a Boszporuszon. Egyik paripa elszabadulva száguldott összevissza Bizánc utcáin át. Még rajta volt a lótakaró a birodalom címerével, jelezve, hogy az állat császári tulajdon. A szökevény lovat sikerült a népnek elfognia s most kezesen a Szent Zsófia elé vezették.

Izsák császár gondolkodás nélkül felpattant a ló hátára és lassú méltósággal sétált vele végig a városon, fogadva a mindenfelől odagyülekező néptömeg hódolatát. Első császári körútja meggyőzhette, hogy egész Bizánc az ő oldalán van: nincs többé mitől rettegnie.

*

Andronikoszt a Meloudion palotában egyáltalán nem gyötörte közeli veszedelem előérzete. Arra szorítkozott, hogy időnként futárokat menesztett a fővárosba, akik a hangulatról tájékoztassák. Valami mozgalom kitöréséről

mégis kellett őt értesíteniök, de a bazileusz azt nem tartotta túlkomolynak. Meg volt győződve, minden lecsillapul, ha Izsák és hívei amnesztiát kapnak. S a különben kegyelemre nem hajlandó császár ezt most nagylelkűen meg is adta.

De a város felől jövő jelentések egyre setétebben festették a helyzetet. A felkelés rohamosan terjedt és most már átcsapott valóságos forradalomba. Hovatovább katonai jelleget is öltött és egész csapatok váltak hűtlenekké a bazileusz lobogójához. Ezek a nép pártjára állva, ennek vasvillái és botjai között megjelentették pajzsaikat, kardjaikat, mint hathatós segítséget.

Déltájban megérkezett Izsák kikiáltásának híre. Ekkor végre megértette Andronikosz, hogy ha a helyzetet még meg akarja menteni, nincs többé idő a késedelemre. Kora délután csónakba ült nejével és imádott Maraptikájával, hogy átevezzen az égő városba. Akkora már a bizánci tömeg feltörte a fogházakat, kiszabadította elsősorban az ellenzék főembereit, kiknek vezetése alatt a forradalom szervezkedett, fegyverkezett. Úgyszólván az egész város lángokban állt s utcáin félőrült fanatikusok szaladgáltak ismeretlen céljok után. Alig, hogy az első ember felismerte őket, ízelítőt kaptak az ellenségessé vált fordulatból. Köpködték, gyalázták, szidalmazták őket fékezetlen szabad nyiltsággal és senki nem kelt védelmökre. Örülhettek, ha a sokaságba vegyülhettek s a feltűnést elkerülhették. Nagy nehezen még sikerült — jó sokára — az üszkös gerendatorlaszok és ellenséges tömeg között utat vágniok a Szent Palotáig.

Andronikosz itt azonnal riadót fuvatott. De hű gárdaezredeinek, hatalmas sorkatonaságának csak gyér hírmondói lézengtek elő innen-onnan lassan, fegyelmezetlenül. Nem is érdeklődött, hova lett a többi, úgyis tudta: átpártolt az ellenséghez. Mindazáltal még most sem hagyta el rettenthetetlen bátorsága, amikor — józan ésszel mérlegelve — a helyzetet már nem, csupán életüket kellett megmenteni.

A tömegek már a palotát kezdte ostromolni s amikor a bazileusz a magasból végignézett táborukon, azt szinte megszámlálhatatlannak látta. Az ő pompás ezredei pedig — nem voltak többé — sehol. Mégis úgy érezte, meg kell

kísérelnie az ellenállást. Ő maga állott a megmaradt csekélyszámú védők élére és egy toronyba felsietve, ő lőtte ki az első nyilat a fenyegető ellenségre. Majd általános nyilazást rendelt el, míg ő néhány hosszú lándzsát vetett ki a tömeg felé.

Mihamar láthatóvá vált, hogy mindez csak csepp a tengerbe, a megszámlálhatatlan tömeggel szemben hiú erőlködés. A palota kapui recsegni kezdenek, s előbb-utóbb erőt vesz rajtok az ellenség. Andronikosznak még valami ötlött az eszébe. Jelt adott, hogy beszélni akar. Pajzsát maga elé tartva — nehogy valami elvetemedett felségsértőnek eszébe jusson alulról rányilazni, behízelgő ékesszólásával akart a tömegre hatni — igyekezett fékezni és nyugtatni azt, emlékeztetve a bazileusz személyének szentségére, hivatkozva éppen a szegény néppel szemben szerzett érdemeire, melyet rövid uralkodása alatt mindig megvédett a hatalmasok zsarolásaitól. Aztán újabb ígéretek tételére került volna a sor, ha egyáltalában engedik tovább szólni.

De a felbőszült tömeg már felszólalása kezdetén is ellenséges közbeszólásokkal zavarta meg. Ezek egyre gyakoribbak, súlyosabbak lettek, később szitkokká, átkozódássá fajultak, végül olyan hangkaosz támadt, amelylyel szemben hiábavaló lett a boldogtalan bazileusz minden orátori erőlködése. Szóval az eddig még mindig bevált módszer is ezúttal — csütörtököt mondott.

Végtére is rettenetes recsegés-ropogás közt betörték a Porta Kareát és a zsákmányra éhes csőcselék elözönlötte az épülettömb óriási telkének egész területét, kertet, palotákat, erkélyeket, kápolnákat.

Nyilvánvaló volt már, hogy minden elveszett s itt az utolsó perc a menekülésre. Andronikosz nagy sietséggel még lakosztályába jutott, melyet a közbeeső palotarészeket fosztogató, zsákmányoló tömeg még nem ért el. Itt letépte, leszaggatta magáról a császári jelvényeket, sutba rúgta a sasdíszített bíborcsizmát, méltósága szimbolumát, melyért úgyszólva mindent feláldozott. Végül eldobta magától a szent ereklyéket tartalmazó zománckeresztet, melyet évek óta hordott a mellén, mint az isteni kegyelem feléfordultának biztosítékát. Néhány

nyisszantással átformálta szakállát is, majd fejére tette hegyes sapkáját, a pogányok közt töltött évek már szinte elfeledett emlékét.

Most még azokért kellett sietnie, akik egyedül maradtak meg számára a világon: a hű nőért és a hű kedvesért. Szerencséje volt: még eljuthatott a damalisig s ott találta a félelemtől csaknem félholtra dermedt asszonyait. Magyarázkodni nem volt idő, cipelte, vonszolta őket, amerre még lehetett.

A mob nekivadultan, mohón fosztogatta a Daphne palota, a Magnaura, a Trikonchon és Chrysotriklinion mérhetetlen kincstömegét, a külső épületrészeket meglehetősen szabadon hagyva. Ennek köszönhették a menekülők, hogy találtak még meg nem szállott erkélyfolyosót s azon keresztül a tengerpartra nyíló kicsi kaput. Szinte alig hittek szemeiknek, mikor a Bukoleon rakpartot is elhagyatva találták s a vizen ott ringott még az a gálya, mely — alig pár órával előbb — még némi reményekkel — ideszállította őket. Mindhárman felszálltak, és emberfeletti gyorsaságot erőltetve eveztek vissza Meloudionba.

Itt is csak annyi időre pihentek meg, amennyi alatt elláthatták magukat a legszükségesebbel: ruhával, eleséggel, aranyakkal. Sejtették, hogy a zendülők üldözőbe vették őket, s amíg vesztegelnek, azok óráról-órára tért nyernek. Sietve tengerre szálltak újra, hogy Oroszország felé fussanak a »tauroszkithákhoz«, ahogy Andronikosz emlegette.

Néhány nap múlva Bizáncban már mindenki azt hitte, örökre sikerült eltünniök a birodalom területéről, hogy elvesztek honfitársaik szeme elől ama távoli rengetegekben, amelyeket Andronikosz — egykori bolyongásai idejéből — ismerhetett s melyek neki ifjúsága, férfikora legviharosabb napjaiban is menedéket nyujtottak. Ám ekkora szerencse már nem volt számukra fenntartva.

Szeptember eleje volt, amikor a tenger máskor legcsendesebb. Ezúttal kivételes esztendő volt: irtózatos viharok dühöngtek mindenfelé. Ilyen ítéletidő érte őket utól, kényszerpihenőt kellett tartaniok Khelében, a Feketetenger bejáratánál. Bárkájuk is összetörött, újat kellett szerezniök. Már-már azt hitték, veszve vannak, s az

üldözők menthetetlenül utólérik. De az itteni jóindulatú lakosságot Andronikosz szónoki varázsa megnyergelte. Megemlékeztek róla, hogy a provinciák jóltevője áll előttük, méltatlanul üldözötten s kiállítottak nekik új hajót, hogy menekülésüket folytathassák. Még újabb élelemmel is elhalmozták »Íme maradtak még jó emberek a világon« vonta le a bukott császár a következtetést.

Napokig hányta-vetette őket azután a tenger hullámzása. A hatvanötéves aggot és tizennégyéves feleségét.

Az alkonyatot és a hajnalt. Harmadiknak a nagyváros mélységéből felvetődött hű szeretőt. Aki voltaképp szervesen hozzájuk nem tartozott, de aki a legnemesebben fogta fel hivatását — reménytelenné vált bukásában sem hagyta el azt, akit fényes napsütésben megszeretett, Maraptika előtt is le a kalappal: nem a kincsek kötötték le barátjához: de a szíve becsülete.

Hármasban dideregve a ringó bárkában, volt idejük elbeszélgetni, minden kérdést megtárgyalni. Hogy a két nő mellette maradt: ez volt Andronikosznak utolsó vigasztalása, utolsó boldogsága. Szinte nem is értette a nyitját hűségüknek. Annyi önbírálata mégis volt, hogy tudta: egyéni férfi vonzóerejének régen meg kellett már szűnnie.

Egyszer egyenesen nekik szegezte a kérdést:

— Mit gondoltok, mi vár reánk? Ha elérjük a tulsó partot, újrakezdjük a bujdosást. Változatosság kedvéért — a szárazon. Lesz-e, aki befogadjon országába? Amíg fiatal voltam, számítottam valamit. Bizánc fékentartására tartaléknak mindenütt szívesen vettek. Végleg bukott, öreg császár, nem kellemes vendég. Drága, kis szép, szegény virágaim, nem volna-e jobb, ha visszatérnétek a számotokra biztonságot nyujtó fővárosba, engem sorsomra hagyva? Hogy kívánjam fiatal életetek áldozatát? Nos, úgy-e, vitorlázzunk inkább vissza?

A két nő szinte egyazon pillanatban intett szép fejével nemet. Aztán mindkettőjük várta, hogy a másik szólaljon meg. Beszéljen az helyette is.

Végül Anna törte meg a csendet.

— Hites feleségnek ura mellett helye. Nemcsak a jó — a balsorsbani kitartásra is esküdtem. Ám nálam nem ez számít, de mert az életet nem tudom máskép elképzelni.

Ha a világ végéig kell is futnunk, oldaladnál találsz, Andronikosz. Soha gondolatomban sem fordul meg, hogy valaha elhagyjalak. Olyan hitványnak gondolsz és — olyan éretlennek?

— Gyerek voltál, mikor magam mellé kényszerítettelek. S nem kérdeztem, szíved szerint van-e? Mi tagadás, aztán sem törődtem sokat veled. Cifraság voltál számomra, akit itt-ott megtépáztam. Egyéb semmi. S te most azt gondolod, jutok még olyan helyzetbe, hogy valaha kárpótoljalak? Tévedések tévedése! Amit még adhatok neked: öregség és szegénység. Míg ha Bizáncba térsz, az új császár kétségtelenül jelöl neked egykori rangod szerint megillető helyet. Hát mért rontod ifjúságodat tovább is mellettem?

— Sértesz, jó uram, ha így folytatod tovább. Amire én pedig rá nem szolgáltam. Megosztom a szegénységet, számüzetést veled, több szó erről ne is essék.

— De hát miért? Csak egy érvet mondj, amivel meggyőzhetnél!

— Mert — szeretlek, — mondotta Anna röviden és tömören, szemei pedig könnyekkel teltek meg. Andronikosz maga is megsajnálta és nem kínozta tovább. A másikhoz fordult.

— És te, Maraptika? Még úgy sem vagy hozzám kötve. Megszerettem művészetedet, később a finom lelkedet. Elhalmoztalak kincseimmel, amíg telt belőlük. Megfizettelek szerelmedért. Most, mint tudod, földönfutó vagyok. Soha többé nem telik meg kincstáram, mellettem felkopik az állad. Pedig ha visszatérsz, művészeted még sok babért, fényes megélhetést terem neked. S a szép ház, mit otthonul vettem neked, nem maradna üresen. Mondd, miért ragaszkodol hozzám?

Maraptikának is könny gyűlt a szemébe, akárcsak ha Annával összebeszéltek volna. És a flótásnő is szóról-szóra ugyanúgy válaszolt, mint előbb a királyleány.

— Mert — szeretlek, császárom!

Őt azonban Andronikosz még egy kissé megkínozta.

— S ha terhemre volnál? Ha egyenesen azt mondanám: nem tudlak többé kettőtöket eltartani?

Most már Maraptika szemében boldog, öntudatos büszkeség villant fel. Tudta, hogy ez nem lehet más — ugratásnál. A császár jókedvű és tréfál.

— Uram, nem úgy néz rám, akinek terhére vagyok, mint te szoktál. Én tudom, hogy nagyon szeretsz, s nem válnál meg tőlem. Ha nem tudnál eltartani élettársként, melletted maradnék mint szolgáló. De el nem hagylak, mert ez halálodat jelentené. Én tudom, hogy tud Andronikosz szeretni és szerelménél kitartani. S akit császár szeret, becsülje meg ezt a kitüntetést.

— Érthetetlen két nő vagytok. Hát vajjon lehet-e még szeretni a letört ágat, a bukott bazileuszt, a sírhoz bandukoló aggastyánt?

Maraptika adta meg erre a feleletet.

— Példa vagyok rá, hogy lehet. Mikor megszerettelek, császárom, hatalmad teljességében pompáztál. Mint öreg ember is daliás, érdekes, vonzó férfi voltál. Úgy tudtál a nőkkel bánni, mintha maga Hermes vonta volna be ajkadat a moly-val, a varázsfűvel, mely megigézi a szíveket. A szerető nő később is, mindig olyannak látja a férfit, mint amikor megszerette. Az én szememben ma is a régi vagy, az is maradsz mindörökké...

— Igazad van, Maraptika, ha elhagynál, nem tudnék nélküled élni. De a te érdeked, ifjúságod...

— Érdekem az, hogy lerójam hálámat azzal szemben, aki felemelt. Ne hidd, uram, bazileusz, hogy mert szegény flótásnő lettem, hitványan kell gondolkodnom. Lehet, száz esetben így van, én a százegyedik vagyok...

— Látom — mondotta Andronikosz röviden, de Maraptikát ezzel is boldoggá tette.

— S ha már így szerettek engem — kezdte aztán újra — kérlek, egymást is szeressétek. Ne legyen köztetek soha perpatvar, gyűlölködés. Ez az, ami legjobban fájna nekem.

Most a kis Anna ragadta meg a szót.

— Oh, mi egymásra nem vagyunk féltékenyek. Rég szövetségesek lettünk a hozzád való szeretetben. Azok is maradunk mindhalálig.

— Ez a legkedvesebb, amit nekem mondhattatok. Ha egykor leszállok a Hadeszbe, velem marad néhány

drága nő emléke. Azoké, akik életemben önmagamért, igazán szerettek. Időrendben ti vagytok a legutolsók, de — a legédesebbek!

*

A tenger a következő napokban is szüntelenül háborgott. Nem csillapodott le a rettentő vihar, s a szörnyű északi szél a bárkát többször is visszakergette a bithyniai partokhoz. Az pedig a birodalom alkatrésze, ahol az a veszedelem fenyegette őket, hogy az új császár minden irányban üldözésükre kiküldött poroszlói egyszer fülönfogják. Amint hogy így is történt.

Egy hevesebb orkánroham hegyfok felé sodorta őket. Ki kellett szállniok a szárazra. Ott pedig szemtől-szembe találták magukat Izsák bazileusz katonáival. Akármilyen álruhában volt is, Andronikoszt mindeniküknek felismerte. Hogy a két nő vele volt, az annálinkább elárulta.

Se szó, se beszéd, mindhármukat megkötözték, beledobták bárkájukba.

Nem mondhatni, hogy a legkisebb udvariasságban is részeltették volna. Sőt a poroszlók egyike azonnal a legdurvábban rátámadt — egykor talán általa is ünnepelt — császárára.

— No, vén gonosztevő, kezünkben vagy. Most már nem menekülsz elevenen! Nem csodálom, hogy a tenger, melynek vizét annyi ártatlan vérrel szennyezted be, nem tűrt meg a hátán. Bosszút állott és kivetett — kezeinkbe!

Andronikosz szomorú állapotban volt. Összeláncolt lábaival futásra nem gondolhatott, a védekezéshez nem voltak fegyverei — még szabad kezei sem. Csak egy maradt, amihez még — végső kétségbeesésében — folyamodhatott: ékesszóló tehetsége. Ezt kellett még — utolsó szalmaszálként — megragadnia.

Az első nyers támadásra egyáltalán nem reagált. Azután szokott finomságával, ravaszkodva megkérdezte az emberektől:

— Kinek a szolgálatában álltok?

— Hát a felséges bazileuszéban. Második Izsák császár, minden rómaiak ura küldött ki elfogatástokra. A mint látjátok, eredménnyel.

— Pedig rosszul tettétek. Nem tudjátok-e, hogy engem is császárrá kent a szent pátriárka? Hogy sarja vagyok ama dicső Komnen háznak, amely egy Alexioszt, Johanneszt, egy Mánuelt adott a birodalomnak? Amely száz év óta halmozott dicsőséget dicsőségre a rómaiak földén?

— Bizony — szólt közbe Maraptika — hol volt még az, aki most császárnak tartja magát, amikor a felséges Andronikosz már dicsőséggel terjesztette hitünket a pogányok közt! Ilyen érdemeket szabad-e valaha elfeledni?

— Valóságos térítő volt, Szent Pál mai kiadásban! — toldotta meg Anna.

— Minden keresztény király boldog volt, ha sarjainkkal összeházasodhatott. Tán a világon sem volt még nagyrahivatottabb nemzetség a mienknél. Az Angeloszok? Hozzánk képest jöttment család, húsz éve még alig tudtuk, hogy a világon van! — folytatta Andronikosz.

— Tartózkodj a császári felség ócsárlásától — szólt rá szárazon a főporoszló. — Különben a bazileusz Komnen leány unokája. De a származás sem minden. Makedoniai Bazil lovászfiúból lett császár, nagy dinasztia megalapítója. Tőle származott Bölcs Leo, Bíborbanszületett Konstantin.

— Azok kihaltak, de a Komnenek még élnek. S ti akarjátok most kiirtani? Talán legtehetségesebb sarjukat kiszolgáltatni annak, aki szellemileg messze alattuk áll? — érvelt Andronikosz.

— Ha olyan kár értök, miért segítettél Alexioszt megfojtani? Ma is élne, uralkodna, ha kezed el nem éri. S ha téged lebunkózunk, azzal ugyan a nemzetséget nem csökkentjük. Meddő vén fa nem terem már új gyümölcsöt.

— De élnek még Andronikosz császár fiai — replikázott Maraptika. — Nem féltek, hogy — ha a tévelyedett Bizánc kijózanulva azokat trónraemeli, rettenetes bosszút állnak apjuk üldözőin?

— A volt szebasztokrator nem él többé — jelentette ki a poroszló. — Elveszett az utcai harcokban, amiket — végeredményben — apja rémuralma idézett fel. Ő csakugyan ártatlan áldozat volt, János pedig ész nélkül megfutott Ciprusz szigetére, holott senki nem üldözte. Majd boldogul, ha van tehetsége.

Andronikosz pillanatra meghökkent. Nem tudott még sem Mánuel fia haláláról, sem János sorsáról. Előbbi fájdalmasan érintette, hiszen meghasonlottan váltak el utoljára. De tépelődni nem volt idő, közelebbi fontosságú a saját személye megmentése.

— Ami azt illeti, én is sokat tanultam a magam kárán. Ha újra kezdhetném az uralkodást, minden máskép menne!

— Attól óvja Isten a szerencsétlen birodalmat!

— No, no, hiszen szó sincs erről. Fáradt is vagyok már hozzá. Csak azt tegyétek meg — engedjetek futni! Mibe kerül nektek? Jelentitek a császárnak, hogy nem találtatok meg. Nagy a világ s az ember nem mindenható. Ő is hinni fogja, hogy átkerültem a szkitákhoz. Legfellebb dohogni fog, aztán elfelejti az egészet.

— Ezzel jót is tesztek, senkinek sem árttok — támogatta Maraptika Andronikosz kérlelését. — Kötelessége is keresztény embernek ekkép cselekedni.

— Hiszen felkent, szent személyről van szó — kardoskodott Anna. — Volt császárral mégsem szabad úgy bánni, mint közönséges gonosztevővel! Volna lelketek e szörnyű bűnhöz?

— Nem bánt érte a lelkiismeret. Parancsot teljesítünk, de ettől eltekintve, a birodalmat mentjük meg örökös nyugtalanságtól. Mert amíg ez a gonosztevő él, sohasem biztos, nem okoz-e felfordulást, átkozottul hosszú kezeivel nem nyúl-e bele a közügyekbe!

— Örülni fogok, hogy élek. S hálás leszek nektek. Van még a városban némi gazdagságom, a tietek lehet. Írást adok róla, itt a két tanúm is!

— Ne tárgyaljunk tovább, kár minden szóért. Vérrel szerzett jószág nem csábít minket. Átok volna rajta, mi is elpusztulnánk.

Andronikosznak egyre fogyott a reménye. Látnia kellett: ezekkel már nem boldogul. De még mindig nem adott fel minden hitet jövőjében.

— Gondoljátok meg, mennyit szenvedtem hosszú életemben. Milyen igaztalanul üldözött Mánuel császár sok évtizedig. Nem volt nyugtom sehol tőle. Pedig legtöbbnyire igazam volt.

— Azt intézted volna el vele. Nekünk semmi közünk hozzá.

— Pedig nem is voltam bűnös, csak szerelmes. És Mánuel, aki maga is kalandokban töltötte féléletét, engem ezekért halálra keresett...

— Bizony ilyen élet után rászolgálna urunk békés, nyugodt öregségre. Nem lehet oly gonosz ember, aki ezt is sajnálná tőle — tette hozzá Maraptika.

— A császárgyilkosság átkot hoz annak elkövetőire. Kíméljétek meg a birodalmat s a bazileuszt e szörnyűségtől — könyörgött Anna.

— Azt látom, asszonyok, fel van vágva a nyelvetek. S hogy még most is véditek a vén bitangot. Nem is tudom, hogy érdemel ennyi jóságot és szeretetet. De elég a szóból! Megyünk!

— Hová? — kérdezte Andronikosz, már nem tudva egyebet mondani.

— Hát Bizáncba! Jösz — meghalni!

*

Angelosz Izsák éppen elhagyni készült a tömeg által tönkrefosztott Szent Palotát, hogy a Blachernae-ben rendezkedjék be, — amikor értesült Andronikoszék elfogatásáról. Előreküldött futár hozta a hírt, s a császár elrendelte, hogy megérkezésük után azonnal vezessék őket eléje.

Irtózatos kálvária volt az útjok odáig is. Az utca söpredéke üvöltözve ütlegelte mindhármukat. Akik nem érhettek közelükbe, köveket hajítottak rájuk s rettentő átkokat kiáltoztak. Andronikosz e rövid idő alatt meggyőződhetett, mi az igazi néphangulat a bukott császár iránt. Őreik egyáltalán nem igyekeztek őket megvédeni az inzultusoktól.

Megjelenésük Bizáncot újra felbolygatott hangyazsombékká tette.

Végre a császári palotába kerülhettek. Andronikoszt már az előszobában kioktatták, hogy őfelsége nem kívánja az előírt térdcsókot. Annak elengedésével meg akarja becsülni benne a volt kollegáját.

Két hölgyével együttesen bocsátották az uralkodó elé, kit mély főhajtással üdvözöltek. Izsák kisebbszerű trónszéken ült, inkább unott közönnyel, mint ünnepies méltósággal. Arcán nem látszott semmi rosszindulat. Sűrűn pislogott sündisznószerűen apró szemeivel, vastag kezeivel pedig olykor végigsímította dús vörös haját.

Ha a jelenet drámaiságát nem érezte volna, s ha egyáltalán a régi maradt, Andronikosz kétségtelenül kikacagja ezt a trónon ülő semmi embert, akit — még nem is régen — a megtestesült középszerűségnek tartott, akit nem is érdemes még csak gyanúba venni sem azzal, hogy — gondolkodnék.

De most életről-halálról kerülhet szó, kinek volna nevetni kedve — ha nyakán a kötél?

Meg kellett várniok, amíg az uralkodó megszólal.

— Fordult hát a kocka, Andronikosz — kezdte nyugodt hangon. — A Hadeszbe küldtél volna, s lám, a trónra juttattál. Bár — Isten látja lelkem — nem kerestem ezt a helyet. A sors különös szeszélye sodort reá. S tudom azt is, hogy bármikor lesodorhat.

— A Gondviselés intézte így — felség — udvariaskodott Andronikosz. — Bizonyára javára lesz uralkodásod az Istenőrzötte Városnak s a birodalomnak. Kívánom ezt hosszú, sok időre.

— Hadd legyek veled szemben őszinte, Andronikosz. Ízléstelen volna, ha most, mint felülkerült, szemrehányást tennék neked, a legyőzöttnek. Csak egyetmást leszögezek. A dicsőséges Komnen ház bukását magad idézted fel szertelenségeddel. Ma is Alexiosz uralkodnék, nagy Mánuel fia, ha bele nem nyúlsz erőszakos kézzel emberek, birodalmak végzetébe. És békésen élnénk, te is, én is — birtokunkon. Nem lett volna jobb úgy?

— Nekem igen, felség, most már tudom, látom . . .

— Hát nekem nem? Tán azt hiszed, törtem magam a korona után? Nem volt már más választásom. Ha a tömegtől kitelt az az őrültség, hogy császárrá kiáltottak, kénytelenné lettem elfogadni. Máskülönben nyomban cserben hagytak volna, kiszolgáltatva a te hóhéraidnak. S ma már talán nem is élnék.

— Útban volt már amnesztiád, felség — mentegetőzött Andronikosz.

A császár legyintett egyet nagy vörös kezével.

— Ne cseréld fel az okot az okozattal. Különben is elmult dolgok. Nem fejeztem be az előbbit. Ha már erre a helyre — olyan véletlenül — méltónak találtattam, igaz szándékom, hogy becsülettel be is töltöm. De ne hidd, hogy magamtól valaha is eszembe jutott volna — koronára törekedni. Jogom sem volt, természetes, de — tegyük fel: a te helyzetedben, akinek ugyan jogod szintén nem volt, de mégis közel estél hozzá. Te viszont egész életeden keresztülgázolva igazságon, emberéleteken, konokul csak ezt hajszoltad...

— Bár ne tettem volna! — engedte meg magának Andronikosz a közbeszólást.

— Értsük meg jól egymást — nem szemrehányásképpen mondom, csak egyszerűen eszmecsere keretében... Sohsem tudtam megérteni ebbeli buzgalmadat. Mi haszonért tetted? Oly nagy öröm a hatalom, amellyel gond, felelősség is jár? Olyan boldogság a trónon ülni, dermedezve szertartások nyüge alatt? Nem ezerszer jobb-e — kis vagyonnal — élni függetlenül a magunk kis életét?

— Más magyarázatát nem tudom adni, felség, mint hogy az emberi természetek különbözők. Engem lebírhatatlan hatalomvággyal vert meg a sors.

— Ez csakugyan Istencsapás. És lásd, még van egy rémkép, ami szünet nélkül szemem előtt lebeg. Nézz végig a történelmen, hány bizánci bazileusz fejezte be békésen, ágyban az életét? Alig tizedrészük. Több, mint valószínű, én sem fogom. Gondolod hát, hogy oly igen csábított engem e kétes dicsőség?

— Bölcs ember vagy, felség — mondotta Andronikosz, ez egyszer valóban őszintén. Nem tételezett volna fel Izsákról ennyi életbölcseséget.

— Most meg térjünk a te dolgodra, Andronikosz. Te el akartál engem veszejteni, olcsó és könnyű volna a bosszú álláspontjára helyezkednem. »Fogat fogért« mondanák a nyugatiak. De én ilyeneken felülemelkedem. Hidd el — beszédemből is láthatod — semmi haragot nem táplálok többé veled szemben.

— Hála érte, felség — motyogta Andronikosz és a lelke mélyén már-már reménykedni kezdett. Mentve gondolta életét.

A császár észrevette ellenfele boldog szemvillanását. Összeráncolta homlokát.

— Hm. Sok jóval azért nem biztathatlak. Megígértem, meg is tartom, őszinte leszek hozzád. Újdonsült trónom még sokkal ingatagabb, semhogy nagyon önállóan járhatnék el. Ha nem vagyok vigyázatos: egykettőre a te sorsodra jutok. Tanultam én, akit oly korlátoltnak tartottál, cselekvő és szenvedő példádból. Amabból azt, mit nem kell tennem, emebből, hogy mitől kell óvakodnom. Én magam kivégeztetni nem foglak: ez egyrészt természetemmel is ellenkeznék, másrészt ezzel ugyanabba a hibába esném, ami a te vesztedet okozta: a vérengzésbe. Viszont el sem bocsáthatlak csak úgy, szárazon, ezt — egyrészt — éppen a te természeted mellett — nem tűrné az államérdek, másrészt híveim, akik trónra emeltek, egykettőre rámfoghatnák, hogy egy húron pendülök veled. Rögtön el is söpörnének s odajutnék, ahol te vagy. Akkor pedig — minek nyeltem volna le a békát?

Andronikoszt rettentően fárasztotta ez a sok szó, amiből még mindig nem vette ki, mi vár reá. Éppen a legsorsdöntőbb fordulatra ily sokáig kell várnia! Idegei túlfeszültek. Közbeszólással könnyített magán és sürgette a császárt.

— Mit fogsz hát velem cselekedni, felség?

— Csak egy módot látok. Összehívok egy tribunált, afféle vegyes törvényszéket. Megbízható emberekből, előkelőkből, alsóbbakból keverten. Azt is megígérem: a túlzóktól tartózkodom. Amit azok elvégeznek felőled, ám az teljesedjék. Azt hiszem, ennél igazságosabban nem járhatok el.

— Csakugyan nem, felség ... motyogta Andronikosz, de megmaradt fogai vacogtak és arca feltűnően elhalványodott.

A császár maga is megsajnálta, de nagyon biztatót nem tudott neki mondani. Inkább elő akarta készíteni — a legrosszabbra.

— Sápadt arcodról látom, nem nagyon bízol bennök. Túl van fűtve az indulatok kohója ellened. Úgylátszik, minden részről. Ezért mondtam — ismerve a hangulatot: ne nagyon bizakodj. Én örülnék legjobban, ha az ítélkezés jól ütne ki. De a magam bukása árán — mégsem menthetlek meg. Hogy ne maradj soká kétségben, a tárgyalást siettetni fogom. Addig az Anemas toronyban maradsz, tisztességes fogságban, közelemben, a Blachernae palotában.

— S mi lesz — felség — e két virágszállal? Könyörülj rajtuk legalább!

— Ők — szabadok! — mondotta a császár és jóindulatú mosollyal nézett végig a szomorúságukban is szép nőkön.

*

Odakinn Andronikosz mégegyszer — utoljára — megcsókolta őket, azután utaik kettéváltak. Sejteni kezdték, hogy örökre. De nem sírtak, amíg látták egymást.

Csak amikor Andronikoszt elvitték a börtönőrök, akkor tört ki mindkettőjük sűrű meleg könnyzápora.

Annának nem volt hova mennie. Hiszen utolsó lakhelye itt — a császári palota volt! Oda a szegény száműzött, a kivégzendő bűnös felesége igazán nem térhetett be. De meg — ebben a hangulatban: szörnyű lett volna bárhol is — egyedül maradnia. Maraptikának megvolt még előbbi lakása s nem is találta túlságosan kirabolva. Csak az arany-ezüst ékszerek hiányzottak. Oda hítta, vitte magával Annát s az boldogan követte is.

Hiszen Maraptika hangulata sem lehetett rózsás. Nem kevésbbé szerette a bukott császárt, mint a felesége s a magányt ő is most elviselhetetlennek tartotta. Nagyon szépen megosztoztak a kis fészken és megosztották fájdalmukat, aggódásukat, várva, hogy dől el a szeretett férfi sorsa.

*

Bizony az vigasztalanná kezdett alakulni. Maga az Anemasz torony nem lett volna megalázó börtön, ha nem tették volna azzá — a császár tudtán kívül — a porko-

lábok. Valamikor — majdnem nyolcvan éve — itt volt elzárva a két Anemasz fivér, kik a nagy Alexiosz császár ellen — 1107-ben — összeesküvést szítottak, s kikre a megvakíttatás várt volna, ha a bazileuszt felesége s leánya kérései el nem tántorítják szándékától. Ezektől nyerte elnevezését a torony, amelybe most Andronikoszt láncraverve — hajították.

Angelosz Izsák kétségtelenül másképp képzelte elődje »tisztességes« fogságát. De császári gondjai között — hogy ért volna rá személyesen meggyőződni, miként hajtják végre rendeletét. Tudta ezt jól a porkoláb s mivel most Bizáncban nagy divat volt gyűlölni Andronikoszt, ez a hitványlelkű ember sem vonhatta ki magát a tömegszuggesztió alól. Ha volt rá személyes oka, ha nem, még ha sohse látta is Andronikoszt: cselekedett, mert volt alkalma a közhangulat szerint. Félművelt embereknek ilyen mindig kedvükre van!

Túlbuzgalmában összeláncolta a szerencsétlent, hogy mozdulni sem tudott. Így hagyta napokon át a legkisebb gondozás nélkül, teljesen éhen, sőt egyetlenegy csepp ivóvíz nélkül. A boldogtalan öreg ember már szinte haldoklott az elgyengüléstől, amikor napok múlva elővonszolták, talpra lódították és kirúgták a börtönéből.

A törvényszék ítélete úgy hangzott, hogy mivel a volt császár legtöbbet vétett Bizánc lakossága ellen: igazságos, hogy kiszolgáltassák a népnek, tegyen vele, amit akar. Mihelyt ez köztudomásúvá vált, nem lehetett kétség Andronikosz sorsa felől. Halál, a legtragikusabb, legborzalmasabb fajtájából.

A »kultúrember« történelmének undorító szégyenlapja az az írás, amelyen a hisztorikus megörökítette Andronikosz halálvergődését. Mondjunk mea culpát mindnyájan, emberek: nem vagyunk sokkal különbek a vadállatnál. Ha falkákban vagyunk: leesik rólunk az a vékonyka máz, amit kultúrának csúfolgatunk.

Bizánc egyike volt a legműveltebb államoknak, s hova tudott népe eltévelyedni? Vadállati ösztönök olyan túltelített tobzódásába, amelyet látva, minden rokonszenvünk az áldozaté, holott egykor — az is vadállat volt.

Szép, szép, frázis az »emberszeretet«. Hiszen — ha legalább — emberek volnánk!

*

Kirúgták tehát az utcára, az összesereglett tömeg közé, félig meztelenül. Hogy minden részét jól érhessék az ütlegelések. Eleinte csak bámulták, szidalmazták. Majd átkozni kezdték apját, anyját, minden nemzetségét. Jöttek asszonyok: megköpdösték. Egy durva siheder közelebb merészkedett. Babájának akarta hencegve megmutatni, mit tud. Öklével iszonyúat csapott a védtelen ember arcába: azonnal betörte minden fogát. Kibuggyant az első vér a fájdalomtól vonagló ajkakon. Ennek látására a többiek is megrészegültek a »bátorságtól«. Egyik belemarkolt ősz szakállába, csomót tépett ki belőle, másik a haját szaggatta ki apródonként. A »szép« nem sem maradt hátra, ökölütésekkel töredezték be bordáit. Volt, aki hátát, ki mellét, ki altestét dögönyözte. Valami mészároslegény bárdjával belevágott a szerencsétlen jobbkezébe. Három ujj és a féltenyér lerepült.

Mindez még csak kezdete volt a szörnyű, hosszú haldoklásnak.

Csakhamar kiszúrták egyik szemét, majd kopasz fejét az égető napon szabadon hagyva, testét rongyos, foltos, vékony lepellel letakarva, felültették egy koszos tevére, és végigsétáltatták a főváros utcáin. Ez a szánalmas jelenet, amely könnyek árját csalta volna ki minden érző ember szeméből, Bizánc megszilajodott népét nem hatotta meg. Ami brutális és gonosz elvetemültség csak lappangott a nagyváros alvilágában: most mind mohón előkerült. Timárok, mészárosok, bazári árusok, artisták, mindenféle foglalkozású emberek, feledve, milyen üdvrivalgásokkal fogadták nemrégiben Andronikoszt, mint a haza szabadítóját, most eljöttek, elősegíteni a szörnyű kivégzést. Egyesek hatalmas botütéseket mértek a fejére, mások trágyát tartottak az orra alá, s bekenték vele arcát, száját. Közben szünet nélkül a legszennyesebb szóáradattal emlegették anyját és hozzátartozóit. Voltak — és ebben a nők jártak elől — akik hegyes tűket szúrtak

oldalába, mások kövekkel hajigálták a minden részéből vérző emberroncsot, majd egy női szörnyeteg fogott egy üst forróvizet s egyenesen az arcába öntötte. Végül iszonyú üvöltés és röhej között a hajmeresztő menet elérte a Hippodromot.

Ott a szerencsétlent leráncigálták tevéjéről s két oszlopra fektetett lécre, fejjel lefele, két lábánál fogva felakasztották. A szörnyű ünnepi játék újra kezdődött.

Maga az áldozat, Andronikosz, még mindig öntudatánál volt. Sztoikusan, szinte hőslelkűen, panasz nélkül viselte irtózatos fájdalmait, olykor felvonaglott s ziháló melléből hallható fohász buggyant: »Könyörülj, rajtam, Uram!« Majd szentírási idézetek jöttek ajkára s ismételten az Úrhoz fordult: »Miért töltöd, Uram, haragodat a már letört nádszálon?« Az élet cinikus szerelmesét — utolsó perceiben — mélyen vallásos gondolatok töltötték el.

De a tömeg — vérengző delíriumában — mindezekkel nem törődött. Most szétszagatták tunikáját s az állattá vált kétlábúak azzal mulattak, hogy szemérmet sértő módon bántalmazták. Végül egyik néző kardját a szájába döfte és nagy erőfeszítéssel felnyársalta rá a testét, egészen a beleiig. Néhány latin, visszaemlékezve honfitársaikon elkövetett tömegmészárlásaira, azzal szórakozott, hogy kardjának élét próbálta ki a haldoklón, és kisebb-nagyobb szeleteket vágott le húsából.

Végtére a halál megkönyörült rajta és a hitvány néptömeg megfigyelte, hogy egyik utolsó vonaglásában imént félig levágott jobbját a szájához illesztette. Egyikük aztán gúnyosan megjegyezte, hogy íme, Andronikosz utolsó lehelletéig is emberi vérre szomjazott.

*

Még holttestét is szinte ezer darabra szedték Bizánc örjöngő asszonyszörnyei. Egy krónikás szerint megették a lehasított szeleteket.

Megmaradt testroncsait egyelőre a cirkusz egyik földalatti helyiségébe dobták, utóbb, a hangulat elcsendesül-

tével, szentelt földbe kerültek maradványai az utolsó perceiben oly szépen megtért bűnözőnek, egy monostor sírboltjába. Kiknek köszönhette e kegyeletes aktust, örök titok maradt. Talán voltak, akik még tisztelték benne a Komnenek dicsőséges nevét, Alexiosz császár nagy emlékét. S akadtak, kik talán szerették őt — önmagáért, bőkezűségeért, élénk szellemeért, egy-egy jó szaváért, jótéteményeért, amilyen mégis csak elvétve kitelhetett tőle vétkekkel teli hosszú életsorsa alatt.

Szeptember tizennegyedike volt, Mánuel halálának ötödik évfordulója, amikor Izsák császárnak jelentették, hogy Andronikosz sorsa betelt.

A bazileusz tenyerébe hajtotta fejét, imát mormolt érte, aztán nagy komolyan ennyit mondott:

— Rendkívüli ember volt. Magasabbrendű mindnyájunknál. Más sorsra szánta a Gondviselés. Maga volt az oka, ha lezökkent róla.

Aztán örömmel hallva, hogy halálkínjai közt megtért, a Szent Zsófiában és az Apostolok templomában misét mondatott a lelkeért.

*

Izsák császár megtartotta komornyikul egykori háznagyát, aki annak idején életét megmentette, jókor figyelmeztetve őt, hogy Andronikosz poroszlói keresik. S mivel császár létére sem változtatta meg hű embereivel szemben régi közvetlen modorát, Petrosz kissé bizalmas lett.

Egy napon például különös kérdést engedett meg magának.

— Felség, mi lesz Anna császárnéval? Király leánya, szép, fiatal, özvegy. Kétszer bevált császárnőnek, nem válnék-e díszére harmadszor is a Blachernae palotának? Asszony kellene ide, mindjárt más volna az udvar képe. Mert most — mi tagadás — szomorú egy kissé.

A jovális bazileusz nem haragudott meg hű szolgájára. Mosolyogva mormogta a feleletet.

— Azt hiszed, nem gondoltam már rá, Petrosz? De Annából már nem kérek. Ha babonás volnék, azt mondanám: balsorsot hoz férjeire. Hisz mindkettő rútul halt meg. Nem vagyok azonban babonás, meg azt is tudom,

ő, szegény nem tehet róla. De ha megölelném, mégis úgy érezném, ott kísért mellettem két halott elődöm lelke. Még Alexiosz hagyján, ő csak vőlegény volt. Hanem Andronikosz... Ugyanazt becézzem, akit ő ölelt meg? Nem, nem, Petrosz. De hogy ne panaszkodj, ha már királyleányról beszélsz, van még ilyen más is a világon. Nem kell érte Párizsba mennünk, közelebb van Fehérvár. Ott a magyar király leánya, a szép kis Margaréta. Jó lesz nekem az is...

SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

(9)

M.
816.483
OSZK